

Фьодор Достоевски
Престъпление и наказание

Част първа

I

В началото на юли, в една небивало задушна привечер, един млад човек излезе от стаичката си, която наемаше от други наематели на улица С-на, и бавно, сякаш неуверено, се запъти към К-ин мост.

Той благополучно избягна по стълбите среща с хазайката си. Стаичката му се намираше непосредствено под покрива на висока пететажна къща и приличаше повече на гардероб, отколкото на жилище. Хазайката му, от която наемаше стаичката с готвенето и разстребването, живееше един етаж по-долу в отделна квартира и всеки път, когато излизаше, непременно трябваше да минава покрай нейната кухня, почти винаги широко отворена към стълбището. И всеки път, когато минаваше, младият човек изпитваше някакво болезнено и страховито чувство, от което се срамуваше и което го караше да се мръщи. Беше задължиял до гуша на хазайката и го беше страх да я среща.

Не че беше толкова плашлив и потиснат, напротив, но от известно време беше изпаднал в нервно и напрегнато състояние, подобно на ипохондрия. Дотолкова се беше затворил в себе си и усамотил от всички, че го плашеше всяка среща, не само срещата с хазайката. Беше смазан от бедност; но дори оскъдицата беше престанала напоследък да го гнети. Беше оставил всичките си насъщни работи и не се занимаваше с тях. Всъщност от никаква хазайка не го беше страх каквото и да кроеше тя против него. Но да се спира на стълбището, да ѝ слуша празните приказки за всички тези всекидневни глупости, които никак не го интересуват, всички тия настоявания да си плати, заплахите, оплакванията и на всичкото отгоре да е принуден да усуква, да се извинява, да лъже – не, по-добре да се спусне някак като котка по стълбите и да се измъкне, без никой да го види.

Впрочем този път страхът да не срещне кредиторката си изненада дори самия него, когато се намери навън.

„Какво съм намислил да направя и същевременно от какви глупости ме е страх! – помисли си. – Хм... да... всичко е в ръцете на човека и всичко му се изплъзва изпод носа единствено само от страх... това си е аксиома... Интересно, от какво най-много се страхуват хората? От нова стъпка, от собствената си нова мисъл най-ги е страх... Впрочем... аз прекалено много приказвам. Затова и нищо не върша, защото приказвам. Но Впрочем може и така: приказвам, защото нищо не върша. То сега, през този последен месец се научих много да дрънкам, докато се свирах по цял ден в моята дупка и си мислех... разни врели-некипели. Сега защо съм тръгнал? Нима съм способен на това? Нима това е сериозно? Съвсем не е сериозно. Само така, залъгвам се с фантазии; детинщини! Да, всъщност наистина детинщини!“

Навън беше страшно горещо, при това задушно, блъсканица, навсякъде вар, греди, тухли, прах и онази особена лятна смрад, така добре позната на всеки петербургчанин, който няма възможност да наеме дача – всичко това неприятно потресе и без това разстроените нерви на младежа. А непоносимата воня от кръчмите, които в тази част на града са особено много, и пияните, които срещаше на всяка крачка въпреки делничния час, довършваха отвратителния и тъжен колорит на картината. Чувство на най-дълбоко омерзение се изписа за миг на финото лице на младия човек. Между другото, той беше рядко красив, с прекрасни тъмни очи, тъмнорус, над среден ръст, тънък и строен. Но скоро като че ли потъна в някаква дълбока замисленост, по-точно дори в някакъв унес, и тръгна, вече без да забелязва нищо наоколо, пък и без желание да го забелязва. Само от време на време си измърморваше нещо, поради това че беше свикнал да произнася монолози, както току-що си призна. Същевременно и сам съзнаваше, че мислите му от време на време се объркват и че е съвсем изтощен – втори ден, откак нищо не беше ял.

Беше толкова лошо облечен, че някой на същия хал сигурно би се засрамил да излезе навън посред бял ден с такива дрипи. Впрочем в квартал като този трудно можеше човек да учуди някого с облеклото си. Близостта на Сенния площад, изобилюето от специален род заведения и преимущественото население от работници и занаятчии,

свряно в тези улици и улички в центъра на Петербург, изпъстриха понякога общата панорама с такива субекти, че би било странно човек да се учуди, срещайки някой по-особен образ. Но толкова злобно презрение се беше натрупало вече в душата на младия човек, че въпреки цялата си понякога много млада чувствителност, той най-малко се срамуваше от дрипите си навън. По-друго беше при среща с някои познати или предишни другари, с които изобщо не обичаше да се среща... И все пак, когато един пиян, неизвестно защо и накъде откарван точно тогава по улицата в огромна каруца, впрегната с огромен товарен кон, му викна изведнъж, минавайки край него: „Ей ти, немска капело!“ и се разкрещя с цяло гърло, като го сочеше с пръст – младият човек изведнъж се спря и панически се хвана за шапката си. Шапката беше висока, кръгла, цимерманова, но много износена, съвсем избеляла, изпокъсана и лекедисана, без периферия и по най-безобразен начин изкривена на една страна. Но не срам, съвсем друго чувство, подобно дори на уплаха, го беше обзело.

– Знаех си аз – мърмореше той смутено, – така си и мислех! Това вече е най-лошото! Ей такава някаква глупост, някаква най-нищожна подробност може да провали целия план! Да, много се хвърля в очи тази шапка... Смешна е, затова се хвърля в очи... За моите дрипи непременно трябва фуражка, дори някоя стара мекица, но не и това чудо. Никой не носи такива, от километър ще ме забележат, ще ме запомнят... най-вече, че ще ме запомнят, и ето ти улика. Трябва да си колкото може по-незабележим... Подробностите, подробностите са най-важното!... Тия именно подробности погубват всякога всичко...

Където отиваше, не беше далеч; знаеше дори колко крачки са от вратата на неговата къща дотам: точно седемстотин и тридесет. Беше ги преброил веднъж, когато прекалено се беше размечтал. По това време той самият още не вярваше в тези свои мечти и само се възбуждаше от тяхната отвратителна, но примамлива дързост. А сега, месец по-късно, вече започваше да гледа по-другояче и въпреки всички подигравателни монолози за собственото си безсилие и нерешителност свикна някак неволно дори да гледа на „отвратителната“ мечта като на начинание, макар че все още не си вярваше. Сега дори отиваше да опита почвата на своето начинание и с всяка крачка вълнението му нарастваше все повече и повече.

Със замряло сърце и нервен трепет стигна до огромната къща, която излизаше от едната страна на канала, а от другата – към улицата С-ка. Цялата къща се състоеше от малки квартирки, в които живееха всякакви занаятчии – шивачи, железари, готвачки, разни немци, девиси, които сами си изкарваха прехраната, дребни чиновници и прочие. През двата входа и двата двора непрекъснато влизаха и излизаха хора. Къщата имаше трима или четирима портиери. Младият човек остана много доволен, като не срещна никого от тях, незабелязано се вмъкна във входа и сви по стълбите вдясно. Стълбището беше тъмно и тясно, „задно“, но той вече знаеше всичко това, беше го проучил и цялата тази обстановка му харесваше: в такава тъмнина дори и любопитният поглед беше безопасен. „Щом сега толкова ме е страх, какво ли ще е, ако някак стане наистина да се реша на това!...“ – помисли той неволно, изкачвайки четвъртия етаж. На това място му преградиха пътя някакви запасници – хамали, които изнасяха мебелите от една квартира. Той вече знаеше, че в тази квартира живее със семейството си един немец, чиновник. „Значи този немец сега се мести и значи на четвъртия етаж откъм това стълбище и откъм тази площадка остава за известно време обитаема само квартирата на старицата. Това е добре... за всеки случай...“ – помисли той пак и звънна на вратата на старицата. Звънецът издрънча слабо, сякаш не беше меден, а от тенекия. Подобни малки квартири в къщи като тази почти винаги имат такива звънци. Вече беше забравил гласа на това звънче и сега този особен глас сякаш изведнъж му напомни нещо и ясно му го представи... И той изтръпна – прекалено опънати бяха нервите му този път. След малко вратата едвам се откряна: през тясната пролука стопанката заоглежда дошлия с явно недоверие, виждаха се само святкащите й от тъмното очички. Но като видя, че на площадката е пълно с хора, окуражи се и отвори. Младият човек прекрачи прага и влезе в тъмното антре, разделено с преградка, зад която се намираше мъничка кухня. Старицата стоеше мълчаливо пред него и въпросително го гледаше. Тя беше дребничка, суха бабичка на около шестдесет години, с бързи и зли очички, с малък остър нос и гологлава. Белезникавата й, слабо прошарена коса беше обилно намазана с оливия. Тънкият й дълъг врат, подобен на кокоши крак, беше омотан с някакви вълнени парцали, а на раменете й въпреки жегата

висеше изпокъсано и пожълтяло кожено елече. Бабицката непрекъснато кашляше и пъшкаше. Сигурно младият човек я погледна някак особено, защото и в нейните очи проблесна изведнъж пак предишното недоверие.

– Расколников, студент, идвах при вас преди месец – побърза да измънка младият човек с лек поклон, като се сети, че трябва да бъде по-любезен.

– Помня, драги, много добре помня, че идвахте – отчетливо каза старината, без да откъсва въпросителния си поглед от лицето му.

– Та... и сега, пак по такава работа – продължи Расколников, малко смутен и учуден от недоверието на старата.

„Впрочем тя може би винаги си е такава, по-миналия път не съм обърнал внимание“ – помисли си той с неприятно чувство.

Старицата помълча, сякаш да поразмисли, после се дръпна встрани и като му посочи вратата на стаята, каза, пускайки госта пред себе си.

– Влезте, драги.

Малката стая, в която влезе младият човек – с жълти тапети, мушкато и муселинени перденца на прозорците, в този миг беше ярко осветена от залязващото слънце. „И тогава, значи, така ще свети слънцето!...“ – някак случайно му мина през съзнанието и той обгърна с бърз поглед всичко в стаята, за да изучи и запомни по възможност разположението. Но в стаята нямаше нищо особено. Мебелите, всички много стари и от жълто дърво, представляваха един диван с огромна огъната дървена облегалка, обла продълговата маса пред дивана, тоалетка с огледалце между двата прозореца, столове покрай стените, две-три евтини картинки в жълти рамки, които изобразяваха немски госпожици с птички в ръце – и толкова. В ъгъла пред малка икона гореше кандило. Всичко беше много чисто: и мебелите, и подът бяха излъскани; всичко светеше. „Лизавета е шетала“ – помисли си младият човек. В цялата квартира нямаше нито пращинка. „При злите и стари вдовици е такава чистота“ – продължаваше да си мисли Расколников и хвърли любопитен поглед към басмената завеса на вратата за другата мъничка стаичка, където бяха креватът и скринът на старата и където още нито веднъж не беше влизал. Цялата квартира се състоеше от тези две стаи.

– Какво ще обичате? – строго попита старата, влизайки в стаята, и пак застана точно срещу него, за да го гледа право в лицето.

– Донесох да заложа нещо, ето. – И той извади от джоба си стар плосък сребърен часовник. На долното му капаче имаше гравирен глобус. Ланецът беше стоманен.

– Че то и на предишния залог срокът му изтече. Още оня ден стана месец.

– Ще ви платя лихвата за още един месец, изчакайте ме.

– То си е моя работа, драги, да чакам ли или веднага да го продам.

– Колко давате за часовника, Альона Ивановна?

– Че все с такива дреболии ми идеш, кажи-речи нищо не струват. За пръстенчето миналия път две рубли ви дадох, а пък ново от златаря може да се купи за рубла и половина.

– Дайте ми три-четири рубли; аз ще го откупя, от баща ми е. Скоро ще взема пари.

– Рубла и половина и лихвата предварително, ако желаете.

– Рубла и половина! – възкликна младежът.

– Ваша воля. – И старицата му върна часовника. Младият човек го взе и така се ядоса, че понечи да си тръгне, но веднага се отказа, спомнил си, че няма къде другаде да отиде и че не е дошъл само за това.

– Давайте! – каза той грубо.

Старицата бръкна в джоба за ключовете и отиде в другата стая, зад завесата. Младият човек, останал сам сред стаята, се вслушваше с любопитство и преценяваше. Чу я как отключи скрина. „Сигурно горното чекмедже – прецени той. – Ключовете, значи, са й в десния джоб... Всичките на една връзка, със стоманена халка... И там има един, който е най-голям от всички, три пъти по-голям, с назъбено езиче, той, разбира се, не е от скрина... Следователно има още някаква ракла или сандъче... Това е интересното. Сандъчетата винаги имат такива ключове... Но впрочем колко е дълго всичко това...“

Старата се върна.

– Ето, драги: като ги сметнем по десет копейки месечно на рубла, за рубла и

половина ми дължите петнадесет копейки за един месец. И за предишните две рубли ми дължите по същия начин още двадесет копейки. Значи, общо тридесет и пет. Та сега ви остават за вашия часовник рубли и петнадесет копейки. Ето ви ги.

– Как, рубли и петнадесет копейки ли станаха!

– Точно толкова.

Младият човек взе парите, без да спори. Той гледаше старицата и не бързаше да си върви, сякаш му се щеше още нещо да каже или да направи, но като че ли и той самият не знаеше какво именно...

– Аз, Альона Ивановна, може би тия дни ще ви донеса още едно нещо... сребърно... хубаво... една табакера... веднага щом си я взема от един приятел. – Той се смути и млъкна.

– Ами тогава ще говорим, драги.

– Довиждане... Вие все сама си седите вкъщи, няма ли я сестра ви? – попита той колкото може по-небрежно, излизайки в антрето.

– А на вас за какво ви е притрябвала, драги?

– За нищо особено. Просто попитах. Вие пък веднага... Довиждане, Альона Ивановна!

Расколников излезе явно много смутен. Това смущение все повече и повече растеше. Докато слизаше по стълбите, той дори на няколко пъти се спря, сякаш внезапно потресен от нещо. И най-после, вече на улицата, възкликна: „О, Боже! Колко отвратително е всичко това! И нима, нима аз... не, това е глупост, това е невъзможно – добави той решително. – И как е могъл да ми дойде наум такъв ужас! На каква мръсотия само е способно моето сърце! Най-вече: това е мръсно, долно, гадно, гадно! ... И аз цял месец...”

Но той не беше в състояние да изрази вълнението си нито с думи, нито с възклицания. Чувството на безкрайно отвращение, започнало да стяга и да души сърцето му още когато отиваше при старата, сега така се разрасна и така добре се избистри, че той не знаеше къде да се дене от мъка. Вървеше по тротоара като пиян, не забелязваше минувачите, блъскаше се в тях и се опомни едва на другата улица. Като се огледа, видя, че е застанал пред някаква кръчма, в която се влизаше от тротоара надолу по няколко стъпала към сутерена. Тъкмо в този момент оттам излизаха двама пияни; крепейки се един друг и псувайки, те се измъкваха на улицата. Без много да му мисли, Расколников веднага слезе надолу. По-рано никога не беше ходил в кръчма, но сега му се виеше свят, а го мъчеше и страшна жажда. Допи му се студена бира, още повече че отдаваше внезапната си слабост и на това, че беше гладен. Седна в тъмния и мръсен ъгъл пред една маса, цялата лепкава, поръча си бира и жадно изпи първата чаша. Веднага му олекна и мислите му се проясниха. „Всичко това са глупости – каза си той с надежда, – и нямаше защо да се тревожа! Просто съм физически разнебитен! Една нищо и никаква чаша бира, малко сухар – и ето, в миг умът е укрепнал, мисълта се е прояснила, намеренията стават твърди! Тю, колко нищожно е всичко това!...” Но въпреки това презрително възклицание той вече гледаше весело, сякаш внезапно освободен от някакво ужасно бреме, и дружелюбно огледа присъстващите. Но дори в тази минута вече смътно предчувстваше, че цялата тази възприемчивост за доброто също беше болезнена.

В кръчмата по това време бяха останали съвсем малко хора. Освен двамата пияници, които беше срещнал на стълбите, веднага след тях си тръгнаха вкупом цяла сюртия хора – петима души с някаква жена и с хармоника. Като излязоха, стана тихо и просторно. Останаха: един сръбнал, но не много, който пиеше бира, еснафин на вид; другарят му – дебел, огромен, с полушубка и прошарена брада, съвсем пиян – беше задрямал на пейката и от време на време изведнъж, все едно на сън, започваше да щрака с пръсти, разперил ръце, и да потръсква горната част на тялото си, без да става от пейката, като си тананикаше нещо глупаво, силейки се да си спомни някакви куплети от рода на:

Цяла година милвах жената, ця-ла го-дина мил-вах же-ната.

Или изведнъж, като се събуждаше, отново:

По Подяческа ходих своята бивша там открих...

Но никой не споделяше щастието му: мълчаливият му приятел гледаше на всички тези изблици дори враждебно и с недоверие. Имаше и още един човек, който приличаше по външност нещо като на бивш чиновник. Той си седеше сам, пред чашата си, отпиваше

от време на време и поглеждаше наоколо. Той също като че ли беше донякъде развълнуван.

II

Расколников не беше свикнал на многолюдие и, както казахме вече, избягваше всякакво общуване, особено напоследък. Но сега нещо изведнъж го потегли към хората. Сякаш нещо ново ставаше в него и същевременно той изпитваше някаква жажда да е с хора. Беше така изморен от целия месец углъбено страдание и мрачна възбуда, че му се искаше поне за миг да си поеме дъх в друг свят, какъвто ще да е, и въпреки цялата мръсотия на обстановката той сега с удоволствие продължаваше да стои в кръчмата.

Стопанинът на заведението беше в другото помещение, но често влизаше в главното – слизаше в него по някакви стъпала, като най-напред се появяваха контешките му лъснати ботуши с големи червени маншети. Той беше по рубашка и със страшно омазнена черна сатенена жилетка, без вратовръзка, а цялото му лице беше все едно смазано с масло като железен катинар. Зад тезгяха стоеше към четиринадесетгодишно момче и имаше друго едно, по-малко, което разнасяше поръчките. Имаше нарязани краставици, сухари от черен хляб и риба, нарязана на филийки; всичко това ужасно вонеше. Беше толкова задушно, че едва се издържаше, и всичко беше така просмукано от винена миризма, че само от нея май можеше за пет минути да се напие човек.

Има някои срещи дори със съвсем непознати за нас хора, които ни заинтригуват от пръв поглед, някак изведнъж, внезапно, преди да сме отворили уста. Точно такова впечатление направи на Расколников посетителят, седнал настрана от другите, дето приличаше на бивш чиновник. Младият човек после на няколко пъти си спомни това първо впечатление и дори го отдаде на някакво предчувствие. Той непрекъснато поглеждаше към чиновника – разбира се, защото и онзи също упорито го гледаше и личеше, че много му се ще да го заговори. Към останалите хора в кръчмата, включително и стопанина, чиновникът гледаше някак привично и дори със скука, но същевременно и с оттенък на малко високомерно пренебрежение, като на хора с по-долно положение и развитие, с които няма общи приказки. Това беше човек, вече преминал петдесетте, среден на ръст, набит, с прошарена коса и доста оплешивял, с подпухнало от непрекъснато пиянство жълто, дори зеленикаво лице и с отекли клепащи, през които лъщяха мънички като цепчици, но одушевени кървясали оченца. Но нещо много страшно имаше в него, в погледа му светеше някаква възторженост – всъщност личеше и мисъл, и ум – но в същото време проблясваше някакво безумие. Беше облечен със стар, съвсем окъсан черен фрак с изпадали копчета. Само едно още се крепеше криво-ляво и точно него беше закопчал – явно от желание да не изглежда неприлично. Изпод грубата памучна жилетка стърчеше нагръдникът – изпомачкан, мръсен лекасал. Лицето му беше бръснато като на чиновник, но явно доста отдавна, и му беше набола гъста сива четина. А и в държането му имаше нещо солидно чиновническо. Но той беше неспокоен, току прекарваше пръсти през косата си и от време на време, обзет от мъка, подпираше глава на двете си ръце, сложил оръфани лакти на мократа и лепкава маса. Най-накрая открито погледна Расколников и високо и твърдо изговори:

– Мога ли да се осмеля, любезни ми господине, да се обърна към вас с приличен разговор? Защото, макар и да не сте в значителен вид, но моята опитност съзира у вас човека образован и несвикнал да пие. Аз самият винаги съм уважавал образованието, съчетано със сърдечната чувствителност, и освен това съм титулярен съветник. Мармеладов, това е името ми; титулярен съветник. Осмелявам се да запитам, на служба ли сте някъде?

– Не, уча... – отвърна младият човек, малко учуден и от особения усукан тон на думите, и от това, че го бяха заговорили така непосредствено и направо. Въпреки неотдавнашното си моментно желание за общуване с хора той още от първата наистина отправена към него дума изведнъж изпита обичайното си неприятно и ядно чувство на отврата спрямо всяко чуждо лице, което се докосваше или само се опитваше да се докосне до неговата личност.

– Студент, значи, или бивш студент! – възкликна чиновникът. – Така си и

мислех! Опитът, уважаеми господине, дългият опит! – И в потвърждение на думите си докосна с пръст челото си. – Били сте студент или сте се занимавали с научни знания! Но позволете... – Той се надигна, олюля се, взе си шишето, чашката и се премести при младия човек, малко встрани от него. Беше пиан, но говореше красноречиво и енергично, като само от време на време се пооплиташе малко и се позабавяше. Той се нахвърли на Расколников дори някак жадно, сякаш също цял месец с никого не беше говорил.

– Любезни господине – започна почти тържествено, – бедността не е порок, това е истина. Зная, че и пиянството не е добродетел, и това е тем паче. Но нищетата, любезни господине, нищетата е порок. В бедността може да се запази все пак вроденото благородство, но в нищетата – никога и никой. За нищетата дори не ви пъдят със сопа, а с метла ви помитат от човешката компания за още по-оскърбително; и това е справедливо, защото, изпаднал в нищета, аз пръв съм готов сам себе си да оскърявам. Оттук и проливането! Любезни господине преди един месец господин Лебезятников преби моята съпруга, а тя не е това, което съм аз! Разбирате ли? Позволете да ви запitam още, така, да речем, само от обикновено любопитство: благоволявали ли сте да нощувате на Нева, в някоя от лодките, с които се прекарва сено?

– Не, не ми се е случвало – отвърна Расколников. – Какво искате да кажете?

– Е, аз пък оттам идвам, и то вече пета нощ..

Той си напълни чашката, изпи я и се замисли. Наистина по дрехите му и дори в косата се виждаха тук-там полепнали сламки. Много възможно беше от пет дни да не се беше събличал и мил. Особено ръцете му бяха мръсни – мазни, червени, с черни нокти.

Думите му, изглежда, събудиха всеобщ, макар и ленив интерес. Момченцата зад тезгяха започнаха да се хият. Стопанинът май специално слезе от горната стая, за да послуша „смешника“, и седна малко по-встрани с ленива, но важна прозявка. Очевидно Мармеладов беше отдавна познат тук. А склонността си да говори усукано беше придобил вероятно от навика да се впуска често в пиянски разговори с разни непознати. Този навик се превръща у някои пияници в потребност, и то предимно у онези, към които вкъщи се отнасят строго и ги правят на нищо. Затова именно в пиянска компания те винаги се стремят сякаш да се оправдаят, а ако е възможно, дори да спечелят уважение.

– Смешник! – високо каза стопанинът. – А що не работиш де, що не сте на служба, като сте чиновник?

– Защо не съм на служба, уважаеми господине – подхвана Мармеладов, обръщайки се изключително към Расколников, сякаш той му беше задал въпроса, – защо не съм на служба? А мене не ме ли боли сърцето, че така все влача дните си? Когато господин Лебезятников отпреди един месец собственоръчно преби моята съпруга, а аз лежах пиан, нима не страдах? Извинете, млади човече, случвало ли ви се е... хм... например даже да молите пари назаем безнадеждно?

– Случвало ми се е... тоест как безнадеждно?

– Тоест напълно безнадеждно, защото отнапред знаете, че нищо няма да стане. Ето вие знаете например предварително със сигурност, че този човек, този най-благонамерен и най-полезен гражданин за нищо на света няма да ви даде назаем, и на какво отгоре, питам аз, да дава? Той много добре знае, че няма да му ги върна. От състрадание? Но господин Лебезятников, който е в течение на новите идеи, обясняваше наскоро, че в наше време състраданието дори е забранено от науката и че това вече е възприето в Англия, където е политическата икономия. Защо тогава, питам аз, да дава? И ето, знаете предварително, че няма да ви даде, но все пак поемате пътя и...

– Но тогава защо да ходите? – прекъсна го Расколников.

– Ами ако няма при кого, ако изобщо няма къде другаде да отидеш! Нали трябва някак всеки човек да може поне някъде да отиде. Защото има такива моменти, когато непременно трябва поне някъде да отидеш. Когато моята единствена дъщеря за пръв път тръгна с жълтия билет, тогава и аз тръгнах... (защото моята дъщеря е с жълт билет...) – добави той в скоби, като гледаше младия човек с известно безпокойство. – Нищо, любезни господине, нищо – побърза той веднага да добави спокойно, когато двете момчета зад тезгяха прихнаха и самият стопанин се усмихна. – Нищо! Това поклащане на главите не ме смущава, защото всички всичко знаят и всичко тайно става явно; и не с презрение, а със смирение се отнасям към това. Нека! Нека! „Ето човека!“ Ако

обичате, млади човече: можете ли вие... Но не, то ще се изрази по-силно и по-образно: не можете ли вие, а бихте ли се осмелили вие, като ме съзерцавате в този момент, да потвърдите, че не съм свиня?

Младият човек не отвърна нито дума.

– Е – продължи ораторът солидно и дори с още по-подчертано достойнство този път, като изчака да спре последвалото отново кискане. – Добре де, нека аз съм свиня, но тя е дама! Аз имам облика на звяр, а Катерина Ивановна, моята съпруга, е личност образована и е по рождение дъщеря на щабен офицер. Нека, нека аз съм подлец, но тя и възвишена душа има, и е преизпълнена с облагородени от възпитанието чувства. А от друга страна... о, ако тя би ме съжалила! Любезни господине, любезни господине, нали трябва всеки човек да има поне едно такова място, където да го съжالياват и него. А Катерина Ивановна, макар и великодушна дама, но е несправедлива... И макар аз самият да разбирам, че дори когато ми скубе косата, скубе ме само от жално сърце (защото, повтарям без смущение, тя ми скубе косата, млади човече – повтори той с подчертано достойнство, чул отново хиленето), но, Боже, ако можеше тя поне веднъж... Но не! Не! Всичко това е всуе и няма смисъл да го говоря, няма смисъл да го говоря!... Защото вече неведнъж е бивало желаното, и вече неведнъж са ме съжالياвали, но... такава ми е природата, аз съм си роден скот!

– И още как – отбеляза с прозявка собственикът.

Мармеладов решително удари с юмрук по масата.

– Такава си ми е природата! Знаете ли, знаете ли вие, господине, че аз дори чорапите й пропих? Не обувките, защото това поне донякъде щеше да е приличният ред на нещата, а чорапите, чорапите и пропих! Шалчето й от козя вълна също пропих, подарък и беше, от по-преди, нейно собствено, не мое; а живеем в едно студено ъгълче и тя тази зима се простуди и взе да кашля, вече кръв храчи. А пък имаме три малки деца и Катерина Ивановна не подвива крак от сутрин до вечер, чисти, мие и децата къпе, защото от малка е свикнала на чистота, а има слаби гърди, предразположена е към охтика и аз го разбирам, да не би да не го разбирам! И колкото повече пия, толкова повече го разбирам. И затова пия, защото в това пиене дия състрадание и разбиране... Пия, защото желая изцяло да страдам! – И той сякаш в отчаяние отпусна глава на масата.

– Млади човече – продължи той, като вдигна пак глава, – на лицето ви чета сякаш някаква скръб. Още щом влязохте, прочетох тази скръб и затова веднага се обърнах към вас. Защото като ви съобщавам историята на живота си, не искам да се излагам на присмеха на тези безделници, които и без това всичко знаят, а дия чувствителния и образован човек. Трябва да знаете, че моята съпруга е възпитана в благороден губернаторски дворянски пансион и на бала по случай завършването е танцувала с шал на раменете пред губернатора и пред другите високопоставени лица, поради което е получила златен медал и похвална грамота. Медала... е, медала го продадохме... отдавна... хм... похвалната грамота и досега й е в сандъка, наскоро я показваше на хазайката. И макар че има с хазайката най-нескончаеми раздори, все пак дощя й се да се похвали пред някого и да съобщи за щастливите си минали дни. И аз не я осъждам, не я осъждам, защото това й е последното и е останало като спомен, а всичко останало отиде по дяволите! Да, да, пламенна, горда и непреклонна дама е тя. Собственоръчно мие пода, черен хляб яде, но неуважение спрямо себе си не допуска. Затова не пожела да преглътне грубостите на господин Лебезятников и когато той я преби за това, не толкова от побоя, колкото от обидата се поболя. Вдовица я взех, с три деца, кое от кое по-малки. За първия си съпруг, пехотен офицер, се омъжила по любов и избягала с него от дома на родителите си. Мъжа си обичала прекомерно, но той започнал да играе карти, дали го под съд и така умрял. Накрая започнал да я бие; а тя, макар и да не му оставала длъжна, нещо, което зная със сигурност и по документи, но и сега със сълзи си спомня за него и ми натяква, а аз се радвам, радвам се, че поне във въображението си се вижда някога щастлива... И остана след смъртта му с три невръстни деца в един край отдалечен и зверски, където бях тогава и аз, и остана в такава безизходна нищета, че аз, макар да съм прекарал най-различни чудесии, не съм в състояние дори да го опиша. А роднините й всичките се бяха отказали от нея. Пък и горда беше, прекалено горда... И тогава, любезни господине, тогава аз, също вдовец и с четиринадесетгодишна дъщеря от първата си жена, й предложих ръката си, защото не можех да гледам това страдание. Можете да

съдите докъде бяха стигнали нейните бедствия по това, че тя, образована и възпитана, и от знатен род, да се съгласи да се омъжи за мене. Но се съгласи! Плака, рида, кърши ръце, но се съгласи! Защото нямаше друг изход. Разбирате ли, разбирате ли вие, любезни господине, какво значи да нямаш повече никакъв изход? Не! Още не го разбирате това... И цяла година аз изпълнявах задълженията си благочестиво и свято и не близвах това (той посочи с пръст шишето), защото не съм безчувствен. Но и с това не можех да й угодя; а после останах и без служба и пак не по моя вина, а поради промени в щата, и тогава започнах!... Вече година и половина, откак се озовахме най-после, след странствувания и многобройни бедствия, в тази тъй великолепно и украсена с многобройни паметници столица. И тук намерих работа... Намерих и пак я изпуснах. Разбирате ли? Този път вече по собствена вина я изпуснах, защото природата ми си показва рогата... Живеем сега в една дупка, хазайката ни е Амалия Фьодоровна Липевехзел, а от какво живеем и с какво плащаме и аз не знам. А там живеят и много други освен нас... Содом най-отвратителен... хм... да... А междувременно порасна и моята дъщеря от първия брак, и какво само изтърпя тя, дъщеря ми, от мащехата си, докато порасне, това премълчавам. Защото Катерина Ивановна, макар и да е преизпълнена с великодушни чувства, но е дама пламенна и раздразнителна и като избухне... Да! Но всъщност няма защо да си го спомням! Образование, както можете да предположите, Соня не получи. Опитвах се преди около четири години да й предавам география и обща история, но тъй като и аз самият не бях много силен, а и подходящи учебници няхах – защото, колкото книжки имаше... хм!... е, няма ги вече тези книжки, с това и свърши цялото обучение. До Кир Персийски стигнахме. По-късно, когато навлезе в зрялата възраст, прочете няколко книги с романтично съдържание, а наскоро благодарение на господин Лебезятников една книжка – „Физиология“ от Луис, знаете ли я? – с голям интерес я прочете и дори на нас ни чете откъси на глас; ето това й е цялото просвещение. А сега, уважаеми господине, ще се обърна към вас от свое собствено име с един частен въпрос: може ли според вас бедна, но честна девойка от честен труд да живее?... Петнайсет копейки на ден, господине, не може да спечели, ако е честна и няма никакви особени дарби, и то без дъх да си поеме! А пък държавният съветник Клопшук, Иван Иванович – чували ли сте го? – не само че и досега не й е платил за ушиването на половин дузина холандски ризи, но дори я изгонил с обидни думи, тропал с крак и я наричал с неприлични думи, защото уж яките на ризите не били ушити по мярка и стояли накриво. А пък дечицата гладни... А пък Катерина Ивановна ходи из стаята и кърши ръце и по бузите й избиват червени петна, което винаги става при нейната болест: „Живееш, значи ти, готованке, у нас, ядеш, пиеш, на топличко“, а то какво ядене и пиене, когато и децата по три дни залче хлебец не виждат! Лежах тогава... абе, какво да крия: лежах пиан и чувам, че моята Соня казва (а пък тя е такава тиха и гласецът й кротък такъв... светличка, личицето й винаги бледичко, слабичко): „Ама как, Катерина Ивановна, трябва ли да се съглася на това?“ А пък Даря Францевна, злонамерена жена, която често си има работа с полицията, вече на три пъти беше идвала да подпитва чрез хазайката. „Че какво – отговаря Катерина Ивановна с насмешка, – какво толкова пазиш? Голямото съкровище!“ Но не я съдете, не я съдете, уважаеми господине, не я съдете! Не със спокоен разум бе казано последното, а при възбудени чувства, болна, децата плачат от глад, пък и казано беше повече като оскърбление, а не в истинския смисъл... Защото такъв си й е характерът на Катерина Ивановна, и децата, като се разплачат, макар и от глад, веднага започва да ги бие. И гледам аз, някъде към шест часа Сонечка стана, върза си кърпата, наметна си пелеринката и излезе от къщи, а към девет се прибра вкъщи. Прибра се и право при Катерина Ивановна, и мълчаливо сложи на масата пред нея тридесет рубли. Нито думичка не промълви, не я погледна дори, а само взе нашия голям сукнен зелен шал (ние имаме един общ шал от сукно), зави се с него презглава и легна на леглото с лице към стената, само раменната и тялото й все потреперват... А аз, пак така, лежах в същото състояние... И видях тогава, млади повече, видях как после Катерина Ивановна, също без думичка да каже, се приближи до леглото на Сонечка и цялата вечер прекара на колене в краката й, целуваше й краката, не искаше да стане, а после двете така и заспаха заедно, прегърнати... двете... двете... да, а аз... лежах пияничък.

Мармеладов млъкна, сякаш гласът му пресекна. После изведнъж бързо си наля, пи и примлясна.

– Оттогава, уважаеми господине – продължи той след известно мълчание, – оттогава, след един неблагоприятен случай и по донос на злонамерени лица, за което особено допринесе Даря Францевна, задето не сме й били оказали нужното уважение, оттогава моята дъщеря, София Семьоновна, беше принудена да носи жълт билет и поради това положение вече не можеше да остане с нас. Защото и хазайката, Амалия Фьодоровна, не искаше да допусне това (а преди тя самата помагаше на Даря Францевна), пък и господин Лебезятников... хм... Та заради Соня беше и скандалът им с Катерина Ивановна. Той преди все се увърташе около Сонечка, а сега изведнъж се амбицира: „Как – казва, – аз, такъв просветен човек, мога да живея в една квартира с такава?“ А Катерина Ивановна не му мълча, застъпи се... и стана... И сега Сонечка наминава у дома най-често по тъмно и помага на Катерина Ивановна, дава й колкото може... А живее на квартира у шивача Капернаумов, у тях е наела квартира, а Капернаумов е куц и фъфли, и цялото му многобройно семейство също фъфли. И жена му също фъфли... Живеят в една стая, а Соня си има отделна, преградена... Хм, да... Много бедни хора и фъфлят... да... щом станах аз тогава на другата сутрин, веднага си облякох дрипите, издигнах ръце към небето и отидох при негово превъзходителство Иван Афанасиевич. Познавате ли негово превъзходителство Иван Афанасиевич?... Не? Е, значи, един свят човек не познавате! Той е възсък... възсък пред лицето Господне; яко възсък се топи!... Просълзи се дори, след като благоволи да изслуша всичко. „Е – казва, – Мармеладов, ти вече веднъж не оправда моите очаквания... Ще те взема още веднъж на моя лична отговорност – точно така ми каза, – запомни – казва, – хайде върви си!“ Целунах мислено праха под нозете му, защото наистина да го сторя не би ми позволил, тъй като е сановник и човек с напредничави държавнически и образовани възгледи; върнах се вкъщи и като казах, че пак съм на служба и ще получавам заплата, Господи, какво чудо стана!...

Мармеладов пак млъкна, силно развълнуван. В това време от улицата нахълта цяла компания пияници, и без туй вече пияни, и от входа се разнесоха звуците на наета от тях латерна и пресипналото гласче на седемгодишно дете, което пееше „Хуторок“. Стана шумно. Стопанинът и слугите се заеха с новодошлите. Мармеладов, без да обръща внимание на новодошлите, продължи разказа си. Той май беше вече много зле, но колкото повече го хващаше, толкова по-словоохотлив ставаше. Спомените за този скорошен успех в службата сякаш го оживиха и дори някакво сияние озари лицето му. Расколников слушаше внимателно.

– Това се случи, господине, преди пет седмици. Да... Веднага щом и двете научиха, Катерина Ивановна и Сонечка, Господи, сякаш в царството Божие се преселих. Преди често – лежиш като скот и само ругатни! А сега: на пръсти стъпват, децата умиряват-. „Семьон Захарич е изморен от работа, почива си, шт!“ Преди да отида на работа, ми правят кафе, топят ми сметана! Истинска сметана започнаха да купуват, чувате ли! И откъде събраха пари да ми ушийт приличен мундир, единадесет рубли и петдесет копейки, не знам! Обувки, хасени нагръдници най-великолепни, вицмундир – всичко това за единадесет рубли и петдесет копейки ми стъкмиха в най-превъзходен вид. Върнах се на първия ден преди обяд от работа, гледам: Катерина Ивановна две ястия сготвила – супа и сланина с хрян, нещо неவிждано дотогава у нас. Дрехи тя няма никакви... тоест съвсем никакви, а сега сякаш на гости ще върви, стегнала се, и то не как да е, ами от нищо нещо знае да направи: сресала се, чиста якичка някаква, маншети, съвсем друг човек станала, и се подмладила, и се разхубавила. Сонечка, гълъбицата ми, само ни дава пари, но иначе, казва, сега е неприлично да идвам често у вас на първо време освен по здрач, никой да не ме види. Чувате ли, чувате ли? Дойдох си аз след обяд да полегна и какво мислите, не изтраяла Катерина Ивановна: само преди седмица по най-долен начин се бяха скарали с хазайката, с Амалия Фьодоровна, а сега я поканила на кафе. Два часа седяха и все си шепнеха: че, значи, „сега Семьон Захарич е на служба и получава заплата и лично е бил при негово превъзходителство, и негово превъзходителство лично излязъл, на всички казал да чакат, а Семьон Захарич хванал за ръка и пред всички го въвел в кабинета си“. Чувате ли, чувате ли? „Аз – казал, – Семьон Захарич, разбира се, като помня вашите заслуги и макар вие да имахте тази лекомислена слабост, но щом сега обещавете и понеже на всичко отгоре без вас тук не върви (чувате ли, чувате ли), то разчитам – казва, – сега на вашата благородна дума“, тоест всичко това, да ви кажа, го беше измислила, и то не от лекомислие, колкото само да се похвали! Не, на всичко си

вярва и със собствените си измислици се утешава, ей Богу! И аз не я осъждам; не, това не го осъждам!... А когато преди шест дена и донесох цялата си първа заплата, двадесет и три рубли и четиридесет копейки, фарфалаче ме нарече: „фарфалаче такова“ – казва. И то насаме, разбирате ли? Хем не съм, да речеш, красавец, нито кой знае какъв съпруг. Но не, по бузата ме щипна: „фарфалаче такова“ – казва.

Мармеладов млъкна, понечи да се усмихне, но брадичката му изведнъж затрепери. Той впрочем се сдържа. Тази кръчма, отвратителният вид на този човек, петте нощи, прекарани в лодките със сено, шишето пред него, а същевременно тази болезнена любов към жена и семейство съвсем объркаха неговия слушател. Расколников слушаше напрегнато, но с болезнено чувство. Беше го яд, че е дошъл тук.

– Уважаеми господине, уважаеми господине! – възкликна Мармеладов, като се овладя. – О, господине, на вас може би всичко това ви изглежда смешно, както и на останалите, и аз само ви досаждам с безсмислието на всички тези мизерни подробности от моя семеен живот, но на мене не ми е до смях! Защото аз съм способен да чувствам всичко това... И целия онзи райски ден от моя живот, и цялата онази вечер аз самият прекарах в крилати мечти: как всичко ще наредя, и децата ще облека, и на нея спокойствие ще създам, и едничката си дъщеря от безчестието ще върна в лоното на семейството... И още, още... Случва се така, господине. Е, драги господине (Мармеладов изведнъж като че трепна, вдигна глава и погледна слушателя си право в очите), е, а още на другия ден, след всички тези блянове (тоест точно преди пет дни), привечер аз с хитра измама, като среднощен разбойник, откраднах от Катерина Ивановна ключа от сандъка и, взех, каквото беше останало от заплата, колко точно, вече не помня, и ето, погледнете ме, това е! Пети ден, откак не съм се прибирал, и те ме търсят, и на службата край, и вицмундирът остана в кръчмата при Египетския мост, в замяна на което получих тези одеяния... и край на всичко!

Мармеладов се удари с юмрук по челото, стисна зъби, затвори очи и здраво се опря с лакът на масата. Но след миг лицето му изведнъж се промени и той погледна Расколников с някакво престорено лукавство и привидно нахалство, засмя се и каза:

– А днес бях при Соня, исках й пари да си оправя махмурлука! Хе-хе-хе!

– И тя ти даде? – викна отстрани някой от новодошлите, викна и се разсмя с цяло гърло.

– Ето това шише е купено с нейни пари – произнесе Мармеладов, обръщайки се само към Расколников. – Тридесет копейки ми даде, със собствените си ръце, последните, само те й бяха, аз видях... Нищо не каза, само мълчаливо ме погледна. Не на земята, а там... така скърбят, плачат за хората, не укоряват, не укоряват! А това повече боли, повече боли, когато не те укоряват!... Тридесет копейки, да. А сигурно и на нея й трябва, а? Как мислите, скъпи господине! Нали сега трябва да спазва чистота. А тя пари струва, тази чистота, тя е по-особена, разбирате ли? Помада трябва да купува, няма как; колосани фусти, някои обувчици по-завързани, че да може да си покаже крачето, когато потрябва да прескочи някоя локва. Разбирате ли, разбирате ли, господине, какво значи тази чистота? Да, а пък аз, собственият й баща, просто й ги откраднах тези тридесет копейки за пиене. И – пия! И вече ги пропих!... Че кой ще съжали такъв като мене, а? Жал ли ви е за мене сега, господине, или не? Кажете, господине, жал ли ви е или не? Хе-хе-хе-хе!

Той понечи да си налее, но вече нищо не беше останало. Шишето беше празно.

– На кого ще му е жал за тебе? – викна стопанинът, който пак се намери до тях.

Разнесе се смях и дори псувни. Смееха се и псуваха и чулите, и нечулите – така, само като гледаха фигурата на бившия чиновник.

– Ще му е жал! Защо ще му е жал! – изведнъж изкрещя Мармеладов, ставайки с протегната напред ръка, в явно вдъхновение, сякаш само тези думи беше чакал. – Защо ще му е жал, казваш ти? Да, няма защо да му е жал за мене! Мене трябва да ме разпънат, на кръст да ме разпънат, а не да ме съжالياват! Но разпни го, съднико, разпни го и като го разпиеш, съжали го! И тогава аз сам ще дойда при тебе за разпятие, защото не веселие жадувам, а скръб и сълзи!... Мислиш ли ти, кръчмарю, че твоята бутилка ми се услади? Скръб, скръб търсех в нея, скръб и сълзи, и вкусих от тях, и ги намерих; а ще ни съжали онзи, който всички нас е съжалил и всекиго, и всичко е разбрал, той единствен, и той ще е съдникът. Ще дойде в уречения час и ще попита: „А где е дъщерята, която за мащехата си зла и охтичава, за децата чужди и

невръстни пожертва себе си? Где е дъщерята, дето земния свой баща, долния пияница, съжали, без да се ужаси от скотството му?“ И ще каже: „Дойди! Аз вече ти простих веднъж... Простих ти веднъж... Прощават ти се и сега многото грехове, защото много си обикнала...“ И ще прости на моята Соня ще ѝ прости, аз зная, че ще ѝ прости... Почувствах това в сърцето си одева, когато бях при нея!... И всички ни ще отсъди, и всички ни ще прости, и добрите, и злите, и премъдрите, и смирените... И когато вече свърши с всички, ще рече и нам: „Излезте — ще каже, — и вие! Излезте, пиянички, излезте, слабички, излезте срамотници!“ И ще излезем всички, без притеснение, и ще застанем пред него. И ще каже: „Свине сте! Със скотски образ и подобие; но приидите и вие!“ И ще рекат премъдрите, ще рекат разумните: „Господи, поради що сих приемлеш?“ И ще каже: „Затова ги приемам, премъдри, затова ги приемам, разумни, защото нито един от тях не се е смятал достоен за това...“ И ще простре към нас ръцете си, и ние ще паднем ничком... и ще заплачем... и всичко ще разберем! Тогава всичко ще разберем!... И всички ще разберат... и Катерина Ивановна... и тя ще разбере... Господи, да приидет царствие твое!

И той се свлече на пейката, изтощен и обезсилен, без да поглежда никого, сякаш забравил всичко наоколо и дълбоко замислен. Думите му направиха известно впечатление; за миг настъпи мълчание, но скоро избухна предишният смях и псувни:

— Браво!

— Дърдорко!

— Чиновник! И т.н., и т.н.

— Да си вървим, господине — каза изведнъж Мармеладов, като вдигна глава и се обърна към Расколников, — придружете ме... дом Козел, в двора. Време е... при Катерина Ивановна.

Расколников отдавна вече искаше да си върви; а и без това смяташе да му помогне. Мармеладов се оказа много по-слаб в краката, отколкото в приказките и здраво се опря на младия човек. Пътят беше двеста-триста крачки. Колкото повече се приближаваха към дома му, толкова повече растяха страхът и смущението на пияния.

— Не от Катерина Ивановна се страхувам сега — мърмореше той развълнувано, — и не, че ще ми скубе косите. Какво са косите!... Косите са нищо! Истина ви казвам! Дори по-добре, ако започне да ме скубе, но не се страхувам от това... от очите ѝ се страхувам... да... от очите... И от червените петна по бузите и също се страхувам... и още — от дишането ѝ се страхувам... Виждал ли си как дишат болните от тази болест... когато са развълнувани? И от плача на децата също се страхувам... Защото, ако Соня не ги е нахранила — то... и аз не знам какво!... Не знам! А от бой не се страхувам... да знаещ, господине, че мене от този бой не само че не ме боли, но дори ми е наслада... Защото просто сам не мога без него. Така ми е по-добре. Нека ме набие, да ѝ олекне на душата... така е по-добре... А ето я и къщата. Къщата на Козел. Железаря, немца, богатия... води ме!

Влязоха през двора и се заизкачваха към четвъртия етаж. С всеки етаж стълбището ставаше все по-тъмно. Беше близо единадесет часа и макар че по това време на годината в Петербург няма истинска нощ, горе стълбището беше много тъмно.

Малката потъмняла врата в края на стълбището, най-горе, беше отворена. Догаряща свещ осветяваше крайно бедната стая, десетина крачки дълга; от коридора тя се виждаше цялата. Всичко беше разхвърляно и в безпорядък, особено разни детски дрипи. Задният ъгъл беше преграден с окъсан чаршаф. Зад него сигурно беше леглото. В стаята имаше само два стола и много окъсана мушамена кушетка, пред която беше сложена стара чамова кухненска маса, небоядисана и без покривка. В единия ѝ край в железен свещник догаряше лоена свещ. Разбира се, че Мармеладов живее в цяла стая, не част от стая, но тя беше междинна. Вратата към следващите помещения или килийки, от които се състоеше квартирата на Амалия Липевехзел, беше откряната. Оттатък беше шумно и се чуваха викове, висок смях, Изглежда се играеха карти или се пиеше чай. От време на време долитаха съвсем безцеремонни приказки.

Расколников веднага позна Катерина Ивановна. Това беше ужасно отслабнала жена, тънка, доста висока и стройна, с все още прекрасни тъмноруси коси и наистина с пламнали на петна бузи. Тя крачеше напред-назад из малката стая, стиснала ръце на гърдите си, с напукани устни и дишаше неравномерно, пресекливо. Очите ѝ блестяха като трескави, но погледът ѝ беше рязък и неподвижен и това развълнувано лице на туберкулозна при гаснещата светлина на догарящата свещ, която трепкаше по лицето ѝ,

създаваше болезнено впечатление. На Расколников тя се стори към тридесетгодишна и наистина не беше за Мармеладов... Тя не чу и не забеляза влезлите; тя сякаш беше в някакъв унес, не чуваше и не виждаше. В стаята беше задушно, но тя не бе отворила прозореца; от стълбището влизаше смрад, но вратата към него не беше затворена; от вътрешните стаи през откритата врата нахлуваха вълни тютюнев дим, тя кашляше, но не затваряше вратата. Най-малкото момиченце, към шестгодишно, спеше на пода, седнало, свито и опряло глава в кушетката. В ъгъла момченцето, една година по-голямо, цялото трепереше и плачеше. Навярно току-що беше набито. Голямото момиченце, около деветгодишно, високо и слабо като клечка, само по стара и съдрана ризка и с наметната върху голите рамена стара сукнена пелеринка, шита сигурно преди две години, защото сега едва му стигаше до коленете, стоеше в ъгъла до братчето си, обхванало шията му с дългата си, изсъхнала като кибритена клечка ръка. То навярно го утешаваше, шепнеше му нещо, мъчеше се да го успокои, за да не заплаче отново, и в същото време със страх поглеждаше към майка си с огромните си тъмни очи, които изглеждаха още по-големи на изпитото му и изплашено лице. Мармеладов, без да влиза в стаята, коленичи пред вратата и бутна Расколников да влезе. Като видя непознатия, жената разсеяно се спря пред него и се опомни за миг, сякаш за да помисли: защо ли е влязъл? Но навярно веднага реши, че отива в някоя друга стая, защото тяхната беше междинна. Като помисли така, без да му обръща повече внимание, тръгна към вътрешната врата, за да я затвори, и изведнъж изкрещя, виждайки на прага мъжа си на колене:

– А – развика се тя като луда, – върна ли се! Каторжник! Изверг!... А парите къде са? Какво имаш в джоба, покажи! И дрехите други! Къде са твоите дрехи? Къде са парите? Казвай!... И тя се спусна да го претърси. Мармеладов веднага послушно и покорно разпери ръце встрани, за да улесни обиска на джобовете. Нямаше нито копейка.

– Къде са парите? – крещеше тя. – О, Господи, нима всичко е пропило! Цели двадесет рубли имаше в сандъка!... – И изведнъж, побесняла, тя го хвана за косите и го повлече в стаята. Мармеладов облекчаваше усилията ѝ, като смилено пълзеше на колене след нея.

– И това за мене е наслада! И това не ми причинява болка, а на-сла-да, у-ва-жа-е-ми гос-по-ди-не! – викаше той, разтърсван за косите, а веднъж дори главата му се блъсна в пода. Спящото на пода дете се събуди и заплака. Момченцето в ъгъла не издържа, разтрепера се, закрещя и се хвърли към сестра си в страшна уплаха, почти в припадък. По-голямото момиченце, полусъннено, трепереше като лист.

– Пропило! Всичко, всичко пропило! – викаше в отчаяние нещастната жена. – И дрехите други! Гладни са, гладни! (И, кършейки ръце, тя сочеше децата.) О, триж проклет живот! А вие, вие не се ли срамувате – изведнъж се нахвърли тя на Расколников, – от кръчмата да идвате! Ти пи ли с него? Ти също си пил с него! Вън!

Младият мъж побърза да си отиде, без да каже нито дума. На всичкото отгоре вътрешната врата се отвори широко и се подадоха неколцина любопитни. Надничаха нагли, ухилени лица с цигари и лули, с домашни шапчици. Мяркаха се някакви по халати и съвсем разгърдени, с неприлично летни дрехи, някои с карти в ръце. Особено весело се смяха те, когато Мармеладов, влачен за косите, викаше, че това му доставя наслада. Взеха дори да влизат в стаята; най-накрая се чу зловещ писък: лично Амалия Липевехзел си отваряше път, за да внесе ред, както тя си знаеше, и за стотен път да заплаши нещастната жена с грубото нареждане още утре да опразни квартирата. На излизане Расколников успя да си бръкне в джоба, да извади няколко медни монети, които му бяха върнали в кръчмата от едната рубла, и незабелязано да ги остави на прозореца. После, вече на стълбите, съжали и понечи да се върне.

„Що за глупост само направих – помисли си той, – те си имат Соня, а аз самият се нуждаю.“ Но като разсъди, че вече е невъзможно да си ги вземе, махна с ръка и си тръгна към квартирата. „Нали пък на Соня ѝ трябва помада – продължи той, крачейки по улицата, и язвително се усмихна, – пари струва тази чистота... Хм! Че Сонечка може самата тя днес да банкрутира, защото това е риск, лов на ценен дивеч...

златотърсачество... и тогава без моите пари, значи, утре щяха да стоят гладни... Гледай ти, Соня! Какъв кладенец са успели да си изкопаят! И го използват! Да, използват го! И са свикнали. Поплакали са – и са свикнали. На всичко свиква подлецът човек.“ Той се замисли.

– Ами ако греша – изведнъж възкликна неволно, – ако наистина не е подлец човекът изобщо целият, тоест целият род човешки, тогава, значи, всичко друго са предразсъдъци, само празен страх и няма никакви прегради, а точно така трябва да бъде!...

III

Той се събуди късно на другата сутрин, след неспокоен сън, но сънят не беше го отморил. Събуди се жлъчен, раздразнителен, зъл и с омраза огледа стаичката си. Това беше съвсем малка килийка, дълга около шест крачки, която с жълтите си, прашни и навсякъде отлепени от стените тапети имаше съвсем жалък вид и беше толкова ниска, че малко по-висок се чувстваше неприятно там и непрекъснато му се струваше, че всеки момент ще се чукне в тавана. Мебелите съответстваха на помещението: три вехти стола, не съвсем изправни, в ъгъла боядисана маса с няколко тетрадки и книги отгоре; само по това колко прашни бяха, личеше, че отдавна не ги е докосвала ничия ръка, и най-сетне голяма груба кушетка, заела почти цялата стена и половината от ширината на стаята; някога тапицирана с басма, но сега съвсем дрипава, тя служеше на Расколников за легло. Той често спеше на нея, както си беше, без да се съблича, без чаршаф, завит със старото си износено студентско палто и с малка възглавничка за главата, под която пъхаше всичкото си бельо – и чисто, и мръсно, за да му бъде по-високо. Пред кушетката имаше масичка.

Надали човек можеше да се отпусне и занемари повече, но на Расколников това му беше дори приятно при сегашното му душевно състояние. Той напълно се бе отдръпнал, отделил от всички, като костенурка в черупката си, и дори лицето на слугинята, която трябваше да му прислужва и надничаше понякога в стаята му, го дразнеше и го караше да потръпва. Тези неща се случват с някои мономани, прекалено съсредоточени в нещо. Хазайката от две седмици беше престанала вече да му дава ядене, а той още не беше помислил да отиде и да ѝ иска обяснение, макар и да оставаше без обяд. Настася, готвачката и единствената слугиня на хазайката, донякъде остана доволна от това настроение на наемателя и съвсем престана да разтребва и мете стаята му, най-много веднъж седмично случайно да вземе метлата. Тя именно го събуди сега.

– Ставай, що спиш! – развика се тя над главата му. – Девет минава. Чай съм ти донеса; искаш ли чаец? Какъв си измършавял!

Квартирантът отвори очи, трепна и позна Настася.

– Чаят от хазайката ли е? – попита той, като бавно и мъчително се приповдигна на кушетката.

– Ами, от хазайката!

Тя постави пред него собствения си очукан чайник с изварен вече чай и му сложи две жълти бучки захар.

– На, Настася, ето, моля ти се – каза той, като порови в джоба си (беше спал с дрехите) и извади шепа дребни монети, – иди ми купи питка. Или вземи от колбасарницата малко салам, по-евтин.

– Питка ей сегичка ще ти донеса, а вместо салам не искаш ли борш? Хубав борш, от вчера. Още вчера ти го бях оставила, ама ти късно се прибра. Хубав борш.

Когато боршът беше донесен и той започна да яде, Настася седна до него на кушетката и забъбри. Тя беше селска жена и много бърлива.

– Пък Прасковя Павловна е намислила в полицията да се оплаче от тебе – каза тя.

Той се намръщи.

– В полицията ли? Какво иска?

– Пари не даваш, квартирата не опразваш. Ясно какво иска.

– Е, дявол да го вземе, само това ми липсваше – измърмори той, скърцайки със зъби, – не... точно сега не бива... Много е загубена – добави той високо. – Днес ще отида при нея да се разберем.

– Тя, че е загубена, загубена е, както съм и аз, ами ти, умнико, що си се проснал като парцал и за нищо не те бива. Преди, казваш, си ходил да учиш децата, ами сега що нищо не вършиш?

- Върша... – неохотно и мрачно каза Расколников.
- Какво вършиш?
- Работа...
- К'ва работа?
- Мисля – сериозно отговори той, след като помълча малко.

Настася се запрелива от смях. Тя беше веселячка и когато я разсмееха, смееше се беззвучно, като се олюляваше и се тресеше с цялото си тяло, докато чак не й прималееше.

- Ами много ли пари наизмисли? – успя да изрече най-последно.
- Без обувки не мога да уча децата. Пък и плюл съм на това.
- В кладенеца не плюй.
- За уроците плащат копейки. Какво мога да направя с тези копейки? – продължи той неохотно, като че отговаряше на собствените си мисли.
- А ти искаш наведнъж целия капитал? Той я погледна странно.
- Да, целия капитал – твърдо отговори, след като помълча.
- Брей, я по-полека, да не ме изплашиш. Много си страшен. За питка да ходя ли или не?

- Както искаш.
- А, забравих! Вчера, докато те нямаше, дойде писмо за тебе.
- Писмо! За мене! От кого?
- От кого, не знам. Три копейки мои дадох на раздавача. Ще ми ги върнеш ли, а?

- Донеси го, за Бога, донеси го! – извика развълнуван Расколников. – Господи!

След минута писмото се появи. Точно така: от майка му, от Р-а губерния. Той чак пребледня, когато го вземаше. Отдавна вече не беше получавал писма, но сега и нещо друго изведнъж му стегна сърцето.

– Настася, върви си, за Бога; ето ти трите копейки, само, за Бога, по-скоро си върви!

Писмото трепереше в ръцете му; той не искаше да го отвори пред нея; искаше да остане насаме с това писмо. Когато Настася излезе, бързо го доближи до устните си и го целуна; после още дълго се взира в почерка на адреса, в познатия му и мил дребен и наклонен почерк на майка му, която някога го беше учила на четмо и писмо. Той се бавеше; дори сякаш се боеше от нещо. Най-последно го отвори: писмото беше голямо, дебело, близо два листа; два големи пощенски листа бяха изписани ситно-ситно.

„Мили ми Родя – пишеше майка му, – ето повече от два месеца, откак не съм беседвала с тебе писмено, от което и аз самата страдах и даже няколко нощи не спях от мисли. Но ти навярно няма да ме упрекнеш за това мое неволно мълчание. Ти знаеш колко те обичам; ти си ни едничък – на мене и на Дуня, ти си всичко за нас, цялата ни надежда и упование. Да знаеш само какво ми беше, когато научих, че вече от няколко месеца си напуснал университета поради липса на средства, и че си изгубил уроците и всичките си други доходи! Как можех да ти помогна аз с моите сто и двадесет рубли годишна пенсия? Петнадесетте рубли, които ти изпратих преди четири месеца, бях взела назаем, както сам знаеш, срещу същата тази пенсия от тукашния търговец Афанасий Иванович Вахрушин. Той е добър човек, пък и беше приятел на баща ти. Но тъй като му дадох правото да получава пенсията вместо мене, трябваше да чакам, докато се изплати дългът, а това стана едва сега, така че през всичкото това време не можех нищо да ти изпратя. Но сега, слава Богу, мисля, че мога да ти изпратя още, и изобщо ние можем сега да ти се похвалим, че щастието ни се усмихна, за което бързам да ти съобщя. Но преди всичко досещаш ли се, мили Родя, че сестра ти вече от месец и половина живее при мене и ние занапред повече няма да се разделяме. Слава тебе, Господи, свършиха се изтезанията й, но ще ти разкажа всичко поред, за да знаеш как стана всичко, дето сме го крили от тебе досега. Когато ти ми писа, преди два месеца, че си чул от някого колко много е теглила Дуня от грубостите в дома на Свидригайлови, и ми искаше точни обяснения – какво можех да ти отговоря тогава? Ако ти бях писала цялата истина, сигурно щеше да зарежеш всичко и дори пеша да дойдеш при нас, защото аз познавам характера и чувствата ти и ти не би позволил да обиждат сестра ти. Аз самата бях в отчаяние, но какво можех да сторя? Пък и не знаех тогава цялата истина. А най-голямото затруднение беше, че Дунечка,

като постъпи миналата година в дома им като гувернантка, взе предварително цели сто рубли с условието да ѝ удържат всеки месец от заплатата, и, значи, дори не можеше да напусне, преди да си е изплатила дълга. Тази сума (сега мога всичко да ти обясня, безценни ми Родя) тя взе най-вече, за да ти изпрати онези шестдесет рубли, които така ти трябваха и които получи от нас миналата година. Ние тогава те излъгахме, че са от спестени пари на Дунечка, но не беше така и сега ти откривам цялата истина, защото сега по волята Божия всичко се промени и тръгна на по-хубаво и за да знаеш колко те обича Дуня и какво безценно сърце има. Наистина господин Свидригайлов отначало се е държал с нея много грубо и на масата проявявал неучтивост и ѝ се присмивал... Но не искам да се впускам във всички тези мъчителни подробности, за да не те тревожа напразно, след като вече всичко е минало. Накратко казано, въпреки доброто и благородно отношение на Марфа Петровна, съпругата на господин Свидригайлов, и на всички домашни, на Дунечка ѝ било много тежко – особено когато г-н Свидригайлов се е намирал, по стар навик от полка, под влиянието на Бакхус. Но какво се оказа впоследствие? Представи си, този щур човек отдавна вече изпитвал страст към Дуня, но криел това зад привидната си грубост и презрение към нея. И сам той може би се е срамувал и е изпадал в ужас, като е виждал, че е вече на възраст и баща на семейство, а храни такива лекомислени надежди, и затова, без да ще, го е било яд на Дуня. А може би той с грубото си държание и с насмешките си е искал просто да скрие от другите цялата истина. Но най-накрая не издържал и се осмелил да направи на Дуня явно и гнусно предложение, като ѝ обещавал разни подаръци и дори да зареже всичко и да замине с нея в някое друго имение или дори в чужбина. Можеш да си представиш всичките ѝ страдания! Да напусне веднага мястото не могла не само защото им е дължала пари, но и защото е щадяла Марфа Петровна, която би могла изведнъж да заподозре нещо и следователно да се внесе в семейството раздор. Пък и за самата Дунечка щеше да стане голям скандал; нямаше да ѝ се размине току-тъй. И още много други причини имаше, така че Дуня не можеше да се надява да се измъкне от този ужасен дом, преди да са минали шест седмици. Ти, разбира се, познаваш Дуня, знаеш колко е умна и какъв твърд характер има. Дунечка може да понесе много неща и даже в най-тежките случаи да намери у себе си достатъчно великодушие, че да не загуби своята твърдост. Тя даже на мене не ми беше писала всичко, за да не ме разтревожи, а ние често си прашахме по някоя вест. Развръзката настъпи неочаквано. Марфа Петровна случайно подслушала как мъжът ѝ увещавал Дунечка в градината, разбрала всичко превратно и нея самата обвинила, като мислела, че тя е причината за всичко. И още веднага в градината станала страшна сцена: Марфа Петровна даже ударила Дуня, нищо не искала да чуе, цял час крещяла и най-накрая заповядала веднага да върнат Дуня при мене в града с проста селска каруца, в която нахвърляли вещите ѝ, бельото, дрехите, кое както им паднало, без даже да ги подредят. А в това време завалил проливен дъжд и Дуня, оскърбена и опозорена, е трябвало да пропътува с някакъв селянин цели седемнадесет версти в открита каруца. Помисли сега какво можеш да ти пиша в отговор на твоето писмо, което получих преди два месеца, и за кое да ти пиша? Аз самата бях в отчаяние; да ти пиша истината не смеех, защото ти щеше да бъдеш нещастен, огорчен и възмутен, пък и какво би могъл да направиш? Може би щеше и себе си да погубиш, пък и Дунечка ми забрани; а да запълвам писмото си с глупости и с какво да е, когато в душата ми имаше такава скръб, не можех. Тук цял месец из града се разправяха клюки около тази история и дотам се стигна, че ние с Дуня даже и на черква не можехме да идем от презрителни погледи и шушукания, дори на висок глас се говореше пред нас. Всички познати взеха да странят от нас, всички престанаха даже да ни поздравяват и научих, че търговски служещи и някои чиновници искали да ни нанесат долно оскърбление, като намажат вратата ни с катран, заради което хазаите започнаха да настояват да напуснем квартирата. Причина за всичко това беше Марфа Петровна, която успя да изложи и окаля Дуня във всички семейства. Тя познава тук всички и през този месец непрекъснато идваше в града и понеже е малко бърлива и обича да разправя за семейните си работи и особено да се оплаква от мъжа си на всеки срещнат, което е много лошо, успя за късо време да разнесе цялата история не само из града, но и в околията. Аз се поболях, но Дунечка беше по-твърда от мене; да можеше само да видиш как понасяше всичко и дори ме утешаваше и ободряваше! Тя е ангел! Но с Божията милост нашите мъки се свършиха: господин Свидригайлов се опомнил и се разкаля и

навярно от съжаление към Дуня дал на Марфа Петровна пълни и очевидни доказателства за Дунечкината невинност, а именно писмото, което Дуня, още преди Марфа Петровна да ги завари в градината, е била принудена да напише и му предаде, за да избегне личните обяснения и тайните срещи, за които той настоявал, и което след заминаването на Дунечка останало у господин Свидригайлов. В това писмо тя най-горещо и с голямо негодувание го укорявала именно за неблагородното му поведение относно Марфа Петровна, изтъквала, че той е баща, глава на семейство и че най-после е гнусно от негова страна да измъчва и прави нещастна една и без това нещастна и беззащитна девойка. С една дума, мили Родя, писмото е така благородно и трогателно написано, че аз плаках, когато го четох, а и досега не мога да го чета без сълзи. Освен това в защита на Дуня били и показанията на слугите, които били видели и знаели много повече, отколкото предполагал самият господин Свидригайлов, както винаги става. Марфа Петровна била съвсем потресена и «наново убита», както тя самата ни призна, но затова пък напълно се убедила в невинността на Дунечка и още на другия ден, в неделя, отишла направо в черквата и на колене, със сълзи на очи молила Богородица да ѝ даде сили да понесе това ново изпитание и да изпълни своя дълг. После, направо от черквата, без да ходи никъде другаде, дойде у нас, разказа ни всичко, горчиво плака и в пълно разкаianie прегръщаше Дуня и я молеше да ѝ прости. Още същата сутрин, без да губи време право от нас обиколи всички семейства в града и навсякъде с най-ласкави думи за Дуня, със сълзи на очи, възстанови нейната невинност и благородството на нейните чувства и поведение. Нещо повече, на всички показвала и чела на глас собственоръчното Дунечкино писмо до господин Свидригайлов и даже давала да го преписват (нещо, което вече ми се струва дори прекалено). Така че наложи ѝ се няколко дни наред да обикаля всички в града, защото някои взеха да се обиждат, че е предпочела да отиде при други, и започнаха да си пазят ред, и във всяка къща вече предварително се знаеше, че на този и този ден Марфа Петровна ще ходи еди-къде си да чете писмото, и при всяко четене се събираха даже и онези, които вече няколко пъти бяха чули писмото и у дома си, и у други познати. Моето мнение е, че в случая много, много неща бяха излишни, но такъв и е характерът на Марфа Петровна. Поне напълно възстанови честта на Дунечка и цялата тази гнусна история легна като неизличим позор върху мъжа ѝ като главен виновник и мене чак ми с жал за него; прекалено строго постъпи с този щур човек. Веднага някои семейства започнаха да канят Дуня да преподава уроци, но тя отказа. Изобщо изведнъж всички започнаха да се отнасят с нея с особено уважение. Това именно помогна най-вече и за този неочакван случай, благодарение на който сега се изменя, може да се каже, цялата ни съдба. Знай, мили Родя, че поискаха ръката на Дуня и че тя вече даде съгласието си, за което бързам да те уведомя. И макар че това стана, без да се посъветвам с тебе, но ти навярно няма да се сърдиш нито на мене, нито на сестра си, защото сам ще разбереш, че ни беше невъзможно да чакаме и да отлагаме, докато получим отговора ти.

Пък и ти не би могъл отдалече да прецениш добре всичко. А стана така. Той е вече придворен съветник – Пьотр Петрович Лужин, и е далечен роднина на Марфа Петровна, която до голяма степен подпомогна тази работа. Той започна оттам, че изяви чрез нея желание да се запознае с нас; приехме го, както подобава, пи кафе, а още на другия ден изпрати писмо, в което много любезно правеше предложение и молеше за бърз и определен отговор. Той е делови човек и зает и сега бърза да замине за Петербург, така че всяка минута е скъпа. Разбира се, ние отначало бяхме много слисани, защото всичко стана твърде бързо и неочаквано. Целия този ден заедно обмисляхме и преценявахме. Той е човек сериозен, материално осигурен, работи на две места и вече има капитал. Наистина е вече четиридесет и пет годишен, но с доста приятна външност и още може да се харесва на жените, и изобщо е съвсем солиден и приличен човек, само малко мрачен и някак високомерен. Но може само да изглежда така на пръв поглед. Та предупреждавам те, мили Родя, когато се срещнеш с него в Петербург, което ще стане съвсем скоро, не съди прибързано и разпалено, което ти е присъщо, ако от пръв поглед нещо у него не ти хареса. Казвам ти го за всеки случай, макар да съм сигурна, че ще ти направи приятно впечатление. И освен това, за да опознаеш който и да било човек, трябва да се отнасяш към него с търпение и внимателно, за да не изпаднеш в грешка и предубеждение, които после много трудно се поправят и загладят. А Пьотр Петрович, поне по много признаци, е твърде почтен

човек. Още при първото си посещение той ни заяви, че е човек положителен, но по много въпроси споделя, както се изрази, «убежденията на нашето най-младо поколение» и е враг на всички предразсъдъци. И много неща още говори, защото е май малко суетен и много обича да го слушат, но това почти не е порок. Вярно, че аз много неща не разбрах, но Дуня ми обясни, че той, макар и да не е с голямо образование, е умен и, изглежда, добър. Ти познаваш характера на сестра си, Родя. Тя е твърда, благоразумна девойка, търпелива и великодушна, макар и с пламенно сърце – нещо, което аз много добре зная. Разбира се, нито от нейна, нито от негова страна няма някаква особена любов, но Дуня, освен че е умно момиче, е и същество благородно като ангел и за нея е въпрос на дълг да направи щастлив мъжа си, който на свой ред ще се грижи за нейното щастие, а в последното, засега поне, нямаме сериозни причини да се съмняваме, макар че да си призная, всичко стана много набързо. При това е много пресметлив и, разбира се, сам ще види, че собственото му съпружеско щастие ще е толкова сигурно, колкото по-щастлива е с него Дунечка. А че ще има там някакви несъответствия в характера, някакви стари навици и дори някои различия в схващанията (без което не може и в най-добрите семейства), в това отношение Дунечка самата си каза, че разчита на себе си, че няма защо да се безпокоим и че тя може много неща да понесе при условие, че по-нататъшните им отношения са честни и справедливи. Той например отначало и на мене ми се видя някак рязък; но то може да се дължи именно на това, че е откровен човек, и положително е така. При второто си посещение например, вече получил съгласието ни, се изрази в разговора, че още преди да познава Дуня, имал намерението да вземе честна девойка, но без зестра и непременно такава, която вече е изпитала какво значи бедствено положение; защото, както обясни, мъжът не трябва с нищо да е задължен на жена си, а е много по-добре жената да смята мъжа си за свой благодетел. Ще добавя, че той се изрази по-меко и по-ласкаво, отколкото ти го пиша, защото забравих как точно се изрази, а помня само мисълта му, и освен това не го каза никак преднамерено, а явно се изпусна в разговора и даже се помъчи после да се поправи и да го посмекчи; но на мен все пак ми се стори доста рязко и го казах после на Дуня. Но Дуня ми отговори дори малко ядосана, че «думите още не са дела», и това, разбира се, с вярно. Преди да реши, Дуня не спа цялата нощ, и мислейки, че аз вече съм заспала, стана от леглото и цяла нощ ходи напред-назад из стаята; най-накрая коленичи и дълго и горещо се моли пред иконата, а на сутринта ми съобщи, че е съгласна.

Вече споменах, че Пьотр Петрович заминава за Петербург. Има там важна работа и иска да открие адвокатска кантора. Отдавна вече се занимавал с разни иски и тъжби и само преди няколко дни спечели голямо дело. А в Петербург трябвало да отиде също, защото имал важно дело пред върховния съд. Така че, мили Родя, той и на тебе може да ти бъде твърде полезен, във всяко отношение дори, и ние с Дуня вече смятаме, че ти отсега още би могъл определено да започнеш бъдещата си кариера и да смяташ съдбата си за съвсем определена. О, да можеше това да се осъществи! Това би било такава сполука, че трябва да виждаме в нея проява на Божието милосърдие към нас. Дуня непрекъснато мечтае за това. Ние вече се осмелихме да загатнем нещо на Пьотр Петрович. Той отговори сдържано и каза, че, разбира се, тъй като няма да може без секретар, естествено най-добре да не плаща на чужд, а на роднина, стига той да се окаже способен да върши тази работа (може ли ти да не си способен!), но веднага изрази съмнение, че твоите университетски знания няма да ти позволят да работиш в неговата кантора. С това се свърши, но Дуня сега за нищо друго не мисли. От няколко дни е като в треска и вече състави цял проект как ти впоследствие ще можеш да станеш помощник и дори съдружник във воденето на делата, още повече че ти самият си в юридическия факултет. Аз, Родя, съм напълно съгласна с нея и споделям всичките ѝ планове и надежди, виждам ги напълно осъществими; и въпреки сегашната, съвсем обяснима, уклончивост на Пьотр Петрович (защото още не те познава) Дуня е твърдо убедена, че с доброто си влияние върху своя бъдещ мъж всичко ще постигне, сигурна е в това. Ние, разбира се, се въздържахме да споменем пред Пьотр Петрович каквото и да било за тези наши по-нататъшни мечти и особено, че ще станеш негов съдружник. Той е положителен човек и навярно би приел такова нещо много сдържано, защото би му се видяло само мечта. Нито аз, нито Дуня сме му загатнали още и с половин дума за нашата голяма надежда да ни помогне да те издържа, докато завършиш университета; не сме му казвали, защото, първо, това впоследствие ще се нареди от само себе си и

той сигурно без много приказки сам ще предложи (може ли да откаже такова нещо на Дунечка!), още повече че и ти самият можеш да му станеш дясна ръка в кантората и да получаваш тази помощ не като благодеение, а като заслужена заплата. Така иска да нареди работите Дунечка и аз съм напълно съгласна с нея. А, второ, не му казваме, защото много ми се иска да те поставя при предстоящата ни среща на равна нога с него. Когато Дуня му разказваше с възторг за тебе, той отговори, че всеки човек най-напред трябвало да го опознаеш, и то по-отблизо, за да го прецениш, и че си запазва правото, като се запознае с тебе, сам да си състави мнение. Знаеш ли какво, безценни Родя, струва ми се, поради някои неща (впрочем без никаква връзка с Пьотр Петрович, а просто така, поради някои мои собствени, лични, може би даже бабешки, женски капризи) ми се струва, че може би ще направя по-добре, ако след брака им си живея отделно, както и сега, а не заедно с тях. Аз съм напълно уверена, че той ще бъде така благороден и деликатен да ме покани и ще ми предложи да не се разделям вече с дъщеря си, и ако досега още не го е казал, явно защото от само себе си се разбира; но аз ще откажа. В живота неведнъж съм забелязвала, че мъжете не обичат твърде много тъщите си, а аз не само че не искам ни най-малко да бъда в тежест на когото и да било, но искам и аз самата да съм напълно свободна, докато имам свой залък хляб и такива деца като тебе и Дунечка. Ако е възможно, ще живея някъде близо до вас двамата, защото, Родя, най-приятното оставих за края на писмото: знай, мили ми синко, че може би много скоро ние пак ще бъдем заедно и ще се прегърнем тримата след близо тригодишна раздяла. Вече със сигурност е решено, че аз и Дуня ще заминем за Петербург. Кога точно, не знам, но във всеки случай – много, много скоро, даже може би и след седмица. Всичко ще зависи от разпорежданията на Пьотр Петрович, който ще ни съобщи веднага щом се оправи в Петербург. Той иска, по някакви свои причини, да побърза колкото се може с брачната церемония и дори ако е възможно, да отпразнуваме сватбата сега на Богородични заговезни, а ако не успеем, защото времето е малко – веднага след Голяма Богородица. О, с какво щастие ще те притисна до сърцето си! Дуня е така развълнувана от радост, че ще те види – веднъж каза на шега, че само за това даже би се омъжила за Пьотр Петрович. Ангел е тя! Тя сега нищо не ти пише, а само ми поръча да ти напиша, че има толкова много неща да ти казва, толкова много неща, че сега просто не й се хваща писалката, защото в няколко реда нищо не може да ти каже, а само ще се разстрои; поръча ми да те прегърна силно и да ти изпратя безброй целувки. Но въпреки че може би много скоро ще се видим лично, все пак тези дни ще ти изпратя пари – колкото мога повече. Сега, когато всички научиха, че Дунечка се омъжва за Пьотр Петрович, и моят кредит изведнъж се увеличи и със сигурност знам, че Афанасий Иванович може да ми даде сега срещу пенсията даже до седемдесет и пет рубли, така че ще ти пратя може би двадесет и пет, дори тридесет рубли. Бих ти пратила и повече, но ме е страх за пътните ни разноски; и макар че Пьотр Петрович беше така добър да поеме част от парите около заминаването ни в столицата, а именно – сам предложи за своя сметка да ни откара багажа и големия сандък (някак щял да го направи чрез познати), но все пак трябва да ни останат и за пристигането в Петербург, където не можем да дойдем без нито един грош поне на първо време. Впрочем ние с Дуня вече пресметнахме всичко точно и излезе, че пътят няма да ни струва много. От нас до гарата са само деветдесет версти и ние за всеки случай вече се спазарихме с един познат селянин каруцар; а оттам с Дунечка чудесно ще продължим в трета класа. Така че може би ще ми се удаде да ти изпратя не двадесет и пет, а сигурно тридесет рубли. Но стига; изписах пълни два листа и място вече не остана; цялата ни история; пък и колко събития се бяха насъбрали! А сега, безценни ми Родя, те прегръщам до скорошната ни среща и те благославям с майчината си благословия. Обичай Дуня, сестра си; обичай я колкото тя те обича и да знаеш, че тя безпределно, повече от себе си те обича. Тя е ангел, а ти, Родя, ти си всичко за нас – цялата ни надежда и упование. Само ти да си щастлив и ние ще сме щастливи. Все така ли се молиш Богу, Родя, и вярваш ли в благостта на нашия създател и спасител? Страхувам се в сърцето си дали не е заразило и тебе новото модерно безверие? Ако е така, аз ще се моля за тебе. Спомни си, мили, как още като малък, когато беше жив баща ти, ти шепнеше молитвите си в скута ми и колко щастливи бяхме всички тогава! Сбогом или по-добре довиждане! Прегръщам те много-много и те целувам безброй пъти.

Твоя до гроб

Пулхерия Расколникова“

Почти през цялото време, докато четеше, още от самото начало на писмото, лицето на Расколников беше мокро от сълзи, но когато свърши, то беше бледо, разкривено от спазъм и тежка, жлъчна, зла усмивка пълзеше по устните му. Той отпусна глава на своята сплъстена и захабена възглавница и мисли, дълго мисли. Силно биеше сърцето му и силно се вълнуваха мислите му. Най-накрая му стана задушно и тясно в тази жълта стаичка, подобна на гардероб или на сандък. Очите и мисълта му копнееха за простор. Той си грабна шапката и излезе, този път без опасението, че ще срещне някого на стълбите; забравил беше за това. Запъти се към Василевския остров, през В-ия булевард, сякаш забързан натам по работа, но по навик вървеше, без да забелязва пътя, шепнеше си и дори си говореше високо, с което много учудваше минавачите. Мнозина го вземаха за пиан.

IV

Писмото на майка му го измъчи. Но относно най-главния основния въпрос, не се усъмни нито за миг дори още докато четеше писмото. Най-същественото беше решил в себе си, и го беше решил окончателно: „Няма да го бъде този брак, докато съм жив, и по дяволите господин Лужин!“

„Защото тази работа е очевидна“ – говореше сам на себе си подсмиваше се и предварително злобно тържествуваше от успеха на своето решение. – Не, майко, не, Дуня, не можете да ме измамите!... И на всичко отгоре се извиняват, че не ме питали за съвет и без мене решили работата! Разбира се! Мислят, че сега вече не може да се развали, но ще видим – може ли или не може! И какъв важен предлог: „Толкова зает човек бил Пьотр Петрович, толкова зает човек, че и да се ожени можел само в движение, едва ли не във влака.“ Не, Дунечка, всичко виждам и знам за какво се каниш така много да говориш с мене; знам за какво си мислила цялата нощ, като си кръстосвала стаята, и за какво си се молила пред иконата на Казанската света Богородица, дето е в мамината спалня. Да, тежък е пътят към Голгота. Хм... Така, вече окончателно е решено: за делови и рационален човек се омъжвате значи, Авдотя Романовна, със собствен капитал (вече със собствен капитал, това е по-солидно, по-внушително), на две места работи и споделя убежденията на най-младото поколение (както пише мама), и, „изглежда, е добър“, както отбелязва самата Дунечка. Това изглежда е най-великолепното! И същата тази Дунечка за същото това изглежда се омъжва!... Великолепно! Великолепно!...

... Интересно все пак защо ми пише мама за „нашето най-младо поколение“? Дали само за характеристика на лицето, или с по-далечна цел; да ме спечели на страната на господин Лужин? О, какви сте хитри! Интересно би било да се изясни още едно обстоятелство: до каква степен те двете са били откровени една пред друга през онзи ден и през онази нощ и през цялото време след това? Дали са си казали направо всички думи, или и двете са разбрали, че и едната, и другата чувстват и мислят едно и също и няма защо гласно да изказват всичко и да говорят излишни неща. Сигурно отчасти е било точно така; от писмото личи: на мама и се сторил рязък, мъничко, и наивната ми майка веднага споделила с Дуня своите впечатления. А тя, естествено, се разсърдила и отговорила ядосано. Ами да! Всеки ще побеснее, след като работата е ясна и без наивни въпроси и след като е решено, че няма смисъл повече да се обсъжда. И защо ми пише: „Родя, обичай Дуня, а тя те обича повече от себе си“; дали не я измъчват вътрешно угризения на съвестта, че се е съгласила да пожертва дъщеря си за сина. „Ти си нашето упование, ти си всичко за нас!“ О, майко!... Злобата кипваше в него все повече и повече и ако сега срещнеше господин Лужин, сигурно би го убил!

„Хм, това е вярно – продължи той, следвайки вихъра от мисли, който бушуваше в главата му, – вярно е, че към човека трябва «да се отнасяш с търпение и внимателно, за да го опознаеш»; но господин Лужин е ясен. Най-вече бил «делови човек и изглежда добър»; ами да, поел грижата за багажа, големия сандък ще докара на свои разноски! Как да не е добър! А те двете, годеницата и майката, се пазарят с някакъв селянин да ги откара с каруца, покрита с рогозка (аз нали така пътувах)! Какво от това!

Нали са само деветдесет версти, «а оттам чудесно ще продължим в трета класа» към хиляда версти. И е благоразумно: простирай си краката според чергата; ами вие, господин Лужин? Нали ви е годеница... И не може да не знаете, че майка ѝ изтегля за пътуването пари срещу пенсията си. Разбира се, това за вас е една взаимна търговска сделка, изгодно и за двете страни предприятие с равни дялове, значи и разходите – наполовина; приятелството си е приятелство, но сиренето е с пари – според пословицата. Но и тук деловият човек ги е поизлъгал малко: превозването на багажа струва по-евтино от пътуването им, а може и без пари да стигне. Но те двете не виждат ли всичко това или нарочно не го забелязват? Ами са доволни-предоволни! А като си помислиш, че това е само началото, другото ще дойде после! Кое е най-важното в случая: не скъперничеството, не циганията е важната, а тонът на всичко това. Та това е бъдещият тон след брака, това е пророчество... Пък и мама какво си е развързала кесията? С какви пари ще пристигне в Петербург? С три рубли или с две «банкноти», както казва онази... старица... хм! И как смята да живее после в Петербург? Нали по някакви причини вече е успяла да се досети, че няма да може да живее с Дуня след брака, дори на първо време? Младият човек сигурно се е изпуснал нещо, показал си е рогата, макар че мама го отрича с всички сили. «Тя самата щяла да се откаже.» Е, на какво разчита: на сто и двадесетте рубли пенсия, като не се смята заемът от Афанасий Иванович? Зимни шалчета плете и маншети бродира, вади си старите очи. Но шалчетата прибавят към сто и двадесетте рубли само двадесет рубли годишно. Това ми е известно. Значи, все пак се надяват на благородството на господин Лужин: «Той ще ми предложи, ще ме моли.» Надявай се! Винаги така става с тези шилеровски прекрасни души; до последния момент кичат човека с паунови пера, до последния момент очакват само хубаво, не лошо и макар да предчувстват обратната страна на медала, за нищо на света няма да си го кажат направо; само като си помислят за това, настръхват; с две ръце се бранят от истината, докато човекът, когото са идеализирали, собственоръчно не им изиграе номер. Интересно дали господин Лужин има ордени; бас държа, че носи «Ана» в петелката и че си го слага, когато ходи на обяд у разни предприемачи и търговци. Сигурно и на сватбата ще си го сложи! Впрочем да върви по дяволите!...

... Е, мама, както и да е, тя си е такава, но Дуня? Дунечка, мила, нали ви познавам! Вие бяхте на двадесет години, когато се видяхме последния път: вече ви бях разбрал характера. Ето мама пише, че «Дунечка много неща може да понесе». Това го знаех. Това още преди две години и половина го знаех и две години и половина вече мисля за това именно, че «Дунечка много неща може да понесе». Щом може да понесе господин Свидригайлов с всичките му последствия, значи, тя наистина много неща може да понесе. А сега си въобразили с мама, че може да се понесе и господин Лужин, който развива теорията за предимствата на жените, измъкнати от нищетата и облагодетелствани от мъжете си, и то я развива едва ли не на първата среща. Но, да речем, «изпуснал се е», макар да е рационален човек (така че може би хич не се е изпуснал, а напротив, точно е искал да им го обясни веднага), но Дуня, Дуня? На нея този човек ѝ е ясен, а нали трябва да живее с този човек. Че тя само черен хляб ще яде и с вода ще го преглъща, но няма да продаде душата, няма за комфорта да си продаде нравствената свобода; за целия Шлезвиг-Холщайн няма да я продаде, камо ли за някакъв си господин Лужин. Не, Дуня не беше такава, доколкото знам, и... и, разбира се, не се е променила и сега!... Дума да не става! Трудни са Свидригайлови! Трудно е за някакви си двеста рубли да се мъкнеш цял живот като гувернантка, но все пак знам, че сестра ми по-скоро ще стане негър на някой плантатор или латвиец на някой прибалтийски немец, отколкото да си мърси душата и нравственото чувство, като се свърже с човек, когото не уважава, с когото няма нищо общо – завинаги, само заради личната си изгода! И дори господин Лужин да беше целият от най-чисто злато или от брилянт, тя и тогава не би се съгласила да стане законна наложница на господин Лужин! Защо тогава се съгласява? Каква е тази работа? Какво става? Всичко е ясно: за себе си, собствения си комфорт, за да се спаси от смъртта дори, не би се продала, но ето заради другото се продава! Заради милия, заради обожавания човек ще се продаде! Това е цялата работа: за брат си, за майка си ще се продаде! Цялата ще се продаде! О, щом се налага, ние и нравственото си чувство ще потъпчем; свободата си, спокойствието, съвестта си дори, всичко, всичко ще изнесем на битпазар. Пропадай, живот! Само и само тези наши любими същества да са щастливи. Нещо повече, ще си измислим своя собствена казуистика, от йезуитите ще се поучим и за известно

време комай и себе си дори ще успокоим, ще убедим, че така трябва, наистина трябва в името на добрата цел. Такива сме си ние и всичко е ясно като бял ден. Ясно е, че тук най-отпред и на първо място е не друг, а Родион Романович Расколников. Ами да, щом може да го направи щастлив, да го издържа в университета, да го направи съдружник в кантората, цялото му бъдеще да осигури; може след време и богат да стане, почитан, уважаван или дори да завърши живота си като прославен човек. А мама? Ами да, щом е за Родя, безценния Родя, първородния! Как за такъв първороден син да не пожертваш дори такава дъщеря! О, мили и несправедливи сърца! Да, разбира се, заради него ние не бихме се отказали дори от жребия на Сонечка! Сонечка, Сонечка Мармеладова, вечната Сонечка, докато свят светува! Но жертвата, жертвата преценихте ли я докрай вие, двете? Така ли трябва да бъде? Ще можете ли? Полезно ли е? Знаете ли вие, Дунечка, че жребият на Сонечка никак не е по-лош от жребия с господин Лужин? «За любов не може да се говори» – пише мама. Ами ако освен за любовта и за уважение не може да се говори, дори напротив, вече са се появили отвращение, презрение, погнуса – тогава? Тогава излиза, че все пак ще се наложи да се полагат «грижи за чистотата». Не е ли така? Разбирате ли, разбирате ли вие какво значи тази чистота? Разбирате ли, че Лужиновата чистота е същата като Сонечкината чистота, а може би дори и по-гадна, по-мръсна, по-долна, защото Дунечка, вие все пак разчитате на по-голям комфорт, а там чисто и просто става дума за гладна смърт! «Скъпо, скъпо струва, Дунечка, тази чистота!» Ами ако после разберете, че не ви е по силите и се разкаете? Колко скръб, тъга, проклетия, сълзи, скривани от всички, ще има, колко, защото вие не сте някоя Марфа Петровна, нали? Ами с мама какво ще стане тогава? Та тя още отсега е неспокойна, измъчва се; ами тогава, когато види ясно всичко? Ами с мене?... Какво, наистина, сте си помислили за мене? Не ви искам жертвата, Дунечка, не искам, майко! Няма да го бъде това, докато съм жив, няма да го бъде, няма! Не приемам!» Той изведнъж се опомни и спря.

„Няма да го бъде? А какво ще направиш, за да не стане? Ще забраниш? Ами какво право имаш? Какво можеш да им обещаеш от своя страна, за да имаш такова право? Да им посветиш цялата си съдба, цялото си бъдеще, когато завършиш и се настаниш на работа? Чували сме го вече, но това са приказки, а сега? Сега трябва веднага да се направи нещо, разбираш ли това? А ти сега какво правиш? Пак тях обираш. Нали тези пари им идват срещу пенсията от сто рубли и от господата Свидригайлови! От Свидригайлови, от Афанасий Иванович Вахрушин как ще ги защитиш ти, бъдещи милионере, Зевсе, който се разпореждаш със съдбата им? И след десет години ли? Но за тия десет години майка ти ще ослепее от шалчетата, а може и от сълзи; от постене ще се стопи; а сестра ти? Хайде, помисли какво може да стане със сестра ти след десет години или през тези десет години. Сети ли се?“

Така измъчваше и ядосваше той сам себе си с тези въпроси, изпитвайки дори някаква наслада. Впрочем всички тези въпроси не бяха нови, нито неочаквани, а отдавна наболели, стари. Отдавна бяха започнали да го терзаят и вече бяха изтерзали сърцето му. Отдавна, много отдавна се беше зародила в него цялата тази мъка, бе нараствала, бе се натрупвала и в последно време избуя и се концентрира във формата на ужасен, луд и фантастичен въпрос, който измъчи сърцето и ума му, настойчиво искайки разрешение. А сега писмото на майка му изведнъж го порази като гръм. Беше ясно, че сега трябва не да тъгува, не да страда пасивно, само с разсъжденията, че въпросите са неразрешими, а непременно да направи нещо, и то веднага, час по-скоро. На всяка цена трябва да се реши на нещо или...

„Или съвсем да се откажа от живота! – изкрещя изведнъж в изстъпление. – Послушно да приема съдбата такава, каквато е, веднъж завинаги, да задуша в себе си всичко и да се откажа от всякакво право да действам, да живея и да обичам!“

„Разбирате ли, разбирате ли вие, уважаеми господине, какво значи това да нямаш вече къде да отидеш? – спомни си изведнъж вчерашния въпрос на Мармеладов. – Защото всеки човек трябва да може поне някъде да отиде...“

Внезапно изтръпна: една мисъл, също вчерашна, пак му мина през ума. Но не изтръпна от мисълта. Беше знаел, беше предчувствал, че тя непременно ще му „мине“, и вече я чакаше; а и тази мисъл никак не беше от вчера. Но разликата беше, че преди месец, вчера дори тя беше само мечта, а сега... сега се появи изведнъж не като мечта, а в някакъв нов, страшен и съвсем непознат за него вид, и той изведнъж го осъзна... Главата го блъсна и пред очите му притъмня.

Бързо се озърна, търсейки нещо. Искеше да седне и търсеше пейка; в момента минаваше по К-ия булевард. Видя пейка на стотина крачки. Тръгна, колкото можеше по-бързо; но по пътя му се случи едно малко приключение, което за няколко минути привлече цялото му внимание.

Оглеждайки се за пейка, беше забелязал, че на около двадесет крачки пред него върви жена, но отначало не ѝ обърна никакво внимание, както и на всички неща, които му се мяркаха пред очите. Вече много пъти му се бе случвало например да се прибере у дома и изобщо да не помни откъде е минал, и беше вече свикнал да върви така. Но в тази вървяща жена имаше нещо така странно, което от пръв поглед се хвърляше в очи, че вниманието му започна малко по малко да се приковава към нея – отначало неохотно и сякаш с яд, а после все повече и повече. Изведнъж му се дощя да разбере какво именно е толкова странно в тази жена. Първо, тя, навярно съвсем млада девойка, вървеше в този пек гологлава, без чадър и без ръкавици и някак смешно размахваше ръце. Носеше копринена рокличка от лек плат („платнена“), но също с много особен вид, едва закопчана и отзад на талията, където започва полата, скъсана; цяло парче беше откъснато и висеше. Малко шалче беше наметнато на голата шия, но стърчеше някак накриво и встрани. На всичкото отгоре девойката стъпваше несигурно, препъваше се и дори залиташе на всички страни. Тази среща възбуди накрая цялото внимание на Расколников. Той настигна девойката точно при пейката, но тя, като стигна до пейката, направо се свлече върху нея, в единия ѝ край, отметна глава на облегалката и затвори очи, очевидно от крайна умора. Като се вгледа в нея, той веднага разбра, че е съвсем пьяна. Беше странно и ужасно да се гледа такова нещо. Дори си помисли дали не се лъже. Лицето пред него беше съвсем младо, шестнадесетгодишно, може би и само петнадесетгодишно – мъничко, русичко, хубаво, но цялото пламнало и сякаш подпухнало. Девойката, изглежда, вече почти нищо не съзнаваше; тя качи крак връз крак като го оголи много повече от допустимото и явно почти не си даваше сметка, че е на улицата.

Расколников не седна и не искаше да си върви, а стоеше пред нея в недоумение. Този булевард беше винаги пуст, а сега, към два часа, и в този пек нямаше почти никого. Но по-нататък, на около петнадесет крачки, в края на булеварда, се беше спрял един господин, който, изглежда, също много искаше да дойде при девойката с някаква цел. Той сигурно също я беше видял отдалече и беше тръгнал да я настигне, но му попречи Расколников. Господинът му хвърляше злобни погледи, стараейки се впрочем Расколников да не ги забележи, и нетърпеливо си чакаше реда, когато досадният дрипльо ще си отиде. Работата беше ясна. Този господин беше към тридесетгодишен, набит, тлъст, румен, с розови устни и с мустачки, и много контешки издокаран. Расколников ужасно се ядоса; изведнъж му се дощя да оскърби някак този тлъст франт. Изостави за миг момичето и отиде при господина.

– Ей, вие, Свидригайлов! Какво търсите тука? – викна той, свил юмруци и със злобна усмивка на разпенените устни.

– Какво значи това? – попита строго господинът, като сви вежди и високомерно се учуди.

– Махайте се, ето какво!

– Как смееш, мръсник такъв!

И той замахна с камшика си. Расколников се нахвърли върху него, без да съобрази поне това, че едрият господин може да се справи и с двама такива като него. Но в този миг някой здраво го хвана отзад, между тях застана стражар.

– Моля, господа, благоволете да не се биете на публично място. Какво искате? Кой сте вие? – обърна се той строго към Расколников, като видя дрипите му.

Расколников го погледна внимателно. Стражарят имаше хубаво войнишко лице с бели мустаци и бакенбарди и с буден поглед.

– Точно вие ми трябва – извика той, като го хвана за ръката. – Аз съм бивш студент, Расколников... Чуйте го и вие – обърна се той към господина, – а вие елате с мене, ще ви покажа нещо...

И като хвана стражаря за ръката, помъкна го към пейката.

– Ето, вижте, съвсем е пьяна, сега вървеше по булеварда: кой я знае каква е, но не изглежда да е от занаята. Най-вероятно са я напили някъде и са я излъгали... за пръв път – разбирате ли? – и така са я пуснали навън. Вижте как е разкъсана роклята, вижте как е облечена: явно са я обличали, а не се е обличала сама, и са я

обличали непохватни ръце, мъжки. Личи си. А сега погледнете насам: това конте, с което сега исках да се бия, не го познавам, за пръв път го виждам; но и той я видя сега пияна, зашеметена, и ужасно му се ще да иде да я вземе – щом е в такова състояние, да я замъкне някъде... Сигурен съм, че е така; вярвайте ми, не се лъжа. Видях как я наблюдаваше и дебнеше, но му попречих и сега чака да се махна. Ето сега се е поотдалечил малко, прави се, че си свива цигара... Как да му попречим? Как да я заведем у дома, помислете!

Стражарят моментално всичко видя и разбра. Тлъстият господин, разбира се, му беше ясен, оставаше момичето. Стражарят се наведе над него да го разгледа по-отблизо и на лицето му се изписа искрено състрадание.

– Ах, че жалко! – каза той, клатейки глава. – Съвсем дете още. Излъгали са я, точно така. Я чуйте, госпожице – опита се той да я заговори, – къде живеете, моля? – Девојката отвори уморените си и потъмнели очи, тъпо погледна питащите и махна с ръка да я оставят на мира.

– Чуйте – каза Расколников, – ето (той порови в джоба си и измъкна двадесет копейки – намериха му се), ето, наемете някой файтонджия и му кажете да я отведе на адреса ѝ! Само да научим адреса!

– Госпожице, госпожице! – започна пак стражарят, като взе парите. – Ей сега ще ви наема файтон и лично ще ви изпратя. Къде ще заповядате, а? Къде живеете?

– Махай се!... Все се закачат!... – измънка момичето и отново махна с ръка.

– Ах, ах, че лошо! Ах, какъв срам, госпожице, какъв срам! Той пак заклати глава заради срама, от съчувствие и негодувание. – Ами сега! – обърна се към Расколников и същевременно пак го огледа бързо от главата до петите. И той сигурно му се видя странен: с такива дрипи, пък раздава пари!

– Далече от тука ли я намерихте? – попита го той.

– Нали ви казвам: вървеше пред мене и залиташе тук, по булеварда. Щом стигна до пейката, и се строполи.

– Ах, какви срамотии се навъдиха по света, Господи! Такава никаква и вече пияна! Излъгали са я, точно така е! Ето и рокличката и скъсана... Ах, какъв разврат се шири напоследък!... Тя май е от благородниците, от обеднелите... Напоследък много ги има такива. На вид е нежна, същинска госпожица. – И пак се наведе над нея.

Може би и той имаше такива дъщери – „същински госпожици и нежни“, с обноски на уж благовъзпитани и с разни усвоени вече модни маниери...

– Най-важното е – тревожеше се Расколников, – да попречим на този подлец! Че и той ще се погаври с нея! То си личи какво му се ще; ей, че подлец, не си отива!

Расколников говореше високо и открито го сочеше с ръка. Онзи го чу и понечи пак да се разсърди, но се отказа и се задоволи с един презрителен поглед. После бавно се отдалечи на още десетина крачки и пак спря.

– Да му попречим, то може – отговори старшината замислен. – Само да кажеше къде да я отведем, щото... Госпожице, ей, госпожице! – наведе се той пак.

Тя изведнъж съвсем отвори очи, погледна внимателно, сякаш беше разбрала нещо, стана от пейката и тръгна обратно натам, откъдето беше дошла.

– Уф, безсрамници, закачат се! – проговори и още веднъж махна с ръка да я оставят на мира. Тръгна бързо, но пак много залиташе. Контето тръгна подире ѝ, но по другата алея, без да я изпуска из очи.

– Не се безпокойте, няма да му позволя – каза решително мустакатият и тръгна след тях.

– Ех, какъв разврат се шири напоследък! – повтори на глас и въздъхна.

В този миг сякаш нещо парна Расколников; в един миг нещо сякаш се преобрази в него.

– Чуйте, ей! – завика той подир мустакатия. Онзи се обърна.

– Оставете ги! Какво ви засяга! Зарежете ги! Нека се позабавлява (той посочи към контето). Вас какво ви засяга?

Стражарят се обърка и се втренчи в него. Расколников се засмя.

– Е-ех! – проговори той, вдигна рамене и тръгна подир контето и момичето, сигурно решил, че Расколников или е побъркан, или нещо по-лошо.

„Отмъкна ми двадесетте копейки – злобно измърмори Расколников, като остана сам. – Да вземе и от оня, пък да го остави с момичето, и толкова... Защо се намесих да помагам! Аз ли да помагам? Имам ли право да помагам? Ако щат, живи да се

разкъсат, мене какво ме засяга? И как посмях да дам тези двадесет копейки? Да не би да са мои?”

Въпреки тези странни думи му стана много тежко. Седна на опустялата пейка. Мислите му се разпокъсаха... И изобщо в този миг му беше трудно да мисли за каквото и да било. Искаше му се съвсем да се унесе, всичко да забрави, после да се събуди и да започне съвсем отначало...

„Горкото момиче! – каза той, като погледна празния край на пейката. – Ще дойде на себе си, ще поплаче, после майка му ще научи... Първо ще го удари, после ще го пребие болезнено и позорно, може и да го изпъди. А и да не го изпъди, пак ще го надушат разните Дарии Францевни и ще тръгне момиченцето ми от ръка на ръка... После веднага болницата (и това все става с такива, дето майките им са много честни, а те тайно си хойкат), после... после пак болница... водка... кръчма... и пак болница... след две-три години – инвалид, и целият ѝ живот ще е деветнадесет или даже осемнадесет години... Нали съм ги виждал такива! А как са стигнали дотам? Все така са стигнали... Тю! Ама нека! Казват, че така трябвало да бъде. Еди-какъв си процент, казват, трябвало да си отива всяка година... някъде... по дяволите, сигурно, за да освежава останалите и да не им пречи. Процент! Чудесни са наистина тези техни думички: такива успокоителни, научни. Казват ти процент, значи, няма защо да се тревожиш. Друга някоя дума да беше, тогава... може би щеше да е по-тревожно... Ами ако и Дунечка се случи някак си в този процент!... Ако не в този, в някой друг?

Но къде всъщност отивам? – помисли си той изведнъж. – Странно. Нали бях се запътил нанякъде. Като прочетох писмото, тръгнах... На Василевския остров, при Разумихин тръгнах, да, сега... знам. Само че защо? И по какъв начин мисълта да отида при Разумихин ми е дошла наум тъкмо сега? Много интересно.” Той се чудеше на себе си. Разумихин беше един от предишните му другари от университета. Интересно, че в университета Расколников почти нямаше приятели, странеше от всички, не ходеше при никого, а и той едва приемаше гости. Впрочем и от него скоро всички се отдръпнаха. Не участваше нито в общите събрания, нито в разговорите, нито в забавленията, някак в нищо не участваше. Учеше усилено, без да жали силите си, и затова го уважаваха, но никой не го обичаше. Беше много беден и някак надменно горд и необщителен; сякаш таеше нещо в себе си. На някои от другарите му им се струваше, че гледа на всички тях като на деца, отвисоко, като че ги беше изпреварил всички и по развитие, и по знания, и по убеждения, и че на техните убеждения и интереси гледа като на нещо понизше.

Но с Разумихин, който знае защо, се сближи, тоест не че се сближи, но с него беше по-общителен, по-откровен. Впрочем с Разумихин човек не можеше и да бъде в други отношения. Той беше изключително весел и общителен младеж, добър до наивност. Впрочем под тази наивност се криеха и задълбоченост, и достойнство. Най-добрите измежду приятелите му разбираха това, всички го обичаха. Беше доста умен, макар и наистина понякога наивен. Външността му беше изразителна – висок, слаб, винаги лошо избръснат, чернокоп. Понякога буйстваше и се славеше като много силен. Една нощ, в компания, с един удар повалил някакъв пазител на реда, висок близо два метра. Можеше да пие до безкрайност, но можеше и хич да не пие; понякога вършеше дори непозволени лудории, но можеше и хич да не лудува. Разумихин беше забележителен и с това, че никога никакви несполуки не го смущаваха и никакви тежки обстоятелства като че ли не бяха в състояние да го сломят. Можеше да живее ако ще на покрива, да издържа на адски глад и страшен студ. Беше много беден и съвсем сам, без ничия помощ се издържаше, печелейки от едно-друго. Знаеше безброй начини да спечели пари, разбира се, срещу труд. Веднъж цяла зима изобщо не пали печка и твърдеше, че така е дори по-приятно, защото на студено се спи по-добре. В момента той също беше принуден да напусне университета, но за малко, и бързаше с всички сили да си оправи положението, за да може да продължи. Расколников не беше ходил при него близо четири месеца, а Разумихин дори не знаеше къде живее. Веднъж, преди около два месеца, се бяха срещнали на улицата, но Расколников отвърна глава и дори мина на другата страна, за да не го забележи. А Разумихин, макар че го беше забелязал, отмина, за да не тревожи приятеля си.

„Наистина, доскоро мислех да помоля Разумихин за работа, да ми намери уроци или нещо друго... – обмисляше Расколников, – но с какво може да ми помогне сега? Да речем, намери ми уроци, да речем, дори последната си копейка раздели с мен, ако има и копейка, та да мога дори и обувки да си купя, и дрехите да си оправя, за да ходя на уроците... хм... Е, и после? За какво са ми тези петачета? Това ли ми трябва сега? Наистина смешно е, че съм тръгнал при Разумихин...”

Въпросът защо е тръгнал сега при Разумихин го тревожеше повече, отколкото дори той самият си даваше сметка; той неспокойно търсеше някакъв зловещ за него смисъл в тази наглед най-обикновена постъпка.

„Как, нима съм искал да оправя всичко само с помощта на Разумихин и в Разумихин съм намерил изход от всичко?“ – питаше се той учуден.

Мислеше и си търкаше челото и, странно нещо, някак неочаквано, изведнъж и почти от само себе си, след дълги размишления му дойде наум една крайно странна мисъл.

„Хм... при Разумихин – каза той изведнъж съвсем спокойно, сякаш в смисъл на окончателно решение, – при Разумихин аз ще отида, разбира се... но – не сега... При него... на другия ден след това ще отида, когато то вече бъде свършено и когато всичко тръгне поновому...”

И изведнъж се опомни.

„След това – извика и скочи от пейката, – та нима то ще стане? Нима наистина ще стане?“

Махна се от пейката и тръгна, почти се затича; понечи да се върне, да се прибере, но изведнъж му стана ужасно противно да си иде къщи; именно там, в дупката, в този ужасен гардероб, беше зряло всичко това вече повече от месец, и той тръгна, накъдето му видят очите.

Нервните тръпки се превърнаха в някаква треска; чувстваше дори студ; на тази жега му ставаше студено. Той започна почти с усилие, някак несъзнателно, от вътрешна необходимост, да се вглежда във всички предмети, които срещаше, като че усилено търсеше да се развлече, но това трудно му се удаваше и мислите отново го поглъщаха. А когато пак, потръпвайки, вдигаше глава и се оглеждаше наоколо, веднага забравяше за какво бе мислил току-що и дори откъде беше минал. Прекоси така целия Василевски остров, излезе на Малая Нева, мина по моста и сви към Островите. Зеленината и свежестта отначало се харесаха на изморените му очи, свикнали с градския прахот, вартата, грамадните притискащи и смазващи сгради. Тук нямаше нито задух, нито смрад, нито кръчми. Но скоро и тези нови, приятни усещания се превърнаха в болезнени и дразнещи. От време на време спираше пред някоя потънала в зеленина дача, гледаше през оградата, виждаше отдалеч, по балконите и терасите богато облечени жени и тичащи из градината деца. Особено го занимаваха цветята; тях гледаше най-продължително. Срещаше и пишци каляски, ездачи и ездачки; изпращаше ги любопитно с очи и забравяше за тях още преди да са се скрили от очите му. Веднъж се спря и си преброи парите; бяха към тридесет копейки. „Двадесет на стражаря, три на Настася за писмото... Значи на Мармеладови съм дал вчера четиридесет и седем или петдесет копейки“ – помисли си той, който знае защо започнал да пресмята, но скоро забрави дори защо е извадил парите от джоба. Спомни си, когато мина край едно заведение, нещо като гостилница, и почувства, че му се яде. Като влезе в гостилницата, изпи чаша водка и изяде парче пирог с някаква пълнка. Дояде си го навън. Много отдавна не беше пил водка и веднага го хвана, макар че изпи само една чашка. Краката му изведнъж натежаха и много му се доспа. Запъти се към къщи; но когато стигна до Петровския остров, се спря напълно изнемогнал, свърна от пътя, пхна се в храстите, падна на тревата и моментално заспа.

В болезнено състояние сънищата често се отличават с необичайна яснота, яркост и изключително сходство с действителността. Понякога се получава чудовищна картина, но обстановката и целият процес на всички представи са толкова вероятни и с такива тънки, неочаквани, но художествено съответстващи на цялата пълнота на картината подробности, че този, който сънува, навяве не може да ги измисли, ако ще да е творец като Пушкин или Тургенев. Такива сънища, болезнени сънища, винаги се помнят дълго и оказват силно въздействие върху разстроения и вече възбуден организъм на човека.

Страшен сън сънува Расколников. Сънува детството си още в тяхното градче. Той

е около седемгодишен и се разхожда в празничен ден, привечер, с баща си извън града. Времето е лошо, денят задушен, местността е точно такава, каквато се е запазила в паметта му: дори в паметта му тя е много по-неясна, отколкото я вижда сега насън. Градчето се открива като на длан, наоколо никакво дърво, някъде много далече, чак на края на небето, се чернее горичка. На няколко крачки от последната зеленчукова градина има кръчма, голяма кръчма, която винаги е будила у него неприятно чувство и дори страх, когато е минавал край нея, разхождайки се с баща си. Там винаги имаше такава навалица, така крещяха, смееха се, така безобразно и хрипкаво пееха и толкова често се биеха; около кръчмата се шляеха винаги такива пиянски и страшни мутри!... Когато ги срещаша, той се притискаше до баща си и целият трепереше. Край кръчмата минава път, междуселски, винаги пращен, и прахът по него е винаги такъв черен. Той лъкатуши нататък и след около триста крачки завива вдясно от градските гробища. Насред гробищата – каменна черква със зелен купол, в която ходеше с баща си и майка си един-два пъти в годината, за обедната служба, когато правеха панихида за баба му, умряла вече отдавна, и която той никога не беше виждал. Тогава винаги носеха жито на бяло блюдо върху салфетка, а житото беше със захар и с кръст от втъкнати в него стафиди. Той обичаше тази черква и старинните икони в нея, повечето без обковка, и старият свещеник с трепереща глава. До гроба на баба му, с каменна плоча отгоре, беше и гробчето на най-малкия му брат, умрял на шест месеца, когато той също не помнеше и не можеше да помни; но му бяха казали, че е имал малък брат и той всеки път, когато идваше на гробището, религиозно, почтително се кръстеше над гробчето, кланяше му се и го целуваше. И сега сънува: вървят те с баща си по пътя към гробището и минават край кръчмата; той държи баща си за ръка и със страх поглежда към кръчмата. Нещо особено привлича вниманието му: този път долу има празник, събрала се е цяла тълпа наконтени гражданки и селянки, мъжете им и всякаква сбирщина. Всички са пияни, всички пеят песни, а пред кръчмата има каруца, но странна каруца. Това е една от онези големи каруци, в които се впрягат големи товарни коне и с тях се превозват стоки и бурета с вино. Той винаги е обичал да гледа тези огромни товарни коне дълбогрови, с дебели крака, със спокойна отмерена крачка, потеглили подире си цяла планина, без никак да се напрягат, като че с товар им е дори по-леко, отколкото без товар. Но сега, чудно нещо, в такава голяма каруца беше впрегната малка, кльощава селска кранта, една от онези, които – често ги е виждал – се пресилват понякога с някой по-голям товар дърва или сено, особено ако каруцата затъне в калта или коловоза, и тогава селяните винаги така страшно, така страшно ги шибат с камшици, понякога дори направо през муцуната и през очите, а него му е така жално, така жално да ги гледа, че едва не плаче, а майка му винаги го отдръпваше от прозореца. Но ето че изведнъж става много шумно: от кръчмата излизат с викове, с песни, с балалайки пияни-заляни някакви грамадни селяни с червени и сини ризи, с наметнати кожуси. „Качвайте се, всички се качвайте! – вика един, още млад, с дебел врат и с месесто, червено като морков лице. – Всички ще ви закарам, качвайте се!“ Но веднага се чуват смях и възклицания: – С такава кранта щял да ни закара!

– А бе ти, Миколка, ум имаш ли: такваз кобилка в толкова каруца да впрегнеш.

– Че то, кончето, сигур да има вече къде двайсет години, братлета!

– Качвайте се, всички ще ви закарам! – пак крещи Миколка, скача пръв в каруцата, хваща поводите и се изправя в цял ръст отпред. – Дорчо замина одеде с Матвей – вика от каруцата, – а таз кобилка, братлета, само ми къса сърцето; иде ми да я утрепя, даром ми яде хляба. Качвайте се, ви казвам! В галоп ще я погна. В галоп ще препуска! – И хваща камшика, с наслада готов да шибат кончето.

– Айде, качвайте се! – кискат се в тълпата. – Чувате ли – в галоп ще препуска!

– Че тя сигур от десет години не е рипала.

– Ще рипне!

– Не я жалете, братлета, всеки да вземе камшик, да има! – А така! Шибни я!

Всички се покачват на каруцата на Миколка с гърлест смях и груби шеги. Качват се към шест души и има място за още. Вземат и една жена, тлъста и румена. Тя е с алена рокля, с мънистен накит на главата, с рунтави ботуши, троши със зъби лешници и се киска. Наоколо в тълпата също се смеят и как да не се смеят наистина: такава дръглива кобилка, такъв товар в галоп ще кара! В каруцата двама момци веднага

вземат по един камшик да помагат на Миколка. Чува се: „Дий!“, крантата дръпва с всички сили, но не само че не може да препусне, ами едва се влачи, само ситни, пъшка, прикляква от ударите на трите камшика, които се сипят отгоре ѝ като градушка. Смехът в каруцата и в навалищата се засилва, но Миколка се ядосва и яростно шибва все по-бързо кобилката, сякаш наистина очаква тя да препусне.

– Вземете и мен, братлета! – вика някакъв момък от тълпата, също мераклия.

– Качвайте се! Всички се качвайте! – вика Миколка. – Всички ще ви закарам! Ще я утрепя! – И шибва, шибва и настървен вече се чуди с какво да я удари.

– Татенце, татенце – вика той на баща си, – татенце, какво правят те!

Татенце, бият горкото конче!

– Да си вървим, да си вървим! – казва баща му. – Пияни са, разлудели са се, дръвниците; да си вървим, не гледай! – И иска да го отведе, но той се изскубва от ръцете му и без да разбира какво прави, тича към кончето. Но бедното конче вече е зле. То се задъхва, спира, пак дръпва и едва не пада.

– Удряй до смърт! – крещи Миколка. – Видя се тя вече. Ще я убия!

– А бе ти кръст не носиш ли, дяволе! – вика един старец от тълпата.

– Де се е видяло такова конче такъв товар да кара – добавя друг.

– Ще го съсипеш! – вика трети.

– Не се меси! Мое си е! Каквото си ща, това правя. Качвайте се! Всички се качвайте! Искam непременно да препуска!...

Изведнъж смях избухва като залп и заглушава всичко: кобилката не може да понесе зачестилите удари и от безсилие започва да рита. Дори старецът не издържа и се усмихва. И наистина: такава хилава кобилка, пък рита!

Двама момци от тълпата намират още два камшика и хукват да шибат кончето по хълбоците. Тичат от двете му страни.

– По муцуната, през очите шибайте, през очите! – крещи Миколка.

– Пейте, братлета! – крещи някой от каруцата и всички в каруцата запяват.

Понася се пиянска песен, дрънчи дайре, на припевите свиркат с уста. Жената троши лешници и се хили.

Той тича редом с кончето, изпреварва го, вижда как го бият през очите, право през очите! Той плаче. Сърцето му се къса, сълзите му текат. Един от биячите го удря през лицето; той не усеща, той чупи ръце, крещи, хвърля се към побелелия старец с бяла брада, който клати глава и осъжда всичко това. Една жена го хваща за ръката и иска да го отведе, но той се отскубва и пак тича към кончето. То вече напъга последни сили, но още веднъж започва да рита.

– Да те вземат дяволите! – извиква яростно Миколка. Хвърля камшика, навежда се и измъква от дъното на каруцата дълъг и дебел аръш, хваща го с две ръце за края и с усилие замахва над кончето.

– Ще го смаже! – викат наоколо.

– Ще го убие!

– Мое си е! – вика Миколка и с всичка сила стоварва аръша. Чува се тежък удар.

– Бийте! Бийте! Какво спряхте! – чуват се гласове из тълпата. А Миколка замахва втори път и втори удар се стоварва с все сила връз гърба на нещастната кранта. Тя се подгъва чак до земята, но рипва и тегли, тегли с всичките си последни сили насам-натам, да изтегли каруцата; но от всички страни я посрещат с шест камшика и аръшът отново се вдига и се стоварва за трети път, после за четвърти, равномерно, с размах. Миколка е бесен, че не може с един удар да я убие.

– Издръжлива! – викат наоколо.

– Сега непременно ще падне, братлета, на място ще си остане! – вика от тълпата някакъв сеирджия.

– С брадвата, какво му мислиш! Веднага ще я довършиш! – вика трети.

– Ех, комари те яли! Варда! – яростно изкрещява Миколка, захвърля аръша, пак рови нещо в каруцата и измъква железен лост. – Пази се! – крещи той и с все сила с един замах заковава на място нещастното си конче. Ударът се стоварва; кончето се олюлява, прикляква, понечва пак да дръпне, но лостът отново пада с всичка сила връз гърба му и то се строполява на земята, сякаш са му отсекли наведнъж и четирите крака.

– Довършвайте го! – крещи Миколка и скача обезумял от каруцата. Няколко

момци, също червени и пияни, хващат, каквото им падне: камшици, прътове, аръша и тичат към издъхващата кобилка. Миколка застава отстрани и започва да я бие с лоста по гърба без никаква нужда. Крантата протяга муцуна, тежко въздъхва и умира.

– Довърши я? – викат в тълпата.

– Защо не препусна!

– Моя си е! – крещи Миколка с лоста в ръце и с кървясали очи. Той стои, сякаш съжалява, че вече няма кого да удря.

– Ама ти комай наистина кръст не знаеш! – викат вече много гласове от тълпата.

Но нещастното момченце вече не е на себе си. То с вик си пробива път през тълпата към кончето, прегръща мъртвата му окървавена муцуна и го целува, целува го по очите, по бърните... После изведнъж скача и в изстъпление се хвърля с юмручетата си срещу Миколка. В този момент баща му, който отдавна вече тича подире му, го сграбчва най-сетне и го изнася от тълпата.

– Да си вървим! Да си вървим! – говори му той. – Да се прибираме!

– Татенце! Те защо... убиха... нещастното конче! – хълца то, но дъхът му спира и думите му се изтръгват с подвикване от свитите му гърди.

– Пияни са, разлудели са се, не е наша работа, да си вървим! – казва бащата.

Той прегръща баща си, но не може, не може да диша. Исква да си поеме дъх, да извика – и се събужда.

Събуди се целият в пот, с мокра от потта коса, задъхан, и ужасен се приповдигна.

„Слава Богу, че е само сън! – каза той, като седна под дървото и дълбоко си пое дъх. – Но какво е това. Да не съм болен: такъв безобразен сън!“

Цялото му тяло беше като премазано; беше му тежко и тягостно на душата. Сложи си лактите на коленете и подпря глава с две ръце.

„Боже! – възкликна той. – Та нима, нима аз наистина ще взема брадва, ще започна да удрям по главата, ще й премажа черепа... ще се подхлъзвам в лепкавата топла кръв, ще разкъртвам катинара, ще крада и ще треперя; ще се крия, цял облян в кръв... с брадвата... Господи, нима?“

Той трепереше като лист, когато го говореше.

„Какви ги приказваш! – продължи той, сведен отново и като че дълбоко изумен. – Нали си знаех, че няма да издържа такова нещо, защо тогава трябваше да измъчвам себе си досега? Нали вчера, когато отидох да направя този... опит, още вчера разбрах окончателно, че няма да издържа... Какво е това сега?... Защо съм се съмнявал досега? Нали вчера още, като слязох по стълбите, казах, че това е подло, гадно, долно, долно... нали само като си го представих наяве, ми прилоша и се ужасих...“

Не, няма да го издържа, няма да го издържа! Дори, дори да няма никакви съмнения във всички тези планове; дори всичко, което бях решил през този месец, да е ясно като бял ден, правилно като две и две четири. Господи! Та аз въпреки всичко няма да се реша! Та аз няма да го издържа, няма да го издържа!... И защо тогава, защо и досега...“

Той стана, с изненада се огледа наоколо, сякаш се учудваше, че се е озовал тук, и тръгна към Т-в мост. Беше бледен, очите му горяха, чувстваше изнемога в цялото тяло, но изведнъж сякаш започна по-леко да диша. Почувства, че вече е хвърлил от себе си това страшно бреме, което така дълго го бе притискало, и изведнъж му стана леко и спокойно на душата. „Господи – молеше той, – посочи ми моя път, а аз се отричам от тази проклета... моя мечта!“

От моста кротко и спокойно огледа Нева, яркия залез на яркото червено слънце. Въпреки слабостта си дори не чувстваше в себе си умората. Сякаш отокът, който цял месец бе набъбвал в сърцето му, се бе пукнал. Свобода, свобода! Той сега е свободен от тази измама, от магията, от съблазънта, от кошмара!

Впоследствие, когато си припомняше това време и всичко, което му се беше случило през тези дни, минута по минута, точка по точка, подробност след подробност, винаги до суеверие го слисваше едно обстоятелство, макар всъщност и не много необичайно, но което после непрекъснато му се струваше като някакво предопределение на съдбата.

А именно: не можеше да разбере и да си обясни защо той, изморен, измъчен, за когото най-добре би било да се върне вкъщи по най-късия и пряк път, се върна вкъщи

през Сенния площад, където изобщо нямаше защо да ходи. Отклонението не беше голямо, но очевидно и съвсем ненужно. Разбира се, десетки пъти му се беше случвало да се връща вкъщи, без да помни улиците, по които е вървял. Но защо, питаше се той винаги, защо такава важна, такава решаваща за него и същевременно такава изключително неочаквана среща на Сенния (където изобщо нямаше никаква работа) му се беше случила точно тогава, в такъв час, в такъв миг от неговия живот, именно в това душевно състояние и в такива именно обстоятелства, при които единствено тя, тази среща, можеше да окаже най-решаващо и окончателно въздействие върху цялата му съдба? Сякаш специално го беше причаквала там!

Беше към девет часа, когато минаваше по Сенния. Всички търговци, които излагаха стоките си на сергии, табли, в дюкяни и дюкянчета, заключваха заведенията си или сваляха и прибираха стоката и се разотиваха, също и купувачите. Около гостилниците в приземните етажи, в мръсните и смрадливи дворове на Сенния площад, а най-вече пред кръчмите се трупаха много и най-различни занаятчии и дриплъвци. Когато излизаше без цел, Расколников обичаше предимно тези места, както и всички околни улички. Тук дрипите му не привличаха ничие високомерно внимание и можеше да се ходи в какъв да е вид, без никой да се възмути. Точно на пресечката К-на, на ъгъла, един търговец и жена му продаваха стока на две сергии: конци, ширити, басмени кърпи и т.н. Те също се канеха да си вървят, но се бяха забавили в разговор със спряла при тях позната. Тази позната беше Лизавета Ивановна или просто, както я наричаха всички, Лизавета, по-малка сестра на същата онази старица Альона Ивановна, вдовицата на колежки регистратор и лихварка, при която беше ходил вчера Расколников да заложи часовника и да си прави опита... Той отдавна вече знаеше всичко за тази Лизавета и дори тя го познаваше малко. Това беше висока, тромава, плаха и кротка мома, почти идиотка, тридесет и пет годишна, истинска робиня на сестра си, на която работеше денонощно, тръпнеше пред нея и дори ядеше боя. Тя стоеше замислена, с бохча в ръцете пред търговеца и жена му и внимателно ги слушаше. Те много разпалено й говореха нещо. Когато Расколников изведнъж я видя, обхвана го някакво странно чувство, подобно на дълбоко изумление, макар че в тази среща нямаше нищо изумително.

– Най-добре, Лизавета Ивановна, лично да решите – говореше високо търговецът.

– Елате утре към седем часа. И те ще дойдат.

– Утре ли? – провлачено и замислено каза Лизавета, сякаш не се решаваше.

– Брей, че ви е взела страха тази Альона Ивановна! – заговори бързо жената на търговеца, оперена булка. – Като ви гледам, същинско малко дете сте. Хем не ви е истинска сестра, а заварена, а пък ви командва.

– Но вие тоз път на Альона Ивановна нищо не й казвайте – прекъсна я мъжът й, – такъв съвет от мене, ами се отбийте при нас, без да я питате. Работата е много на сметка. Това и сестра ви после ще го разбере.

– Та да намина?

– В седем часа, утре; и от тях ще дойде някой; и лично ще решите.

– И самоварчето ще запалим – добави жената.

– Добре, ще дойда – каза Лизавета, все още замислена, и бавно си тръгна.

Расколников беше отминал вече и не чу повече. Мина бавно, незабелязано, като гледаше да не изтърве нито дума. Първоначалното му изумление малко по малко премина в ужас, сякаш студени тръпки го ползиха по гърба. Беше научил, изведнъж, внезапно и съвсем неочаквано беше научил, че утре точно в седем часа вечерта Лизавета, сестрата на старата и единствената нейна съжителка, няма да си е вкъщи и следователно старата точно в седем часа вечерта ще остане сама вкъщи.

До квартирата му оставаха само няколко крачки. Той се прибра като осъден на смърт. За нищо не мислеше и не беше в състояние да мисли; но изведнъж почувства с цялото си същество, че няма вече свободата на разума си, нито на волята и че всичко изведнъж е решено окончателно.

Разбира се, дори ако трябваше с години да чака удобен случай, той и тогава не би могъл да разчита на по-сигурна крачка към успеха на замисъла си от тази, която изведнъж му се откри сега. Във всеки случай трудно би било да се научи предварително и със сигурност, с по-голяма точност и с по-малък риск, без никакво опасно разпитване и проучване, че утре в еди-колко си часа еди-коя си старица, срещу която се готви покушение, ще си бъде вкъщи сам-саменичка.

VI

Впоследствие Расколников случайно научи за какво точно търговецът и жена му бяха канили Лизавета. Работата беше съвсем обикновена и в нея нямаше нищо особено. Някакво пристигнало наскоро и обедняло семейство продаваше вещи, дрехи и пр., само женски. Тъй като е неизгодно да се продава на пазара, те търсели някоя търговка, а Лизавета се занимаваше точно с това: вземаше вещи за продаване, препродаваше ги и имаше много клиенти, защото беше много честна и винаги казваше окончателната цена: каквато цена определи, тя си и остава. А говореше изобщо малко и както вече се каза, беше толкова кротка и плаха...

Но Расколников напоследък беше станал суеверен. Следите на суеверието се запазиха в него и дълго след това почти неизгладими. И в цялата тази работа той после винаги бе склонен да вижда нещо странно, тайнствено, нещо като участие на някакви особени влияния и съвпадения. Още през зимата негов познат студент, Покорев, преди да замине за Харков, му беше казал в един разговор адреса на старицата Альона Ивановна, ако му се случи да залага нещо. Той дълго време не отиде при нея, защото имаше уроци и свързваше някак двата края. Преди месец и половина се сети за адреса; имаше две вещи, които можеха да се зложат: стар сребърен часовник от баща му и малко златно пръстенче с някакви три червени камъчета, подарък за спомен от сестра му, когато се разделиха. Той реши да занесе пръстенчето; когато намери старата, още от пръв поглед, преди да знае нищо определено за нея, изпита непреодолимо отвращение, взе от нея две „банкноти“ и на връщане се отби в една мизерна кръчмичка. Поръча си чай, седна и се замисли дълбоко. Една странна мисъл взе да кълве главата му като пиле, което иска да излезе от черупката, и страшно много го заинтригува.

Почти до него, на съседната маса, бяха седнали един студент, когото изобщо не познаваше и не беше запомнил, и млад офицер. Те изиграха една игра на билиарда и седнаха да пият чай. Изведнъж той чу, че студентът говори на офицера за лихварката Альона Ивановна, вдовица на колежки секретар, и му дава адреса ѝ. Самото това дори се стори на Расколников някак странно: току-що идва оттам, а тук точно за нея говорят.

Разбира се, случайност, но ето той вече не можеше да се отърве от едно твърде необичайно впечатление, в същото време все едно специално някой му помага: студентът започва да разказва на приятеля си разни подробности за тази Альона Ивановна.

– Чудесна е – казваше той, – от нея винаги могат да се вземат пари. Богата е като чифутин, може да извади 5 хиляди закуп, а не изпуска и най-дребен залог. Много наши са минали през нея. Само че е ужасна мръсница...

И той взе да разказва каква е зла, капризна и че един ден само да закъснееш с парите, свършено е със заложената ти вещ. Дава четири пъти по-малко, отколкото струва стоката, а взема по пет, дори по седем на сто лихва месечно и т.н. Студентът се разбъбри и каза също, че старата имала сестра – Лизавета, която тя, такава мъничка и гнусна, била непрекъснато и държала в пълно подчинение като малко дете, макар че Лизавета била близо метър и осемдесет...

– Какъв феномен, а! – извика студентът и се разсмя. Те започнаха да говорят за Лизавета. Студентът разказваше за нея с някакво особено удоволствие и непрестанно се смееше, а офицерът слушаше с голям интерес и помоли студента да му изпрати тази Лизавета да му изкърпи бельото. Расколников не пропусна нито дума и на бърза ръка научи всичко: „Лизавета била по-малката, природена (от друга майка) сестра на старата и била вече тридесет и пет годишна. Работела ден и нощ за сестра си, била въщи и готвачка, и перачка, а освен това шиела частно, ходела дори да мие дъски и всичко давала на сестра си. Никаква поръчка и никаква работа не смеела да вземе без позволение на старата. А старата била вече направила завещанието си и самата Лизавета, на която според завещанието не се падал нито грош, а само покъщнина, столове и прочие, го знаела; парите пък били определени за един манастир в Н-ска губерния за вечно успокоение на душата ѝ. Лизавета била от еснафско, а не от чиновническо семейство, стара мома и ужасно груба на вид, извънредно висока, с

дълги и сякаш изкълчени крачища, винаги с някакви безформени обуца от козя кожа, но много чистоплътна. Но най-главното, на което студентът се учудваше и смееше, беше, че Лизавета непрекъснато била бременна...”

– Нали казваш, че била урод? – попита офицерът.

– Да, черна една, все едно войник в женски дрехи, но знаеш ли, хич не е урод. Има такова добро лице и очи. Много дори. Доказателство – мнозина я харесват. Такава тиха, кротка, покорна, сговорчива, на всичко съгласна. А усмивката ѝ дори е много хубава.

– Тя май и на тебе ти харесва? – засмя се офицерът.

– От каприз. Не, виж какво ще ти кажа. Аз тази проклета старица просто бих я убил и ограбил и, уверявам те, без никакви угризения на съвестта – с жар додаде студентът.

Офицерът пак се разсмя, а Расколников потрепери. Колко страшно беше това!

– Чакай, искам да те питам нещо сериозно – разгореши се студентът. – Сега, разбира се, се пошегувах, но виж: от една страна, глупава, изветряла, нищожна, зла, болна бабичка, никому ненужна, напротив – вредна за всички, която не знае и тя самата защо живее и която утре и без това ще си умре. Разбираш ли? Разбираш ли?

– Е, разбирам – отговори офицерът, като внимателно се вгледа в разгорещения си приятел.

– Слушай по-нататък. От друга страна – млади, свежи сили, които всуе загиват без подкрепа, и то с хиляди, и то навсякъде! Стотици, хиляди добри дела и начинания, които могат да се осъществят, да се подпомогнат с парите на старата, са обречени на манастир! Стотици, може би хиляди съществувания, насочени по правия път; десетки семейства, спасени от нищета, от разложение, от гибел, от разврат, от венерически болници – и всичко това с нейните пари. Убий я и ѝ вземи парите, за да можеш после да се посветиш на цялото човечество и на общото дело; как мислиш, няма ли да се изкупи едно най-нищожно престъпление с хилядите добри дела? Срещу един живот – хиляди живота, спасени от гниене и разложение. Една смърт и сто живота вместо нея – такава е простата аритметика! Пък и какво означава на общите везни животът на тази охтичава, глупава и злобна бабичка? Не е повече от живота на една въшка, на една хлебарка, пък и толкова дори не струва, защото бабичката е вредна. Тя съсипва чуждия живот: наскоро от злоба ухапала Лизавета по пръста; насмалко да ѝ го отрежат.

– Разбира се, тя е недостойна да живее – каза офицерът, – но това си е природата.

– Е, братко, та нали природата я променят и насочват, иначе трябва да потънем в предразсъдъци. Иначе нямаше да има нито един велик човек. Като кажат: „Дълг, съвест“; нищо не искам да кажа против дълга и съвестта, но как ги разбираме ние? Чакай, ще ти задам още един въпрос. Слушай!

– Не, ти чакай; аз ще ти задам въпрос. Слушай! – Е?

– Ето, сега говориш и ораторстваш, но я ми кажи: самият ти би ли убил старата?

– Разбира се, че не! Просто от справедливост. Сега не става дума за мене...

– Аз пък мисля, че щом ти самият не смееш, значи, това не е никаква справедливост! Да изиграем още една игра!

Расколников остана извънредно развълнуван. Разбира се, това бяха най-обикновени и най-чести младежки разговори и мисли, каквито неведнъж вече беше слушал, само че в други форми и на други теми. Но защо именно сега му се случи да чуе такъв разговор и такива мисли, когато в собствената му глава току-що се бяха зародили... точно същите мисли? И защо именно сега, когато бе излязъл от старицата със зародиш на тази своя мисъл в главата, попадна точно на разговор за нея?... Това съвпадение винаги му изглеждаше странно. Този незначителен разговор в кръчмата оказа върху него в по-нататъшното развитие на нещата изключително въздействие: сякаш в него наистина имаше някакво предопределение, указание...

Когато се върна от Сенния площад, той се хвърли на кушетката и цял час остана неподвижен. През това време се стъмни; свещ нямаше, но и наум не му дойде да пали. Той никога не можа да си спомни дали бе мислил за нещо тогава. Най-накрая почувства одевешната треска, студени тръпки и с наслада се сети, че на кушетката може и да се легне. Скоро дълбок, оловно тежък сън го налегна, сякаш го смаза.

Спа необичайно дълго и без да сънува. Настася, която влезе при него на другата сутрин в десет часа, едва го събуди. Носеше му чай и хляб. Чаят беше слаб и пак в собствения ѝ чайник.

– Ама че спи! – извика тя с негодувание. – И все спи! Той се привдигна с усилие. Главата го болеше; стана, завъртя се и отново се строполи на кушетката.

– Пак ли ще спиш? – извика Настася. – Да не си болен нещо? Той не отговори нищо.

– Чай искаш ли?

– После – проговори той с усилие, затвори отново очи и се обърна към стената. Настася постоя над него.

– Може пък наистина да е болен – каза тя, обърна се и излезе. Дойде пак в два часа, със супа. Той лежеше, както преди.

Чаят стоеше непобутнат. Настася чак се обиди и започна злобно да го блъска.

– Какво се въргалаш! – извика тя, като го гледаше с отвращение. Той се надигна и седна, но нищо не ѝ каза и гледаше земята.

– Болен ли си или не? – попита Настася, но пак не получи отговор.

– Да беше поизлязъл поне – каза тя, след като помълча, – вятър поне да те лъхне. Ще хапнеш ли, а?

– После – тихо проговори той. – Върви си. – И махна с ръка. Тя постоя още малко, погледна го съчувствено и излезе. След няколко минути той вдигна очи и дълго гледа чая и супата. После взе хляб, взе лъжицата и започна да яде.

Яде малко, без апетит, три-четири лъжици, някак машинално. Главата го болеше по-малко. Като се наобядва, пак се изтегна на кушетката, но вече не можа да заспи, а лежеше неподвижно по корем, заровил лице във възглавницата. Пред него непрекъснато минаваха видения и все такива странни; най-често му се струваше, че е някъде в Африка, в Египет, в някой оазис. Керванът си почива, камилите кротко лежат; наоколо – палми в кръг; всички обядват. А той все пие вода, направо от извора, който тече и бълбука точно до него. И е толкова прохладно, и водата е тъй чудесна, тъй чудесна – лазурна, студена, стича се по пъстрите камъни и по пясъка – по чистия пясък със златни отблясъци... Изведнъж ясно чу ударите на часовник. Потръпна, опомни се, повдигна глава, погледна през прозореца, осъзна кое време е и изведнъж скочи, съвсем опомнил се, сякаш някой го бе дръпнал от кушетката. На пръсти отиде до вратата, откряна тихо и взе да се ослушва има ли някой по стълбите. Сърцето му биеше страшно силно. Но на стълбите беше тихо, сякаш всички спяха... Невероятно и чудно му се видя, че е могъл да спи така цяло денонощие и нищо още не е направил, нищо не е приготвил... А може би беше вече шест... И изведнъж сънят и вцепенението отстъпиха място на някакво необичайно трескаво и някак безсмислено суетене. Всъщност нямаше какво толкова да се приготвя. Напрягаше всички сили да съобрази всичко и да не забрави нещо; а сърцето му все биеше, така тупкаше, че започна едва да диша. Първо трябваше да си направи гайка и да я зашие на палтото – работа за една минута. Бръкна под възглавницата и намери сред напъхалото под нея бельо една съвсем съдрана, стара непрана риза. От парцалите и откъсна ивица, широка около пет сантиметра и към четиридесет сантиметра дълга. Прегъна тази ивица на две, свали широкото си, здраво, ушито от плътна памучна тъкан лятно палто (единствената му горна дреха) и взе да зашива двата края на ивицата под лявата мишница отвътре. Ръцете му трепереха докато шиеше, но той все пак се справи, и то така, че когато отново облече палтото, отвън, не личеше нищо. Иглата и конеца бе приготвил отдавна още, те стояха в чекмеджето, завити в хартийка. Що се отнася до гайката, това беше негово много сполучливо изобретение: гайката беше предназначена за брадвата. Не можеше да върви по улицата с брадва в ръка. Ако я скрие под палтото, все пак ще трябва да я придържа, което ще личи. А така, с гайката, трябва само да пъхне в нея горната част на брадвата и тя спокойно ще му виси отвътре под мишницата през целия път. А като пъхне ръка в джоба на палтото, ще може да придържа дръжката на брадвата да не се люлее, и тъй като палтото беше много широко – същински чувал, нямаше да се забелязва, че придържа нещо с ръка през джоба. Тази гайка също беше измислил още преди две седмици.

Като свърши с това, той пъхна пръсти в малкия процеп между „турската“ си кушетка и пода, опипа в левия ъгъл и измъкна отдавна вече приготвения и скрит там залог. Този залог всъщност не беше никакъв залог, а просто дървена гладко издялана

дъсчица, колкото сребърна табакера. Тази дъсчица бе намерил случайно при една от своите разходки в един двор, където в някаква пристройка имаше някаква работилница. По-късно добави към дъсчицата гладка и тънка желязна пластинка – навярно част от нещо, която също беше намерил тогава на улицата. Като долепи двете парчета, от които желязното беше по-малко от дървеното, той здраво ги завърза с конец на кръст; после внимателно и красиво ги обви в чиста бяла хартия и така завърза възелчето, че мъчно да се развърже. Това беше, за да отвлече за малко вниманието на старицата, когато тя започне да развързва възелчето, и по такъв начин да улучи удобната минута. А желязната пластинка беше добавена за тежест, за да не се досети старицата, поне в първия миг, че „нещото“ е дървено. Всичко това беше запазил временно под кушетката. Той току-що беше извадил залога, когато изведнъж навън някой извика:

– Шест отдавна мина!

– Отдавна! Боже мой!

Спусна се към вратата, вслуша се, сграбчи си шапката и заслиза надолу по тринадесетте си стъпала – предпазливо, безшумно, като котка. Предстоеше най-важното – да открадне брадвата от кухнята. Че работата трябва да се свърши с брадва, беше решил отдавна. Имаше и сгъваемо градинарско ножче; но на ножа и особено на собствените си сили не разчиташе и затова се спря окончателно на брадвата. Ще отбележим тук една особеност по повод всички окончателни решения, които вече беше взел. Те притежаваха едно странно свойство: колкото по-окончателни ставаха, толкова по-отвратителни, по-нелепи му изглеждаха. Въпреки мъчителната си вътрешна борба той през цялото това време никога, нито за миг не можеше да повярва в изпълнението на замислите си.

И дори някога да беше станало така, че той да обмисли и реши окончателно всичко, до последната подробност, и да не останат вече никакви колебания – точно тогава навярно би се отказал от всичко като от нещо нелепо, чудовищно и невъзможно. Но имаше още безброй много нерешени въпроси и колебания. Що се отнася до това откъде да вземе брадва, тази подробност никак не го безпокоеше, защото нямаше нищо по-лесно. Работата е там, че Настася непрекъснато, особено вечер, все излизаше – или при съседите ще иде, или до бакалницата, а вратата винаги оставя широко отворена. Хазайката точно затова се караше с нея. И така: трябваше само когато дойде времето, тайно да влезе в кухнята и да вземе брадвата, а после след час (когато всичко ще свърши) да влезе и да я върне на мястото. Но възникнаха и съмнения: да речем, ще дойде след час, за да я върне, а Настася, не щеш ли, се върнала. Разбира се, трябва да отмине и да изчака, докато пак излезе. Ами ако през това време ѝ дотрябва брадвата – ще започне да я търси, ще се развика и ето ти подозрение или поне повод за подозрение.

Но това бяха подробности, за които не беше се и замислял, пък и нямаше кога. Той мислеше за главното, а подробностите отлагаше за тогава, когато лично се убеди във всичко. Но последното му изглеждаше абсолютно невъзможно. Така поне на самия него му се струваше. Той например никак не можеше да си представи, че един ден ще спре да мисли, ще стане и просто ще отиде там... Дори неотдавнашния си опит (тоест посещението с намерение окончателно да огледа мястото) той само го беше опитал, но далеч не сериозно, ами така: „Хайде да ида и опитам, стига съм мечтал!“ – и веднага не издържа, зарязва всичко и избяга, разярен срещу самия себе си. А същевременно сякаш целият анализ от гледна точка на нравственото разрешение на въпроса беше вече завършен: казуистиката му се беше изострила като бръснач и той вече не намираше в себе си съзнателни възражения. Но в последния случай просто не си вярваше и упорито, робски търсеше възражения наоколо и пипнешком, сякаш някой го принуждаваше и теглеше да го прави. А последният ден, настъпил така неочаквано и разрешил всичко наведнъж, му подежда почти съвсем механически: сякаш някой го хвана за ръка и го повлече след себе си, непреодолимо, сяпко, с неестествена сила, без възражения. Сякаш част от дрехата му се беше пхнала в колелото на някаква машина и тя е започнала да го повлича.

Отначало – впрочем много отдавна – го занимаваше един въпрос: защо така лесно се разкриват и издават почти всички престъпления и почти всички престъпници оставят такива ясни следи? Стигна малко по малко до най-различни интересни заключения и според него главната причина се криеше не толкова в практическата невъзможност да

се прикрие престъплението, колкото в самия престъпник; самият престъпник и почти всеки човек в момента на престъплението изпада в състояние на някакво отслабване на волята и разсъдък, след което настъпва, напротив, детски феноменално лекомислие, и то именно в момента, когато са най-необходими разсъдък и предпазливост. Според неговото убеждение излизаше, че това замъгляване на разсъдък и отслабване на волята обземат човека подобно на болест, развиват се постепенно и стигат до върховния си момент малко преди извършването на престъплението; продължават в същия вид в самия момент на престъплението и още известно време след него, според индивида; после минава по същия начин, както минава болест. Но въпросът дали болестта поражда самото престъпление, или самото престъпление някак поради особения си характер винаги се придружава от нещо като болест? – все още не беше в състояние да разреши.

Достигнал до такива изводи, той реши, че лично с него, в неговия случай, не може да има подобни болестни промени, че ще запази разсъдък и волята си неизменно през цялото време, докато изпълнява замисленото, единствено поради това, че замисленото от него „не е престъпление“... Ще пропуснем целия този процес, посредством който бе стигнал до последното решение; и без това избързахме много... Ще добавим само, че фактическите, чисто практически затруднения в тази работа изобщо играеха в ума му съвсем второстепенна роля. „Стига само човек да запази цялата си власт над тях и целия си разсъдък, и те, когато трябва, до едно ще бъдат преодолени, щом дойде ред да се видят изтънко с всички подробности на работата...“ Но работата не започваше. На окончателните си решения продължаваше най-да не вярва и когато удари часът, всичко изобщо не стана така, а някак случайно, дори почти неочаквано.

Едно най-нищожно обстоятелство го обърка още преди да слезе по стълбите. Когато стигна до кухнята на хазайката, както винаги широко отворена, той хвърли предпазлив поглед, за да огледа предварително: като я няма Настася, дали не е там самата хазайка и ако не е, дали са добре затворени вратите към стаята ѝ, за да не се появи случайно, когато той влезе за брадвата. Но какво бе учудването му, когато изведнъж видя, че този път Настася не само си е вкъщи, в кухнята, но има и работа: вади от панера бельо и го простира по възетата! Като го видя, тя спря да простира, обърна се към него и го гледа през цялото време, докато минаваше. Той отвърна очи и отмина, сякаш нищо не е забелязал. Но с всичко беше свършено: няма брадва! Той беше ужасно потресен.

„И от къде на къде си бях въобразил – мислеше си, слизайки към вратата, – защо бях решил, че в този миг тя непременно няма да си е вкъщи? Защо, защо, защо бях решил това с такава сигурност?“ Беше смазан и дори някак унижен. Изпитваше желание злобно да се надсмива на самия себе си... Тъпа, зверска злоба кипна в него.

Спря се замислен на вратата. Да излиза навън само за да даде вид, че се разхожда, му беше противно: да се върне вкъщи – още по-противно. „Какъв случай изтървах завинаги!“ – измърмори той, застанал безцелно на вратата, точно срещу тъмната стаичка на портиера, също отворена. Внезапно изтръпна. В стаята на портиера, на две крачки от него, под пейката вдясно нещо му блесна в очите. Той се огледа – нямаше никого. На пръсти стигна до стаичката, слезе по двете стъпала и със слаб глас повика портиера. „Така е, няма го! Някъде наблизо е, впрочем, из двора, защото вратата е широко отворена.“ Спусна се стремително към брадвата (това беше брадва) и я измъкна изпод пейката, където беше завряна, между две цепеници и веднага, на място, я закачи на гайката, пхна си двете ръце в джобовете и излезе от стаичката; никой не беше го забелязал! „Като не е умът, бесът е“ – помисли си той и се усмихна странно. Този случай го ободри извънредно.

Вървеше бавно и спокойно, без да бърза, за да не събуди никакви подозрения. Почти не поглеждаше минувачите, стараше се дори изобщо да не гледа никакви лица и да бъде колкото може по-незабележим. В този момент се сети за шапката си. „Боже мой! И пари имах онзи ден, и пак не я смених с фуражка!“ Проклятие се изтръгна от душата му.

Надникна случайно, с едно око, в някакво магазинче и видя, че стенният часовник показва седем и десет. Трябваше хем да побърза, хем същевременно да заобиколи: да стигне до къщата отзад, от другата страна...

Преци, когато му се случваше да си представи всичко това във въображението

си, мислеше понякога, че много ще го е страх. Но сега не се страхуваше много, дори никак не го беше страх. В този момент го занимаваха дори някакви странични мисли, но все за малко. Минавайки покрай Юсуповата градина, той дори доста се замисли за направата на високи фонтани и как добре биха освежавали въздуха на всички площади. Малко по малко стигна до убеждението, че ако се разшири Лятната градина върху цялото Марсово поле и ако дори се съедини с дворцовата Михайловска градина – би било прекрасно и изключително полезно за града. После изведнъж се заинтересува защо именно във всички големи градове човек не само по необходимост, а просто някак особено е склонен да живее и да се заселва именно в такива части на града, където няма нито градини, нито фонтани, където е мръсотия и смрад, и всякакви гадости. Тогава се сети за собствените си разходки по Сенния площад и за миг се опомни. „Що за глупости – помисли си той. – Не, по-добре за нищо да не мисля!“

„Така сигурно и на тези, дето ги водят на смърт, мисълта им полепва за всички неща, които им се изпречват на пътя“ – мярна му се в ума, но само му се мярна като светкавица; той веднага пропъди тази мисъл... Но ето че наближаваше, ето я къщата, ето го входа. Някакъв часовник внезапно удари един път. „Какво е това, нима е седем и половина? Не може да бъде, навярно е напред!“

За негово щастие на входа пак всичко мина благополучно. Нещо повече дори, сякаш специално в тази минута точно пред него през портите мина огромна кола със сено, която скри го напълно, докато минаваше през вратата, и щом колата влезе от портите в двора, той мигновено се шмугна вдясно. Чуваше се как там, от другата страна на колата няколко гласа крещат и спорят, но него никой не го забеляза и той не срещна никого. Много от прозорците към този огромен квадратен двор в момента бяха отворени, но той не вдигна глава – нямаше сили. Стълбището на старицата беше близо, веднага от входа вдясно. Той беше вече на стълбището...

Като си пое дъх, притисна разтуптяното си сърце и веднага напипа и намести още веднъж брадвата, започна предпазливо и безшумно да се качва по стълбите, ослушвайки се непрекъснато. Но и на стълбите по това време нямаше жива душа; всички врати бяха затворени; не срещна никого. Всъщност на втория етаж вратата на една празна квартира беше широко разтворена и вътре работеха бояджии, но те изобщо не погледнаха. Той постоя, помисли и продължи. „Разбира се, щеше да е по-добре, ако изобщо ги нямаше, но... над тях има още два етажа.“

Но ето и четвъртия етаж, ето и вратата, ето и квартирата отсреща; онази, празната. На третия етаж, както личи по всичко, квартирата, точно под тази на старицата, също е празна; визитната картичка, която е била закована с гвоздейчета, е махната – напуснали са!... Той се задъхваше. За миг му мина през ум мисълта: „Дали да не си отида?“ Но не си отговори и взе да се ослушва към квартирата на старата: мъртва тишина. После още веднъж се ослуша към стълбите, дълго, внимателно... След това се озърна за последен път, стегна се, понагласи се и още веднъж опипа брадвата в гайката. „Не съм ли блед... много? – помисли си той. – Не съм ли прекалено развълнуван? Тя е недоверчива... Дали да не почакам още... докато ми се успокои сърцето?“

Но сърцето му не се успокояваше. Напротив, за проклетия биеше все по-силно, по-силно, по-силно... Той не издържа, бавно протегна ръка към звънчето и позвъни. След половин минута позвъни още веднъж, по-силно.

Никакъв отговор. Нямаше защо да звъни напразно, пък и не му приличаше! Старата, разбира се, си беше вкъщи, но тя е подозрителна и е сама. Той познаваше донякъде навиците й... И още веднъж плътно долепи ухо до вратата. Дали сетивата му бяха толкова изострени (което изобщо е трудно да се допусне), или наистина всичко се чуваше, но изведнъж сякаш долови някакво предпазливо движение на ръка до дръжката и шумолене на рокля точно до вратата. Някой безшумно стоеше точно до бравата и също като него тук, отвън, се ослушваше, притаен отвътре и, изглежда, също с ухо, долепено до вратата...

Той нарочно се размърда и измърмори нещо високо, за да не изглежда, че се крие; после позвъни трети път, но спокойно, солидно и без никакво нетърпение. Като си спомняше после за това, толкова ярко, ясно – тази минута се беше запечатала в него не можеше да разбере откъде е взел толкова хитрост, още повече че съзнанието му от време на време сякаш гаснеше, а тялото си почти не усещаше... Миг след това се чу дърпане на резето.

VII

Вратата, както и тогава, се открехна едва-едва и от тъмното пак се впериха две бързи и недоверчиви очи. В този миг Расколников се обърка и едва не направи голяма грешка.

Опасявайки се, че старицата ще се изплаши, че са сами, и като не се надяваше видът му да ѝ вдъхне доверие, той хвана вратата и я дръпна към себе си, за да не вземе старата отново да заключи. Като видя това, тя не дръпна вратата обратно към себе си, но и не пусна дръжката, така че той насмалко да я изтегли на стълбището заедно с вратата. Като видя, че стои точно на входа и не го пуска да влезе, той тръгна право срещу нея. Тя отскочи изплашена, искаше да каже нещо, но сякаш не можа, и го гледаше с широко разтворени очи.

— Добър ден, Альона Ивановна — започна той колкото може по-непринудено, но гласът му изневери, секна и затрепери, — донесох ви... едно нещо... но да минем по-добре тук... на светло... — Изостави я и направо, без покана, влезе в стаята. Старицата се втурна подире му, езикът ѝ се развърза:

— Господи! Какво искате?... Кой сте вие? Какво обичате?

— Но моля ви се, Альона Ивановна... ваш познат... Расколников... донесох залога, дето ви го бях обещал наскоро... — И подаде залога.

Старата рече да погледне залога, но веднага впери поглед право в очите на неканения гост. Гледаше внимателно, злобно и недоверчиво. Мина около минута; стори му се дори, че в очите ѝ има нещо като подигравка, сякаш вече беше разбрала всичко. Чувстваше, че се обърква, че почти го е страх, че ако тя го гледа така, ако мълчи още половин минута, сигурно ще избяга от нея.

— Какво сте ме загледали, сякаш не сте ме познали? — каза той изведнъж също злобно. — Ако искате, вземете го, ако не — при друг ще ида, нямам време.

Нямаше намерение да ѝ казва това, но то някак само му излезе от устата.

Старата се опомни и решителният тон на госта явно я успокои.

— Ами че ти, драги, защо така изведнъж... Какво е това? — попита тя, поглеждайки към залога.

— Сребърна табакера: нали ви казах миналия път. Тя протегна ръка.

— Ами защо сте такъв пребледнял? Ето и ръцете ви треперят! Да не си се къпал, драги?

— Тресе ме — отговори Расколников рязко. — Как няма да станеш бледен... ако нямаш какво да ядеш — добави той, едва изговаряйки думите. Силите пак го напуснаха. Но отговорът излезе правдоподобен; старата пое залога.

— Какво е това? — попита тя, като още веднъж внимателно огледа Расколников и претегли вещта на дланта си.

— Едно нещо... табакера... сребърна... вижте я.

— Тя май не е и сребърна... ей, че си я овързал. — Докато се мъчеше да развърже връвчицата, обърната към прозореца, към светлината (всичките ѝ прозорци бяха затворени въпреки задуха), тя за няколко секунди съвсем го забрави и застана с гръб към него. Той разкопча палтото и измъкна брадвата от гайката, но още не я вадеше, а само я придържаше с дясната ръка под дрехата. Ръцете му бяха ужасно слаби; чувстваше как всеки миг все повече изтръпват и се вдървяват. Страхуваше се, че ще изпусне и изтърве брадвата... изведнъж като че ли му се зави свят.

— Ама как го е овързал! — извика ядосана старата и мръдна към него.

Нито миг повече не биваше да губи. Измъкна брадвата, замахва с две ръце, почти не на себе си, и с неголямо усилие, почти машинално, я стовари с тъпото върху главата на старата. В този миг сякаш нямаше нужда от сила. Но щом стовари брадвата, и силата се роди в него.

Старата, както винаги, беше гологлава. Светлите ѝ прошарени и оредели коси, както обикновено обилно намазани с дървено масло, бяха оплетени на миша опашка и забодени със счупено рогово гребенче, щръкнало на тила ѝ. Ударът беше точно по темето, за което спомогна ниският ѝ ръст. Тя извика, но съвсем слабо, и изведнъж се свлече на пода, но успя да вдигне ръце към главата си. В едната си ръка още продължаваше да държи „залога“. Тогава той с всичка сила я удари още веднъж и още

веднъж, все с тъпото и все по темето. Кръвта шурна като от катурната чаша и тялото се повали назад. Той отстъпи, изчака я да падне и веднага се наведе над лицето ѝ: тя беше вече мъртва. Очите ѝ бяха изблещени, сякаш щяха да изскочат, а челото и цялото ѝ лице бяха сбръчкани и обезобразени от гърчове.

Той сложи брадвата на пода до мъртвата и веднага бръкна в джоба ѝ, като се пазеше да не се оцапа от бликащата кръв – в същия десен джоб, от който миналия път беше извадила ключовете. Той беше в пълно съзнание – вече не му причерняваше и не му се виеше свят, но ръцете му все още трепереха. Спомни си после, че беше дори много внимателен, предпазлив, все гледаше да не се изцапа... Ключовете извади веднага; както тогава, всичките бяха на една връзка, на една стоманена халка. Веднага се хвърли с тях в спалнята. Това беше малка стаичка с огромен иконостас. До другата стена имаше голямо легло, извънредно чисто, със съшита от парцалки копринена ватирана покривка. До третата стена имаше скрин. Чудно нещо: щом започна да опитва ключовете в скрина и щом чу подрънкването им, сякаш гърч премина по тялото му. Изведнъж пак му дойде да захвърли всичко и да си отиде. Но това трая само миг; късно беше да си върви. Той дори се поприсмя на себе си, когато изведнъж друга тревожна мисъл прониза съзнанието му. Изведнъж си внуши, че старата е още жива и може да дойде на себе си. Захвърли и ключовете, и скрина, върна се тичешком при тялото, сграбчи брадвата и я размаха още веднъж над старицата, но не удари. Нямаше съмнение, че е мъртва. Наведе се и като я разгледа пак, по-отблизо, видя ясно, че черепът е раздробен и дори сплеснат малко от едната страна. Той понечи да го опипа с пръст, но отдръпна ръка; и без това беше ясно. Изтекла бе вече цяла локва кръв. Изведнъж забеляза на шията ѝ шнурче, дръпна го, но то беше здраво и не се скъса; освен това цялото беше напоено с кръв. Опита се да го измъкне от пазвата ѝ, но нещо пречеше, беше се закачило. В нетърпението си той пак понечи да замахне с бравата, за да разреже шнурчето направо върху тялото, но не посмя и едва след двеминутни усилия, като изцапа ръцете си и бравата, разрежа шнурчето, без да докосне тялото с бравата, и го свали; не беше се излъгал – кесийка. На шнурчето висяха два кръста – единият от кипарисово дърво, другият – меден, и освен това гледжосана иконка; а заедно с тях малка мазна кесийка от велур със стоманена рамчица и халкичка. Кесийката беше здраво натъпкана; Расколников я пхна в джоба, без да я оглежда, кръстовете хвърли върху гърдите на старата и като взе този път и бравата, втурна се пак в спалнята.

Той ужасно бързаше, сграбчи ключовете и пак се залови за тях. Но някак все неуспешно: те не влизаха в ключалките. Не че толкова му трепереха ръцете, но непрекъснато грешеше; хем вижда, че не е този ключ, не става, и пак продължава да го мушка. Изведнъж си спомни и съобрази, че големият ключ, с назъбеното езиче, закачен там с по-малките, непременно не ще да е от скрина (както си го беше помислил и миналия път), а от някое сандъче и че тъкмо в това сандъче може би е скрито всичко. Той остави скрина и веднага се мушна под леглото, знаейки, че стариците обикновено си слагат сандъчетата под леглото. Точно така: под леглото имаше доста голямо сандъче, дълго над един аршин, с тумбест капак, цялото в червена кожа и обковано със стоманени гвоздейчета. Назъбеният ключ веднага стана и отключи. Най-отгоре, покрито с бял чаршаф, беше сложено заешко кожухче, украсено с червена кожа; под него имаше копринена рокля, после шал, по-надолу, изглежда, само вехтории. Той най-напред се зае да трие изцапаните с кръв ръце в червената кожа. „Червена е, върху червеното кръвта по не личи – взе да разсъждава той и изведнъж се опомни. – Господи, дали не полудявам?“ – помисли си изплашен.

Но щом размърда тези парцали, изпод кожухчето падна златен часовник. Той се хвърли да провери всичко. И наистина между парцалите бяха наслагани златни вещи – вероятно все заложени, откупени и неоткупени: гривни, верижки, обици, игли и пр. Някои бяха в калфи, други просто завити във вестник, но спретнато и внимателно, в двойни листове и завързани с връвчица. Без да губи нито миг, той започна да ги тъпче в джобовете на панталона и палтото си, без да гледа и да разтваря пакетчетата и калфите; но не успя да вземе много...

Изведнъж се чува стъпки в стаята, където беше старата. Той се спря и притихна като мъртъв. Но беше съвсем тихо – значи, сторило му се е. Изведнъж ясно се чу лек вик или сякаш някой тихо и конвулсивно изстена и млъкна. И пак мъртва тишина – за минута или две. Той беше приклепнал до сандъчето и чакаше, като едва си поемаше

дъх, но изведнъж скочи, сграбчи брадвата и излетя от спалнята.

Сред стаята стоеше Лизавета с голям вързоп в ръцете и гледаше вцепенена убитата си сестра, цялата бяла като платно и сякаш безсилна да извика. Като го видя, че се втурва в стаята, тя затрепери като лист и лицето ѝ се разтрепери от спазми; вдигна ръка, понечи да отвори уста, но все пак не извика, а бавно, заднишком заотстъпва от него към ъгъла, гледайки го втренчено право в очите, но още без да вика, сякаш не ѝ достигаше въздух, за да вика. Той се нахвърли върху ѝ с брадвата; устните ѝ се изкривяха така жално, както на съвсем малките деца, когато са уплашени от нещо и гледат втренчено предмета, който ги плаши, готови да заплачат. Тази нещастна Лизавета беше толкова тъпа, загубена и веднъж завинаги напласена, че дори ръка не вдигна да прикрие лицето си, макар това да беше най-необходимо-естественото движение в този миг, защото брадвата беше вдигната точно над лицето ѝ. Тя само малко повдигна свободната си лява ръка, но не до лицето, и бавно я протегна напред към него, като че да го отстрани. Острието падна точно върху черепа и веднага разцепи цялата горна част на челото почти до темето. Тя направо се строполи. Расколников съвсем се обърка, грабна ѝ вързоп, пак го захвърли и се втурна в антрето.

Страх го обземаше все повече и повече, особено след това второ, съвсем неочаквано убийство. Щеше му се час по-скоро да избяга оттук. И ако в тази минута беше в състояние по-добре да вижда нещата и да разсъждава; ако само можеше да проумее цялата трудност на положението си, цялата безнадеждност, цялото безобразие и цялата му нелепост и да разбере при това колко затруднения, а може би и злодейства му предстои да преодолее и да извърши, за да се измъкне оттук и се добере до къщи, той вероятно би захвърлил всичко и веднага би отишъл сам да се предаде, и то дори не от страх за себе си, а само от ужас и отвращение към онова, което бе извършил. Отвращението особено се надигаше и растеше в него с всяка минута. Сега той за нищо на света не би се приближил до сандъка и дори не би влязъл в стаите. Но някаква разсеяност и сякаш дори замисленост почна малко по малко да го обзема: на моменти сякаш се унасяше или по-право забравяше за главното и се залавяше за дреболии. Впрочем, когато надникна в кухнята и видя на пейката кофа, наполовина пълна с вода, сети се да си измие ръцете и брадвата. Ръцете му бяха в кръв и лепнеха. Брадвата направо потопа с острието във водата, взе парченцето сапун, което стоеше на прозореца в счупена чинийка, и започна да си мие ръцете направо в кофата. След като ги изми, извади брадвата, изми желязото и дълго, близо три минути, ми дръжката там, където имаше кръв, дори я търка със сапун. След това избърса всичко с бельото, простряно да съхне на едно въже, опънато пред кухнята, и после дълго, внимателно разглежда брадвата през прозореца. Следи нямаше, само дръжката беше още влажна. Той грижливо закачи брадвата в гайката под палтото. После, доколкото позволяваше светлината в мрачната кухня, си огледа палтото, панталона, обувките. Отстрани, на пръв поглед, сякаш нямаше нищо; само по обувките имаше пръски. Намокри един парцал и ги изтри. Впрочем той знаеше, че не се оглежда внимателно, че може би има нещо, което се хвърля в очи и което той не забелязва. Застана замислен наред стаята. Мъчителна, тъмна мисъл се надигаше в него – мисълта, че е луд и че в този миг не е в състояние нито да разсъди, нито да си помогне, че може би изобщо трябва да прави не това, което сега прави... „Боже мой! Трябва да бягам, да бягам!“ – измърмори той и се втурна в антрето. Но там го очакваше такъв ужас, какъвто, разбира се, никога не беше изпитвал.

Стоеше, гледаше и не вярваше на очите си: вратата, външната врата от антрето към стълбището, същата, на която беше позвънил одеде и през която беше влязъл, стоеше отключена, дори цяла педя открената: нито заключена, нито резето сложено, през цялото време, през цялото това време! Старата не беше заключила след него може би от предпазливост. Но, Боже мой, та нали видя след това Лизавета! И как можа, как можа да не се сети, че тя все отнякъде е влязла! Няма през стената да мине!

Хвърли се към вратата и пусна резето.

„Но не, пак не правя каквото трябва! Трябва да си вървя, да си вървя...“

Махна резето, отвори вратата и се заослушва към стълбите.

Дълго се ослушва. Някъде далече, долу, сигурно пред входа, нечий гласове високо и пискливо крещяха, спореха и се ругаеха. „Какво има?...“ Той чакаше търпеливо. Най-после всичко изведнъж утихна, сякаш отсечено с нож: отишли са си.

Тръгна вече да излиза, но изведнъж на долния етаж вратата към стълбището шумно се отвори и някой заслиза, като си тананикаше някаква мелодия. „Колко шумят!“ – мина му през ума. Пак затвори вратата и изчака. Най-после всичко утихна, нямаше жива душа. Вече понечи да направи крачка към стълбите, когато изведнъж пак се чува нови стъпки.

Тези стъпки се чува от много далече, чак от началото на стълбите, но той много добре и ясно помнеше, че още от първия звук, веднага, който знае защо, реши, че непременно са за тук, за четвъртия етаж, при старата. Защо? Звукът ли беше някак особен, знаменателен? Стъпките бяха тежки, равномерни бавни. Ето, той вече изкачи първия етаж, ето, качва се нагоре; чува се по-ясно и по-ясно! Чу се тежкото му астматично дишане. Ето изкачва вече третия етаж... Идва тук! И изведнъж му се стори, че сякаш се е вкаменил точно като насън, когато сънуваш, че някой те настига, че вече е близо, иска да те убие, а ти сякаш си се праснал в земята и не можеш да мръднеш дори.

И най-после, когато гостът вече се изкачваше към четвъртия етаж, едва тогава изведнъж потръпна и успя пак бързо и ловко да се промъкне обратно в квартирата и да затвори вратата зад себе си. После хвана резето и бавно, безшумно го намести. Помагаше му инстинктът. Като свърши всичко, спотаи се, затаил дъх, точно до вратата. Неканеният гост също беше вече пред вратата. Сега стояха един срещу друг, както одева със старата, когато вратата ги делеше, а той се вслушваше.

Гостът няколко пъти тежко си пое дъх. „Сигурно е дебел и едър“ – помисли си Расколников, стиснал в ръка брадвата. Всичко ставаше наистина като насън. Гостът дръпна звънчето и силно позвъни.

Щом издрънча тенекиеният глас на звънчето, изведнъж му се стори, че в стаята някой се размърда. Няколко секунди той дори сериозно се вслушва. Непознатият звънна още веднъж, пак почака и изведнъж с все сила задържа нетърпеливо дръжката. С ужас гледаше Расколников скачащото резе и с тъп страх очакваше всеки момент да изскочи. Това наистина изглеждаше възможно: толкова силно дърпаше онзи. Помисли си да хване резето с ръка, но онзи можеше да се сети. Започна сякаш пак да му се вие свят. „Сега ще падна!“ – прониза го мисъл, но непознатият заговори и той веднага се опомни.

– Абе тия хора спят ли там или някой ги е издушил? – Пррроклетнички! – закънтя гласът му като от бъчва. – Ей, Альона Ивановна, стара вещице! Лизавета Ивановна, красавице невиджана! Отваряйте! У, проклетнички, заспали ли са, какво става?

И пак, разярен, десетина пъти наред с все сила дръпна звънчето. Явно това можеше да бъде само властен човек и свой в този дом.

В същия миг някъде наблизо по стълбите се чува ситни, бързи стъпки. Идваше още някой. Расколников дори не го чу отначало.

– Никой ли няма? – звънко и весело извика новодошлият, обръщайки се направо към първия гост, който още продължаваше да дърпа звънеца. – Добър ден, Кох!

„Като се съди по гласа, трябва да е съвсем млад“ – помисли си изведнъж Расколников.

– Абе дявол ги знае, едва не разкъртих бравата – отговори Кох. – А вие откъде ме познавате?

– Че как! Ами онзи ден в „Гамбринус“ три игри подред ви бих на билиард!

– А-а-а...

– Та няма ги, значи? Чудно. Ужасно глупава работа. Къде може да е отишла старата? Идвам по работа.

– И аз, господине, съм дошъл по работа!

– Е, какво да правим? Значи, връщаме се. Е-ех! А пък аз се надявах да взема пари! – възкликна младият човек.

– Разбира се, връщаме се, но защо ми каза да дойда? Тя ми определи час, вещицата. Само това липсваше. И къде, по дяволите, има да се шляе, не разбирам! Цяла година кисне вкъщи, вещицата, краката я болят, а сега изведнъж разходки!

– Да попитаме ли портиера?

– Какво?

– Къде е отишла и кога ще се върне.

– Хм... дявол да го вземе... да попитаме... Но тя никъде не ходи... – И той още

веднъж дръпна дръжката. – По дяволите! Няма как, ще си вървя!

– Почакайте! – извика изведнъж младият човек. – Погледнете: виждате ли как вратата се открява, когато я дърпате?

– Е?

– Значи, не е заключена, а само е затворена, с резето де! Чувате ли го как дрънчи?

– Е?

– Как може да не разбирате? Значи, някой от тях е вкъщи. Ако бяха излезли всички, щяха да заключат отвън, а нямаше да е сложено резето отвътре. А сега чувате ли го как дрънчи? А за да сложиш резето отвътре, трябва да си вкъщи, разбирате ли? Значи, вкъщи са си, но не отварят!

– Брей! Вярно! – възкликна учуденият Кох. – Какво става тогава! – И той започна неистово да дърпа вратата.

– Стойте! – извика пак младият човек. – Не дърпайте! Тук нещо не е в ред... Нали звъняхте, дърпахте – не отговарят; значи, или и двете са припаднали, или...

– Какво?

– Ами това: да идем да викнем портиера; нека той ги събуди.

– Вярно! – И двамата тръгнаха надолу.

– Чакайте! Я вие останете тук, а пък аз ще изтичам долу да викна портиера.

– Защо да остана?

– Ами всичко става...

– Наистина...

– Нали ще ставам съдебен следовател. Тук явно, я-явно нещо не е в ред! – извика разгорещено младият човек и тичешком се спусна по стълбите.

Кох остана, подръпна още веднъж леко звънеца и той издрънча един път: после бавно, сякаш обмисляйки нещо и оглеждайки, взе да движи дръжката, като я теглеше и отпускате, за да се убеди още веднъж, че е затворено само с резето. После се наведе, пъшкайки, и взе да гледа през ключалката, но в нея беше пхнат отвътре ключът и следователно не можеше да се види нищо.

Расколников стоеше и стискаше брадвата. Не беше на себе си. Канеше се дори да се бие с тях, когато влязат. Докато те чукаха и си говореха, на няколко пъти му мина през ум да свърши с всичко наведнъж и да им извика през вратата. На моменти му се искаше да започне да ги ругае, да ги дразни, докато успеят да отворят. „Само да свърши по-скоро!“ – мина му през ума.

– Ама той, дяволът...

Времето минаваше – минута, втора, никой не идваше. Кох се размърда.

– Ей, по дяволите!... – кресна той изведнъж, загубил търпение, заряза поста си и също заслиза, като бързаше и тропаше надолу с ботушите. Стъпките затихнаха.

– Господи, какво да правя?

Расколников свали резето, откряна вратата – не се чуваше нищо и изведнъж, без да мисли вече, излезе. Затвори колкото можеше по-здраво вратата зад гърба си и се спусна надолу.

Беше слязъл вече етаж и половина, когато изведнъж отдолу се чу силен шум. Какво да прави! Нямаше къде да се скрие. Той понечи да се върне горе, пак в квартирата.

– Ей, дяволе, проклетник! Дръжте го!

Някой долу с вик излетя от някаква квартира и не се спусна, а направо все едно, че се изтърколи по стълбите, като крещеше с цяло гърло:

– Митка! Митка! Митка! Митка! Митка! Да те вземат мътните-е!

Крясъците завършиха със скимтене; последните звуци се чуваха вече от двора; всичко утихна. Но в същия миг няколко души, които говореха високо и припряно, шумно се заизкачваха по стълбите. Бяха трима или четирима. Той позна звънкия глас на младия. „Те са!“

В пълно отчаяние се запъти право насреща им; да става, каквото ще! Ако го спрат – всичко е загубено, ако го оставят да мине – пак всичко е загубено: ще го запомнят. Вече щяха да се срещнат; помежду им имаше само половин етаж – и изведнъж спасение! На няколко стъпала от него, вдясно – празна и широко отворена квартира, същата квартира на втория етаж, в която работеха бояджиите, които сега за късмет си бяха отишли. Сигурно те бяха изтичали преди малко с такива крясъци. Подът току-що

боядисан, наред стаята – ведро и ощърбен съд с боя и четка. Моментално се вмъкна през отворената врата и се притаи зад стената, и точно навреме: те вече бяха на площадката. После завиха нагоре и продължиха към четвъртия етаж, разговаряйки високо. Той изчака, излезе на пръсти и се втурна надолу.

На стълбите – никой! На входа – също. Бързо излезе от вратата и пое наляво по улицата.

Той много добре знаеше, той прекрасно знаеше, че в този момент те са вече в квартирата, че много са се учудили, като са видели, че е отворена, след като току-що беше затворена, че вече гледат телата и след не повече от минута ще се досетят и ще им стане съвсем ясно, че убиецът току-що е бил там и е успял да се скрие някъде, да се промъкне покрай тях, да избяга; ще се сетят сигурно също, че е бил в празната квартира, докато те са се качили нагоре. И в същото време в никакъв случай не се решаваше да ускори много крачката си, макар че до първия ъгъл оставаха стотина крачки. „Дали пък да не се вмъкна в някой вход и да изчакам на някое чуждо стълбище? Не, ужасно! А дали да не захвърля някъде брадвата? Дали да не взема файтон? Ужас! Ужас!“

Най-после ето и пресечката; той сви в нея полумъртъв; тук беше вече наполовина спасен и го разбираше: по-малка възможност за подозрения, при това тук сновяха много хора и той се губеше сред тях като песчинка. Но всички тези мъчения така го изтощиха, че едва се движеше. Обливаше го пот; вратът му беше целият мокър. „Добре се е нарязал!“ – извика някой след него, когато излезе на канала.

Сега едва съзнаваше какво прави; ставаше му все по-лошо. Помнеше все пак как изведнъж, след като излезе на канала се изплаши, че има малко хора и тук по-лесно ще го забележат, и понечи дори да се върне в пресечката. Макар че едва се държеше на краката си, заобиколи и се върна вкъщи от съвсем друга страна. Почти в безсъзнание мина и през вратата на къщата, в която живееше; във всеки случай чак на стълбите се сети за брадвата. А му предстоеше много важна задача: да я върне на мястото, и то колкото може по-незабелязано. Разбира се, вече не беше в състояние да проумее, че може би много по-добре би било изобщо да не връща брадвата, а да я хвърли, макар и по-късно, в някой чужд двор.

Но всичко мина благополучно. Вратата на портиерната беше притворена, но не беше заключена с катинара, значи най-вероятно беше портиерът да си е вкъщи. Но той вече дотам беше загубил способността да съобразява каквото и да било, че тръгна направо към портиерната и я отвори. Ако портиерът го беше запитал: „Какво искате?“, той може би направо би му подал брадвата. Но портиерът пак го нямаше и той успя да прибере брадвата на предишното ѝ място под пейката, дори я покри, както преди, с цепеницата. Никого, жива душа не срещна след това, чак до стаята си; вратата на хазайката беше затворена. Като влезе в стаичката, се хвърли на кушетката, както си беше. Не заспа, но беше като в някакъв унес. Ако тогава някой беше влязъл в стаята му, щеше веднага да скочи и да закрещи. Откъслеци, частици от някакви мисли гъмжаха в главата му; но той не можеше да улови ни една, нито на една не можеше да се спре въпреки усилията си...

Част втора

I

Така лежа много дълго. От време на време сякаш се събуждаше и тогава забелязваше, че отдавна вече е нощ, но и през ум не му минаваше да стане. Най-после забеляза, че вече е светло като денем. Лежеше по гръб на кушетката, още вцепенен от унеса. От улицата долитаха до него страшни отчаяни вопли, които впрочем чуваше всяка нощ след два часа под прозореца си. Те именно го събудиха и сега. „А, ето и пияните излизат вече от кръчмите! – помисли си той. – Минава два. – И изведнъж скочи, сякаш някой го дръпна от кушетката. – Как! Минава два!“ Седна на кушетката – и изведнъж си спомни всичко! Внезапно, в един миг всичко си спомни!

В първия момент помисли, че ще полудее. Стана му страшно студено, но трепереше и от треската, която беше започнала отдавна, докато спеше. Обаче сега изведнъж така го втресе, че едва не му изскочиха зъбите и цялото му тяло затрепери.

Отвори вратата и се заослушва: всичко спеше в къщата. С почуда оглеждаше себе си и всичко наоколо в стаята и не разбираше; как е могъл вчера, когато влезе, да не сложи куката на вратата и да се хвърли върху кушетката не само без да се съблече, но дори и с шапката: тя се беше търколила и лежеше на пода до него, откъм възглавницата. „Ако беше влязъл някой, какво щеше да си помисли? Че съм пиан, но...“ Спусна се към прозореца. Беше достатъчно светло и той бързо се заоглежда целия, от главата до петите, всяка дреха поотделно: няма ли следи? Но не, така не можеше: разтреперан от треската, той започна да сваля всичко от себе си и пак да го оглежда най-подробно. Преобърна всичко до последното конче и парцалче, но не си доверяваше и повтори огледа още три пъти. Но нямаше май нищо, никакви следи; само на панталона долу, където беше орфан, на това орфаното имаше следи от засъхнала кръв. Той сграбчи голямото джобно ножче и изряза орфаното. Повече като че ли нямаше. Изведнъж си спомни, че кесийката и нещата, които бе измъкнал от сандъка на старата, всичките са още по джобовите му! Не беше и помислил досега да ги извади и скрие! Не се сети за тях дори сега, когато оглеждаше дрехите! Как може! Моментално взе да ги вади и да ги хвърля на масата. След като измъкна всичко и дори си преобърна джобовите, за да се увери, че нищо не е останало, той пренесе цялата тази купчина в ъгъла. Там, точно в ъгъла, долу, на едно място отлепените тапети бяха скъсани: той започна веднага да пъха всичко в дупката под хартията. „Събраха се! Да ми се маха всичко от очите, и кесийката също!“ – радостно си мислеше той, изправяйки се и тъпо гледайки към ъгъла, към дупката, която беше станала още по-голяма. Изведнъж цял изтръпна от ужас. „Боже мой – шепнеше той в отчаяние, – какво ми става? Та това скрито ли е, така ли се крие!“

Расколников всъщност никак не беше помислил за вещи, предполагаше, че ще има само пари и затова не беше приготвил предварително място. „Но сега на какво се радвам, на какво? – мислеше си той. – Нима така се крие? Наистина разумът ме напуска!“ Седна изнемоощал на кушетката и веднага отново го затресе непоносимо. Машинално дръпна от стола до себе си някогашното си студентско зимно палто, дебело, но вече много дрипаво, зави се с него и изведнъж пак потъна в сън и бълнуване. Унесе се.

След не повече от пет минути отново скочи и веднага в изстъпление пак се спусна към дрехите си. „Как можах да заспя, когато още нищо не съм направил! Ами, разбира се, разбира се: гайката под мишницата още не съм махнал! Забравил съм, такова нещо съм забравил! Такава улика!“ Дръпна гайката и бързо взе да я къса на парченца, които напъха между бельото под възглавницата. „Парчетата накъсан плат в никакъв случай няма да събудят подозрение; да, да, сигурно!“ – повтаряше той, застанал наред стаята, и с напрегнато до болка внимание започна пак да се визира наоколо, по пода, навсякъде, да не би да е забравил още нещо. Увереността, че всичко, дори паметта, дори способността да съобрази най-простото нещо го напускат, започна нетърпимо да го мъчи. „Какво, нима вече започва, нима започва вече възмездието? Да, да, знаех си!“ И наистина обрезките от панталона бяха пръснати по пода наред стаята така, че още първият влязъл да ги види) „Но какво става с мене!“ – извика той пак объркан.

Тогава му мина през ума странна мисъл: че може би дрехите му са целите в кръв, че може би по тях има много петна, само че той не ги вижда, не ги забелязва, защото способността му да мисли е отслабнала, разкъсана... умът му е помрачен... Изведнъж си спомни, че и по кесийката имаше кръв. „А! Значи, и в джоба трябва да има кръв, защото аз тогава пъгнах кесийката още мокра!“ Веднага обърна джоба и наистина – на хастара имаше следи, петна! „Значи, разумът още не ме е напуснал изцяло, значи, мога да съобразявам и да помня, щом сам си спомних и се сетих! – помисли си, тържествувайки, и свободно и щастливо си пое дълбоко дъх. – Просто слабосилие от треската, минутно бълнуване.“ И той, отпра целия хастар на левия джоб на панталона. В тази минута слънчев лъч освети лявата му обувка: на чорапа, който се подаваше от обувката, сякаш личаха следи. Той събу обувката: „Наистина следи. Целият чорап отпред в кръв.“ Сигурно е стъпил тогава по невнимание в онази локва... „Но какво да правя сега с това? Къде да дяна този чорап, обрезките, джоба?“ Събра всичко в ръка и застана наред стаята. „В печката? Но те най-напред в печката ще започнат да ровят. Да ги изгоря? Но с какво? Кибрит дори нямам. Не, по-добре да отида някъде и да изхвърля всичко. Да, по-добре да ги изхвърля! – повтаряше той,

сядайки пак на кушетката. – И то още сега, веднага, незабавно...” Но вместо това главата му пак се отпусна върху възглавницата; отново го вледениха непоносими тръпки; и той отново придърпа отгоре си шинела. И дълго, няколко часа, в съзнанието му все още проблясваше от време на време, че „би трябвало още сега, на минутата, да отида някъде и да изхвърля всичко, да ми се махне от очите, по-скоро, по-скоро!” На няколко пъти понечи да стане от кушетката, но вече не беше в състояние. Окончателно го събуди силно чукане по вратата.

– Отвори де, жив ли си или не? Все спи! – викаше Настася и тропаше с юмрук по вратата. – По цял ден спи като псе! Па псе си е! Я отваряй. Десет минава.

– Може пък да го няма! – чу се мъжки глас. „А, това е гласът на портиера!... Какво иска?” Той скочи и седна на кушетката. Сърцето му биеше така, че чак го заболя.

– А кой ще сложи куката? – възрази Настася. – Я го виж ти, взел да се заключва! Тебе ли ще те откраднат? Я отваряй, главо, събуди се!

„Какво искат? Защо е дошъл портиерът? Всичко са научили. Да се съпротивлявам или да отворя? Да става, каквото ще!...”

Той се надигна, протегна се и махна куката.

Стаята му имаше такива размери, че можеше да свали куката и без да става от леглото.

Точно така: портиерът и Настася.

Настася го огледа някак особено. Той погледна предизвикателно и отчаяно към портиера. Онзи мълчаливо му подаде сиво, сгънато на две листче, запечатано с червен восък.

– Призовка от участъка – каза, като му даваше листчето.

– От какъв участък?...

– В полицията, значи, те викат, в участъка. Какъв друг участък...

– В полицията!... Защо?...

– Че аз отде да знам. Викат те – ще идеш. – Той го погледна внимателно, поогледа се наоколо и се обърна да си върви.

– Ти май съвсем се разболя? – обади се Настася, без да сваля очи от него. И портиерът обърна за миг глава. – От вчера го тресе – добави тя.

Той не отговори и държеше листчето в ръце, без да го распечатва.

– Недей става тогава – продължаваше Настася поомекнала, виждайки, че спуска крака от кушетката. – Като си болен, не ходи: няма да умрат без тебе. Какво е това в ръцете ти?

Той погледна: в дясната си ръка държеше обрезките, чорапа и парчетата от откъснатия джоб. Така беше спал с тях. Едва по-късно, размишлявайки за това, си спомни, че полубуден, в треската много здраво стискаше всичко това в ръка и така заспиваше отново.

– Я го виж какви парцали е насъбрал и спи с тях, като че са някакво съкровище... – И Настася се разсмя със своя болезненонервен смях. Той веднага пъкна всичко под шинела и впи втренчен поглед в нея. Макар че в тази минута почти не беше в състояние трезво да разсъждава, чувстваше, че няма да се държат така с човек, ако дойдат да го арестуват. „Но... полицията?”

– Да беше пийнал чай? Искаш ли, а? Ще ти донеса; има още...

– Не... аз ще отида, сега ще отида – ломотеше той, като са изправяше на крака.

– Абе ти май и по стълбите не можеш слезе.

– Ще отида...

– Както щеш...

Тя излезе след портиера. Той веднага се втурна към светлината да огледа чорапа и обрезките: „Петна има, но не се забелязват твърде; всичко се е изцапало, размазало и вече е избеляло. Ако не знае човек, няма да забележи. Значи, Настася, слава Богу, отдалече не е могла нищо да забележи!” Тогава с трепет распечата призовката и я зачете; чете дълго и най-после разбра. Беше обикновена призовка от кварталния участък да се яви днес в девет и половина в канцеларията на кварталния.

„И това не беше ставало! Поначалю нямам никаква работа с полицията! И защо тъкмо днес? – мислеше той в мъчително недоумение. – Господи, само по-скоро да се свърши!” Понечи да коленичи за молитва, но дори сам се разсмя – не на молитвата, а на себе си. Бързо започна да се облича. „Все ми е едно, каквото ще да става! Да

обуя чорапа! – дойде му наум изведнъж. – Ще се напраши още повече и следите ще изчезнат.“ Но щом го обу, веднага го смъкна с погнуса и ужас. Смъкна го, но като се сети, че няма друг, взе го и пак го обу – и пак се разсмя. „Всичко това е условно, всичко е относително, всичко е само форма – мярна се, пробягна за миг през мисълта му, докато цял трепереше, – ето на, че го обух! В края на краищата пак го обух!“ Впрочем смехът веднага се смени с отчаяние. „Не – каза си, – не съм в състояние...“ Краката му трепереха. „От страх“ – промърмори си той. От температурата му се виеше свят и го болеше главата. „Това е хитрост! Искат да ме примамят с хитрост и изведнъж да ме оплетат – продължаваше да си мисли, излизайки на стълбището. – Лошото е, че почти бълнувам... може да изтърва някоя глупост...“

По стълбите си спомни, че оставя всички вещи така в дупката на тапета, „а те могат нарочно в мое отсъствие да направят обиск“ – спомни си и се спря. Но такова отчаяние и такъв, ако може да се каже, цинизъм пред гибелта го овладяха изведнъж, че махна с ръка и продължи.

„Само по-скоро!...“

Вън пак беше непоносима горещина; нито капка дъжд през всичките тези дни. Пак прах, тухли и вар, пак смрад от дюкянчетата и кръчмите, пак пияни на всяка крачка, чухонци-разносвачи и полузаспали файтонджии. От яркия слънчев блясък го заболяха очите и още повече му се зави свят – обичайното усещане на болен от треска, излязъл изведнъж навън в ярък слънчев ден.

Като стигна на ъгъла на вчерашната улица, той с мъчителна тревога погледна към онази къща... и веднага отвърна очи.

„Ако ме питат, може и да кажа“ – помисли си, приближавайки към участъка.

Участъкът беше на около четвърт километър. Той току-що се беше пренесъл на ново място, в нова сграда, на четвъртия етаж. На предишното му място беше се отбивал веднъж, но много отдавна. Като влезе във входа, видя вдясно стълби, по които слизаше някакъв с тефтер в ръката. „Портиерът, значи; значи тук е участъкът“ – и той наслуки се заизкачва нагоре. Не искаше никого за нищо да пита.

„Ще вляза, ще коленича и всичко ще разкажа...“ – помисли си, като стигна до четвъртия етаж.

Стълбището беше съвсем тясно, стръмно и цялото в помия. Вратите на кухните на всички квартири и на четирите етажа излизаха към това стълбище и стояха отворени почти през целия ден. Затова беше толкова задушно. Нагоре и надолу се качваха и слизаха портиери с тефтери под мишница; куриери и различен народ от двата пола – посетители. Вратата на самия участък беше също отворена. Той влезе и спря в чакалнята. Някакви селяни стояха и чакаха. И тук беше задушно, а освен това човек можеше да повърне от миризмата на прясната, още незасъхнала по стените боя, разтворена с вмирисан безир. Като почака малко, реши да влезе в следващата стая. Стаите бяха все малки и ниски. Страшно нетърпение го влечеше все по-нататък и по-нататък. Никой не го забелязваше. Във втората стая седяха и пишеха някакви писари, облечени може би само малко по-добре от него, все някакви странни на вид хора. Той се обърна към един от тях.

– Какво искаш?

Той показа призовката от участъка.

– Студент ли сте? – запита го онзи, като погледна призовката.

– Да, бивш студент.

Писарят го огледа – Впрочем без никакво любопитство. Това беше някакъв особено рошав човек, с лишен от мисъл поглед.

„От този нищо няма да науча, защото всичко му е безразлично“ – помисли си Расколников.

– Вървете оттатък, при деловодителя – каза писарят и посочи с пръст последната стая.

Той влезе в тази стая (четвъртата поред), тясна и претъпкана с хора – малко по-чисто облечени, отколкото в другите стаи. Между посетителите имаше две дами. Едната – в траур, бедно облечена, седеше пред писалището на деловодителя и пишеше нещо, което той й диктуваше. Другата дама, много пълна и моравочервена, цялата на петна, снажна жена и някак прекалено пишно облечена, с брошка на гърдите колкото чинийка, стоеше по-настрани и чакаше нещо. Расколников пхна на деловодителя призовката си. Онзи я погледна, каза: „Почакайте“ и продължи да се занимава с

дамата в траур.

Той си пое дъх по-свободно. „Сигурно не е за това!“ Малко по малко започна да се успокоява, той с всички сили си налагаше да се успокои, да се овладее.

„Някоя глупост, някоя най-дребна непредпазливост – и мога да се издам! Хм... Жалко, че тук не достига въздух – добави той, – задушно... Още повече ми се вие свят... И мислите ми се оплитат...“

Той чувстваше в себе си страшен безпорядък. Страхуваше се, че няма да се овладее. Мъчеше се да се занимае с нещо, да мисли за нещо съвсем странично, но това никак не му се удаваше. Деловодителят впрочем много го интересуваше; все гледаше да разбере, да отгатне нещо по лицето му. Това беше много млад човек, около двадесет и две годишен, с мургаво и подвижно лице, което изглеждаше по-състарено, облечен по модата и контешки, със сресана на път, прилизана и напомадена коса, с много пръстени и халки на белите, чистени с четка пръсти и със златен ланец на жилетката. Той дори размени две-три думи на френски с някакъв чужденец, който също беше там, и то твърде прилично.

– Луиза Ивановна, защо не седнете – каза той мимоходом на натруфената моравочервена дама, която продължаваше да стои, сякаш не смееше сама да седне, макар че до нея имаше стол.

– Ich danke* – каза тя и бавно, с копринено шумолене се отпусна на стола. Светлосинята ѝ рокля с бяла дантела се наду като балон около стола и зае почти половината стая.

[* Благодаря (нем.)]

Замириса на парфюм. Но дамата явно се смущаваше от това, че заема половината стая и че така силно лъха на парфюм, макар че се усмихваше страхливо и същевременно нахално, но явно неспокойно.

Дамата в траур най-сетне свърши и се приготи да става. Изведнъж доста шумно и много наперено, като въртеше някак особено рамене на всяка крачка, влезе някакъв офицер, хвърли фуражката с кокарда на писалището и седна на креслото. Пищната дама просто скочи от мястото си, като го видя, и с особен възторг му направи реверанс; но офицерът не ѝ обърна никакво внимание, а в негово присъствие тя вече не посмя да седне. Това беше поручикът, помощник на кварталния полицейски, с щръкнали хоризонтално червеникави мустаци и с извънредно дребни черти на лицето, които впрочем не говореха за нищо особено освен за известно нахалство.

Той косо и някак възмутено погледна Расколников: наистина дрехите му бяха прекалено дрипав, но въпреки цялата му изпадналост все пак осанката му не съответстваше на облеклото; Расколников от непредпазливост го изгледа дръзко и прекалено дълго, така че онзи чак се обиди.

– Ти какво искаш? – кресна той, навярно учуден, че такъв дрипльо хич и не мисли да се смрази от неговия мълниеносен поглед.

– Викали сте ме... ето призовката... – успя да отговори някак Расколников.

– Това е по онзи иск за парите, от студента – засуети се деловодителят, като вдигна глава от документите. – Ето. – И той подаде на Расколников тефтера, като му посочи мястото.

– Прочетете!

„Пари? Какви пари! – мислеше Расколников. – Но... значи, сигурно не е за онова!“ И той потрепери от радост. Стана му изведнъж ужасно, неизразимо леко. Камък се стовари от плещите му.

– А в колко часа пише да се явите, уважаеми господине? – кресна поручикът, обиден кой знае защо, все повече и повече.

– Писано ви е в девет, а сега вече минава единадесет...

– Донесоха ми я едва преди четвърт час – високо и през рамо отвърна Расколников, който изведнъж и неочаквано за самия себе си също се разсърди, изпитвайки дори известно удоволствие, и не стига, че съм дошъл болен, в треска.

– Моля, не крещете!

– Аз не крещя, а говоря съвсем спокойно, вие ми крещите; а аз съм студент и няма да позволя да ми се крещи.

Помощникът така кипна, че в първата минута дори не можа да каже нищо и само пръски хвърчаха от устата му. Той скочи от мястото си.

– Благововете да млъкнете! Намирате се в учреждение. Не си позволявайте гр-р-

рубости, господине!

– И вие се намирате в учреждение – извика Расколников, – и освен дето крещите, пушите и цигара, тоест проявявате неуважение към всички тук. – След като изговори това, Расколников почувства неизразима наслада.

Деловодителят ги гледаше усмихнат. Темпераментният поручик явно беше озадачен.

– Това не е ваша работа! – изкрещя той най-после някак неестествено високо. – Я благоволете да дадете обяснението, което ви се изисква. Покажете му, Александър Григориевич. Оплакване има срещу вас! Не си плащате! Пък я го виж какво се перчи храбрецът!

Но Расколников вече не слушаше, а жадно сграбчи листа, за да намери час по-скоро разгадката. Прочете веднъж, втори път, но не разбра.

– Какво значи това? – попита той деловодителя.

– Дължите пари срещу полица; иск е заведен. Трябва или да ги платите с всички разноски, такси и прочие, или да дадете писмен отговор кога ще можете да платите и същевременно да се задължите да не напускате столицата до плащането и да не продавате и укривате имуществото си. А заемодавецът има право да продаде имуществото ви, а с вас да постъпи според закона.

– Но аз... не дължа никому!

– Това вече не е наша работа. При нас е постъпила за изпълнение просрочена и законно протестирана полица за сто и петнадесет рубли, която сте подписали на вдовицата на колежки асесор Зарница преди девет месеца и която тя е прехвърлила срещу свой дълг на придворния съветник Чебаров, въз основа на това ви викаме да дадете отговор.

– Но тя ми е хазайка!

– Какво като ви е хазайка?

Деловодителят гледаше към него със снизходителна усмивка на съжаление, а същевременно и с някакво тържество, като към новак, който едва започва да свиква с куршумите, един вид: „Е, как се чувстваш сега?“ Но какво, какво го засягаше сега полицата, искът! Струваше ли си да се тревожи сега и за това, заслужаваше ли дори да му обръща внимание! Той стоеше, четеше, слушаше, отговаряше, дори сам питаше, но все машинално. Тържествуващият инстинкт за самосъхранение, спасението от надвисналата опасност – ето какво изпълваше в тази минута цялото му същество, без предвиждания, без анализ, без гадаене за бъдещето и разгадаване, без съмнения и без въпроси. Това беше минута на пълно, непосредствено, чисто животинско щастие. Но в същия този миг в участъка удари нещо като гръм и мълния. Поручикът, все още дълбоко потресен от неуважението, целият пламнал и явно от желание да си възвърне накърнения авторитет, блъвна огън и жупел върху нещастната „пищна дама“, която го гледаше още от влизането му с най-глупава усмивка.

– Ами ти, никаквице такава – изкрещя изведнъж с цяло гърло (траурната дама вече си беше отишла), – какво пак е ставало при тебе миналата нощ, а? Пак позор, пак скандал до Бога. Пак побоища и пьянство. За поправителния дом плачеш! Нали ти казвах, нали десет пъти те предупреждавах, че на единадесетия няма да ти простя... А ти пак, никаквице една!

Расколников чак изтърва документа и гледаше изумен пищната дама, на която така безцеремонно се караха; но бързо проумя каква е работата и веднага цялата тази история започна дори много да му харесва. Той слушаше с удоволствие, и то с такова, че му се щеше да се смее, да се смее, да се смее с цяло гърло... Нервите му просто подскачаха.

– Иля Петрович! – започна внимателно деловодителят, но се спря да изчака, защото кипналият поручик не можеше да бъде удържан другояче освен ако го хванеш за ръцете, което той знаеше от собствен опит.

Що се отнася до пищната дама, тя отначало просто се разтрепери от гърма и мълниците; но чудно нещо: колкото по-многобройни и по-гръмки ставаха ругатните, толкова видът ѝ ставаше по-любезен, толкова по-очарователна ставаше усмивката ѝ, отправена към страшния поручик. Тя ситнеше на едно място и непрекъснато правеше реверанси в нетърпеливо очакване да ѝ се даде най-после и на нея възможност да каже нещо и дочака.

– Никакъв шум и сбиване у мен не имал, господин капитен – забърбори тя

изведнъж, сякаш грах се посипа, със силен немски акцент, но много живо на руски, – и никакъв никакъв шкандал, а той дошел пиян, и аз това всичко ще разкажи, господин капитен, а аз не виновна... у мене благороден дом, господин капитен, и благородни обноси, господин капитен, и аз сама винаги, винаги не искал никакъв шкандал. А той съвсем пиян дошел и после пак три бутилки поръчвал, а после дигнал един крак и почвал с крак свири пиано, и това много лошо в благороден дом, и той ганц* пиано счупил и съвсем, съвсем тука няма никаква манир, и аз казал. А той взел бутилка и започнал всички отзад да блъска с бутилка. И тогава аз започнал веднага да вика портиер, и Карл дошел, и той Карл ударил в око, и на Хенриет също ударил в око, а на мене пет пъти ударил по буза.

[* Цял (нем.)]

И това толкоз неделикатно в благороден дом, господин капитен, и аз викал. А той отворил прозорец към канал и започнал през прозорец като малък свиня да квичи; и това срамота. И как възможно през прозорец на улица като малък свиня да квичи! Пфу! И Карл отзад дръпнал него за фрак от прозорец и тогава, това истина, господин капитен, скъсал му зайн рок*1. И тогава той викал ман мус*2 плаща него петнайсет рубли. И аз лично, господин капитен, платил него пет рубли за негов зайн рок. И това неблагоприятен гост, господин капитен, и много шкандал правил! Аз, казвал, за вас голям сатира гедрюкт*3, защото аз във всички вестници мога за вас всичко писал.

[*1 Неговия фрак (нем.)]

[*2 Трябва (нем.)]

[*3 Напечатан, публикуван (нем.)]

– От писачите е, значи?

– Да, господин капитен, и какъв неблагоприятен гост той, господин капитен, щом в благороден дом...

– Хайде, хайде, стига! Аз нали ти казвах, казвах ти, нали ти казвах...

– Иля Петрович! – пак многозначително произнесе деловодителят. Поручикът бързо го погледна; деловодителят леко кимна с глава.

– ... Та ето, значи, многоуважаема Лавиза Ивановна, последната ми дума, това е вече за последен път – продължаваше поручикът. – Ако само още един път в твоя благороден дом пак стане скандал, тебе самата ще привлече към ответственост, както се казва на висок стил. Чу ли? Та литераторът, съчинителят, значи, получил пет рубли в „благородния дом“ за скъсания си фрак? Това са те, съчинителите! – И той хвърли презрителен поглед към Расколников. – Онзи ден в една кръчма пак стана история: наобядвал се, а не ще да плаща. „Аз – казва, – за това в сатира ще ви опиша.“ Друг един, на парахода миналата седмица нарече почтеното семейство на един статски съветник – жена му и дъщеря му – с най-долни думи. Наскоро един го изритаха от кафенето. Това са те, съчинителите, литераторите, студентите, проповедниците... Тю! А ти се пръждосвай! Че ще дойда лично да видя какво става у вас... Мисли му! Чу ли?

Луиза Ивановна още по-любезно се закланя на всички страни и с реверанси заднишком стигна до вратата; но при вратата се блъсна със задните си части в снажен офицер с открито свежо лице и чудесни гъсти, руси бакенбарди. Това беше самият Никодим Фомич, кварталният полицейски. Луиза Ивановна побърза да направи реверанс едва ли не до пода и със ситни, бързи крачки и подскоци изхвърча от участъка.

– Пак грохот, гръм и мълнии, смерч, ураган! – любезно и приятелски се обърна Никодим Фомич към Иля Петрович. – Пак са разтревожили сърцето ти, пак си кипнал! От стълбите още чух. – Няма как! – проговори с благородна небрежност Иля Петрович (и дори не каза „как“, ами някак си: „Ня-а-ма ка-ак!“) и мина с някакви книжа към другото писалище, помръдвайки театрално рамене: на всяка крачка, накъдето стъпи, натам и рамото. – Ето, вижте, моля ви се, господинът е съчинител, тоест студент бивш, тоест не си плаща, полици подписвал, квартирата не освобождава, непрекъснато постъпват оплаквания срещу него, а благоволява да предявява претенции, задето съм запалил цигара пред него! Самият той какви ли не п-п-подлости върши и я го вижте моля ви се: ето го сега в най-привлекателния му вид!

– Бедността не е порок, приятелю, нали така! Ясно – барутния си, не си могъл да понесеш обидата. Вие навярно сте му се обидили за нещо и също не сте се сдържали – продължи Никодим Фомич, обръщайки се любезно към Расколников, – но напразно: той е изключи-тел-но бла-го-ро-ден човек, ви казвам, но барут, барут! Пламне, избухне,

изгори – и толкоз! Всичко му е минало! И остава само златното му сърце! И в полка така го наричаха – „поручик барут“...

– И то какъв п-п-полк беше! – възкликна Иля Петрович твърде доволен, че така приятно го поласкаха, но все още намусен.

На Расколников изведнъж му се дощя да каже на всички нещо изключително приятно.

– Но, моля ви, капитане – започна той твърде свободно, обръщайки се изведнъж към Никодим Фомич, – вникнете и в моето положение... Аз съм готов дори да му поискам извинение, ако съм се провинил нещо. Аз съм беден и болен студент, смазан (той точно така каза: „смазан“) от бедност. Аз съм бивш студент, защото сега не мога да се издържа, но ще получа пари... Имам майка и сестра в С-ка губерния... Те ще ми пратят и аз... ще си платя. Хазайката ми е добра жена, но толкова се е озлобила, задето загубих уроците и вече четвърти месец не ѝ плащам, че дори обяд не ми дава... А просто не разбирам каква е тази полица... Тя сега иска да ѝ изплатя тази полица, обаче как, помислете сами!...

– Но това не е наша работа... – отбеляза пак деловодителят.

– Моля, моля, аз съм напълно съгласен с вас, но позволете и аз да обясня – подхвана пак Расколников, обръщайки се не към деловодителя, а все към Никодим Фомич, но стараяйки се с всички сили да се обръща и към Иля Петрович, макар той упорито да си даваше вид, че се рови в книгата и му подчертава презрението си, – но позволете и аз от своя страна да обясня, че живея при нея вече близо три години, още откакто дойдох от провинцията и преди... преди... впрочем защо да не си призная на свой ред, още преди самото начало обещах да се оженя за дъщеря ѝ, устно обещание, съвсем необвързващо... Тази девойка... впрочем тя дори ми харесваше, макар и да не бях влюбен, с една дума, младост, тоест искам да кажа, че тогава хазайката много ме кредитираше и аз водах отчасти такъв живот... бях много лекомислен...

– Никои не иска от вас да разправяте такива интимни неща, уважаеми господине, пък и време нямаме – грубо и тържествуващо понечи да го прекъсне Иля Петрович, но Расколников разпалено го спря, макар че изведнъж му стана извънредно трудно да говори.

– Но позволете, позволете ми отчасти всичко да разкажа... кое как беше и... на свой ред... макар че няма нужда, съгласен съм с вас... да ви разказвам – но преди година тази девойка умря от тиф, аз си останах квартирант, както преди, и хазайката, когато се премести в сегашната квартира, ми каза... и то приятелски ми каза... че напълно ми вярва и прочие... но да съм ѝ подпишел все пак тази разписка за сто и петнадесет рубли, колкото тя смяташе, че ѝ дължа. Позволете: тя каза именно, че веднага щом ѝ дам този документ, пак ще ме кредитира, колкото поискам, и че тя от своя страна никога, никога – това бяха нейните собствени думи – няма да се възползва от този документ, докато сам не си платя... И ето сега, когато нямам уроци и нямам какво да ям, тя си ги иска... Какво да кажа сега?

– Всички тези трогателни подробности, уважаеми господине, не ни интересуват! – нагло го отрязва Иля Петрович, – вие сте длъжен да дадете отговор и обещание, а че сте били влюбен и всички тези трагически моменти ни най-малко не ни влизат в работа.

– Ама ти... много жестоко... – проговори Никодим Фомич, като седна на писалището и също се зае да подписва. Стана му някак срамно.

– Хайде, пишете – каза деловодителят на Расколников.

– Какво да пиша? – запита той някак особено грубо.

– Ще ви диктувам.

На Расколников му се стори, че сега, след изповедта му, деловодителят се държи по-небрежно и по-презрително – но, чудно нещо – на него самия изведнъж му стана абсолютно безразлично мнението на когото и да било и тази промяна се извърши някак си в един миг, в една минута. Ако беше се опитал да размисли малко, той, разбира се, би се учудил на това как е могъл да разговаря така с тях само преди минута и дори да им натрапва чувствата си! И откъде се бяха взели тези чувства? Сега напротив, дори ако изведнъж стаята се изпълнеше не с полицаи, а с най-добри негови приятели, и тогава навярно не би намерил за тях нито една човешка дума, до такава степен опустя изведнъж сърцето му. Мрачно чувство на мъчителна, безкрайна самотност и отчуждение изведнъж се породиха съвсем ясно в душата му. Не низостта на

сърдечните му излияния пред Иля Петровия, не низостта и на тържеството на поручика над него му обърнаха изведнъж така сърцето. О, какво го засягаха сега собствената му подлост, всички тези амбиции, поручици, немкини, искове, участъци и пр., и пр.! Ако го бяха осъдили дори на изгаряне в тази минута, той пак не би се помръднал и дори надали би изслушал внимателно присъдата. В него ставаше нещо, което му беше съвсем непознато, ново, внезапно, небивало. Той не толкова разбираше, колкото ясно чувстваше, с цялата сила на чувството си, че не само с трогателни излияния, както одева, но с каквото и да било друго не бива повече да се обръща към тези хора в кварталния участък и че дори ако това бяха все негови кръвни братя и сестри, а не полицейски поручици – то и тогава нямаше защо да се обръща към тях, каквото и да му се случи; до тази минута той никога още не бе изпитвал подобно странно и ужасно чувство. И най-мъчителното – това беше повече чувство, отколкото съзнание, отколкото ясна мисъл; непосредствено чувство, най-мъчително от всички чувства, които бе изпитвал досега през живота си.

Деловодителят започна да му диктува формата на обичайния в такива случаи отговор, тоест не мога да платя, обещавам еди-кога си, града няма да напусна, имуществото си нито ще продавам, нито ще подарявам и пр.

– Та вие едва пишете, писалката пада от ръката ви – забеляза деловодителят, като се вглеждаше с любопитство в Расколников. – Болен ли сте?

– Да... вие ми се свят... казвайте по-нататък!

– Това е; подпишете.

Деловодителят прибра документа и се зае с други посетители.

Расколников му върна писалката, но вместо да стане и да си отиде, сложи лакти на писалището и стисна главата си с ръце. Някой сякаш забиваше гвоздеи в темето му. Изведнъж му мина през ума странна мисъл: да стане сега, да се приближи към Никодим Фомич и да му разкаже всичко за вчера, всичко до последната подробност, после да отиде заедно с него в квартирата си и да му покаже нещата в ъгъла, в дупката. Желанието му беше толкова силно, че той дори стана, за да го изпълни. „Не трябва ли да го обмисля поне една минута? – мина му през ума. – Не, по-добре, без да мисля, и край на всичко!“ Но изведнъж спря като вцепенен: Никодим Фомич говореше разпалено на Иля Петрович и до него достигнаха думите:

– Не може да бъде, и двамата ще ги пуснат. Първо, всичко противоречи; помислете: защо ще викат портиера, ако те са го извършили? За да се издадат сами ли? Или от хитрост? Не, би било прекалено хитро! И освен всичко и двамата портиери и една жена са видели студента Пестряков точно в минутата, когато е влизал: вървял с трима приятели и се разделил с тях точно пред вратата и разпитвал портиерите за квартирата още пред приятелите си. Как ще разпитва за квартирата, ако е тръгнал с такова намерение? А Кох, той, преди да се отбие при старата, е останал долу при златаря половин час и точно в осем без четвърт си тръгнал, за да се качи горе при нея. Помислете сега...

– Но, моля ви се, как се е получило между тях такова противоречие: твърдят, че са чукали и че вратата е била затворена, а след три минути, когато дошли с портиера, излязло, че вратата била отворена?

– Там е работата: убиецът сигурно е бил вътре и е сложил резето; и непременно са щели да го хванат там, ако Кох така глупаво не беше тръгнал и той за портиера. А онзи именно в този промеждутък е успял да слезе по стълбите и да се измъкне някак. Кох с две ръце се кръсти: „Ако аз – казва, – бях останал там, той щеше да се хвърли и да ме убие с брадвата.“ В черква молебен иска да отслужи, хе-хе!...

– А убиеца никой ли не го е видял?

– Къде ще го видят! Къщата е цял Ноев ковчег – отбеляза деловодителят, който даваше ухо от мястото си.

– Работата е ясна, работата е ясна! – повтори разпалено Никодим Фомич.

– Не, работата е много неясна – завърши Иля Петровия. Расколников си взе шапката и тръгна към вратата, но не стигна до нея...

Когато дойде на себе си, видя, че седи на стол, че отдясно го крепи някакъв човек, че отляво стои друг с жълта чаша, пълна с жълта вода, и че Никодим Фомич стои пред него и втренчено го гледа; той стана от стола.

– Какво ви е, болен ли сте? – доста рязко го запита Никодим Фомич.

– Той и като подписваше, едва държеше писалката – вмъкна деловодителят, като

седна на мястото си и се залови пак с книгата.

– А отдавна ли сте болен? – извика Иля Петровия от мястото си, като също преглеждаше някакви книжа. Той, разбира се, също бе разглеждал болния, докато беше в безсъзнание, но се бе отстранил веднага щом се свести.

– От вчера... – промърмори Расколников в отговор.

– А вчера излизахте ли някъде?

– Излизах.

– Болен?

– Болен.

– В колко часа?

– Към осем вечерта.

– А къде ходихте, позволете да запитам?

– По улицата.

– Кратко и ясно.

Расколников отговаряше рязко, отсечено, бледен като платно и без да свежда черните си възпалени очи пред погледа на Иля Петрович.

– Той едва се държи на краката, а ти... – обади се Никодим Фомич.

– Ни-що! – каза някак особено Иля Петрович. Никодим Фомич понечи да добави още нещо, но като погледна деловодителя, който втренчено го гледаше, млъкна. Изведнъж всички млъкнаха. Беше странно.

– Е, добре – заключи Иля Петрович, – ние не ви задържахме.

Расколников излезе. Той можа да чуе и това, че след излизането му започна изведнъж оживен разговор, в който най-ясно се отделяше въпросителният глас на Никодим Фомич... На улицата съвсем се опомни.

„Обиск, обиск, сега ще ми направят обиск! – си повтаряше той, бързайки да се прибере. – Разбойници! Подозират ме!“ Предишният страх пак го обзе целия, от главата до петите.

II

„Ами ако вече са направили обиск? Ами ако ги заваря вкъщи?“

Но ето и стаята му. Нищо и никого; никой не е надничал. Дори Настася нищо не е пипала. Но, Господи, как е могъл да остави одеде всички тези неща в дупката!

Той се спусна към ъгъла, пхна ръце под тапета и започна да измъква нещата и да пълни с тях джобовете си. Оказаха се всичко осем предмета: две малки кутийки с обици или нещо подобно – не видя добре; после четири сахтиянови калъфчета. Една верижка беше просто завита във вестник. Още нещо, увито във вестник, навярно орден...

Той напъха всичко в различни джобове в палтото и в останалия му десен джоб на панталона, като се стараеше нищо да не личи. Заедно с нещата взе и кесийката. После излезе от стаята и този път дори я остави широко отворена.

Вървеше бързо и уверено и макар да се чувстваше целият разнебитен, беше в пълно съзнание. Страхуваше се от преследване, страхуваше се, че след половин, след четвърт час сигурно вече ще излезе нареждане да го следят; трябваше, значи, на всяка цена навреме да прикрие следите. Трябваше да свърши с това, докато му оставаха поне още малко сили и поне капка разсъдък... Но къде да отиде?

Това беше вече отдавна решено: „Ще хвърля всичко в канала – и няма да има никакви следи, и край на всичко.“ Така беше решил още през нощта, сред бълнуванията, в онези моменти, когато, спомняше си, на няколко пъти искаше да стане и да тръгне: „По-скоро, по-скоро и всичко да хвърля.“

Но се оказа, че е много трудно да ги хвърли.

Бродеше по булеварда край Екатерининския канал от половин час, а може би и повече, и на няколко пъти вече поглеждаше стълбите към канала, когато минаваше край тях. Но не можеше и да си помисли за изпълнение на намерението; или точно до стълбите имаше салове, на които перачки перяха бельо, или пък бяха завързани лодки, и навсякъде гъмжеше от народ, а и отвсякъде – от булеварда, от всички страни можеха да го видят, да го забележат: подозрително е – слязъл нарочно долу, спрял се и хвърля нещо във водата. Ами ако калъфите не потънат, а заплуват? Да, точно така. Всеки ще види. И без туй всички, които го срещат, така го гледат и оглеждат, сякаш

само той ги интересува. „Защо е това? Или може би само ми се струва“ – мислеше си.

Най-после му дойде наум, че ще бъде по-добре да отиде някъде край Нева. Там има и по-малко хора, и е по-скрито, и изобщо е по-удобно, а най-важното – по-отдалечено е от тези места. И изведнъж се учуди: повече от половин час да се лута измъчен и разтревожен и по опасни места, а не можа по-рано да се сети! И загуби този половин час за нещо безразсъдно само защото го беше решил вече, насън, в бълнуване! Той ставаше извънредно разсеян, всичко забравяше и съзнаваше това. Непременно трябваше да побърза!

Тръгна към Нева по В-ския булевард; но по пътя изведнъж му хрумна още една мисъл: „Защо в Нева? Защо във водата? Не е ли по-добре да отида някъде много далече, макар на островите, и там някъде, в безлюдно място, в гората, под някой храст да заровя всичко и дори да направя белег на дървото?“ И макар да чувстваше, че в тази минута не е в състояние ясно и трезво да обсъди всичко, мисълта му се видя безпогрешна.

Но и на островите не му беше съдено да отиде, случи се нещо друго: излизайки от В-ския булевард, видя изведнъж вляво един вход към двор, съвсем забутан, заграден с високи стени. До самия вход, вдясно, започваше задната неизмазана стена на съседната четириетажна къща, която стигаше много навътре в двора. Вляво, успоредно на тази стена и също непосредствено от вратата, започваше дървена ограда, дълга около двадесет крачки навътре в двора, която след това свиваше вляво. Това беше забутано, заградено място, където бяха отрупани някакви материали. По-нататък, в дъното на двора, се подаваше иззад оградата ъгълът на нисък, опушен каменен навес, сигурно част от някаква работилница. Тук имаше навярно коларска, железарска или друга подобна работилница: навсякъде още от вратата се чернееше натрупан въглищен прах. „Ето тук мога да хвърля всичко и да се махна!“ – помисли си изведнъж той. Като не забеляза никого в двора, влезе и веднага видя, непосредствено до вратата, изкопана край оградата канавка (както често се прави в къщи, където живеят много работници, занаятчии, колари и пр.), а над канавката върху самата ограда беше написано с тебешир неизменно в такива случаи остроумие: „Спирънето за бранено.“ Значи, и това беше в негова полза – нямаше да бъде подозрително, че се е отбил и е спрял. „Да хвърля някъде тук всичко изведнъж, закуп и да се махна!“

След като се озърна още веднъж, вече пъхнал ръка в джоба, той изведнъж забеляза до най-външната стена, между вратата и канавката, където разстоянието беше по-малко от метър, голям неодялан камък, тежък някъде към двадесет и пет килограма, опрян на каменния зид към улицата. Зад този зид беше улицата, тротоарът; чуваше се как сноват минувачите, които тук винаги бяха много; но зад стената не можеше да го види никой освен ако влезеше откъм улицата, което впрочем беше твърде възможно и затова трябваше да побърза.

Той се наведе към камъка, хвана го здраво с две ръце за върха, събра всичките си сили и го преобърна. Под камъка се бе образувала малка вдлъбнатина; той веднага взе да хвърля в нея всичко, което бе в джобовете му. Кесийката остана най-отгоре и все пак във вдлъбнатината имаше още място. После отново хвана камъка, с едно движение го обърна в предишното положение и той се намести на предишното си място, като може би само изглеждаше мъничко по-висок. Но той загреба малко пръст и я затисна по краищата с крак. Не се забелязваше нищо.

Тогава излезе и тръгна към площада. За миг го обхвана отново силна, едва поносима радост като одева в участъка. „Следите са заличени! И на кого, на кого ще дойде наум да търси под този камък? Той си стои тук може би откакто се е строила къщата и още толкова ще стои. Пък и да намерят нещата, кой ще заподозре мене? Всичко е свършено! Няма улики!“ И се засмя. Да, той си спомняше по-късно, че се засмя с нервен, треперлив, тих, продължителен смях и докато прекосяваше площада, все се смееше. Но когато тръгна по К-ия булевард, където беше срещнал завчера онова момиче, смехът му изведнъж секна. Други мисли се промъкнаха в главата му. Изведнъж пък му се стори, че сега му е ужасно отвратително да минава покрай тази пейка, на която тогава, след като момичето си отиде, беше седял и размишлявал, и че ще му бъде ужасно тежко да срещне пак оня мустакат стражар, на когото даде тогава двадесет копейки. „Дявол да го вземе!“

Той вървеше, гледайки наоколо си разсеяно и злобно. Всичките му мисли се въртяха сега около някакъв единствен главен въпрос и той самият чувстваше, че това

наистина е така важен въпрос и че сега, именно сега, е останал насаме с този важен въпрос и че това се случва дори за пръв път след тези два месеца.

„По дяволите всичко това! – помисли той изведнъж в пристъп на неизчерпаема злоба. – Като се е започнало – започнало се е, по дяволите и тя, и целият този нов живот! И колко глупаво е всичко това, Господи!... И колко много лъгах, и колко подъл бях днес! Как долно угодничих и му се подмазвах на този отвратителен Иля Петрович! Но впрочем и това няма никакво значение! Плюя на всички тях, а и на това, че съм угодничил и съм се подмазвал! Не е там работата! Не е там!...“

Изведнъж спря: нов, съвсем неочакван и съвсем прост въпрос внезапно го обърка и изпълни с горчиво изумление:

„Ако наистина всичко това е било извършено съзнателно, а не от глупост, ако наистина си имал определена и твърда цел, как тогава досега още не си погледнал в кесийката и не знаеш какво си спечелил, заради какво си понесъл всички тези мъки и си се решил съзнателно на това подло, отвратително, ниско дело? Та ти току-що искаше да хвърлиш кесийката във водата заедно с всички вещи, които също още не си видял... Как може?“

Да, така е; всичко това е така. Впрочем той и преди го знаеше и това съвсем не беше нов въпрос за него; и когато през нощта бе решил да хвърли всичко във водата, реши го без каквото и да е колебание и възражение, а сякаш така трябваше да бъде, сякаш другояче беше дори невъзможно... Да, той знаеше всичко това и помнеше всичко; та това едва ли не още вчера бе решено така, в онази минута, когато стоеше над сандъчето и измъкваше от него калъфите... Да, така е!...

„То е, защото съм много болен – мрачно реши той най-сетне, – аз сам измъчих и изтерзах себе си и не зная какво върша... И вчера, и онзи ден, и през цялото това време измъчвах себе си... Ще оздравея... и няма да се измъчвам... Ами ако изобщо не оздравея? Господи! Как ми омръзна всичко това!...“ Той вървеше, без да спира. Ужасно му се искаше някак да се разсее, но не знаеше какво да направи, какво да предприеме. Ново, непреодолимо чувство го обземаше все повече и повече почти с всяка минута: някакво безкрайно, почти физическо отвращение към всичко, което срещаше и което го заобикаляше, упорито, злобно, омразно. Отвратителни му бяха всички минавачи – отвратителни бяха лицата им, походката, движенията. Просто, ако някой го заговореше, би го заплюл, би го ухапал навярно...

Спря внезапно, когато излезе на булеварда край Малая Нева, на Василевския остров, до моста. „Ето, тук живее, в тази къща – помисли си. – Я виж, излиза, че съм дошъл при Разумихин! Пак същата история като тогава... Впрочем твърде любопитно е: искал ли съм да дойда или просто съм вървял и съм се озовал тук? Все едно: нали казах... онзи ден... че след това, на другия ден, ще отида при него, да, и ще отида! Защо да не може сега да се отбия...“

Той се качи на петия етаж при Разумихин.

Разумихин си беше вкъщи, в стаичката, и в този момент работеше, пишеше – той му отвори. Около четири месеца не бяха се виждали. Разумихин беше в извехтял парцалив халат, с пантофи на бос крак, рошав, небръснат и немит. На лицето му се изписа учудване.

– Какво ти е? – развика се той, оглеждайки от глава до пети влезлия си приятел; после помълча и подсвирна.

– Толкова ли си закъсал? Че ти, брат, и мене си надминал – добави, като гледаше дрипите на Расколников. – Ами седни де, сигурно си изморен! – И когато Расколников се строполи върху мушамения турски диван, който беше още по-жалък от неговия, Разумихин изведнъж видя, че гостът му е болен.

– Но ти си сериозно болен, знаеш ли това? – Той взе да му мери пулса; Расколников си издърпа ръката.

– Няма нужда – каза той, – дошъл съм... виж какво: нямам никакви уроци... бих искал... впрочем изобщо не ми трябва уроци...

– Знаеш ли, ти бълнуваш! – каза Разумихин, който го наблюдаваше втренчено.

– Не, не бълнувам... – Расколников стана от дивана. Докато се беше качвал към Разумихин, не бе помислил за това, че ще трябва, значи, да се срещне лице с лице с него. А сега в един миг разбра, вече от опит, че най-малко е разположен в тази минута да се среща лице с лице с когото и да било на света. Цялата му жлъч се надигна в него. Едва не се задуши от злоба към самия себе си още щом престъпи прага

на Разумихин.

– Довиждане? – каза той изведнъж и тръгна към вратата.

– Почакай де, почакай, чудак такъв!

– Няма нужда!... – повтори Расколников и пак си дръпна ръката.

– Че за какъв дявол си дошъл тогава! Да не си полудял нещо? Та това е... почти обидно. Няма да те пусна така.

– Добре, слушай: дойдох при тебе, защото не познавам никого другия, който би ми помогнал... да започна... защото ти си по-добър от всички тях, тоест по-умен, и можеш да измислиш... А сега виждам, че нищо не ми трябва, чуваш ли – абсолютно нищо... ниции услуги и съчувствия... Аз сам... самичък... толкова! Оставете ме на мира!

– Абе почакай малко, коминочистач такъв! Съвсем си полудял! Мене ако питаш – прави каквото щеш. Виж какво: уроци и аз нямам, пък и плюя на тях, но на битпазара има един книжар, Херувимов, той самият е нещо като урок. Аз него сега и за пет урока у някой търговец не го давам. Той прави такива едни изданийца, естественонаучни книжлета печата – да знаеш как се разграбват! Само какви заглавия слага! Ето, ти винаги си твърдял, че съм глупав; ей Богу, брат, и от мене по-глупави има! Сега се пъха в направлението; няма понятие, но аз, разбира се, го поощрявам. Ето тук са повече от две коли немски текст – според мене най-глупаво шарлатанство; с една дума, разглежда се жената човек ли е или не е човек. Е, и, разбира се, тържествено се доказва, че е човек. Херувимов подготвя това по женския въпрос; аз го превеждам: Ще ги разтегли тия две коли и половина на шест, ще досъчиним едно пишно заглавие от половин страница и ще ги пуснем общо по половин рубла. Стават! За превода ми плаща по шест рубли на кола, значи, общо ще получи към петнадесет рубли, а шест рубли съм взел в аванс. Като свършим това, ще започнем да превеждаме за китовите, после от втората част на „Concessions“ също сме си набелязали някакви страшно скучни интриги и тях ще превеждаме; на Херувимов някой му казал, че Русо бил нещо като Радищев. Аз, разбира се, не му противореча, да върви по дяволите! Е, искаш ли да преведеш втората част на „Човек ли е жената“? Ако искаш, вземи сега текста, вземи пера, хартия – всичко това е безплатно, и три рубли вземи: защото съм взел аванс срещу целия превод – за първата и за втората копа, следователно на тебе ти се падат по три рубли. А като свършиш колата, ще получиш още три рубли. И виж какво, моля ти се, не смятай, че това е някаква услуга от моя страна. Напротив, още щом влезе, си направих сметката с какво можеш да ми бъдеш полезен. Първо, в правописа не ме бива и, второ, в немския понякога просто издишам, тъй че повечето пъти сам си съчинявам и се утешавам единствено с това, че така още по-добре става. А пък, кой знае, може би не е по-хубаво, а е по-лошо... Вземаш или не?

Расколников мълчаливо взе немските страници на статията, взе трите рубли и без да каже нито дума, си излезе. Разумихин с учудване погледна подире му. Но стигнал вече до Първа линия, Расколников изведнъж се върна, качи се пак при Разумихин и като сложи на масата и немските коли, и трите рубли, пак без да каже нито дума, си излезе.

– Абе ти да не си в делириум? – изрева най-сетне Разумихин побеснял. – Защо разиграваш тия комедии? Чак ме обърка... Защо тогава дойде, дяволе?

– Не ми трябват... преводи... – измънка Расколников вече от стълбите.

– Ами какъв дявол ти трябва? – закрещя отгоре Разумихин. Онзи мълчаливо продължаваше да слиза.

– Ей, къде живееш? Отговор не последва.

– Върви тогава по дя-яволите!...

Но Расколников вече излизаше на улицата. На Николаевския мост му се наложи още веднъж да се опомни напълно вследствие на един твърде неприятен за него случай. Кочияшът на една каляска здравата го шибна с камшика по гърба, задето едва не го стъпкаха конете, въпреки че той три или четири пъти му беше извикал. Ударът на камшика така го ядоса, че той отскочи към перилата (кой знае защо вървеше точно по средата на моста, където е за коли, а не за пешеходци) и злобно заскърца и матрака със зъби. Разбира се, наоколо се смееха.

– Тъй му се пада!

– Пройдоха някакъв.

– Знаем ги, престори се на пиан и нарочно се завира под колелата, а ти

отговаряй за него.

– От това се прехранват, уважаеми господине, от това...

Но в тази минута, както стоеше до перилата и все още безсмислено и злобно гледаше след отдалечаващата се каляска, потривайки гръб, изведнъж усети, че някой му пъха в ръцете пари. Погледна, възрастна търговка, забрадена, с ботинки от козя кожа, а до нея девойка, с шапчица и със зелен чадър, навярно дъщеря ѝ. „Вземи, човече, в името Христово.“ Той взе и те отминаха. Монета от двадесет копейки. По дрехите и по вида му лесно можеха да го вземат за просяк, от тези, които просят грошове по улиците, и това, че му дадоха цели двадесет копейки, той дължеше навярно на камшика, който ги бе разчувствал. Той стисна монетата в ръка, отмина десетина крачки и се обърна към Нева, в посока към двореца. На небето нямаше нито облаче, а водата беше почти светлосиня, така рядко за Нева. Куполът на храма, който отникъде не се очертава така добре, както оттук, от моста, на двадесетина крачки от параклиса, целият лъщеше и в прозрачния въздух можеше ясно да се види дори всяко негово украшение. Болката от камшика премина и Расколников забрави за удара; една тревожна и не съвсем ясна мисъл сега го поглъщаше всецяло. Той стоеше и гледаше в далечината продължително и втренчено; това място му беше особено познато. Когато ходеше на лекции, обикновено – най-често, когато се прибираше – му се беше случвало, може би сто пъти, да се спира именно на това място, да се взира втренчено в този наистина великолепен изглед и почти всеки път да се учудва на едно свое неясно и странно чувство. Необясним хлад го разтърсваше винаги от този великолепен изглед; с неясен, смътен дух бе изпълнена за него тази разкошна картина. Той всеки път се учудваше на своето мрачно и загадъчно преживяване и нямайки доверие в себе си, отлагаше обяснението му за в бъдеще. Сега изведнъж рязко си спомни за тези свои предишни въпроси и недоумения и му се стори, че неслучайно бе си спомнил сега за тях. Видя му се нелепо и чудно преди всичко това, че се е спрял на същото място, сякаш наистина си бе въобразил, че сега може да мисли за същите неща, както преди, да се интересува от същите онези предишни теми и картини, от които се беше интересувал... така доскоро. Дори едва не му стана смешно и същевременно сърцето му се сви до болка. В някаква дълбина, долу, далече под краката си той видя сега цялото това предишно минало и предишните мисли, и предишните планове, и предишните теми, и предишните впечатления, и цялата тази гледка, и себе си, и всичко, всичко... Струваше му се, че лети някъде нагоре и всичко изчезва пред очите му... Като направи неволно движение с ръка, изведнъж усети в юрука си стиснатата монета. Разтвори длан, втренчено погледна монетата, замахна и я хвърли във водата; после се обърна и тръгна към къщи. Стори му се, че в тази минута като с ножица отрязва сам себе си от всички и всичко.

Прибра се едва привечер, значи, бе вървял близо шест часа. Откъде и как бе минал на връщане – не помнеше. Съблече се и целият разтреперан, като преуморен кон, легна на дивана, покри се с шинела и веднага се унесе...

Събуди се в пълен здрач от ужасен вик. Боже, какъв е този вик! Такива неестествени звуци, такъв вой, вопли, скърцане със зъби, сълзи, побой и ругатни никога още не беше чувал и виждал. Той не можеше дори да си представи такова зверство, такова изстъпление. Ужасен се надигна и седна на дивана със сърце, всеки миг замиращо и свиващо се от мъка. Но боят, воплите и ругатните ставаха все по-силни и по-силни. И ето че за голямо свое изумление изведнъж позна гласа на хазайката си. Тя виеше, скимтеше и нареждаше, бързо, припряно, но изпускаше цели думи, така че не можеше нищо да се разбере, молеше за нещо – разбира се, да престанат да я бият, защото безпощадно я биеха на стълбището. Гласът на онзи, който я биеше, беше станал така ужасен от злоба и бяс, че вече само хриптеше, но все пак и той говореше нещо, пак така неразбрано, бързаше и се задъхваше. Изведнъж Расколников затрепери като лист: той позна гласа; беше гласът на Иля Петрович. Иля Петрович е тук и бие хазайката! Рита я с крака, блъска главата ѝ в стъпалата – това е ясно, това се разбира по звуковете, по воплите, по ударите! Какво е това, светът ли се е преобърнал? Чувахе се как по всички етажи, по цялото стълбище се събира тълпа, долитаха гласове, възклицания, качваха се, тропаха, блъскаха врати, стичаха се. „Но защо, защо... и как е възможно!“ – повтаряше той, смятайки сериозно, че съвсем се е побъркал. Но не, извънредно ясно чува!... Но, значи, ако е така и при него сега ще дойдат, „защото... навярно всичко това е... заради вчерашното... Господи!“

Той понечи да сложи куката, но ръката му не се вдигна... пък и безполезно беше! Страхът скова душата му като лед, измъчи го, вкочани го... Но ето най-после цялата тази врява, която положително продължи десетина минути, взе постепенно да затихва. Хазайката стенеше и охкаше, Иля Петрович, все още заплашваше и ругаеше. Но ето най-после сякаш и той утихна; ето че вече не се чува. „Нима си е отишъл! Господи!“ Да, ето и хазайката си отива, все още стене и плаче... ето и вратата ѝ тропна... И тълпата се разотива от стълбите по квартирите – ахкат, спорят, подвикват си, като ту извисяват гласове до крясък, ту ги снишават до шепот. Навярно са били много; едва ли не цялата къща се е събрала. „Но, Боже, нима всичко това е възможно! И защо, защо е идвал той тук!“

Расколников се строполи безсилен на дивана, но вече не можа да затвори очи; лежа близо половин час в такова страдание, в такова непоносимо чувство на безграничен ужас, каквото никога още не бе изпитвал. Изведнъж ярка светлина заля стаята му: влезе Настася със свещ и чиния супа. Погледа го внимателно и като видя, че не спи, сложи свещта на масата и взе да нарежда донесеното: хляб, сол, чиния, лъжица.

– Сигур от вчера не си ял. Цял ден се шля, а пък треска те тресе.

– Настася... за какво биха хазайката? Тя втренчено го погледна.

– Кой е бил хазайката?

– Ей сега... преди половин час, Иля Петрович, помощник-полицейският, на стълбището... За какво я наби така жестоко?... И... защо беше дошъл?...

Настася мълчаливо и мрачно го разглеждаше и дълго го гледа така. Стана му много неприятно, че го разглежда така, дори се уплаши.

– Настася, защо мълчиш? – плахо проговори той най-после със слаб глас.

– Това е от кръвта – отвърна тя най-после тихо, сякаш говореше на себе си.

– Кръвта!... Каква кръв? – ломотеше той пребледнял, като отстъпваше към стената.

Настася продължаваше мълчаливо да го гледа.

– Никой не е бил хазайката – проговори тя пак със строг и твърд глас.

Той я гледаше, едва дишайки.

– Аз чух... не спях... седях – още по-плахо проговори той. – Аз дълго слушах...

Идва помощник-полицейският... Всички се бяха струпали на стълбището, от всички квартири...

– Никой не е идвал. Ами в тебе кръвта вика. Тя като няма отде да излезе и вземе вече да се спича в черния дроб, тогаз на човек започват да му се привиждат разни... Но... ще ядеш ли?

Той не отговори. Настася продължаваше да стои, гледаше го втренчено и не си отиваше.

– Вода, вода ми дай... Настасюшка.

Тя слезе долу и след две минути се върна с вода в бяло глинено канче; но той вече не помнеше какво стана по-нататък. Помнеше само как отпи глътка студена вода и си заля гърдите. После загуби съзнание.

III

Той все пак не беше напълно в безсъзнание през цялото време на болестта: това беше трескаво състояние с блънуване и в полусъзнание. Впоследствие си спомняше много неща. Ту му се струваше, че около него се събират много хора и искат да го вземат и да го изнесат някъде, дълго спорят за него и се карат. Ту изведнъж се оказва сам в стаята, всички са си отишли и се страхуват от него и само от време на време едва откrehват вратата, за да го видят, заплашват го, стоварят се за нещо, смеят се и му се присмиват. Помнеше, че Настася често бе до него; различаваше и още един човек, уж много познат, но който именно изобщо не можеше да си спомни, и се измъчваше от това, дори плачеше. Понякога му се струваше, че вече месец лежи; друг път – че е все същият ден. Но за онова – за онова той съвсем беше забравил; ала в замяна на това всеки миг помнеше, че е забравил нещо, което не бива да забравя – терзаеше се, измъчваше се, напрягайки се да си спомни, стенеше, изпадаше в бяс или в ужасен, непоносим страх. Тогава искаше да стане, да избяга, но винаги някой го

спираше насила и той пак изпадаше в безумие и безсъзнание. Най-после той се съвзе напълно.

Това стана една сутрин в десет часа. В този час в ясни дни слънцето винаги минаваше по дясната му стена с дълга ивица и осветяваше ъгъла до вратата. До леглото му стояха Настася и още един човек, който с голямо любопитство го разглеждаше, съвсем непознат. Беше млад човек с кафтан, с брадичка, приличаше на търговец. През полуотворената врата надничаше хазайката. Расколников се надигна.

– Кой е този, Настася? – запита той, сочейки момъка.

– Я го виж ти, свести се! – каза тя.

– Свести се – обади се търговецът.

Като разбра, че се е свестил, хазайката, която поглеждаше от вратата, веднага я затвори и се скри. Тя изобщо беше стеснителна и с мъка понасяше разговорите и разправиите; беше към четиридесетгодишна, мазна и тлъста, черновежда и черноока, добра поради дебелината и мързела си; а дори и доста привлекателна. Но прекалено срамежлива.

– Вие... кой сте? – продължи той да разпитва, като се обърна направо към търговеца. Но в този момент вратата пак се отвори широко и като се приведе малко, защото беше висок, влезе Разумихин.

– Ама че параходна каюта – завика той, влизайки, – все си удрям главата; и това ми било квартира! А ти, брат, си се свестил? Току-що разбрах от Пашенка.

– Ей сега се свести – каза Настася.

– Ей сега се свести – повтори пак след нея търговецът с лека усмивка.

– Ами вие кой сте? – обърна се изведнъж към него Разумихин. – Аз например, с ваше разрешение, съм Вразумихин; не Разумихин, както се обръщат към мене всички, а Вразумихин, студент, дворянски син, а той е мой приятел. Е, а вие кой сте?

– Ами аз съм служител в нашата кантора; от името на търговеца Шелопаев, по работа съм тука.

– Моля, седнете на този стол. – Самият Разумихин седна на другия от другата страна на масичката. – Ти, брат, добре направи, че се свести – продължи той, обръщайки се към Расколников. – Четвърти ден едва ядеш и пиеш. Ами да, с лъжичка ти давахме чая. Два пъти ти довеждах Зосимов. Помниш ли го Зосимов? Прегледа те внимателно и веднага каза, че е дребна работа – някак те е блъснала главата. Нервно разстройство някакво си, дажбата, казва, е била малка, бира и хрян и малко са му отпускали, от това е болестта, но нищо, ще му мине и ще се забрави. Браво на Зосимов! Бива го вече да лекува. Та, значи, да не ви задържам – обърна се той пак към търговеца, – ще бъдете ли така добър да обясните за какво сте дошли? Забележи, Родя, от кантората им вече втори път идват; само че преди идва не този, а друг, ние с него се разговаряхме. Кой беше оня, дето идва тук преди вас?

– Ами трябва да е било онзи ден, нали, да, точно тъй. Това ще да е Алексей Семьонович; и той служи в нашата кантора.

– Ами той май че е по-умен от вас, как мислите?

– Да, вярно, той някак е по-солиден...

– Похвално е, продължавайте.

– Ами чрез Афанасий Иванович Вахрушин, за когото смятам, неведнъж сте благоволили да слушате, по молба на вашата майчица, чрез нашата кантора имате да получите една сума – започна търговецът, обръщайки се направо към Расколников. – В случай че вие сте съвсем на себе си – да ви връча тридесет и пет рубли, тъй като Семьон Семьонович от Афанасий Иванович, по молба на вашата майчица, по предишния маниер е получила известие за същото. Знаете ли за това?

– Да... помня... Вахрушин... – проговори Расколников замислен.

– Чувате ли: познава ли търговеца Вахрушин! – извика Разумихин. – Как да не е в съзнание! Впрочем сега забелязвам, че и вие сте разумен човек. Да. Приятно е да слушаш умни приказки.

– Та той самият, значи, Вахрушин, Афанасий Иванович, и по молба на вашата майчица, която чрез него по същия начин вече ви е изпращала веднъж, той и този път не е отказал и е известил на Семьон Семьонович тия дни от своя си град да ви предаде тридесет и пет рубли, с надеждата за оправяне.

– Ето туй „с надеждата за оправяне“ ви се получи най-добре; и „ваша майчица“ не беше лошо. Е как според вас: в пълно или в непълно съзнание е той, а?

– Ами според мен какво. Само, значи, разписчица ще трябва.

– Ще я надраска! Вие тефтер ли носите, а?

– Тефтер, ето.

– Дайте го. Хайде, Родя, вдигай се. Аз ще те придържам; драсни му там едно „Расколников“, вземай писалката, защото за нас, брат, парите сега са от петмез по-сладки.

– Няма нужда – каза Расколников, отблъсквайки писалката.

– Какво няма нужда?

– Няма да подпиша.

– Брей, дяволе, че как без разписка?

– Не ми трябват... пари...

– Не му трябвали пари! Не, сега, брат, излъга, аз съм свидетел! Не се безпокойте, моля ви се, той само така... пак вояжира*. Впрочем с него това и наяве се случва... Вие сте човек разумен и ние ще го ръководим, тоест просто ръката му ще водим и той ще подпише. Хайде...

[* В случая: блънува, блуждае в сънищата.]

– А Впрочем аз мога и друг път да мина.

– Не, не; защо да си правите труд. Вие сте човек разумен... Хайде, Родя, не задържай госта... Виждаш – чака. – И той сериозно се приготви да направлява ръката на Расколников.

– Остави, аз сам... – проговори Расколников, взе писалката и се разписа на тефтера. Търговецът даде парите и си отиде.

– Браво! А сега, брат, искаш ли да ядеш?

– Искам – отвърна Расколников.

– Имате ли супа?

– Вчерашна – отговори Настася, която през цялото време бе стояла там.

– С картофи и ориз?

– С картофи и ориз.

– Наизуст я знам. Дай супата и чай дай.

– Ще донеса.

Расколников гледаше всичко с дълбоко учудване и тъп, безсмислен страх. Той реши да мълчи и да чака какво ще стане по-нататък. „Изглежда, не блънувам – мислеше той, – изглежда, наистина е...“

След две минути Настася се върна със супата и събщи, че и чайт ще стане веднага. Със супата се появиха две лъжици, две чинии и всичко необходимо: сол, черен пипер, горчица за говеждото и пр. – нещо, което отдавна не бе ставало. Покривката бе чиста.

– Не ще е зле, Настасюшка, Прасковя Павловна да ни отпусне две бутилчици бирица. Да си пийнем.

– Брей, пък много си бил бърз! – промърмори Настася и отиде да изпълни разпореждането.

Расколников продължаваше да гледа диво и напрегнато. В това време Разумихин се премести при него на дивана, непохватно, като мечок, обхвана с лявата си ръка главата му, макар че той сам можеше да се вдигне, а с дясната поднесе към устата му лъжица супа, след като духна предварително няколко пъти, за да не го опари. Но супата беше едва топла. Расколников жадно глътна една лъжица, после втора, трета. Но след като му даде няколко лъжици, Разумихин изведнъж спря и заяви, че останалото трябва да се посъветва със Зосимов. Влезе Настася с две бутилки бира.

– А чай искаш ли?

– Искам.

– Домъквай по-скоро и чая, Настася, защото чай сигурно мога да му давам и без да съм завършил медицина. Ето и бирицата! – Той седна пак на стола си, премести към себе си супата, говеждото и заяде с такъв апетит, сякаш три дни не беше ял.

– Аз, братко Родя, сега тук, у вас, всеки ден така обядвам – изговори той, доколкото му позволяваше натъпканата с говеждо уста, – и все пак Пашенка, хазайката ти, домакинства, от все сърце ме гощава. Аз, разбира се, не настоявам, но и не протестирам. А ето я и Настася с чая. Каква е чевръста! Настасенка, искаш ли бирица?

– Я ме остави бе, щурчо!

– А чаец?

– Чаец може.

– Налей си. Почакай, аз ще ти наля. Седни на масата. Той веднага се разшета, наля й, после наля още една чаша, заряза си яденето и седна пак на дивана. Както преди, обхвана с лявата си ръка главата на болния, привдигна го и взе да му дава чай с лъжичка, като пак непрекъснато и особено усърдно духаше, като че ли този процес на духане именно беше най-важното и спасително условие за оздравяването. Расколников мълчеше и не се съпротивляваше, въпреки че чувстваше в себе си достатъчно сили, за да се вдигне и да седи на дивана без всякаква помощ и не само да владее ръцете си дотолкова, че да удържи лъжичката или чашката, но дори може би и да ходи. Но от някаква странна, едва ли не животинска хитрост изведнъж му дойде наум да крие засега силите си, да се спотаи, да се престори, ако трябва, че още не всичко разбира, а същевременно да слухти и да разбере какво става тук. Впрочем не можа да овладее отвращението си: като сръбна десетина лъжички чай, той изведнъж освободи главата си, блъсна капризно лъжичката и пак се повали на възглавницата. Под главата му сега действително имаше истински възглавници – пухени и с чисти калъпки; Той и това забеляза и го взе предвид.

– Пашенка трябва още днес да ни изпрати сладко от малини, сироп да му направим – каза Разумихин, като седна на мястото си и се залови пак за супата и бирата.

– Ами откъде ще ти вземе малини? – попита Настася, като държеше на разперените си пет пръста чинийката и сърбаше чая през захарта.

– Малини, мила моя, ще вземе от бакалницата. Слушай, Родя, тук, ти не знаеш, стана цяла история. Когато офейка от мен така мошенически и не каза къде живееш, изведнъж така ме хвана яд, че реших да те намеря и да те накажа. И още същия ден се заех с това. Ходих, ходих, разпитвах, разпитвах! Тази, сегашната ти квартира, я бях забравил; въпреки никогa не съм я помнил, защото не съм я знаел. А аз предишната квартира помня само, че е на Петте кьошета – в Харламовата къща. Търсих, търсих тази Харламова къща – пък после излезе, че съвсем не била Харламова, ами на Бух – как обърква човек понякога звуковете! Ядосах се и на другия ден да става каквото ще, отидох в адресната служба и представи си: за две минути те намериха. Записан си там.

– Записан!

– Разбира се; а, виж, генерал Кобелев просто не можах да го открият, докато бях там. Е, дълго е за разправяне. И щом нахълтах тука, веднага разбрах всичките ти работи, всичките, братче, всичките, всичко зная; ето и тя видя: и с Никодим Фомич се запознах, и Иля Петровия ми го показаха, и с портиера, и с господин Заметов, Александър Григориевич, деловодителя в тукашния участък, а най-после и с Пашенка – това беше вече върхът; ето и тя знае...

– Влезе и под кожата – измърмори Настася с лукава усмивка.

– Да си бяхте сложили захарта в чая, Настася Никифоровна.

– Ей, куче! – викна изведнъж Настася и прихна да се смее. – Петрова съм, не Никифорова – добави тя изведнъж, когато престана да се смее.

– Ще го имаме предвид. Та така, брат, вместо излишни приказки исках най-напред да пусна тук повсеместно електрическа струя, тъй че наведнъж да изкореня всички предразсъдъци в това място; но Пашенка победи. Аз, брат, никак не съм очаквал, че тя е толкова... авенантничка*, а! Ти как мислиш?

[* Приятна, привлекателна (фр.)]

Расколников мълчеше, макар че нито за миг не откъсваше от него тревожния си поглед, и сега упорито продължаваше да го гледа.

– Много дори – продължаваше Разумихин, без ни най-малко да се смуцава от мълчанието, а сякаш се съгласяваше с получения отговор – и съвсем всичко даже й е наред, във всяко отношение.

– Ей, че чешит! – извика пак Настася, на която този разговор явно доставяше неописуемо блаженство.

– Лошото е, брат, че ти от самото начало не си съумял да подхванеш тази работа. С нея е трябвало по-другояче. Това е, тъй да се каже, най-неочакван характер! Но за характера после... Но как например си могъл да докараш работите дотам, че тя да смее и обяд да не ти праща? Или например тази полица? Че ти луд ли

си полици да подписваш! Или например този проектиран брак, когато дъщерята, Наталия Егоровна, е била жива... Аз всичко зная! Но впрочем виждам, че това е чувствителна струна и че съм магаре; ти прощавай. Но за глупостта: как мислиш, нали Прасковя Павловна, брат, съвсем не е толкова глупава, колкото може да се предположи от пръв поглед, а?

– Да... – процеди Расколников, гледайки встрани, но разбирайки, че е по-изгодно да поддържа разговора.

– Нали? – извика Разумихин, явно зарадван, че са му отговорили. – Но и умна не е, а? Съвсем, съвсем неочакван характер! Аз, брат, донякъде се обърквам, уверявам те... Четиридесет сигурно има. Тя казва – тридесет и шест – и има пълно право. Впрочем кълна ти се, че съдя за нея предимно умствено, метафизически само; то, брат, между нас такава задача се оплете, цяла алгебра! Нищо не разбирам! Но всичко това са глупости, само че тя, като видяла, че вече не си студент, че уроците и костюма ти вече ги няма и че след смъртта на своята госпожица вече няма защо да те държи на роднински начала, изведнъж се изплашила; а тъй както ти от своя страна си се заврял в дупката си, престанал си да поддържаш предишните отношения, намислила да те изгони от квартирата. И отдавна вече таяла това намерение, но за полицата и било жал. Освен това ти си я уверявал, че майка ти ще плати...

– Това от подлост го казах... Майка ми самата едва не проси милостиня... а пък аз лъжех, за да ме държат в квартирата и... да ме хранят – изрече високо и ясно Расколников.

– Да, това е било благоразумно. Но цялата работа е там, че се е намерил господин Чебаров, висш съветник и делови човек. Пашенка без него нищо не би измислила, прекалено срамежлива е; да, но деловият човек не е срамежлив и веднага, разбира се, ѝ задал въпроса има ли надежда да си получи парите? Отговор: има, защото има такава една майчица, дето със сто двадесет и пет рублевата си пенсия, макар тя гладна да стои, но на Роденка ще помогне, пък и сестричка такава има, че е готова за братчето си да се зароби. На това именно се надявал и той... Какво се размърда? Аз, брат, сега и най-съкровеният ти тайни научих, нали си откровеничил с Пашенка още докато сте били на роднински начала, аз сега от любов към тебе ти го казвам... Така е то: честният и чувствителен човек откровеничи, а деловият човек слуша и си прави сметката как да те налага. Та отстъпила тя тази полица, уж срещу задължение, на този Чебаров, а той я представил в участъка, не се посвенил. Като научих всичко това, исках, за да ми е чиста съвестта, също да му скроя номер, но по това време между нас с Пашенка настъпи хармония и аз заповядах да се сложи край на цялата тази работа още в самия ѝ зародиш, като гарантирах, че ти ще платиш. Аз, брат, гарантирах за тебе, чуваш ли? Повикахме Чебаров, хвърлихме му десет рубли в муцуната, а документа си взехме и ето, имам чест да ви го представя – сега ви имат вяра, ето, вземете, скъсах го, както следва.

Разумихин сложи полицата на масата; Расколников я погледна и без да каже нито дума, се обърна към стената. А на Разумихин чак му стана неприятно.

– Виждам, брат – каза той след минута, – че пак направих глупост. Исках да те развлека, да те развеселя с бърбенето си, но май само те озлобих.

– Тебе ли не можех да позная, докато бях в безсъзнание? – попита Расколников, след като също помълча малко и без да си обръща главата.

– Мене, и дори по тази причина стигаше до изстъпление, особено веднъж, когато бях довел Заметов.

– Заметов?... Деловодителя?... Защо? – Расколников бързо се обърна и впи очи в Разумихин.

– Но ти защо така... Какво се разтревожи? Пожела да се запознае с тебе; сам пожела, защото ние с него много говорихме за тебе... Иначе от кого бих научил толкова неща за тебе? Славно момче е той, брат, чудесно... По свой начин, разбира се. Сега сме приятели; едва ли не всеки ден се виждаме. Аз нали се преместих в този квартал. Ти не знаеш ли още? Току-що се преместих. У Лавиза ходихме с него два пъти. Ти, Лавиза помниш ли я, Лавиза Ивановна?

– Бълнувах ли нещо?

– Че как не! В безсъзнание беше.

– За какво бълнувах?

– Я виж ти! За какво бълнувал? За каквото всички бълнуват. Е, брат, сега да

не губя време и да си гледам работата.

Той стана от стола и посегна към фуражката си.

– За какво бълнувах?

– Като се хванеш за нещо! Да не би за някоя тайна да се страхуваш? Не бой се: за графинята нищо не си казвал. Но, виж, за булдог някакъв и за обички, и верижки някакви, и за Крестовския остров, и за портиер някакъв, и за Николай Фомич, и за Иля Петрович, помощник-полицейския, много приказва. Да, и освен това от собствения си чорап благоволихте много да се интересувате, много! Молехте се: дайте ми го, значи, и толкоз! Заметов лично по всички къшеница търси чорапите ти и със собствените си, измити с парфюм и окичени с пръстени ръчички ви подаде тази мръсотия. Чак тогава се успокоихте и цяло денонощие държахте тази мръсотия в ръцете си, невъзможно беше да я издърпаме. Сигурно и сега е някъде под одеялото. Освен това за изрезки от панталон се моли, и то със сълзи! Ние дори взехме да разпитваме: какви ли ще са пък тия изрезки? Но нищо не можахме да разберем... А сега гледай! Ето тук са тридесет и пет рубли: вземам десет, а след около два часа ще ти представя отчет за тях. Същевременно ще се обадя и на Зосимов, макар че той и без това отдавна трябваше да е тук, защото минава единадесет. А вие, Настенка, по-често го наглеждайте, докато ме няма, ако поиска вода или нещо друго... А на Пашенка аз ще ѝ кажа каквото трябва. Довиждане!

– Пашенка я нарича! Ах ти, хитра муцуно! – измърмори подире му Настася. После отвори вратата и взе да подслушва, но не изтърпя и също изтича долу. Много интересно ѝ беше да разбере за какво говори той там с хазайката; и въобще личеше си, че е съвсем пленена от Разумихин.

Едва се затвори вратата зад гърба ѝ, и болният отметна одеялото и като безумен скочи от леглото. С парещо, конвулсивно нетърпение чакаше по-скоро да си отидат, за да може насаме веднага да се залови за работа. Но за какво именно, за каква работа – това сега за проклетия забрави. „Господи, само едно ми кажи: знаят ли те всичко или още не знаят? Ами ако вече знаят и само се преструват, подиграват ми се, докато съм болен, а после изведнъж влязат и кажат, че всичко е отдавна известно и те само така... Какво да правя сега? Ето че забравих за проклетия; изведнъж забравих, ей сега помнех!...“

Той стоеше сред стаята и в мъчително недоумение се оглеждаше; приближи се до вратата, отвори я, вслуша се; не, не беше това. Изведнъж, сякаш сетил се, се спусна към ъгъла, където имаше дупка в тапета, взе да оглежда всичко, пхна ръката в дупката, пошари, но не беше и това. Отиде до печката, отвори я и взе да рови в пепелта; изрезките от панталона и парцалите от разкъсания джоб се търкаляха тъй, както ги бе хвърлил тогава, значи, никой не е поглеждал! Тогава си спомни за чорапа, за който Разумихин току-що разправяше. Вярно, ето го на дивана, под юргана, но вече толкова изтрит и изцапан, че, разбира се, Заметов нищо не е могъл да забележи.

„Аха, Заметов!... Участъкът!... А защо ме викат в участъка? Къде е призовката? Но не... обърнал съм се: преди ме викаха! Тогава аз пак оглеждах чорапа, а сега... сега бях болен. Ами Заметов защо е идвал? Защо го е довеждал Разумихин?... – мърмореше той в безсилие, сядайки пак на дивана. – Какво значи това? Бълнуването ли продължава или всичко е наяве? Май че е наяве... А, сетих се: да бягам! По-скоро да бягам, непременно, непременно да бягам! Да... а къде? А къде са ми дрехите? Обувките ги няма! Прибрали са ги! Скрили са ги! Разбирам! А палтото са забравили! Ето и парите са на масата, слава Богу! Ето и полицата... Ще взема парите и ще се махна, друга квартира ще наема; те няма да ме намерят!... Да, ами адресната служба? Ще ме намерят! Разумихин ще ме намери. По-добре съвсем да избягам... далече... в Америка и да плюя на тях! И полицата да взема... тя там ще ми потрябва. Какво още да взема? Те мислят, че съм болен! Те и не подозират, че мога да ходя, хе-хе-хе!... Аз по очите им познах, че всичко знаят! Само да мога да сляза по стълбите! Ами ако са поставили там пазачи, полицаи! Какво е това, чай? А, и бира е останала, половин бутилка, студена!“

Той сграбчи бутилката, в която имаше още цяла чаша бира, и с наслада я изпи на един дъх, сякаш за да потуши огъня в гърдите си. Но не мина и минута, и бирата го удари в главата, а по гърба му запълзяха леки и дори приятни тръпки. Легна и се зави с юргана. Мислите му, и без това болезнени и несвързани, взеха да се оплитат все повече и повече и скоро той се унесе в лек и приятен сън. С наслада си намери

удобно място върху възглавницата, зави се хубаво с мекия юрган, с който беше покрит сега вместо с предишния скъсан шинел, тихо въздъхна и заспа дълбок, здрав, целебен сън.

Събуди се, когато чу, че някой влезе при него, отвори очи и видя Разумихин, който беше отворил широко вратата и стоеше на прага в колебание: да влезе или не? Расколников бързо се надигна на дивана и го загледа, сякаш се напрягаше нещо да си спомни.

— А, ти не спиш, ето ме и мене! Настася, я давай вързоп! — викна Разумихин надолу. — Сега ще ти се отчета...

— Колко е часът? — попита Расколников, като се озърташе тревожно.

— Добре си поспа, брат; навън се стъмни, към шест часа ще да е. Повече от шест часа си спал...

— Господи! Как съм могъл!...

— Че какво от това? Спи си, колкото щеш! Закъде има да бързаш? Да не би за среща? Всичкото време сега е наше. Аз вече от три часа те чакам; на два пъти надничах — спиш. У Зосимов два пъти се отбивах: няма го и толкоз! Но нищо, ще дойде... И по свои работи ходих. Нали днес се преместих, окончателно се преместих, с чичо. Нали сега си имам чичо... Както и да е, хайде!... Дай насам вързоп, Настасенка. Ей сегичка... Но как се чувстваш, брат?

— Здрав съм, не съм болен... Разумихин, ти отдавна ли си тук?

— Нали ти казвам, от три часа чакам.

— Не, а преди?

— Какво преди?

— Откога идваш тук?

— Че нали ти разправях одеде; не помниш ли? Расколников се замисли.

Одевешното му се мерзелееше като насън. Самичък не можеше да си спомни и въпросително гледаше Разумихин.

— Хм! — каза Разумихин. — Забравил си! На мене още одеде ми се струваше, че още не си съвсем с всичкия си... Сега, след съня, си се оправил... Вярно, много по-добре изглеждаш! Браво! Е, хайде да почваме! Ей сега ще си спомниш. Я погледни насам, приятелю драги.

Той взе да развързва вързоп, който явно извънредно много го занимаваше.

— Това, брат, ще повярваш ли, особено ми тежеше на сърцето. Та нали трябва човек да те направим! Да пристъпим; да почнем отгоре. Виждаш ли този каскет? — започна той, изваждайки от вързоп доста хубав, но същевременно съвсем обикновен и евтин каскет. — Позволи ми да ти го премеря.

— После, после — изрече Расколников, като се дърпаше с погнуса.

— Не, братко Родя, не се противи, после ще е късно; пък и аз цяла нощ няма да заспя, защото купувах без мерки, наслуки. Точно! — възкликна той тържествено, след като го премери. — Като по мярка! Шапката, това, брат, е най-важната част от облеклото, нещо като препоръка. Толстяков, моят приятел, е принуден всеки път да си сваля похлупака, като влиза на обществено място, където всички останали си стоят с шапки и фуражки. Всички мислят, че го прави от раболепие, а той го прави просто защото се срамува от своето птиче гнездо: срамежлив човечец! Е, Настенка, ето сега двете шапки: този палмерстон (той измъкна от ъгъла разкривената кръгла шапка на Расколников, която, кой знае защо, нарече палмерстон) или тази скъпоценност? Оцени я, Родя, как мислиш, колко съм платил? А, Настасюшка? — обърна се той към нея, като видя, че Расколников мълчи.

— Все си дал двацет копейки — отговори Настася.

— Двацет копейки, глупачка! — извика той обиден. — Сега за двацет копейки човек и тебе не може да те купи — осемдесет копейки! И то защото е поизносена. Вярно, че го взех с условие: като износиш тоя, догодина ще ти дадат друг без пари, ей Богу! Е, да пристъпим сега към Съединените американски щати, както се наричаше това в нашата гимназия. Предупреждавам: с панталона се гордея! — И той просна пред Расколников сив панталон от лек летен вълнен плат. — Нито дупчица, нито петънце, а при това твърде приличен, макар и поизносен. И същата жилетка, в същия цвят, както го изисква модата. А че са носени, те всъщност само стават по-хубави — по-меки, по-нежни. Знаеш ли, Родя, за да направиш в живота кариера, според мен е достатъчно винаги да се съобразяваш със сезона; ако не държиш на аспержи през януари, ще

спестиш няколко рубли в портмонето си; същото важи и за тази покупка. Сега сме в летния сезон и аз направих лятна покупка, защото наесен сезонът и без туй ще изисква по-топъл плат и ще се наложи да хвърлиш това... още повече че дотогава всичко ще се разпадне от само себе си – ако не от порасналите възможности, то поне от вътрешните дефекти. Хайде оценявай! Колко според тебе? Две рубли и двадесет и пет копейки! И забележи, пак с предишното условие: като износиш този, следващата година вземаш друг без пари! В дюкянчето на Федяев само така продават: платиш ли веднъж, за цял живот ти стига, защото втори път няма да стъпиш. Но да пристъпим сега към обувките – бива ли ги? Личи, разбира се, че са поизносени, но два месеца ще вършат работа, защото са чуждестранна изработка, чуждестранна стока: секретарят на английското посолство ги е продал миналата седмица на битпазар; само шест дни ги е носил, но много му трябвали пари. Цена: рубли и петдесет копейки. Късмет, а?

– Ами ако не му станат? – обади се Настася.

– Да не му станат? Ами това какво е? – И той измъкна от джоба си старата, напукана, цялата в засъхнала кал съдрана обувка на Расколников. – Аз празен не отидох, по това чудовище ми дадох нужния номер. Цялата тази работа с душа я върших. За бельото се споразумяхме с хазайката. Ето ти, първо, три ризи от платно, но с модерни нагръдници... И тъй: осемдесет копейки за каскета, две рубли и двадесет и пет копейки – останалите одежди, всичко три рубли и пет копейки; рубли и петдесет за обувките – защото са много хубави – всичко четири рубли и петдесет и пет копейки, и пет рубли за всичкото бельо – на едро се спазарихме, всичко девет рубли и петдесет и пет копейки. Четиридесет и пет копейки ресто – все медни петачета, ето, благоволете да си ги вземете. И по такъв начин, Родя, сега целият ти гардероб е възстановен, защото според мене палтото не само че може още да се използва, но дори и носи печата на особено благородство: какво значи да си шиеш при Шармер! Що се отнася до чорапите и всичко останало, предоставям го на теб самия; ще ни останат двадесет и пет рублички, а за Пашенка и за наема не се безпокой; аз ти казах: най-неограничен кредит. А сега, брат, позволи да ти сменим бельото, защото болестта сега вече е само в ризата...

– Стига! Не искам! – дърпаше се Расколников, който с отвращение слушаше напрегнато-игривия доклад на Разумихин за купуването на дрехите...

– Така, брат, не може; че аз защо си хабих подметките? – настояваше Разумихин. – Настасюшка, не се срамувайте, ами помогнете, ето така! – И въпреки съпротивата на Расколников те все пак му смениха бельото. Той се отпусна на възглавницата и близо две минути не каза нито дума.

„Скоро няма да се махнат оттук!“ – мислеше той.

– С какви пари е купено всичко това? – запита най-после, гледайки в стената.

– Пари? Я виж ти! Че с твоите собствени. Одеве идва един търговец по поръка на Вахрушин, майка ти го пратила; и това ли си забравил?

– Сега си спомням... – каза Расколников след дълго и мрачно замисляне.

Разумихин, намръщен, го поглеждаше с безпокойство.

Вратата се отвори и влезе висок набит човек, като че ли също донякъде вече познат на Расколников.

– Зосимов! Най-после! – извика Разумихин зарадван.

IV

Зосимов беше висок и тлъст човек с подпухнало и безцветно бледо, гладко избръснато лице, със сламеноруси прави коси, с очила и голям златен пръстен на подпухналия от тлъстини пръст. Беше към двадесет и седем годишен. Носеше широко модерно леко пардесю, светъл летен панталон и изобщо всичко на него беше широко, елегантно и безукорно; бельото му беше безупречно, верижката на часовника – массивна. Движенията му бяха бавни, сякаш уморени и в същото време подчертано свободни; предвзетостта му, впрочем усърдно скривана, проличаваше непрекъснато. Всички, които го познаваха, смятаха, че е мъчен човек, но казваха, че си разбира от работата.

– Аз, брат, два пъти се отбивах у вас... Виждаш ли – свести се! – извика Разумихин.

– Виждам, виждам; е, как сме сега, а? – обърна се Зосимов към Расколников, гледайки го втренчено. Седна на дивана в краката му и веднага се излегна, доколкото беше възможно.

– Ами все в мрачно настроение – продължаваше Разумихин, – белъто му сменихме преди малко – едва не заплака.

– Ясно, то е естествено; белъто можеше и после, щом не е искал... Пулсът е чудесен. Главата още наболява малко, а?

– Аз съм здрав, съвсем здрав! – настойчиво и раздразнено каза Расколников, като се надигна изведнъж на дивана, и очите му заискриха. Но веднага пак се повали върху възглавницата и се обърна към стената. Зосимов внимателно го наблюдаваше.

– Много добре... Всичко е наред – бавно произнесе той. – Ял ли е нещо?

Разказаха му и попитаха какво могат да му дават.

– Всичко можете да му давате... Супа, чай... Гъби и краставици, разбира се, не; е, и говеждо също не бива, и... впрочем, няма какво да говорим повече!... – Те се спогледаха с Разумихин. – Лекарството махнете, всичко махнете; а утре ще видя... То и днес можеше, но впрочем...

– Утре вечер аз ще го вода на разходка! – реши Разумихин. – В Юсуповата градина, после ще се отбием в „Пале дьо Кристал“.

– Утре аз не бих го мръднал или впрочем... малко... но ще видим.

– Ех, че ме е яд, днес тъкмо празнувам преместването си, на две крачки е оттук; да можеше и той да дойде. Поне да полежи малко на дивана при нас! Ти нали ще дойдеш? – обърна се изведнъж Разумихин към Зосимов. – Гледай да не забравиш, обещал си.

– Може, само че по-късничко. Какво си приготвил?

– Нищо особено. Чай, водка, сельодка. Сладкиш ще има; ще се съберем все свои хора.

– Кои именно?

– Ами все тукашни и повечето все нови познати наистина – освен стария ми чичо, но и той даже е нов: от вчера е в Петербург по някаква работа; на пет години веднъж се виждаме.

– Какво представлява?

– Ами вегетирал цял живот като началник на околийска поща... пенсийка получава, шейсет и пет годишен, не заслужава изобщо да се говори... Впрочем аз го обичам. Порфирий Петрович ще дойде, тукашният пристав по следствените дела... правист. А, ти го знаеш...

– И той ли ти е някакъв роднина?

– Някакъв далечен; но защо се мръщиш? За туй, че сте се скарали някога си, ще вземеш да не дойдеш?

– Много ме интересува той...

– А останалите са студенти, учители, един чиновник, един музикант, офицер, Заметов...

– Кажи ми, моля ти се, какво общо може да има между теб или между него – Зосимов кимна към Расколников и някой си Заметов?

– Ох, аман от вашата гнусливост! Принципи!... Целият си върху принципи като на пружини; да се обърнеш по своя воля не смееш; а според мене – човекът да е свестен, това е принципът и нищо друго не ме интересува. Заметов е чудесен човек.

– И подкупи взема.

– Да, и подкупи взема, а пък аз плюя на това! Че какво като взема? – викна изведнъж Разумихин, някак неестествено раздразнен. – Аз да не съм хвалил пред тебе това, че взема подкупи? Казвах, че той само в известно отношение е добър! Че то ако вземеш да гледаш във всяко отношение, много ли добри хора ще останат? Аз съм сигурен, че тогава за мене с всичките ми карантии да дадат най-много една печена глава лук, и то само с тебе като добавка!...

– Малко е; за теб аз две ще дам...

– Аз пък за тебе само една! Стига остроумия! Заметов е още момченце, аз мога и ушите да му издърпам, защото трябва да го привличаме, а не да го отблъскваме. Ако отблъснеш човека, няма да го поправиш, особено пък такова момче. С хлапците трябва да си два пъти по-внимателен. Ех, вие, напредничави тъпаци, нищо не разбирате! Не уважавате човека, а с това и себе си обеднявате... А пък, ако искаш да знаеш, имаме и

обща работа.

– Може ли да знам каква?

– Ами пак по делото на бояджията... Непременно ще го отървем! Впрочем сега вече няма никаква опасност. Делото сега е съвсем, съвсем ясно! Ние само ще понатиснем.

– Какъв бояджия?

– Как, не съм ли ти разказвал? Не съм? Да, вярно, само началото ти разказах... за убийството на старицата, лихварката чиновнишката вдовица... та там се замеси сега и бояджията...

– За това убийство бях чул и преди да ми кажеш и дори се интересувам от това дело... отчасти... по известни причини... и във вестниците четох... Та...

– И Лизавета са убили! – изтърси изведнъж Настася, обръщайки се към Расколников. Тя през цялото време беше в стаята и слушаше, свита до вратата.

– Лизавета? – измърмори Расколников едва чуто.

– Лизавета, търговката, не я ли знаеш? Тя е идвала долу. И ризата ти беше кърпила.

Расколников се обърна към стената и там, върху мръсните жълти тапети на бели цветчета, си избра едно грозно бяло цветче с някакви кафяви чертички и започна да го разглежда: колко листенца има, какви извивки по листенцата и колко чертички. Почувства, че ръцете и краката му изтръпнаха като парализирани, но не се и опита да шавне и упорито гледаше в цветчето. Та какво е станало с бояджията? – с някакво особено неудоволствие прекъсна Зосимов бърборенето на Настася. Тя въздъхна и млъкна.

– Ами изкарали го убиец! – продължаваше разпалено Разумихин.

– Улики някакви ли има?

– Какви ти улики! Впрочем именно улики, но тази улика не е никаква улика и тъкмо това трябва да се докаже! Получило се е, както в самото начало, когато бяха арестували и заподозрели онези, как се казваха... Кох и Пестряков. Пфу! Колко глупаво вършат всичко това, просто ужасно отвратително ми става! Пестряков може би ще наmine днес вкъщи... Да, Родя, ти това вече го знаеш още преди да се разболееш, случи се точно в навечерието на твоя припадък в участъка, когато разказвали там за това...

Зосимов с любопитство погледна Расколников; той не се помръдваше.

– Знаеш ли какво, Разумихин, много тичаш ти по чуждите работи – отбеляза Зосимов.

– Нищо, и все пак ще го отървем! – извика Разумихин, като удари с юмрук по масата. – Кое в случая е най-възмутителното? Не това, че лъжат; лъжата винаги можеш да простиш; лъжата е хубаво нещо, защото води към истината. Не, досадното е, че хем лъжат, хем благоговеят пред собствените си лъжи. Порфирий аз го уважавам, но... Ето например, кое най-напред го е объркало? Вратата била затворена, а като отишли с портiera – отворена: е, значи, Кох и Пестряков са ги убили! Това им е логиката.

– Недей се горещи; тях просто са ги задържали; няма как... Впрочем аз този Кох го познавам; той, значи, купувал от старата просрочените вещи, а?

– Да, мошеник някакъв! И полици купува. Предприемчив. Да върви по дяволите! Мене кое ме ядосва, разбираш ли? Тая тяхна овехтяла, пошла, закостеняла рутина ме ядосва... А само това дело стига, за да се открие нов път. С психологически данни само може да се покаже как трябва да се открива истинската следа. „Ние – казват, – разполагаме с факти!“ Но фактите не са всичко, най-малко половината работа зависи от това как умееш да боравиш с фактите!

– А ти умееш ли да боравиш с фактите?

– Но нали не бива да мълчиш, когато чувстваш, инстинктивно чувстваш, че ето на, би могъл да помогнеш в това дело, ако... Ех!... Ти познаваш ли подробно делото?

– Чакам да ми кажеш за бояджията.

– Да бе, слушай историята: точно на третия ден след убийството, сутринта, докато те там още се разправяли с Кох и Пестряков, въпреки че онези доказали къде са се намирали всяка една минута – очевидността е просто крещяща! – става известен най-неочакван факт. Някой си селянин Душкин, съдържател на кръчма срещу същата онази къща, се явява в участъка и донася бижутерска кутийка със златни обици вътре, като разказва цяла повест: „Дотича – казва, – при мене оня ден навечер, след осем – точно деня и часа, представяш ли си? – един работник, бояджия, той и преди, през деня, се отбива, Миколай, донесе ми тая кутия със златни обички и с камъчета и моли

да ги заложи за две рубли, а като го запитах отде ги има, рече, че на улицата ги намерил. Повече не го разпитвах – разправя Душкин, – ами му дадох една книжна рубла, значи, защото си рекох – ако не при мен, при друг ще ги заложи и, така или иначе, ще ги пропие, та нека по-добре нещата да са у мене: каквото скриеш надалеко – намираш го по-леко, а пък, ако вземат да ги търсят или слух се пусне някакъв – ще ги предам в полицията.” Разбира се, бабини деветини разправя, лъже като дърти циганин; аз тоя Душкин го знаа, и той е лихвар, и крадено укрива, и това нещо, което струва тридесет рубли, не го е дигнал от Миколай, за да го „предава”. Просто се е изплашил. Както и да е, слушай; та Душкин продължава: „Аз тоз селянин, Миколай Дементиев, от тоницък го знаа, от нашата губерния и околия е, от Зарайската, защото и аз съм рязанчанин. А пък Миколай, ако и да не е пияница, но си попийва, и ние, значи, знаехме, че той в таз същата къща работи, боядисва, с Митрей заедно, а те с Митрей са земляци. Та като взе рублата, веднага я развали, изпи тутакси две чашки, зе си рестото и си отиде. Митрей тогаз не го видях с него. А на другия ден чухме, че Альона Ивановна и сестричката й Лизавета Ивановна ги убили с брадва, а пък ние ги познавахме и тогаз се усъмнихме за обиците, защото знаехме, че покойната дава пари срещу заложене вещи. Отидох аз в къщата и зех да подпитвам предпазливо, издалеко и най-напред запитах: Миколай тука ли е? И Митрей ми рече, че Миколай се е запил, дошел си у дома на разсъмване пиян, постоял десетина минути и пак излязъл и Митрей повече не го е виждал и сам довършва работата. А работата им е в същия вход с убитите, на втория етаж. Като чухме туй нещо, ние никому думица не обелихме – разправя Душкин, – а за убийството всичко, що можахме, разучихме и си се прибрахме дома все със същото наше съмнение. А днес заранта в осем часа – на третия ден тоест, разбираш ли? – виждам, влиза Миколай, нетрезвен, ама не много пиян и може да се говори с него. Седна на пейката, мълчи. А освен него в кръчмата по туй време имаше само един чужд човек, а пък на пейката спеше друг, познат, и от нашите момчета две имаше. «Виждал ли си – питам – Митрей?» «Не – казва, – не съм.» «Не си ли се прибирал?» «От оня ден – вика, – не съм.» «Ами нощес де си спал?» «Ами в Пески – казва, – при коломенците.» «Ами къде – казвам, – си намерил тогаз обиците?» «Че на тротоара.» И го казва някак, като да не е истина, и не ме поглежда. «А ти чу ли – казвам, – че еди-какво си и еди-що си е станало същата оная вечер и в същия час на онова стълбище?» «Не – казва, – не съм чул», а пък ме слуша с ококорени очи и побеля изведнъж като тебешир. Аз, значи, му разправям, а пък той, гледам, зе си шапката и се занадига. И тогаз рекох да го задържа. «Чакай – казвам, – Миколай, няма ли да пийнеш?» Па смигнах на момчето да заварди вратата, да излизам иззад тезгяха: а той, като се шмугна покрай мен, че на улицата и беж в пресечката – да го няма. И аз тогава вече спрях да се съмнявам, разбрах, че е негов тоя грях...”

– Точно така!... – каза Зосимов.

– Чакай! Края слушай! Втурнали се, разбира се, с всички сили да търсят Миколай, Душкин арестували и му направили обиск, Митрей – също; поразмърдали и коломенците – и изведнъж онзи ден водят и самия Миколай: задържали го близо до град N в един хан. Дошъл той там, свалил от шията си сребърен кръст и поискал за него водка. Дали му. След няколко минути отива една жена в обора и вижда през пролуката, че той в съседния навес вързал пояса си за една греда, направил примка, застанал на един пън и иска да си надене примката на шията; жената писнала, колкото й глас държи, дотичали хора: „Я го виж ти какъв бил!” „Водете ме – казва, – в еди-кой си участък, всичко ще си призная.” И довели го със съответните почести в еди-кой си участък, тук тоест. Започнали, както му е редът – това, онова, кой си, какъв си, на колко си години. „На двадесет и две” – и прочие, и прочие. Въпрос: „Като работехте с Митрей, не видяхте ли някого по стълбите в еди-колко си часа?” Отговор: „Ами сигурно са минавали разни хора, ама на нас не ни влиза в работата.” „Ами не сте ли чули нещо, шум някакъв и прочие?” „Нищо такова особено не сме чули.” „Ами известно ли ти беше на тебе, Миколай, същия този ден, че еди-коя си вдовица и сестра й в еди-кой си ден и час са били убити и ограбени?” „Нищо, нищичко не знаех. За първи път от Афанасий Павлович на третия ден чух, в кръчмата.”

– „Ами обиците откъде ги взе?” „На улицата ги намерих.” „А защо не отиде на другия ден с Митрей на работа?” „Ами щото се запих.” „Къде пиеше?” „Ами еди-къде си.” „А защо избяга от Душкин?” „Защото, значи, много се изплашихме тогаз.” „От какво се изплаши?” „Ами че ще ме осъдят.” „Че как си могъл да се плашиш от това,

ако се чувстваш съвсем невинен?...“ Ако щеш вярвай, Зосимов, ако щеш, недей, но такъв въпрос му е бил зададен и точно с този израз, зная със сигурност, предадоха ми го най-точно! Как ти се струва, а? Как ти се струва?

– Чакай, чакай, нали все пак има улики.

– Не ти говоря сега за уликите, а за въпроса, за това, как те разбират същността на работата си! Но както и да е!... Така го сукали, така го въртели, че той призна: „Не на улицата – казва, – ги намерих, а в квартирата, дето мазахме с Митрей.“ „Как по-точно?“ „Ами така на: мазахме с Митрей целия ден, до осем, и вече си тръгнахме, а Митрей взе четката и ме мацна с боя по муцуната, мацна ме по муцуната и избяга, а аз подире му. Тичам, значи, подире му и викам, колкото ми глас държи, и като да мина през портата, блъснах се с все сили о портиера и някакви господа, а колко бяха господата, не мога да си спомня, а портиерът ме изруга, и другият портиер и той ме изруга, и на портиера жена му излезе и също ни изруга, и един господин влизаше с дама и също ни изруга, задето с Митка сме легнали наред пътя: аз хванах Митка за косите, съборих го и зех да го налагам и Митка, също, под мене, ме хвана за косите и да ме налага, но всичко това го правехме не от злоба, ами тъй, с обич, на шега. А после Митка се освободи, побягна право по улицата, аз подире му, но не го стигнах и се върнах в квартирата сам, щото трябваше да си приберем нещата. Почнах аз да събирам и чакам Митрей дано дойде. И тогаз до вратата за коридора, зад стената, в ъгъла, настъпих кутийката. Гледам – кутийка, увита в артия. Махнах артията, гледам – кукички такива едни мънички, кукичките, значи, ги откачих – гледам – в кутийката обици...“

– Зад вратата? Зад вратата ли е била? Зад вратата? – изкрещя изведнъж Расколников, гледайки Разумихин с мътен, изплашен поглед, и бавно се надигна, опирайки се с ръка на дивана.

– Да... защо? Какво ти стана? Какво ти има? – Разумихин също се вдигна от мястото си.

– Нищо!... – едва чуто проговори Расколников, отпусна се пак върху възглавницата и пак се обърна към стената. Всички помълчаха малко.

– Сигурно е бил задрямал и се е стреснал – каза най-после Разумихин, поглеждайки въпросително Зосимов; онзи направи леко отрицателно движение с глава.

– Хайде, продължавай – каза Зосимов, – и после?

– Ами какво после! Като видял обиците, веднага забравил и за квартирата, и за Митка, грабнал си шапката, изтичал при Душкин и, както вече знаеш, получил от него една рубла и го излъгал, че ги е намерил на улицата и веднага се запил. А за убийството повтаря все същото: „Нищо, нищичко не зная, едва на третия ден чух.“ „А защо не си ходил на работа?“ „От страх.“ „Ами защо си искал да се обесиш?“ „От мисли.“ „Какви мисли?“ „Ами че ще ме осъдят.“ Това е цялата история. А сега как мислиш, какво са извлекли от нея?

– Какво ще мисля, улики има, каквито и да са, но има. Факт. Да не искаш да го освободят твоя бояджия?

– Но те направо за убиец го смятат сега! Те вече изобщо не се съмняват...

– Преувеличаваш; горещиш се. Ами обиците? Съгласи се, щом в същия този ден и час на Николай му попадат в ръцете обици от сандъка на старата, съгласи се, че те все някак е трябвало да попаднат. А това не е малко нещо при такова следствие.

– Как са попаднали? Как са попаднали? – извика Разумихин. – И нима ти, лекарят, ти, който си длъжен преди всичко човека да изучаваш и имаш възможност повече от всеки друг да изучиш човешката природа – нима не виждаш по всички тези данни що за натура е този Николай? Нима не виждаш още от пръв поглед, че всичко, което е казал на разпита, е свята истина? Точно тъй са му попаднали в ръцете, както е признал. Настъпил кутията и я вдигнал.

– Най-святата истина! Но сам си е признал, че първия път е излъгал.

– Чуй ме. Слушай внимателно: и портиерът, и Кох, и Пестряков, и другият портиер, и жената на другия портиер, и занаятчийката, която била по това време при нея в портиерната, и придворният съветник Крюков, който в същата тази минута бил слязъл от файтона и влизал във входа под ръка с дама – всички, тоест осем или десет свидетели, единодушно свидетелстват, че Николай е бил свалил Дмитрий на земята, лежал отгоре му и го налагал, а оня го бил хванал за косите и също го налагал. Лежат те наред пътя и препречват входа; от всички страни ги ругаят, а те „като

малки деца“ (буквалният израз на свидетелите) се проснали един връз друг, квичат, бият се и се смеят, и двамата се смеят до пръсване с най-комични муцуни. А после като деца изтичали на улицата да се гонят. Чу ли? Сега забележи добре: телата горе са още топли; чуваш ли, топли, така са ги намерили! Ако са ги убили те или само Николай, и при това са ограбили сандъците чрез взлом или ако само са участвали някак в грабежа, то позволи ми да ти задам един-единствен въпрос: съответства ли подобно душевно настроение, тоест крясъци, смях, детински бой във входа – на брадви, кръв, злодейска хитрост, предпазливост, грабеж? Току-що са убили, преди някакви си пет или десет минути – защото така излиза, телата са още топли, и изведнъж зарязали телата и разтворената квартира, знаейки, че сега там отиват хора, и плячката зарязали, и като малки деца се въргалат на пътя, смеят се, привличат върху себе си вниманието на всички и за това има десет единодушни свидетели!

– Разбира се, странно е! Разбира се, невъзможно, но...

– Не, брат, без но, а ако обиците, оказали се същия ден и час в ръцете на Николай, наистина представляват важна фактическа контра срещу него – обаче лесно обяснима с неговите показания, следователно още спорна контра, то трябва да се вземат предвид и оправдаващите факти, още повече че това са факти необорими. А ти как мислиш, като се има предвид духът на нашата юриспруденция, ще приемат ли или способни ли са да приемат такъв факт – основан изключително на психологическата невъзможност, само на душевното настроение – за факт необорим и разрушаващ всички обвинителни и веществени факти, каквито и да са те? Не, няма да го приемат, за нищо на света няма да го приемат, защото ето на, намерили са кутията и човекът искал да се обеси, нещо, което било невъзможно, ако не се е чувствал виновен. Ето основния въпрос, ето за какво се горещя! Разбери!

– Да, виждам, че се горещиш. Чакай, забравих да те питам: как е доказано, че кутията с обиците наистина е взета от сандъка на старата?

– Това е доказано – отговори Разумихин мрачно и някак неохотно. – Кох я познал, посочил и човека, който я е заложил, а той доказал със сигурност, че вещта наистина е негова.

– Лошо. Още нещо! Никой ли не е видял Николай през времето, когато Кох и Пестряков са се качили горе, и не може ли това някак да се докаже?

– Там е работата я, че никой не го е виждал – отвърна Разумихин ядосан, – това е лошото; даже Кох и Пестряков не са ги забелязали, когато са се качвали горе, макар че тяхното свидетелстване сега навярно няма да има голяма стойност. „Видяхме – казват, – че квартирата е отворена, че там навярно се работи, но като минахме, не обърнахме внимание и не помним добре имаше ли там по това време работници или не.“

– Хм. Значи, само това остава като оправдание, че са се налагали един друг и са се смели. Да речем, това е силно доказателство, но... Позволи сега да те запитам: ти самият как си обясняваш този факт? Как си обясняваш намирането на обиците, ако наистина ги е намерил така, както е дал показания?

– Как си го обяснявам? Че какво има за обясняване: работата е ясна! Поне пътят, по който трябва да се води делото, е ясен и доказан, и именно кутиятата го доказва. Истинският убиец е изтървал тези обици. Убиецът е бил горе, когато Кох и Пестряков са чукали, и е бил сложил резето. Кох е направил глупост, че е слязъл долу; тогава убиецът е изскочил и също е побягнал надолу, защото не е имал никакъв друг изход. На стълбището се е скрил от Кох, Пестряков и портиера в празната квартира точно в минутата, когато Дмитрий и Николай са изтичали навън, постоял е зад вратата, докато портиерът и ония са се качвали нагоре, изчакал е, докато утихнат стъпките, и си е слязъл преспокойно долу точно в минутата, когато Дмитрий и Николай са изтичали на улицата и всички те са се били разотишли и във входа не е имало никой. Може и да са го видели, но не са обърнали внимание, малко ли хора минават. А кутията е изтървал от джоба си, когато е стоял зад вратата, и не е забелязал, че я е изпуснал, защото не му е било до това. А кутията ясно доказва, че той именно там е стоял. Ето цялата работа!

– Заплетена работа! Не, брат, заплетено е. Тъкмо това е най-заплетеното!

– Но защо, защо?

– Ами защото всичко това прекалено сполучливо е съвпаднало... и се е преплело... също като в театър.

– Е-ех! – извика Разумихин, но в тази минута вратата се отвори и влезе едно

ново лице, непознато на никого от присъстващите.

V

Това беше господин вече в напреднала възраст, важен, представителен, с хитра и презрителна физиономия. Той се спря до вратата, озъртайки се наоколо с обидно, нескривано учудване, и сякаш питаше с поглед: „Но къде съм попаднал?“ Недоверчиво и дори с някаква привидна уплаха, едва ли не с оскърбление, той оглеждаше тясната и схлупена „корабна каюта“ на Расколников. Със същото учудване премести и впери след това поглед в самия Расколников, който лежеше разсъблечен, чорлав, немит на своята мизерна и мръсна кушетка и също го разглеждаше неподвижно. После все така бавно заразглежда раздърпаната, небръсната и чорлава фигура на Разумихин, който на свой ред го гледаше дръзко-въпросително право в очите, без да мръдне от мястото си. Напрегнатото мълчание продължи около минута и най-после, както и трябваше да се очаква, стана малка смяна на декорацията. Досетил се навярно, по някои, впрочем твърде ясни данни, че с подчертано строга осанка тук, в тази „корабна каюта“, абсолютно нищо не може да постигне, влезлият господин малко поомекна и вежливо, макар и доста сухо, произнесе, обръщайки се към Зосимов и разчленявайки всяка сричка на своя въпрос:

– Родион Романович Расколников, господин студент или бивш студент?

Зосимов бавно се помръдна и може би щеше да отговори, ако Разумихин, към когото изобщо не се бяха обърнали, не бе го изпреварил веднага:

– Ето го, лежи на дивана! А вие какво искате?

Това фамилиарно „А вие какво искате?“ сякаш удари важния господин; той дори едва не се обърна към Разумихин, но успя все пак навреме да се сдържи и бързо се обърна отново към Зосимов.

– Ето го Расколников! – измънка Зосимов, като кимна към болния, после се прозя, като някак необикновено широко си разтвори устата и необикновено дълго я държа в такова положение. После бавно бръкна в джобчето на жилетката си, извади огромен тумбест златен часовник с капак, отвори го, погледна и пак така бавно и лениво взе да си го прибира.

Самият Расколников през цялото време лежеше мълчаливо по гръб и упорито, макар и без никаква мисъл, гледаше влезлия. Лицето му, което вече не беше обърнато към занимателното цветче на тапета, беше извънредно бледо и изразяваше изключително страдание, сякаш току-що бе понесъл болезнена операция или едва-що бяха престанали да го мъчат. Но влезлият господин малко по малко започна да събужда у него все по-голямо и по-голямо внимание, после недоумение, после недоверчивост и сякаш дори страх. И когато Зосимов, посочвайки го, каза: „Ето го Расколников“, той изведнъж бързо се надигна, сякаш подскочи, седна на леглото и с почти предизвикателен, но пресеклив и слаб глас произнесе:

– Да! Аз съм Расколников! Какво искате?

Гостът го погледна внимателно и внушително изрече:

– Пьотр Петрович Лужин. Смея да се надявам, че името ми вече не ви е съвсем непознато.

Но Расколников, който очакваше съвсем друго, го погледна тъпо и замислено и не отговори нищо, като че наистина за пръв път чуваше името на Пьотр Петрович.

– Как? Нима досега не сте получили никакво известие? – запита Пьотр Петрович засегнат.

В отговор на това Расколников бавно се отпусна на възглавницата, сложи ръце под главата си и се загледа в тавана. На лицето на Лужин се изписа разочарование. Зосимов и Разумихин го заразглеждаха с още по-голямо любопитство и той накрая явно се смути.

– Аз предполагам и разчитам – замънка той, – че писмото, пуснато преди повече от десет дни, даже едва ли не преди две седмици...

– Чуйте, защо трябва да стоите на вратата? – прекъсна го изведнъж Разумихин.

– Ако имате нещо да обясните, седнете, на двамата с Настася там ви е тясно.

Настасюшка, дръпни се, пусни го да влезе! Влезте, ето ви стол! Хайде, влизайте!

Той дръпна стола си от масата, освободи малко място между масата и коленете

си и зачака в не съвсем удобно положение гостът да влезе през тази пролука. Минутата беше такава, че бе невъзможно да се откаже, и гостът се запровира през тясното пространство, като бързаше и се препъваше. Добрал се до стола, той седна и мнително погледна Разумихин.

– Вие впрочем не се стеснявайте – изтърси Разумихин. – Родя вече пети ден е болен и три дни бълнува, а сега дойде на себе си и дори яде с апетит. Ето, това е лекарят му, току-що го прегледа, а аз съм приятел на Родка, също бивш студент, а сега се занимавам с него; така че не ни обръщайте внимание и не се стеснявайте, ами казвайте за какво сте дошли.

– Благодаря ви. Но дали няма да обезпокоя болния със своето присъствие и разговор? – обърна се Пьотр Петрович към Зосимов.

– Н-не – измънка Зосимов, – дори може да го развлечете – и пак се прозя.

– О, той отдавна вече е в съзнание, от сутринта! – продължи Разумихин, от чиято фамилиарност лъхаше такова неподправено простодушие, че Пьотр Петрович след кратък размисъл взе да се окуражава, може би отчасти и поради това, че този дрипльо и нахалник бе успял все пак да се представи за студент.

– Вашата майка... – започна Лужин.

– Хм! – произнесе високо Разумихин. Лужин го погледна въпросително.

– Нищо, просто така; продължавайте... Лужин сви рамене.

– ... Вашата майка, още когато бях при тях, започна да ви пише. След като пристигнах тук, нарочно пропуснах няколко дни и не ви потърсих, за да съм напълно уверен, че сте известен за всичко, но сега за мое учудване...

– Зная, зная! – каза изведнъж Расколников с израз на най-нетърпелива досада.

– Това сте вие? Годеникът? Да, зная!... Стига вече!

Пьотр Петрович сериозно се обиди, но нищо не каза. Той усилено бързаше да съобрази какво значи това. Мълчанието продължи близо една минута.

През това време Расколников, пообърнал се малко към него, за да му отговори, се зае изведнъж отново да го разглежда внимателно и с някакво особено любопитство, като че оде не бе успял да го разгледа напълно или като че нещо ново в него го бе поразило: той дори специално се надигна от възглавницата. Наистина като че в целия вид на Пьотр Петрович поразяваше нещо особено, а именно нещо, което оправдаваше името „годеник“, така безцеремонно дадено му преди малко. Първо, беше явно и дори прекалено забележимо, че Пьотр Петрович е побързал да се възползва от няколкото дни в столицата, за да се стегне и разкраси в очакване на годеницата, което впрочем бе твърде невинно и допустимо. Дори собственото му, може би дори прекалено самодоволно собствено съзнание за приятната промяна в живота му можеше да му бъде простено в такъв случай, защото Пьотр Петрович беше годеник. Всичките му дрехи бяха току-що взети от шивач и всичко беше хубаво освен може би това, че всичко беше прекалено ново и прекалено ясно изразяваше известна цел. Дори контешката нова-новеничка кръгла шапка свидетелстваше за тази цел: Пьотр Петрович се отнасяше към нея някак прекалено почтително и прекалено предпазливо я държеше в ръце. Дори чудесните люлякови, истински жувеновски ръкавици свидетелстваха за същото, макар и само с това, че той не ги слагаше, а само ги носеше в ръка – за важност. В дрехите на Пьотр Петрович преобладаваха ярките младежки цветове. Беше с хубаво светлокафяво лятно сако, лек светъл панталон, също такава жилетка, току-що купена фина риза, извънредно лека батистена вратовръзка на розови чертички и което беше най-хубавото: на Пьотр Петрович всичко това дори му отиваше. Лицето му, твърде свежо и дори красиво, и без това изглеждаше младо за неговите четиридесет и пет години. Тъмни бакенбарди, като два котлета, приятно го украсяваха от двете страни и твърде красиво се сгъстяваха при гладко избръснатата му блестяща брада. Дори косите, впрочем едва-едва посребрени, сресани на път и накъдрени на бръснар, поради това обстоятелство не изглеждаха никак смешно или глупаво, което е нещо обикновено при накъдрените коси, защото те неизбежно придават на лицето прилика с немец, тръгнал да се жени. И ако в това твърде красиво и сериозно лице имаше нещо наистина неприятно и отблъскващо, то се дължеше на съвсем други причини. След като разгледа безцеремонно господин Лужин, Расколников язвително се усмихна, отпусна се пак на възглавницата и отново впери поглед в тавана.

Но господин Лужин се овладя и, изглежда, реши засега да не обръща внимание на всички тези чудатости.

– Много, много съжалявам, че ви намирам в такова положение – започна той пак, прекъсвайки с усилие мълчанието. – Ако знаех за болестта ви, щях да дойда по-рано. Но нали знаете – грижи!... Имам освен това и твърде важно дело като адвокат във Върховния съд. Не споменавам дори за онези грижи за които и вие се досещате. Вашите, тоест майка ви и сестра ви, очаквам всеки момент...

Расколников се размърда и понечи да каже нещо; на лицето му се изписа известно въннение. Пьотр Петрович спря, изчака, но тъй като нищо не последва, продължи:

– ... Всеки момент. Намерих им квартира на първо време...

– Къде? – тихо попита Расколников.

– Съвсем наблизо, в дома на Бакалеев.

– Това е на Вознесенска – прекъсна го Разумихин. – Там има два етажа стаи под наем; търговецът Юшин ги държи; ходил съм...

– Да, стаи под наем...

– Страшна работа: мръсотия, смрад, пък и мястото е подозрително; разни работи са се случвали; и дявол знае какви не живеят там!... Отбивал съм се във връзка с един скандален случай. Но впрочем, евтино е.

– Аз, разбира се, не съм могъл да събера толкова сведения, защото аз самият съм нов човек тук – възрази обиден Пьотр Петрович. – Впрочем наел съм две много, много чистички стаички и тъй като е за твърде кратко време... Аз намерих вече и истинската, тоест бъдещата ни квартира – обърна се той към Расколников. – Сега я обзавеждам, а междувременно и аз самият се свирам в една мебелирана стая, на две крачки оттук, у госпожа Липевехзел, в квартирата на един мой млад приятел, Андрей Семьонович Лебезятников; той именно ми посочи дома на Бакалеев.

– Лебезятников? – бавно каза Расколников, като да си спомняше нещо.

– Да, Андрей Семьонович Лебезятников, чиновник в министерството. Познавате ли го?

– Да... не... – отговори Расколников.

– Извинете, така ми се стори, поради вашия въпрос. Аз бях някога негов настойник... Много мил млад човек... Любознателен... Аз винаги с удоволствие се срещам с младежи, от тях научавах всичко ново – Пьотр Петрович огледа с надежда всички присъстващи.

– В какво отношение? – запита Разумихин.

– В най-сериозното, така да се каже, което се отнася до самата същност на нещата – подхвана Пьотр Петрович, като че зарадван от въпроса. – Аз, знаете ли, вече десет години, откак не съм идвал в Петербург. Всички тези наши новости, реформи, идеи – всичко това стигна и до нас в провинцията; но за да виждаш по-ясно и за да виждаш всичко, трябва да си в Петербург. Та мисълта ми е именно такава, че най-много ще забележиш и ще научиш, като наблюдаваш младото наше поколение. И да си призная, радвам се...

– На кое именно?

– Въпросът ви е обширен. Може би греша, но ми се струва, че намирам по-ясен поглед върху нещата, повече, така да се каже, критичност, повече деловитост.

– Това е вярно – процеди Зосимов.

– Глупости, деловитост няма – озъби му се Разумихин. – Деловитостта се придобива трудно, а не пада даром от небето. Ние едва ли не от двеста години сме отвикнали от всякаква работа... Идеи може и да зреят – обърна се той към Пьотр Петрович, – и стремеж към доброто има, макар и детински; и честност ще се намери, въпреки че тук се навъдиха безброй мошеници, но деловитост все пак няма! Деловитостта в ботуши крачи.

– Не мога да се съглася с вас – с явно наслаждение възрази Пьотр Петрович. – Разбира се, увлечения, отклонения има, но трябва да бъдем снизходителни: увлеченията говорят за план в работата и за онази неправилна външна обстановка, в която протича работата. И ако е направено малко, то и времето не беше много. За средствата да не говорим. А според моето лично мнение, ако щете, все пак нещо е направено: разпространени са нови, полезни мисли, разпространени са някои нови, полезни съчинения вместо предишните мечтателни и романтически; литературата придобива по-зрял характер; изкоренени са и са осмени много вредни предразсъдъци... С една дума, ние безвъзвратно се откъснахме от миналото, а това според мене вече е

нещо...

- Ама че го е назубрил! Представя ни се – каза изведнъж Расколников.
- Какво? – запита Пьотр Петрович, който недочу, но не получи отговор.
- Всичко това е истина – побърза да добави Зосимов.
- Нали? – продължи Пьотр Петрович, поглеждайки любезно към Зосимов. –

Съгласете се сам – обърна се той към Разумихин, но вече с оттенък на известно тържество и превъзходство, и за малко не добави „млади човече“, – че е налице преуспяване или, както казват сега, прогрес, поне в името на науката и икономическата правда...

- Общи приказки!

– Не, не са общи приказки! Ако на мене например досега ми казваха: „Обичай“ и аз обиквах, какво излизаше от това? – продължи Пьотр Петрович може би с излишна прибрзаност. – Излизаше това, че аз раздирах дрехата си на две, давах едната половина на ближния си и ние и двамата си оставахме наполовина голи, според руската пословица: „Който иска да удари с един камък два заека наведнъж, не улучва нито един.“ А науката казва: обикни преди всичко самия себе си, защото всичко на този свят почива на личния интерес. Обичаш ли само себе си, и работите си ще подредиш, както трябва, и дрехата ти цяла ще остане. А икономическата правда добавя, че колкото повече са в едно общество уредените лични положения и, така да се каже, целите дрехи, толкова по-здрави са основите му и толкова по-добре се уреждат в него и обществените работи. Следователно, печелейки единствено и изключително за себе си, все едно, че печеля за всички и спомагам за това ближният да получи нещо повече от скъсаната дреха, и то не от частни, единични благодеяния, а вследствие на всеобщото преуспяване. Мисъл проста, но за нещастие твърде дълго не появила се, засенчена от възторжеността и мечтателността, а като че не е необходимо голямо остроумие, за да се досетиш...

– Извинете, аз също не съм остроумен – рязко го прекъсна Разумихин, – и затова да престанем. Аз заговорих с цел, иначе всичкото това пустословие за собствено удоволствие, всички тези непрекъснати общи приказки, това повтаряне на все едно и също, все едно и също за три години така са ми опротивели, че, ей Богу, червя се, дори когато други, не аз даже, говорят тия неща в мое присъствие. Вие, разбира се, бързате да ни се представите с познанията си, това е съвсем простимо и не ви осъждам. Но бих искал само да науча сега кой сте вие, защото, знаете ли, към общото дело напоследък се лепнаха толкова най-различни търгаши и така изопачиха всичко, до което докоснаха, в името на собствените си интереси, че просто омърсиха цялата кауза. И стига вече!

– Уважаеми господине – започна г-н Лужин, засегнат, но с изключително достойнство, – да не би да искате така безцеремонно да кажете, че и аз...

– О, моля ви се, моля ви се... Как бих могъл!... И стига вече! – отрязва Разумихин, рязко се обърна към Зосимов и продължи одевешния си разговор.

Пьотр Петрович се оказа достатъчно умен да повярва веднага на обяснението. Впрочем той реши след две минути да си тръгне.

– Надявам се, че започнатото сега наше познанство – обърна се той към Расколников, – след вашето оздравяване и предвид на известните вам обстоятелства ще укрепне още повече... Най-вече ви желая здраве...

Расколников дори не обърна глава. Пьотр Петрович се надигна от стола си.

– Убил я е непременно някой от ония, които са залагали при нея! – уверено говореше Зосимов.

– Непременно някой от тях! – съгласи се Разумихин. – Порфирий не се издава какво мисли, но все пак разпитва заложителите...

– Разпитва заложителите? – запита високо Расколников.

– Да, защо? – Нищо.

– Ами как ги намира? – попита Зосимов.

– Някои му посочва Кох; на други имената са били написани върху обвивките на предметите, а трети сами дошли, като научили.

– Ама ловък и опитен трябва да е мръсникът! Каква смелост! Каква решителност!

– Там е работата, че не е! – прекъсна го Разумихин. – И тъкмо това обърква всичките. А пък аз ви казвам, че е неумел, неопитен и че навярно това е била първата му крачка! Допусни, че е обмислено и че е бил ловък мръсник, и ще излезе

невероятно. А ако предположиш, че е бил неопитен, ще излезе, че само случаят го е спасил от беда, а случайността какво не прави! Моля ти се, че той и трудностите може би не е предвидил! Ами как е действал? Взема неща за по десет-двадесет рубли, натъпква си джоба с тях, тършува в сандъчето на жената, в парцалите, а в скрина, в горното чекмедже, в една кутия са намерили само в пари около хиляда и петстотин рубли освен ценните книжа! И да ограби не е знаел, съумял е само да убие! Първата му крачка е била, казвам ти, първата крачка; объркал се е! И се е измъкнал не защото всичко е предвидил, а случайно!

– Става дума сигурно за неотдавнашното убийство на бабичката, чиновнишката вдовица – намеси се, обръщайки се към Зосимов, Пьотр Петрович, вече прав, с шапката и ръкавиците в ръка, но с желанието, преди да си отиде, да изрече още няколко мъдри думи. Той явно се стараеше да направи благоприятно впечатление и тщеславието надви над благоразумието.

– Да. Вие научихте ли?

– Как не, нали е в съседство...

– С подробности?

– Не бих казал; но мене ме интересува тук друго обстоятелство, цялостният въпрос, така да се каже. Не говоря за това, че престъпленията сред низшата класа през последните пет години се увеличили; не говоря за повсеместните и непрекъснато и грабежи и пожари; най-странното за мене е това, че по същия начин се увеличават престъпленията и сред висшите класи, и, така да се каже, успоредно. Ту чуеш, че бивш студент ограбил насред пътя пощата; ту, че хора с добро обществено положение фалшифицират банкноти; в Москва залавят цяла група фалшификатори на облигации от последния заем с лотария – между главните съучастници е и един лектор по обща история; ту убили секретаря на наше посолство в чужбина по причина загадъчна и свързана с пари... И ако сега тази старица-лихварка е убита от някой от по-висшето общество, защото селяните не залагат златни предмети, то как да се обясни тази от една страна разпуснатост сред цивилизованата част на нашето общество?

– Станаха много икономически промени... – обади се Зосимов.

– Как да се обясни? – заяде се Разумихин. – Ами именно с вкоренената прекалена неделовитост би могло да се обясни.

– Тоест как?

– А какво отговори в Москва този ваш преподавател на въпроса защо е подправял облигации: „Всички забогатяват по най-различни начини и на мене ми се дощя по-скоро да забогатяя.“ Не помня точно думите, но смисълът беше такъв: за чужда сметка, по-бързичко, без труд! Наготовичко са свикнали да живеят, за ръчичка да ги водят, храната да им сдъвкват. А като удари решителният час, всеки показва колко струва...

– Да, но нравствеността? И, тъй да се каже, правилата...

– За какво толкова сте се загрижили? – намеси се неочаквано Расколников. – Нали излезе според вашата теория!

– Как така според моята теория?

– Ами доведете до логическия му край това, което проповядвахте одеде, и ще излезе, че е позволено да се колят хората...

– Но моля ви се! – извика Лужин.

– Не, не е така! – обади се Зосимов. Расколников легеше блед, с потреперваща горна устна и дишаше тежко.

– За всичко си има мярка – високомерно продължи Лужин, – икономическата идея все още не е покана за убийство и ако само предположим...

– А вярно ли е, че вие – прекъсна го изведнъж пак Расколников с разтреперан от злоба глас, в който звучеше някаква радост от това, че обижда, – вярно ли е, че сте казали на годеницата си... в същия час, когато сте получили съгласието ѝ, че най-много се радвате... дете е бедна... защото е много по-изгодно да вземеш жена си от беднотията, за да я потискаш после... и да ѝ натякваш, че си ѝ направил благодеяние?...

– Уважаеми господине! – злобно и ядно извика Лужин, целият пламнал и объркан. – Уважаеми господине... така да се изопачи мисълта ми! Извинете, но аз съм длъжен да ви кажа, че в слуховете, които са стигнали до вас, или по-точно, които са ви били съобщени, няма нито сянка от разумно основание и аз... подозирам кой... с една дума... тази стрела... с една дума, вашата майка... Тя и без това ми се видя, впрочем при всичките си превъзходни качества, човек с до известна степен възторжен и придобит

от романите начин на мислене... Но аз все пак бях на хиляди километри от предположението, че е могла в такъв изопачен от фантазията си вид да схване и представи работата... И накрая... накрая...

– Знаете ли какво? – извика Расколников, като се надигна от възглавницата и го гледаше втренчено с пронизващ, искрящ поглед. – Знаете ли какво?

– Какво? – Лужин млъкна и чакаше с обиден и предизвикателен вид. Мълчанието продължи няколко секунди.

– Това, че ако вие още веднъж... се осмелите да споменете и дума дори... за моята майка... ще ви изтърколя през глава надолу по стълбите!

– Какво ти става! – извика Разумихин.

– А-а, такава ли била работата? – Лужин пребледня и прехапа устни. – Чуйте ме, господине – започна той, като натъртваше думите и се сдържаше с всички сили, но все пак се задъхваше, – аз още одева, от първия момент почувствах вашата неприязън, но нарочно останах тук, за да науча нещо повече. Много работи бих могъл да простя на болен и на роднина, но сега... на вас... никога...

– Аз не съм болен! – извика Расколников.

– Толкова по-зле...

– Вървете по дяволите!

Но Лужин и без това си отиваше вече, недовършил речта си, промъквайки се пак между масата и стола; Разумихин този път стана, за да му направи път. Без да поглежда никого и дори без да кимне на Зосимов, който отдавна вече му кимаше да остави на мира болния, Лужин излезе, като повдигна от предпазливост шапката си до рамото, когато, приведен, минаваше през вратата. И дори в извивката на гърба му сякаш беше изписано, че той отнася със себе си ужасното си оскърбление.

– Бива ли, бива ли така? – говореше озадачен Разумихин, клатейки глава.

– Оставете ме, оставете ме всички! – изкрещя в изстъпление Расколников. – Ще се махнете ли най-после, мъчителите! Не се страхувам от вас! Сега от никого, от никого не се страхувам! Махайте се! Искам да съм сам, сам, сам!

– Да си вървим – каза Зосимов, кимайки на Разумихин.

– Но, моля ти се, как ще го оставим така!

– Да вървим! – настойчиво повтори Зосимов и излезе. Разумихин помисли, пък хукна да го настигне.

– По-лошо можеше да стане, ако не бяхме го послушали – каза Зосимов вече по стълбата. – Не бива да го дразним...

– Какво му става?

– Да може да получи някакъв благоприятен тласък, ето какво му трябва! Одеве беше добре... Знаеш ли, той мисли за нещо! Нещо неподвижно тягостно... Много се страхувам; непременно е така!

– За този господин може би, Пьотр Петрович! От разговора личи, че той ще се жени за сестра му и че Родя точно преди да се разболе, е получил писмо...

– Да, дяволът го домъкна точно сега; може би развали всичко. А ти забеляза ли, че той към всичко е равнодушен, на всичко отговаря с мълчание, с изключение на едно, от което побеснява – това убийство...

– Да, да! – подхвана Разумихин. – Много добре забелязах! Интересува се, плаши се. Наплашили са го тъкмо когато е започвала болестта, в участъка, при полицейския, припаднал е.

– Разкажи ми го по-подробно довечера и аз после ще ти кажа някои работи. Интересува ме той, много! След половин час ще намина да видя какво става... Възпаление впрочем няма да има...

– Благодаря ти! А пък аз в това време ще почакам у Пашенка и ще го наблюдавам чрез Настя...

Останал сам, Расколников с нетърпение и мъка погледна Настася; но тя още се бавеше.

– Чай ще пиеш ли сега? – попита тя.

– После! Искам да спя! Остави ме...

Той конвулсивно се обърна към стената; Настася си излезе.

Но щом тя излезе, той стана, сложи куката на вратата, развърза донесения одеде от Разумихин вързоп с дрехи, който той пак бе завързал, и започна да се облича. Чудно нещо: струваше му се, че изведнъж е станал напълно спокоен; нямаше нито безумното бълнуване, както одеде, нито паническият страх, който непрекъснато изпитваше напоследък. Това беше първата минута на някакво странно, внезапно спокойствие. Движенията му бяха точни и определени, в тях личеше твърдо намерение. „Още днес, още днес!“ – мърмореше си той. Разбираше обаче, че е още слаб, но извънредно силното душевно напрежение, достигнало до спокойствие, до една застинала мисъл, му даваше сили и самоувереност; впрочем той се надяваше, че няма да падне на улицата. Като облече всичко ново, погледна към парите, оставени на масата, помисли и си ги прибра в джоба. Бяха двадесет и пет рубли. Взе и всички медни петачета, рестото от десетте рубли, изхарчени от Разумихин за дрехите. После тихо сне куката, излезе от стаята, спусна се по стълбите и надникна в широко отворената кухня. Настася стоеше с гръб към него и разпалваше самовара на хазайката. Тя не чу нищо. Пък и кой би допуснал, че той ще излезе? След минута беше вече на улицата.

Беше към осем, слънцето залязваше. Все същият задух – но той жадно пое този смрадлив, прашен, заразен от града въздух. Започна сякаш леко да му се вие свят; някаква дива енергия заблестя изведнъж във възпалените му очи на отслабналото му, възжълто лице. Той не знаеше, а и не мислеше къде отива; знаеше едно: „че всичко това трябва да свърши още днес, отведнъж, веднага; че иначе няма да се върне вкъщи, защото не иска да живее така.“ Как да се свърши, по какъв начин? За това нямаше понятие, а и не искаше да мисли. Отпъждаше мисълта: тя го терзаше. Само чувстваше и знаеше, че трябва всичко да се промени, така или иначе, „по какъвто и да е начин“, повтаряше той с отчаяние, вцепенена самоувереност и решителност.

По стар навик тръгна право към Сенния площад по обичайния път на предишните си разходки. На улицата до площада, пред едно дюкянче, стоеше млад чернокоп латернаджия и въртеше някакъв твърде сантиментален романс. Той аккомпанираше на застаналата пред него на тротоара девойка, около петнадесетгодишна, облечена като госпожица, с кринолин, с пелеринка, с ръкавици и сламена шапчица с огненочервено перо; всичко това беше веето и износено. С уличен, дрезгав, но доста приятен и силен глас тя пееше романа в очакване да излезе някой от дюкянчето да ѝ даде две копейки. Расколников застана до спрелите двама-трима слушатели, послуша, извади петак и го сложи в ръката на девойката. Тя изведнъж прекъсна пеенето на най-лиричната и висока нота, сякаш го пресече, викна рязко на латернаджията: „Стига!“ и двамата се помъкнаха по-нататък към следващото дюкянче.

– Обичате ли уличното пеене? – обърна се изведнъж Расколников към един вече немлад минавач, който стоеше редом с него до латерната и имаше вид на фланьор*. Оня го погледна странно и се учуди. – Аз обичам – продължи Расколников, но с такъв вид, като да не говореше за пеене по улицата, а за нещо съвсем друго, – обичам, когато пеят с латерна в студена и влажна есенна вечер, непременно влажна, когато всички минавачи са със зеленикави и болни лица; или още по-добре, когато вали мокър сняг право надолу, без вятър... нали знаете? А през него блестят газените фенери...

[* Празноскитащ (фр.)]

– Не знам... Извинете... – измърмори господинът, изплашен и от въпроса, и от странния вид на Расколников, и пресече улицата, Расколников тръгна направо и излезе на оня ъгъл на Сенния, където продаваха търговецът и жена му, които приказваха тогава с Лизавета, но тях сега ги нямаше. Като позна мястото, той се спря, огледа се и се обърна към едно младо момче с червена рубашка, което се прозяваше на входа на брашнарския склад.

- Тук, на ъгъла, нали продава един търговец с една жена, с жена си, а?
- Всякакви продават – отвърна момчето, измервайки отвисоко Расколников.
- Как се казва?
- Както са го кръстили, тъй се казва.
- Ти да не си зарайчанин? От коя губерния си? Момчето пак погледна

Расколников.

– Нашият град, ваше сиятелство, не е губернский, а околийски, брат ми е скитал, а пък аз съм стоял все у дома, та не зная... Простете ми великодушно, ваше сиятелство.

– Тук, горе, пивница ли има?

– Кръчма е това, и билиард има; и принцеси се намират... Бива си ги!

Расколников прекоси площада. Там, на ъгъла, имаше гъста тъпна народ, все селяни. Той се промъкна чак в средата, вглеждайки се в лицата. Кой знае защо, искаше му се всекиго да заговори. Но селяните не му обръщаха внимание и нещо се разправяха за свои си работи, събирайки се на купчинки. Той постоя, помисли и тръгна вдясно, по тротоара, по посока на В-ия. Като мина площада, излезе на една пресечка...

И преди често беше минавал по тази къса пресечка, която извиваше и водеше от площада към улица Садовая. Напоследък, когато му ставаше противно, дори го влечеше да се шляе по всички тези места, „за да му стане още по-противно“. А сега тръгна по нея, без да мисли за нищо. Тук имаше една голяма къща с много кръчми и прочие заведения, където можеше да се яде и пие; от тях непрекъснато изтичваха жени, облечени, както се ходи „до комшиите“ – гологлави и само по рокля. На две-три места те се тъпяха по тротоара на групи, най-вече край стълбите за приземния етаж, където по две стъпала човек можеше да слезе в разни твърде увеселителни заведения. От едно от тях в тази минута се носеше трополене и глъчка по цялата улица, дрънкаше китара, пееха се песни и беше много весело.

Голяма група жени се тъпеше край входа; някои седяха на стъпалата, други – на тротоара, трети си говореха прави. Край тях по улицата се шляеше, ругаейки високо, пиан войник с цигара в уста и като че искаше да влезе някъде, но бе забравил къде. Един дрипльо ругаеше друг дрипльо и някакъв мъртво пиан се търкаляше наред улицата. Расколников се спря до голямата група жени. Те говореха с дрезгави гласове; всички бяха с басмени рокли, с ботинки от козя кожа и гологлави. Някои бяха прехвърлили четиридесетте, но имаше и седемнадесетгодишни, почти всички със синини под очите.

Него, който знае защо, го занимаваше пеенето и целият този шум и глъчка там долу... Оттам се чуваше как сред смеха и писъците някой буйно танцуваше, отмервайки такт с токове, съпроводен от китара и от неудържимия напев на тъничък фалцет. Той внимателно, мрачно и замислено слушаше, наведен пред входа, надничайки с любопитство от тротоара в преддверието.

Ти, стражарю мой прекрасен,
ти недей ме би напразно! –

лееше се тъничкият глас на певеца. На Расколников ужасно му се дося да разбере какво се пее, сякаш от това зависеше всичко. „Защо да не вляза? – помисли си той. – Смеят се! Пияни. Дали да не се напия?“

– Няма ли да влезете, мили господине? – запита го една от жените с доста звънък и още не съвсем дрезгав глас. Тя беше млада и дори не беше отвратителна – само тя от цялата група.

– Я виж, хубавичка! – отговори той, като се понадигна и я погледна.

Тя се усмихна: комплиментът много ѝ хареса.

– И вие сте много хубавичък – каза тя.

– Колко сте слаб! – забеляза басово друга. – Да не са ви изписали от болница?

– Уж все генералски дъщери, а носовете им на всичките чипи! – прекъсна я изведнъж приближил се селянин, пийнал, развеселен, с разкопчана дреха и хитро усмихната муцуна. – Я ги виж какви са весели!

– Влизай, като си дошъл!

– Ще вляза! Шекерче!

И той се изтърколи надолу.

Расколников продължи пътя си.

– Ей, господине! – извика подире му момичето.

– Какво?

То се сконфузи.

– Аз, мили господине, винаги с удоволствие бих прекарала времето си с вас, но сега никак не мога пред вас да си събера куража. Подарете ми, приятни кавалере, шест копейки да си пийна!

Расколников извади наслука три петачета.

– Ах, какъв добричък господин!

– А как се казваш?

– Ще питате за Дуклида.

– Не, това на нищо не прилича – каза изведнъж една от групата, клатейки глава към Дуклида. – Това не го разбирам, как може така да си иска! Аз сигурно бих умряла от срам...

Расколников погледна с любопитство оная, която говореше. Беше към тридесетгодишна, с лице, белязано от едра шарка, цялата в синини, с подпухнала горна устна. Тя говореше и осъждаше спокойно и сериозно.

„Къде – помисли си Расколников, продължавайки пътя си, – къде бях чел как един осъден на смърт, един час преди да умре, говори или мисли, че ако би му се наложило да живее някъде високо, върху скала и на толкова тясна площадка, че едва да има къде да стъпи с двата крака, а наоколо да има пропасти, океан, вечен мрак, вечно уединение и вечна буря – дори да трябва да стои така прав на това малко пространство цял живот, хиляди години, вечност – все пак е по-добре да живее така, отколкото да умре сега! Само да живее, да живее, да живее! Да живее както и да е – но само да живее!... Каква истина! Господи, каква истина! Подлец е човекът! И подлец е този, който го нарича за това подлец“ – добави той след минута.

Той излезе на другата улица. „А, «Кристалният дворец»! Одеве Разумихин говореше за «Кристалният дворец». Само че какво исках аз? Да, да прочета!... Зосимов казваше, че е чел във вестниците...”

– Вестници имате ли? – попита той, влизайки в доста просторната и дори спретната кръчма с няколко помещения, впрочем почти празни. Двама-трима посетители пиеха чай, а в едно вътрешно помещение група от четирима души пиеше шампанско. На Расколников му се стори, че между тях е Заметов. Впрочем отдалече не можеше да види добре.

„Все едно!“ – помисли той.

– Водка ли ще искате? – попита келнерът.

– Чай ми донеси. И вестници ми донеси, стари, от пет дни насам, ще ти дам бакшиш.

– Слушам. Ето днешните. И водка ли ще искате? Донесоха му стари вестници и чая. Расколников седна и затърси: „Излер – Излер – Ацтеки – Ацтеки – Излер – Бартола – Масимо – Ацтеки – Излер... тую, по дяволите! А, ето произшествията: паднала от стълбите – занаятчия умрял от препиване – пожар в Пески – пожар на Петербургска – пак пожар на Петербургска – на Петербургска – Излер – Излер – Излер – Излер – Масимо... А, ето...”

Той намери най-последно това, което търсеше, и зачете; редовете подскачаха пред очите му, той обаче дочете цялото известие и жадно затърси в следващите броеве допълнителните съобщения. Ръцете му трепереха, разгръщайки страниците, от трескаво нетърпение. Изведнъж някой седна до него, на неговата маса. Той погледна – беше Заметов, същият онзи Заметов и в същия вид, с пръстените, с верижките, със сресаната на път черна къдрава и напомадена коса, с контешка жилетка и малко изтъркано сако и с не съвсем чиста риза. Той беше весел, поне много весело и добродушно се усмихваше. Мургавото му лице се бе позачервило от изпитото шампанско.

– Как! Вие тук? – започна той с недоумение и с такъв тон, сякаш кой знае откога се познаваха. – А на мене Разумихин вчера ми разправяше, че сте в безсъзнание. Колко странно! А аз идвах у вас...

Расколников знаеше, че той ще го заговори. Остави вестниците и се обърна към него. Устните му се изкривиха в насмешлива усмивка и някакво ново, нервно нетърпение се четеше в тази насмешка.

– Зная, че сте идвали – отговори той, – казаха ми. Чорапа сте търсили... А знаете ли, Разумихин просто е във възторг от вас, казва, че заедно сте ходили при Лавиза Ивановна, при онази, за която се застъпвахте тогава, на поручик Барут намигахте, а той все не разбираше, помните ли? Как така не разбираше – ясна работа... а?

– Ама колко само буен!

– Барута ли?

– Не, приятелят ви, Разумихин...

– А добре си живеете вие, господин Заметов; по най-приятните места имате

безплатен достъп! Кой ви наливаше одеде с шампанско, а?

– Ами ние просто... пийнахме... защо да са ме наливали?!

– Хонорар! Нищо не изпускате! – Расколников се засмя.

– Нищо, вие сте добро момче, както и да е! – добави той, като тупна Заметов по рамото. – Аз не от злоба, „ами просто с обич, на шега“ го казвам, както е казал вашият работник, когато налагал Митка, там по делото за старицата де.

– Ами вие откъде знаете?

– Че аз може би и от вас повече зная.

– Какъв сте странен... Сигурно сте още много болен. Не е трябвало да излизате...

– Изглеждам ви странен?

– Да. Какво, вестници ли четете?

– Вестници.

– За пожарите много пишат.

– Не, аз не за пожарите. – И той загадъчно погледна Заметов; насмешлива усмивка пак изкриви устните му. – Не, аз не за пожарите – продължи той, намигайки на Заметов. – А признайте си, мили младежо, че ужасно ви се иска да разберете какво чета.

– Никак дори не ми се иска; просто така попитах. Не може ли да попитам? Вие какво все...

– Чуйте, вие сте човек образован, начетен, нали?

– Завършил съм шести гимназиален клас – отговори Заметов с известно достойнство.

– Шести! Ах ти, мое врабченце! Косата на път, пръстени – богат човек! Уф, какво миличко момченце! – Расколников се разсмя с нервен смях право в лицето на Заметов. Онзи се отдръпна и не че се обиди, но наистина много се учуди.

– Уф, какъв странен! – повтори Заметов много сериозно. – Струва ми се, че все още не сте на себе си.

– Не съм на себе си? Лъжеш се, врабченце!... Та, значи, аз съм странен? Ами интересен ли съм ви, а? Интересен ли съм?

– Интересен.

– Тъй да се каже, какво съм чел, какво съм търсил? Я колко броя съм поръчал да ми домъкнат! Подозрително, а?

– Е, кажете.

– Наострихте ли уши?

– Защо да наострям?

– После ще кажа защо ще наостряте, а сега, мили мой, заявявам ви... не, по-добре, „признавам си“... не, и това не подхожда – „давам показания, а вие записвате“ – ето така! Та давам показание, че четях, интересувах се... търсех... ровех се... – Расколников присви очи и изчака, – търсех – и с тази цел се отбих тук – за убийството на старицата, чиновнишката вдовица – произнесе той най-сетне почти шепнешком, като доближи съвсем лицето си до лицето на Заметов. Заметов го гледаше право в очите, без да се помръдне и без да си отмества лицето. По-късно на Заметов най-странно му се виждаше това, че точно цяла минута те мълчаха и точно цяла минута се гледаха така.

– Е, и какво, като сте чели? – извика той изведнъж в недоумение и нетърпеливо. – Мене какво ме засяга! Какво от това?

– Това е същата онази старица – продължи Расколников все така шепнешката и без да трепне от възклицанието на Заметов, – същата, за която – помните ли, когато започнахте да разказвате в участъка, аз припаднах. Сега разбирате ли?

– Какво значи това? Какво... да „разбирам“? – каза Заметов почти разтревожен.

Неподвижното и сериозно лице на Расколников се преобрази в миг и той изведнъж избухна отново в същия нервен смях, както одеде, като че не беше в състояние да се сдържи. И изведнъж съвсем ясно си спомни един неотдавнашен миг, когато стоеше зад вратата с брадвата, резето подскачаше, онези зад вратата ругаеха и се мъчеха да отворят, а на него внезапно му се дощя да им викне, да ги ругае, да им се изплези, да ги дразни, да се смее, да се смее, да се смее с глас.

– Вие или сте луд, или... – каза Заметов и спря, сякаш потресен изведнъж от мисълта, проблеснала внезапно в ума му.

– Или? Какво „или“? Хайде де? Хайде кажете!

– Нищо – отвърна сърдито Заметов. – Това са глупости! И двамата млъкнаха. След внезапния, припадъчен изблик на смях Расколников изведнъж стана замислен и тъжен, си сложи лакътя на масата и подпря главата си с ръка. Сякаш изобщо беше забравил Заметов. Мълчанието продължи доста дълго.

– Защо не си пиете чая? Ще изстине – каза Заметов.

– А? Какво? Чаят?... Да... – Расколников отпи от чашата сложи в устата си залък хляб и изведнъж, като погледна Заметов, сякаш в миг всичко си спомни и като че дойде на себе си: лицето му в същата минута прие първоначалното си насмешливо изражение. Той продължи да си пие чая.

– Много се навъдиха напоследък тия мошеничества – каза Заметов. – Ето наскоро четох в „Московские ведомости“, че в Москва заловили цяла шайка фалшификатори на пари. Цяла организация. Подправяли банкноти.

– О, това е стара работа! Още преди месец го четох – отговори спокойно Расколников. – Та това според вас са мошеници? – добави той, усмихвайки се.

– Че как да не са мошеници?

– Тези? Това са деца, бланбеки*, а не мошеници! Петдесет души се събрали да вършат такава работа! Може ли такава нещо? И трима са много, дори ако всеки вярва на другия повече, отколкото на самия себе си!

[* Тук в смисъл „сукалчета“ (фр.)]

Иначе достатъчно е единият да се напие и да се раздрънка и всичко отива по дяволите! Сукалчета! Наемат несигурни хора да им разменят банкнотите по банките; такава работа да поверят на първия срещнат! Но да речем, че децата успеят, да речем, че всеки успее да си размени по милион, ами после? Цял живот? Всеки зависи от другите за през целия си живот! Че то по-добре да се обесиш! А те и да ги разменят не съумели: взел да ги разменя в банката, получил пет хиляди – и му се разтреперили ръцете. Четирите хиляди ги преброил, а петата я взел, без да я брои, на вяра, само час по-скоро да си пхне парите в джоба и да избяга. И, разбира се, събудил подозрение. И всичко отишло по дяволите заради един глупак! Как е възможно такава нещо?

– Че му се разтреперили ръцете ли? – подхвана Заметов. – Не, това е възможно. Не, напълно съм уверен, че е възможно. Може да ти се случи да не издържиш.

– Това да не издържиш?

– А вие ще издържите ли? Не, аз не бих издържал! За сто рубли възнаграждение да се решиш на такъв ужас! Да отидеш с фалшива банкнота, и то къде? В банката, където всички са врели и кипели в тази работа – не, аз бих се объркал. А вие няма ли да се объкате?

На Расколников изведнъж страшно му се дощя пак „да се изплези“. От време на време тръпки минаваха по гърба му.

– Аз иначе бих постъпил – започна той издалече. – Аз бих обменял така: бих преброил първите хиляда може би четири пъти – отпред назад и отзад напред; във всяка банкнота бих се вглеждал, после бих се заловил за следващите хиляда, бих започнал да броя, бих преброил до средата и бих извадил една петдесетачка, бих я погледнал срещу светлината, после бих я обърнал и пак бих я погледнал срещу светлината – да не би да е фалшива? „Мене, един вид, ме е страх: една моя роднина загуби наскоро така двадесет и пет рубли“ и бих разказал някаква история. А като започна да броя трите хиляди – не, момент, аз май във вторите хиляда не преброих добре седмата стотица, съмнявам се нещо; бих зарязал третите и пак бих се заловил за вторите – и така и петте. А като свърша, бих извадил от петата и от втората по една банкнота и пак бих ги погледнал срещу светлината, и пак със съмнение – „Сменете ги, моля“ – и така бих изтровил касиера, че просто да не знае как да се отърве от мене! Най-после бих свършил, бих си тръгнал, бих отворил вратата – но не, извинете, пак се връщам, да попитам нещо, за обяснение – ето как бих постъпил аз!

– Уф, какви страшни неща разправяте! – каза със смях Заметов. – Само че това са приказки, а инак сигурно щяхте да се поспънете. В онези неща, да ви кажа, според мен не само ние с вас, но даже обигран, безразсъдно смел човек не може да гарантира за себе си. Ето ви на пресен пример: в нашия квартал убиха старицата. Нали уж смел човек, посред бял ден рискувал толкова, само по чудо се спасил – но ръцете му все пак са трепнали: не съумял да я обере, не издържал; то си личи...

Расколников като че се обиди.

– Личало! Хайде, хванете го сега де! – извика той, дразнейки злорадо Заметов.

– Ще го хванем.

– Кой? Вие ли? Вие да го хванете? Ще има да потичате! За вас кое е най-важното: харчи ли човек пари или не. Уж нямаше пари, а пък изведнъж взе да харчи – как да не е той! Че вас и едно дете ще ви излъже по този начин, ако поиска!

– Там е работата я, че те всички правят така – отговори Заметов, – ще убие хитро, ще рискува живота си, а после – право в кръчмата и се издава. По харченето ги залавят. Не са всички хитреци като вас. Вие, разбира се, нямаше да отидете в кръчмата, нали?

Расколников навъси вежди и втренчено погледна Заметов.

– На вас май ви се услади, искате да разберете как бих постъпил и в този случай? – попита той с неудоволствие.

– Бих искал – твърдо и сериозно отвърна оня. Той взе да говори и да гледа някак прекалено сериозно.

– Много?

– Много.

– Добре. Ето как бих постъпил аз – започна Расколников, като пак изведнъж доближи лицето си до лицето на Заметов, пак го загледа право в очите и зашепна, така че този път онзи чак потръпна. – Ето как бих постъпил аз: бих взел парите и вещите и на излизане оттам веднага, без да се отбивам никъде, бих отишъл в някое затънтено място, където има само огради и почти никой не минава, в някоя овощна градина или нещо подобно. Бих си набелязал още отнапред в този двор някой камък, тежък, да речем, петнадесет килограма, в някой ъгъл, до оградата, който си стои там може би от времето, когато са строили къщата; бих повдигнал камъка – под него трябва да има вдлъбнатинка – и в тази вдлъбнатинка бих сложил всички вещи и парите. Бих ги сложил и бих ги затиснал с камъка, тъй както си е бил преди, бих позатъпкал малко с крак наоколо и бих си отишъл. После година, две нищо не бих взимал, три не бих взимал – хайде, търсете! Гонете вятъра, ако си нямате работа!

– Вие сте луд – каза Заметов, който знае защо, също едва ли не шепнешката и, който знае защо, изведнъж се отдръпна от него. Очите на Расколников засвяткаха: той страшно пребледня; горната му устна трепна и заподскача. Той се наведе колкото можеше по-близо до Заметов и зашава устни, без нищо да произнася; това продължи около половин минута; той знаеше какво прави, но не можеше да се сдържа. Страшната дума, както тогава резето на вратата, просто подскачаше на устните му: още малко – и ще се отрони; още малко – и ще я изпусне; още малко – и ще я изрече!

– Ами ако аз съм убил старицата и Лизавета? – проговори той изведнъж и се опомни.

Заметов диво го погледна и пребледня като платно. Лицето му се изкриви в усмивка.

– Нима е възможно това? – проговори той едва чуто. Расколников злобно го погледна.

– Признайте си, че повярвахте? Да? Нали?

– Съвсем не! Сега повече от когато и да било не вярвам! – бързо каза Заметов.

– Хвана се най-после! Хванахме вrabченцето! Значи, преди вярвахте, щом сега „повече от когато и да било не вярвате“?

– Но съвсем не! – възкликна Заметов, явно объркан. – Вие затова ли ме плашихте, за да ме доведете до това?

– Та, значи, не вярвате? А за какво заговорихте в мое отсъствие, когато излязох от участъка? А защо поручик Барут ме разпитва след припадъка? Ей ти – викна той на келнера, като стана и си взе фуражката, – колко?

– Тридесет копейки всичкото – отговори онзи и дотича.

– Ето ти и двадесет копейки бакшиш. Гледай колко пари! – протегна той към Заметов треперещата си ръка с банкнотите. – Червенички, синички, двадесет и пет рубли. Откъде са? Ами новите дрехи откъде са? Нали знаете, че бях без копейка! Нали сте разпитали вече хазайката?... Хайде, стига! Assez causé!* Довиждане... всичко най-хубаво!...

[* Стига сме бърбили! (фр.)]

Той излезе, целият разтреперан от някакво необуздано истерично чувство, в което имаше обаче и частица непоносима наслада – но впрочем мрачен и страшно

изморен. Лицето му беше изкривено като след някакъв припадък. Умората му бързо растеше. Сега силите му се събуждаха и преливаха изведнъж, при първия тласък, от първия дразнител, и също така бързо отслабваха с отслабването на дразнителя.

А Заметов, останал сам, още дълго седя на същото място в размисъл.

Расколников, без да иска, преобърна всичките му мисли по въпросното предположение и окончателно установи мнението му.

„Иля Петрович е тъпак!“ — реши той окончателно.

Едва Расколников отвори вратата към улицата и изведнъж точно там се сблъска с влизащия Разумихин. И двамата на крачка разстояние не се бяха забелязали един друг, така че почти си удариха главите. Известно време те се измерваха с поглед. Разумихин беше изумен до немай-къде, но изведнъж гняв, истински гняв страшно светна в очите му.

— Ето къде си бил! — изкрещя той с цяло гърло. — От леглото избягал! А аз под дивана даже го търсих! И на тавана се качвахме! Едва не пребих Настася заради тебе... А той къде бил! Родка! Какво значи това? Казвай цялата истина! Признавай! Чува ли?

— Това значи, че всички сте ми омръзнали до смърт и искам да съм сам — спокойно отговори Расколников.

— Сам? Когато още не можеш да ходиш, когато муцуната ти е бледа като платно и се задъхваш? Глупак!... Какво си правил в „Кристалният дворец“? Признавай веднага!

— Пусни ме! — каза Расколников и понечи да продължи. Това вече изкара Разумихин от кожата: той здраво го хвана за рамото.

— Да те пусна? И смееш да ми казваш: „Пусни ме!“ Знаеш ли какво ще направя сега с тебе? Ще те сграбча, ще те направя на вързоп, ще те занеса под мишница вкъщи — и под ключ!

— Слушай, Разумихин — започна тихо и като че ли съвсем спокойно Расколников, — нима не виждаш, че не искам твоите благодеяния! И що за желание да правиш благодеяния на такива, които... плюят на това? На такива в крайна сметка, на които им е действително тежко да понасят това? Защо трябваше да ме намираш в началото на заболяването ми? Аз може би бих бил много щастлив да умра? Нима недостатъчно ясно ти дадох да разбереш днес, че ме мъчиш, че си ми... омръзнал! Що за желание наистина да мъчиш хората! Уверявам те, че всичко това сериозно пречи на оздравяването ми, защото непрекъснато ме дразни. Нали одеде Зосимов си отиде, за да не ме дразни. Остави ме, за Бога, и ти! И в края на краищата какво право имаш да ме задържаш насила? Нима не виждаш, че аз сега говоря в пълно съзнание? Как, научи ме как да те склоня най-после да не ми досаждаш и да не ми правиш благодеяния? Нека съм неблагодарен, нека съм долен човек, само ме оставете на мира, всички, за Бога, ме оставете на мира! Махнете се! Махнете се!

Той започна спокойно, радвайки се предварително на всичката злъч, която се готвеше да излее, а свърши в изстъпление, задъхвайки се, както одеде с Лужин.

Разумихин постоя, помисли и пусна ръката му.

— Върви по дяволите тогава! — каза той тихо и почти замислено. — Стой! — изрева внезапно, когато Расколников понечи да тръгне. — Чуй ме. Заявявам ти, че всички вие, до един сте дърдорковци и самохвалковци! Появи ли се някакво страданийце — и му треперите като на писано яйце! И в това даже крадете чуждите автори. Нито следа от самостоятелен живот няма във вас! От всеки сте направени вие, а вместо кръв имате суроватка! На нито един от вас не вярвам! Най-важното за вас при всички обстоятелства е как да не приличате на хора! Сто-ой! — изкрещя той с удвоен гняв, като забеляза, че Расколников пак се кани да си тръгне. — Слушай докрай! Знаеш, че днес се събираме у дома за новата квартира, те сега може и да са дошли вече — но аз преди малко минах и оставих чичо да приема гостите. Та ако ти не беше глупак, досаден глупак, непоправим глупак, ако не беше някакъв превод от чужд език — защото, Родя, признавам, ти си умно момче, но си глупак! — та, значи, ако не беше глупак, щеше да направиш по-добре да дойдеш днес у дома да прекараш вечерта, вместо да си хабиш подметките. Щом вече си излязъл, какво толкова! Аз бих те настанил в меко кресло, хазаите имат... Чай, компания... Ако искаш, може и на кушетката да те настаня — все пак между нас ще полежиш... И Зосимов ще дойде. Ще наминеш ли? — Не.

— Лъ-жеш! — възкликна нетърпеливо Разумихин. — Че откъде знаеш? Ти не можеш да отговаряш за себе си! И изобщо нищо не разбираш от тази работа... Аз хиляди пъти

точно така съм се скарвал с хората – и пак съм се връщал... Засрамиш се – и се върнеш при човека! Запомни, значи, къщата на Починков, третия етаж...

– Но вие така, господин Разумихин, комай можете да позволите някой и да ви набие, заради удоволствието да благодетелствате.

– Кого? Мене? За такава фантазия ще му отвинтя носа! Починков, номер четиридесет и седем, квартирата на чиновника Бабушкин...

– Няма да дойда, Разумихин! – Расколников се обърна и си тръгна.

– Бас държа, че ще дойдеш! – извика подире му Разумихин. – Иначе ти... иначе не искам да те зная! Почакай, хей! Заметов там ли е?

– Там е.

– Видя ли те?

– Видя ме.

– Говорихте ли?

– Говорихме.

– За какво? Впрочем върви по дяволите, не ми казвай. У Починков, четиридесет и седем, Бабушкин, помни!

Расколников стигна до Садовая и сви. Разумихин гледаше подире му замислен. Най-после махна с ръка и влезе в къщата, но се спря посред стълбите.

„Дявол го взел! – продължи той почти гласно. – Смислено говори, а като че ли... Ами и аз съм глупак! Че нима лудите не говорят смислено? А Зосимов, струва ми се, именно от това се страхува! – Той се плесна по челото. – Ами ако... е, как да го пускаш сега сам! Ще вземе да се удави... Ех, че глупост направих! Не може така!“ И той затича обратно подир Расколников, но онзи се беше изпарил. Той плю и с бързи крачки се върна в „Кристалният дворец“ да разпита по-скоро Заметов.

Расколников отиде направо на – ския мост, застана на средата, до перилата, облакът се на тях и се загледа надолу. След като се раздели с Разумихин, той усети такава слабост, че едва се дотъри дотук. Искаше му се някъде да седне или да легне, на улицата. Наведен над водата, той гледаше машинално последните розови отблясъци на залеза, къщи, които тъмнееха в сгъстяващия се здрач, един далечен прозорец, някъде в мансарда на левия бряг, искрящ, сякаш пламнал от последния слънчев лъч, който го бе осветил за миг, тъмнеещата вода на канала и като че внимателно се вглеждаше в тази вода. Най-накрая пред очите му се завъртяха някакви червени кръгове, къщите се залюляха, минувачите, крайбрежните улици, каляските – всичко се завъртя и затанцува наоколо му. Изведнъж той потръпна, може би спасен от нов припадък поради едно ужасно и безобразно видение. Почувства, че някой е застанал до него, отдясно, редом; погледна и видя една жена – висока, забрадена с жълто, продълговато, изпито лице и зачервени, хлътнали очи. Тя гледаше право в него, но очевидно нищо не виждаше и никого не различаваше. Изведнъж се облегна с дясната си ръка о перилата, вдигна десния си крак и го преметна през решетката, после левия и се хвърли в канала. Мръсната вода се разтвори, погълна за миг жертвата, но след минута удавницата изплува и бавно се понесе надолу по течението, с глава и крака във водата и с гръб на повърхността, с усукана и надута над водата като възглавница пола.

– Удави се, удави се! – викаха десетки гласове; хората се стичаха и двете крайбрежни улици се пълнеха със зяпачи; на моста около Расколников се стълпи народ, който напираше и го притискаше отзад.

– Божичко, че това е нашата Афросинюшка! – чу се някъде наблизко плачлив женски вик. – Божичко, спасете я! Милички, извадете я!

– Лодка! Лодка! – викаха в тълпата.

Но вече нямаше нужда от лодка: един стражар изтича по стълбите към канала, свали шинела, ботушите и се хвърли във водата. Работата не беше трудна: водата носеше удавницата на две крачки от стълбите, той я хвана с дясната ръка за дрехите с лявата успя да хване пръта, който му подаде другарят му и удавницата веднага бе извадена. Сложиха я на гранитните камъни на стълбата. Тя се съвзе скоро, надигна се, седна, взе да киха и пухти, като безсмислено триеше с ръце мократа си рокля. Не говореше нищо.

– Съвсем се пропи, божичко, съвсем – виеше същият женски глас вече до Афросинюшка, – тези дни искаше да се беси от въжето я смъкнаха. Отидох до бакалина, оставих момиченцето да я пази – и ето на – стана грях! От еснафите е, бащице, от

нашите, наблизо живее, втората къща от края, ей тук...

Хората се разотиваха, стражарите още се занимаваха с удавницата, някой спомена за участъка... Расколников гледаше всичко със странно чувство на равнодушие и безучастност. Стана му противно. „Не, гадно е... във водата... не струва – мърмореше си той. – Нищо няма да стане – добави, – няма защо да чакам. Какво, участъка... А защо Заметов не е в участъка? В десет е отворен...“ Обърна се с гръб към парапета и се огледа.

„Е, тогава какво! Добре!“ – каза той решително, тръгна си от моста и се запъти към участъка. Сърцето му беше празно и глухо. Не искаше да мисли. Дори мъката му мина, нямаше и следа от одевешната енергия, с която излезе от къщи, „за да сложи край на всичко!“ Замести я пълна апатия.

„Е какво, и това е изход! – мислеше той, вървейки бавно и отпуснато по крайбрежната улица. – Все пак ще сложа край, защото искам... изход ли е това обаче? Е, все едно! Метър пространство ще имам – хе! Какъв край все пак! Нима е краят? Ще им кажа ли или няма да им кажа? Е... по дяволите! Пък и изморен съм: да можеше по-скоро да легна или да седна някъде! Най-срамното е, че е прекалено глупаво. Но плюя и на това. Тю, какви глупости ми идват в главата...“

За участъка трябваше да върви все направо и на втората пряка да свие вляво: той беше на две крачки. Но като стигна до първата пряка, спря, поразмисли, сви в пресечката и заобиколи през две улици – може би без цел, а може би и за да отложи поне още малко и да спечели време. Вървеше и гледаше в земята. Изведнъж сякаш някой му прошепна нещо на ухото. Вдигна глава и видя, че стои пред онази къща, точно до вратата. От онази вечер не бе идвал тук, не бе и минавал. Непреодолимо и необяснимо желание го повлече. Той влезе в къщата, премина входа, после сви в първия коридор вдясно и се заизкачва по познатите стълби към четвъртия етаж. На тясното и стръмно стълбище беше много тъмно. Спираше на всяка площадка и се оглеждаше с любопитство. На площадката на първия етаж рамката на прозореца беше извадена. „Тогава не беше“ – помисли си той. Ето и квартирата на втория етаж, където работеха Николашка и Митка. „Заклучена е; и вратата е боядисана; значи, дава се под наем. Ето и третия етаж... и четвъртия... Тук!“ Изпадна в недоумение; вратата към тази квартира беше широко отворена, вътре имаше хора, чуваха се гласове; това никак не го очакваше. След известно колебание изкачи последните стъпала и влезе в квартирата.

И тук се ремонтиреше: вътре имаше работници; това като че го поразя. Той си мислеше, че ще намери всичко точно така, както го бе оставил тогава, дори може би и труповете на същите места на пода. А то: голи стени, никакви мебели; странно някак! Отиде до прозореца и седна на перваза.

Бяха само двама работници, и двамата – млади момчета, единият – по-възрастен, а другият – доста по-млад. Те облепваха стените с нови тапети – бели на лилави цветчета – вместо предишните жълти, изпокъсани и извехтели. На Расколников това, който знае защо, ужасно не му хареса; той гледаше враждебно тези нови тапети, сякаш съжаляваше, че така са променили всичко.

Работниците, очевидно, се бяха забавили и затова бързо свиваха хартията и се готвеха да си вървят. Появата на Расколников почти не привлече вниманието им. Те разговаряха за нещо. Расколников скръсти ръце и се заслуша.

– Идва тя, оназ де, заранта при мене – говореше по-големият на по-малкия, – по тъмно още, издокарана, не ти е работа. „Какво – казвам, – ми се лимончиш, какво ми се портокалчиш?“ „Аз – казва, – Тит Василич, искам отсега нататък изцяло да съм във ваша власт.“ Ето какво било! А пък издокарана; журнал, същински журнал!

– Ами какво е журнал, чичко? – запита младият. Той явно се учеше от „чичкото“.

– Журнал, това, братле, значи, са картички таквиз, шарени, на тукашните шивачи всяка събота им идат по пощата, от чужбина, и там, значи, е казано кой как да се облича – и за мъжете, значи, и за жените. Изрисувано е, значи. Мъжкия пол повечето с палта е изрисуван, а пък по женската част таквиз суфлери, братле, да гледаш, да им се ненагледаш!

– То какво ли няма в този Питер! – възкликна въодушевено по-младият. – От пиле мляко само няма!

– Освен туй, братле, всичко се намира – потвърди наставнически по-възрастният.

Расколников стана и отиде в другата стая, където преди стояха леглото, сандъчето и скринът; без мебелите стаичката му се видя ужасно малка. Тапетите бяха същите; в ъгъла върху тях ясно личеше мястото на иконостаса. Той погледна и се върна при прозореца. По-възрастният работник го поглеждаше под око.

– Вие какво искате? – запита той изведнъж, обръщайки се към него.

Вместо отговор Расколников стана, излезе на стълбището, хвана звънчето и го дръпна. Същото звънче, същият тенекиен звук! Дръпна втори, трети път; вслушваше се и си спомняше. Предишното мъчително, страшно чувство започваше все по-ярко и по-живо да се възобновява в него, той потрепваше при всяко дръпване и му ставаше все по-приятно и по-приятно.

– А бе ти какво искаш? Кой си? – извика работникът и излезе при него.

Расколников пак влезе вътре.

– Квартирата искам да наема – каза той, – оглеждам я.

– Квартити нощем не се наемат; и освен това трябва да дойдете с портиера.

– Подът е измит: ще се боядисва ли? – продължи Расколников. – Ами кръв няма ли?

– Каква кръв?

– Че нали старицата я убиха, и сестра й. Тук имаше цяла локва.

– А бе ти що за човек си? – извика разтревожен работникът. – Аз?

– Да.

– Искаш ли да знаеш?... Да идем в участъка, там ще кажа. Работниците го изгледаха с недоумение.

– Време е да си ходим, забавихме се. Хайде, Альошка. Трябва да заключим – каза по-възрастният.

– Да вървим! – отвърна Расколников равнодушно, мина напред и заслиза бавно по стълбите. – Ей, портиерът! – извика той, стигайки до входа.

Няколко души стояха до самия вход на къщата, откъм улицата, и зяпаха минавачите: двамата портиери, една жена, някакъв занаятчия по халат и още неколцина. Расколников отиде право при тях.

– Какво искате? – обади се един от портиерите. Беше ли в участъка?

– Ей сега бях. Защо питате?

– Има ли някой? – Има.

– И помощник-началникът ли е там?

– Беше по едно време. На вас защо ви е? Расколников не отговори и застана до него замислен.

– Идва да гледа квартирата – каза, приближавайки се, по-възрастният работник.

– Коя квартира?

– Ами дето работим. „Защо – казва, – сте измили кръвта? Тук – казва, – убийство стана, а пък аз дойдох да я наема.“ И звънчето взе да дърпа, за малко да го откъсне. „Да идем – казва, – в участъка, там всичко ще докажа.“ И ни се лепна.

Портиерът с недоумение и намръщено разглеждаше Расколников.

– Вие кой сте? – извика той колкото може по-страшно.

– Аз съм Родион Романич Расколников, бивш студент, а живея в дома на Шил, тук на пресечката, много наблизо, в квартира номер четиринадесет. Питай портиера... той ме знае, Расколников каза всичко това някак лениво и замислено, без да се обръща, с вперен в здрачената улица поглед.

– В квартирата защо сте ходили?

– Да я видя.

– Какво има да я гледаш?

– Да го отведем ли в участъка? – намеси се изведнъж занаятчията, но млъкна.

Расколников го стрелна косо през рамо, погледна го внимателно и каза все така тихо и лениво:

– Да вървим!

– Па ще го заведем! – подхвана окуражилият се занаятчия.

– Защо е разпитвал за онова, който го знае какво има наум, а?

– Да е пиан, не е пиан, ама Господ ги знае – измърмори работникът.

– Абе какво искате? – викна пак портиерът, вече сериозно разсърден. – Ти какво си се лепнал?

– Уплаши се от участъка, а? – каза му с насмешка Расколников.

– От какво да се уплаша? Какво си се лепнал?
– Нехранимайко! – извика жената.
– Абе що ще се разправяш с него – извика другият портиер, огромен селянин с разкопчана връхна дреха и ключове на пояса. – Пръждосвай се!... Същински нехранимайко!... Пръждосвай се!

И като хвана Расколников за рамото, го изхвърли на улицата. Расколников залитна, но не падна, изправи се, погледна мълчаливо всички зрители и си тръгна.

– Чуден човек – каза работникът.
– Чуден народ се навъди напоследък – каза жената.
– Все пак трябваше да го отведем в участъка – добави занаятчията.
– Няма какво да си взимаме беля на главата – реши едрият портиер. – Ама че нехранимайко! Сам се навира, а като си вземеш беля на главата, после не можеш се оправи... Знаем ги тия!

„Та да отида ли или да не отида“ – мислеше Расколников, спирайки насред булеварда, на кръстопътя, оглеждайки се, като да чакаше някой да му каже решаващата дума. Но никой отникъде не се обади; всичко беше глухо и мъртво като камъните, по които стъпваше, за него мъртво, само за него... Изведнъж в далечината, на около двеста крачки, в края на улицата, в гъстеещия мрак той различи тълпа, говор, викове... Сред тълпата стоеше някаква каляска... Насред улицата затрептя светлинка. „Какво става?“ Расколников сви вдясно и тръгна към тълпата. Той някак се улавяше за всичко и като си помисли това, хладно се усмихна, защото вече окончателно беше решил за участъка и беше сигурен, че сега всичко ще свърши.

VII

Посред улицата стоеше каляска, елегантна, богаташка, впрегната в чифт буйни сиви коне; тя беше празна, а кочияшът, слязъл от капрата, стоеше до нея; конете ги държаха за юздите. Наоколо се тълпеше много народ, най-отпред – стражари. Един от тях държеше в ръка запалено фенерче, с което, навеждайки се, осветяваше нещо на улицата, точно до колелата. Всички говореха, викаха, ахкаха; кочияшът изглеждаше объркан и от време на време повтаряше:

– Какъв грях! Господи, какъв грях!

Расколников си проби път колкото можа и видя най-после причината за това суетене и любопитство. На земята лежеше току-що прегазен от конете човек, в безсъзнание, явно много бедно обличен, но в „благородно“ облекло, целият в кръв. От лицето му, от главата течеше кръв; лицето му беше цялото в рани, изподраскано и обезобразено. Личеше си, че са го премазали здравата.

– Божичко! – нареждаше кочияшът. – Как да го предвардиш! Че то да карах бързо или да не му бях викнал, а то бавно карах, равномерно. Всички видяха: хората ако лъжат – и аз лъжа. Пияният свещ няма да запали – то се знае!... Гледам го – прекосява улицата, залита, едва не пада – викнах веднъж, втори път, трети и позапрых конете; а той взе, че им падна право под краката! Нарочно ли беше, кой го знае, ама съвсем нетрезвен беше... Пък кончетата са млади, плашливи – дръпнаха се, а той изкрещя – те още повече... и стана белята.

– Точно така беше! – разчу се нечий свидетелски глас от тълпата.

– Че викаше, вярно е, три пъти му извика – обади се друг глас.

– Баш три пъти, всички чухме! – извика трети.

Впрочем кочияшът не беше много унил и изплашен. Личеше си, че каляската принадлежи на богат и влиятелен човек, който я чакаше някъде; стражарите също бяха много загрижени как да уредят това последно обстоятелство. Премазаният трябваше да бъде занесен в участъка и в болницата. Никой не знаеше името му.

В това време Расколников се промъкна и се наведе още повече. Изведнъж фенерчето ярко освети лицето на нещастника и той го позна.

– Аз го познавам, познавам го! – завика той, като си пробиваше път напред. – Той е чиновник, бивш, титулярен съветник, Мармеладов! Живее тук наблизко, в дома на Козел... По-бързо лекар! Аз ще платя, ето! – Извади от джоба си пари и ги показваше на стражаря. Беше необикновено развълнуван.

Стражарите бяха доволни, че са научили кой е премазаният. Расколников каза и

своето име, даде адреса си и най-настойчиво, като че се отнасяше за собствения му баща, ги увещавахе да пренесат по-скоро загубилия съзнание Мармеладов в квартирата му.

– Ето тук, през три къщи – разпореждаше се той, – домът на Козел, на немца, богаташа... Навярно тъкмо се е прибирал пиан вкъщи. Познавам го... Той е пияница... Семейство има, жена, деца, дъщеря има. Къде ще го карате в болницата сега, а там в къщата навярно има лекар! Аз ще платя, ще платя!... все пак свои хора веднага ще му помогнат, а до болницата ще умре...

Той дори успя да мушне незабелязано пари на стражаря; работата впрочем беше ясна и законна и във всеки случай тук по-скоро можеше да получи помощ. Вдигнаха премазания и го понесоха; помагачи се намериха. Къщата на Козел беше на тридесетина крачки. Расколников вървеше отзад, крепеше внимателно главата и показваше пътя.

– Насам, насам! По стълбите трябва да го качваме с главата нагоре; обърнете се... така! Ще ви платя, ще ви се отблагодаря – мърмореше той.

Катерина Ивановна, както винаги, щом намереше свободна минута, веднага започваше да ходи напред-назад по малката си стаичка, от прозореца до печката и обратно, със здраво скръстени на гърдите ръце, като си приказваше сама и кашляше. Напоследък тя започна все по-често и продължително да разговаря с по-голямото си момиченце, десетгодишната Полинка, която макар още да не разбираше много неща, затова пък много добре беше разбрала, че е необходима на майка си, и винаги я следеше с големите си умни очички и всякак хитруваше, за да се прави, че уж всичко разбира. Този път Полинка събличаше малкото си братче, на което целия ден не му беше добре, за да го сложи да спи. Докато чакаше да му сменят ризката, която трябваше същата нощ да бъде изпрана, момченцето седеше мълчаливо на стола със сериозен израз, изправено и неподвижно, с изпънати напред прилепени едно до друго крачета, с петички към присъстващите, а с пръстите встрани. То слушаше какво си говорят майка му и сестричето, надуло устнички, широко разтворило очички и без да шавне, точно както обикновено трябва да седят всички умни момченца, когато ги събличат, за да ги сложат да спят. Другото момиченце, още по-малко от него, в дрипи, стоеше до паравана и чакаше реда си. Вратата към стълбите беше отворена, за да се защитят, поне донякъде, от облаците тютюнев дим, които нахлуваха от другите стаи и от които нещастната туберкулозна жена непрекъснато кашляше дълго и мъчително. Катерина Ивановна сякаш бе отслабнала още повече през тази седмица и червените петна по бузите ѝ пламтяха още по-ярко.

– Няма да ми повярваш, ти не можеш да си представиш, Полянка – говореше тя, като се разхождаше по стаята, – колко весело и богато живеехме вкъщи при баща ми и как този пияница погуби мене и вас всички ще погуби! Баща му беше статски полковник и вече почти губернатор; оставаше му да направи една само крачка и затова всички, които идваха у нас, му казваха: „Ние, Иван Михайлович, вече ви имаме за наш губернатор.“ Когато аз... кха! Когато аз... кха-кха-кха... триж проклет живот! – извика тя, като изплю храчките и се хвана за гърдите. – Когато аз... ах, когато на последния бал у предводителя на дворянството... ме видя княгиня Безземелна – която после, когато се омъжих за баща ти, Поля, ми даде благословия – веднага попитала: „Не е ли това същата мила девойка, която танцува с шал при завършване на пансиона?...“ (Разпраното трябва да се зашие; да беше взела иглата да го закърпиш още сега, както съм те учила, иначе утре... кха! – утре... кха-кха-кха!... още повече ще го скъса – извика тя, като се дереше от кашлицата.) Тогава от Петербург току-що беше пристигнал камерюнкерът княз Шчеголски... танцува с мене мазурка и още на другия ден искаше да дойде да поиска ръката ми; но аз му благодарих най-учтиво и казах, че сърцето ми отдавна принадлежи на друг. Този друг беше твой баща, Полинка; татко ужасно се ядоса... А водата готова ли е? Хайде, дай ризката; ами чорапките?... Лида – обърна се тя към малката дъщеря, – ти тази нощ тъй спи, без ризка; все някак... и чорапките си сложи при ризката... Заедно да ги изпера... Къде се бави този дрипльо, пияница! Захабил си е ризата, на пачавра я е направил, изпокъсал я е цялата... Поне всичко наведнъж, да не се мъча две нощи? Господи! Кха-кха-кха! Пак! Какво е това? – извика тя, като видя тълпата в коридора и хората, които влизаха в стаята ѝ, понесли нещо. – Какво е това? Какво носят? Господи!

– Ами къде да го сложим? – попита стражарят, оглеждайки се, след като вече бяха внесли в стаята окървавения и в безсъзнание Мармеладов.

– На дивана! Сложете го направо на дивана, ето с главата насам – нареждаше Расколников.

– Прегазиха го на улицата! Пиян! – извика някой от коридора. Катерина Ивановна стоеше цяла пребледняла и дишаше тежко. Децата се изплашиха. Малката Лидочка извика, спусна се към Полинка, прегърна я и цялата се разтрепери.

След като настани Мармеладов, Расколников се спусна към Катерина Ивановна.

– За Бога, успокойте се, не се страхувайте! – приказваше забързано той. – Пресичал улицата, прегазила го каляска, не се безпокойте, ще се съвземе, аз ги накарах да го донесат тук... идвал съм у вас, помните ли... Той ще се свести, аз ще платя!

– Намери си го! – отчаяно извика Катерина Ивановна и се хвърли към мъжа си.

Расколников скоро разбра, че тя не е от онези жени, които веднага припадат. В миг под главата на нещастника бе сложена възглавница, за което още никой не бе помислил. Катерина Ивановна започна да го съблича, да го оглежда, въртеше се около него и не губеше присъствие на духа, забравила себе си, прехапала треперещите си устни и сподавила воплите, готови да се изтръгнат от гърдите ѝ.

Расколников в това време склони някого да изтича за лекар. Оказа се, че лекарят живее през една къща.

– Изпратих да викнат лекар – повтаряше той на Катерина Ивановна, – не се безпокойте, аз ще платя. Няма ли вода?... И дайте кърпа, пешкир, нещо, по-скоро; още не се знае как е ранен... Той е ранен, а не убит, вярвайте... Какво ли ще каже докторът?

Катерина Ивановна се спусна към прозореца; там в ъгъла, на продънен стол имаше голям глинен леген с вода, сложен, за да се изпере през нощта бельото на децата и съпруга. С това нощно пране се занимаваше самата Катерина Ивановна, собственоръчно, най-малко два пъти седмично, а понякога и по-често, защото бяха стигнали дотам, че вече почти нямаха бельо за смяна и всеки член на семейството имаше само по един кат, а Катерина Ивановна не можеше да понася нечистотата и предпочиташе да се измъчва през нощта непосилно, докато всички спят, за да успее до сутринта да изсуши мокрото бельо на опънатото въже и да им го даде чисто, отколкото да вижда в къщата си мръсотия. Тя се опита да вдигне легена, за да го пренесе, както искаше Расколников, но едва не падна с него. Расколников вече беше успял да намери пешкир, намокри го и взе да мие обляното в кръв лице на Мармеладов. Катерина Ивановна стоеше до него, с болка си поемаше дъх и се държеше за гърдите. Самата тя се нуждаеше от помощ. Расколников започна да разбира, че може би е направил зле, като настоя да пренесат тук прегазения. Стражарят също стоеше в недоумение.

– Поля! – извика Катерина Ивановна. – Тичай при Соня, по-скоро. Дори да не я заварим вкъщи, кажи, че баща ѝ са го прегазили коне и веднага да дойде тук... като се върне. По-скоро, Поля! На, завий се с шала!

– Се сила тичай! – извика изведнъж момченцето от стола ѝ, както преди, продължи да седи мълчаливо и изпънато на стола, с широко разтворени очички, с петите напред и пръстчетата встрани.

Междувременно стаята така се изпълни, че нямаше къде игла да падне. Стражарите си отидоха, с изключение на един, който остана за малко и се мъчеше да изгони хората вън на стълбището. Затова пък от вътрешните стаи наизлязоха едва ли не всички квартиранти на госпожа Липевехзел и отначало уж се блъскаха само край вратите, но после на тълпа нахлуха в самата стая. Катерина Ивановна изпадна в изстъпление.

– Оставете човека поне спокойно да умре! – развика се тя срещу цялата тълпа. – Намерили си зрелище! И пушат! Кха-кха-кха! И с шапки да бяхте влезли! Един даже е с шапка... Вън! Поне към мъртвото тяло имайте уважение!

Кашлицата я задуши, но заплахата подейства. От Катерина Ивановна очевидно дори се страхуваха; квартирантите един след друг се запътиха обратно към вратата с онова странно вътрешно чувство на задоволство, което винаги се забелязва дори у най-близките хора, когато внезапно нещастие сполети ближния им, и от което не се е избавил нито един човек, без изключение, независимо и от най-искреното чувство на съжаление и съчувствие.

Впрочем зад вратата се чува гласове за болница и че не бива да бъдат безпокоени излишно хората, които живеят тук.

– И да умре не бива! – извика Катерина Ивановна и се спусна да отвори вратата, за да изсипе гръм и мълнии върху главите им, но се сблъска на вратата със самата госпожа Липевехзел, която току-що беше успяла да научи за нещастieto и дотича да въдвори ред. Тя беше изключително заядлива и безредна немкиня.

– Ах, Боже мой! – плесна тя с ръце. – Ваш мъж пиан сгазил кон. Трябва в болница! Аз тук хазайка!

– Амалия Людвиговна! Моля ви да мислите какво говорите – започна високомерно Катерина Ивановна (с хазайката тя винаги говореше с високомерен тон, та онази „да си знае стото“, и дори сега не можеше да си откаже това удоволствие) – Амалия Людвиговна...

– Аз на вас казал веднъж завинаги, че вие не смеете казвате мене Амал Людвиговна; аз Амал Иван!

– Не сте Амал Иван, а Амалия Людвиговна, и тъй като аз не принадлежа към вашите долни подлизурковци като господин Лебезятников, който сега се смее зад вратата (зад вратата наистина се чу смях и възклицанието: „Сдърпаха се!“), то винаги ще ви наричам Амалия Людвиговна, макар че никак не мога да разбера защо на вас това име не ви харесва. Вие виждате какво се е случило със Семьон Захарович; той умира. Моля ви веднага да заключите тази врата и да не пускате тук никого. Оставете го поне да умре спокойно! Иначе, уверявам ви, още утре постъпката ви ще стане известна на самия генерал-губернатор. Князът ме познава още от девойка и много добре помни Семьон Захарович, на когото е правил много благодеяния. Всички знаят, че Семьон Захарович имаше много приятели и покровители, които той сам изостави от благородна гордост, защото познаваше нещастната си слабост, но сега (тя посочи Расколников) ни помага един великодушен млад човек със средства и връзки, когото Семьон Захарович познава от дете, и бъдете уверена, Амалия Людвиговна...

Всичко това се изговори на скоропоговорка, все по-забързано, но кашлицата изведнъж пресече красноречието на Катерина Ивановна. В тази минута умиращият дойде на себе си и изстена и тя се спусна към него. Болният отвори очи и още без да разпознава, без да разбира, се загледа в застаналия над него Расколников. Дишаше тежко, дълбоко и нарядко; в ъгълчетата на устата му се изцеди кръв, пот изби по челото му. Не познал Расколников, той неспокойно се заоглежда. Катерина Ивановна го гледаше с тъжен, но строг поглед, а от очите ѝ капеха сълзи.

– Боже мой! Гърдите му целите са премазани! И колко кръв! – проговори тя отчаяно. – Трябва да му съблечем всички горни дрехи! Семьон Захарович, обърни се малко, ако можеш – извика му тя.

Мармеладов я позна.

– Свещеник! – проговори той с хрипящ глас. Катерина Ивановна се дръпна към прозореца, опря чело на рамката и с отчаяние възкликна:

– О, триж проклет живот!

– Свещеник! – проговори пак умиращият след минута мълчание.

– Отидоха! – му подвижна Катерина Ивановна; той послуша подвижването ѝ и замълча. Търсеше я с плахи, тъжни очи; тя пак се върна при него и застана до главата му. Той се поуспокои малко, но не за дълго. Скоро погледът му се спря на мъничката Лидочка (неговата любимка), която трепереше в ъгъла като припадничавя и го гледаше с учудените си детски втренчени очи.

– А... а... – сочеше я той разтревожен. Искаше да каже нещо.

– Какво има? – извика Катерина Ивановна.

– Босичка е! Босичка! – изговори той, сочейки с безумен поглед босите крачета на момиченцето.

– Мълчи-и-и! – извика нервно Катерина Ивановна. – Знаеш защо е босичка!

– Слава Богу, докторът – извика зарадван Расколников.

Влезе докторът – спретнато старче, немец, озърна се недоверчиво; приближи се към болния, измери пулса му, внимателно опипа главата и с помощта на Катерина Ивановна разкопча напоената с кръв риза и оголи гърдите на болния. Гърдите му бяха целите обезобразени, премазани и разкъсани; няколко ребра от дясната страна бяха счупени. Отляво, точно над сърцето, имаше зловещо, голямо жълтеникавочервено петно – жесток удар с копито. Докторът се намръщи. Стражарят му разказа, че колелото е закачило премазания и го е влачило и въртяло по улицата тридесетина крачки.

– Чудно, че изобщо е дошъл в съзнание – пошепна тихо докторът на Расколников.

– Какво ще кажете? – запита го той.

– Сега ще умре.

– Няма ли никаква надежда?

– Ни най-малка! Предсмъртни мигове... При това и главата е много опасно ранена... Хм. Може да му се пусне кръв... но... безполезно ще бъде. След пет-десет минути непременно ще умре.

– Тогава по-добре му пуснете кръв!

– Добре... Впрочем, предупреждавам ви, че ще е съвсем безполезно.

В това време пак се чуха стъпки, тълпата в коридора направи път и на прага се появи свещеникът със светите дарове побеляло старче. Още от улицата беше отишъл да го извика един стражар. Докторът веднага му отстъпи мястото си и те си размениха многозначителни погледи. Расколников помоли доктора да почака още малко. Той сви рамене и остана.

Всички се отстраниха. Изповедта беше съвсем кратка. Умиращият едва ли разбираше нещо; а можеше да произнася само откъслечни неясни звуци. Катерина Ивановна взе Лидочка, свали момченцето от стола и като отиде в ъгъла до печката, коленичи, а децата накара да коленичат пред нея. Момиченцето само потреперваше, а момченцето, застанало на голите си коленца, отмерено вдигаше ръчичка, кръстеше се широко и правеше поклони до земята, удряйки чело, което явно му доставяше особено удоволствие. Катерина Ивановна хапеше устни и сдържаше сълзите си; тя също се молеше, от време на време оправяше ризичката на детето и успя да намести върху прекалено разголените рамене на момиченцето кърпата, която извади от скрина, без да стане и без да прекъсне молитвата си. В това време вратите на вътрешните стаи пак започнаха да се отварят от любопитни. А в коридора зрителите – квартирантите от цялото стълбище, ставаха все повече и повече, но не престъпваха прага на стаята. Само една свеж осветяваше цялата сцена.

В тази минута от коридора през тълпата бързо се промъкна Полинка, която беше ходила да вика сестра си. Тя влезе, като едва си поемаше дъх от бързото тичане, свали шала, намери с поглед майка си, приближи се до нея и каза: „Иде, навън я срещнах!“ Майка ѝ я сложи на колене до себе си. През тълпата безшумно и плахо се промъкна девойка и внезапно ѝ поява в тази стая, сред нищетата, дрипите, смъртта и отчаянието бе странна. Тя също беше в дрипи; дрехите ѝ бяха от най-евтините, но натруфени по уличен вкус, според правилата, установени в този специален свят, с ярко и позорно подчертана цел. Соня се спря в коридора пред прага, но не го прекрачваше и гледаше като зашеметена, сякаш без нищо да съзнава, и забравила за своята купена на вехто копринена, неприлична тук пъстра рокля с прекалено дълъг и смешен шлейф и извънредно широк кринолин, който запречваше цялата врата, и за светлите си обувки, и за омбрелката*, непотребна нощем, но която тя бе взела със себе си, и за смешната кръгла сламена шапчица с ярко огненочервено перо.

[* Чадърче (фр.).]

Изпод тази момчешки накривена шапчица се показваше слабо, бледо и изплашено лице с разтворена уста и със застинали от ужас очи Соня беше дребна на ръст, към осемнадесетгодишна, слабичка, но доста хубавичка блондинка, с прекрасни сини очи. Тя гледаше втренчено леглото, свещеника; тя също беше задъхана от бързане. Най-после шушукането, някои думи, казани в тълпата, навярно стигнаха до нея. Тя сведе очи, прекрачи прага и застана в стаята, но пак до вратата.

Изповедта и причестяването свършиха. Катерина Ивановна пак отиде до леглото на мъжа си. Свещеникът се отдръпна и на излизане се обърна, за да каже на Катерина Ивановна няколко напътствени и утешителни думи.

– Ами тези какво ще ги правя! – рязко и нервно го прекъсна тя, сочейки децата.

– Бог е милостив; надявайте се на помощта на Всевишния – започна свещеникът.

– Е-ех! Милостив е, но не за нас!

– Това е грях, грях, госпожо – каза свещеникът, клатейки глава.

– А това не е ли грях? – извика Катерина Ивановна и посочи умирация.

– Може би онези, които са станали неволна причина, ще се съгласят да ви обезщетят поне за доходите, които губите.

– Не ме разбирате! – извика ядосана Катерина Ивановна и махна с ръка. – Пък и защо ще ме обезщетяват? Че той, пиан, сам се е наврял под конете! И какви доходи?

От него не доходи, а само мъка виждах. Че той, пияницата, всичко проливаше. От нас крадеше и го носеше в кръчмата; и техния, и моя живот в кръчмата пропи! И слава Богу, че умира! Ще ни олекне!

– В предсмъртния му час трябва да му простите, а това е грях, госпожо, такива чувства са голям грях!

Катерина Ивановна сновеше около болния, даваше му вода, изтриваше потта и кръвта около главата му, оправяше му възглавниците и разговаряше със свещеника, когато успяваше да се обърне към него от време на време, докато се занимаваше с всичко това. Но сега изведнъж му се нахвърли почти в изстъпление:

– Ех, отче! Приказки, празни приказки са това! Да му простя! Ето на, ако не бяха го прегазили, щеше да си дойде днес пиян; има само една риза, съвсем износена, дрипава, и той щеше да се просне да спи, а пък аз до сутринта щях да пера парцалите – неговите и на децата, после щях да ги изсуша на прозореца, а като се поразсъмне, щях да седна да ги изкърпя – така ми минават нощите!... За каква прошка ми говорите! И без това съм му простила!

Дълбока, страшна кашлица прекъсна думите ѝ. Тя се изплю в кърпичката си и я пхна под носа на свещеника, като се държеше, сгърчила лице, с другата ръка за гърдите. Кърпичката беше цялата в кръв...

Свещеникът наведе глава и не каза нищо.

Мармеладов беше в предсмъртна агония; той не сваляше очи от лицето на Катерина Ивановна, която пак се наведе над него. Все искаше да ѝ каже нещо; понечи да заговори, движейки с усилие езика си и изговаряйки неясно думите, но Катерина Ивановна, разбрала, че иска да я моли за прошка, веднага заповеднически викна:

– Мълчи-и-и! Няма нужда!... Зная какво искаш да кажеш!... – И болният млъкна; но в същата минута блуждаещият му поглед се спря на вратата и той видя Соня.

Досега не беше я забелязал; тя стоеше в ъгъла и в сянка.

– Кой е това? Кой е това? – проговори той изведнъж с хриптящ задъхан глас, страшно разтревожен, сочейки ужасен с очи към вратата, където стоеше дъщеря му, и правейки усилия да се надигне.

– Лежи! Лежи-и-и! – извика Катерина Ивановна.

Но той с нечовешко усилие успя да се опре на ръката си. Безумно и втрещено гледа известно време дъщеря си, сякаш не можеше да я познае. А и никога досега не беше я виждал така облечена. Изведнъж я позна унижена, смазана, натруфена и засрамена, смилено чакаща своя ред да се прости с умиращия си баща. Безкрайно страдание се изписа на лицето му.

– Соня! Дъще! Прости ми! – извика той и поиска да простре ръце към нея, но, загубил опора, се олюля и се строполи от дивана по лице; спуснаха се да го вдигат, сложиха го да легне, но той вече издъхваше. Соня тихо изстена, хвърли се, прегърна го и замря в тази прегръдка. Той издъхна в ръцете ѝ.

– Той се подреди! – извика Катерина Ивановна пред трупа на мъжа си. – Ами аз сега какво да правя! С какви пари ще го погребам! А тях, тях утре с какво ще нахраня!

Расколников отиде при нея.

– Катерина Ивановна – започна той, – миналата седмица вашият покоен съпруг ми разказа целия си живот и всички обстоятелства... Уверявам ви, той говореше за вас с възторжено уважение. От тази вечер, когато научих колко предан беше той на всички тук и колко много уважаваше и обичаше особено вас, Катерина Ивановна, въпреки своята нещастна слабост, от тази вечер ние станаме приятели... Затова позволете ми сега... да ви помогна... с това ще изпълня един дълг към моя покоен приятел. Ето тук са... мисля, двадесет рубли – и ако можете да си помогнете с тях, то... аз... с една дума, ще намина, непременно ще намина... може би още утре ще намина... Довиждане!

И той бързо излезе от стаята, гледайки колкото може по-бързо да си пробие път през тълпата към стълбите; но в тълпата изведнъж се сблъска с Никодим Фомич, който бе научил за нещастieto и бе пожелал лично да се разпорежи. След сцената в участъка те не бяха се виждали, но Никодим Фомич веднага го позна.

– А, това сте вие? – обърна се той към него.

– Умря – отговори Расколников. – Идва докторът и свещеникът, всичко е наред. Не тревожете много нещастната жена, тя и без това е туберкуозна. Окуражете я, ако можете, с нещо... Защото, зная, вие сте добър човек... – добави той с насмешка, като го

гледаше право в очите.

– Как само сте се изцапали с кръв – каза Никодим Фомич, забелязал при светлината на фенера няколко влажни петна върху жилетката на Расколников.

– Да, изцапах се... целият съм в кръв! – каза с особен израз Расколников, после се усмихна, кимна и заслиза по стълбите.

Той слизаше полека, без да бърза, целият разтреперан, но без да съзнава това, изпълнен с ново, необятно чувство на изведнъж нахлул бликащ и могъщ живот. Това чувство можеше да се сравни с чувството на осъдения на смърт, комуто изведнъж неочаквано се съобщава, че е помилван. На средата на стълбите го настигна свещеникът, който си отиваше вкъщи. Расколников мълчаливо му направи път да мине; те безмълвно се поздравиха. Но когато слизаше вече по последните стъпала, той чу изведнъж зад себе си бързи крачки. Някой искаше да го настигне. Беше Полинка; тя тичаше подире му и го викаше: „Чакайте! Чакайте!“

Той се обърна към нея. Тя се спусна надолу по последните стъпала и се спря точно пред него, едно стъпало по-горе. От двора проникваше мътна светлина. Расколников различи слабичкото, но мило личице на момиченцето, което му се усмихваше и весело, по детски, го гледаше. То беше дотичало с поръчка, която явно и на него самото му харесваше.

– Чакайте, как се казвате? И още: къде живеете? – попита Поля забързано, със задъхано гласче.

Той сложи двете си ръце на раменете ѝ и я загледа някак щастливо. Така приятно му беше да я гледа – и той не знаеше защо.

– А кой ви изпрати?

– Ами изпрати ме сестра ми Соня – отговори момиченцето, като се усмихна още повече.

– Сигурен бях, че ви е изпратила сестра ви Соня.

– Мене и мама ме изпрати. Когато сестра ми Соня ме изпращаше, мама също дойде и ми каза: „Тичай по-скоро, Полинка!“

– Вие обичате ли сестра си Соня?

– Нея най-много я обичам! – някак особено уверено каза Полинка и усмивката ѝ изведнъж стана по-сериозна.

– А мен ще ме обичате ли?

Вместо отговор той видя приближаващото се към него личице на момиченцето и пълните устнички, наивно протегнати, за да го целунат. Изведнъж тъничките като клечици ръце го прегърнаха силно, силно, главата се склони на рамото му и момиченцето тихо заплака, притискайки все повече и повече лицето си към него.

– За татенцето ми е мъчно! – проговори то след минута, вдигайки разплаканото си личице и изтривайки сълзите с ръце. – Напоследък все такива нещастия ни се случват! – добави тя неочаквано с онзи особено важен вид, който усърдно си придават децата, когато поискат изведнъж да заговорят като „големите“.

– А татко обичаше ли ви?

– Лидочка обичаше най-много – продължи то много сериозно и без да се усмихва, вече съвсем както приказват големите, – обичаше я, защото е малка, и още, защото е болна, и на нея винаги ѝ носеше подарък, а нас ни учеше да четем, а мене по граматика и закон Божий ме учеше – добави с достойнство, – а мама нищо не казваше, но ние знаехме, че тя обича това, и татенцето знаеше, а мама иска френски да ме учи, защото е вече време да получа образование.

– А да се молите знаете ли?

– О, разбира се, че знаем! Още отдавна; аз, защото съм вече голяма, се моля сама, наум, а Коля и Лидочка – заедно с мама и на глас; първо казват „Богородице“, а после още една молитва: „Боже, прости и благослови сестра ни Соня“, а после още: „Боже, прости и благослови нашия втори татко“, защото по-старият ни татко вече е умрял, а пък този ни е втори, а ние и за онзи се молим.

– Поличка, аз се казвам Родион; помолете се някой път и за мен: „и за раба Родион“ – нищо повече.

– Целия ми бъдещ живот ще се моля за вас – каза разпалено момиченцето и изведнъж пак се засмя, хвърли се към него и пак силно го прегърна.

Расколников му каза името си, даде му адреса и обеща на другия ден непременно да дойде. Момиченцето се прибра в пълен възторг от него. Наближаваше единадесет,

когато той излезе на улицата. Пет минути по-късно стоеше на моста, точно на същото място, от което се беше хвърлила жената.

„Стига! – произнесе той решително и тържествено. – Край на миражите, край на лъжливия страх, край на привиденията!... Съществува живот! Нима сега не живях? Не е умрял още животът ми заедно със старицата! Царство ѝ небесно и стига, миличка, време ти беше да си починеш! Сега ще настъпи царството на разсъдъка и светлината, и... и на волята, и на силата... и ще видим сега! Сега ще се преборим! – Добави той предизвикателно, сякаш се обръщаше към някаква тъмна сила и я предизвикваше. – А пък аз вече бях готов да живея на метър пространство!

... Слаб съм много сега, но... струва ми се, че болестта мина окончателно. Аз си знаех, че ще ми мине, когато излязох одеве. Аха, домът на Починков, на две крачки съм. Непременно при Разумихин, и да не беше на две крачки... нека спечели баса!... Нека ми се подиграе и той – нищо, нека!... Сила, сила е нужна; без сила нищо не се постига; а силата трябва да се печели пак със сила, ето това не го знаят“ – добави той гордо и самоуверено и, едва движейки крака, си тръгна от моста. Гордостта и самоувереността нарастваха в него от минута на минута; всяка следваща минута той се превръщаше в човек, различен от онзи, който беше в предишната. Но всъщност какво толкова особено се бе случило, че така го бе преобразило? И той не знаеше; на него, като на улавящия се за сламка, изведнъж му се стори, че и той „може да живее, че има още живот, че не е умрял животът му заедно със старата старица“. Може би прекалено бе избързал със заключението си, но за това не мислеше.

„И все пак помолих да споменат раба Родион – мина му изведнъж през ума, – но то е... за всеки случай!“ – добави той и веднага се засмя на детинската си шега. Беше в прекрасно настроение.

Лесно намери Разумихин; в дома на Починков вече познаваха новия квартирант и портиерът веднага му посочи откъде да мине. Още от средата на стълбите можеше да се долови шум и оживен разговор на много хора. Вратата към стълбите беше широко отворена; чуваха се викове и спорове. Стаята на Разумихин беше доста голяма; бяха се събрали петнадесетина души. Расколников спря в антрето. Тук, зад една преградка, двете слугини на хазайката шетаха около два големи самовара, около бутилките, чиниите и подносите с пирог и закуски, донесени от кухнята на хазайката. Расколников изпрати да извикат Разумихин. Той дотича цял във възторг. От пръв поглед личеше, че е бил извънредно много и въпреки че никога не се наливаше, този път го беше хванало.

– Слушай – веднага каза Расколников, – дойдох само да ти кажа, че спечели баса и че наистина никой не знае какво може да му се случи. А да вляза не мога: толкова слаб се чувствам, че сега ще падна. И затова здравей и сбогом! А утре ела у дома...

– Знаеш ли какво, ще те изпратя до вас! Щом ти казваш, че се чувстваш слаб, значи...

– Ами гостите? Кой е този къдравият, дето ей сега надникна?

– Този? Дявол го знае! Чичов познат навярно, а може и сам да е дошъл... При тях ще оставя чичо; той е безценен човек; жалко, че не можеш да се запознаеш сега с него. Впрочем, да вървят по дяволите всичките! Никак не съм им дотрябвал сега, пък и аз имам нужда да се поосвежа; затова, брат, ти тъкмо навреме дойде; още две минути и щях да се сбия, ей Богу! Такива врели-некипели приказват... Ти не можеш да си представиш докъде може да стигне човек в лъжите си) Впрочем, как да не си представяш? Ние самите да не би да не лъжем? А и нека лъжат: затова пък после няма да лъжат... Почакай минутка, ще доведе Зосимов.

Зосимов се нахвърли върху Расколников просто с някаква жадност; у него личеше едно особено любопитство; скоро лицето му се проясни.

– Веднага в леглото – реши той, след като прегледа, доколкото беше възможно, пациента, – а за през нощта да бяхте глътнали едно нещо. Ще го глътнете ли? Аз още одеве го приготвих... едно прахче.

– Две дори – отговори Расколников. Прахчето бе глътнато веднага.

– Много добре, че ще го заведеш – каза Зосимов на Разумихин, – как ще е утре, ще видим, а за днес никак не е зле: значителна промяна от одеве. Човек се учи, докато е жив...

– Знаеш ли какво ми пошепна ей сега Зосимов на излизане? – изтърси Разумихин

веднага щом излязоха на улицата. – Аз, брат, ще ти кажа всичко направо, защото те са глупаци. Зосимов ме караше да бърбам с тебе из пътя и да те карам и тебе да бърбам и после да му разкажа, защото му е влязла една мисъл... че ти... си луд или почти луд. Моля ти се! Първо, ти си три пъти по-умен от него, второ, ако не си побъркан, ще плюеш на това, че му минават такива идиотщини през ума, а, трето, това шкембе и хирург по специалност сега се е побъркало на тема душевни болести, а за тебе го е убедил окончателно днешният ти разговор със Заметов.

– Заметов всичко ли ти разказа?

– Всичко и отлично направи. Аз сега абсолютно всичко разбрах и Заметов разбра... Е, с една дума, Родя... работата е там... Сега аз съм малко пиан, но нищо... Работата е там, че тази мисъл... разбираш ли – действително се загнездва у тях... разбираш ли? Тоест никой от тях не е смее да я изрече гласно, защото е най-нелепа дивотия, и особено след като арестуваха онзи бояджия, всичко това се пръсна като сапунен мехур и изчезна навеки. Но защо са такива глупаци? Аз тогава понатупах Заметов – това, брат, нека между нас да си остане; моля ти се да не загатваш даже, че знаеш; забелязах, че той е честолубив; у Лавиза беше – но днес, днес всичко стана ясно. Най-важното е този Иля Петрович! Той тогава се възползва от припадъка ти в участъка, а после сам се засрами; нали знам...

Расколников жадно слушаше. Пияният Разумихин се бе разбърбал.

– Тогава припаднах, защото беше задушно и миришеше на блажна боя – каза Расколников.

– И обяснява! И не само от боята: възпалението се е подготвяло през целия месец; Зосимов е свидетел! А колко смачкано се чувства сега това момченце, просто не можеш да си представиш! „Аз, – казва, – не струвам колкото кутрето на този човек!“ Колкото твоето, тоест. Той, брат, понякога проявява добри чувства. Но урокът, урокът, който си му дал днес в „Кристалният дворец“, това е връх на съвършенството! Че ти отначало така си го изплашил, просто си го раздрусал! Та ти почти си го накарал отново да повярва в цялата тази безобразна измислица и после изведнъж си му се изплезил. „На – значи, – ядец!“ Страшно! Той сега е смазан, унищожен! Майстор си, ей Богу, заслужават си го. Ех, защо не съм бил там! Сега ужасно те чакаше. Порфирий също иска да се запознае с тебе...

– А... и той ли вече... Ами защо ме обявиха за луд?

– Тоест не за луд. Аз, брат, май много се раздрънках пред тебе... Поразило го е, разбираш ли, одева това, че тебе единствено този въпрос те интересува; сега е ясно защо те интересува; предвид всички обстоятелства... и как това ти е подействало тогава и се е смесило с болестта... Аз, брат, съм малко пиан, само че, дявол го знае, той си има там някаква своя мисъл... Нали ти казвам: побъркал се е на тема душевни болести. Но ти плюй на това...

Около половин минута и двамата мълчаха.

– Слушай, Разумихин – заговори Расколников, – искам да ти кажа направо: сега бях при мъртвец, един чиновник умря... дадох там всичките си пари... и освен това мене ей сега ме целуна едно същество, което, дори ако наистина бях убил някого, пак щеше... с една дума, видях там и друго едно същество... с огнено перо... но впрочем започвам да дрънкам глупости; много съм слаб, подкрепи ме... сега и стълбите...

– Какво ти е? Какво ти е? – питаше разтревожен Разумихин.

– Свят ми се вие малко, но не е там работата, а в това, че ми е така тъжно, така тъжно! Като на жена... вярно! Погледни, какво значи това? Погледни! Погледни!

– Какво има?

– Не виждаш ли? В стаята ми свети, виждаш ли? През пролуката...

Те вече стояха на предпоследната площадка, пред вратата на хазайката и отдолу наистина се виждаше, че в стаичката на Расколников свети.

– Странно! Може би е Настася – предположи Разумихин.

– По това време тя никога не влиза при мене и после отдавна вече спи, но... все ми е едно! Сбогом!

– Какво приказваш? Ще те изпратя, заедно ще влезем!

– Зная, че ще влезем заедно, но ми се ще тук да ти стисна ръката и тук да се сбогувам с тебе. Хайде, дай си ръката, сбогом!...

– Какво ти става, Родя?

– Нищо: да вървим; ще бъдеш свидетел...

Те се заизкачваха по стълбите и на Разумихин му мина през ума, че Зосимов всъщност може би е прав. „Ех! Разстроих го аз с дърдоренето си!“ – каза си той. Изведнъж, приближавайки към вратата, те чува в стаята гласове.

– Но какво става тук? – извика Разумихин.

Расколников пръв стигна до вратата и широко я отвори, отвори я и замръзна на прага.

Майка му и сестра му седяха на дивана и го чакаха вече от час и половина. А защо той най-малко за тях бе помислил и най-малко тях очакваше да види, макар днес повторно да научи, че те са тръгнали, на път са и всеки момент ще пристигнат? През целия този час и половина те в надпревара бяха разпитвали Настася, която и сега стоеше пред тях и вече беше успяла да им разкаже всичко от игла до конец. Загубиха ума и дума от страх, когато чува, че днес е „избягал“, болен и, както пролича от разказа, сигурно трескав! „Божичко, какво става с него!“ И двете бяха плакали, и двете бяха изтърпели кръстни мъки през този час и половина очакване.

Радостно, възторжено възклицание посрещна появата на Расколников. И двете се спуснаха към него. Но той стоеше като мъртъв; внезапна непоносима мисъл го порази като гръм. И ръцете му не се повдигнаха да ги прегърне; не можеха. Майка му и сестра му го притискаха в обятията си, целуваха го, смееха се, плачеха... Той пристъпи, олюля се и се строполи на пода в безсъзнание.

Уплаха, ужасени викове, стонове... Разумихин, който стоеше на прага, се втурна в стаята, сграбчи болния със силните си ръце и веднага го сложи на дивана.

– Няма нищо, няма нищо! – викаше той на майката и сестрата. – Това е припадък, това е дребна работа! Докторът току-що каза, че вече е по-добре, че е съвсем здрав! Вода! Ето той вече идва на себе си, ето свести се!...

И като хвана Дунечка за ръката, така че насмалко да ѝ я изкълчи, заведе я да види, че „ето той вече се е свестил“. И майката, и сестрата гледаха на Разумихин като на провидение, с умиление и благодарност; те вече бяха чули от Настася какво е бил за техния Родя през цялото време на болестта му този „пъргав младеж“, както го нарече същата вечер в интимен разговор с Дуня самата Пулхерия Александровна Расколникова.

Част трета

I

Расколников се привдигна и седна на дивана.

Той леко махна на Разумихин да прекъсне потока от несвързани и горещи утешения, отправени към майка му и сестра му. Хвана и двете за ръце и близо две минути мълчаливо се вглеждаше ту в едната, ту в другата. Майката се изплаши от погледа му. В този поглед се четеше до болка силно чувство, но същевременно и нещо неподвижно и дори сякаш безумно. Пулхерия Александровна заплака.

Авдотя Романовна беше бледа, нейната ръка трепереше в ръката на брат ѝ.

– Идете си... с него – каза той с треперещ глас, сочейки Разумихин, – до утре, утре всичко... Отдавна ли сте пристигнали?

– Тази вечер, Родя – отговори Пулхерия Александровна, – влакът ужасно закъсня. Но, Родя, аз за нищо на света няма да си отида сега! Ще остана тук, при тебе...

– Не ме мъчете! – промълви той, като махна раздражено с ръка.

– Аз ще остана при него – извика Разумихин, – нито за минута няма да го оставя, и да вървят по дяволите всички ония, да си трошат главите! Там президентства чичо ми.

– Как, как ще ви се отблагодаря! – започна Пулхерия Александровна, стискайки отново ръцете на Разумихин, но Расколников пак я прекъсна.

– Аз не мога... не мога – нервно повтаряше той, – не ме мъчете! Стига, идете си... Не мога!...

– Хайде, мамо, поне от стаята да излезем за минута – прошепна изплашената Дуня. – Явно го измъчваме.

– Нима няма и да го погледам, след трите години! – заплака Пулхерия

Александровна.

– Почакайте! – спря ги той пак. – Вие все ме прекъсвате, а моите мисли се бъркат... Видяхте ли се с Лужин?

– Не, Родя, но той вече знае, че сме пристигнали. Ние научихме, Родя, че Пьотр Петрович е бил така добър да те навести днес – добави Пулхерия Александровна малко плахо.

– Да... беше така добър... Дуня, аз одеве казах на Лужин, че ще го изритам по стълбите, и го пратих по дяволите...

– Какво говориш, Родя! Ти сигурно... ти не искаш да кажеш... – започна уплашено Пулхерия Александровна, но замълча, като гледаше Дуня.

Авдотя Романовна втренчено се вглеждаше в брат си и чакаше да види какво ще последва. И двете бяха вече уведомени за спречкването от Настася, доколкото тя бе успяла да го разбере и предаде, и се бяха измъчили в недоумение и очакване.

– Дуня – продължи с усилие Расколников, – аз не желая този брак и затова ти трябва още утре, щом видиш Лужин, да му откажеш – и да не се е вестил повече.

– Боже мой! – извика Пулхерия Александровна.

– Братко, помисли какво говориш! – разпалено започна Авдотя Романовна, но веднага се сдържа. – Може би сега не си в състояние, изморен си – кротко каза тя.

– Не съм на себе си? Не... Ти се омъжваш за Лужин заради мен. А аз жертви не приемам. И затова до утре напиши писмо... с отказ... Сутринта ми го дай да го прочета – и край!

– Аз не мога да го направя! – извика девойката обидена.

– С какво право...

– Дунечка, и ти си нервна, стига, утре... Не виждаш ли – изплаши се майката, като се спусна към Дуня. – Ах, по-добре да си вървим!

– Не е на себе си! – завика пияният Разумихин. – Иначе как би посмял! Утре ще забрави всички тия глупости... А днес наистина го изгони. Така си беше. Е, и она се разсърди... Ораторства тука, перчеше се със знанията си, но си отиде с подвига опашка...

– Значи, истина е? – извика Пулхерия Александровна.

– До утре, братко! – със страдание каза Дуня. – Да вървим, мамо... Довиждане, Родя!

– Чуй, сестро – повтори той след тях с последни усилия, – аз съм на себе си; този брак е низост. Нека да съм подлец, но ти не бива... някакъв си... и аз, макар да съм подлец, но такава сестра няма да смятам за сестра. Или аз, или Лужин! Вървете...

– Но ти си полудял! Деспот! – изрева Разумихин, ала Расколников вече не отговори, а може би и нямаше сили да отговори. Той легна на дивана и се обърна към стената, напълно изнемощял. Авдотя Романовна с любопитство погледна Разумихин; черните ѝ очи святкаха; Разумихин чак потръпна от този поглед. Пулхерия Александровна стоеше слисана.

– Аз за нищо на света не мога да си отида! – шепнеше тя на Разумихин едва ли не в отчаяние. – Ще остана тук, където и да е... изпратете Дуня.

– И ще развалите всичко – също пошепна Разумихин, излизайки от кожата си. – Да идем поне на стълбището, Настася светни ни! Кълна ви се – продължи той полушепнешком, вече на стълбището, – че одеве той нас, мене и доктора, едва не ни наби! Разбирате ли? Самия доктор! И докторът отстъпи, за да не го дразни, и си отиде, а аз останах долу да пазя, но той се облякъл и офейкал. И сега ще офейка, ако го дразните, посред нощ, и ще направи нещо със себе си...

– Ах, какво говорите!

– Пък и Авдотя Романовна не бива да остане сама в онази стая без вас! Помислете къде живеете! Та не можа ли този подлец Пьотр Петрович по-добра квартира да ви... А впрочем, знаете ли, аз съм малко пиян и затова... го ругая; не обръщайте...

– Но аз ще отида при хазайката – настояваше Пулхерия Александровна, – ще я помоля да ни даде, на мене и на Дуня, подслон за тази нощ. Аз не мога да го оставя така, не мога!

Те говореха това на стълбището, на площадката точно пред вратата на хазайката. Настася им светеше от долното стъпало. Разумихин беше извънредно възбуден. Само преди половин час, като изпращаше Расколников, макар и излишно бързив, което съзнаваше, той беше съвсем бодър и почти трезвен въпреки огромното

количество вино, изпито тази вечер. А сега беше едва ли не в някакъв възторг и в същото време сякаш всичкото изпито вино отново изведнъж с удвоена сила го удари в главата. Той стоеше с двете дами, хванал и двете за ръце, увещаваше ги и им изтъкваше доводи с изумителна откровеност и навярно за по-голяма убедителност почти на всяка дума силно, силно, като в преса, стискаше до болка ръцете и на двете и като че поглъщаше с очи Авдотя Романовна, без ни най-малко да се стеснява от това. От болка те от време на време издърпваха ръцете си от неговата огромна и костелива лапа, но той не само че не забелязваше, но още по-силно ги теглеше към себе си. Ако те му бяха заповядали сега заради тях да се хвърли от стълбите надолу с главата, той веднага би изпълнил това, без да разсъждава и без да се колебае. Пулхерия Александровна, дълбоко разтревожена за своя Родя, макар да чувстваше, че младият човек е прекалено ексцентричен и прекалено силно ѝ стиска ръката, не искаше да забелязва всички тези ексцентрични подробности, защото в същото време той беше за нея провидение. Въпреки че също беше разтревожена, Авдотя Романовна, която не беше страхлива по характер, изумено и дори почти уплашено срещаше горящите с див огън погледи на приятеля на брат си и само безпределната доверчивост, внушена от разказите на Настася за този странен човек, я спираше да не дръпне майка си и да избягат от него. Тя разбираше също, че сега вече не могат и да избягат от него. Впрочем след десетина минути тя доста се успокои: Разумихин имаше способността за един миг целият да се разкрие, в каквото и настроение да беше, така че всички много скоро разбираха с какъв човек имат работа.

– Не бива да отивате при хазайката, това е ужасна глупост! – извика той с желанието да убеди Пулхерия Александровна. – Макар че сте му майка, ако останете, ще го вбесите и тогава дявол знае какво ще стане! Чуйте, ето какво ще направя: сега при него ще поседи Настася, а аз ще ви заведа двете у вас, защото не може сами да вървите по улицата; тук, в Петербург, в това отношение... Но по дяволите!... После от вас веднага тичам тук и след четвърт час, давам ви честната си дума, ще ви донеса новини; как е, спи или не и прочие. После, чуйте! После от вас – веднага у дома, имам гости, всичките пияни, взимам Зосимов – това е докторът, който го лекува, той сега е у дома, не е пиян; той не е пиян; той никога не е пиян! Замъквам го при Родка и после веднага – при вас, значи, за един час вие на два пъти ще имате новини за него – и от доктора, разбирате ли, от самия доктор; това вече е по друго! Ако е зле, кълна ви се, сам ще ви доведе тук, а ако е добре, ще си легнете да спите. А аз тази нощ ще ношувам тук, в коридора, той няма и да чуе, а на Зосимов ще кажа да ношува у хазайката, за да е подръка. Е, кой му е по-необходим сега – вие или докторът? Нали докторът е по-полезен, по-полезен? Тогава вървете си вкъщи! А при хазайката е невъзможно; за мене е възможно, а за вас е невъзможно: няма да ви пусне, защото... тя е глупачка. Ще вземе да ме ревнува от Авдотя Романовна, ако искате да знаете, пък и от вас също... Но от Авдотя Романовна непременно. Това е съвсем, съвсем особен характер! Впрочем аз също съм глупак... По дяволите! Да вървим. Вярвате ли ми? Е, вярвате ли ми или не?

– Да вървим, мамо – каза Авдотя Романовна. – Той положително ще направи така, както обещава. Той веднъж вече е спасил брат ми, а ако е вярно, че докторът ще се съгласи да пренощува тука, какво по-хубаво?

– Ето вие... вие... ме разбирате, защото сте ангел! – извика във възторг Разумихин. – Да вървим! Настася! Веднага горе и стой там при него, със свещ; аз след четвърт час ще дойда...

Пулхерия Александровна, макар и ненепълно убедена, вече не се противеше. Разумихин ги хвана двете подръка и ги помъкна по стълбите. Впрочем той я безпокоеше: „Макар да е пъргав и добър, ще може ли да изпълни това, което обещава? В това състояние!“

– А, разбирам, вие се тревожите, че съм в такова състояние! – прекъсна Разумихин мислите ѝ, които беше прочел; той крачеше с огромните си крачки по тротоара, така че двете дами едва успяваха да го следват, което Впрочем той не забелязваше. – Глупости! Тоест... аз съм пиян като говедо, но не е там работата; не съм пиян от вино. То е, защото, като ви видях, ме удари в главата... Но мене дяволите ме взели! Не обръщайте внимание: дрънкам глупости; аз съм недостоеен за вас... Аз съм крайно недостоеен за вас!... А като ви заведа, веднага, още тук, на канала, ще си излея на главата две кофи вода – и готово... Да знаете само колко ви обичам и двете!...

Не се смейте и не се сърдете!... На всички се сърдете, а на мене недейте! Аз съм негов приятел, а следователно и ваш приятел. Така искам... Предчувствах това... Миналата година имаше един такъв миг... Впрочем изобщо не съм предчувствал, защото вие все едно паднахте от небето. А аз навярно цялата нощ няма да заспя... Тоя Зосимов одеде се страхуваше той да не полудее... Ето защо не трябва да го дразним...

– Какво приказвате! – извика майката.

– Нима самият доктор е казал така? – запита Авдотя Романовна изплашена.

– Каза, но не е така, изобщо не е така. Той и едно лекарство му даде, хапче, аз видях, но вие пристигнахте... Ех!... По-добре утре да бяхте пристигнали! Добре е, че си отидохме. А след един час лично Зосимов ще ви рапортува за всичко. Виж, той не е пиян! И аз няма да съм пиян... А защо се нарязвах така? Ами защото в спор ме увлякоха проклетите! Нали бях се зарекъл да не споря!... Такива глупости дрънкат! Едва не се сбих. Чичо си оставих там да командва... Ще повярвате ли: искат съвсем да се обезличиш и в това намират най-голямо удоволствие! Само да не си ти самият, само най-малко на себе си да приличаш! И това именно те смятат за най-голям прогрес. Поне да лъжеха по свой начин, а то...

– Чуйте – прекъсна го плахо Пулхерия Александровна, но това само още повече го разпали.

– Вие какво мислите – викаше Разумихин, като още повече повишаваше глас, – вие мислите, че аз, задето лъжат? Глупости! Аз обичам да лъжат! Лъжата е единствената привилегия на човека пред всички организми. Лъжеш ли, ще стигнеш до истината. Затова съм и човек – защото лъжа. До нито една истина не се е стигнало, без да се излъже преди това четиринайсет, а може би и сто и четиринайсет пъти, а това е посвоему достойно за почит; а ние не умеем и да излъжем със собствения си мозък! Ти лъжи, но лъжи по свой начин, и аз тогава ще те целуна. Да излъжеш по свой начин – това е почти по-добре, отколкото да повтаряш все чужди истини; в първия случай ти си човек, а във втория – само птица! Истината няма да избяга, но животът може да бъде спрял; примери има. Какво сме ние сега? Всички ние, всички без изключение, по отношение на науката, развитието, мисленето, изобретенията, идеалите, желанията, либерализма, разсъдъка, опита и във всичко, всичко, всичко, всичко, всичко сме още в първи подготвителен клас на училището! Хареса ни с чужд ум да преживяваме и си свикнахме! Вярно ли е? Прав ли съм? – крещеше Разумихин, като разтърсваше и стискаше ръцете на двете дами. – Вярно ли е?

– О, Боже мой, не зная – проговори нещастната Пулхерия Александровна.

– Вярно, вярно... макар и да не съм съгласна с вас във всичко – добави сериозно Авдотя Романовна и в същия миг изстена – толкова силно той й стисна ръката този път.

– Вярно? Вие казвате вярно? Но тогава вие... вие... – завика той във възторг, – вие сте извор на доброта, чистота, разум и... съвършенство! Дайте ми ръката си, дайте... и вие дайте вашата, аз искам да целуна ръцете ви тук, сега, на колене!

И той коленичи наред тротоара, този път за щастие пуст.

– Престанете, моля ви, какво правите? – извика Пулхерия Александровна крайно разтревожена.

– Станете, станете! – смееше се и също се тревожеше Дуня.

– За нищо на света, преди да ми дадете ръцете си! Ето така, това исках, и ставам, и да вървим! Аз съм един нещастен глупак, аз съм недостоен за вас и пиян и се срамувам... Да ви обичам съм недостоен, но да се преклоня пред вас – това е дълг на всеки, освен ако не е пълен скот! И аз се преклоних... Ето и вашата квартира и дори само за нея Родион имаше право вчера да изгони вашия Пьотр Петрович! Как е посмял да ви настави в такава квартира? Това е скандал! Знаете ли какви прибират тук? А вие сте годеница! Вие сте годеница, нали? Тогава аз ще ви кажа, че вашият годеник е подлец!

– Чуйте, господин Разумихин, вие се самозабравихте... – започна Пулхерия Александровна.

– Да, да, вие сте права, аз се самозабравих, срамувам се – опомни се Разумихин, – но... но... вие не можете да ми се сърдите, че говоря така! Защото аз говоря искрено, а не защото... хм!... това би било подло; с една дума, не за това, че аз ви – хм! – ех, тъй да бъде, не трябва, няма да кажа защо, не смея!... А ние одеде всички разбрахме, когато той влезе, че този човек не е от нашата среда. Не защото

дойде накъдрен от фризьор, не защото бързаше да покаже колко е умен, а защото е шпионин и спекулант; защото е чифутин и позьор и това личи. Вие мислите, че е умен! Не, той е глупак, глупак! Е, кажете, подхожда ли ви той? О, Боже мой! Ето какво, госпожи – спря се той изведнъж, вече по стълбите към стаята, – макар онези у дома до един да са пияни, но пък са честни, и макар че лъжем, защото и аз лъжа, но ще стигнем в края на краищата и до истината, защото вървим по благороден път, а Пьотр Петрович... не върви по благороден път. Аз, въпреки че ги ругах сега с последни думи, но ги уважавам всички; дори Заметов, макар не че го уважавам, го обичам, защото е паленце! Даже това говедо Зосимов – защото е честен и си разбира от работата!... Но стига, всичко е казано и простено. Простено? Нали? Хайде да вървим. Зная го аз този коридор, идвал съм. Ето тук, в трети номер, имаше скандал... А вие в коя сте? Кой номер? Осми? Е, хайде, заключете се и никого не пускайте. След четвърт час ще се върна с новини, после, след още половин час – със Зосимов, ще видите! Довиждане, тичам!

– Боже мой, Дунечка, какво ще стане? – каза Пулхерия Александровна на дъщеря си тревожно и изплашено.

– Успокойте се, мамичко – отговори Дуня, сваляйки шапчицата и наметката си; – Бог ни изпрати този господин, макар да е излязъл направо от някакъв гуляй. На него може да се разчита, уверявам ви. И всичко, което той вече е направил за брат ми...

– Ах, Дунечка, Господ знае ще дойде ли! И как можах да се реша да оставя Родя!... И никак, никак не си представях, че така ще го намеря! Колко беше суров, сякаш не ни се зарадва...

Очите ѝ се насълзиха.

– Не, не е така, мамо. Вие не забелязахте, все плачехте. Той е много разстроен от тежката болест и това е причината за всичко.

– Ах, тази болест! Какво ще стане, какво ще стане! И как говори той с тебе, Дуня! – каза майката, като търсеше плахо да прочете в очите на дъщеря си всичките ѝ мисли, но вече поуспокоена от това, че именно Дуня защитава Родя и, значи, му е простила. – Уверена съм, че утре той ще се опомни – добави тя, изпитвайки я докрай.

– А пък аз съм уверена, че той и утре ще говори същото... за това – отсече Авдотя Романовна и, разбира се, с това разговорът свърши, защото това беше въпросът, по който Пулхерия Александровна извънредно много се боеше да говори. Дуня се приближи до майка си и я целуна. Майка ѝ, без да говори, силно я прегърна. После седна и зачака тревожно да се върне Разумихин, като плахо следеше дъщеря си, която, скръстила ръце и също в очакване, започна да се разхожда замислено напред-назад из стаята. Такова ходене от единия край на стаята до другия в размисъл беше стар навик на Авдотя Романовна и майката винаги някак се страхуваше да прекъсва в такива моменти мислите ѝ.

Разумихин, разбира се, беше смешен със своята внезапна, пламнала в пияно състояние страст към Авдотя Романовна; но ако някой видеше Авдотя Романовна, особено сега, когато се разхождаше из стаята със скръстени ръце, тъжна и замислена, може би щеше да го оправдае независимо от особеното му състояние. Авдотя Романовна беше изключително красива – висока, удивително стройна, силна, самоуверена, което се чувстваше във всеки нейн жест и което впрочем ни най-малко не намаляваше мекотата и грацията на движенията ѝ. В лицето тя приличаше на брат си, но можеше да бъде наречена дори красавица. Косата ѝ беше тъмноруса, малко по-светла, отколкото на брат ѝ, очите – почти черни, искрящи, горди и в същото време понякога, в отделни моменти – необикновено добри. Тя беше бледа, но не болезнено; от лицето ѝ лъхаше свежест и здраве. Устата ѝ беше малка, а долната устничка, свежа и алена, беше леко издадена напред заедно с брадичката – единствената неправилност в това прекрасно лице, която обаче му придаваше особена характерност и между впрочем някаква надменност. Изразът на лицето ѝ винаги беше по-скоро сериозен, отколкото весел, замислен; затова пък колко отиваше на това лице усмивката, колко му отиваше смехът – весел, младежки, безгрижен! Естествено беше пламенният, откровен, простоват, честен, силен като великан и пиян Разумихин, никога неவிждал подобно нещо, от пръв поглед да си загуби ума. Освен това случаят сякаш нарочно от първия път му показва Дуня в прекрасен миг на любов и радост от срещата с брат ѝ. Той видя освен това как долната ѝ устничка потрепери от негодувание в отговор на дръзките и неблагородно-жестоки заповеди на брат ѝ – и не можа да устои.

Той впрочем беше казал истината, когато одеа на стълбището се изтърва в пияно състояние, че ексцентричната хазайка на Расколников Прасковя Павловна ще започне да го ревнува не само от Авдотя Романовна, но дори и от самата Пулхерия Александровна. Макар че Пулхерия Александровна беше вече четиридесет и три годишна, лицето ѝ все още пазеше следите на някогашната красота и при това тя изглеждаше много по-млада от годините си, което се случва почти винаги с жени, запазили яснотата на духа, свежестта на впечатленията и честния, чист пламък на сърцето до старини. Ще кажем в скоби, че да се запази всичко това е единствено средство да не загубиш красотата си дори на старини. Косата ѝ вече започваше да се прошарва и да оредява, малки лъчисти бръчици отдавна вече се бяха появили около очите, бузите бяха хлътнали и изсъхнали от грижи и мъка и все пак това лице беше прекрасно. То беше портрет на Дунечкиното лице, само че двадесет години по-късно и без израза на долната устничка, която у нея не беше издадена напред. Пулхерия Александровна беше чувствителна, впрочем без да е сладникава, плаха и отстъпчива, но до известна граница; тя в много случаи можеше да отстъпи, на много неща можеше да се съгласи, дори това да противоречеше на убежденията ѝ, но винаги имаше за нея една граница на честност, правила и убеждения, която никакви обстоятелства не можеха да я накарат да престъпи.

Точно двадесет минути след излизането на Разумихин се чуа два слаби, но бързи удара по вратата; той се беше върнал.

– Няма да вляза, нямам време! – забърза той, когато му отвориа вратата. – Спи като къпан, отлично, спокойно и, дай Боже, десет часа да спи. При него е Настася; заръчах ѝ да не си отива, докато не се върна. Сега ще домъкна Зосимов, той ще ви докладва, а след това вече – и вие в леглото, изморени сте виждам, до немай-къде.

И той профуча по коридора.

– Какъв пъргав и... предан млад човек! – възкликна извънредно зарадвана Пулхерия Александровна.

– Изглежда славна личност! – отговори с известна разпаленост Авдотя Романовна и пак се заразхожда напред-назад из стаята.

Почти след час се чуа стъпки в коридора и повторно почукване на вратата. Двете жени чакаха, този път напълно вярвайки на обещанието на Разумихин; и наистина той бе успял да домъкне Зосимов. Зосимов веднага се беше съгласил да напусне гуляя и да отиде да види Расколников, но при дамите тръгна неохотно и с голямо недоверие, защото не вярваше на пияния Разумихин. Но самолюбието му веднага бе задоволено и дори поласкано: той разбра, че наистина го чакаха като оракул. Поседя точно десет минути и успя напълно да убеди и успокои Пулхерия Александровна. Говореше с изключително съчувствие, но сдържано и някак подчертано сериозно, съвсем като двадесет и седем годишен доктор по време на важен консулт, и нито с една дума не се отклони от темата на разговора и не прояви ни най-малко желание да влезе в по-близки, лични отношения с двете дами. Забелязал още с влизането колко ослепително красива е Авдотя Романовна, той веднага се постара просто абсолютно да не я забелязва през цялото време на посещениято и се обръщаше само към Пулхерия Александровна. Всичко това му доставяше извънредно вътрешно задоволство. Що се отнася до болния, той се изрази, че в момента го намира в твърде задоволително състояние. А според наблюденията му за болестта на пациента освен тежките материални условия, при които е живял през последните месеци, имало и известни нравствени причини, „тя представлява, така да се каже, продукт на многобройни сложни нравствени и материални влияния, тревоги, опасения, грижи, известни идеи... и прочие“. Забелязал от хвърления бърз поглед, че Авдотя Романовна започна да се вслушва особено внимателно, Зосимов се спря малко повече на тази тема. А на тревожния и плах въпрос на Пулхерия Александровна относно „известни опасения за умопобъркване“ той отговори спокойно и с нескрита насмешка, че думите му са доста преувеличени; че, разбира се, у болния се наблюдавала някаква заседнала идея, нещо, което говорело за мономания – тъй като той, Зосимов, специално се занимавал сега с този извънредно интересен дял от медицината, – но нали трябва да се вземе предвид, че почти до днес болният е бил в треска и... и, разбира се, пристигането на близките му ще го укрепи, разсее и ще подейства спасително, „ако само бъде възможно да се избягнат нови силни сътресения“ – добави той многозначително. После стана, солидно

и сърдечно се сбогува, съпроводен от благословии, гореща благодарност, молби и дори от протегнатата към него за довиждане ръчица на Авдотя Романовна, без той да ѝ беше подал пръв ръка, и излезе, извънредно доволен от своето посещение и още повече – от самия себе си.

– А ще говорим утре; легнете си веднага, непременно! – заключи Разумихин, излизайки със Зосимов. – Утре, колкото може по-рано, ще дойда да ви докладвам.

– Какво възхитително момиченце е тази Авдотя Романовна! – отбеляза Зосимов, като едва не се облизваше, когато двамата излязоха на улицата.

– Възхитително ли? Ти каза възхитително! – изрева Разумихин и изведнъж се хвърли към Зосимов и го хвана за гърлото. – Ако ти някога се осмелиш... разбираш ли? Разбираш ли? – крещеше той и го разтърсваше за яката, притиснал го към стената. – Чу ли?

– Абе пусни ме, пияни дяволе! – бранеше се Зосимов, а след това, когато той вече го пусна, внимателно го погледна и изведнъж се запревива от смях. Разумихин стоеше пред него, отпуснал ръце, мрачно и сериозно замислен.

– Разбира се, аз съм магаре – каза той, навъсен като облак, – но... и ти също.

– Е, не, брат, никакво също. Аз за глупости не мечтая.

Те тръгнаха мълчаливо и едва когато наближиха квартирата на Расколников, Разумихин, дълбоко загрижен, прекъсна мълчанието.

– Слушай – каза той на Зосимов, – ти си добро момче, но ти, на всичките си лоши качества отгоре, си и женкар, зная това, и то от мръсните. Ти си нервен, слабохарактерен негодник, ти си неуравновесен, разплул си се и нищо не можеш да си откажеш – а това аз наричам мръсотия, защото води направо в мръсотията. Ти толкова си се изнежил, че да си призная, просто не мога да разбера как можеш въпреки всичко да бъдеш добър и дори самоотвержен лечител. На пух спи (той? – лекарят!), а посред нощ става, за да иде при болен! След две-три години ти вече няма да ставаш заради болен!... Но, по дяволите, не е там работата, а в следното: ти днес нощуваш в квартирата на хазайката (едва я придумах!), а аз – в кухнята: ето ви случай да се опознаете по-отблизо! Не е това, което ти си мислиш! Тук, брат, няма и следа от това...

– Че аз съвсем и не мисля.

– Тук, брат, е такава срамежливост, мълчаливост, стеснителност, ужасно целомъдрие и при това – въздишки, и се топи като восък, просто се топи! Отърви ме от нея, в името на всички дяволи на света! Много е привлекателна!... Ще ти се отплатя, с живота си ще ти се отплатя!

Зосимов се разсмя още по-силно.

– Какво те прихвана? Защо ми е притрябвала?

– Уверявам те, не иска много грижи, само да приказваш глупости, каквито си щеш, само да седиш до нея и да приказваш. Освен това ти си доктор – започни да я лекуваш от нещо. Кълна ти се, няма да съжаляваш. Тя има пиано; аз, нали знаеш, дрънкам малко; знам една песничка – руска, съдържателна: „Ще се облея в горчици сълзи...“ Тя обича съдържателни – е, именно от песничката започна; а ти си виртуоз на пианото, маестро, Рубинщайн... Уверявам те, няма да съжаляваш!

– Че ти да не си ѝ давал някакви обещания? Да не си се задължил писмено? Обещал си да се ожениш може би...

– Нищо, нищо, абсолютно нищо такова няма! Пък и тя изобщо не е такава; Чебаров се въртеше около нея...

– Тогава зарежи я!

– Не мога да я зарежа така!

– Защо не можеш?

– Просто така, не мога – и толкоз! Тук, брат, има едно завличащо начало.

– Че защо си я увлякъл?

– Аз изобщо не съм я увлякъл, може би самият аз съм завлечен – от глупост, а на нея ще ѝ бъде абсолютно все едно ти ли си или аз, само да седи някой до нея и да въздиша. Тук, брат... мога да го изразя ясно, тук – ето ти знаеш добре математика и сега продължаваш да се занимаваш, зная... та започни да ѝ предаваш интегрално смятане, ей Богу, не се шегувам сериозно говоря, на нея ще ѝ бъде абсолютно все едно: тя ще те гледа и ще въздиша, и така цяла година. Аз между впрочем много нашироко, цели два дни и говорих за пруската палата на благородниците (защото за

какво може да се говори с нея?) – тя само въздишаше и тръпнеше! Само за любов не ѝ говори – срамежлива е до припадък, – но ѝ показвай, че не можеш да се отделиш от нея, това е достатъчно. Много е комфортно; чувстваш се като у дома си – чети, седи, лежи, пиши... Можеш дори да я целунеш, но внимателно...

– Но за какво ми е тя?

– Ех, как не мога да ти обясня! Виждаш ли: вие двамата сте съвсем подходящи един за друг! Аз и преди си мислех за тебе... Та ти с това ще свършиш! Затова, не ти ли е все едно – дали по-рано, или по-късно? Това, брат, е такова пухено спокойствие – ех, пък и не само спокойствие! Това те завлича; тук е краят на света, котвата, тихото пристанище, пъпът на земята, тририбната основа на света, есенцията на милинките, мазните баници, на вечерния чай, на тихите въздишки, на топлите елеци, на затопленото легло – да, все едно, че си умрял, а същевременно и жив, и двете блага наведнъж! Но по дяволите, брат, раздрънках се, време е за сън! Слушай: аз нощем понякога се събуждам и ще отида да го видя. Само че няма защо, това са глупости, всичко е наред. И ти не се тревожи много, а ако искаш, също иди веднъж. Но забележиш ли нещо, блънуване например или температура, или друго, веднага ме събуди. Впрочем това е невъзможно...

II

Разумихин се събуди на другия ден към осем часа загрижен и сериозен. Много нови и непредвидени недоумения възникнаха у него тази сутрин. Той не беше и мислил преди, че ще се събуди някога така. Помнеше до най-малките подробности всичко, което се беше случило вчера, и разбираше, че с него е станало нещо необикновено, че е получил едно съвсем непознато впечатление, че запалилата се в него мечта е крайно неосъществима – така неосъществима, че той дори се засрами от нея и бързо премина към други, по-насъщни грижи и въпроси, останали му в наследство от „вчерашния триж проклет ден“.

Най-ужасният му спомен беше: колко „долен и гаден“ се показва той вчера не само за това, че беше пиян, а защото от глупаво прибързана ревност беше ругал пред девойката, използвайки положението и, нейния годеник, без да познава не само взаимните им отношения и задължения, но дори без да познава достатъчно и самия човек. Пък и какво право имаше да съди за него така прибързано и безогледно? И кой го беше викал за съдник! И нима може такова същество като Авдотя Романовна да се свърже с недостоеен човек заради пари? Значи и той има достойнства. Мебелираните стаи? Но откъде пък наистина можеше той да знае какви са тези мебелирани стаи? Нали им приготвя жилище... Пфу, колко долно е всичко това! И какво оправдание е туй, че е бил пиян? Глупаво извинение, което още повече го унижава! Във виното е истината – и именно истината излезе на бял свят, „тоест цялата мръсотия на завистливото му грубо сърце излезе на бял свят“! И нима изобщо на него, Разумихин, му е позволена такава мечта? Какво е той в сравнение с такава девойка – той, пияният скандалджия и вчерашният самохвалко? „Нима е възможно такова цинично и смешно съпоставяне?“ Разумихин страшно се изчерви при тази мисъл и изведнъж за проклетия в същия миг ясно си спомни как им казваше вчера на стълбите, че хазайката ще започне да го ревнува от Авдотя Романовна... това беше вече непоносимо. Той с все сила удари с юмрук по кухненската печка, нарани си ръката и изби една тухла.

„Разбира се – промърмори след минута с някакво чувство на самоунижение, – разбира се, вече няма да мога да залича и поправя всички тия гадости... следователно няма защо да мисля за тях, затова да отида, без дума да кажа, и... да изпълня дълга си... също без дума да кажа, и... и да не моля за извинение, и нищо да не говоря, и... и, разбира се, сега всичко е свършено!“

Но все пак, като се обличаше, огледа костюма си по-внимателно от обикновено. Други дрехи нямаше; а и да имаше, може би не би ги облякъл – „така, нарочно нямаше да ги облека“. Но всеки случай не трябва да бъде циник и мръсен немарливец – няма право да оскърбява чувствата на другите, още повече че те, другите, самите имат нужда от него и го викат. Той внимателно изчетка костюма си. А ризите му бяха винаги сносни; в това отношение беше особено чистоплътен.

Тази сутрин се изми старателно – при Настася се намери сапун, изми си косата,

врата и особено ръцете. Но когато се стигна до въпроса да обръсне ли четината си или не (Прасковя Павловна имаше чудесни бръснари, останали още от покойния господин Зарницин), той просто с ожесточение бе решен отрицателно: „Нека си стои! Ако си помислят, че съм се избръснал за... да, непременно ще си помислят! За нищо на света!“

И... и главно, такъв е груб, мръсен, обносните му са кръчмарски; е... е, да речем, знае, че и той, макар и малко, но все пак е порядъчен човек... но какво толкова да се гордее, че е порядъчен човек? Всеки трябва да бъде порядъчен човек, дори нещо повече, и... и все пак (той не е забравил това) и той е вършил такива работи... не безчестни, но все пак!... А какви помисли е имал! Хм... и всичко това да постави редом с Авдотя Романовна! Но по дяволите! Нека! „Да, и нарочно ще бъде такъв мръсен, циничен, грубиян и все ми е едно! Още повече ще бъде!“

В такива монолози го завари Зосимов, който беше преспал в гостната на Прасковя Павловна.

Той си отиваше къщи и на тръгване бързаше да наmine при болния. Разумихин му докладва, че онзи спи като заклан. Зосимов нареди да не го будят, докато сам не се събуди. А той обеща да наmine към десет-единадесет часа.

– Само че дали ще си бъде къщи – добави Зосимов. – Тю, дяволска работа! Над собствения си болен нямаш власт, върви, че лекувай! Не знаеш ли той ли ще отиде при тях или те ще дойдат тук?

– Мисля, че те – отговори Разумихин, разбрал целта на въпроса. – И ще говорят, разбира се, за семейните си работи. Аз ще си отида. Ти като лекар, разбира се, имаш повече права от мене.

– И аз не съм изповедник; ще дойда и ще си отида; и без това имам много работа.

– Едно ме безпокои – прекъсна го Разумихин, като се намръщи, – вчера в пияно състояние му издрънках разни глупости... разни... между другото, че ти се страхуваш, че той... е склонен към умопобъркване...

– Ти вчера и на дамите си издрънкал същото.

– Зная, че е глупаво! Бий ме, ако искаш! Кажи, ти наистина ли си уверен в това?

– Глупости са това, ти казвам, каква ти увереност! Самият ти ми го описа като мономан, когато ме доведе при него... А ние вчера наляхме още масло в огъня, ти тоест, с тези приказки... за бояджията; хубав разговор, когато той може би именно от това е полудял! Ако знаех какво точно е станало тогава в участъка и че там някакъв негодник с това подозрение... го е обидил – хм... нямаше да допусна вчера такъв разговор. Та тези мономани от капка океан правят, какви ли небивалици не виждат наяве... Доколкото си спомням, вчера от разказа на Заметов половината от работата ми стана ясна. Ами да! Аз зная един случай, един ипохондрик, четиридесетгодишен, не могъл да понесе ежедневните подигравки на масата на някакво осемгодишно момче и го заклал. А тук: той целият в дрипи, нахален полицай, болестта, която започва – и такова подозрение! Прямо един ипохондрик в изстъпление! При бясно, изключително самолюбие! Че то може би именно тук е основата на болестта! Ами да, дявол го взел!... А този Заметов наистина е мило момче, само че, хм... напразно е разказал всичко вчера. Ужасен бърбика!

– Че на кого е разказал? На мене и на тебе само!

– И на Порфирий.

– Че какво, като е разказал и на Порфирий?

– Чакай, ти имаш ли някакво влияние върху тях, върху майката и сестрата? По-предпазливи да са с него днеска...

– Ще се разберат! – неохотно отвърна Разумихин.

– И какво толкова има против тоя Лужин? Състоятелен човек, на нея, изглежда, не ѝ е противен... а пък и нямат пукната пара, нали?

– Ама ти какво си ме заразитвал? – подразнен викна Разумихин. – Откъде да знам нямат ли, имат ли! Попитай сам, може и да научиш...

– Уф, че си глупав понякога! Още не си изтрезнял от вчера... Довиждане; благодари от мое име на твоята Прасковя Павловна за гостоприемството. Заклучи се, на моето „бонжур“ и през вратата не отговори, а още в седем часа стана, занесоха ѝ самовара през коридора от кухнята... Нямах честта да я зърна...

Точно в девет часа Разумихин беше в къщата на Бакалеев. Двете дами отдавна

вече го чакаха с истерично нетърпение. Бяха станали към седем часа, а може би дори и по-рано. Той влезе мрачен като нощ, поклони се неловко, от което веднага се ядоса – на себе си, разбира се. Но беше си направил грешно сметката: Пулхерия Александровна се спусна към него, хвана го за двете ръце и едва не ги целуна. Той плахо погледна към Авдотя Романовна; но и на това надменно лице в тази минута се четеше такава признателност и дружелюбност, такова пълно и неочаквано за него уважение (вместо насмешливи погледи и неволно, зле скривано презрение!), че за него може би щеше да е по-леко, ако го бяха посрещнали с ругатни, защото сега му стана извънредно неловко. За щастие имаше готова тема за разговор и той веднага се улови за нея.

Като чу, че „още не се е събуждал“, но „всичко е наред“ Пулхерия Александровна заяви, че така е дори по-добре, „защото на нея ѝ е много, много, много необходимо да поговорят предварително“. Последва въпрос дали е пил чай и покана да пият заедно; те още не били пили, понеже очаквали Разумихин. Авдотя Романовна позвъни, на повикването се отзова мръсен дрипльо, поръчаха му да донесе чай, който най-сетне бе сервиран, но така мръсно и така неприлично, че на дамите им стана неудобно. Разумихин изруга енергично квартирата им, но като се сети за Лужин, млъкна, сконфузи се и ужасно се зарадва, когато въпросите на Пулхерия Александровна се посипаха най-послед един след друг, без прекъсване.

Той им отговаря три четвърти час, като всяка минута го прекъсваха и повторно го питаха, и успя да предаде всички най-важни и необходими факти, които знаеше от последната година в живота на Родион Романович, като завърши с подробен разказ за болестта му. Впрочем той пропусна много неща, които и трябваше да пропусне, между другото и сцената в участъка с всичките ѝ последствия. Разказът му се слушаше жадно; но когато мислеше, че вече е свършил и е задоволил своите слушателки, оказва се, че за тях той все едно, че не беше започвал.

– Кажете ми, кажете ми как мислите... ах, извинете, аз още не знам името ви... – бързаше Пулхерия Александровна.

– Дмитрий Прокофич.

– Да, Дмитрий Прокофич, аз много, много бих искала да узная... как изобщо... гледа той сега на нещата, тоест, разберете ме, как да ви го кажа, тоест, по-точно казано: какво обича той и какво не обича? Винаги ли е такъв раздражителен? Какви желания има и какви мечти, ако може така да се каже? Какво именно има особено влияние върху него сега? С една дума, бих желала...

– Ах, мамичко, как е възможно на всичко това да се отговори изведнъж! – забеляза Дуня.

– Ах, Боже мой, аз съвсем, съвсем друг очаквах да го намеря, Дмитрий Прокофич.

– Това е много естествено – отговори Дмитрий Прокофич. – Аз майка нямам, но чичо ми идва всяка година и почти всеки път не може да ме познае, даже външно, а е умен човек; много вода е изтекла през тригодишната ви раздяла. Пък и какво да ви кажа? От година и половина познавам Родион: навъсен, мрачен, надменен и горд; напоследък (а може би и много по-отдавна) – мнителен и ипохондрик. Великодушен и добър. Чувствата си не обича да показва, по-скоро жестокост ще прояви, отколкото да разкрие сърцето си. Понякога Впрочем съвсем не е ипохондрик, а просто е студен и безчувствен до безчовечност, наистина, сякаш в него се сменят два противоположни характера. Ужасно е неразговорчив понякога! Все време няма, все му пречат, а лежи и нищо не върши. Не е насмешлив и не защото му липсва остроумие, а сякаш няма време за такива глупости. Не изслушва до края какво му се говори. Никога не се интересува от това, от което се интересуват в даден момент всички. Има много високо мнение за себе си и, струва ми се, не без известно право. Е, какво още?... Струва ми се, че идването ви ще му окаже спасително въздействие.

– Ах, дай Боже! – извика Пулхерия Александровна, измъчена от отзива на Разумихин за нейния Родя.

А Разумихин погледна най-послед по-смело Авдотя Романовна. Той често я поглеждаше по време на разговора, но бегло, за един миг, и веднага отместваше поглед. Авдотя Романовна ту сядаше до масата и внимателно се заслушваше, ту пак ставаше и започваше да се разхожда от единия край на стаята до другия, както правеше обикновено, скръстила ръце, стиснала устни, като задаваше нарядко по някой

въпрос, без да се спира и замисля. Тя също имаше навика да не изслушва докрай какво ѝ се говори. Беше облечена в някаква тъмна рокличка от тънък плат, а на врата ѝ беше вързано бяло прозрачно шалче. По много признаци Разумихин веднага забеляза, че двете жени са изпаднали в крайна бедност. Ако Авдотя Романовна беше облечена като кралица, той сигурно никак нямаше да се страхува от нея; но сега, може би именно затова, че тя бе така бедно облечена и че той бе забелязал цялата тази мизерия, сърцето му се изпълни със страх и той започна да се бои за всяка своя дума, за всеки свой жест, което беше, разбира се, мъчително за човек, и без това не много уверен в себе си.

– Вие казахте много интересни неща за характера на брат ми, и то... безпристрастно. Това е добре; аз мислех, че вие благоговееете пред него – обади се Авдотя Романовна с усмивка. – Струва ми се, право е и това, че край него трябва да има жена – добави тя замислено.

– Не съм казвал това, но впрочем може би вие и тук сте права, само че...

– Какво?

– Та той никого не обича; и може би никога няма да обикне – отсече Разумихин.

– Тоест не е способен да обикне?

– А знаете ли, Авдотя Романовна, вие самата ужасно приличате на брат си, и то във всичко! – изтърси той изведнъж, неочаквано за самия себе си, но в същия миг, сетил се какво ѝ беше говорил преди малко за брат ѝ, се изчерви като рак и ужасно се сконфузи. Авдотя Романовна не можа да не се разсмее, като го гледаше.

– Относно Родя вие и двамата може би грешите – подхвана Пулхерия Александровна, донякъде засегната. – Аз не говоря за това, което е сега, Дунечка. Това, което пише Пьотр Петрович в това писмо... и което предполагахме ние с тебе, може би не е вярно, но вие не можете да си представите, Дмитрий Прокофич, колко фантастичен и, как да кажа, капризен е той. На характера му никога не съм могла да имам доверие, дори и когато беше на петнадесет години. Уверена съм, че той и сега може изведнъж да направи със себе си нещо такова, за което нито един човек никога не би и помислил... Имам пресен пример: знаете ли как той преди година и половина ме изуми, потресе и едва не ме съсипа, когато беше намислил да се ожени за тази, как ѝ беше името, за дъщерята на тази Зарницина, хазайката му?

– Знаете ли подробности по тази история? – попита Авдотя Романовна.

– Мислите ли – попита разпалено Пулхерия Александровна, – че биха го спрели тогава моите сълзи, моите молби, моята болест, може би моята смърт от мъка, нашата нищета? Преспокойно би прекрачил всички препятствия. А нима той, нима той не ни обича?

– Самият той никога нищо не ми е говорил за тази история – отговори предпазливо Разумихин, – но зная някои работи от самата госпожа Зарницина, която също не е от приказливите, и това, което съм чувал, е дори малко странно...

– А какво, какво сте чували? – попитаха двете жени в един глас.

– Впрочем нищо особено. Научих само, че този брак, вече окончателно решен и несъстоял се само поради смъртта на годеницата, и на самата госпожа Зарницина не се е харесвал много... Освен това, казват, годеницата не била дори хубава, тоест, казват, даже грозна... и такава болнава, и... и странна... но впрочем, изглежда, с известни качества. Непременно трябва да е имала някакви качества; иначе е необяснимо... Зестра също не е имала, но той никога не би се съобразявал с това дали има зестра... Изобщо в такива работи е трудно да се съди.

– Уверена съм, че тя е била достойна девойка – отбеляза кротко Авдотя Романовна.

– Нека Бог ми прости, но аз все пак се зарадвах тогава на смъртта ѝ, макар че даже не зная кой от тях би погубил другия: той нея или тя него? – заключи Пулхерия Александровна; после предпазливо, като се спираше и непрекъснато поглеждаше към Дуня, което на Дуня беше явно неприятно, започна отново да разпитва за вчерашната сцена между Родя и Лужин. Този инцидент очевидно я безпокоеше най-много от всичко, караше я да се страхува и да тръпне. Разумихин разказа отново всичко с подробности, но този път добави и своето заключение; той направо обвини Расколников, че преднамерено е оскърбил Пьотр Петрович, и този път не го извини особено с болестта му.

– Той още преди болестта е намислил това – добави Разумихин.

– И аз мисля така – каза Пулхерия Александровна съкрушена. Но нея много я изненада, че този път Разумихин се изказа за Пьотр Петрович така предпазливо и дори сякаш с уважение. Това поразя и Авдотя Романовна.

– Такова е, значи, мнението ви за Пьотр Петрович? – не се сдържа да попита Пулхерия Александровна.

– За бъдещия съпруг на вашата дъщеря аз и не мога да имам друго мнение – твърдо и с жар отвърна Разумихин. – И не само от банална учтивост го казвам, а защото... защото... е, макар и само затова, че Авдотя Романовна сама, доброволно е удостоила този човек с избора си. И ако така го ругах вчера, то е, защото бях така мръсно пиян и... безумен; да, безумен, без разум, бях полудял, съвсем... и днес се срамувам от това!... – Той се изчерви и млъкна. Авдотя Романовна пламна, но не наруши мълчанието си. Тя не бе казала нито дума, откакто заговориха за Лужин.

А без нейната подкрепа на Пулхерия Александровна явно не ѝ достигаше решителност. Най-после, като се запъваше и непрекъснато поглеждаше към дъщеря си, тя заяви, че нея сега извънредно много я безпокои едно обстоятелство.

– Вижте какво, Дмитрий Прокофич... – започна тя. – Аз ще бъда съвсем откровена с Дмитрий Прокофич, нали, Дунечка?

– Разбира се, мамо – каза внушително Авдотя Романовна.

– Работата е следната – забърза Пулхерия Александровна, сякаш планина ѝ бяха свалили от плещите, като ѝ позволиха да сподели мъката си. – Днес, много рано, получихме от Пьотр Петрович бележка в отговор на нашето вчерашно известие за пристигането ни. Виждате ли, той вчера трябваше да ни посрещне, както беше обещал, на гарата. Вместо това на гарата бе изпратен да ни посрещне някакъв лакей с адреса на тази квартира и да ни покаже пътя, а Пьотр Петрович поръчал да ни предадат, че ще дойде тук, при нас, днес сутринта. Вместо това днес сутринта получихме ето тази бележка... Най-добре прочетете я сам; тук има нещо, което много ме безпокои... вие сега сам ще видите какво е това нещо и... кажете ми откровено мнението си, Дмитрий Прокофич! Вие най-добре познавате характера на Родя и можете да ми дадете най-добър съвет. Предупреждавам ви, че Дунечка вече всичко е решила веднага, но аз още не знам как да постъпя и... и все ви чаках.

Разумихин разгъна бележката, с вчерашна дата, и прочете следното:

„Уважаема госпожо Пулхерия Александровна, имам честта да ви уведомя, че поради появили се внезапно препятствия не можах да ви срещна на гарата и изпратих с тази цел човек, твърде енергичен. Съответно ще се лиша от честта да се видя с вас и утре сутринта поради неотложна работа в Сената и за да не попреча на семейната ви среща с вашия син и на Авдотя Романовна – с брат ѝ. А ще имам честта да ви посетя и да ви поздравя във вашата квартира именно утре, точно в осем часа вечерта, към което се осмелявам да добавя убедителната си и, ще кажа още, настоятелна молба на нашата среща да не присъства Родион Романович, тъй като той неокачествимо и неучтиво ме обиди при вчерашното ми посещение, когато го сварих болен, и освен това имам нужда от обстойно обяснение лично с вас по известен въпрос, относно който желая да науча собственото ви становище. Имам честта при това предварително да ви уведомя, че ако въпреки молбата ми срещна Родион Романович, то ще бъда принуден незабавно да се отстраня, и тогава вече се сърдете на себе си. Пиша това предвид обстоятелството, че Родион Романович, който при посещението ми изглеждаше толкова болен, след два часа изведнъж е оздравял и следователно, щом излиза от къщи, може да дойде и при вас. Убедих се в това със собствените си очи в квартирата на един премазан от коне пияница, който умря от последното, на чиято дъщеря, момиче с известно поведение, той даде вчера към двадесет и пет рубли под предлог, че са за погребението, което твърде ме учуди, знаейки с каква мъка събрахте вие посочената сума. Като изказвам особеното си уважение към Авдотя Романовна, моля ви да приемете чувствата на почтителна преданост

на вашия покорен слуга П. Лужин“

– Какво да правя сега, Дмитрий Прокофич? – заговори Пулхерия Александрова, като едва не плачеше. – Как да кажа на Родя да не идва? Той така упорито настояваше вчера да откажем на Пьотр Петрович, а сега ни се заповядва и него самия да не го пускаме! Че той нарочно ще дойде, като научи, и... какво ще стане тогава?

– Постъпете така, както е решила Авдотя Романовна – спокойно и веднага отговори Разумихин.

– Ах, Боже мой! Тя казва... тя Бог знае какво говори и не ми обяснява целта! Тя казва, че така ще бъде по-добре, тоест не че по-добре, а че, кой знае защо, непременно трябвало и Родя също нарочно да дойде днес в осем часа и те непременно да се срещнат... А аз и писмото не исках да му показвам и с някаква хитрост с ваша помощ да направя така, че той да не дойде... защото той е така раздразнителен... Пък и нищо не разбирам, какъв пияница е умрял и каква дъщеря, и как е могъл той да й даде последните си пари... които...

– Които така трудно намерихте, мамо – добави Авдотя Романовна.

– Той не беше на себе си вчера – замислено проговори Разумихин. – Да знаете как се е държал вчера в кръчмата, макар и умно... хм! За някакъв покойник и за някакво момиче той наистина ми говори вчера, когато си отивахме вкъщи, но аз не разбрах нито дума... А впрочем и аз самият вчера...

– Най-добре, мамичко, да отидем ние при него и там, уверявам ви, веднага ще разберем какво да правим. Пък и време е – Господи! Наближава единадесет! – извика тя, като погледна великолепия си златен часовник с емайл, който висеше на шията ѝ на тънка венецианска верижка и съвсем не съответстваше на дрехите ѝ. „Подарък от годеника“ – помисли си Разумихин.

– Ах, време е!... Време е, Дунечка, време е! – тревожно се засуети Пулхерия Александровна. – Ще помисли, че сме му сърдити за вчера и затова така се бавим. Ах, Боже мой!

Говорейки това, тя забързано намяташе пелерината си и си слагаше шапката; Дунечка също се облеche. Ръкавиците ѝ бяха не само вехти, но дори скъсани, което Разумихин забеляза, но всъщност тази явна бедност в дрехите придаваше на двете дами дори някакво особено достойнство, присъщо на онези, които умеят да носят бедно облекло. Разумихин с благоговение гледаше Дунечка и се гордееше, че ще върви под ръка с нея. „Онази кралица – мислеше си той, – която е кърпила чорапите си в затвора, разбира се, е изглеждала в тази минута като истинска кралица и дори повече, отколкото по време на най-пищните празненства и церемонии.“

– Боже мой – възкликна Пулхерия Александровна, – мислила ли съм, че ще се страхувам от среща със сина си, с моя мил, мил Родя, както се страхувам сега!... Аз се страхувам, Дмитрий Прокофич! – добави тя, поглеждайки го плахо.

– Не бойте се, мамо – каза Дуня и я целуна, – по-добре вярвайте в него. Аз вярвам.

– Ах, Боже мой! Аз също вярвам, а цяла нощ не съм спала! – извика нещастната жена.

Те излязоха на улицата.

– Знаеш ли, Дунечка, щом задряхах малко призори, изведнъж сънувах покойната Марфа Петровна... и то цялата в бяло... Приближи се до мене, хвана ме за ръката и клати глава с укор и така строго, строго, сякаш ме осъжда... На хубаво ли е това? Ах, Боже мой, Дмитрий Прокофич, вие още не знаете: Марфа Петровна умря!

– Не, не зная: каква Марфа Петровна?

– Скоропостижно! И представете си...

– После, мамо – намеси се Дуня, – та господинът още не знае коя е Марфа Петровна.

– Ах, не знаете? А аз мислех, че на вас вече всичко ви е известно. Простете, Дмитрий Прокофич, аз тия дни просто губя разсъдъка си. Вярвайте ми, на вас аз гледам като на наше провидение и затова бях така убедена, че вие вече всичко знаете. Аз ви чувствам съвсем близък... Не се сърдете, че говоря така. Ах, Боже мой, какво ви е на дясната ръка! Ударили сте се?

– Да, ударих се – измърмори ошастливеният Разумихин.

– Аз понякога говоря прекалено откровено, та Дуня ме възпира... Но, Боже мой, в каква дупка живее той! Дали се е събудил? И тази жена, хазайката му, смята това за стая? Чуйте, вие казвате, че той не обича да разкрива сърцето си, и аз може би ще му омръзна с моите... слабости?... Не бихте ли ме посъветвали, Дмитрий Прокофич? Как да се държа с него? Аз, знаете ли, съвсем съм се объркала.

– Не го разпитвайте много за нещо, ако видите, че се мръщи; особено за здравето му много не го питайте: не обича.

– Ах, Дмитрий Прокофич, колко е тежко да си майка! Но ето го това стълбище... Какви ужасни стълби!

– Майко, вие сте даже бледа, успокойте се, мила – каза Дуня, като се притисна нежно към нея. – Той трябва да е щастлив, че ви вижда, а вие така се измъчвате – добави тя и очите ѝ светнаха гневно.

– Почакайте, аз ще надникна пръв, да видя дали се е събудил.

Дамите безшумно тръгнаха след Разумихин, който избърза пред тях по стълбата, и когато стигнаха вече на четвъртия етаж, до вратата на хазайката, забелязаха, че вратата ѝ е съвсем слабо открената и две живи черни очи ги разглеждат от тъмното. А когато погледите им се срещнаха, вратата изведнъж се тръшна, и то така шумно, че Пулхерия Александровна едва не извика от уплаха.

III

– Здрав е, здрав! – весело извика срещу влизащите Зосимов. Той беше дошъл преди десетина минути и седеше на същия край на дивана. Расколников седеше на другия край, съвсем облечен и дори добре измит и вчесан, нещо, което отдавна не беше му се случвало. Стаята изведнъж се напълни, но Настася все пак успя да влезе след гостите. Застана да слуша.

Наистина Расколников беше почти здрав, особено в сравнение с вчера, само че беше много блед, разсеян и навъсен.

Имаше вид на ранен или на човек, понасящ силна физическа болка: веждите му бяха събрани, устните – стиснати, очите – възпалени. Говореше малко и неохотно, все едно насила или по задължение, и някакво безпокойство се проявяваше от време на време в движенията му.

Липсваше му само някаква превръзка на ръката или калъфче от тафта на пръста, за да прилича съвсем на човек, на когото, да речем, много болезнено му бере пръст, или си е ударил ръката, или нещо подобно.

Впрочем и това бледо и мрачно лице за миг сякаш се озари от светлина, когато влязоха майка му и сестра му, но това само добави към израза му вместо предишната мъчителна разсеяност някак още по-съсредоточена мъка. Светлината угасна скоро, но мъката остана и Зосимов, който наблюдаваше и изучаваше пациентите си с цялата страст на току-що започнал да лекува доктор, с учудване забеляза у него, след като дойдоха близките му, вместо радост някаква тежка, скрита решителност да понесе за час-два мъчение, което не е възможно да избегне. Той видя после как почти всяка дума от последвалия разговор като че се докосваше до някаква рана на пациента му и я разчопляше, но в същото време се и учуди донякъде на днешното му умение да се владее и да скрива чувствата на мономан, който от една дума вчера едва ли не побесняваше.

– Да, сега и аз виждам, че съм почти здрав – каза Расколников и приветливо целуна майка си и сестра си, от което Пулхерия Александровна веднага просия, – и казвам това вече не както вчера – добави той, като се обърна към Разумихин и приятелски му стисна ръката.

– А аз дори му се учудих днес – започна Зосимов, който много се зарадва на гостите, защото за десет минути вече бе успял да изпусне нишката на разговора със своя болен. – След три-четири дни, ако върви така, ще бъде съвсем както преди, тоест както беше преди месец или два... или може би и три? Та това отдавна е започнало и е назрявало... а? Признавате ли си сега, че може би и сам сте били виновен? – добави той с предпазлива усмивка, сякаш все още се страхуваше да не го подразни с нещо.

– Много е възможно – отговори хладно Расколников.

– Аз затова го и казвам – продължи Зосимов, добил смелост, – защото вашето пълно оздравяване в най-главното зависи сега единствено от вас самия. Сега, когато с вас вече може да се разтоваря, бих искал да ви внуша, че е необходимо да се отстранят първоначалните, така да се каже, коренните причини, повлияли върху зараждането на вашата болест, тогава ще се излекувате, иначе ще стане даже и по-зле. Тези първоначални причини аз не зная, но на вас те са ви известни. Вие сте умен човек и, разбира се, сте се наблюдавали. Струва ми се, че вашето разстройство

съвпада отчасти с вашето напускане на университета. Вие не бива да оставате без занимания и затова трудът и ясно поставената цел, струва ми се, много биха могли да ви помогнат.

– Да, да, вие сте съвсем прав... ето аз колкото може по-скоро ще постъпя в университета и тогава всичко ще тръгне като по масло...

Зосимов, започнал да дава умните си съвети отчасти и за ефект пред дамите, бе, разбира се, донякъде озадачен, когато, след като завърши своята реч и погледна слушателя си, забеляза на лицето му явна насмешка. Впрочем това продължи само миг. Пулхерия Александровна веднага започна да благодари на Зосимов, особено за това, че бе си направил труда посред нощ да ги посети в хотела.

– Как, той е идвал при вас през нощта? – попита Расколников, сякаш разтревожен. – Значи, и вие не сте спали след пътуването?

– Ах, Родя, та това беше само до два часа. Ние с Дуня и вкъщи по-рано от два никога не си лягаме.

– Аз също не зная как да му се отблагодаря – продължи Расколников, като изведнъж се намръщи и наведе глава. – Като оставим настрана паричния въпрос – извинете, че споменавам затова (обърна се той към Зосимов), – аз просто не зная с какво съм заслужил особеното ви внимание? Просто не разбирам... и... и това даже ми тежи, защото ми е непонятно: откровено ви казвам.

– Не се тревожете – засмя се насила Зосимов, – допуснете, че сте моят пръв пациент, а ние, които току-що сме започнали да практикуваме, обичаме първите си пациенти като собствени деца, а някои от нас почти се влюбват в тях. А пък аз не съм богат с пациенти.

– За него да не говоря – добави Расколников, посочвайки Разумихин, – а и той освен оскърбления и грижи нищо друго не е виждал от мене.

– Как лъже само! Ти какво, да не си се разчувствал нещо днес? – извика Разумихин.

Той щеше да види, ако беше по-проницателен, че никакво разчувстване нямаше, а дори нещо съвсем противоположно. Но Авдотя Романовна забеляза това. Тя втрещено и с безпокойство наблюдаваше брат си.

– А за вас, мамо, не смея и да говоря – продължи той сякаш заучен от сутринта урок, – едва днес можах да си представя донякъде как трябва да сте се измъчили вчера тук, докато сте ме чакали да се върна. – Като каза това, той изведнъж мълчаливо и с усмивка протегна ръка на сестра си. Но в тази усмивка проблесна този път истинско, непресторено чувство. Дуня веднага хвана и горещо стисна протегнатата ѝ ръка, зарадвана и благодарна. За пръв път се обръщаше той към нея след вчерашното скарване. Лицето на майката просветля от възторг и щастие пред това окончателно и мълчаливо помиряване на брата и сестрата.

– Ето именно затова го обичам! – прошепна преувеличаващият всичко Разумихин, като се завъртя енергично на стола си. – Способен е на такива жестове!...

„И колко хубаво става всичко при него – мислеше си майката, – какви благородни пориви има и как просто деликатно сложи край на цялото това вчерашно недоразумение със сестра си – само с това, че ѝ протегна ръка в такава минута и я погледна приветливо... И какви прекрасни очи има, и колко е прекрасно цялото му лице! ... Той е даже по-хубав от Дунечка... Но, Боже мой, какъв му е костюмът, колко ужасно е облечен! В магазина на Афанасий Иванович разсилният Вася е по-добре облечен!... И така ми идва да се спусна към него и да го прегърна, и... да заплача – а се боя, боя се... той е такъв един, Господи!... Ето на, хем ласкаво говори, а се боя! Е от какво се боя?...“

– Ах, Родя, няма да повярваш – подхвана тя изведнъж, бързайки да отговори на думите му, – колко нещастни бяхме вчера с Дунечка! Сега, когато всичко мина и се свърши и всички сме пак щастливи – мога да ти разкажа. Представи си, бързаме насам, за да те прегърнем, едва ли не направо от влака, а тази жена – а, да, ето я! Добър ден, Настася!... Тя изведнъж ни казва, че ти си болен, в делириум и току-що си избягал скришом от доктора, в такова състояние, навън, и че са се разтичали да те търсят. Няма да повярваш какво ни беше! Веднага си помислих за това как трагично загина поручик Потанчиков, наш познат, приятел на баща ти – ти не го помниш, Родя, също бил болен, в делириум, и по същия начин избягал и паднал в кладенеца в двора, едва на следния ден успяха да го измъкнат. А ние, разбира се, си представихме

всичко още по-страшно. Искахме да вървим да търсим Пьотр Петрович, та поне с негова помощ... защото ние бяхме сами, нали, съвсем сами – проточи тя с жалостен глас и изведнъж млъкна, спомни си, че да заговаря за Пьотр Петрович е още твърде опасно, макар че „всички вече са пак напълно щастливи“.

– Да, да... всичко това, разбира се, е неприятно... – измърмори в отговор Расколников, но с такъв разсеян и почти невнимателен израз, че Дунечка го погледна изумена. – Да, какво още исках да кажа – продължи той, като си припомняше с усилие, – да: моля ви, майко, и ти, Дунечка, не мислете, че не съм искал да дойда днес пръв при вас и съм чакал вие първи да дойдете.

– Какво говориш, Родя! – възкликна Пулхерия Александровна, също учудена.

„Той, какво, по задължение ли ни отговаря? – помисли Дунечка. – И се помирява, и иска прошка, сякаш опява или си казва урока.“

– Аз тъкмо се събудих и исках да тръгна, но ми попречиха дрехите; забравих вчера да ѝ кажа... на Настася... да изчисти тази кръв... Едва сега успях да се облека. Кръв! Каква кръв? – разтревожи се Пулхерия Александровна.

– Няма нищо... не се безпокойте. Имаше кръв, защото вчера, като ходех из улиците малко трескав, се натъкнах на един премазан човек... един чиновник...

– Трескав? Но ти всичко помниш – прекъсна го Разумихин.

– Това е вярно – някак особено грижливо отговори Расколников, – помня всичко, дори до най-малката подробност, а туй на: защо съм правил еди-какво си и съм ходил еди-къде си и съм говорил еди-какво си – това вече не мога добре да обясня.

– Много известен феномен – намеси се Зосимов, – изпълнението на постъпките понякога е майсторско, най-изкусно, а ръководенето на постъпките, началото на постъпките е разстроено и зависи от разни болезнени впечатления. Нещо като сън.

„Това всъщност е добре, че той ме смята почти за луд“ – помисли Расколников.

– Струва ми се, че същото се случва и на здрави – отбеляза Дунечка, гледайки Зосимов с безпокойство.

– Твърде вярна забележка – отговори той, – в този смисъл наистина всички ние и твърде често сме почти като побъркани, само че с малка разлика – „болните“ са побъркани малко повече от нас, затова тук трябва да се различава границата. А уравновесени хора, това е истина, почти не се срещат; на десетки, а може би на много стотици хиляди – един, и това са обикновено твърде слаби екземпляри...

При думата „побъркан“, непредпазливо изтървана от раздрънкалия се на любимата си тема Зосимов, всички помръкнаха. Расколников седеше, сякаш без да обръща внимание, замислен и със странна усмивка на бледите си устни. Той продължаваше да обмисля нещо.

– Е, и какво с този, премазания? Аз те прекъснах – извика бързо Разумихин.

– Какво? – сякаш се събуди Расколников. – Да... и се изцапах с кръв, когато помагах да го пренесат у тях... Да, мамо, аз направих вчера нещо непростимо: наистина не бях с ума си. Всичките пари, които ми изпратихте, дадох вчера... на жена му... за погребението. Сега тя е вдовица, туберкулозна, нещастна жена... три малки сирачета, гладни... вкъщи няма нищо... и още една дъщеря... Може би и самата вие бихте ги дали, ако бяхте видели... Аз впрочем нямах никакво право, признавам си, особено като знаех как сте получили тези пари. За да помагаш, трябва най-напред да имаш право на това, иначе: „Crevez chiens, si vous n'êtes pas contents!“*

[* Мрете, кучета, ако сте недоволни! (фр.)]

– Той се разсмя. – Така ли е, Дуня?

– Не, не е така – твърдо отговори Дуня.

– О, и ти... с цел! – измърмори той, като я погледна едва ли не с омраза и насмешливо се усмихна. – Аз трябваше да съобразя това... Е, какво, то е похвално; за тебе е по-добре... и ще стигнеш до такава граница, която, ако не прекрачиш, ще бъдеш нещастна, а ако прекрачиш – може би ще бъдеш още по-нещастна... А впрочем всичко това са глупости! – добави той раздразнен, ядосан от неволното си избухване. – Аз исках само да кажа, че ви моля за прошка, майко – заключи той рязко и отривисто.

– Стига, Родя, уверена съм, че всичко, което ти правиш, всичко е прекрасно! – каза зарадваната майка.

– Не бъдете толкова уверена – отговори той, като изкриви уста в усмивка.

Последва мълчание. Имаше нещо напрегнато и в целия този разговор, и в мълчанието, и в помиряването, и в прошката и всички чувстваха това.

„Те наистина се страхуват от мене“ – мислеше си Расколников, гледайки изпод вежди майка си и сестра си, Пулхерия Александровна наистина колкото повече мълчеше, толкова по-плаха ставаше.

„Докато ги нямаше, ми се струваше, че така ги обичам“ мина му през ума.

– Знаеш ли, Родя, Марфа Петровна умря! – изведнъж изтърси Пулхерия Александровна.

– Каква Марфа Петровна?

– Ах, Боже мой, че Марфа Петровна, Свидригайлова! Аз толкова много ти писах за нея.

– А-а-а, да, помня... та умряла? Ах, наистина? – изведнъж трепна той, сякаш се събуди. – Нима е умряла? Че от какво?

– Представи си, скоростижно! – забърза Пулхерия Александровна, окуражена от любопитството му. – И то тъкмо когато ти изпратих писмото, същия ден! Представи си, този ужасен човек, изглежда е бил причина за смъртта ѝ. Казват, че ужасно я бил!

– Че те така ли живееха? – попита той, като се обърна към сестра си.

– Не, напротив. С нея той винаги беше много търпелив и дори учтив. В много случаи беше дори прекалено снизходителен към характера ѝ, цели седем години... Изведнъж някак е загубил търпение.

– Значи, той съвсем не е толкова ужасен, щом седем години се е сдържал? Ти, Дунечка, струва ми се, го оправдаваш?

– Не, не, той е ужасен човек! Нищо по-ужасно не мога да си представя – едва не потрепервайки, проговори Дуня, като навъси вежди и се замисли.

– Това се е случило между тях сутринта – продължи бързо Пулхерия Александровна. – След това тя незабавно наредила да впрегнат конете, за да замине веднага след обяд за града, защото винаги в такива случаи отиваше в града; на обяд, казват, яла с голям апетит...

– Пребита?

– ... Тя впрочем винаги е имала този... навик и щом се наобяждвала, за да не закъснее със заминаването, веднага отишла в къпалнята... Разбираш, тя нещо се лекувала с бани; имат студен извор, та се къпела в него редовно всеки ден, но още щом влязла във водата, изведнъж получила удар!

– Ами да! – каза Зосимов.

– И много ли я е бил?

– Но това няма значение – обади се Дуня.

– Хм! Но, мамо, що за желание да разказвате такива глупости – ядосано и сякаш без да иска, каза Расколников.

– Ах, драги мой, просто не знаех вече за какво да заговоря – изпусна се Пулхерия Александровна.

– Вие всички какво, боите ли се от мене? – каза той с изкривена усмивка.

– Да, наистина – каза Дуня, като гледаше брат си строго в очите. – Мама, докато се качваше по стълбите, чак се кръстеше от страх.

Лицето му се изкриви конвулсивно.

– Ах, какво приказваш, Дуня! Не се сърди, Родя, моля ти се... Ти защо, Дуня! – заговори смутена Пулхерия Александровна. – Аз наистина, като пътувах насам, през целия път си мечтаех във вагона: как ще се срещнем, как всичко ще си разкажем... и бях толкова щастлива, че не усетих пътя! Но какво приказвам! Аз и сега съм щастлива... Ти, Дуня, напразно! Аз, Родя, само от това, че те виждам, съм щастлива...

– Стига, майко – смутено измърмори той, без да я гледа и стискайки ръката ѝ, – ще успеем да се наприказваме!

Казал това, той изведнъж се смути и пребледня: едно неотдавнашно ужасно чувство пак облъхна с мъртвешки студ душата му; изведнъж пак му стана съвсем ясно и понятно, че току-що каза ужасна лъжа, че сега не само никога няма да може да се наприказва, но вече за нищо, никога и с никого не му е позволено да говори. Въздействието на тази мъчителна мисъл бе така силно, че за миг почти се забрави, стана от мястото си и без да поглежда никого, тръгна да излезе от стаята.

– Какво правиш! – извика Разумихин и го хвана за ръката. Той седна пак и мълчаливо се заоглежда; всички го гледаха с недоумение.

– Защо всички сте такива скучни? – извика неочаквано. – Кажете нещо! Защо наистина да седим така? Хайде, говорете де! Хайде да разговаряме!... Събрали сме се и

мълчим... Говорете нещо!

– Слава Богу! А аз помислих, че започна да му става пак като вчера – прекръсти се Пулхерия Александровна.

– Какво ти е, Родя? – недоверчиво запита Авдотя Романовна.

– Така просто, нищо ми няма, сетих се за нещо – отговори той и изведнъж се засмя.

– Добре, ако е така. Че и аз за малко не помислих... – измърмори Зосимов и се надигна от дивана. – Но време е да тръгвам; пак ще намина може би... ако заваря някого...

Той се сбогува и си отиде.

– Какъв прекрасен човек! – забеляза Пулхерия Александровна.

– Да, прекрасен, чудесен, образован, умен... – заговори изведнъж Расколников някак неочаквано забързано и с някакво необикновено оживление, – не помня вече къде съм го срещал преди болестта... Изглежда, срещал съм го някъде... Ето и този е добър човек! – кимна той към Разумихин. – Харесваш ли го, Дуня? – попита я той и изведнъж, който знае защо, се разсмя.

– Много – отговори Дуня.

– Уф, какъв си... свинтус! – произнесе ужасно сконфузен и изчервен Разумихин и стана от стола. Пулхерия Александровна леко се усмихна, а Расколников се разсмя.

– Къде?

– Аз също... имам работа.

– Никаква работа нямаш, остани! Зосимов си отиде, веднага и ти. Не си отивай... А колко е часът? Стана ли дванадесет? Какъв хубавичък часовник имаш, Дуня! Но защо пак млъкнахте? Все само аз, само аз приказвам!...

– Подарък ми е от Марфа Петровна – отговори Дуня.

– И е много скъп – добави Пулхерия Александровна.

– А-а-а! Колко е голям, почти не е дамски.

– Аз такъв харесвам – каза Дуня.

„Значи, не е подарък от годеника“ – помисли Разумихин и, който знае защо, се зарадва.

– А аз мислех, че е подарък от Лужин – каза Расколников.

– Не, той още нищо не е подарявал на Дунечка.

– А-а-а! А помните ли, майко, как бях влюбен и исках да се женя? – изведнъж каза той, гледайки майка си, поразена от неочаквания обрат на разговора и от тона, с който заговори за това.

– Ах, драги мой, да! – Пулхерия Александровна се спогледа с Дунечка и с Разумихин.

– Хм! Да! А какво да ви разкажа? Дори малко неща помня.

Тя беше такова едно болно момиченце – продължи той, като да се замисляше пак и навеждайки глава, – съвсем болно; обичаше да раздава милостиня и все мечтаеше за манастир, а веднъж, когато започна да ми говори за това, се разплака; да, да... помня... добре помня. Грозничка... такава. Наистина не зная защо се привързах тогава към нея, струва ми се, затова, че беше винаги болна... Ако беше куца или гърбава, струва ми се, още повече бих я обикнал... (Той замислено се усмихна.) Така... някаква пролетна болест беше това...

– Не, това не е било само пролетна болест – разпалено каза Дунечка.

Той внимателно и напрегнато погледна сестра си, но не дочу или дори не разбра думите ѝ. После, дълбоко замислен, стана, приближи се до майка си, целуна я, върна се на мястото си и седна.

– Ти и сега я обичаш – каза, трогната, Пулхерия Александровна.

– Нея? Сега? Ах, да... вие за нея! Не. Всичко това сега е сякаш на онзи свят... и е така отдавнашно. И всичко наоколо сякаш не става тук.

Той внимателно ги погледна.

– Ето и вас... сякаш от хиляди километри ви гледам...

Но дявол знае защо говорим за това! И защо трябва да разпитвате! – добави с досада и млъкна, като си гризеше ноктите, и пак се замисли.

– Колко лоша квартира имаш, Родя, като ковчег – каза изведнъж Пулхерия Александровна, прекъсвайки тягостното мълчание, – уверена съм, че и квартирата е причина да станеш меланхолик.

– Квартирата?... – отвърна той разсеяно. – Да, квартирата много допринесе... и аз мислих за това... Но да знаете каква странна мисъл казахте сега, майко – добави той изведнъж със странна усмивка.

Още малко – и тази среда, тези роднини, след тригодишна раздяла, този семеен тон на разговора, при пълна невъзможност да се приказва за каквото и да било, биха му станали в края на краищата съвсем непоносими. Имаше обаче един неотложен въпрос, който, по един или друг начин, трябваше непременно да се реши днес – така бе решил още одева, когато се събуди. Сега той се зарадва на този въпрос като на изход.

– Виж какво, Дуня – започна той сериозно и сухо, – аз, разбира се, те моля да ми простиш за вчера, но смятам за свой дълг пак да ти напомня, че от същината на това, което казах, не отстъпвам. Или аз, или Лужин. Нека аз да съм подлец, но ти не бива. Един от нас. А ако ти се омъжиш за Лужин, аз веднага преставам да те смятам за своя сестра.

– Родя, Родя! Също като вчера – възкликна скръбно Пулхерия Александровна. – И защо непрекъснато се наричаш подлец, не мога да понасям това. И вчера пак същото...

– Братко – твърдо и също сухо отговори Дуня, – във всичко това има грешка от твоя страна. Аз през нощта обмислих и намерих грешката. Цялата работа е там, че ти, изглежда, предполагаш, че аз на някого и заради някого се принасям в жертва. Съвсем не е така. Аз просто заради себе си се омъжвам, защото на мене самата ми е тежко; и освен това, разбира се, ще се радвам, ако успея да бъда полезна на роднините си, но в моето решение това не е най-главната подбуда...

„Лъже! – мислеше си той, като гризеше ноктите си от злоба. – Горделивка! Не иска да си признае, че ѝ се ще да бъде благодетелка! О, низки характери! Те и обичат тъй, сякаш че мразят... О, как... ги мразя! Всичките!“

– С една дума, аз се омъжвам за Пьотр Петрович – продължи Дунечка, – защото от двете злини избирам по-малката. Имам намерение честно да изпълня всичко, което той очаква от мене, следователно не го лъжа... Ти защо сега се усмихна така?

Тя също пламна и в очите ѝ блесна гняв.

– Всичко ще изпълниш? – попита той, язвително усмихнат.

– До известен предел. И начинът, и формата на сватосването на Пьотр Петрович ми показаха веднага какво му е нужно. Той, разбира се, се цени може би прекалено високо, но аз се надявам, че той и мене цени... Защо пак се смееш?

– А ти защо пак се изчервяваш? Ти лъжеш, сестро, ти нарочно лъжеш, само от женски инат, само за да ми се наложиш... Ти не може да уважаващ Лужин: аз го видях и говорих с него. Значи, ти се продаваш за пари и, значи, във всеки случай постъпваш долно и аз се радвам, че поне можеш да се червиш!

– Не е вярно, не лъжа!... – извика Дунечка, губейки цялото си хладнокръвие. – Аз няма да се омъжа за него, без да съм убедена, че той ме цени и държи на мене; няма да се омъжа за него, без да съм твърдо убедена, че и аз мога да го уважавам.

За щастие аз мога напълно да се убедя в това, и то още днес. А такъв брак не е подлост, както ти казваш? Дори ти да беше прав дори аз наистина да бих се решила на подлост – нима не е жестоко от твоя страна да говориш така с мене? Защо искаш от мене геройство, на което може би и ти не си способен? Това е деспотизъм, това е насилие! Ако ще погубя някого, то ще е само себе си... Още никого не съм заклала!... Защо ме гледаш така? Защо пребледня така? Родя, какво ти е? Родя, мили!...

– Господи! До припадък го докара! – извика Пулхерия Александровна.

– Не, не... глупости... нищо!... Малко ми се зави свят. Съвсем не е припадък... Все припадъци ви се привиждат!... Хм, да... какво исках да кажа? Да: по какъв начин ти още днес ще се убедиш, че можеш да го уважаващ и че той... те цени или как го каза? Ти май каза, че днес? Или ми се е чуло?

– Майко, покажете на брат ми писмото на Пьотр Петрович – каза Дунечка.

Пулхерия Александровна с разтреперани ръце предаде писмото. Той го взе с голямо любопитство. Но преди да го разгърне, изведнъж някак с учудване погледна Дунечка.

– Странно – проговори той бавно, сякаш изведнъж, поразен от нова мисъл, – защо ли се тревожа толкова? Защо са тези разпавии? Че омъжвай се за когото искаш!

Той сякаш говореше на себе си, но го каза високо и известно време гледа сестра си сякаш озадачен.

Най-после разгърна писмото, но все още запазваше израза на някакво странно

учудване; после бавно и внимателно започна да го чете и го прочете два пъти. Пулхерия Александровна беше в особена тревога; пък и всички очакваха нещо особено.

– Това ме учудва – започна той, след като поразмисли и като подаваше писмото на майка си, но без да се обръща към никого определено, – нали уж води дела, адвокат е и говори даже така... със замах – а колко неграмотно пише.

Всички се размърдаха; съвсем друго бяха очаквали.

– Че те всички така пишат – отсечено отбеляза Разумихин.

– Нима си го чел?

– Да.

– Ние му го показахме, Родя, ние... се посъветвахме одеде – започна сконфузилата се Пулхерия Александровна.

– Това е точно съдийски стил – прекъсна я Разумихин, – съдийските документи и досега така се пишат.

– Съдийски? Да, именно съдийски, делови... Не че е много неграмотно, но не е и съвсем литературно; делово!

– Пьотр Петрович и не крие, че няма голямо образование, и дори се хвали с това, че сам си е пробил път – каза Авдотя Романовна, малко засегната от новия тон на брат си.

– Е, щом се хвали, значи, има за какво – не възразявам. Ти, сестро, май се обиди, че направих за цялото писмо такава лекомислена забележка, и мислиш, че нарочно говоря такива глупости, от яд, за да ти се подиграя. Напротив, на мене по повод на стила ми дойде наум една далеч не излишна в дадения случай забележка. Там има един израз: „Сърдете се на себе си“, сложен много знаменателно и ясно, и освен това има заплаха, че той веднага ще си отиде, ако аз дойда. Тази заплаха да си отиде е равностойна на заплаха да ви изостави и двете ви сега, когато вече ви е извикал в Петербург. Е, ти как мислиш: може ли на такъв израз на Лужин да се обидиш така, както ако го беше написал ето той (той посочи Разумихин) или Зосимов, или някой от нас?

– Н-не – отговори Дунечка, като се оживи, – аз добре разбрах, че това е изразено прекалено наивно и че той може би само защото не умее да пише... Това много добре го каза, братко. Аз дори не очаквах...

– Това е изразено по съдийски, а по съдийски не може иначе да се напише и е излязло по-грубо, отколкото той може би е искал. Впрочем аз трябва малко да те разочаровам: в това писмо има още един израз, една клевета по отношение на мене, и то твърде подличка. Парите вчера дадох на вдовицата, охтичава и нещастна, и не „под предлог, че са за погребението“, а наистина за погребението, и не на дъщерята – момиче, както той пише, „с известно поведение“ (и което аз вчера за пръв път в живота си видях), а именно на вдовицата. Във всичко това виждам прекалено прибързаното желание да ме очернят и да ме скарат с вас. Изразено е пак по съдийски, тоест с твърде явно разкриване на целта и с твърде наивна прибързаност. Той е умен човек, но за да постъпваш умно, само умът не стига. Всичко това характеризира човека и... не мисля, че той много те цени. Казвам ти го само за наиздание, защото искрено ти желая доброто...

Дунечка не отговори; решението ѝ беше взето още одеде, тя чакаше само вечерта.

– Та ти какво решаваш, Родя? – попита Пулхерия Александровна, разтревожена сега още повече от внезапния му, нов делови тон.

– Какво значи: „решаваш“?

– Ами ето, Пьотр Петрович пише да не идваш у нас довечера и той ще си отиде... ако дойдеш. Е... ще дойдеш ли?

– Това вече, разбира се, няма аз да го решавам, а, първо – вие, ако такова изискване на Пьотр Петрович не ви обижда, и второ – Дуня, ако тя също не се обижда. А аз ще постъпя, както ще е по-добре за вас – добави той сухо.

– Дунечка вече реши и аз съм напълно съгласна с нея – побърза да добави Пулхерия Александровна.

– Аз реших да те помоля, Родя, настойчиво да те помоля непременно да присъстваш на тази среща – каза Дуня, – ще дойдеш ли?

– Ще дойда.

– И вас също моля да бъдете у нас в осем часа – обърна се тя към Разумихин. –

Мамичко, и него каня.

– Прекрасно, Дунечка! Е, както сте решили – добави Пулхерия Александровна, – тъй да бъде. А и за мене самата ще е по-леко; не обичам да се преструвам и да лъжа; по-добре да казваме цялата истина... Пък ако ще да се сърди, ако ще да не се сърди Пьотр Петрович!

IV

В тази минута вратата тихо се отвори и в стаята, озъртайки се плахо, влезе една девойка. Всички се обърнаха към нея с учудване и любопитство. Расколников не я позна от пръв поглед. Това беше София Семьоновна Мармеладова. Вчера я бе видял за пръв път, но в такава минута, при такава обстановка и с такива дрехи, че в паметта му бе останало съвсем друго лице. Сега това беше скромно и дори бедно облечена девойка, още много младичка, почти момиченце, със скромно и прилично държане, с ясно, но сякаш малко изплашено лице. Облечена беше в съвсем простичка домашна рокличка, с вехта, старомодна шапчица на главата; само в ръцете си държеше, както вчера, чадър. Тя не очакваше да види стаята пълна с хора и не само се сконфузи, а съвсем се обърка, изплаши се като малко дете и дори понечи да се върне.

– Ах... това сте вие!... – каза Расколников извънредно изненадан и изведнъж се смути и той.

Веднага си помисли, че майка му и сестра му знаят вече от писмото на Лужин за някакво момиче „с известно“ поведение. Преди малко самият той бе протестирал срещу клеветата на Лужин и бе споменал, че е видял това момиче за пръв път, и изведнъж влиза самото то. Спомни си също, че съвсем не бе протестирал срещу израза „с известно поведение“. Всичко това неясно и за миг премина през ума му. Но като се вгледа по-внимателно, изведнъж видя, че това унижено същество е вече до такава степен унижено, че изведнъж му стана жал. А когато то понечи да избяга от страх – в него нещо сякаш се преобърна.

– Никак не ви очаквах – забърза той, спирайки я с поглед. – Моля ви, седнете. Вие навярно по поръка на Катерина Ивановна. Моля, не тук, ето тук седнете...

При влизането на Соня Разумихин, който седеше на един от трите стола на Расколников, точно до вратата, се надигна, за да ѝ направи място да влезе. Отначало Расколников искаше да ѝ посочи място в края на дивана, където седеше Зосимов, но като си спомни, че този диван е прекалено фамилиарно място и му служи за легло, побърза да ѝ посочи стола на Разумихин.

– А ти седни тук – каза той на Разумихин, настанявайки го на дивана, където беше седял Зосимов.

Соня седна, почти разтреперана от страх, и плахо погледна двете дами. Явно и тя сама не разбираше как е могла да седне до тях. Като съобрази това, така се уплаши, че изведнъж пак стана и съвсем смутена се обърна към Расколников.

– Аз... аз... минах за минутка, извинете, че ви обезпокоих – заговори тя, като се запъваше. – По поръчка на Катерина Ивановна, а тя нямаше кого да прати... А Катерина Ивановна поръча много да ви помоля да дойдете утре на опелото, сутринта... на литургия... на улица Митрофаниевска, а после у нас... У нея... на помен... Да я почетете... Тя поръча да ви поканя.

Соня се запъна и млъкна.

– Ще гледам непременно... непременно – отговори Расколников, като също се понадигна и също се запъваше и прекъсваше. – Бъдете така добра, седнете – каза той изведнъж, – трябва да поговоря с вас. Моля ви – може би бързате, бъдете така добра, отделете ми две минути...

И той ѝ побутна стола. Соня пак седна и пак плахо, объркано и бързо погледна двете дами и изведнъж наведе глава.

Бледото лице на Расколников пламна; сякаш тръпка разтърси тялото му; очите му светнаха.

– Майко – каза той твърдо, – това е София Семьоновна Мармеладова, дъщеря на същия онзи нещастен господин Мармеладов, когото вчера пред очите ми премазаха конете и за когото вече ви говорих...

Пулхерия Александровна погледна Соня и леко присви очи. Въпреки цялото си

объркване пред настойчивия предизвикателен поглед на Родя, тя не можа да си откаже това удоволствие. Дунечка сериозно, втренчено се вгледа право в лицето на нещастната девойка и с недоумение я заразглежда.

Соня, като чу как я представиха, вдигна пак очи, но се смути още повече отпреди.

– Аз исках да ви попитам – обърна се бързо към нея Расколников, – как уредихте днес всичко? Не ви ли безпокоиха... например от полицията?

– Не, всичко мина... Нали е прекалено ясно от какво е умрял; не ни безпокоиха; само квартирантите се сърдят.

– Защо?

– Защото тялото стои дълго вътре... сега нали е горещо... мирише... тъй че днес, за вечерната литургия, ще го пренесат на гробищата, до утре, в параклиса. Катерина Ивановна отначало не искаше, а сега и тя вижда, че не може...

– Та, значи, днес?

– Тя ви моли да ни направите чест да дойдете на опелото в черквата, а после да дойдете у нея на помен.

– Ще има помен?

– Да, помен, тя поръча много да ви благодарят, че ни помогнахте вчера... ако не бяхте вие, нямаше да имаме с какво да го погребем. – И устните, и брадичката ѝ изведнъж затрепяха, но тя се овладя и се сдържа, като отново бързо заби поглед в земята.

По време на разговора Расколников упорито я разглеждаше. Тя имаше слабичко, съвсем слабичко и бледо лице с твърде неправилни черти, някак острички, с остричък малък нос и брадичка. Не можеше дори да се нарече хубавичка, но затова пък сините ѝ очи бяха такива ясни и когато те се оживяваха, изразът на лицето ѝ ставаше такъв добър и простодушен, че неволно привличаше. В лицето ѝ, пък и в цялата ѝ фигура имаше освен това една особена характерна черта: въпреки своите осемнадесет години тя изглеждаше почти момиченце, много по-млада от годините си, съвсем почти дете, и това понякога дори смешно се проявяваше в някои нейни движения.

– Но нима Катерина Ивановна е могла да се справи с толкова ограничени средства, дори и помен има намерение... – запита Расколников, продължавайки упорито разговора.

– Ковчегът ще бъде прост... и всичко ще бъде просто, тъй че не е скъпо... ние одедем с Катерина Ивановна всичко пресметнахме, тъй че ще има и с какво да го поменем... а на Катерина Ивановна много ѝ се иска. Няма как... то е утеха за нея... тя е такава, вие нали знаете...

– Разбирам, разбирам... естествено... Вие какво разглеждате стаята ми? Ето и майка ми също казва, че на ковчег прилича.

– Вие вчера си дадохте всичко! – каза изведнъж в отговор Сонечка с някакъв силен и бърз шепот, като изведнъж пак ниско наведе глава. Устните и брадичката ѝ пак затрепяха. Тя отдавна вече беше поразена от бедната обстановка у Расколников и сега тези думи изведнъж ѝ се изтръгнаха сами. Последва мълчание. Очите на Дунечка някак просветляха, а Пулхерия Александровна погледна Соня дори приветливо.

– Родя – каза тя, като ставаше, – ние, разбира се, ще обядваме заедно. Дунечка, да вървим... А ти, Родя, да беше отишъл да се поразходиш, а след това да си починеш, да полежиш, а после веднага ела... Защото страхувам се, че ние те изморихме...

– Да, да, ще дойда – отговори той, като стана и забърза. – Аз впрочем имам работа...

– Та нима няма и да обядвате заедно – завика Разумихин, гледайки с учудване Расколников, – какво приказваш?

– Да, да, ще дойда, разбира се, разбира се... А ти остани за минута. Нали той сега не ви е нужен, майко? Или може би ви го отнемам?

– Ох, не, не! А вие, Дмитрий Прокофич, ще дойдете ли да обядваме, ще бъдете ли така добър?

– Моля ви, елате! – помоли Дуня.

Разумихин се поклонил и целият засия. За миг всички изведнъж се почувстваха някак странно неловко.

– Сбогом, Родя, тоест довиждане; не обичам да казвам „сбогом“. Сбогом, Настася... ах, пак казах „сбогом“!...

Пулхерия Александровна искаше да се сбогува и със Сонечка, но някак не успя и забързано излезе от стаята.

Но Авдотя Романовна сякаш чакаше ред и, минавайки след майка си покрай Соня, се сбогува с нея с внимателен, вежлив и пълен поклон. Сонечка се смути, поклони се някак бързо и уплашено и някакво дори болезнено чувство се изписа на лицето ѝ, сякаш учтивостта и вниманието на Авдотя Романовна ѝ бяха тягостни и мъчителни.

– Дуня, довиждане! – извика Расколников, когато тя вече беше в коридора. – Дай си ръката де!

– Че нали ти я подадох, забрави ли? – отговори Дуня, като ласкаво и смутено се обърна към него.

– Че какво, още веднъж ми я подай!

И той силно стисна пръстчетата ѝ. Дунечка му се усмихна, изчерви се, бързо издърпа ръката си и излезе след майка си, също, кой знае защо, много щастлива.

– Чудесно! – каза той на Соня, връщайки се в стаята, и ясно я погледна. – Да успокои Бог мъртвите, а живите още имат да живеят! Така ли е? Така ли е? Нали е така?

Соня гледаше с някакво учудване неговото внезапно прояснило се лице; той няколко мига мълчаливо и втренчено се вглеждаше в нея; целият разказ за нея от покойния ѝ баща премина в тази минута изведнъж през съзнанието му...

– Господи, Дунечка! – заговори веднага Пулхерия Александровна, щом излязоха на улицата. – Ето на, сега просто се радвам, че си отидохме; по-леко ми е някак си. Ех, мислила ли съм вчера във вагона, че даже на това ще се радвам!

– Пак ви казвам, мамичко, той е още много болен. Нима не виждате? Може би именно от страдание за нас се е разстроил. Трябва да бъдем снизходителни и тогава много, много неща могат да се простят.

– А ето ти не беше снизходителна! – горещо и ревниво я прекъсна Пулхерия Александровна. – Знаеш ли, Дуня, гледах ви двамата, ти си съвсем негов портрет и не толкова в лицето, колкото по душа: и двамата сте меланхолици, и двамата сте мрачни и избухливи, и двамата сте високомерни, и двамата сте великодушни... Нали е невъзможно той да е егоист, Дунечка, а?... А само като си помисля какво ще става тази вечер у дома, сърцето ми просто замира!

– Не се безпокойте, майко, ще стане това, което трябва да стане.

– Дунечка! Че помисли само в какво положение сме ние сега! Какво ще стане, ако Пьотр Петрович се откаже? – непредпазливо изрече изведнъж нещастната Пулхерия Александровна.

– Че какво ще струва той тогава! – рязко и с презрение отговори Дунечка.

– Добре направихме сега, че си отидохме – забърза, прекъсвайки я, Пулхерия Александровна, – той имаше някъде спешна работа; нека се поразходи, поне въздух ще подиша... ужасно задушно е при него... а къде ли можеш да подишаш тук въздух? Тук и на улицата е като в стая със затворени прозорци. Господи, какъв град!... Чакай, пази се, ще те бутнат, носят нещо! Пиано пренасят, нали... как се блъскат... От тази госпожица също много се страхувам...

– От коя госпожица, майко?

– Че тази София Семьоновна, дето сега дойде...

– Че защо?

– Такова предчувствие имам, Дуня. Ако щеш вярвай, но щом влезе тя, в същия миг помислих, че точно тука се крие главното...

– Абсолютно нищо не се крие! – с досада извика Дуня. – Каква сте и вие с вашите предчувствия, майко! Той едва от вчера я познава, а сега, като влезе, не я позна.

– Е, ще видиш!... Смушава ме тя, ще видиш, ще видиш! И така се изплаших: гледа ме, гледа, очите ѝ такива едни, едва се сдържах на стола си, помниш ли, когато започна да я представя? И чудно ми е: Пьотр Петрович пише така за нея, а той ни я представи, и то и на тебе! Значи тя му е скъпа!

– Какво като пише! За нас също говореха, пък и писаха; забравихте ли? А аз съм уверена, че тя... е прекрасна и че всичко това са глупости!

– Бог да ѝ помага!

– А Пьотр Петрович е долен клюкар – изведнъж отсече Дунечка.

Пулхерия Александровна просто клюмна. Разговорът се прекъсна.

– Слушай, ето каква молба имам към тебе... – каза Расколников, отвеждайки Разумихин към прозореца.

– Значи, да кажа на Катерина Ивановна, че ще дойдете... – забърза Соня, сбогувайки се, за да си върви.

– Ей сега, София Семьоновна, ние нямаме тайни, вие не пречите... Бих искал да ви кажа още две думи... Ето какво – обърна се той изведнъж, без да довърши, отсечено, към Разумихин. – Ти нали познаваш този – как му беше името! Порфирий Петрович?

– Има си хас! Роднина ми е. Но защо? – добави Разумихин в някакъв изблик на любопитство.

– Той нали сега води онова дело... е, за онова убийство... дето вчера говорехте?

– Да... е? – Разумихин изведнъж ококори очи.

– Той разпитвал заложителите, а аз там също имам заложени вещи, дреболии наистина, но все пак пръстенче от сестра ми, което ми подари за спомен, когато тръгнах за насам, и сребърен часовник от баща ми. Всичкото струва пет-шест рубли, но на мене ми е скъпо, спомен. Та какво да правя сега? Не искам нещата да се изгубят, особено часовникът. Треперех одеве майка ми да не поиска да го види, когато заговорихме за Дунечкиния часовник. Това е единствената вещ, която остана от баща ми. Ще се поболее, ако той се изгуби! Жени! Та как да постъпя, кажи! Знам, че трябва да заявя в участъка. Но няма ли да е по-добре на самия Порфирий, а? Как мислиш? Да можеше по-бързо да свършим тази работа! Ще видиш, че още преди обяда майка ми ще ме попита!

– В никакъв случай в участъка, а непременно на Порфирий! – извика с някакво необикновено външение Разумихин. – Е, как се радвам! Защо да се бавим, да идем сега, на две крачки е, сигурно ще го заварим!

– Добре... да вървим.

– А той много, много, много ще се радва да се запознае с тебе! Аз много съм му говорил за тебе, при различни случаи... И вчера му говорих. Да вървим!... Та, значи ти си познавал старицата? Тъй, тъй!... Вели-ко-леп-но се нареди всичко!... Ах, да... София Ивановна...

– София Семьоновна – поправи Расколников. – София Семьоновна, това е приятелят ми Разумихин, добър човек е...

– Ако вие сега трябва да излизате... – започна Соня, без дори да погледне Разумихин и още повече сконфузена от това.

– Да вървим! – реши Расколников. – Аз ще намина към вас още днес, София Семьоновна, кажете ми само къде живеете?

Той не че се объркваше, но сякаш бързаше и избягваше погледа й. Соня си даде адреса и се изчерви. Излязоха всички заедно.

– Нима не заключваш? – попита Разумихин, слизайки по стълбите след тях.

– Никога!... – Впрочем две години вече все се каня да купя катинар – добави той небрежно. – Нали са щастливи хората, които нямат какво да заключват? – обърна се той със смях към Соня.

Като излязоха навън, се спряха пред портата.

– Вие надясно ли, София Семьоновна? Но интересно, как ме намерихте? – попита той, сякаш желаше да й каже нещо съвсем друго. На него все му се искаше да гледа в кротките й ясни очи, но някак все не можеше.

– Нали вчера сте казали на Поличка адреса си.

– Поля? Ах, да... Поличка! Това е... малката... това е сестра ви? Та аз съм й дал адреса?

– Нима сте забравили?

– Не... помня...

– А аз за вас още от покойника, пак тогава, бях чувала... Само че тогава още не знаех името ви, пък и той самият не го знаеше... А сега дойдох... и като научих вчера името ви... днес попитах: господин Расколников къде живее?... И не знаех, че вие също сте наемател у наематели... Довиждане... А на Катерина Ивановна...

Тя беше ужасно радостна, че най-после си тръгна; забърза с наведена глава, та някак по-скоро да се махне от очите им, да измине някак по-бързо тези двадесет крачки до завоя вдясно към пресечката и да остане най-после сама и там, докато върви бързо, без да поглежда никого, без да забелязва нищо, да мисли, да си спомня, да преценява всяка казана дума, всеки момент. Никога, никога не бе изпитвала нищо

подобно. Цял нов свят неусетно и тревожно проникна в душата ѝ. Спомни си изведнъж, че Расколников искаше да дойде днес при нея, може би още сутринта, може би сега!

– Само не днес, дано не днес! – шепнеше тя със замряло сърце, сякаш умоляваше някого като уплашено дете. – Господи! При мене... в тази стая... той ще види... о, Господи!

И, разбира се, тя не можеше да забележи в тази минута един непознат господин, който усърдно я следеше и вървеше по петите ѝ. Той вървеше след нея още от самата врата. В минутата, когато те, тримата, Разумихин, Расколников и тя, се спряха да си кажат две думи на тротоара, този човек, минавайки покрай тях, изведнъж трепна, когато, без да иска, долови думите на Соня: „И попитах: господин Расколников къде живее?“ Той бързо, но внимателно огледа и тримата, особено Расколников, на когото говореше Соня; после погледна къщата и я запомни. Всичко това стана за миг, мимоходом, и минавачът, стареейки се да не се издаде, отмина, като забавяше крачка и сякаш в очакване. Той изчакаваше Соня; видя, че те се сбогуваха и че Соня ще си тръгне сега за вкъщи.

„Но къде вкъщи? Виждал съм някъде това лице – мислеше той, припомняйки си лицето на Соня, – ... трябва да разбере.“ Когато стигна до завоя, той пресече улицата, обърна се и видя, че Соня вече върви зад него по същия път и нищо не забелязва. Стигайки до завоя, и тя сви в същата улица. Той тръгна подире ѝ, без да сваля от нея очи от другия тротоар; след петнадесетина крачки премина пак на онази страна, по която вървеше Соня, настигна я и тръгна на пет крачки след нея.

Това беше около петдесетгодишен човек, по-висок от среден ръст, едър, с широки и отпуснати рамена, което го правеше малко прегърбен. Беше модерно и богато облечен и имаше вид на солиден господин. Държеше красив бастун, с който почукваше на всяка крачка по тротоара, а на ръцете си носеше чисти ръкавици. Широкото му скулесто лице беше доста приятно, а цветът му беше свеж, не петербургски. Косите му, още много гъсти, бяха съвсем руси и може би само леко посивели, а широката гъста брада, която се спускаше като лопата, беше още по-светла от косите на главата. Очите му бяха сини и гледаха студено, втренчено и замислено; устните му бяха червени. Изобщо това беше отлично запазен човек и изглеждаше значително по-млад от годините си.

Когато Соня излезе на канала, те се озоваха заедно на тротоара. Наблюдавайки я, той успя да забележи нейната замисленост и разсеяност. Като стигна до къщи, Соня мина през вратата, а той подире ѝ, и сякаш малко учуден. Влизайки в двора, тя пое вдясно, към ъгъла, където беше входът към нейната квартира. „Я виж!“ – измърмори непознатият господин и се заизкачва след нея по стъпалата. Едва сега Соня го забеляза. Тя се качи на третия етаж, сви в коридора и позвъни на номер девет, на чиято врата беше написано с тебешир: „Капернаумов, шивач“. „Я виж!“ – повтори пак непознатият, учуден от странното съвпадение, и позвъни на съседния номер осми. Двете врати бяха на около шест крачки една от друга.

– Вие живеете у Капернаумови! – каза той, като гледаше Соня и се смееше. – Той ми поправи вчера една жилетка. А аз тук, до вас, у мадам Реслих, Гертруда Карловна. Какво съвпадение.

Соня го погледна внимателно.

– Съседи сме – продължи той някак особено весело. – Аз съм едва от три дни в града. Е, хайде, засега довиждане.

Соня не отговори; отвори хаваните ѝ и тя се промъкна в стаята си. Кой знае защо, ѝ стана срамно и сякаш се уплаши...

По пътя към Порфирий Разумихин беше в особено възбудено състояние.

– Това, брат, е чудесно – повтори той няколко пъти, – и аз се радвам! Радвам се!

„На какво се радваш?“ – мислеше си Расколников.

– Та аз и не знаех, че ти също си залагал при старата... и... отдавна ли това? Тоест отдавна ли си бил при нея?

„Ама че наивен глупак!“

– Кога?... – спря се Расколников, като си припомняше. – Ами около три дни преди смъртта ѝ бях при нея, струва ми се. Впрочем аз не отивам да откупя сега вещите – подхвана той с някаква суетлива и особена загриженост за вещите, – аз пак имам само една сребърна рубла... от тази вчерашна проклета треска!...

За треската той каза особено внушително.

– Но да, да, да – бързо и неизвестно с какво се съгласяваше Разумихин, – значи, затова тогава... те порази отчасти... а, знаеш ли, ти, когато бълнуваше, все споменаваха някакви пръстенчета и верижки!... Да, да... Ясно, сега всичко е ясно.

„Ето на! Как само е заседнала у тях тази мисъл! Ето този човек заради мене би се оставил да го разпънат, а много се радва, че се изяснило защо съм бълнувал за пръстенчета! Как само се е затвърдило това у всички тях!...“

– А дали ще го сварим? – запита той гласно.

– Ще го сварим, ще го сварим – бързаше Разумихин. – Той, брат, е чудесен човек, ще видиш! Тромав е малко, тоест той е светски човек, но аз в друго отношение казвам, че е тромав. Умен, умен, много даже, само че с някакъв особен начин на мислене... Недоверчив, скептик, циник... обича да те изиграе, тоест не да те изиграе, а да си направи шега... И старият материален метод... А работата си разбира, разбира... Той миналата година такова дело за убийство разнищи, в което почти всички следи бяха загубени! Много, много, много иска да се запознае с тебе!

– Но защо пък много?

– Тоест не че... виждаш ли, напоследък, откак ти се разболя, често и много ми се случваше да споменавам за тебе... В и той слушаше... и като научи, че следваш право и не можеш да продължиш поради положението си, каза: „Колко жалко!“ И аз заключих... тоест всичко взето заедно, не само това; вчера Заметов... Виждаш ли, Родя, аз вчера нещо ти дрънках в пияно състояние, когато отивахме у вас... та аз, брат, се страхувам ти да не преувеличиш, виждаш ли...

– Какво? Че ме смятат за луд? Че то може и да е вярно. Той напрегнато се усмихна.

– Да... да... тоест, уф, не!... Та всичко, за което приказвах (а и за други неща), всичко това бяха глупости и защото бях пиян.

– Ама защо се извиняваш! Как ми омръзна всичко това! – извика Расколников с преувеличено раздражение. Той впрочем отчасти се преструваше.

– Зная, зная, разбирам. Бъди уверен, че разбирам. Срам ме е да говоря даже...

– Като те е срам, не говори!

И двамата млъкнаха. Разумихин беше прекалено възторжен. Расколников с отвращение чувстваше това. Тревожеше го казаното сега от Разумихин за Порфирий.

„И на този ще трябва да му разправам колко съм зле – мислеше той, пребледнявайки и с разтуптяно сърце, – и то колкото може по-естествено. Най-естественото е нищо да не разправам. Упорито нищо да не разправам! Не, упорито пък би било неестествено... Е, както се случи... ще видим... сега... добре ли е или не е добре, че отивам? Пеперудата сама лети към свещта. Сърцето ми бие, ето това не е добре!...“

– В тази, сивата къща – каза Разумихин. „Най-важното е знае ли Порфирий или не знае, че вчера съм бил в квартирата на тази вещица... и съм питал за кръвта. Веднага трябва да разбере това, от първия миг, веднага, щом вляза, по лицето му да разбере, и-на-че... чудо ще направя, но ще разбере!“

– А знаеш ли какво? – изведнъж се обърна към Разумихин с лукава усмивка. – Аз, брат, днес забелязах, че ти от сутринта си в някакво необикновено вълнение! Нали!

– Какво вълнение? Съвсем не съм във вълнение – изтръпна Разумихин.

– Не, брат, вярно, личи си. Ти одеде седеше на стола така, както никога не седиш, някак на крайчеца, и целия те тресеше.

Скачаше без причина. Ту си сърдит, ту муцуната ти изведнъж, кой знае защо, цъфне като роза. Червеше се даже; особено когато те поканиха на обяд, ти ужасно се изчерви.

– Не е вярно; лъжеш!... И какво искаш да кажеш?

– Я не извъртай като ученик! Пфу, дявол, той пак се изчерви!

– Каква си само свиня!

– Ама ти защо се срамуваш? Ромео! Чакай, аз това днес някъде ще го разкажа, ха-ха-ха! Ей, че ще развеселя мама... пък и още някого...

– Слушай, слушай, слушай, та това е сериозно, та това... Но какво е това в края на краищата, дявол да го вземе! – обърка се окончателно Разумихин, изстивайки от ужас. – Какво ще им разкажеш? Аз, брат... Пфу, каква си свиня!

– Просто пролетна роза! И как ти прилича това, да знаеш; Ромео, два метра

висок! Ама как си се измил днес, ноктите си си изчистил, а? Кога е било това? Ама ти наистина си сложил помада! Я се наведи!

– Свиня!

Расколников така се смееше, че сякаш вече не можеше да спре, и така със смях влязоха в квартирата на Порфирий Петрович. Тъкмо това искаше Расколников: от стаите можеше да се чуе, че те влизат, смеейки се, и все още се смеят в антрето.

– Нито дума тук или ще те... смея! – прошепна бясно Разумихин, хващайки Расколников за рамото.

V

Расколников вече влезаше в стаята. Той влезе с такъв израз, сякаш с всички сили се сдържаше да не прихне от смях. След него, със съвсем разстроена и свирепа физиономия, червен като божур, непохватно и тромаво влезе засраменият Разумихин. Лицето му и цялата му фигура наистина бяха в тази минута смешни и оправдаваха смеха на Расколников. Расколников, още непредставен, се поклонил на домакина, който стоеше посред стаята и въпросително ги гледаше, протегна и му стисна ръка все още с явно огромно усилие да сподави веселостта си и да изговори поне две-три думи, за да се представи. Но едва успя да добие сериозен вид и да измърмори нещо – и изведнъж, сякаш неволно, погледна пак към Разумихин и този път вече не можа да се сдържи: сподавяният смях избликна толкова по-неудържимо, колкото по-силно го бе сдържал досега. Необикновената свирепост, с която Разумихин посрещаше този „задушевен смях“, правеше цялата тази сцена най-искрено весела и, най-важното, естествена. Разумихин, без да иска, още повече спомогна за това.

– Уф, дявол! – зарева той, като махна с ръка и удари по малката кръгла масичка, на която стоеше недопитата чаша чай. Всичко се разлетя и зазвънтя.

– Но защо да се чупят столовете, господа, та това е в ущърб за държавата! – завика весело Порфирий Петрович.

Сцената изглеждаше така: Расколников вече се успокояваше, забравил ръката си в ръката на стопанина, но имайки чувство за мярка, изчака удобен момент, колкото може по-скоро и по-естествено да я изтегли. Разумихин, съвсем сконфузен от падането на масичката и счупването на чашата, мрачно погледна парчетата, плю, рязко се обърна към прозореца, където и застана с гръб към присъстващите, със страшно намръщено лице, и се загледа през прозореца, без да вижда нищо. Порфирий Петрович се смееше и искаше да се смее, но очевидно беше, че трябва да му се обясни. В ъгъла седеше на стол Заметов, който при влизането на гостите стана, разтеглил уста в усмивка, но той наблюдаваше цялата сцена с недоумение и дори сякаш с недоверие, а Расколников – дори с някакво объркване. Неочакваното присъствие на Заметов неприятно изненада Расколников. „Ще трябва да се съобразя и с това!“ – помисли той.

– Моля да ме извините – започна той, като се преструваше на засрамен. – Расколников...

– Моля ви се, много ми е приятно, пък и вие така приятно влязохте... Той и добър ден ли вече не иска да каже? – кимна Порфирий Петрович към Разумихин.

– Ей, Богу, не знаая защо ми се разсърди толкова. Аз само му казах по пътя, че прилича на Ромео и... и го доказах, и нищо повече, струва ми се, нямаше.

– Свиня! – обади се, без да се обръща, Разумихин.

– Значи е имал много сериозни причини, за да се разсърди така от една думичка – разсмя се Порфирий.

– Стига и ти, следовател!... Вървете всички по дяволите! – отсече Разумихин и изведнъж се разсмя и с разведрено лице, сякаш нищо не бе ставало, се приближи към Порфирий Петрович.

– Край! Всички сте глупаци; малко по-сериозно: ето приятеля ми, Родион Романович Расколников, първо, слушал е много за тебе и пожела да се запознае и, второ, има малко работа с тебе. А, Заметов! Ти по какъв случай си тук! Че нима вие се познавате? Отдавна ли сте близки?

„Това пък какво значи!“ – тревожно помисли Расколников. Заметов сякаш се смути, но не много.

– Ами точно вчера у вас се запознахме – каза той нагло.

– Значи, една грижа по-малко: миналата седмица, Порфирий, той ужасно ме моли някак да ти го представя, но вие и без мене сте се надушили... Къде ти е тютюнът?

Порфирий Петрович беше облечен по домашному, в халат, с доста чиста риза и разкривени пантофи. Той беше около тридесет и пет годишен човек, под среден ръст, пълен и дори с коремче, нямаше нито брада, нито мустаци, нито бакенбарди, голямата му кръгла глава, някак особено издуто закръглена на тила, беше ниско подстригана. Широкото му, кръгло и малко чипоносо лице имаше болнав възхълт цвят, но беше доста бодро и дори насмешливо. То би било дори и добродушно, ако не беше изразът на очите с някакъв измисит, воднист блясък, прикрити с почти бели, трепкащи, сякаш намигащи някому мигли. Погледът на тези очи някак странно не хармонираше с цялата фигура, в която имаше дори нещо женско, и й придаваше нещо много по-сериозно, отколкото можеше да се очаква от нея на пръв поглед.

Веднага щом чу, че гостът има с него „малко работа“, Порфирий Петрович го покани да седне на канапето, самият той седна на другия край и впери поглед в него в очакване незабавно да му изложи работата, с онова усилено и прекалено сериозно внимание, което дори стеснява и смущава от пръв път, особено от непознат човек и особено ако това, което излагате, според собственото ви мнение, далеч не съответства на особено голямото внимание, което ви се оказва. Но Расколников накратко и свързано, ясно и точно обясни работата и остана така. Доволен от себе си, че дори успя доста добре да огледа Порфирий. Порфирий Петрович също през цялото време нито веднъж не свали поглед от него. Разумихин, седнал насреща, до същата маса, горещо и нетърпеливо следеше изложението на работата, като непрекъснато местеше поглед от единия на другия и обратно, което вече беше малко прекалено. „Глупак!“ – изруга наум Расколников.

– Вие трябва да подадете заявление до полицията – с най-делови израз отговори Порфирий, – че научавайки за еди-кое си произшествие, тоест за това убийство, вие на свой ред молите да бъде уведомен следователят, комуто е поверено делото, че еди-кои си вещи са ваши и желаете да ги откупите... или там... впрочем ще ви го напишат.

– Там е работата, че аз в момента – Расколников се постара да изглежда колкото може по-засрамен, – не разполагам с достатъчно пари... и дори такава дреболия не мога... аз, разбирате ли, бих желал сега само да заявя, че тези вещи са мои, но че когато имам пари...

– Това няма значение – отвърна Порфирий Петрович, приемайки студено разяснението за финансите, – а впрочем можете да напишете, ако искате, и направо до мене в същия смисъл че ето, научавайки за еди-какво си и заявявайки, че еди-кои си вещи са мои, моля...

– На необгербвана хартия, нали? – побърза да го прекъсне Расколников, интересувайки се пак от финансовата страна на въпроса.

– О, на най-обикновена! – И изведнъж Порфирий Петрович някак явно насмешливо го погледна, като присви очи и сякаш му смигна. Впрочем може би просто така му се стори на Расколников, защото трая само миг. Но нещо такова всеки случай имаше. Расколников би се заклел, че той, дявол знае защо, му смигна.

„Знае!“ – премина като мълния през ума му.

– Извинете, че ви обезпокоих за такава дреболия – продължи той малко объркан, – вещите ми струват всичко пет рубли, но те са ми особено скъпи като спомен за тези, които са ми ги подарили, и, да си призная, когато научих, много се изплаших...

– Затова, значи, подскочи така, когато издрънках на Зосимов, че Порфирий разпитва ония, които са заложили! – вмъкна Разумихин явно с цел.

Това вече беше непоносимо. Расколников не издържа и злобно го стрелна с пламналите си от гняв черни очи. Но веднага се опомни.

– Ти, брат, май че ми се подиграваш? – обърна се той към него, като ловко се престори на ядосан. – Съгласен съм, че може би прекалено се безпокоя за такива боклуци според тебе, но нали за това не мога да бъда считан нито за егоист, нито за алчен; тези две нищожни вещи за мене може съвсем да не са боклук. Аз вече ти казах преди малко, че този сребърен часовник, който почти нищо не струва, е единственото нещо, останало от баща ми. Смей ми се, ако щеш, но сега пристигна на гости майка ми – обърна се той изведнъж към Порфирий, – и ако тя разбере – обърна се той бързо пак към Разумихин, като се стараеше особено гласът му да затрепери, – че часовникът е загубен, то, кълна се, би изпаднала в отчаяние! Жени!

– Но съвсем не! Аз съвсем не в този смисъл! Аз точно обратното! – викаше огорченият Разумихин.

„Добре ли беше? Естествено ли беше? Не пресиших ли? – трепереше вътрешно Расколников. – Защо казах: «Жени»?»

– А, пристигнала е майка ви? – осведоми се кой знае защо Порфирий Петрович.

– Да.

– Че кога?

– Снощи. – Порфирий помълча, като да съобразяваше нещо.

– В никакъв случай вещите ви не можеха да се загубят – спокойно и студено продължи той. – Та аз отдавна вече ви чакам да дойдете.

И сякаш нищо не бе казал, грижливо подаде пепелник на Разумихин, който безпощадно изтърсваше цигарата си върху килима. Расколников потрепери, но Порфирий сякаш не го и поглеждаше, все още загрижен за цигарата на Разумихин.

– Какво-о? Чакал си го? Ти нима знаеше, че и той е залагал там? – извика Разумихин.

Порфирий Петрович се обърна направо към Расколников:

– Вашите две вещи, пръстенът и часовникът, тя беше загънала в книжка, а на книжката беше четливо написано с молив името ви, както и датата, и месецът, когато ги е получила от вас...

– Как можете да бъдете толкова наблюдателен!... – неловко се усмихна Расколников, като особено се стараеше да го гледа право в очите; но не издържа и изведнъж добави. – Аз затова направих сега тази забележка, че навярно е имало много заложили... тъй че би ви било трудно да помните всичките... А вие, напротив, така добре помните всички... и...

„Глупаво! Слабо! Защо добавих това!“

– Вече почти всички заложили са известни, така че само вие още не бяхте благоволили да дойдете – отговори Порфирий с едва доловим оттенък на подигравка.

– Не бях съвсем здрав.

– И това чух. Чух даже, че дори много сте били разстроен от нещо. Вие и сега сякаш сте бледен?

– Съвсем не съм бледен... напротив, съвсем здрав съм! – грубо и злобно отсече Расколников, като изведнъж промени тона. Злобата накупяваше в него и той не можеше да я сподави. „А в злобата си ще взема да се издам! – мина му пак през ума.

– Но защо ме измъчват!...”

– Не бил съвсем здрав! – подхвана Разумихин. – Ама че го рече! До вчера беше почти в безсъзнание... Ще повярваш ли, Порфирий, вчера едва се държеше на краката си, а щом само ние, аз и Зосимов, излязохме за малко, се облякъл и тихичко офейкал и скитал някъде кажи-речи до полунощ, и всичко това, ще знаеш, в много силна треска, можеш ли да си представиш! Забележителен случай!

– А, в много силна треска? Виж ти! – с някак женско движение поклати глава Порфирий.

– Е, глупости! Не му вярвайте! Но впрочем, вие нали и без това не вярвате! – изтърси Расколников с прекалено явна злоба.

Но Порфирий Петрович сякаш не дочу тези странни думи.

– Нима би излязъл, ако не беше трескав? – разгореци се изведнъж Разумихин. – Защо излезе? За какво?... И защо именно тайно? Че беше ли с ума си тогава? Сега, когато опасността мина, аз вече направо ти го казвам!

– Те много ми омръзнаха вчера – обърна се изведнъж Расколников към Порфирий с нахално предизвикателна усмивка, – и избягах от тях да си търся квартира, където да не могат да ме открият, и взех със себе си цял куп пари. Ето, господин Заметов видя парите. Е, какво, господин Заметов, на себе си ли бях вчера, или трескав, хайде разрешете спора!

Струваше му се, че в тази минута просто би задушил Заметов. Никак не му харесваха погледът и мълчанието му.

– Според мен вие говорехте твърде разумно и дори хитро, само че бяхте прекалено нервен – сухо заяви Заметов.

– А днес Никодим Фомич ми каза – вметна Порфирий Петрович, – че ви е срещнал снощи, много късно, в дома на един премазан от коне чиновник...

– Да, ето например този чиновник! – подхвана Разумихин.

– Е, не си ли бил луд у чиновника! Последните си пари си дал на вдовицата за погребението! Добре, искал си да ѝ помогнеш – дай петнадесет, дай двадесет, но поне три рубли си остави, а ти всичките двадесет и пет си ѝ дал!

– Че може имане да съм намерил някъде, а ти да не знаеш! И затова съм бил толкова щедър вчера... Ето, господин Заметов знае, че съм намерил имане!... Извинете, моля – обърна се той с треперещи устни към Порфирий, – че ви безпокоим от половин час с такива глупави разправи. Омръзнахме ви, нали?

– Моля ви се, напротив, напра-о-тив! Да знаете само как ме интересувате! Интересно ми е и да гледам, и да слушам... и, признавам си, така се радвам, че благоволихте най-после да дойдете...

– Че поне чай ни дай! Гърлото ми пресъхна! – извика Разумихин.

– Прекрасна идея! Може би всички ще прием? Но не искаш ли преди чая нещо по-силничко, а?

– Махай ми се от главата!

Порфирий Петрович излезе да каже да донесат чай.

Мислите се въртяха като вихър в главата на Расколников. Той беше ужасно раздразнен.

„Главното е, че дори не крият и не желаят да се церемонят! А по какъв случай, щом съвсем не ме познаваш, си говорил за мене с Никодим Фомич? Значи, вече не искат и да крият, че ме следят като глутница кучета! Открито ми плюят в муцуната! – трепереше той от бяс. – Хайде, удрайте открито, а не си играйте както котка с мишка. Та това е неучтиво, Порфирий Петрович, а може би аз няма и да позволя!... Ще стана и ще им изтърся на всички в муцуната цялата истина; и ще разберете колко ви презирам!... – Той с мъка си пое дъх. – Ами ако само така ми се струва? Ами ако това е мираж и аз във всичко се лъжа, от неопитност се озлобявам, не мога да играя отвратителната си роля? Може би всичко това е предназначено? Всичките им думи са обикновени, но нещо има в тях... Всичко това винаги може да се каже, но нещо има. Защо той каза направо «у нея»? Защо Заметов добави, че съм говорил хитро? Защо те говорят с такъв тон? Да... тонът... Разумихин също е тук, но защо на него нищо не му се струва? На този невинен дръвник никога нищо не му се струва! Пак ме тресе!... Смигна ли ми одеде Порфирий или не? Наистина глупости; защо ще ми смига? Нервите ми ли искат да разстроят или ме дразнят! Или всичко е мираж, или знаят!... Дори Заметов е дързък... Дързък ли е Заметов? Заметов е решил нещо тази нощ. Аз го предчувствах, че ще реши нещо! Той е тук като у дома си, а уж идвал за пръв път Порфирий не го смята за гостенин, седи с гръб към него! Надушили са се! Сигурно покрай мене са се надушили! Положително за мене са говорили, преди да дойдем!... Знаят ли за квартирата? По-скоро да свършва!... Когато казах, че съм избягал вчера да си търся квартира, той не обърна внимание, не се залови за това... Ловко вмъкнах това за квартирата; по-късно ще свърши работа!... В трескаво състояние, значи!... Ха, ха, ха! Той за цялата вчерашна вечер знае! За пристигането на майка ми не знаел!... А вещицата и датата написала с молив!... Лъжете се, няма да се дам! Та това още не са факти, това е само мираж! Не, вие факти дайте! И квартирата не, а факт, а бълнуване; аз зная какво да им приказвам... Дали знаят за квартирата? Няма да си отида, без да науча! Защо дойдох? Но че се ядосвам сега, това май вече е факт! Пфу, колко съм раздразнителен! А това може би е добре; болезнена роля... Той ме изпитва. Ще гледа да ме обърка! Защо дойдох!...“ Всичко това като мълния мина през ума му.

Порфирий Петрович веднага се върна. Той изведнъж някак се развесели.

– След вчерашното у вас, брат, главата ми... И целият някак съм разглобен, – обърна се със съвсем друг тон, смеейки се, към Разумихин.

– Е, как, интересно ли беше? Нали вчера ви оставих в най-интересния момент. Кой победи?

– Никой, разбира се. Към вечните въпроси преминахме, в небесата витаехме.

– Представи си, Родя, докъде стигнаха вчера: съществува ли или не престъпление? Нали ти казах, че дявол знае какво започнаха да плещат!

– Какво чудно има? Обикновен социален въпрос – разсеяно отвърна Расколников.

– Въпросът не беше формулиран така – вметна Порфирий.

– Не съвсем така, вярно е – веднага се съгласи Разумихин, като бързаше и се горещеше, както винаги. – Виж какво, Родион: слушай и си кажи мнението. Аз искам. Те вече ме изкараха от кожата, но тебе чаках; аз и на тях им казвах за тебе, че ще

дойдеш... Започна се от възгледа на социалистите. Познат възглед: престъплението е протест срещу ненормалността на социалния строй – и толкоз, и нищо повече, и никакви други причини не се допускат – толкоз!...

– Ето че излъга! – извика Порфирий Петрович. Той явно се оживяваше и непрекъснато се смееше, гледайки Разумихин, с което още повече го разпалваше.

– Н-нищо не се допуска! – с жар го прекъсна Разумихин. – Не лъжа!... Аз книжките им ще ти покажа: всичко обясняват с това, че „средата го тласнала“ – и нищо повече! Любимата им фраза! Оттук следва, че ако обществото се устрои нормално, всички престъпления веднага ще изчезнат, защото няма да има причини да се протестира и всички в един миг ще станат праведни. Природата не се взема предвид, природата се изгонва, няма природа! Според тях не човечеството, развило се по исторически, жив път докрай, само ще се превърне най-после в нормално общество, а обратното, социалната система, излизайки от нечия математическа глава, тутакси ще преустрои цялото човечество и в един миг ще го направи праведно и безгрешно, преди да се е извършил живият процес, без всякакъв исторически и жив път! И затова именно те така инстинктивно не обичат историята: „Само безобразия има в нея и глупости!“ – и всичко само с глупостта се обяснява! Затова така не обичат живия процес на живота: няма нужда от жива душа! Живата душа иска да живее, живата душа няма да се подчини на механиката, живата душа е подозрителна, живата душа е ретроградна! А това, макар и да намирисва на мъртвило, може от каучук да се направи – затова пък не е живо, затова пък няма воля, затова пък е робско, няма да се разбунтува! И излиза в резултат, че всичко се свежда само до начина, по който се зидат тухличките, и до разположението на коридорите и на стаите във фаланстера! Фаланстерът може вече и да е готов, но природата ви все още не е готова за фаланстера, тя иска живот, още не е завършила жизнения си процес, рано е да се погребва! С гола логика не можеш да отминеш природата! Логиката ще предугади три случая, а те са милион! Да се отреже целият милион и да се сведе всичко единствено до въпроса за удобствата! Най-лесното разрешение на задачата! Примамливо ясно и няма нужда да се мисли! Главното е, че няма нужда да се мисли! Цялата тайна на живота се събира на два печатни листа!

– Ама че се раздрънка, кречетало! Все трябва да го спираш, смееше се Порфирий. – Представете си – обърна се той към Расколников, – същото беше снощи, в една стая, на шест гласа, и на всичкото отгоре всички напоени предварително с пунш – можете ли да си представите? Не, брат, лъжеш се, „средата“ има голямо значение при престъплението; аз ще ти докажа това.

– Знам, че е голямо, но ти ми кажи: четиридесетгодишен изнасилва десетгодишно момиченце – да не би средата да го е подтикнала към това?

– Че защо, в строгия смисъл на думата именно средата – с удивителна важност отбеляза Порфирий, – престъплението с момиченцето до голяма степен даже може да се обясни със средата.

Разумихин едва не побесня.

– Искаш ли ей сега да ти докажа – зарева той, – че ти имаш бели мигли само защото Иван Велики е висок седемдесет и пет метра и ще ти го докажа ясно, точно, напредничаво и дори с либерален оттенък? Наемам се! Хайде, хващаш ли се на бас?

– Хващам се! Да чуем, моля ви се, как ще го докаже! – Той все се преструва, дяволът! – извика Разумихин, скочи и махна с ръка. – Струва ли си да говоря с тебе! Та той всичко това нарочно го прави, ти още не го познаваш, Родион! И вчера взе тяхната страна само за да обърка всички. И какво говори той вчера, Господи! А те му се зарадваха!... Та той по две седмици издържа така. Миналата година ни увери, кой знае защо, че ще става монах: два месеца все това говореше! Наскоро му хрумна да ни убеждава, че ще се жени, че вече всичко е готово за сватбата. Даже нови дрехи си уши. Ние вече започнахме да му честитим. Ни годеница, ни дявол: всичко било мираж!

– Ето, че сбърка! Аз дрехите преди това ги бях ушил. И по повод новите дрехи ми дойде наум да ви поразиграя.

– Вие наистина ли се преструвате така? – попита небрежно Расколников.

– А вие мислехте, че не? Почакайте, аз и вас ще изиграя – ха, ха, ха! Не, вижте какво, ще ви кажа цялата истина. По повод всички тези въпроси, престъпления, среда, момиченца се сетих сега – впрочем тя винаги ме е интересувала – за една ваша статийка: „За престъплението“... или как беше, забравих заглавието, не помня. Преди

два месеца имах удоволствието да я прочета в „Периодическа реч“.

– Моя статия? В „Периодическа реч“? – учудено попита Расколников. – Наистина преди половин година, когато напуснах университета, написах статия по повод една книга, но я занесох тогава във вестник „Ежеседмична реч“, а не в „Периодическа“.

– А е отишла в „Периодическа“.

– Но „Ежеседмична реч“ спря да излиза, затова тогава не я напечатаха...

– Това е вярно, но „Ежеседмична реч“ се сля с „Периодическа реч“ и затова статийката ви преди два месеца излезе в „Периодическа реч“. А вие не знаехте ли?

Расколников наистина нищо не знаеше.

– Но моля ви се, че вие можете да им поискате пари за статията! Чуден характер сте наистина! Живеете така усамотено, че не научавате дори неща, които пряко ви засягат, факт.

– Браво, Родка! И аз нищо не знаех! – извика Разумихин.

– Още днес ще се отбия в читалнята и ще поискам броя! Преди два месеца? На коя дата? Все едно, ще я намеря! Виж ти! И не казва!

– А вие как разбрахте, че статията е моя? Тя е подписана с инициали.

– Случайно, и то тия дни. От редактора; аз го познавам... Много ме заинтересува.

– Аз разглеждах, доколкото си спомням, психологическото състояние на престъпника през цялото време на извършване на престъплението.

– Да, и настоявате, че актът на извършване на престъплението се придружава винаги от болест. Много, много оригинално, но... мене всъщност не тази част от вашата статийка ме заинтересува, а една мисъл, прокарана накрая, която обаче вие за съжаление изразявате само с намек, неясно... С една дума, ако си спомняте, прави се известен намек, че имало на света някои такива лица, които могат... тоест не че могат, а имат пълно право да извършват всякакви безчинства и престъпления, и че за тях и закони не съществували.

Расколников се усмихна на подчертаното и умишлено изопачаване на неговата мисъл.

– Как? Какво? Право на престъпление? Но не защото го е „съсипала средата“? – някак дори уплашено се осведоми Разумихин.

– Не, не, не точно затова – отговори Порфирий. – Цялата работа е там, че в неговата статия всички хора някак се делят на „обикновени“ и „необикновени“. Обикновените са длъжни да живеят в послушание и нямат право да престъпват закона, защото те, видите ли, са обикновени. А необикновените имат право да вършат всякакви престъпления и всякак да нарушават закона поради това именно, че са необикновени. Така, струва ми се, сте го казали, ако не се лъжа?

– Но как така! Не може да бъде – мърмореше Разумихин в недоумение.

Расколников се усмихна пак. Той веднага разбра каква е работата и накъде се бие; помнеше статията си. Реши да отговори на предизвикателството.

– Не съм го казал точно така – започна той просто и скромно. – Впрочем, признавам, вие почти вярно я изложихте, дори ако щете, съвсем вярно... (На него сякаш му беше приятно да се съгласи, че е съвсем вярно.) Разликата е единствено в това, че аз изобщо не твърдя необикновените хора непременно да трябва и да се длъжни да вършат непрекъснато всякакви безчинства, както вие казвате. Струва ми се дори, че такава статия не биха напечатали. Аз чисто и просто намекнах, че „необикновеният“ човек има право... тоест не официално право, а сам има право да разреши на своята съвест да прекрачи... през известни препятствия, и то само в случай, че осъществяването на неговата идея (понякога спасителна може би за цялото човечество) наложи това. Вие благоволихте да кажете, че статията ми е неясна; готов съм да ви я разясня, доколкото мога. Аз може би не греша, като предполагам, че вие, изглежда, тъкмо това искате; моля. Според мене, ако Кеплеровите и Нютоновите открития вследствие на някакви комбинации в никакъв случай не биха могли да станат достояние на хората, освен да се пожертва животът на едного, на десет, на сто и тъй нататък души, които пречат на това откритие или са застанали като препятствие на пътя му, то Нютон би имал право и дори би бил задължен... да отстрани тези десет или сто души, за да направи своите открития достояние на цялото човечество. От това Впрочем съвсем не следва, че Нютон има право да убива, когато му хрумне, или да краде всеки ден на пазара. По-нататък, доколкото си спомням, аз говоря в статията си, че

всички... е, например, да речем, законодатели и водачи на човечеството, като се започне от най-древните и се продължи с ликурговци, солоновци, мохамедовци, наполеоновци и тъй нататък, всички до един са били престъпници само с това вече, че установявайки нов закон, са нарушавали древния, свято спазван от обществото и наследен от бащите, и, разбира се, не са се спирали и пред кръв, ако кръвта (понякога съвсем невинно и доблестно пролята за древния закон) е можела да им помогне. За отбелязване е даже, че по-голямата част от тези благодетели и водачи на човечеството са проливали особено много кръв. С една дума, аз правя извода, че и всички не само велики, но поне малко излизащи извън границите на посредственото хора, тоест способни поне малко да кажат нещо ново, по силата на природата си са непременно престъпници – повече или по-малко, разбира се. Иначе им е трудно да излязат от границите, а да останат в тях те, разбира се, не могат да се съгласят пак поради природата си, а според мене дори са длъжни да не се съгласят. С една дума, виждате, че досега тук няма нищо особено ново. Това хиляди пъти е било писано и четено. А що се отнася до моето делене на хората на обикновени и необикновени, съгласен съм, че то е донякъде произволно, но аз не претендирам за точни цифри. Аз само вярвам в основната си мисъл. Тя се състои именно в това, че хората по закона на природата се разделят въобще на два вида: на низши (обикновени), тоест, така да се каже, на материал, който служи единствено за зараждане на себеподобни, и на хора в истинския смисъл на думата, тоест притежаващи дарбата или таланта да кажат в своята среда нова дума. Подразделенията тук, разбира се, са безкрайни, но отличителните черти на двата вида са доста резки: първият вид, тоест материалът, това са, общо казано, хора по природата си консервативни, почтителни, живеят в послушание и обичат да бъдат послушни. Според мене те са и длъжни да бъдат послушни, защото това е предназначението им и в това безспорно няма нищо унижително за тях. Всички от втория вид престъпват закона, те рушат или са склонни към това в зависимост от способностите си. Престъпленията на тези хора, разбира се, са относителни и най-различни; в повечето случаи те изискват, в най-различни форми, да се разруши настоящето в името на по-доброто. Но ако му е необходимо за своята идея да прекрачи дори и през труп, през кръв, той, вътре в себе си, по съвест, може според мене да си разреши да прекрачи през кръв – впрочем в зависимост от идеята и нейния размах – забележете това. Само в този смисъл говоря в моята статия за тяхното право на престъпление. (Спомнете си, нали започнахме от юридическия въпрос.) Впрочем няма за какво много да се тревожим: масата почти никога не им признава това право, убива ги и ги беси (повече или по-малко) и по този начин съвсем естествено изпълнява консервативното си предназначение, като при това обаче при следващите поколения същата тази маса поставя убитите на пиедестал и им се покланя (повече или по-малко). Първият вид винаги е господар на настоящето, вторият вид – господар на бъдещето. Първите запазват човечеството и го увеличават количествено; вторите движат света и го водят към целта. И едните, и другите имат съвсем еднакво право на съществуване. С една дума, според статията ми всички имат еднакво право и – *vive la guerre éternelle** – до Новия Йерусалим, разбира се!

[* Да живее вечната война (фр.)]

– Значи, вие все пак вярвате в Новия Йерусалим?

– Вярвам – твърдо отговори Расколников; казвайки това, както и в продължение на цялата си дълга тирада, той гледаше в земята, избрал една точка на килима.

– И-и-и в Бога ли вярвате? Извинете, че така любопитствам.

– Вярвам – повтори Расколников и вдигна очи към Порфирий.

– И-и във възкресението на Лазар ли вярвате?

– В-вярвам. Защо питате всичко това?

– В буквалния смисъл вярвате?

– В буквалния.

– Виж ти... така просто полюбопитствах. Извинете. Но позволете – връщам се към одевешното, – та нали тях невинаги ги убиват, някои, напротив...

– Тържествуват приживе? О, да, някои постигат това приживе и тогава...

– Самите те започват да убиват?

– Ако е необходимо, и знаете ли, даже в повечето случаи. Изобщо забележката ви е остроумна.

– Благодаря ви. Но кажете: как да различаваме тези необикновени от

обикновените? С някакви знамения ли е придружено раждането им? Искам да кажа, че тук би трябвало да има по-голяма точност, тъй да се каже, по-голяма външна определеност; извинете, в мене говори естествената загриженост на практика и благонамерения човек, но не може ли да се въведат за целта специални дрехи например, или да се носи нещо, клеймо някакво, да речем? – Защото, съгласете се, ако стане бъркотия и някой от единия вид си въобрази, че принадлежи към другия вид и започне „да отстранява всички препятствия“, както вие твърде сполучливо се изразихте, тогава...

– О, това се случва твърде често! Тази ваша забележка е дори още по-остроумна от предишната...

– Благодаря ви...

– Няма защо; но имайте предвид, че грешката е възможно само от страна на първия вид, тоест на „обикновените“ хора (както аз може би много несполучливо ги нарекох). Въпреки вродената им склонност към послушание по някаква игра на природата, която може да се случи дори с една крава, мнозина от тях обичат да си въобразяват, че са напредничави хора, „разрушители“, и да се натрапват да кажат „нова дума“, и то съвсем искрено. А действително новите те същевременно твърде често не забелязват и дори презират като изостанали и примитивно разсъждаващи хора. Но според мене в това не може да има сериозна опасност и вие наистина няма защо да се безпокоите, защото те никога не отиват далече. За увлечението им може, разбира се, от време на време да се понатупват, за да им се напомни къде им е мястото, но нищо повече; тук и изпълнител даже не е нужен: те сами ще се натупат, защото са много благонравни; някои си правят взаимно тази услуга, а други сами себе си... собственоръчно... Разни публични покаяния си налагат при това – излиза красиво и наизидателно, с една дума, вие няма защо да се безпокоите... Съществува такъв закон.

– Е, поне от тази страна вие донякъде ме успокоихте; но ето друга беда: кажете, моля ви се, много ли са тези хора, които имат право да колят другите, тоест „необикновените“? Аз, разбира се, съм готов да се покоря, но, съгласете се, все пак страшно е, ако бъдат много, нали?

– О, не се безпокойте и за това – със същия тон продължи Расколников. – Изобщо хора с нова мисъл, дори съвсем малко способни да кажат поне нещо ново, се раждат необикновено малко, даже учудващо малко. Ясно е само едно, че редът на появяването на тези хора от всички тези видове и подразделения трябва да е определен твърде вярно и точно от някакъв закон на природата. Този закон, разбира се, сега е неизвестен, но аз вярвам, че той съществува и впоследствие може и да бъде открит. Огромната маса от хора, материалът, затова и съществува на света, за да може най-после, с някакво усилие, чрез някакъв тайнствен засега процес, чрез някакво кръстосване на видове и породи, да се напъне и да роди най-после, макар и на хилядата един поне що-годе самостоятелен човек. С още по-широка самостоятелност се ражда може би на десет хиляди един (аз говоря примерно, нагледно). С още по-широка – на сто хиляди един. Гениалните хора – на милиони, а великите гении, върховете на човечеството, може би едва след като преминат много хиляди милиони хора на Земята. С една дума, в ретортата, в която става всичко това, не съм надничал. Но някакъв закон непременно има и трябва да има; тук не може да има случайност.

– Абе вие и двамата шегувате ли се? – извика най-после Разумихин. – Надлъгвате ли се? Седят и се подиграват един другиму! Ти сериозно ли говориш, Родя?

Расколников мълчаливо вдигна към него бледото си и почти тъжно лице и не отговори нищо. И странна се стори на Разумихин, редом с това тихо и тъжно лице, нескриваната, натрапчива, дразнеща и невежлива язвителност на Порфирий.

– Е, брат, ако това наистина е сериозно, то... Ти, разбира се, си прав, като казваш, че това не е ново и прилича на всичко, което ние хиляди пъти сме чели и слушали; но истински оригиналното във всичко това – и което наистина принадлежи само на тебе, за мой ужас – то е, че все пак разрешаваш кръв по съвест, и, прости ми, с такъв фанатизъм дори... В това, значи, се и заключава основната мисъл на статията ти. Та това разрешаване на кръвта по съвест, това... това според мене е по-страшно от официалното разрешение да се пролива кръв, от законното.

– Съвсем вярно, по-страшно е – обади се Порфирий.

– Не, ти някак си се увлякъл! Тук има грешка. Аз ще прочета... Ти си се

увлякъл! Ти не може да мислиш така... Ще прочета.

– В статията тези неща ги няма, има само намеци – каза Расколников.

– Така, така – не го сдържаше на едно място Порфирий, – на мене сега почти ми стана ясно как гледате вие на престъплението, но... моля, простете, че ви досаждам (много ви досаждам, чак ми е неудобно!) – виждате ли: вие много ме успокоихте одеде относно погрешните случаи на смесване на двата вида, но... мене тук все разни практически случаи пак ме безпокоят! Ами ако някой мъж или младеж си въобрази, че той е Ликург или Мохамед... – бъдещ, разбира се – и се залови да разчиства всички препятствия към това?... Предстои му, значи, далечен поход, а за похода трябва да се готви за похода... знаете!

Заметов изведнъж прихна в ъгъла. Расколников дори не го погледна.

– Трябва да се съглася – спокойно отговори той, – че такива случаи наистина трябва да има. Глупчовците и славолюбивите особено се хващат на тази въдица; младежта най-вече.

– Ето, виждате ли? И какво тогава?

– Такова – усмихна се Расколников, – не съм аз виновен за това. Така е и винаги ще бъде така. Ето той (той кимна към Разумихин) каза сега, че аз оправдавам кръвта. Какво от това? Та нали обществото е прекалено добре подсигурано със заточения, затвори, съдебни следователи, каторги – защо тогава да се безпокоим? И – търсете мошеника!...

– Ами ако го намерим?

– Така му се пада.

– Вие все пак сте логичен. Ами относно съвестта му?

– Че какво ви интересува тя вас?

– Така просто, от хуманност.

– Който я има, нека страда, ако съзнава грешката си. Това му е и наказанието – освен каторгата.

– Ами истински гениалните – запита намръщен Разумихин, – онези, на които е дадено правото да колят, те, значи, трябва изобщо да не страдат, дори за пролятата кръв?

– Защо е тук думата трябва? Тук няма нито позволение, нито забрана. Нека страда, ако му е жал за жертвата... Страданието и болката винаги са задължителни за широкото съзнание и за дълбоко чувстващото сърце. Истински великите хора, струва ми се, трябва да изпитват на този свят велика скръб – добави той изведнъж замислено, дори не в тон с разговора.

Вдигна очи, замислено погледна всички, усмихна се и си взе фуражката. Беше прекалено спокоен в сравнение с одеде, когато влезе, и чувстваше това. Всички станаха.

– Е, ако щете, ругайте ме, ако щете, сърдете ми се, но не мога да се стърпя – обади се пак Порфирий Петрович, – позволете ми още едно въпросче (прекалено много ви досаждам), само една мъничка идеяка исках да споделя, колкото да не я забравя...

– Добре, кажете вашата идеяка. – Расколников стоеше пред него в очакване, сериозен и блед.

– Ето нали... наистина не зная как по-добре да се изразя... идеяката е прекалено игривичка... психологическа... Ето, когато сте съчинявали статийката си – това просто не може да бъде, хе, хе! – вие самият сте се смятали – е, поне мъничко – също за човек „необикновен“, човек, който казва нова дума – във вашия смисъл тоест... Нали така?

– Много е възможно – презрително отговори Расколников. Разумихин се раздвижи.

– А щом е така, то нима вие самият бихте се решили – да речем, поради житейски някакви неуспехи и лишения или за да помогнете някак на цялото човечество – да прекратите препятствието?... Например да убие и ограбите?...

И някак изведнъж пак му смигна с лявото око и се разсмя беззвучно – съвсем както одеде.

– И да престъпех, то, разбира се, на вас не бих казал – с предизвикателно надменно презрение отговори Расколников.

– Не, аз просто така се интересувам, всъщност за да разбера вашата статия, само в литературно отношение...

„Пфу, колко явно и нагло е това!“ – с отвращение помисли Расколников.

– Позволете да отбележа – отговори той сухо, – че за Мохамед или за Наполеон не се смятам... нито за каквото и да било подобно лице, следователно и не мога, щом не съм като тях, да ви обясня добре как бих постъпил.

– Хайде, стига, че кой у нас в Русия сега не се смята за Наполеон? – страшно фамилиарно произнесе изведнъж Порфирий. Дори в интонацията на гласа му имаше този път нещо, вече особено ясно.

– Да не би някой бъдещ Наполеон да е клъцнал с брадвата и нашата Альона Ивановна миналата седмица? – изтърси изведнъж, както си седеше в ъгъла, Заметов.

Расколников млъкна и втрепенено, твърдо гледаше Порфирий. Разумихин мрачно се навъси. Още преди това бе започнал сякаш нещо да се досеща. Той гневно се огледа. Измина цяла минута в мрачно млчание. Расколников тръгна да си върви.

– Вече си отивате! – мило проговори Порфирий, като протягаше любезно ръка. – Много, много се радвам, че се запознахме. А що се отнася до вашата молба, не се съмнявайте. Напишете точно така, както ви казах. И най-добре отбийте се при мене... тия дни... още утре дори. Аз ще съм там към единадесет навярно. И всичко ще уредим... ще поговорим... А вие, като един от последните, които са били там, може би бихте могли да ни кажете нещо... – добави той с най-добродушен вид.

– Вие искате официално да ме разпитвате, в съответната обстановка? – рязко попита Расколников.

– Но защо? Засега всичко това не е нужно. Криво сте ме разбрали. Аз, виждате ли, не изпускам случай и... и с всички заложили вече говорих... от някои взех показания... а вие, като последен... Да, впрочем! – извика той, внезапно зарадван от нещо. – Добре си спомних, ама че съм и аз!... – обърна се той към Разумихин. – Ето ти нали за този Николашка тогава ми проби тъпанчетата... вярно, и сам знаа – обърна се той към Расколников, – че момъкът е невинен, но какво да правя, ето на, и Митка се наложи да обезпокои... ето каква е работата, ето каква е същината на въпроса: като сте минавали тогава по стълбите... моля ви се: нали към осем часа сте били?

– Към осем – отговори Расколников, като почувства неприятно още в същата секунда, че можеше и да не го казва.

– Та когато сте минавали към осем часа по стълбите, не видяхте ли, вие поне – на втория етаж, в отворената квартира, помните ли? – двама работници или поне единия от тях? Те са боядисвали там, не сте ли ги забелязали? Това е много, много важно за тях!...

– Бояджии? Не, не съм виждал... – бавно и все едно спомняйки си, отговори Расколников, напрегнат в същия миг с цялото си същество и замрял от усилието по-скоро да отгатне къде именно е капанът и да не пропусне нещо. – Не, не съм виждал, пък и такава квартира, отключена, май че не забелязах... а, вижте, на четвъртия етаж (той вече добре разбра къде е капанът и тържествуваше) – помня, че чиновник някакъв се местеше от квартирата... срещу Альона Ивановна... помня... това ясно помня... войници изнасяха някакъв диван и ме притиснаха към стената... а бояджии – не, не помня да е имало бояджии... и отключена квартира, струва ми се, нямаше. Да, нямаше...

– Абе какво говориш! – извика изведнъж Разумихин, като че беше се опомнил и съобразил. – Че нали бояджиите са мазали в самия ден на убийството, а пък той три дни преди това е бил там? Какво го разпитваш?

– Уф, обърках се! – удари се по челото Порфирий. – Дявол да го вземе, полудявам с това дело! – обърна се той, някак дори извинявайки се, към Расколников. – За нас е толкова важно да разберем не ги ли е видял някои към осем часа в квартирата, та си въобразих сега, че вие също бихте могли да кажете... съвсем се обърках!

– Затова трябва да бъдеш по-внимателен – навъсен отбеляза Разумихин.

Последните думи бяха казани вече в антрето. Порфирий Петрович ги изпрати чак до вратата извънредно любезно.

И двамата излязоха мрачни и намръщени на улицата и няколко крачки не си казаха нито дума. Расколников дълбоко си пое дъх.

VI

– Не вярвам! Не мога да повярвам! – повтаряше озадаченият Разумихин,

стараейки се с всички сили да опровергае доводите на Расколников. Те приближаваха вече къщата на Бакалеев, където Пулхерия Александровна и Дуня отдавна ги чакаха. По пътя Разумихин непрекъснато се спираше посред разпаления разговор, смутен и развълнуван дори само от факта, че за пръв път заговориха открито за това.

– Не вярвай! – отвърна Расколников със студена и небрежна усмивка. – Ти, както обикновено, не забелязваше нищо, а аз претеглях всяка дума.

– Ти си мнителен и затова си претеглял... Хм... наистина, съгласен съм, че тонът на Порфирий беше доста странен и особено този подлец Заметов!... Ти си прав, в него имаше нещо – но защо? Защо?

– През нощта е решил.

– Напротив, напротив! Даже ако им е хрумнала тази нелепа мисъл, те с всички сили щяха да се постараят да не я издадат и да не открият картите си, за да те хванат после... А сега това е нагло и непредпазливо!

– Ако те имаха факти, тоест истински факти или поне що-годе основателни подозрения, тогава наистина биха се постарали да скрият ходовете си: с надеждата да разберат още повече (а впрочем отдавна вече щяха да направят обиск). Но те нямат факти, нито един – всичко е мираж, всичко е двусмислено, само смътна идея – и затова се и мъчат с наглост да ме объркат. А може и да се е ядосал, че няма факти, и от яд да се е изтървал. А може и някакво намерение да има... Той, изглежда, е умен човек... Може би искаше да ме сплаши с това, че знае... Тук, брат, има специална психология... Впрочем противно ми е да ти обяснявам всичко това. Стига!

– И оскърбително, оскърбително! Аз те разбирам! Но... тъй като сега вече заговорихме открито (и отлично, че заговорихме най-после открито, това ме радва!) – аз сега направо ще ти призная, че отдавна забелязах това у тях, тази мисъл през цялото това време, разбира се, едва-едва се долавяше, промъкваше се, но защо даже това! Как смеят те! Къде, къде са им основанията? Да знаеш само как се вбесявах! Как: нима заради това, че беден студент, смазан от мизерия и ипохондрия, в навечерието на жестока болест с треска, може би вече започнала (обърни внимание!), мнителен, самолюбие, съзнаващ цената си и който в течение на седем месеца не е виждал никого в своята дупка, с дрипи и с обувки без подметки – стои пред някакви си квартални надзирателчета и търпи издевателствата им; а на всичкото отгоре и дълг, просрочена полица на придворния съветник Чебаров, миризма на боя, тридесет градуса по Реомюр, спарен въздух, тъпна хора, разказ за убийство на лице, при което е бил вчера, и всичко това на гладен стомах! Че как да не припадне! И на това, на това да основаваш всичко! По дяволите! Аз разбирам, че това е обидно, но на твоето място, Родка, бих им се изсмял на всички в очите или още по-добре – бих им плюл в муцуните, и то по-силничко, и бих завъртял, където ми падне, двадесетина шамара, умничко, както винаги – трябва да се бият шамари, и с това бих сложил точка. Плюй на всичко! Горе главата! Срамота е!

„Всъщност той добре изложи това“ – помисли Расколников.

– Плюй! А утре пак разпит! – проговори той с горчивина. – Нима трябва да се обяснявам с тях? Мене и на това ме е яд, че се унижих вчера в кръчмата със Заметов...

– Дявол да го вземе! Ще отида аз при Порфирий! И ще го притисна, по роднински; нека ми каже всичко докрай. А пък Заметов...

„Сети се най-после!“ – помисли си Расколников.

– Стой! – извика Разумихин, като го хвана изведнъж за рамото. – Стой! Ти излъга! Аз съобразих: ти излъга! Какво подвеждане е това? Ти казваш, че са те питали за работниците, за да те подведат? Я помисли, ако ти го беше извършил, можеше ли да се издадеш, че си видял квартирата да се боядисва... и работниците? Напротив: нищо не си виждал, даже и да си видял! Че кой ще направи признание против себе си?

– Ако аз бях извършил онова, непременно щях да кажа, че съм видял и работниците, и квартирата – неохотно и с явно отвращение продължи да отговаря Расколников.

– Но защо трябва да говориш в своя вреда?

– Затова защото само селяците или най-неопитните новаци при разпит отричат направо и всичко наред. А човек, що-годе умен и опитен, непременно и доколкото е възможно, се стреми да признае всички външни и неоспорими факти; само че им намира други причини, изведнъж им придава някакъв свой облик, особен и неочакван, който

веднага променя съвсем значението им и ги показва в нова светлина. Порфирий е могъл да разчита именно на това, че аз непременно така ще отговарям, и непременно за правдоподобие ще кажа, че съм видял, и при това ще вмъкна нещо за обяснение...

– Но той веднага би ти казал, че два дни по-рано работници там не е могло да има и че следователно ти си бил именно в деня на убийството, към осем часа. С дребно нещо би те хванал!

– Той на това и разчиташе, че няма да успея да съобразя и ще побързам да отговарям именно по-правдоподобно и ще забравя, че два дни по-рано работници не е могло изобщо да има.

– Как така да забравиш?

– Това е най-лесното! С такива незначителни неща най-лесно се объркват хитрите хора. Колкото е по-хитър човек, толкова по-малко подозира, че ще го объркат с някоя глупост. Най-хитрият човек трябва именно с най-незначително да се обърка. Порфирий съвсем не е толкова глупав, колкото ти мислиш...

– Подлец е тогава!

Расколников не можа да не се засмее. Но в същата минута му се видяха странни собственото му оживление и охотата, с която изрече последното обяснение, докато целия предшестваш разговор бе поддържал с мрачно отвращение, явно с цел, по необходимост.

„Започва да ми прави удоволствие в някои отношения!“ – помисли си той.

Но почти в същата минута някак изведнъж започна да става неспокоен, сякаш го бе поразила неочаквана и тревожна мисъл. Безпокойството му растеше. Те бяха стигнали вече до входа на къщата на Бакалеев.

– Върви сам – каза изведнъж Расколников, – аз сега ще се върна.

Къде отиваш? Че ние вече стигнахме!

– Трябва, трябва, имам работа... ще дойда след половин час... Кажи им.

– Както искаш, но аз ще дойда с тебе!

– И ти ли ще ме мъчиш? – извика той с такова горчиво раздразнение, с такова отчаяние в погледа, че Разумихин отстъпи. Той стоя известно време до входа и гледа как Расколников бързо крачи към своята улица. Най-после, като стисна зъби и сви юмруци, и се закле, че още днес ще изстиска Порфирий като лимон, се качи горе да успокоява Пулхерия Александровна.

Когато Расколников стигна до дома си, слепоочията му бяха мокри от пот, дишаше тежко. Той бързо се изкачи по стълбите, влезе в отключената си квартира и веднага сложи куката. После изплашено и безумно се втурна към ъгъла, към същата онази дупка в тапета, в която остави тогава вещите, пхна ръка в нея – няколко минути старателно претърсва дупката, опипвайки всички ъгълчета и всички гънки на тапета. Като не намери нищо, стана и дълбоко си пое дъх. Одеве, когато вече приближаваха къщата на Бакалеев, той изведнъж си представи, че някоя вещ, някоя верижка, някое копче за ръкавели или дори хартийка, в която са били увити, надписана от ръката на старицата, е могла тогава някак да се изплъзне и да се загуби в някоя цепнатина, та после изведнъж да се появи пред него като неочаквана и неоспорима улика.

Той стоеше сякаш в размисъл и странна, унижена, полубезсмислена усмивка блуждаеше на устните му. Най-после взе фуражката си и бавно излезе от стаята. Мислите му се заплитаха. Слезе до изхода замислен.

– Ето го и него! – извика висок глас; той вдигна глава. Портiererът стоеше до вратата на стаичката си и го сочеше направо на някакъв невисок човек с вид на занаятчия, облечен в нещо като халат, по жилетка, който отдалече много приличаше на жена. Главата му с омазана фуражка висеше надолу и той целият беше сякаш прегърбен. Повехналото му сбръчкано лице говореше, че е над петдесетте; малките, плувнали в мас очички гледаха мрачно, строго и с неудоволствие.

– Какво има? – попита Расколников, приближавайки се към портiera.

Занаятчията го погледна косо изпод вежди и го измери втренчено и внимателно, без да бърза; после бавно се обърна и без да каже нито дума, излезе през входа на улицата.

– Но какво има? – извика Расколников.

– Ами ето, този човек пита за вас, тука ли живее студентът, вашето име каза, у кого живее. В това време вие слязохте аз ви показах, а той взе, че си отиде. Ама

че работа!

Портиерът също беше донякъде озадачен, но впрочем не много, и като помисли още малко, обърна се и се вмъкна обратно в стаичката си.

Расколников се втурна подир занаятчията и веднага го видя, че върви по другата страна на улицата с предишната равномерна и бавна крачка, със забит в земята поглед, сякаш обмисляше нещо. Той бързо го настигна, но известно време вървя подире му; най-после се изравни с него и надникна отстрани в лицето му. Онзи веднага го забеляза, бързо го огледа, но пак сведе очи и те вървяха така близо минута един до друг, без да си кажат дума.

– Вие сте питали за мене... портиера? – каза най-после Расколников, но някак много тихо.

Занаятчията не отговори нищо и дори не погледна. Пак помълчаха.

– Какво е това... идвате да питате... а мълчите... какво значи това? – Гласът на Расколников пресекваше и думите някак не искаха да се изговарят ясно.

Занаятчията този път вдигна очи и погледна Расколников със зловещ, мрачен поглед.

– Убиец! – изрече той изведнъж с тих, но ясен и отчетлив глас.

Расколников вървеше до него. Краката му изведнъж се подкосиха, по гърба му полазиха тръпки и сърцето му за миг сякаш замря; после изведнъж се разтуптя, сякаш бе паднало отнякъде. Изминаха така стотина крачки, един до друг и пак в пълно мълчание.

Занаятчията не го гледаше.

– Какво говорите... какво... кой е убиец? – измърмори Расколников едва чуто.

– Ти си убиец – произнесе онзи още по-отчетливо и натъртено, с някаква усмивка на тържествуваща омраза и пак погледна Расколников право в бледото му лице и в изцъклените му очи. В този момент двамата стигнаха до ъгъла. Занаятчията сви по улицата вляво и тръгна, без да се оглежда.

Расколников се спря и дълго гледа подире му. Той видя как онзи, след като бе изминал вече петдесетина крачки, се обърна и погледна дали той продължава да стои неподвижно на същото място. Не можеше да се различи ясно, но на Расколников му се стори, че онзи и сега се усмихна със своята студено-ненавистна и тържествуваща усмивка.

С бавна, отмаляла крачка, с треперещи колене и сякаш ужасно премръзнал, Расколников се върна и се качи в стаичката си. Той свали фуражката, сложи я на масата и десетина минути стоя до нея неподвижно. После изтощен легна на дивана и болезнено, със слаб стон се изтегна на него; очите му бяха затворени. Лежа така близо половин час.

Не мислеше за нищо. В съзнанието му имаше наистина мисли или откъслечи от мисли, някакви представи, без последователност и връзка – лица на хора, които бе виждал още в детството си или бе срещал някъде веднъж и за които никога не би си спомнил; камбанарията на В-ата черква, билиярда в една кръчма и някакъв офицер до него, миризмата на пури в някакво подземно дюкянче за тютюн, кръчма, задна стълба, съвсем тъмна, цялата залята с помия и в черупки от яйца, а отнякъде долита неделен камбанен звън... Предметите се сменяха и се въртяха като вихър. Някои дори му харесваха и той се залавяше с тях, но те изчезваха, и изобщо нещо вътре го притискаше, но не много. От време на време му беше дори хубаво. Леката треска не минаваше и му беше почти приятно да усеща и това.

Той чу бързите стъпки на Разумихин и гласа му, затвори очи и се престори на заспал. Разумихин отвори вратата и известно време стоя на прага, като да размисляше. После тихо влезе в стаята и внимателно се доближи до кушетката. Чу се шепотът на Настася.

– Не го бутай; нека се наспи; после ще хапне.

– Вярно – отговори Разумихин.

Двамата тихо излязоха и притвориха вратата. Мина още близо половин час. Расколников отвори очи и се обърна пак по гръб с ръце под главата...

„Кой е той? Кой е този изскочил изпод земята човек? Къде е бил и какво е виждал? Той е виждал всичко, това е несъмнено. Но къде е бил тогава и откъде е гледал? Защо едва сега излиза от неизвестността! И как е могъл да види – нима това е възможно?... Хм... – продължаваше Расколников, изтръпвайки и потрепервайки – а

кутийката, която Николай е намерил зад вратата: нима това също е възможно? Улики? Една стохиялна от подробност да изпуснеш – и ето ти улика, колкото египетска пирамида! Муха прелетяла, та видяла! Нима е възможно това?“ И той с отвращение почувства изведнъж колко е отпаднал, физически отпаднал.

„Аз трябваше да зная това – мислеше той с горчива усмивка, – и как посмях, когато познавах себе си, предчувствах себе си, да хвана брадва и да се цапам с кръв. Аз бях длъжен отнапред да зная... Е, нали и отнапред знаех!“ – прошепна той в отчаяние. От време на време се спираше неподвижно на някоя мисъл: „Не, онези хора иначе са направени; истинският властелин, комуто всичко е позволено, разгромява Тулон, извършва клане в Париж, забравя си армията в Египет, губи половин милион души в московския поход и се отървава с каламбур във Вилно; и на същия човек след смъртта му издигат паметник – а следователно и всичко му е позволено. Не, такива хора явно не са от плът, а от бронз!“

Една внезапна странична мисъл почти го развесели: „Наполеон, пирамиди, Ватерло – и хилавата противна вдовица на регистратора, бабичка, лихварка, с червено сандъче под кревата – е, как да асимилира това един Порфирий Петрович например!... Как могат те да го асимилират... Естетиката ще им попречи: Ще вземе ли, значи, Наполеон да се пъха под леглото на «бабичката»? Ех, гадна работа!“

Понякога чувстваше, че сякаш бълнува; изпадаше в трескаво-възторжено настрояние.

„Бабичката е глупост! – мислеше той разпалено и поривисто. – Старицата може и да е грешка, не е там работата! Старицата беше само болест... аз исках час по-скоро да престъпя... аз не човека убих, аз принципа убих! Принципа убих, а да престъпя не можах, останах си на отсамната страна... Само това съумях – да убия. Но излиза, че и това дори не съм съумял... Принцип? Защо глупчото Разумихин руга одеде социалистите? Трудолюбиви хора и с търговски усет; с «всеобщото щастие» се занимават... Не, един път ми се дава на мене животът и никога вече: не искам да чакам «всеобщото щастие». Искам да живея и аз самият, иначе по-добре изобщо да не живея. Всъщност какво? Аз просто не поисках да отминавам гладната си майка, стиснал в джоба своята рубла, в очакване на «всеобщото щастие». «Нося, значи, тухличка за всеобщото щастие и затова сърцето ми е спокойно.» Ха-ха! И защо именно мене пропуснахте? Та аз само веднъж живея, аз също искам... Ех, естетическа въшка съм аз – и нищо повече – добави той и се разсмя изведнъж като луд. – Да, наистина съм въшка – продължи той, като се улови със злорадство за тази мисъл, взе да я човърка, да си играе и да се забавлява с нея, – та само затова дори, че, първо, сега разсъждавам, че съм въшка; второ, затова, че цял месец тревожих всеблагото провидение, призовавайки го за свидетел, че не заради собствената си, тъй да се каже, плът и похот го правя, а преследвам великолепно и приятна цел – ха-ха! Трето, затова, че реших при изпълнението да спазвам възможната справедливост, чувството за тегло и мярка и да приложя аритметиката: от всички въшки избрах най-безполезната и след като я убих, реших да взема от нея точно толкова, колкото ми е необходимо за първата крачка, нито повече, нито по-малко (а останалото, значи би си отишло за манастира, според завещанието – ха-ха!)... Затова, затова аз безспорно съм въшка – добави той, скърцайки със зъби, – защото аз самият съм може би още по-противен и гаден от убитата въшка и отнапред предчувствах, че ще си кажа това вече след като убия! Но нима съществува нещо, което може да се сравни с този ужас! О, пошлост! О, подлост!... О, как разбирам «пророка», със сабя, на кон: аллах заповядва – и ти се подчинявай, «трепереща» твар! Прав, прав е «пророкът», когато поставя някъде сред улицата ху-у-ба-ва батарея и удря и по виновния, и по невинния, без да си дава труд поне да каже защо! Покорявай се, трепереща твар, и не пожелавай, защото – не е твоя работа това!... О, за нищо, за нищо на света няма да простя на бабичката!“

Косите му бяха мокри от пот, потрепващите устни се бяха спекли, неподвижният поглед беше устремлен в тавана.

„Майка ми, сестра ми, колко ги обичах! Защо сега ги мразя? Да, мразя ги, физически ги мразя, присъствието им не мога да понасям... Одеве се приближих и целунах майка си, помня... Да я прегръщам и да мисля, че ако научи... дали... тогава да й кажа? Аз съм способен на това... Хм, тя трябва да е същата като мене – добави той, мислейки с усилие, сякаш се бореше с треската, която го обземаше. – О, как мразя сега бабичката! Струва ми се, че втори път бих я убил, ако се съживеше! Бедната

Лизавета! Защо се случи тя там!... Но странно защо за нея почти не мисля, сякаш не съм я убил?... Лизавета! Соня! Нещастни, кротки, с кротки очи... Милите!... Защо те не плачат? Защо не стенат?... Те всичко дават... гледат кротко и спокойно Соня, Соня! Тихата Соня!..."

Той се унесе; странно му се стори, че не помни как е могъл да се озове на улицата. Беше вече късна вечер. Здрачът се сгъстяваше, пълната луна светеше все по-ярко и по-ярко; но въздухът беше някак особено задушен. Хората вървяха по улиците на тъпи; занаятчиите и заетите хора се разотиваха по домовете си, други се разхождаха; миришеше на вар, прах, застояла вода. Расколников вървеше тъжен и загрижен: той много добре помнеше, че бе излязъл с някаква цел, че трябваше нещо да направи и да побърза, но какво именно – забрави. Изведнъж се спря и видя, че на другата страна на улицата, на тротоара, стои човек и му маха с ръка. Той тръгна към него през улицата, но човекът изведнъж се обърна и си тръгна просто така, отпуснал глава, без да се обръща и без да дава вид, че го е викал. „Дали наистина ме викаше?“ – помисли Расколников, но все пак тръгна да го настигне. На десетина крачки от него той изведнъж го позна и се изплаши: това беше одевешният занаятчия, със същия халат и пак така прегърбен. Расколников го следваше отдалеч; сърцето му биеше; свиха в пресечката – онзи все не се обръщаше. „Знае ли, че вървя подире му?“ – мислеше Расколников. – Занаятчията влезе във входа на една голяма къща. Расколников бързо отиде до входа и се загледа: дали няма да се обърне и да го повика. И наистина, преминал входа и влизайки вече в двора, онзи изведнъж се обърна и сякаш пак му махна. Расколников веднага прекоси входа, но занаятчията вече го нямаше в двора. Значи, беше свил веднага в първия вход. Расколников се втурна подире му. Наистина две стълбища по-горе още се чуваха нечии равномерни бавни стъпки. Странно, стълбището му беше сякаш познато! Ето прозореца на първия етаж; лунната светлина преминаваше тъжно и тайнствено през стъклата; ето и втория етаж. А! Та това е същата квартира, в която боядисваха работниците... Как не я позна веднага! Стъпките на човека пред него затихнаха: „Значи, той се е спрял или се е скрил някъде.“ Ето и третия етаж; да върви ли по-нататък? И колко тихо е там, страшно даже... Но той тръгна. Звукът на собствените му стъпки го плашеше и тревожеше. Боже, колко е тъмно! Занаятчията навярно се е притаил тук някъде. А! Квартирата е широко отворена към стълбите; той помисли и влезе. В антрето беше много пусто и тъмно, нямаше жива душа, изглежда беше изнесено всичко; тихичко, на пръсти мина в гостната. Цялата стая беше залята с ярка лунна светлина; всичко тук беше, както преди: столовете, огледалото, жълтият диван и картинките в рамки. Огромният, кръгъл, медночервен месец гледаше право в прозореца. „От месеца е така тихо – помисли Расколников, – той навярно сега казва гатанки.“ Той стоеше и чакаше, дълго чакаше, и колкото по-тих беше месецът, толкова по-силно биеше сърцето му, чак до болка. И пак тишина. Изведнъж се чу мигновено сухо изпращяване, сякаш се беше счупила тресчица. И отново всичко утихна. Една събудила се муха изведнъж с все сила се удари в стъклото и жално забръмча. В същата минута в ъгъла, между малкия шкаф и прозореца, той различи нещо като окачено на стената женско палто. „Защо е тук това палто? – помисли си той. – Нали преди го нямаше...“ Приблужи се полекичка и се сети, че зад палтото май някой се крие. Предпазливо отдръпна палтото с ръка и видя, че там има стол, а на стола, в ъгълчето, седи бабичка, цялата свита и с наведена глава, така че му беше невъзможно да види лицето, но това беше тя. Той постоя над нея. „Страхува се!“ – помисли си, освободи полека брадвата от гайката и удари старицата по темето – един път, втори. Но странно: тя дори не се помръдна от ударите, сякаш беше дървена. Той се уплаши, наведе се още повече и я заразглежда: но и тя наведе глава още по-ниско. Тогава той се наведе съвсем до пода и надникна в лицето и отдолу, надникна и се вцепени: старицата седеше и се смееше – просто се заливаше в тих, беззвучен смях, като се сдържаше с всички сили да не я чуе. Изведнъж му се стори, че вратата към спалнята се открява едва-едва и там като че също се чува смях и шепот. Обзе го бяс: заудря старицата с все сила по главата, но с всеки удар на брадвата смехът и шепотът в спалнята се чуваха все по-силно и по-ясно, а старицата просто се тресеше от смях. Той се втурва да бяга, но цялото антре е вече пълно с хора, вратата към стълбите е широко отворена и на площадката, на стълбите и там, долу – е пълно с хора, глава до глава, всички гледат, но са притихнали и чакат, мълчат!... Сърцето му замира, краката му не се помръдват, сякаш

са враснали в земята... Поиска да извика – и се събуди.

Тежко си пое дъх, но странно, сънят сякаш още продължаваше: вратата му беше широко отворена, а на прага стоеше съвсем непознат човек и втренчено го разглеждаше.

Расколников не бе успял още да отвори добре очи и пак ги затвори. Лежеше по гръб и не се помръдна. „Сънят ли продължава или не?“ – мислеше той и едва-едва отново приповдигна незабележимо клепки, за да погледне: непознатият стоеше на същото място и продължаваше да се взира в него. Изведнъж той бавно престъпи прага, притвори внимателно вратата, доближи се до масата, почака около минута – като през цялото време не го изпускаше от очи – и тихо, безшумно седна на стола до кушетката; шапката си остави отстрани, на пода, а с двете си ръце се опря на бастуна, като опря брадичка върху ръцете си. Личеше, че се е приготвил дълго да чака. Доколкото можеше да се види през трепкащите клепки, това беше немлад човек, набит и с гъста, светла, почти бяла брада...

Минаха около десет минути. Беше още светло, но вече се свечеряваше. В стаята беше съвсем тихо. Дори от стълбите не долиташе нито звук. Само бръмчеше някаква голяма муха, удряйки се с все сила в стъклото. Най-накрая това стана непоносимо. Расколников изведнъж се приповдигна и седна на кушетката.

– Казвайте, какво искате?

– Знаех си, че не спите, а само се преструвате – отговори странно непознатият и спокойно се разсмя. – Позволете да ви се представя, Аркадий Иванович Свидригайлов...

Част четвърта

I

„Нима това е продължение на съня?“ – помисли още веднъж Расколников. Той се вглеждаше предпазливо и недоверчиво в неочаквания гост.

– Свидригайлов? Каква глупост! Не може да бъде! – каза той най-после гласно, в недоумение.

Изглежда, гостът съвсем не се учуди на това възклицание.

– По две причини дойдох при вас: първо, исках лично да се запозная, тъй като отдавна вече чувам твърде интересни и благоприятни отзиви за вас, а, второ, храня надеждата, че може би няма да се откажете да ми помогнете в една работа, пряко засягаща интересите на вашата сестричка Авдотя Романовна. Самия мен без препоръка тя сега сигурно няма да иска да ме види, от предубеждение, а с ваша помощ аз, напротив, разчитам...

– Напразно разчитате – прекъсна го Расколников.

– Позволете да запитам, те нали едва вчера пристигнаха? Расколников не отговори.

– Вчера, знам. Нали аз самият едва онзи ден пристигнах. Та ето какво ще ви кажа по този въпрос, Родион Романович, да се оправдавам смятам за излишно, но позволете ми все пак да заявя: какво всъщност толкова престъпно има в това от моя страна, тоест ако се оставят предразсъдъците и се прецени трезво?

Расколников продължаваше да го разглежда мълчаливо.

– Това, че съм ухаждал в дома си беззащитна девойка и „съм я оскърбявал с гнусните си предложения“ – така ли? (Бързам да го кажа преди вас!) Но допуснете само, че и аз съм човек *et nihil humanum**, с една дума, че и аз съм способен да се увлека и да се влюбя (което, разбира се, става не по наша воля), тогава всичко се обяснява най-естествено. В това е целият въпрос: изверг ли съм аз или съм жертва? Та предлагайки на обекта на моята любов да избяга с мене в Америка или в Швейцария, аз може би съм хранил при това най-почтителни чувства и съм мислил да постигна щастие за двамата!... Нали разумът служи на страстта; и аз може би себе си още повече погубвах, как мислите!...

[* И нищо човешко (лат.)]

– Съвсем не е там работата – с отвращение го прекъсна Расколников. – Чисто и просто вие сте противен, независимо от това дали сте прав, или не, и... не желая да

ви познавам, и ви пъдя, и махайте се!...

Свидригайлов изведнъж се разсмя.

— Ама и вие... ама и вас не може да ви обърка човек! — каза той, като се смееше най-искрено. — Аз мислех да изхитрувам, но не можах, вие право в целта ударихте!

— Вие и сега продължавате да хитрувате.

— Че какво от това? Какво от това? — повтаряше Свидригайлов, превивайки се от смях. — Че това е *bonne guerre**, както се казва, и най-позволена хитрост!... Но все пак вие ме прекъснахте; тъй или иначе, повторно твърдя: никакви неприятности нямаше да има, ако не беше случаят в градината. Марфа Петровна...

[* Добра война (фр.)]

— Марфа Петровна, казват, също сте я довършили? — грубо го прекъсна Расколников.

— А, вие и това сте чули? Впрочем как няма да чуете... Относно този ваш въпрос наистина не зная какво да ви кажа, макар че собствената ми съвест е извънредно спокойна в това отношение. Тоест да не помислите, че се опасявам от нещо: всичко това бе извършено при абсолютен ред и пълна точност. Медицинският преглед установи апоплексия, настъпила от къпането веднага след обилния обяд, при който е била изпита почти цяла бутилка вино, пък и нищо друго и не можеше да установи... Не, ето за какво си мислех аз известно време, особено когато пътувах насам, във вагона: не съм ли допринесъл за цялото това... нещастие, като съм я разстроил душевно или нещо подобно? Но заключих, че и това положително не е могло да стане.

Расколников се разсмя.

— Защо е трябвало да се безпокоите толкова?

— А вие за какво се смеете? Помислете: аз я ударих само два пъти с камшичето, дори и следи не бяха останали... Не ме смятайте, моля ви се, за циник; аз добре зная колко е гнусно това от моя страна и тъй нататък; но аз също така добре зная, че Марфа Петровна всъщност се е радвала на това мое, така да се каже, увлечение. Историята с вашата сестра се беше изчерпала докрай. Марфа Петровна вече трети ден беше принудена да си седи вкъщи; нямаше с какво да отиде в градчето, пък и беше омръзнала там на всички с това свое писмо (за четенето на писмото знаете ли?). И изведнъж тези два удара с камшик сякаш й падат от небето! Първата й работа беше да заповяда да впрегнат каретата!... Не искам да говоря за това, че при жените има такива случаи, когато им е много, много приятно да бъдат оскърбени въпреки всичкото привидно негодувание. На всички тях им се случва това; въобще човек много, много обича да бъде оскърбяван, забелязвали ли сте? Но жените — особено. Добре, може да се каже само с това живеят.

По едно време Расколников мислеше да стане и да излезе и с това да сложи край на срещата. Но някакво любопитство и сякаш дори заинтересованост го задържаха за миг.

— Вие обичате ли да биете? — попита той разсеяно.

— Не, не твърде — спокойно отвърна Свидригайлов. — А Марфа Петровна почти никога не съм я бил. Ние живеехме доста сговорно и тя винаги е била доволна от мене. До камшика съм прибегнал през всичките седем години само два пъти (ако не се смята още един, трети случай, Впрочем твърде двусмислен): първия път два месеца след сватбата, веднага след пристигането на село, и сегашния, последен случай. А вие вече мислехте, че аз съм такъв изверг, ретроград, крепостник? Хе-хе... А, да: не си ли спомняте, Родион Романович, как преди няколко години, още по времето на благодетелната свобода на печата, посрамиха у нас всенародно и вселитературно един дворянин — забравих му името! — онзи, дето пребил немкинята във вагона, помните ли? Пак тогава, през същата година, струва ми се, беше и „Безобразната постъпка на «Век»“. („Египетските нощи“, публичното четене, помните ли? Черните очи! О, къде си, златно време на нашата младост!) Та ето моето мнение: на господина, нашибал немкинята, не съчувствам дълбоко, защото наистина... не е за съчувстване! Но въпреки това не мога да не заявя, че понякога се срещат такива предизвикателни „немкини“, че, струва ми се, няма нито един прогресист, който да може напълно да гарантира за себе си. Тогава никой не погледна на въпроса от тази гледна точка, а именно тази гледна точка е истински хуманната, ако искате да знаете!

Като каза това, Свидригайлов изведнъж пак се разсмя. За Расколников беше ясно, че това е човек, твърдо решен на нещо и хитър.

– Вие сигурно от няколко дни с никого не сте говорили – попита той.

– Почти. Защо: навярно се учудвате, че съм такъв разбран човек?

– Не, учудвам се, че сте твърде много разбран човек.

– Защото не се обидих от грубостта на вашите въпроси. Така ли? Че... защо да се обиждам? Както ме питяхте, тъй и отговарях – добави той с удивителен израз на простодушие. – Всъщност мене почти нищо не ме интересува особено много, ей Богу – продължи той някак замислено. – Особено сега, с нищо не съм зает... Впрочем вие имате право да мислите, че ви се подмазвам с някаква цел, още повече че ме занимава сестричката ви, сам ви заявих. Но откровено ще ви кажа: много ми е скучно! Особено последните три дни, тъй че дори ви се зарадвах... Не се сърдете, Родион Романович, но вие самият, който знае защо ми изглеждате ужасно странен. Както щете, но във вас има нещо; и именно сега, тоест не тъкмо в тази минута, а изобщо сега... Хайде, хайде, няма, няма, не се въсете! Не съм такава мечка, както си мислите.

Расколников мрачно го погледна.

– Вие дори може би изобщо не сте мечка – каза той. – Дори ми се струва, че сте от много добра среда или поне умеете при случай да бъдете и порядъчен човек.

– Аз от нищо не се интересувам особено – сухо и сякаш дори с оттенък на високомерие отговори Свидригайлов, – и затова защо да не бъда известно време подлец, когато тази дреха е толкова удобна за носене при нашия климат и... и особено ако имаш и природна склонност към това – добави той, като пак се разсмя.

– Но чух, че имате тук много познати. Та вие, както се казва, сте „не без връзки“. Защо тогава ще ви трябвам, ако не с известна цел?

– Вярно е това, което казахте, че имам познати – подхвана Свидригайлов, без да отговори на главния въпрос, – вече срещнах някои; нали от три дни се шляя; и аз познавам хората, а струва ми се, и те ме познават. То е естествено – облечен съм прилично и не съм бедняк; пък нали нас и селската реформа не ни закачи: гори имам и напоявани ливади, доходът ми, значи не се губи; но... няма да отида там; и преди ми беше омръзнало: трети ден ходя и никому не се обаждам... Пък и този град! Откъде се взе, кажете, моля ви се! Град на чиновници и всевъзможни семинаристи! Вярно, че преди аз много неща тук не съм забелязал, преди около осем години, когато се мотаех тук... Само на анатомията се надявам сега, Бога ми!

– На каква анатомия?

– А колкото до тези клубове, дюсотовци, тези ваши поанти или този прогрес например – е, това нека става без мене – продължи той, като пак не обърна внимание на въпроса. – Пък и защо да ставам картоиграч-мощеник?

– А сте били и картоиграч?

– Може ли! Цяла компания бяхме, най-благоприлична, преди около осем години; прекарвахме си времето; и все, знаете, хора с обноски, поети имаше, капиталисти. Пък и изобщо при нас, в руското общество, най-добри обноски имат тези, които са бивали бити – забелязвали ли сте това? Аз сега, на село, се отпуснах. Но все пак тогава за малко не ме пхнаха в затвора за дългове, заради едно гърче от Нежин. Случи се там Марфа Петровна, направи пазарлъка и ме откупи за тридесет хиляди сребърника. (Всичко дължах седемдесет хиляди.) Свързахме се с нея със законен брак и тя веднага ме откара в селото си като някакво съкровище. Нали е пет години по-стара от мене. Много ме обичаше. Седем години не съм напускал селото. И забележете, през целия си живот пазеше документ против мене, на чуждо име, за тези тридесет хиляди, тъй че, ако намислех да се разбунтувам за нещо – веднага в капана! И щеше да го направи! При жените всичко това върви заедно.

– А да не беше документът, щяхте ли да офейкате?

– Не зная какво да ви кажа. Мене този документ почти не ме ограничаваше. Никъде не ми се ходеше, а самата Марфа Петровна на два пъти ми предлага да отида в чужбина, виждайки, че скучая! Но защо! В чужбина бях ходил преди и винаги ми е било противно. Не че нещо, но зората изгрява, Неаполитанският залив, морето, гледаш и ти е някак тъжно. Най-противното е, че наистина тъгуваш по нещо! Не, в родината е по-добре: тук поне за всичко обвиняваш околните, а себе си оправдаваш. Аз сега може би бих заминал с експедиция на Северния полюс, защото j'ai le vin mauvais* и ми е противно да пия, а освен виното нищо друго не остава. Опитвал съм.

[* Не ми понася виното (фр.)]

А вярно ли е, че Берг в неделя щял да излети от Юсуповата градина с огромен

балон; канел спътници срещу известно заплащане?

– А вие бихте ли се решили да летите с него?

– Аз?... Не... просто така... – промърмори Свидригайлов, сякаш наистина се бе замислил.

„Той да не би сериозно да говори?“ – помисли Расколников.

– Не, документът не ме ограничаваше – продължи Свидригайлов замислен, – сам не напусках селото. Пък и скоро ще стане година, откакто Марфа Петровна за именния ми ден ми върна този документ и даже ми подари освен това значителна сума. Тя разполагаше с капитал. „Виждате ли как ви доверявам, Аркадий Иванович“ – да, точно така се изрази. Вие не вярвате, че така се изрази? А знаете ли: аз на село станах добър стопанин; в околията ме знаят. И книги изписвах. Марфа Петровна отначало одобряваше, а после все се страхуваше, че ще се преуморя от учене.

– Вие, изглежда, много тъгувате за Марфа Петровна?

– Аз? Може би. Наистина може би. Да, а вие вярвате ли в привидения?

– В какви привидения?

– В какви – обикновени!

– А вие вярвате ли?

– Не, като че ли, *pour vous plaire**... Тоест не че да...

[* За да ви угодя (фр.)]

– Да не би да ви се явяват? Свидригайлов някак странно го погледна.

– Марфа Петровна благоволява да ме посещава – каза той, като изкриви уста в някаква странна усмивка.

– Как така благоволява да ви посещава?

– Ами вече трети ден идва. Първия път я видях в самия ден на погребението, един час след като се бяхме върнали от гробищата. Това беше в навечерието на моето заминаване за тук. Втория път – онзи ден, по пътя, на разсъмване, на гара Малая Вишера; а третия път преди два часа, в квартирата, където живея, в стаята; бях сам.

– Наяве?

– Съвсем. И трите пъти наяве. Дойде, поговори около минута и си отиде през вратата; винаги през вратата. Даже сяка се чува.

– Защо тъй си и мислех, че с вас непременно се случва нещо подобно! – изрече изведнъж Расколников и в същия миг се учуди, че е казал това. Той беше много развълнуван.

– Тъ-ъ-й ли? Вие сте го помислили? – с учудване запита Свидригайлов. – Нима?

Е, не ви ли казах, че между нас има нещо общо, а?

– Никога не сте казвали това! – рязко и разпалено отговори Расколников.

– Не съм казвал? – Не!

– Стори ми се, че го казах. Одеве, когато влязох и видях, че лежите със затворени очи и се преструвате – веднага си казах: „Това е той, същият!“

– Какво значи това: той, същият? Какво искате да кажете? – извика Расколников.

– Какво? Наистина не зная какво... – чистосърдечно и някак объркано измърмори Свидригайлов.

Около минута мълчаха. Двамата се гледаха право в очите.

– Всичко това е глупост! – с досада извика Расколников. – И за какво ви говори тя, когато идва?

– Тя ли? Представете си за най-незначителни дреболии, и на, да се чудите на човек: мене именно това ме сърди. Първия път влезе (аз, разбирате ли, съм изморен: опелото, „со святими упокой“, после литията, хапването – най-после останах сам в кабинета си, запуших пура, замислих се), влезе през вратата. „А вие – казва, – Аркадий Иванович, днес от грижи сте забравили да навиеите часовника в гостната.“ А този часовник аз през всичките седем години всяка седмица го навивах, а ако забравя – тя винаги ми напомняше. На другия ден вече пътувах за насам. Слизам на разсъмване на една гара – през нощта бях дремнал, изморен бях, очите ми сънени, поръчах си кафе, гледам – Марфа Петровна изведнъж сяда до мене, в ръцете ѝ тесте карти: „Да ви гледам ли, Аркадий Иванович, за пътуването?“ А тя майсторски гледаше. Няма да си прости, че не ѝ казах да ми гледа! Избягах уплашен, а пък и звънецът удари. Седя днес след лошия обяд, който ми донесоха от гостилницата, с претоварен стомах – седя, пуша – изведнъж пак Марфа Петровна, влиза, издокарана с нова зелена копринена

рокля с много дълъг шлейф: „Добър ден, Аркадий Иванович! Харесва ли ви моята рокля? Аниска не може да ушие такава.“ (Аниска е шивачката ни на село, от бившите крепостни, в Москва се учила – хубавичко девойче.) Стои, върти се пред мене. Аз огледах роклята после внимателно я погледнах в лицето. „Защо – казвам, – Марфа Петровна, за такива дребни работи да си правите труд да идвате при мене.“ „Ах, Боже мой, човек и да те обезпокои малко не може!“ Казвам й, за да я подразня: „Аз, Марфа Петровна, искам да се ожения.“ „От вас това може да се очаква, Аркадий Иванович; не ви прави чест, че още неуспели жена си да погребете, и веднага сте тръгнали да се жените. И поне да бяхте направили добър избор, а то, нали зная, нито за нея ще е добре, нито за вас, само за смях на хората.“ И взе, че излезе и просто шумеше с шлейфа си. Каква глупост, а?

– Но вие впрочем може би само я лъжете? – обади се Расколников.

– Аз рядко лъжа – отговори Свидригайлов замислен и сякаш без да забележи грубостта на въпроса.

– А по-рано, преди това, никога ли не сте виждали привидения?

– Не... не, виждал съм само веднъж през живота си, преди шест години. Имах един слуга, Филка; току-що го бяха погребали, а аз забравих и викнах: „Филка, лулата!“ – влезе и право към етажерката, където са ми лулите. Аз седя, мисля си: „Той иска да ми отмъсти“, защото точно преди смъртта му здравата се бяхме скарали. „Как смееш – казвам, – със скъсан лакът да влизаш при мене, вън, негоднико!“ Обърна се, излезе и повече не дойде. Аз тогава не казах на Марфа Петровна. Искях да отслужя панихида за него, но ме досрамя.

– Идете на лекар.

– И без вас разбирам, че съм болен, макар че, право да си кажа, не зная от какво; според мене навярно съм пет пъти поздрав от вас. Не ви питам – вярвате ли или не, че се явяват привидения? Попитах ви: вярвате ли, че има привидения?

– Не, за нищо на света няма да повярвам! – с някаква злоба дори изкрещя Расколников.

– Защото обикновено какво се казва? – мърмореше Свидригайлов сякаш на себе си, гледайки встрани и навел малко глава. – Казва се: „Ти си болен, значи това, което ти се привижда, е само несъществуваща фантазия.“ Но тук няма строга логика. Съгласен съм, че привиденията се явяват само на болни; но това само доказва, че привидения могат да се явяват само на болни, а не че те сами по себе си не съществуват.

– Разбира се, че не! – раздразнено настояваше Расколников. – Не? Така ли мислите? – продължи Свидригайлов, като го погледна. – Ами ако разсъдим така (хайде, помогнете ми): „Привиденията – това са, тъй да се каже, парчета и откъслечи от други светове, тяхно начало. Здравият човек, разбира се, няма защо да ги вижда, защото той е най-земният човек и следователно трябва да живее само с тукашния живот, за да има пълнота и ред. Но само малко да се разболееш, само малко да е нарушен нормалният земен порядък в организма, и веднага започва да се проявява възможността за друг свят, и колкото повече си болен, толкова и допирът с другия свят е по-голям, тъй че, когато човек съвсем умре, направо преминава в друг свят.“ Аз отдавна разсъждавам върху това. Ако вярвате в бъдния живот, и на това разсъждение можете да повярвате.

– Аз не вярвам в бъдния живот – каза Расколников. Свидригайлов седеше замислен.

– Ами ако там има само паяци или нещо от този род – каза той изведнъж.

„Този е луд“ – помисли си Расколников.

– Ние все си представяме вечността като идея, която не може да се разбере, нещо огромно, огромно! Но защо непременно огромно? Ами ако изведнъж вместо всичко това, представете си, там се окаже една стаичка, колкото селска баня, опушена, а по всички ъгли паяци – и това е цялата вечност. На мене, знаете ли, понякога така ми се привижда.

– И нима, нима вие не си представяте нищо по-утешително и по-справедливо от това! – с болезнено чувство възкликна Расколников.

– По-справедливо? Откъде да зная, може би именно това е справедливо и, знаете ли, аз непременно нарочно бих направил така! – отговори Свидригайлов, усмихвайки се неопределено. Някакъв студ изведнъж скова Расколников от този отвратителен отговор.

Свидригайлов вдигна глава, погледна го втренчено и изведнъж се разсмя.

– Не, помислете за следното – завика той, – преди половин час още не бяхме се виждали, смятахме се за врагове, между нас стои неразрешен въпрос; а пък изоставихме въпроса и вижте само в каква близост нагазахме! Е, не казах ли истината, че сме от един дол дренки?

– Бъдете така добър – ядосано продължи Расколников, – позволете да ви помоля по-скоро да обясните и да ми кажете защо ме удостоихте с честта да ме посетите... и... аз бързам, нямам време, искам да изляза.

– Моля, моля. Вашата сестричка Авдотя Романовна ще се омъжи за господин Лужин, Пьотр Петрович, нали?

– Не може ли някак да избягвате всякакви въпроси за моята сестра и да не споменавате името ѝ. Аз дори не разбирам как вие смееете да произнасяте името ѝ пред мене, ако наистина сте Свидригайлов?

– Но нали тъкмо за нея съм дошъл да говоря, как да не я споменавам?

– Добре; говорете, но по-бързо!

– Уверен съм, че вие за този господин Лужин, мой роднина от страна на жена ми, вече сте си съставили мнение; ако поне за половин час сте го видели или сте чули поне нещо вярно и точно за него. Той не е за Авдотя Романовна. Според мене Авдотя Романовна се жертва твърде великодушно и необмислено, за... за своето семейство. Стори ми се, в резултат на всичко, което съм слушал за вас, че вие, от ваша страна, бихте били много доволен, ако този брак можеше да се разстрои, без да се нарушат известни интереси. А сега, след като ви познавам лично, дори съм уверен в това.

– От ваша страна всичко това е много наивно; извинете ме, исках да кажа – нахално – каза Расколников.

– Тоест вие с това искате да кажете, че се старая за себе си. Не се безпокойте, Родион Романович, ако се стараех за себе си, не бих се изразявал така направо, не съм чак толкова глупав. В това отношение ще ви разкрия една психологическа особеност. Одеве, оправдавайки любовта си към Авдотя Романовна, казах, че аз самият съм бил жертва. Е, добре, знайте, че сега не изпитвам никаква любов, н-никаква, така че на мене самия дори ми е чудно това, защото тогава аз наистина изпитвах нещо...

– От безделие и развратност – прекъсна го Расколников.

– Наистина аз съм развратен човек и безделник. А впрочем вашата сестра има толкова качества, че аз не можех все пак да не се поддам на известно въздействие. Но всичко това са глупости, както сам разбирам сега.

– Отдавна ли го разбрахте?

– Започнах да го забелязвам още преди, а окончателно се убедих онзи ден, почти в самата минута на пристигането си в Петербург. Впрочем в Москва още си въобразявах, че идвам да моля за ръката на Авдотя Романовна и да съпернича на господин Лужин.

– Извинете, че ви прекъсвам, но ви моля да бъдете по-кратък и да пристъпите направо към целта на вашето посещение. Бързам, трябва да излизам...

– С най-голямо удоволствие. След като пристигнах тук и след като реших сега да предприема едно... пътешествие, пожелах да направя необходимите предварителни разпореждания. Децата ми останаха при леля си; те са богати, а аз лично не съм им нужен. Пък и какъв баща съм аз! За себе си взех само това, което ми подари преди година Марфа Петровна. Ще ми стигне. Извинете, сега преминавам към същността. Преди пътешествието, което може би ще се осъществи, аз искам да приключа и с господин Лужин. Не че съвсем не мога да го понасям, но заради него именно стана това мое скарване с Марфа Петровна, когато научих, че тя е нагласила тази сватба. Аз искам сега с ваша помощ да се срещна с Авдотя Романовна и дори, ако желаете, във ваше присъствие, за да ѝ обясня, първо, че от господин Лужин тя не само няма да има и най-малката полза, но дори навярно само ще загуби. После, след като измоля от нея извинение за всички тези неотдавнашни неприятности, аз бих помолил за позволение да ѝ предложа десет хиляди рубли и по този начин да улесня скъсването с Лужин, скъсване, от което, уверен съм, и самата тя не би се отказала, само да имаше възможност.

– Но вие наистина, наистина сте луд! – извика Расколников не толкова дори

разсърден, колкото учуден. – Как смееете да говорите така!

– Тъй си и знаех, че ще се развикате; но, първо, макар и да не съм богат, тези десет хиляди са ми излишни, тоест, никак, никак не ми трябват. Ако Авдотя Романовна не ги приеме, аз може би още по-глупаво ще ги изхарча. Това едно. Второ: съвестта ми е съвсем спокойна; предлагам ги без всякакви задни мисли. Може и да не вярвате, но впоследствие ще се убедите и вие, и Авдотя Романовна. Цялата работа е там, че аз наистина причиних известни грижи и неприятности на многоуважаемата ви сестричка, следователно, чувствайки искрено разкаяние, от сърце желая – не да се откупя, не да платя за неприятностите, а чисто и просто да направя за нея нещо полезно, на това основание, че нямам в края на краищата монопола да правя само зло. Ако в предложението ми имаше макар една милионна частица умисъл, нямаше да предлагам само десет хиляди, когато едва преди пет седмици ѝ предлагам повече. Освен това аз може би много, много скоро ще се оженя за една девойка и следователно всички подозрения за някакви лоши намерения към Авдотя Романовна по силата на това трябва да отпаднат. В заключение ще кажа, че като се омъжва за господин Лужин, Авдотя Романовна взема същите тези пари, само че по друг път... Не се сърдете, Родион Романович, разсъдете спокойно и хладнокръвно.

Докато говореше това, самият Свидригайлов беше извънредно хладнокръвен и спокоен.

– Моля ви да спрете – каза Расколников. – Така или иначе това е непростително дръзко.

– Ни най-малко. Излиза, че на този свят човек може да прави само зло, а, от друга страна, няма право да направи нито капчица добро поради възприети празни формалности. Това е нелепо. Та ако аз бях умрял например и бях оставил тази сума на сестричката ви в завещанието си, нима тя и тогава щеше да откаже да ги приеме?

– Твърде е възможно.

– Това вече не. Но щом казвате не, не да бъде, нека е тъй. Само че понякога десет хиляди са чудесно нещо. Във всеки случай моля да предадете на Авдотя Романовна това, което казах.

– Не, няма да ѝ предам.

– В такъв случай, Родион Романович, ще бъда принуден да направя всичко възможно да я видя лично и следователно да я безпокоя.

– А ако ѝ предам, няма ли да се опитвате да я видите лично?

– Не зная всъщност какво да ви кажа. Много бих желал да я видя веднъж.

– Не се надявайте.

– Жалко. Впрочем вие не ме познавате. Но може би ще се сближим.

– Мислите ли, че ще се сближим?

– Защо не? – каза Свидригайлов с усмивка, стана и си взе шапката. – Аз всъщност не исках да ви безпокоя и идвайки насам, дори не се надявах много, макар впрочем физиономията ви да ме бе поразила още тази сутрин...

– Къде сте ме видели тази сутрин? – с безпокойство попита Расколников.

– Случайно... Все ми се струва, че във вас има нещо, което ми допада... Не се безпокойте, аз не съм натрапник; и с мошеници съм се разбирал, и на княз Свирбей, мой далечен роднина и велможа, не му омръзнах, и за Рафаеловата Мадона в албума на госпожа Прилукова можах да напиша, и с Марфа Петровна седем години, без да напускам селото, живях, и в дома на Вяземски на Сенния на времето съм преспивал, и в балона на Берг може би ще летя.

– Е, добре. Позволете да ви запитам скоро ли ще започнете пътуването си?

– Какво пътуване?

– Ами онова „пътешествие“... Нали сам казахте.

– Пътешествие? Ах, да!... Наистина аз ви говорих за пътешествие... Е, това е обширен въпрос... Но ако знаехте за какво питате! – добави той и изведнъж силно и отзивисто се разсмя. – Аз може би вместо пътешествието ще се оженя; сватосват ме.

– Тук?

– Да.

– Кога успяхте?

– Но много искам да се видя веднъж с Авдотя Романовна. Сериозно моля. Хайде, довиждане... ах, да! Как щях да забравя! Предайте, Родион Романович, на вашата сестричка, че в завещанието си Марфа Петровна ѝ е оставила три хиляди. Това е

съвсем вярно. Марфа Петровна се разпореди една седмица преда да умре, в мое присъствие. След около две-три седмици Авдотя Романовна ще може да получи парите.

– Истината ли казвате?

– Истината. Предайте й. Е, ваш покорен слуга. Аз всъщност живея съвсем близо до вас.

Излизайки, Свидригайлов се сблъска на вратата с Разумихин.

II

Беше вече почти осем часът; двамата бързаха към Бакалеев, за да стигнат преди Лужин.

– Кой беше този? – попита Разумихин веднага щом излязоха на улицата.

– Това беше Свидригайлов, същият онзи мошеник, в чийто дом оскърбиха сестра ми, когато беше гувернантка у тях. Заради любовните му преследвания тя си отиде от тях, изгонена от жена му Марфа Петровна. Тази Марфа Петровна после молила Дуня за прошка, а сега изведнъж умряла. За нея говорихме одева. Не знаей защо, но аз много се страхувам от този човек. Пристигнал е веднага след погребението на жена си. Много е странен и е решил нещо... Той сякаш нещо знае... Трябва да пазим Дуня от него... ето това именно исках да кажа, чуваш ли?

– Да я пазим? Че какво може да напакости той на Авдотя Романовна? Е, благодарей ти, Родя, че ми говориш така... Ще я пазим, ще я пазим!... Къде живее?

– Не знаей.

– Защо не попитай? Ех, жалко! Впрочем ще науча!

– Ти видя ли го? – попита Расколников след известно мълчание.

– Ами да, забелязах го; добре го забелязах.

– Ти наистина ли го видя? Ясно ли го видя? – настояваше Расколников.

– Но да, ясно го помня; между хиляди ще го познаей, аз помня лица.

Пак замълчаха.

– Хм... гледай сега... – измърмори Расколников. – Защото, знаеш ли... помислих си... на мене все ми се струва... че това може и да е фантазия.

– За какво говориш? Не те разбирам добре.

– Ето всички казват – продължи Расколников, като изкриви уста в усмивка, – че съм побъркан; и сега ми се стори, че може би наистина съм побъркан и само съм видял призрак!

– Какво говориш!

– Че кой знае? Може би наистина съм побъркан и всичко, което стана през тези дни, всичко може би съществува само във въображението ми...

– Ех, Родя! Пак те разстроиха!... Какво каза той, зашто беше дошъл?

Расколников не отговори. Разумихин помисли около минута.

– Е, добре, чуй моя отчет – започна той. – Отбивах се у вас, ти спеше. После обядвахме, а после отидох при Порфирий. Заметов още беше при него. Аз исках да започна, но нищо не излезе. Все не можех да заговоря както трябва. Те като че не разбират и не могат да разберат, но съвсем не се срамуват. Дръпнах Порфирий към прозореца и започнах да му говоря, но пак, кой знае зашто, не излезе, както исках: той гледа встрани и аз гледам встрани. Най-после му показах юмрук и го предупредих, че ще го пречукам по роднински. Той само ме погледна. Аз плюх и си отидох, това е всичко. Много глупаво. На Заметов не казах нито дума. Само че, виждаш ли: аз смяхах, че съм объркал всичко, но като слизах по стълбите, ми дойде наум една мисъл, просто ме озари: за какво сме се загрижили ние с тебе? Ако имаше опасност за тебе или нещо такова, разбирам. А тебе какво те засяга всичко това! Ти нямаш нищо общо с тази работа и можеш да плюеш на тях; и пак ние ще се смеем последни; аз на твое място дори бих започнал да ги разигравам. Колко срамно ще им бъде после, а! Плюй на това; после може и да ги натупаме, а сега да се посмеем!

– Така е, разбира се! – отвърна Расколников. „А какво ли ще кажеш утре?“ – помисли си той. Чудна работа, досега нито веднъж не беше му минавало през ума: „Какво ще помисли Разумихин, когато научи?“ Като помисли това, Расколников втрепенено го погледна. Отчетът на Разумихин за посещенияето у Порфирий почти не го заинтересува: толкова неща бяха изгубили значение оттогава и толкова други се бяха

появили!...

В коридора се сблъскаха с Лужин; той беше дошъл точно в осем часа и търсеше стаята, така че влязоха тримата заедно, но без да се погледнат и без да се поздравят. Младежите минаха напред, а Пьотр Петрович от благоприятие се забави малко в антрето да си свали палтото. Пулхерия Александровна веднага излезе да го посрещне на вратата. Дуня се здрависваше с брат си.

Пьотр Петрович влезе и доста любезно, макар и с удвоена важност, се поклони на дамите. Впрочем гледаше така, сякаш се беше пообъркал малко и още не се беше окопитил. Пулхерия Александровна, също сякаш сконфузена, веднага побърза да настани всички около кръглата маса, на която кипеше самовар. Дуня и Лужин седнаха един срещу друг на двата края на масата. Разумихин и Расколников се паднаха срещу Пулхерия Александровна, Разумихин – до Лужин, а Расколников – до сестра си.

Настъпи кратко мълчание. Пьотр Петрович извади бавно батистена кърпичка, която лъхна на парфюм, и се изсекна с вид на човек, макар и добродетелен, но с малко накърнено достойнство и при това твърдо решен да иска обяснение. Още в антрето му мина през ума да не си сваля палтото и да си отиде и с това строго и внушително да накаже двете дами, за да ги накара отведнъж всичко да разберат. Но не се реши. При това този човек не обичаше неизвестността, а в случая трябваше да се изясни: щом така явно е нарушена заповедта му, значи, има нещо, а следователно по-добре е най-напред да се разбере какво; да ги накаже винаги ще има време, пък и в ръцете му са.

– Надявам се, че сте пътували добре? – обърна се той официално към Пулхерия Александровна.

– Слава Богу, Пьотр Петрович.

– Радвам се. Вие, Авдотя Романовна, също ли не се изморихте?

– Аз съм млада и силна, не се уморявам, но на мама и беше много трудно – отговори Дунечка.

– Какво да се прави; нашите национални пътища са твърде дълги. Огромна е тъй наречената майчица Русия... а на мене въпреки цялото ми желание, ми беше съвсем невъзможно да успея да дойда за посрещането. Надявам се обаче, че всичко е минало без особени затруднения?

– Ах, не, Пьотр Петрович, ние бяхме съвсем обезкуражени – побърза да заяви Пулхерия Александровна с особена интонация, – и ако сам Бог, струва ми се, не беше ни изпратил вчера Дмитрий Прокофич, бяхме просто загубени. Ето това е Дмитрий Прокофич Разумихин – добави тя, представяйки го на Лужин.

– Да, да, имах удоволствието... вчера – измърмори Лужин, като погледна неприязнено Разумихин, после се намръщи и млъкна. Изобщо Пьотр Петрович принадлежеше към онази категория хора, привидно извънредно любезни в обществото и най-вече с претенции да са любезни, но които, щом нещо не е по волята им, веднага губят почва под краката си и заприличват по-скоро на чувал брашно, отколкото на самоуверени и оживяващи обществото кавалери. Всички замълчаха. Расколников упорито мълчеше, Авдотя Романовна не искаше засега да прекъсва мълчанието, Разумихин нямаше за какво да говори, тъй че Пулхерия Александровна пак се чудеше какво да прави.

– Марфа Петровна почина, научихте ли – започна тя, – прибягвайки към своето постоянно средство.

– Да, да, научих още тогава. Веднага бях уведомен и дори дойдох сега да ви съобща, че Аркадий Иванович Свидригайлов веднага след погребението на съпругата си е тръгнал незабавно за Петербург. Така е поне според съвсем точните известия, които получих.

– За Петербург? За насам? – попита тревожно Дуня и се спогледа с майка си.

– Точно така и, разбира се, не без цел, като се вземе предвид колко набързо е заминал и изобщо предшествашите обстоятелства.

– Господи! Нима той и тук няма да остави Дунечка на мира? – възкликна Пулхерия Александровна.

– Струва ми се, че няма защо да се тревожите особено нито вие, нито Авдотя Романовна, разбира се, освен ако вие самите не пожелаете да влезете в някакви отношения с него. Що се отнася до мене, аз го следя и сега искам да науча къде живее.

– Ах, Пьотр Петрович, няма да повярвате колко ме изплашихте сега! – продължи

Пулхерия Александровна. – Аз съм го виждала само два пъти и той ми се стори ужасен, ужасен! Уверена съм, че той е бил причина за смъртта на покойната Марфа Петровна.

– Това не се знае. Аз имам точни сведения. Не оспорвам, че той може би е допринесъл нещата да се развият по-бързо чрез нравственото въздействие на обидата, така да се каже; но що се отнася до поведението и изобщо до нравствената характеристика на лицето, то аз съм съгласен с вас. Не зная богат ли е сега и какво именно му е оставила Марфа Петровна; това ще науча в най-къс срок; но, разбира се, тук, в Петербург, разполагайки поне с известни парични средства, той ще се залови за предишното. Това е най-развратният и най-разяденият от пороци човек измежду всички нему подобни хора! Аз имам голямо основание да предполагам, че Марфа Петровна, която имаше нещастieto така да го обикне и да изплати дълговете му, преди осем години му е послужила и в друго отношение: само благодарение на нейното старание и на жертвите ѝ беше прекратено още в самото му начало углавно дело с примес на зверско и, така да се каже, фантастично убийство, за което беше много вероятно той да се поразходи до Сибир. Ето какъв човек е той, ако искате да знаете.

– Ах, Господи! – извика Пулхерия Александровна. Расколников внимателно слушаше.

– Вие наистина ли имате точни сведения за това? – попита Дуня строго и внушително.

– Говоря само това, което съм чул лично от покойната Марфа Петровна под секрет. Трябва да отбележа, че от юридическа гледна точка това дело е твърде заплетено. Тук е живяла, а и сега, струва ми се, живее някоя си Реслих, чужденка и освен това дребна лихварка, която се занимавала и с други работи. С тази именно Реслих господин Свидригайлов е имал отдавна извести твърде близки и тайнствени отношения. При нея живеела далечна роднина, племенница, струва ми се, глухоняма, момиченце на петнадесет или дори на четиринадесет години, което тази Реслих безкрайно мразела и все му опявала за всеки залък; дори го биела нечовешки. Един ден го намерили на тавана обесено. Приели, че е самоубийство. След обикновените процедури въпросът бил приключен, впоследствие обаче било направено донесение, че детето било... жестоко оскърбено от Свидригайлов. Вярно, че всичко това било неясно, донесението било от друга една немкиня, жена с известно поведение, която не се ползвала с доверие; и най-сетне всъщност и донесение не е имало благодарение на старанията и парите на Марфа Петровна; всичко останало само слух. Този слух обаче е бил твърде знаменателен. Вие Авдотя Романовна, разбира се, сте чували, също у тях, историята за слугата Филип, умрял от изтезания преди пет-шест години, още по време на крепостното право.

– Чувала съм обратното, че този Филип сам се е обесил.

– Точно така, но го е принудила или по-право, довела го е до насилствена смърт прилаганата от господин Свидригайлов система на непрекъснати преследвания и наказания.

– Аз не зная това – сухо отговори Дуня, – чувала съм само някаква много странна история, че този Филип бил някакъв ипохондрик, някакъв доморасъл философ; слугите казваха, че бил „се преучил“ и че се обесил повече заради подигравките, а не от побоите на господин Свидригайлов. А докато бях там, той се отнасяше добре със слугите и слугите даже го обичаха, макар че наистина също го обвиняваха за смъртта на Филип.

– Виждам, че вие, Авдотя Романовна, някак изведнъж проявявате готовност да го оправдаете – забеляза Лужин, като изкриви уста в двусмислена усмивка. – Наистина той е хитър човек и обаятелен за дамите, плачевен пример за което е Марфа Петровна, умряла така странно. Аз исках само да помогна на вас и на вашата майка със съвета си предвид на новите му и несъмнено предстоящи домогвания. Що се отнася до мен, аз съм твърдо уверен, че този човек несъмнено ще влезе пак в затвора за дългове. Марфа Петровна никога не е и възнамерявала да му оставя нещо, имайки предвид децата, и ако му е оставила, то ще е най-необходимото, без особена стойност, ефимерно, което и за една година няма да стигне на човек с неговите навици.

– Пьотр Петрович, моля ви – каза Дуня, – да не говорим повече за господин Свидригайлов. Това ме потиска.

– Той сега беше при мене – каза изведнъж Расколников, прекъсвайки за пръв път мълчанието си.

От всички страни се понесоха възкличания, всички се обърнаха към него. Дори Пьотр Петрович се развълнува.

– Преди около час и половина, докато спях, той влезе, събуди ме и се представи – продължи Расколников. – Беше доста безцеремонен и весел и много се надява, че аз ще се сближа с него. Впрочем той много моли и настоява да се види с тебе, Дуня, а мене помоли да бъда посредник на тази среща. Исква да ти предложи нещо; каза ми какво. Освен това ме уведоми с положителност, че Марфа Петровна седмица преди смъртта си успяла да ти остави, Дуня, в завещанието си три хиляди рубли и тези пари ти ще можеш сега да получиш в най-скоро време.

– Слава Богу! – извика Пулхерия Александровна и се прекръсти. – Моли се за нея, Дуня, моли се!

– Това е самата истина – изтърва се Лужин.

– Е, и какво по-нататък? – запита нетърпеливо Дунечка.

– После каза, че самият той не е богат и всички имоти остават на децата му, които сега са при леля си. После, че живее някъде наблизо до мене, но къде – не зная, не попитах...

– Но какво, какво иска той да предложи на Дунечка? – попита изплашената Пулхерия Александровна. – Каза ли ти?

– Да, каза ми.

– Е, какво?

– После ще кажа. – Расколников млъкна и започна да пие чая си.

Пьотр Петрович извади часовника си и го погледна.

– Трябва да вървя по работа, така че няма да попреча – добави той малко докачен и понечи да стане от стола.

– Останете, Пьотр Петрович – каза Дуня, – нали имахте намерение да прекарате вечерта с нас. Освен това вие сам писахте, че желаете да се разберете за нещо с мама.

– Точно така, Авдотя Романовна – внушително изговори Пьотр Петрович, като пак седна на стола, но все още държеше шапката си в ръце, – аз наистина желая да се обясня и с вас, и с многоуважаемата ви майка, и даже по твърде важни пунктове. Но както вашият брат не може в мое присъствие да се обясни относно известни предложения на господин Свидригайлов, така и аз не желая и не мога да се обясня... в присъствието на други хора... относно някои твърде-твърде важни пунктове. При това моята основна и най-настойчива молба не беше изпълнена...

Лужин си даде вид на огорчен и важно замълча.

– Молбата ви моят брат да не присъства на срещата ни не е изпълнена единствено по мое настояване – каза Дуня. – Вие писахте, че сте били оскърбен от брат ми; аз мисля, че това трябва незабавно да се изясни и вие трябва да се помирите. И ако Родя наистина ви е оскърбил, той е длъжен и непременно ще ви поиска извинение.

Пьотр Петрович веднага доби кураж:

– Има известни оскърбления, Авдотя Романовна, които човек въпреки добрата си воля не може да забрави. Във всяко нещо има граница, която е опасно да се претъпва; защото, претъпиш ли я веднъж, невъзможно е да се върнеш назад.

– Аз всъщност не исках това да ви кажа, Пьотр Петрович – с известно нетърпение го прекъсна Дуня. – Разберете добре, че цялото ни бъдеще зависи сега от това дали ще се изясни и уреди всичко това колкото може по-скоро или не. Аз направо, веднага ви казвам, че не мога да гледам иначе на това и ако вие поне малко държите на мене, то, макар и да е трудно, цялата тази история трябва още днес да свърши. Повтарям ви, ако брат ми е виновен, той ще ви поиска извинение.

– Учудвам се, че вие поставяте така въпроса, Авдотя Романовна – все повече и повече губеше самообладание Лужин. – Като ви ценя и като ви обожавам, така да се каже, в същото време спокойно мога да не обичам някого от вашите близки. Като се стремя към щастието да получа ръката ви, аз не мога в същото време да поема задължения, несъвместими...

– Ах, оставете цялата тази докачливост, Пьотр Петрович – разпалено го прекъсна Дуня, – и бъдете такъв умен и благороден човек, за какъвто винаги съм ви смятала и искам да ви смятам. Аз ви дадох сериозно обещание; аз съм ваша годеница; доверете ми се в тази работа и вярвайте, аз ще мога да реша безпристрастно. Това,

че поемам ролята на съдник, е също такава изненада за брат ми, каквато и за вас. Когато аз го поканих днес, след вашето писмо, непременно да дойде на нашата среща, нищо не му казах за намеренията си. Разберете, че ако вие не се одобрите, аз ще трябва да избирам между двама ви: или вие, или той. Така е поставен въпросът и от негова, и от ваша страна. Аз не искам и не трябва да сбъркам в избора. Заради вас трябва да скъсам с брат си; заради брат си трябва да скъсам с вас. Аз искам и мога да разбера сега със сигурност: брат ли ми е той? А за вас: скъпа ли съм ви, цените ли ме: съпруг ли сте за мене?

— Авдотя Романовна — с неприязън произнесе Лужин, — вашите думи са прекалено многозначителни за мене, ще кажа нещо повече, дори обидни, предвид на положението, което имам честта да заемам по отношение на вас. Без да кажа нито дума за това, че вие така обидно и странно поставяте на една дъска мене... и дръзкия младеж, с вашите думи вие допускате възможността да нарушите даденото ми обещание. Ви казвате: „или вие, или той“, следователно с това ми показвате колко малко знача за вас... аз не мога да допусна това при отношенията и... задълженията, съществуващи между нас.

— Как! — избухна Дуня. — Аз поставям вашите интереси наравно с всичко, което досега ми е било скъпо в живота, което досега е представлявало целият ми живот, а вие се обиждате, че ви давам малка цена!

Расколников мълчаливо и язвително се усмихна, Разумихин цял потрепери; но Пьотр Петрович не прие възражението, напротив, с всяка дума ставаше все по-свадлив и раздражителен, сякаш това бе започнало да му доставя удоволствие.

— Любовта към бъдещия спътник в живота, към съпруга, трябва да е по-силна от любовта към брата — произнесе той сентенциозно, — и във всеки случай аз не мога да стоя на една дъска... Макар и да настоявах оде, че в присъствието на брат ви не желая и не мога да изясня всичко, за което съм дошъл, все пак имам намерение още сега да се обърна към многоуважаемата ви майка за необходимото обяснение по един твърде основен и обиден за мене пункт. Синът ви — обърна се той към Пулхерия Александровна, — вчера, в присъствието на господин Разсудкин (или... мисля, че така беше? — извинете, забравих ви името — поклони се той любезно на Разумихин), ме обиди, като изопачи мисълта ми, която бях споделил с вас тогава в частен разговор, на чашка кафе, а именно, че женитбата с бедна девойка, изпитала вече горчивината на живота, според мене е по-изгодна в съпругеско отношение, отколкото женитбата с девойка, живяла в охолство, защото това е по-полезно за нравствеността. Вашият син умишлено преувеличи до нелепост значението на думите ми и според мене, основавайки се на вашата собствена кореспонденция. Ще се смятам щастлив, ако вие, Пулхерия Александровна, бъдете в състояние да ме убедите в противното и с това значително да ме успокоите. Кажете с какви именно изрази предадохте моите думи в писмото си до Родион Романович?

— Не помня — обърка се Пулхерия Александровна, — а ги предадох, както ги бях разбрала. Не зная как ви ги е предал Родя... Може би той нещо е преувеличил.

— Без ваше внушение той не е могъл да ги преувеличи.

— Пьотр Петрович — с достойнство произнесе Пулхерия Александровна, — доказателство за това, че ние с Дуня не сме възприели думите ви в много лош смисъл, е това, че сме тук.

— Точно така, майко! — одобрително каза Дуня.

— Излиза, че аз и за това съм виновен! — обиди се Лужин.

— Ето, Пьотр Петрович, вие все обвинявате Родион, а и вие самият написяхте оде за него в писмото си нещо, което не е вярно — добави окуражена Пулхерия Александровна.

— Не помня да съм писал нещо невярно.

— Вие сте писали — рязко каза Расколников, без да се обръща към Лужин, — че аз вчера съм дал парите не на вдовицата на прегазения, както действително беше, а на неговата дъщеря (която до вчера никога не бях виждал). Вие сте писали това, за да ме скарате с близките ми, и затова сте добавили, с гнусни изрази неща за поведението на една девойка, която не познавате. Всичко това е клюка и низост.

— Извинете, господине — разтреперан от злоба, отговори Лужин, — в моето писмо аз се спрях на вашите качества и постъпки единствено в отговор на молбата на сестра ви и на майка ви да им опиша как съм ви заварил и какво впечатление сте ми направили. А що се отнася до казаното в моето писмо, то намерете поне един ред,

който да не отговаря на истината, тоест, че вие не сте похарчили парите и че в онова семейство, макар и нещастно, няма недостойни хора!

– А според мене вие с всички ваши достойнства не струвате колкото малкото пръстче на тази нещастна девойка, по която хвърляте камък.

– Значи вие бихте се решили и да я въведете в обществото на майка си и сестра си?

– Това аз вече направих, ако искате да знаете. Аз я сложих днес да седне до мама и Дуня.

– Родя – извика Пулхерия Александровна.

Дунечка се изчерви; Разумихин се намръщи. Лужин язвително и високомерно се усмихна.

– Сама виждате, Авдотя Романовна – каза той, – възможно ли е тук примирение. Надявам се сега, че този въпрос е приключен и изяснен веднъж завинаги. А аз ще си отида, за да не преча на по-нататъшната приятна семейна среща и на споделянето на тайните (той стана от стола и взе шапката си). Но като си отивам, ще си позволя да отбележа, че занапред се надявам да бъда избавен от подобни срещи и, тъй да се каже, компромиси. А вас особено ще моля, многоуважаема Пулхерия Александровна, за същото, още повече че и писмото ми беше адресирано до вас и до никой друг.

Пулхерия Александровна малко се обиди.

– Вие май много се разпореждате с нас, Пьотр Петрович. Дуня ви каза причината, поради която не е изпълнено желанието ви: тя имаше добри намерения. Пък и писмото ви е така написано, като че ми заповядвате. Нима трябва всяко ваше желание да приемаме като заповед? А аз, напротив, ще ви кажа, че сега вие трябва да бъдете особено деликатен и снисходителен към нас, защото ние оставихме всичко и доверявайки се на вас, дойдохме тук, та, значи, и без това сме във ваша власт.

– Това не е съвсем вярно, Пулхерия Александровна, и особено в настоящия момент, когато вече се знае за завещанияте от Марфа Петровна три хиляди, което, струва ми се, идва много навреме, ако се съди по новия тон, с който заговорихте с мене – добави той язвително.

– Съдейки по тази забележка, може наистина да се предположи, че вие сте разчитали на нашата безпомощност – ядно вметна Дуня.

– Но сега вече не мога да разчитам на това и особено не желая да попреча на съобщаването на тайните предложения на Аркадий Иванович Свидригайлов, с които той е упълномощил вашия брат и които, както виждам, имат за вас огромно, а може би и твърде приятно значение.

– Ах, Боже мой! – възкликна Пулхерия Александровна. Разумихин едва се сдържаше на стола си.

– Не се ли срамуваш сега, сестро? – попита Расколников.

– Срамувам се, Родя! – каза Дуня. – Пьотр Петрович, махайте се! – обърна се тя към него, пребледняла от гняв.

Пьотр Петрович, изглежда, съвсем не беше очаквал такъв край. Той прекалено разчиташе на себе си, на властта си и на безпомощността на своите жертви. Не повярва и сега. Той пребледня и устните му затрепериха.

– Авдотя Романовна, ако аз изляза сега от тази врата при такова заявление, то – знайте това – вече никога няма да се върна. Обмислете добре! Думата ми е категорична.

– Що за наглост! – извика Дуня, ставайки бързо от мястото си. – Та аз и не искам да се връщате!

– Как? Ето какво било-о-о! – извика Лужин, който съвсем не предполагаше, до последния миг, такава развръзка и затова сега окончателно загуби пусулата. – Така, значи! Но знаете ли Авдотя Романовна, че аз бих могъл и да протестирам.

– Какво право имате вие да говорите така с нея! – горещо се застъпи Пулхерия Александровна. – За какво можете да протестирате? И какво право имате? Мога ли да я дам на такъв, моята Дуня! Махайте се, оставете ни завинаги! Ние сами сме си виновни, че се решихме на такава несправедливост, а най-много аз...

– Но, Пулхерия Александровна – горещеше се побеснелият Лужин, – вие ме обвързахте с дадената дума, от която сега се отричате... и, най-послед... най-послед, аз бях въвлечен, така да се каже, в разноски...

Тази последна претенция беше така характерна за Пьотър Петрович, че

Расколников, който бледнееше от гняв и от усилие да се сдържа, изведнъж не издържа и се разсмя. Но Пулхерия Александровна излезе от кожата си: — Разноски? Какви разноски? Да не би за нашия сандък да говорите? Че нали кондукторът без пари го докара. Господи, били сме ви обвързали! Опомнете се, Пьотр Петрович, вие нас обвързахте, а не ние вас, съвсем ни обвързахте!

— Стига, майко, моля ви се, стига! — увещаваше я Авдотя Романовна. — Пьотр Петрович, бъдете така добър, вървете си.

— Ще си отида, но само една последна дума! — каза той, вече почти без да се владее. — Вашата майка, изглежда, съвсем е забравила, че аз реших да ви взема, така да се каже, след мълвата в града, която се беше разнесла по цялата околия относно вашата репутация. Пренебрегвайки заради вас общественото мнение и възстановявайки репутацията ви, аз, разбира се, можех твърде много да се надявам на възмездие и дори да изисквам от вас благодарност... Но едва сега ми се отвориха очите! Виждам сам, че може би съм постъпил твърде, твърде необмислено, пренебрегвайки гласа на обществото...

— Абе той мисли ли какво може да го сполети! — извика Разумихин, скачайки от стола и вече готов да се нахвърли върху него.

— Вие сте долен и зъл човек! — каза Дуня.

— Нито дума! Нито жест! — извика Расколников, възпирайки Разумихин; и се доближи плътно до Лужин.

— Моля да напуснете! — каза той тихо и отчетливо. — И нито дума повече, инак...

Пьотр Петрович няколко секунди го гледа с бледо и изкривено от злоба лице, после се обърна, излезе и, разбира се, рядко някой е отнасял в сърцето си толкова много злобна ненавист срещу друг човек, колкото изпитваше той спрямо Расколников. Него и само него обвиняваше той за всичко. Интересно, че вече слизайки по стълбите, той все още си въобразяваше, че работата може би съвсем не е загубена и що се отнася само до дамите, е дори твърде, твърде поправима.

III

Най-главното беше това, че той до последната минута съвсем не очакваше подобна развръзка. Той се държа надменно до последния момент, не допускайки дори възможността двете бедни и беззащитни жени да могат да се изтръгнат от властта му. За това убеждение допринесоха много високомерието и онази степен на самоувереност, която е най-добре да се нарече самовлюбеност. Пьотр Петрович, който сам си беше пробил път в живота, имаше болезнения навик да се любува сам на себе си, ценеше високо ума и способностите си и дори понякога, насаме, се любуваше на лицето си в огледалото. Но най-много от всичко на света обичаше и ценеше спечелените си с труд и всевъзможни средства пари: те го издигаха до всичко, което стоеше по-високо от него.

Напомняйки сега с горчивина на Дуня за това, че се беше решил да я вземе въпреки лошата мълва за нея, Пьотр Петрович говореше напълно искрено и дори изпитваше дълбоко негодувание срещу такава „черна неблагодарност“.

А същевременно, когато тогава се сватосваше за Дуня, той беше вече напълно убеден в нелепостта на всички тези сплетни, опровергани публично от самата Марфа Петровна и отдавна вече изоставени от цялото градче, което горещо оправдаваше Дуня. Пък и самият той не би отрекъл сега, че е знаел всичко това още тогава. И въпреки това все пак високо ценеше своята решимост да издигне Дуня до себе си и смяташе това за подвиг. Казвайки сега това на Дуня, той изказваше своята тайна, лелеяна мисъл, на която вече неведнъж се беше любувал, и не можеше да разбере как другите можеха да не се любуват на подвига му. Дошъл тогава да посети Расколников, той беше влязъл с чувство на благодетел, който се готви да пожъне плодовете и да изслуша твърде приятни комплименти. И, разбира се сега, когато слизаше по стълбите, той се чувстваше във висша степен обиден и недооценен.

А Дуня му беше просто необходима; за него беше немислимо да се откаже от нея. Отдавна вече, вече от няколко години той с наслада мечтаеше за женитба, но все трупаше пари и чакаше. С упоение си мислеше, дълбоко в себе си, за благонравна и бедна (непременно бедна) девойка, много младичка, много хубава, благородна и

образована, много плаха, изпитала извънредно много нещастия и напълно покорна, такава, която цял живот да го смята за свой спасител, да благоговее пред него, да му се подчинява и да се възхищава от него и само от него. Колко сцени, колко сладостни епизоди бе създал той във въображението си на тази съблазнителна и игрива тема, когато си почиваше насаме след работа! И ето – мечтата на толкова години вече почти се осъществяваше: красотата и образоваността на Авдотя Романовна го поразиха, безпомощното ѝ положение го възбуди до последен предел. Той беше намерил дори повече, отколкото беше мечтал: беше намерил горда и добродетелна девойка с характер; тя го превъзхождаше по възпитание и по образование (той чувстваше това) – и именно такава същество ще му бъде робски благодарно цял живот за неговия подвиг и благоговейно ще се прекланя пред него, а той ще бъде неограничен и всевластен повелител!... Сякаш нарочно наскоро, след дълго обмисляне и изчакване, той бе решил най-после коренно да промени кариерата си и да започне по-широка дейност, а успоредно с това малко по малко да премине и в по-висше общество, за което отдавна вече с наслада си мечтаеше... С една дума, беше решил да си опита късмета в Петербург. Той знаеше, че с помощта на жените може „твърде, твърде“ много да се спечели. Обаянието на една прелестна, добродетелна и образована жена можеше поразително да облекчи неговия път, да привлече другите към него, да му създаде ореол... и ето – всичко рухваше! Този внезапен, отвратителен разрыв сега му подежда като гръмотевичен удар. Това беше някаква отвратителна шега, нелепост! Той само се беше позаинатил малко; дори не успя да се изкаже, просто се пошегува, увлече се, а всичко завърши така сериозно! И най-после нали той вече обичаше посвоему Дуня, вече властваше над нея в мечтите си – и изведнъж!... Не! Още утре, още утре всичко това трябва да се възстанови, да се излекува, да се оправи, а най-важното – да се унищожи това високомерно хлапе, това момченце, което беше причина за всичко. С болезнено чувство си спомняше също някак неволно и за Разумихин... впрочем в това отношение той скоро се успокои: „Само липсваше и този да го поставят редом с него!“ Единственият човек, от когото наистина се страхуваше сериозно, беше Свидригайлов... С една дума, предстояха му много грижи.

– Не, аз, аз съм най-виновна от всички! – каза Дунечка, преглъщайки и целувайки майка си. – Аз се полакомих за парите му, но кълна се, братко, не можех дори да си представя, че е толкова недостоеен човек. Ако го бях разбрала по-рано, нищо нямаше да ме съблазни! Не ме обвинявай, братко!

– Бог ни избави! Бог ни избави! – повтаряше Пулхерия Александровна, но някак несъзнателно, сякаш още не беше проумяла докрай какво се е случило.

Всички се радваха, след пет минути дори се смееха. Само от време на време Дунечка пребледняваше и свиваше вежди спомняйки си за случилото се. На Пулхерия Александровна и през ум не ѝ беше минавало, че тя също ще се радва; сутринта още скъсването с Лужин ѝ се струваше страшна беда. Но Разумихин беше във възторг. Той не смееше още да го изрази открито, но целият трепереше като в треска, сякаш тежък товар се бе свлякъл от сърцето му. Сега той има право да им отдаде целия си живот, да им служи... Ех, какво ли не може сега! Впрочем той още по-страхливо отпъждаше всякакви други мисли и се страхуваше от въображението си. Само Расколников продължаваше да седи на същото място, почти мрачен и дори разсеян.

Той, който най-много беше настоявал да изгонят Лужин, сега като че ли най-малко от всички се интересуваше от станалото. Дуня неволно помисли, че той все още ѝ е много сърдит, а Пулхерия Александровна плахо се вглеждаше в него.

– Та какво ти каза Свидригайлов? – приближи се към него Дуня.

– Ах, да, да! – извика Пулхерия Александровна. Расколников вдигна глава:

– Той иска непременно да ти подари десет хиляди рубли и при това изявява желание да те види един път в мое присъствие.

– Да я види! За нищо на света! – извика Пулхерия Александровна. – И как смее да ѝ предлага пари!

После Расколников предаде (твърде сухо) разговора си със Свидригайлов, без да казва за призрака на Марфа Петровна, за да не се разпростира надълго и нашироко, защото изпитваше отвращение да води какъвто и да било разговор освен най-необходимия.

– И ти какво му отговори? – попита Дуня.

– Отначало казах, че няма да ти предам нищо. Тогава той заяви, че по всякакъв

начин ще се опита да се срещне с тебе. Уверяваше ме, че страстта му към тебе е била каприз и че сега не изпитва нищо... Не иска ти да се омъжиш за Лужин... Изобщо говори заплетено.

– Ти самият как си го обясняваш, Родя? Как ти се стори? – Да си призная, не разбирам добре нищо. Предлага десет хиляди, а иначе каза, че не е богат. Заявява, че иска да заmine за някъде, а след десет минути забравя, че е говорил за това. Изведнъж казва също, че иска да се ожени и че вече го сватосват... Разбира се, той има някаква цел и вероятно – лоша. Но, от друга страна, някак странно е да се предположи, че би пристъпил към целта така глупаво, ако имаше лоши намерения спрямо тебе... Аз, разбира се, отказах от твое име да приема парите, веднъж завинаги. Изобщо видя ми се много странен и – дори... сякаш с признаци на лудост. Но може и да греша; това може би е просто преструвка от негова страна. Смъртта на Марфа Петровна, изглежда, му е повлияла...

– Успокой, Господи, душата й! – възкликна Пулхерия Александровна. – Вечно, вечно ще моля Бога за нея! Какво щеше да стане сега с нас, Дуня, без тези три хиляди! Господи, сякаш от небето паднаха! Ах! Родя, та тази сутрин ни бяха останали само три рубли и с Дунечка разчитахме само на това да заложим по-скоро някъде часовника, само и само да не взимаше от тоя, докато сам не се сети.

Дуня беше някак прекалено силно поразена от предложението на Свидригайлов. Тя стоеше замислена.

– Той е замислил нещо ужасно! – проговори тя почти шепнешком, като едва не трепереше.

Расколников забеляза този голям страх.

– Изглежда, че неведнъж още ще ми се наложи да се срещам с него – каза той на Дуня.

– Ще го следим! Аз ще го проследя! – енергично извика Разумихин. – Няма да го изпускам от очи! Родя ми позволи. Той сам ми каза одева: „Пази сестра ми.“ А вие ще позволите ли, Авдотя Романовна?

Дуня се усмихна и му протегна ръка, но загриженият израз не изчезваше от лицето й. Пулхерия Александровна плахо я поглеждаше, въпреки трите хиляди явно я успокояваха.

След четвърт час всички водеха най-оживен разговор. Дори Расколников известно време, макар и да не разговаряше, внимателно слушаше. Ораторстваше Разумихин.

– И защо, защо ще заминавате! – с упоение им държеше той възторжена реч. – Какво ще правите в онова градче? А най-важното е, че тук сте заедно и сте необходими един на друг, толкова сте необходими – разберете ме! Е, поне за известно време... А мене ме вземете за приятел, за съдружник – и аз ви уверявам, че ще имаме отлично предприятие. Слушайте, ще ви обясня всичко с подробности – целия проект! На мене още сутринта, когато още нищо не беше се случило, ми минаваше през ума... Ето каква е работата: аз имам чичо (ще ви запозная; много разбрано и много почтено старче!), а този чичо има хиляда рубли капитал, самият той живее с пенсията си и няма нужда от тях. Вече втора година ми додява да взема от него тези хиляда, а на него да му плащам по шест на сто лихва. Аз разбирам каква е работата: той просто иска да ми помогне; но миналата година не ми трябваша, а тази година чаках само да пристигне, за да ги взема. После вие ще дадете още хиляда от вашите три и това е достатъчно на първо време и ние ще се обединим. А с какво ще се занимаваме?

И Разумихин се залови да излага своя проект и дълго говори за това, че почти всички наши книжари и издатели не познават стоката си и затова обикновено са и лоши издатели, докато добрите издания, общо взето, връщат вложения капитал и дават доход, понякога значителен. Именно за издателска дейност мечтаеше Разумихин, който от две години работеше чужда работа и владееше добре три европейски езика, въпреки че преди шест дни беше казал на Расколников, че в немския е „швах“*, с цел да го склони да вземе половината от превода и трите рубли в аванс: и той тогава излъга, и Расколников знаеше, че той лъже.

[* Слаб.]

– Защо, защо, защо да изпускате това, което ни е в ръцете, когато вече разполагаме с едно от най-главните средства – собствени пари? – горещеше се Разумихин. – Разбира се, трябва много труд, но ние ще се трудим, вие, Авдотя Романовна, аз, Родион... някои издания дават сега чудесна печалба! А главната основа

на предприятието е в това, че ще знаем какво именно трябва да превеждаме. Ние и ще превеждаме, и ще издаваме, и ще учим, всичко едновременно. Сега аз мога да бъда полезен, защото имам опит. Скоро ще станат две години, откак се вра между издателите и зная всичките им тайни: не е кой знае каква философия, повярвайте! И защо, защо да оставяме това да ни се изплъзне изпод носа! Аз самият зная и пазя в тайна две-три такива съчинения, че само за идеята те да се преведат и издадат могат да се вземат по сто рубли за всяка книга, а за една от тях аз и на петстотин рубли не бих се съгласил. И какво мислите – ако го кажа на някого, ще вземе да се усъмни, такива дръвници са! А грижите около работата, печатниците, хартията, пласмента, това оставете на мене! Аз зная всички вратички! Ще започнем от малкото и ще стигнем до голямото, поне ще си изкарваме прехраната, а това, което сме вложили, със сигурност ще си върнем. Очите на Дуня блестяха.

– Това, което казвате, Дмитрий Прокофич, много ми харесва – каза тя.

– Аз, разбира се, нямам и представа за тази работа – обади се Пулхерия Александровна, – може и да е хубаво, но все пак – Бог знае. Ново е някак си, неизвестно. Разбира се, ние трябва да останем тук, поне за известно време...

Тя погледна Родя.

– Как мислиш, братко? – каза Дуня.

– Смятам, че идеята му е много добра – отвърна той. – Разбира се, не трябва да се мечтае отсега за фирма, но пет-шест книги наистина могат да се издадат с несъмнен успех. И аз самият зная едно произведение, което непременно ще се пласира добре. А че той ще съумее да ръководи работата, в това няма съмнение: той разбира от тия неща... Впрочем ще имате време да се споразумеете...

– Ура! – извика Разумихин. – Сега слушайте, тук има една квартира, в същата къща, у същите хазаи. Тя е самостоятелна, отделна, с тези стаи не е свързана и е мебелирана, цената е приемлива, три стаички. Засега вземете назаем. Утре ще заложа часовника ви и ще ви донеса парите, а после всичко ще се нареди. И най-важното, ще можете да живеете и тримата заедно, и Родя с вас... Ти къде тръгна, Родя?

– Как, Родя, ти вече си отиваш? – чак с уплаха попита Пулхерия Александровна.

– В такава минута! – извика Разумихин.

Дуня гледаше брат си с недоверчиво учудване. Той държеше в ръце фуражката си; канеше се да излезе.

– Вие като че ме погребвате или се сбогувате завинаги с мене – някак странно изговори той.

После сякаш се засмя, но това не беше и усмивка.

– А, кой знае, може и за последен път да се виждаме – добави неволно.

Уж само помисли това, но то някак му се изплъзна от устата.

– Какво става с тебе! – извика майка му.

– Къде отиваш, Родя? – някак плахо запитва Дуня.

– Така, налага ми се – отвърна той неопределено, като че ли се колебаеше в това, което искаше да каже. Но на бледото му лице се четеше някаква рязка решителност.

– Аз исках да ви кажа... като идвах насам... исках да ви кажа, майко... и на тебе, Дуня, че за нас би било по-добре да се разделим за известно време. Аз не се чувствам добре, не съм спокоен... след време ще дойда, сам ще дойда, когато... стане възможно. Мисля за вас и ви обичам... Оставете ме! Оставете ме сам! Бях решил това още преди... Окончателно съм го решил... Каквото и да стане с мене, и да загина, и да не загина, искам да съм сам. Забравете ме съвсем. Така е по-добре... Не разпитвайте за мене. Когато потрябва, сам ще дойда или... ще ви извикам. Може би всичко ще възкръсне!... А сега, ако ме обичате, откажете се... Иначе ще ви намразя, чувствам го... Сбогом!

– Господи! – извика Пулхерия Александровна. И майка му, и сестра му изпаднаха в страшна уплаха; Разумихин също.

– Родя, Родя! Сдобри се с нас, нека бъде както преди! – възкликна нещастната майка.

Той бавно се обърна към вратата и бавно излезе от стаята. Дуня го настигна.

– Братко! Какво правиш с мама! – прошепна тя с поглед пламтящ от негодувание. Той мрачно я погледна.

– Нищо, аз ще дойда, аз ще идвам!... – измърмори полугласно, сякаш не съзнаваше

напълно какво иска да каже и излезе от стаята.

– Безчувствен, злобен егоист! – извика Дуня.

– Той е по-бър-кан, а не безчувствен! Той е луд! Нима не виждате това? Тогава вие сте безчувствена!... – горещо прошепна Разумихин над самото й ухо, като силно й стисна ръката.

– Ей сега ще дойда! – извика той, обръщайки се към премалялата Пулхерия Александровна, и изтича от стаята. Расколников го чакаше в дъното на коридора.

– Знаех, че ще дотърчиш – каза той. – Върни се и остани с тях... Бъди и утре с тях... и винаги. Аз... може би ще дойда... ако е възможно. Сбогом!

И без да му подава ръка, тръгна.

– Но къде отиваш? Какво правиш! Какво става с тебе! Може ли така!... – мърмореше съвсем обърканият Разумихин.

Расколников се спря още веднъж.

– Веднъж завинаги ти казвам: никога за нищо не ме питай. Нямам какво да ти отговоря... Не идвай при мене. Аз може би ще дойда тук... Остави ме, а тях... не ги оставяй. Разбираш ли ме?

В коридора беше тъмно; те стояха до лампата. Около минута се гледаха мълчаливо. През целия си живот Разумихин щеше да помни тази минута. Пламтящият и втренчен поглед на Расколников всяка минута сякаш ставаше все по-силен, проникваше в душата му, в съзнанието му. Изведнъж Разумихин потрепери. Нещо странно сякаш премина между тях... Някаква идея се плъзна, нещо като намек; нещо ужасно, безобразно и изведнъж разбрано и от двете страни... Разумихин пребледня като мъртвец.

– Сега разбираш ли?... – каза изведнъж Расколников с болезнено изкривено лице. – Върни се, иди при тях – добави той изведнъж и като се обърна бързо, излезе...

Няма да описвам сега какво беше тази вечер у Пулхерия Александровна, как се върна при тях Разумихин, как ги успокояваше, как се кълнеше, че трябва да оставят Родя да си почине от болестта, кълнеше се, че Родя непременно ще дойде, че ще идва всеки ден, че той е много, много разстроен, че не бива да го ядосват; как той, Разумихин, ще се грижи за него, ще му намери добър лекар, най-добрия, цял консилиум... С една дума, от тази вечер Разумихин стана техен син и брат.

IV

А Расколников се запъти право към къщата край канала, където живееше Соня. Къщата беше триетажна, стара, боядисана в зелено. Той успя да намери портiera и получи от него доста неопределени упътвания за жилището на Капернаузов, шивача. Като намери в ъгъла на двора входа откъм тясното и тъмно стълбище, той се изкачи най-после на втория етаж и стигна до коридора, който опасваше етажа откъм двора. Докато търсеше в тъмното и недоумяваше къде може да бъде вратата на Капернаузови, изведнъж на три крачки от него се отвори някаква врата; той машинално се хвана за нея.

– Кой е? – тревожно запита женски глас.

– Аз съм... идвам при вас – отвърна Расколников и влезе в тесничко антре. Там, на продънен стол, в изкривен меден свещник бе сложена свещ.

– Вие! Господи! – слабо извика Соня и застана като вцепенена.

– Откъде се влиза при вас? Оттук ли? – И Расколников, като се мъчеше да не я гледа, бързо мина в стаята.

След минута влезе със свещта и Соня, остави я и застана пред него съвсем объркана, в неизразимо вълнение и явно изплашена от неочакваното посещение. Изведнъж червенина заля бледото й лице и дори сълзи се показаха на очите й... Беше й тежко и срамно, и сладко... Расколников бързо се обърна и седна на стола до масата. С един поглед успя да обхване стаята.

Тя беше голяма, но извънредно ниска, единствената, която Капернаузови даваха под наем; заключената врата отляво водеше към тях. Отдясно имаше още една врата, винаги залостена. Тя водеше към друга, съседна квартира, с друг номер. Стаята на Соня приличаше на някакъв навес, тя представляваше твърде неправилен четириъгълник и това й придаваше нещо уродливо. Стената с три прозореца, които гледаха към канала, прерязваше стаята някак косо, от което единият ъгъл, ужасно остър, оставаше

някъде в дълбочина, така че при слабо осветление човек не можеше дори добре да го види; а другият ъгъл беше прекалено безобразно тъп. В цялата тази голяма стая почти нямаше мебели. В ъгъла вдясно стоеше креват; до него, точно до вратата, стол. Край същата стена, където беше креватът, точно до вратата към другата квартира, имаше проста дървена маса, покрита със синя покривка; до масата бяха сложени два плетени стола. Освен това до противоположната стена, близо до острия ъгъл, имаше малък скрин от просто дърво, който някак се губеше в празната стая. Ето всичко, което имаше в стаята. Жълтеникавите изпоцапани и извехтели тапети бяха почернели във всички ъгли; тук навярно зиме беше влажно и задимено. Бедността беше явна; дори креватът беше без завески. Соня мълчаливо гледаше гостенина си, който така внимателно и безцеремонно оглеждаше стаята ѝ, и дори най-накрая се разтрепери от страх, сякаш стоеше пред съдия, в чиито ръце беше съдбата ѝ.

— Аз ида късно... Има ли единадесет часа? — попита той все още без да вдига очи към нея.

— Има — прошепна Соня. — Ах, да, има! — забърза тя изведнъж, като че в това беше единственият изход за нея. — Току-що би часовникът на хазаите... и аз чух... Има.

— Ида при вас за последен път — мрачно продължи Расколников, макар че идваше едва за първи. — Аз може би вече няма да ви видя...

— Вие... заминавате?

— Не зная... утре всичко...

— Значи, няма да дойдете утре у Катерина Ивановна? — трепна гласът на Соня.

— Не зная. Всичко утре сутринта... Не е там работата, аз дойдох да ви кажа нещо...

Расколников вдигна към нея замисления си поглед и изведнъж забеляза, че той седи, а тя все още стои пред него.

— Но защо стоите? Седнете — проговори той с внезапно изменен, тих и ласкав глас.

Тя седна. Той я погледа около минута приветливо и почти със състрадание.

— Каква сте слабичка! Каква ръка имате! Съвсем прозрачна. Пръстите — като на мъртва.

Той взе ръката ѝ. Соня леко се усмихна.

Винаги съм била такава — каза тя.

И когато живеете вкъщи? — Да...

— Е, да, разбира се! — произнесе той отривисто и изразът на лицето му, и тонът на гласа му изведнъж пак се промениха. Той още веднъж се огледа.

— Вие у Капернаунови ли сте под наем?

— Да...

— Те са там, зад вратата?

— Да... Те имат също такава стая. Всички са в една стая?

— В една.

— Във вашата стая аз бих се страхувал нощем — мрачно каза той.

— Хазаите са много добри, много мили — отговори Соня, сякаш още не беше се опомнила и съвзела. — И всичките мебели... всичко... всичко е на хазаите. И те са много добри, и децата също често идват при мене...

— Пелтеците ли?

— Да... Той заеква и е куц. И жена му също... Не че заеква, а някак не изговаря всичко. Тя е добра, много. А той е бивш крепостен слуга. Имат седем деца... само най-голямото заеква, а останалите са просто болни... но не заекват... А вие откъде знаете за тях? — добави тя малко учудена.

— Вашият баща тогава всичко ми разказа. Той ми разказа всичко за вас... И как към шест часа сте излезли и сте се върнали към девет, и как Катерина Ивановна е стояла на колене до леглото ви.

Соня се смути.

— Аз като че го видях днес — прошепна тя нерешително.

— Кого?

— Баща ми. Вървах по улицата, там наблизко, на ъгъла, към десет часа, а той като че върви пред мене. И съвсем като да беше той. Аз тъкмо исках да се отбия при Катерина Ивановна...

Разхождахте ли се?

– Да – отривисто прошепна Соня, като пак се смути и наведе глава.

– Но нали Катерина Ивановна само дето не ви е биела, когато сте живеели при баща си?

– Ах, не, какво говорите, какво говорите, не! – с някаква уплаха дори го погледна Соня.

– Но вие я обичате?

– Нея? Но ка-а-ак не! – проточи Соня жално и със състрадание, като изведнъж склучи ръце. – Ах, вие не я... Ако само знаехте. Та тя е съвсем като дете... Та тя е почти луда... от скръб. А колко умна беше... колко великодушна... колко добра! Вие нищо, нищо не знаете... ах!

Соня каза това просто в отчаяние, като се вълнуваше и измъчваше и чупеше ръце. Бледите ѝ бузи пак пламнаха, в очите ѝ се появи мъка. Личеше, че думите му бяха разтворили много рани в душата ѝ, че ужасно ѝ се искаше нещо да изрази, да каже, да се застъпи. Някакво ненаситимо състрадание, ако може така да се каже, изразиха изведнъж всички черти на лицето ѝ.

– Да ме е биела! Какво говорите! Господи, да ме е биела! Че дори и да ме е биела, какво от това! Какво от това? Вие нищо, нищо не знаете... Тя е толкова нещастна, ах, колко е нещастна! И болна... Тя търси справедливост... Тя е чиста. Тя така вярва, че във всичко трябва да има справедливост, и я изисква... И дори, ако щете, я измъчвайте, но нищо несправедливо няма да направи. Тя самата не разбира колко невъзможно е това да има справедливост между хората и се ядосва... Като дете, като дете! Тя е справедлива, справедлива!

– А какво ще стане с вас? Соня погледна въпросително.

– Те нали останаха на вашите ръце. Вярно, че и по-рано всичко е лежало върху вас, и покойникът, за да има какво да пийне за махмурлука, пак при вас е идвал. Но сега какво ще стане?

– Не знам – тъжно произнесе Соня.

– Те там ли ще останат?

– Не знам, че те са задължени там за квартирата; а хазайката, изглежда, е казала днес, че не иска да ги остави, а Катерина Ивановна казва, че и тя самата нито за миг няма да остане.

– Тя пък на какво отгоре е толкова смела? На вас ли се надява?

– Ах, не, не говорете така!... Ние сме едно, заедно живеем – изведнъж пак се развълнува и дори се ядоса Соня, също като да беше се разсърдило канарче или някаква друга мъничка птичка. – Пък и какво да прави? Какво, какво да прави? – питаше тя, като се горещеше и вълнуваше. – А колко, колко плака тя днес! Тя просто полудява, не забелязахте ли? Побърква се; ту се тревожи като дете утре всичко да бъде прилично, да има ядене и всичко... ту кърши ръце, храчи кръв, плаче, изведнъж почне да си удря главата в стената, като в отчаяние. А после пак се успокоява; тя все се надява на вас: казва, че сега вие сте ѝ подкрепа, че тя ще вземе отнякъде малко пари назаем и ще замине за своя град с мене, и ще открие пансион за благородни девици, а мене ще ме вземе за надзирателка – и ние ще започнем съвсем нов, прекрасен живот и ме целува, прегръща, утешава и така вярва! Така вярва на тези фантазии! Може ли да ѝ се противоречи? А днес целия ден мие, чисти, кърпи; коритото сама с малкото си сили дъмъкна в стаята, запъхтя се и просто падна на леглото; а сутринта с нея и на пазар ходихме да купим на Полечка и на Лъоня обувки, защото съвсем се скъсаха, само че парите не ни стигнаха, много още ни трябваша, а тя такива хубавички обувчици избра, защото има вкус, вие не знаете... И още там, в магазина, взе, че се разплака пред продавачите, че не ѝ стигнали парите... Ах, колко жално беше да я гледа човек.

– То е естествено, щом... така живеете – каза с горчива усмивка Расколников.

– А на вас нима не ви е жал? Не ви е жал? – засегна се пак Соня. – Вие, нали знам, вие сте ѝ дали последните си пари, без нищо да сте видели. А да бяхте видели всичко, о, Господи! А колко, колко пъти съм я разплаквала! Само преди една седмица! Ох, и аз! Седмица преди смъртта му. Постъпих жестоко! И колко, колко пъти съм правила това. Ах, сякаш ей сега е било, после цял ден ми е било мъчно, като си спомнях!

Докато говореше, Соня дори кършеше ръце – толкова тежко и беше да си спомня.

– Вие да сте жестока?

– Да, аз, аз! Аз отидох тогава – продължи тя, – а покойникът казва: „Почети ми – казва, – Соня, нещо, главата ме боли, почети ми..., ето ти книжка“ – някаква книжка имаше, от Андрей Семьонович я беше взел, от Лебезятников, който живее там; той намираше винаги такива смешни книжки. А аз му викам: „Време е да си вървя“ – и не поисках да му почета, а се бях отбила у тях главно за да покажа на Катерина Ивановна едни якички; Лизавета, търговката, ми беше донесла евтини якички и маншетки, хубавички, новички, с бродерия. Катерина Ивановна много ги хареса, сложи си ги и се погледна в огледалото, и много, много ѝ харесаха. „Подари ми ги – казва, – Соня, моля ти се.“ Моля ти се ми каза и така ѝ се искаше! А на какво ще ги слага? Така само: за миналото щастливо време си спомни! Гледа се в огледалото, любува се, а никакви, никакви дрехи няма, нищо, от колко години вече! И никога от никого нищо няма да поиска; горда е, по-скоро тя ще даде последното, което има, а сега ме помоли – толкова ѝ харесаха! А на мене ми дожаля да ѝ ги дам. „За какво си ви – казвам, – Катерина Ивановна?“ Да, казах „за какво“. Това вече не биваше да ѝ казвам! Така ме погледна и така страшно тежко ѝ стана, че ѝ отказах и толкова ми беше жал да я гледам... Виждах, не ѝ беше мъчно за якичките, а за това, че ѝ отказах. Ах, да можех сега да върна всичко това, да го поправя, всички тези казани тогава думи... Ох... аз пък!... Та на вас ви е все едно!

– Вие познавате тази Лизавета, търговката?

– Да... Ама и вие ли я познавате? – отговори с известно учудване Соня на въпроса с въпрос.

– Катерина Ивановна има туберкулоза, скоротечна; тя ще умре скоро – каза Расколников, като помълча и не отговори на въпроса.

– Ох, не, не, не! – И Соня с несъзнателно движение го хвана за двете ръце, сякаш го умоляваше да не е така.

– Та по-добре ще е, ако умре.

– Не, няма да е по-добре, няма да е по-добре, никак няма да е по-добре! – изплашено и несъзнателно повтаряше тя.

– Ами децата? Къде ще отидат тогава, ако не при вас?

– Ох, просто не знам! – възкликна Соня почти в отчаяние и се хвана за главата. Явно беше, че тази мисъл вече много-много пъти и на нея ѝ беше минавала през ума и той само бе я предизвикал отново.

– Ами ако вие, да кажем, сега, докато е жива Катерина Ивановна, се разболеете и ви откарат в болница, какво ще стане? – безжалостно настояваше той.

– Ах, какво говорите, какво говорите! Само това не може да се случи! – И лицето на Соня се изкриви от страшна уплаха.

– Как не може да се случи? – продължи Расколников със сурова усмивка. – Да не би да сте застрахована? Тогава какво ще стане с тях? Ще останат всички на улицата, тя ще кашля и ще проси и ще удря някъде глава в стената, както днес, а децата ще плачат... После ще падне и ще я откарат в участъка, в болницата, ще умре, а децата...

– Ох, не!... Бог няма да го позволи! – изтръгна се най-после от свитите гърди на Соня. Тя слушаше и го гледаше с умоляващи очи, склучвайки ръце в няма молба, сякаш от него зависеше всичко.

Расколников стана и започна да ходи из стаята. Мина около минута. Соня стоеше, отпуснала ръце и глава, в странна тъга.

– А да пестите не можете ли? Да отделяте за черни дни? – запита той, спирайки изведнъж пред нея.

– Не – прошепна Соня.

– Разбира се, че не! А опитвали ли сте? – добави той едва ли не с насмешка.

– Опитвала съм.

– И не сте могли! Но да, разбира се! Защо ли питам! – И пак заходи по стаята. Мина още около минута.

– Не изкарвате всеки ден, нали?

Соня се смути още повече и отново червенина обля лицето ѝ.

– Не – пошепна тя с мъчително усилие.

– С Полечка навярно ще стане същото – каза той изведнъж.

– Не! Не! Не може да бъде, не! – извика Соня отчаяно, сякаш изведнъж я бяха пронизали с нож. Бог, Бог няма да допусне такъв ужас!...

– Но за други допуска.

– Не, не! Нея Бог ще я защити, Бог!... – повтаряше тя, без да се помни.

– Че то може Бог изобщо да не съществува – с някакво злорадство чак отговори Расколников, засмя се и я погледна.

Лицето на Соня изведнъж страшно се измени; по него преминаха спазми. Тя го погледна с неописуем укор, поиска да каже нещо, но не можа да изговори нито дума и само изведнъж горчиво-горчиво зариде, закрила лицето с ръце.

– Вие казвате, че Катерина Ивановна полудява; вие самата полудявате – каза той след известно мълчание.

Минаха около пет минути. Той все ходеше напред-назад, като мълчеше и не я поглеждаше. Най-после отиде при нея; очите му блестяха. Хвана я с две ръце за раменете и я погледна право в разплаканото лице. Погледът му беше сух, възбуден, остър, устните му силно потрепераха... Изведнъж бързо се наведе целият и като се отпусна на пода, целуна краката ѝ. Соня в ужас се отдръпна от него като от луд. И наистина той гледаше съвсем като луд.

– Какво правите, какво правите! Пред мене! – шепнеше тя пребледняла и сърцето ѝ изведнъж мъчително се сви. Той веднага стана.

– Не се поклоних на тебе, на цялото човешко страдание се поклоних – някак безумно произнесе той и отиде до прозореца. – Слушай – добави, като се върна при нея след минута, – одеде казах на един, който ме обиди, че не струва колкото малкото ти пръстче... и че днес направих чест на сестра си, като я сложих да седне до тебе.

– Ах, какво сте му казали! И в нейно присъствие? – изплашено извика Соня. – Да седи до мене! Чест! Та аз съм... безчестна, аз съм голяма, голяма грешница! Ах, какво сте казали!

– Не за безчестието и греха ти казах това за тебе, а за великото ти страдание. А че си грешница, това е така – добави той почти възторжено, – и най-много си грешница затова, че напразно си се умъртвила и предала. И това ако не е ужас... Как да не е ужас, че живееш в тази кал, която така ненавиждаш, и в същото време знаеш (трябва само да разтвориш очи), че с това никому не помагаш и никого от нищо не спасяваш! Но кажи ми най-после – изговори той почти в изстъпление, – как такъв позор и такава низост могат да съществуват у тебе наред с други, противоположни и свети чувства? Та би било по-справедливо, хиляда пъти по-разумно направо да се хвърлиш във водата и да сложиш край на всичко!

– А с тях какво ще стане? – тихо попита Соня, като го погледна страдалчески, но същевременно сякаш съвсем не се учуди на предложението му. Расколников я погледна особено.

Той прочете всичко в един-единствен неин поглед. Значи наистина самата тя вече беше мислила за това. Може би много пъти и сериозно беше обмисляла в отчаяние как отведнъж да сложи край, и то така сериозно, че сега почти не се учуди на предложението му. Дори жестокостта на думите му не забеляза (смисъла на укорите му и особено това как той гледа на нейния позор тя, естествено, също не забеляза и той видя това). Но той напълно разбра как чудовищно болезнено бе я мъчила, и то отдавна вече, мисълта за нейното безчестно и позорно положение. Но какво, какво е могло, мислеше той, досега да я възпира отведнъж да сложи край? И едва сега разбра напълно какво значеха за нея тези нещастни малки деца-сирачета и тази полупобъркана Катерина Ивановна с нейната туберкулоза и удряне на главата в стената.

Но въпреки това за него все пак беше ясно, че Соня с нейния характер и с възпитанието, което все пак беше получила, в никакъв случай не можеше да продължава така. Все пак за него оставаше въпросът защо тя така прекалено дълго е могла да остане в такова положение и не е полудяла, щом не е имала сили да се хвърли във водата? Разбира се, той виждаше, че положението на Соня е случайно явление в обществото, макар, за съжаление, далеч не единично и не изключително. Но именно тази случайност, това, че тя имаше известно образование и целият ѝ предшестваш живот можеха като че ли да я убият веднага, още от първата крачка по този отвратителен път. Но какво я крепеше? Нали не развратът? Целият този позор очевидно я беше докоснал само механично; от истинския разврат в сърцето ѝ не беше проникнала още нито капка: той виждаше това; виждаше я изцяло...

„За нея има три изхода – мислеше той: да се хвърли в канала, да се намери в лудницата или... или, най-после, да се отдаде на разврат, който приспива ума и

вкамениява сърцето.“ Последната мисъл му беше най-отвратителна; но той беше вече скептик, беше млад, мислеше отвлечено и следователно беше жесток, а затова и не можеше да не вярва, че последният изход, тоест развратът, беше най-вероятен.

„Но нима това е истина – възкликна той в себе си, – нима и това създание, запазило още чистотата на духа, съзнателно ще затъне най-накрая в тази отвратителна, смрадлива яма? Дали вече не е започнала да затъва, а е могла да издържи досега само защото порока не ѝ се струва вече толкова отвратителен? Не, не, не може да бъде – възкликваше той, както одева Соня. – Не, от канала я е възпирала досега мисълта за греха и те, онези... И ако тя още не е полудяла... Но кой казва, че не е полудяла вече? Нима може да се говори така, както тя говори? Нима със здрав разсъдък може да се стои така над гибелта, над самата смрадна яма, в която вече затъва, и да маха с ръце и да запушва уши, когато ѝ говорят за опасността? Какво, чудо ли чака да стане? Сигурно. Нима всичко това не са признаци на лудост?“

Той упорито се спря на тази мисъл. Този изход дори му харесваше повече от всеки друг. Започна по-внимателно да се вглежда в нея.

– Ти много ли се молиш на Бога, Соня? – попита я той.

Соня млъкна, той стоеше до нея и чакаше отговор.

– Че какво щях да бъда аз без Бога? – бързо, енергично пошепна тя, като го погледна за миг с блесналите си изведнъж очи и силно стисна ръката му.

„Точно така“ – каза си той.

– А какво прави Бог за тебе? – продължи да я разпитва. Соня дълго млъкна, сякаш не беше в състояние да отговори. Слабичките и гърди бързо се повдигаха от възмущение.

– Мълчете! Не питайте! Вие не заслужавате!... – извика тя изведнъж, гледайки го строго и гневно.

„Точно така! Точно така!“ – повтаряше се той упорито наум.

– Всичко прави! – бързо прошепна тя, като отново наведе глава.

„Ето изхода! Ето и обяснението на изхода!“ – реши той в себе си, като я разглеждаше с жадно любопитство.

С ново, странно, почти болезнено чувство се виждаше той в това бледо, слабо и неправилно, ъгловато лице, в тези кротки сини очи, които можеха да блестят с такъв пламък, с такова сурово, енергично чувство, в това малко тяло, което още трепереше от негодувание и гняв, и всичко това му се струваше все повече и повече странно, почти невъзможно. „Юродива! Юродива!“ – повтаряше си той.

На скрина имаше някаква книга. Разхождайки се напред-назад, той всеки път я забелязваше; а сега я взе и я погледна. Беше Новият завет в руски превод. Книгата беше стара, поокъсана, в кожена подвързия.

– Това откъде е? – извика ѝ той високо. Стоеше все на същото място, на три крачки от масата.

– Донесоха ми я – отговори тя сякаш неохотно и без да го погледне.

– Кой ти я донесе?

– Лизавета я донесе, бях я помолила.

„Лизавета! Странно!“ – помисли той. Всичко у Соня ставаше за него някак все по-страшно и по-чудесно с всяка минута. Той доближи книгата към свещта и я запрелиства.

– Къде пише за Лазар? – попита той изведнъж.

Соня упорито гледаше земята и не отвръщаше. Тя стоеше малко встрани от масата.

– За възкресението на Лазар къде пише? Намери ми го, Соня. Тя го погледна изкосо.

– Не е там, където търсите... в четвъртото евангелие е... – студено прошепна тя, без да се доближава към него.

– Намери го и ми го прочети – каза той, седна, облегна се на масата, подпря глава с ръка и мрачно вперил поглед встрани, като се приготви да слуша.

„След около три седмици на седем километър, моля заповядайте. Аз, изглежда, ще бъда там, ако не стане нещо по-лошо“ – мислеше си той.

След като изслуша недоверчиво странното желание на Расколников, Соня нерешително пристъпи към масата. Все пак взе книгата.

– Не сте ли го чели? – попита тя, като го погледна през масата изпод вежди. Гласът ѝ ставаше все по-суров и по-суров.

– Отдавна... Като ученик. Чети!

– А в черква не сте ли го слушали?

– Аз... не съм ходил. А ти често ли ходиш?

– Н-не – прошепна Соня. Расколников се усмихна.

– Разбирам... Значи и на погребението на баща си утре няма да отидеш?

– Ще отида. И миналата седмица бях... панихида отслужих.

– За кого?

– За Лизавета. Нея я убиха с брадва.

Нервите му се изопваха все повече и повече. Започна да му се вие свят.

– Ти близка ли беше с Лизавета?

– Да... Тя беше справедлива... тя идваше... рядко... не често. Ние с нея четяхме и... разговаряхме. Тя ще види Бога.

Странно звучаха за него тези книжни думи и пак нещо ново: някакви тайни срещи с Лизавета и двете – юродиви.

„При такъв живот и ти ще станеш юродив! Заразително е!“ – помисли той.

– Чети! – извика ѝ изведнъж настойчиво и нервно. Соня още се колебаеше. Сърцето ѝ биеше. Тя някак си не смееше да му чете. Почти с мъчение гледаше той „нещастната луда“.

– Защо ви е? Нали не вярвате?... – прошепна тя тихо, като се задъхваше.

– Чети! Така искам! – настояваше той. – Нали си чела на Лизавета!

Соня разтвори книгата и намери мястото. Ръцете ѝ трепереха, гласът ѝ секваше. На два пъти започваше и все не можеше да произнесе първата сричка.

– „Един човек на име Лазар, от Витания, боледуваше...“ – произнесе тя най-после с усилие, но изведнъж, от третата дума гласът ѝ зазвънтя и се скъса като прекалено изопната струна. Дъхът ѝ пресекна и гърдите ѝ се стегнаха.

Расколников разбираше отчасти защо Соня не се решаваше да му чете и колкото повече разбираше това, толкова по-грубо и по-нервно настояваше да чете. Той достатъчно добре разбираше колко тежко ѝ беше сега да издава и разкрива всичко свое. Разбра, че тези чувства наистина сякаш бяха нейната сегашна, а може би и отдавнашна тайна, може би още от самото детство, още в семейството, при нещастния баща и полудялата мащеха, сред гладните деца, отвратителните викове и укори. Но в същото време той сега разбра, и то съвсем ясно, че макар тя да тъгуваше и да се страхуваше ужасно от нещо, като започваше да чете, на нея самата ѝ се искаше да чете въпреки цялата мъка и всички опасения, и именно на него, за да чуе той, и именно сега – „каквото и да се случи след това!“... Той прочете това в очите ѝ, разбра го от възторженото ѝ вълнение... Тя надви себе си, сподави спазъма в гърлото, който бе пресякъл гласа ѝ в началото на стиха, и продължи четенето на единадесетата глава от евангелието от Йоана. Така тя дочете до (1)9-ия стих:

– „И мнозина от юдеите бяха при Марта и Мария да ги утешат за брата им. Марта, прочее, като чу, че идел Исус, отиде да го посрещне; а Мария още седеше въкъщи. Тогава Марта рече на Исуса: Господи, да беше ти тука, не щеше да умре брат ми. Но и сега зная, че каквото и да поискаш от Бога, Бог ще ти даде.“

На това място тя отново спря, тръпнеца от предчувствието, че пак ще се разтрепери и гласът ѝ пак ще пресекне...

– „Казва ѝ Исус: брат ти ще възкръсне. Казва му Марта: знам, че ще възкръсне във възкресението на последния ден. Исус ѝ рече: Аз съм възкресението и животът; вярващият в мене, ако и да умре, ще живее и никои, който е жив и вярва в мене, няма да умре до века. Вярваш ли в това? Казва му: (и сякаш с болка, поемайки дъх, Соня отчетливо и силно прочете, като че тя самата гласно изповядваше вярата си).

– Да, Господи! Вярвам, че ти си помазаникът, Божият син, който има да дойде на света.“

Тя искаше да спре, вдигна за миг очи към него, но бързо се овладя и зачете по-нататък. Расколников седеше и слушаше неподвижно, без да се обръща, облегнат на масата и гледайки встрани. Дочетоха до 32-ия стих:

– „И тъй Мария, като дойде там, където беше Исус, и го видя, падна при нозете му; и каза му: Господи, да беше ти тук, нямаше да умре брат ми. Исус, като я видя да плаче и юдеите, които я придружаваха, че плачат, разтъжи се в духа си и се

смути. И рече: къде го положихте? Казват му: Господи, дойди и виж, Исус се просълзи. Затова юдеите думаха: виж колко го е обичал. А някои от тях рекоха: не можеше ли той, който отвори очите на слепия, да направи щото и този да не умре?”

Расколников се обърна към нея, гледаше я развълнуван: да, точно така! Тя вече цялата трепереше от действителна, истинска треска. Той очакваше това. Тя беше вече близо до словото за най-великото и небивало чудо и чувство на велико тържество я обхвана. Гласът ѝ стана звънък като метал; тържество и радост звучаха в него и го укрепваха. Редовете се преплитаха пред нея, защото пред очите ѝ притъмняваше, но тя знаеше наизуст това, което четеше. При последния стих: „Не можеше ли той, който отвори очите на слепия...” – понижавайки глас, тя горещо и страстно предаде съмнението, укора и хулата на невярващите слепи юдеи, които сега, след минута, като поразени от гръм ще паднат, ще заридаят и ще повярват... „И той, той – също заслепен и невярващ, той също сега ще чуе, той също ще повярва, да, да! – веднага, още сега” – мечтаеше тя и тръпнеше от радостно очакване.

– „Исус, прочее като тъжеше пак в себе си, дохожда на гроба. Беше пещера и на нея беше привален камък. Казва Исус: махнете камъка. Марта, сестрата на умрелия, му казва:

Господи, смърди вече, защото е от четири дена в гроба.” Тя енергично наблегна на думата четири.

– „Каза ѝ Исус: не рекох ли ти, че ако повярваш, ще видиш Божията слава? И тъй отместиха камъка от пещерата, където лежеше умрелият. А Исус подигна очи нагоре и рече: Отче, благодаря ти, че ме послуша. Аз знаех, че ти винаги ме слушаш; но това казах заради народа, който стои наоколо, за да повярват, че ти си ме пратил. И като каза това, извика със силен глас: Лазаре, излез вън! И умрелият излезе (високо и възторжено прочете тя, треперейки и изстивайки, сякаш с очите си го виждаше:) с ръце и нозе, повити в саван, и лицето му забрадено с кърпа. Исус им каза: Разповийте го и оставете го да си иде.

Тогава мнозина от юдеите, които бяха дошли при Мария и видяха това, що стори Исус, повярваха в него.”

По-нататък тя не чете и не можеше да чете, затвори книгата и бързо стана от стола.

– Това е за възкресението на Лазар – отсечено и студено прошепна тя и застана неподвижно, обърната встрани, като не смееше и сякаш се срамуваше да вдигне към него очи. Продължаваше да трепери в треска. Малката свещ отдавна вече гаснеше върху кривия свещник и мътно осветяваше в тази мизерна стая убиеца и блудницата, странно събрали се да четат вечната книга. Минаха около пет минути и повече.

– Аз дойдох да ти говоря по работа – високо и мрачно каза изведнъж Расколников, стана и се приближи до Соня. Тя мълчаливо вдигна очи към него. Погледът му беше особено суров и в него се четеше някаква дива решителност.

– Днес напуснах роднините си – каза той, – майка си и сестра си. Вече няма да отида при тях. Скъсах окончателно.

– Защо? – като зашеметена попита Соня. Неотдавнашната среща с майка му и сестра му беше оставила у нея необикновено впечатление, макар неясно и за самата нея. Новината за скъсването изслуша почти с ужас.

– Сега имам само тебе – добави той. – Да тръгнем заедно... Аз дойдох при тебе. Ние заедно сме прокълнати, заедно ще тръгнем!

Очите му блестяха. „Като малоумен!” – помисли на свой ред Соня.

– Къде ще вървим? – със страх попита тя и неволно отстъпи назад.

– Откъде да знам? Зная само, че по един и същи път, със сигурност го знам – и толкова. С еднаква цел!

Тя го гледаше и не разбираше нищо. Разбираше само, че той е ужасно, безкрайно нещастен.

– Никой от тях нищо няма да разбере, ако им говориш – продължи той, – а аз разбрах. Ти си ми нужна, затова дойдох при тебе.

– Не разбирам... – прошепна Соня.

– После ще разбереш. Нима ти не стори същото? Ти също престъпи... могла си да престъпиш. Ти си се самоубила, ти си погубила своя живот (това е все същото!). Ти би могла да живееш с духа и с разума си, а ще завършиш на Сенния... Но ти не можеш да издържиш и ако останеш сама, ще полудееш като мене. Ти и сега си вече като

побъркана; значи, ние трябва да вървим заедно, по един път! Да вървим!

– Защо? Защо говорите това! – каза Соня, странно и силно развълнувана от думите му.

– Защо? Защото не може да продължаваме така – ето защо! Нали трябва най-после да разсъдим сериозно и прямо, а не като деца да плачем и да викаме, че Бог няма да допусне! Е, какво ще стане, ако наистина те откарат утре в болница? Онази е луда и туберкулозна, ще умре скоро, а децата? Нима Полечка няма да загине? Нима не си виждала тук деца, по ъглите, които майките им пращат да просят милостиня?

Проверявал съм къде живеят тия майки и в каква обстановка. Там децата не могат да останат деца. Там седемгодишният е развратен и крадец. А нали децата се образ Христов: „На такива е царството небесно.“ Той заповядал да ги почитаме и обичаме, те са бъдещето на човечеството...

– Но какво, какво да правим? – плачейки истерично и кършейки ръце, повтаряше Соня.

– Какво да правим? Да строшим, което трябва, веднъж завинаги, и толкова – и да понесем страданието! Какво? Не разбираш? После ще разбереш... Свобода и власт, главно власт! Над всички треперещи твари и над целия нравуник!... Ето целта! Помни това! Това е моето напътствие към тебе! Аз може би за последен път говоря с тебе. Ако не дойда утре, сама ще научиш всичко и тогава си спомни тези думи. И някога, по-късно, след години може и да разбереш какво са означавали те. А ако дойда утре, ще ти кажа кой уби Лизавета. Прощавай!

Соня цялата потрепери от уплаха. – Та нима вие знаете кой я е убил? – попита тя, изстивайки от ужас, като го гледаше безумно.

– Зная и ще кажа... На тебе, само на тебе! Тебе избрах. Не за прошка ще дойда да те моля, просто ще ти кажа. Аз отдавна съм те избрал, за да ти го кажа, още тогава, когато баща ти ми говори за тебе и когато Лизавета беше жива, си помислих това. Прощавай. Не ми подавай ръка. Утре!

Той излезе. Соня го гледаше, като да беше луд, но и тя самата беше като безумна и чувстваше това. Виеше ѝ се свят. Господи, откъде знае кой е убил Лизавета? Какво значеха тези думи? „Това е страшно!“ Но в същото време мисълта не ѝ минаваше през ума. Никак! Никак!... „О, той трябва да е ужасно нещастен!... Напуснал майка си и сестра си. Защо? Какво е станало? И какви са му намеренията? Какво ѝ беше казал той? Той ѝ целуна краката и говореше... говореше (да, той ясно каза това), че без нея вече не може да живее... О, господи!“

Соня прекара цялата нощ в треска и бълнуване. Тя скачаше от време на време, плачеше, чупеше ръце или пак се унасяше в трескав сън и ѝ се присънваха Полечка, Катерина Ивановна, Лизавета, четенето на Евангелието и той... той, бледото му лице, пламтящите очи... Той ѝ целува краката, плаче... О, Господи!

Зад вратата вдясно, зад същата онази врата, която отделяше квартирата на Соня от квартирата на Гертруда Карловна Реслих, имаше междинна стая, отдавна вече празна, която спадаше към квартирата на г-жа Реслих. Тая стая тя даваше под наем, за което бяха сложени обявления на вратата, а други бяха налепени по стъклата на прозорците към канала. Соня отдавна беше свикнала да смята тази стая за необитаема. А в действителност през цялото това време в празната стая до вратата беше стоял господин Свидригайлов и притаен, беше подслушвал. Когато Расколников излезе, той постоя, помисли, отиде на пръсти до стаята си, съседна на празната стая, взе стол и безшумно го пренесе до самата врата, водеща към стаята на Соня. Разговорът му се стори занимателен и много, много му хареса – толкова му хареса, че си донесе и стола, за да не трябва в бъдеще, утре например, да се излага пак на неприятността да стои цял час на крака, а да се настани по-удобно и да може вече удоволствието му да е пълно във всяко отношение.

V

Когато на другата сутрин, точно в единадесет часа, Расколников влезе в сградата на участъка в отделението на пристава по следствените дела и помоли да доложат за него на Порфирий Петрович, той дори се учуди, че толкова дълго не го приемат: минаха поне десет минути, преди да го повикат. А според него трябваше

веднага просто да се нахвърлят отгоре му. Той стоеше в чакалнята, а наоколо сновяха хора, които явно съвсем не се интересуваха от него. В съседната стая, която приличаше на канцелария, седяха и пишеха няколко писари и беше очевидно, че никой от тях нямаше дори понятие кой е и какво представлява Расколников. С неспокоен и подозрителен поглед следеше той наоколо си, оглеждайки: няма ли край него поне някакъв стражар, някакво тайно око, оставено да го следи, да не избяга някъде? Но нямаше нищо подобно: виждаше само заетите с дребни грижи лица на чиновниците, после още някакви хора и той на никого не беше нужен; можеше да поеме веднага накъдето поиска. Все повече и повече се затвърждаваше у него мисълта, че ако наистина този загадъчен човек от вчера, този призрак, появил се изпод земята, знае всичко и всичко е видял, нима щяха да допуснат той, Расколников, да стои сега така и спокойно да чака? И нима щяха да го чакат тук до единадесет часа, докато той сам благоволи да дойде? Излизаше, че или този човек още нищо не е казал, или... или просто също нищо не знае и сам, с очите си нищо не е видял (пък и как би могъл да види?), а следователно всичко това, вчерашното, което се случи с него, Расколников, пак е било призрак, роден от възбуденото му и болно въображение. Тази догадка още вчера дори, през време на най-силните тревоги и на отчаянието, бе започнала да се затвърждава в него. Премислил сега всичко, готвейки се за ново сражение, той почувства изведнъж, че трепери и дори негодувание закипя в него при мисълта, че трепери от страх пред омразния Порфирий Петрович. Най-ужасното за него беше да се срещне пак с този човек: той го мразеше безгранично, безкрайно и дори се страхуваше да не се издаде някак с омразата си. И толкова силно беше негодуванието му, че веднага престана да трепери; пригответи се да влезе със студен и дързък вид и си даде дума колкото може повече да мълчи, да се вглежда и да се вслушва и този път поне на всяка цена да надвие болезнено възбудената си природа. В този момент го повикаха при Порфирий Петрович.

Оказа се, че в тази минута Порфирий Петрович беше сам в кабинета си. Неговият кабинет беше стая нито голяма, нито малка; в нея имаше голямо писалище, сложено пред мушамен диван, бюро, шкаф в ъгъла и няколко стола – все канцеларска мебел от жълто полирано дърво. В ъгъла, на задната стена или по-право преградка, имаше заключена врата, по-нататък, отвъд преградката, трябваше следователно да има още някакви стаи. При влизането на Расколников Порфирий Петрович веднага затвори вратата, през която той влезе, и те останаха сами. Той посрещна госта си явно с най-весел и приятен израз и едва след няколко минути Расколников по известни признаци забеляза в него някакво смущение – сякаш изведнъж го бяха объркали или го бяха заварили да върши нещо много тайно и скрито.

– А, уважаеми! Ето ви и вас... из нашия край... – започна Порфирий, като му протегна и двете си ръце. – Е, седнете, любезни! Или вие може би не обичате да ви наричат уважаеми и... любезни – така *tout court**. Моля ви да не го смятате за фамилиарност... Ето тук, на канапенцето.

Расколников седна, без да сваля очи от него.

[* Съвсем фамилиарно (фр.)]

„Из нашия край“, извинете за фамилиарността, френският израз „*tout court*“ и пр., и пр. – всичко това бяха характерни признаци. „Той обаче ми протегна и двете си ръце, а нито една не ми подаде, навреме ги дръпна“ – мина му през ума. Двамата се следяха взаимно, но щом погледите ми се срещнеха, и двамата мълниеносно ги отместаха.

– Донесох това заявление... за часовника... ето. Написано ли е както трябва или да го препиша?

– Какво? Заявление? Да, да... не се безпокойте, точно така е – каза сякаш бързаше за някъде Порфирий Петрович и след това взе заявлението и го прегледа. – Да, точно така. Нищо повече не е нужно – потвърди той също така набързо и сложи заявлението на масата. После, след минута, вече говорейки за друго, пак го взе от масата и го премести на бюрото си.

– Вие, струва ми се, казвахте вчера, че бихте искали да ме разпитате... както му е редът... за познанството ми с тази... убитата? – започна Расколников. „Е, защо вмъкнах струва ми се?“ – премина мълниеносно през ума му. „Но защо се безпокоя толкова, че съм вмъкнал това струва ми се?“ – премина през ума му веднага като мълния друга мисъл.

И изведнъж усети, че мнителността му, само от допира с Порфирий, от две думи само, от два само погледа, вече се разрасна в миг, добивайки чудовищни размери... и че това е страшно опасно: нервите ми се опъват, вълнението му расте. „Беда! Беда!... Пак ще се изтърва.“

– Да-да-да! Не се безпокойте! Има време, има време – бърбореше Порфирий Петрович, като ходеше напред-назад покрай масата, но някак без всякаква цел, като че се спускаше ту към прозореца, ту към бюрото, ту пак към масата и ту избягваше мнителния поглед на Расколников, ту изведнъж спираше на място и го гледаше право в очите. А малката му дебела и кръгла фигурка изглеждаше извънредно странна, като топка, която се търкаля в различни посоки и веднага отскача от всички стени и ъгли.

– Има време, има време!... Пушите ли? Имате ли? Заповядайте една цигарка... – продължи той и подаде на госта цигара.

– Знаете ли, аз ви приемам в канцеларията, а квартирата ми е също тук, зад преградката... държавна, но сега живея временно под наем. Тук трябваше да се направят някои поправки. Сега е почти готово... държавна квартира, това, знаете ли, е чудесно нещо, а? Как мислите?

– Да, чудесно нещо – отговори Расколников, като го гледаше почти с насмешка.

– Чудесно нещо, чудесно нещо... – повтаряше Порфирий Петрович, сякаш изведнъж се беше замислил за съвсем друго, – да, чудесно нещо! – едва не извика той най-после, като изведнъж обърна очи към Расколников и се спря на две крачки от него. Това многократно глупавичко повтаряне, че държавната квартира е чудесно нещо, прекалено противоречеше с пошлостта си на сериозния, мислещ и загадъчен поглед, който той впери сега в госта си.

Но това още повече разпали злобата на Расколников и той вече не можа да се въздържа от едно насмешливо и твърде непредпазливо предизвикателство.

– Знаете ли какво – попита изведнъж, като го гледаше почти дръзко и сякаш изпитваше наслада от дързостта си, – съществуват, струва ми се, такова юридическо правило, такъв юридически похват – за всички видове следователи – отначало да започват отдалече, от дреболийки или даже от нещо сериозно, но съвсем странично, за да ободрят, така да се каже, или по-точно, за да развлекат разпитвания, да приспят бдителността му и после изведнъж, по най-неочакван начин, да го халосат право по темето с някакъв най-съдбоносен и опасен въпрос; така ли е? Това, струва ми се, и досега свято се отбелязва във всички правила и наставления?

– Така, така... та вие какво мислите, че аз с държавната квартира един вид... а? – И като каза това, Порфирий Петрович присви очи и намигна, нещо весело и хитро пробягна по лицето му, бръчиците по челото му изчезнаха, очичките му се свиха, чертите на лицето му се изопнаха и той изведнъж се заля в нервни, продължителни смях, като трепереше и се тресеше с цялото си тяло и гледаше Расколников право в очите. Онзи също се засмя с известно усилие, но когато, Порфирий видя, че той също се смее, се заля вече в такъв смях, че стана почти моравочервен отвращението на Расколников изведнъж взе връх над всякаква предпазливост: той престана да се смее, намръщи се и дълго с ненавист гледа Порфирий, без да сваля от него очи през цялото време на продължителния му и сякаш нарочно неспиращ смях. Непредпазливостта впрочем беше явна и от двете страни: излизаше, че Порфирий Петрович като че ли се смее на госта си право в очите, а той приема този смях с омраза и твърде малко се смущава от това обстоятелство. Последното беше твърде показателно за Расколников: той разбра, че навярно Порфирий Петрович и одеде съвсем не се е смущавал, а, напротив, самият той, Расколников, май падна в капана; че тук явно има нещо, което той не знае, някаква цел; че може би всичко е вече подготвено и ей сега моментално ще се разкрие и ще се стовари върху него... Той веднага премина направо към въпроса, стана от мястото си и си взе фуражката.

– Порфирий Петрович – започна той решително, но доста ядосан, – вие вчера изявихте желание да дойда за някакви разпити (той особено наблегна на думата разпити). Аз дойдох и ако ви е необходимо, питайте, а в противен случай позволете ми да си отида. Нямам време, зает съм... Трябва да отида на погребението на онзи премазан чиновник, за когото вие... също знаете... – добави той и веднага кипна, че го беше добавил и затова още повече се подразни: – На мене всичко това ми омръзна, чувате ли, и то отдавна... отчасти затова и бях болен... с една дума – почти извика той, като почувства, че изречението за болестта е още по-неуместно, – с една дума,

благоволете или да ме разпитате, или веднага да ме освободите... а ако ще ме разпитвате – то само по установения формален ред! Иначе няма да позволя; и затова засега довиждане, защото нямаме вече какво да правим заедно.

– Господи! Но какво приказвате! Че за какво да ви разпитвам – разкудкудяка се изведнъж Порфирий Петрович, като веднага промени тона и изрази си и в миг престана да се смее. – Но не се безпокойте, моля ви се – засуети се той, като ту пак тичаше из стаята, ту изведнъж започваше да увещава Расколников да седне, – има време, има време и всичко това са само глупости! Аз, напротив, толкова се радвам, че вие най-после дойдохте при нас... Аз като гостенин ви приемам. А за този проклет смях вие, любезни Родион Романович, простете! Родион Романович? Нали така, струва ми се, се казвате по баща?... Нервен човек, много ме разсмяхте с остротата на вашата забележка; понякога наистина се раздрусвам като гумен и половин час не ми мърда... Обичам да се смея. При моята пълнота даже се страхувам от удар. Но седнете, моля ви се... Моля ви, любезни, иначе ще помисля, че сте се разсърдили...

Расколников млъкна, слушаше и наблюдаваше, все още гневно намръщен. Той впрочем седна, но без да оставя фуражката си.

– Аз, любезни Родион Романович, ще ви кажа нещо за себе си, така да се каже, за обяснение на характера ми – продължи, подтичвайки из стаята, Порфирий Петрович и, както преди, избягвайки сякаш да среща погледа на своя гост. – Аз, знаете ли, съм ерген човек, не се движа в отбрано общество и съм неизвестен, а при това съм свършен човек, прецъфтял и... и... и забелязвали ли сте, Родион Романович, че у нас, тоест у нас в Русия и най-вече в нашите петербургски кръгове, ако двама умни мъже, които още не се познават много добре, но тъй да се каже, се уважават взаимно, ето, както ние с вас сега, се съберат заедно, половин час просто не могат да намерят тема за разговор – чувстват се неловко един пред друг, седят и взаимно се смуцават. Всички намират тема за разговор, дамите например... светските хора например, хората от висшето общество винаги имат тема за разговор, *c'est de rigueur**, а средните хора като нас – всички са стеснителни и неразговорчиви... мислите тоест.

[* Така е прието (фр.)]

И защо ли е така, любезни? Обществени интереси ли нямаме или сме прекалено честни и не желаем да се лъжем един друг, не зная! А? Как мислите? Че оставете си фуражката, сякаш се каните веднага да си тръгнете, просто ми е неудобно, като ви гледам... Аз, напротив, така се радвам...

Расколников остави фуражката си, но продължи да мълчи и сериозно, намръщено да се вслушва в празното и объркано бръщолевене на Порфирий. „Какво сега, наистина ли иска да отвлече вниманието ми с глупавото си бръщолевене?“

– Кафе не ви предлагам, мястото не е подходящо; но защо да не поседите пет минути с приятел, за развлечение – дърдореше непрестанно Порфирий. – И знаете ли, всички тези служебни задължения... вие, любезни, не се обиждайте, че аз все се разхождам напред-назад; извинете, любезни, много се страхувам да не ви обидя, но движението ми е просто необходимо. Постоянно седя и така се радвам, когато мога да походя пет минути... хемороиди... все се каня да се лекувам с гимнастика; там, казват, съветници, действителни съветници и даже тайни съветници с готовност скачали на въженце; какво нещо е науката в наше време... да... А що се отнася до тези наши задължения, разпитите и цялата тази формалистика... ето вие, любезни, благоволихте сега сам да споменете за разпитите... та, знаете ли, любезни Родион Романович, тези разпити понякога объркват самия разпитващ повече, отколкото разпитвания... Това вие, любезни, напълно справедливо и остроумно благоволихте да отбележите (Расколников не беше казал нищо подобно). Объркваш се! Наистина се объркваш! И все едно и също, все едно и също, като барабан! Ето предстои реформа и поне ще получим ново име, хе, хе, хе! А относно нашите юридически похвати – както остроумно благоволихте да се изразите – напълно съм съгласен с вас. Че кой, кажете, измежду всички подсъдими, дори измежду най-простите селяни, не знае, че него например отначало ще започнат да го приспиват със странични въпроси (според вашия сполучлив израз), а след това изведнъж ще го халосат по темето с тъпото на брадвата, хе, хе, хе, според сполучливото ви сравнение! Хе, хе, та вие, значи, наистина помислихте, че аз с квартирата съм искал да ви... хе, хе! Какъв ироничен човек сте вие! Хайде спирам! Ах, да, ето на, една думичка вика друга, една мисъл предизвиква друга – ето вие за формата също споменахте одеде, разбирате ли, относно разпита... Че какво значи по

формалния ред! Формата, разбирате ли, в много случаи е празна работа. Понякога само си поприказваш приятелски и ползата е по-голяма, формата никога няма да избяга, позволете ми да ви успокоя в това отношение; и какво всъщност е формата, ще ви запitam. Не бива да се ограничава следователят на всяка крачка с формата. Работата на следователя – това е, така да се каже, един вид свободно изкуство или нещо от този род... хе, хе, хе!...

Порфирий Петрович си пое дъх за миг. Той все дърдореше, без да се уморява, ту безсмислени, празни изречения, ту изведнъж пускаше някакви загадъчни думички и веднага отново се впускаше в безсмислици. Той вече почти тичаше из стаята, като все по-бързо и по-бързо местеше дебелиите си крачета, все гледаше надолу, сложил дясната си ръка на гърба, а с лявата непрекъснато махаше и правеше разни движения, всеки път удивително несъответстващи на думите му. Расколников изведнъж забеляза, че тичайки по стаята, той на два пъти като че спря до вратата за миг и сякаш се вслуша... „Не чака ли нещо?“

– А тук вие сте съвършено прав – подхвана пак Порфирий, като гледаше Расколников весело, с извънредно простодушие (от което онзи потръпна и веднага се приготви), – наистина сте прав, че се надсмяхте на юридическите форми с такова остроумие, хе-хе! И тези наши (някои, разбира се) дълбокомислено-психологически похвати са крайно смешни, пък май и безполезни, в случай че са много стеснени от формата. Да-а... аз пак за формата: та ако аз сметна или по-точно, заподозра някого, един, втори, трети, тъй да се каже, в престъпление по някое делце, което ми е поверено... Вие следвате право, Родион Романович, нали?

– Да, следвах...

– Та ето ви, така да се каже, и примерче за в бъдеще – тоест не мислете, че бих се осмелил да ви уча: какви само статии пишете за престъпленията! Не, само така, като факт, ще се осмеля да ви дам примерче – та, значи, ако сметна например един, втори, трети за престъпник, е, защо, питам, да го безпокоя, преди да му е дошло времето, макар и да имам улики против него? Някого съм длъжен например да арестувам час по-скоро, но друг може да е по-различен, нали; тъй че защо да не го оставя да се поразходи из града, хе-хе! Не, вие, виждам, много не ме разбирате, затова ще се изразя по-ясно: ако аз например го затворя прекалено рано, по този начин може би, тъй да се каже, ще му дам нравствена опора, хе-хе! Вие се смеете? (Расколников и не мислеше да се смее: той седеше, стиснал устни, без да сваля трескавите си очи от очите на Порфирий Петрович.) А всъщност това е така, особено при някои субекти, защото хората са най-различни, а практиката спрямо всички е еднаква. Ето вие сега казахте: улики; да речем, наистина улики, но уликите, любезни, в повечето случаи са нож с две остриета, а аз съм следовател, значи, слаб човек и, да си призная, ще ми се да проведе следствието, така да се каже, математически ясно, ще ми се такава улика да намеря, че като две и две четири да е ясно! Като пряко и безспорно доказателство да е ясно! А ако го затворя ненавреме – макар да съм сигурен, че е той, – тогава може би сам ще си отнема средствата за понататъшното му разобличаване. А защо? Ами затова, че аз, така да се каже, ще му създам определено положение, така да се каже, психологически ще го установя и ще го успокоя и той ще се скрие от мене в черупката си: ще разбере най-после, че е затворник. Казват например, че в Севастопол веднага след Алма умните хора ужасно се страхували, че неприятелят всяка минута може да атакува и веднага да превземе Севастопол; а като видели, че неприятелят е предпочел обсадата по всички правила и копае първия ред окопи, така, казват, се зарадвали и успокоили, умните хора тоест: поне с два месеца, значи, се забавя работата, защото с правилна обсада кой знае кога ще надвият. Пак се смеете, пак не вярвате? Разбира се, и вие сте прав! Прав сте, прав сте! Това са все частни случаи, съгласен съм с вас; даденият случай е наистина частен! Но вижте какво, добри ми Родион Романович, трябва да се наблюдава: общият случай, този, по който са определени всички юридически форми и правила и с който те са съобразени и записани в книжки, изобщо не съществува поради това именно, че всяко нещо, всяко престъпление например, щом само се извърши в действителност, веднага се превръща в съвсем частен случай; и още какъв понякога, неприличащ на абсолютно нещо предишно. Извънредно комични случаи от този род се случват понякога. Та ако аз оставя някой си господин съвсем сам: да не го арестувам и да не го безпокоя, но той да знае всеки час и всяка минута или поне да подозира,

че аз всичко знам, всичките му тайни, и денонощно го следя, неуморно го пазя, и да го държа умишлено във вечно подозрение и страх, Бога ми, ще започне да се върти наоколо ми, сам ще дойде, а може би и ще вземе да направи нещо, което вече ще е ясно като две и две четири, така да се каже, ще придобие математическа форма – това е приятното. То може да се случи и с някой загубен селяк, а що се отнася до нашегo брата, съвременен умния човек, особено ако е начетен в дадена насока – още повече! Затова, драги ми, защото е твърде важно да разбереш в каква насока е развит човекът. Ами нервите, нервите, тях вие просто забравихте! Та в наше време всичко живо е болно, изтощено, нервно!... А жлъч, жлъч колко има у всички! Та това, да ви кажа, при случай е нещо като залеж! И защо да се безпокоя, че той се движи свободен из града! Че нека, нека се поразходи засега, нека; аз и без това знам, че той е моя жертвичка и никъде няма да ми избяга! Пък и къде може да избяга, хе-хе! В чужбина ли? В чужбина някой поляк може да избяга, не и той, още повече че аз следя и съм взел мерки. Из някой затънт край на страната ли ще избяга? Че там живеят селянци, истински, диви, руски; а съвременен образован човек по-скоро ще предпочете затвора, отколкото да живее с такива чужденци като нашите селянци, хе-хе! Но всичко това са глупости, всичко това е само на повърхността. Какво значи: ще избяга! Това е формата, а главното не е там; той няма да избяга от мене не само затова, че няма къде да отиде: той от мене психологически няма да избяга, хе-хе! Какво изразче, а! Той по закона на природата няма да ми избяга, даже и да имаше къде да отиде. Виждали ли сте пеперуда над свещ? Е, и той така все ще се върти, все ще се върти около мене като над свещ; свободата ще престане да му е мила, ще започне да се замисля, да се обърква, окончателно ще се заплете като в мрежа, ще се измъчи до смърт!... Нещо повече: лично ще ми приготви нещо математическо като две и две четири – стига да му дам по-дълъг срок... И все ще кръжи, все ще кръжи около мене, намалявайки все повече и повече радиуса и – хоп! – право в устата ми ще влезе, аз ще го глътна, а това вече е много приятно, хе-хе-хе! Не вярвате ли?

Расколников не отговори, той седеше бледен и неподвижен, като се вглеждаше в лицето на Порфирий с все същото напрежение.

„Урокът е добър – мислеше той, вледенявайки се, – това дори вече не е игра на котка и мишка, както беше вчера. А невъзможно е той просто безцелно да ми показва силата си и... да ми подсказва: прекалено умен е за това. Тук целта е друга, но каква? Не, глупости са това, брат, ти просто ме сплашваш и хитруваш! Нямам доказателства и вчерашният човек не съществува! А ти просто искаш да ме объркаш, искаш да ме изнервиш преждевременно и в такова състояние да ме довършиш, само че лъжеш се, няма да успееш, няма да успееш! Но защо, защо до такава степен да ми се подсказва?... На болните ми нерви ли разчита!... Не, брат, лъжеш се, ще се провалиш, макар да си подготвил нещо... Добре, ще видим какво си подготвил.“

И той събра всичките си сили, приготвяйки се за страшната и неизвестна катастрофа. От време на време изпитваше желание да се нахвърли и веднага, на място, да удуши Порфирий. Още като влизаше тук, се страхуваше от тази злоба. Чувстваше, че устните му са пресъхнали, че сърцето му се блъска, че на устните му е засъхнала пяна. Но все пак реши да млчи и засега да не казва нито дума. Разбра, че това е най-добрата тактика в неговото положение, защото не само че няма да се издаде, но, напротив, ще ядоса с млчанието си врага и може би онзи дори ще се издаде пред него. Той поне се надяваше на това. – Не, аз виждам, че вие не вярвате, все мислите, че аз ви разправям невинни шегички – подзе Порфирий, като все повече и повече се развеселяваше и непрекъснато се кискаше от удоволствие, и започна пак да обикаля из стаята, – вие, разбира се, сте прав; сам Бог ми е дал такава външност, че събуждам у другите само смешни мисли: буфон*, но аз ето какво ще ви кажа и пак ще повторя, че вие, любезни Родион Романович, простете на мене стареца, сте още млад човек, така да се каже, в първа младост и затова цените най-високо от всичко човешкия ум като всички млади хора. Пъргавата острота на ума и отвлечените доводи на разума ви съблазняват. И то точно както предишния австрийски хофкригсрат** например, тоест доколкото мога да съдя за военните събития: на книга и разгромиха Наполеон, и го плениха, и някак там, в кабинета си, всичко по най-остроумен начин пресметнаха и нагласиха, а пък всъщност генерал Мак взел, че се предал с цялата си армия, хе-хе-хе! Виждам, виждам, любезни Родион Романович, смеете ми се вие, че аз, такъв цивилен човек, все из военната история вземам примерчета. Но какво да се

прави, слабост, обичам военното дело и така обичам да чета тези военни комюникета... наистина съм си сбъркал призванието. Трябваше да стана военен, вярно. Наполеон може би нямаше да стана, но майор щях да съм, хе-хе-хе! Да, та засега, скъпи мой, ще ви кажа най-подробно цялата истина относно това, частния случай тоест: действителността и характерът, уважаеми господине, са важно нещо и объркват, и още как, понякога и най-прозорливите пресмятания. Ей, чуйте стареца, сериозно ви говоря, Родион Романович (казвайки това, Порфирий Петрович, който едва ли имаше тридесет и пет години, наистина сякаш изведнъж целият се състари: дори гласът му се промени и той някак цял се преви), при това аз съм човек откровен... Откровен човек ли съм аз или не? Как мислите? Мисля, че съвсем: такива неща даром ви разказвам и дори награда не искам, хе-хе! Та продължавам: остроумието според мене е нещо великолепно, това е, така да се каже, венецът на природата и утеха в живота, и такива фокуси умее да ти поднесе, че къде може да се сети понякога някакъв си там нещастничък следовател, който при това е увлечен от собствената си фантазия, както става винаги, защото и той е човек! Но натурата помага на нещастния следовател, ето бедата! А увлечената в остроумието младеж, „която прекрачва всички препятствия“ (както по най-остроумен и хитър начин сте се изразили), и не помисля за това. Той, да речем, и ще излъже, тоест човекът, частният случай, incognito-то, и ще излъже отлично, по най-хитър начин; би казал човек, че вече може и да триумфира, и да се наслаждава на плодовете на своето остроумие, а той – хоп! – на най-интересното, на най-скандалното място вземе, че припадне. Вярно е, че е болен и в стаите понякога е задушно, но все пак! Все пак дал е повод да се помисли! Излъгал е чудесно, а с натурата си не е съумял да се съобрази. Ето къде е то, коварството! Друг път, увличайки се от живото си остроумие, започва да си играе с този, който го подозира, пребледнее сякаш нарочно, сякаш на шега, но прекалено естествено, прекалено много прилича на истина – и ето че пак даде повод за подозрение! И въпреки че отначало ще го измами, но през нощта онзи се сеща, ако не е глупав. Та на всяка крачка става така! Нещо повече: започва да предварва нещата, започва да се вре, където не го викат, започва непрекъснато да заговаря за това, за което, напротив, би трябвало да мълчи, разни алегии започва да подмята – хе-хе! – сам идва и започва да разпитва: защо, значи, толкова дълго време не ме арестувате? Хе-хе-хе, това и с най-остроумния човек може да се случи, с психолог и литератор! Огледало е натурата, огледало, най-прозрачно! Гледай в него и се любивай, това е то! Но вие защо така пребледняхте, Родион Романович, да не ви е задушно, да отворя ли прозорчето?

[* Шут (фр.)]

[** Съветник на императора по военните въпроси (нем.)]

– О, не се безпокойте, моля ви се – извика Расколников и изведнъж се разсмя, – моля ви, не се безпокойте!

Порфирий се спря срещу него, почака и изведнъж също се разсмя. Расколников стана от канапето, като изведнъж рязко прекрати своя съвсем припадъчен смях.

– Порфирий Петрович – каза той високо и отчетливо, въпреки че едва се държеше на разтрепераните си крака, – аз най-накрая ясно виждам, че вие положително ме подозирате в убийството на тази старица и на сестра ѝ Лизавета. От своя рана ви заявявам, че всичко това отдавна вече ми е омръзнало. Ако намирате, че имате право да ме преследвате по закон преследвайте ме; да ме арестувате – арестувайте ме. Но да ми се смеете в очите и да ме измъчвате, аз няма да позволя.

Изведнъж устните му затрепериха, в очите му пламна бяс и съдържаният досега глас закънтя.

– Няма да позволя! – извика той изведнъж и с всичка сила удари с юмрук по масата. – Чувате ли, Порфирий Петрович? Няма да позволя!

– Ах, Господи, но какво е това пак! – извика явно съвсем изплашен Порфирий Петрович. – Мили Родион Романович! Миличък! Господи! Какво ви е?

– Няма да позволя! – извика за четвърти път Расколников.

– Любезни, по-тихо! Нали ще чуят, ще дойдат! Какво ще им кажем тогава, помислете! – пошепна в ужас Порфирий Петрович, доближавайки лицето си до самото лице на Расколников.

– Няма да позволя, няма да позволя! – машинално повтори Расколников, но също изведнъж съвсем шепнешком.

Порфирий бързо се обърна и се втурна да отвори прозореца.

– Чист въздух да влезе! И водичка да бяхте пийнали, миличък, та това е припадък! – И той се спусна към вратата да каже да донесат вода; но за късмет в стаята, в ъгъла, имаше шише с вода.

– Пийнете, любезни – шепнеше той, спускайки се към него с шишето, – дано помогне... – Уплахата и самото съчувствие на Порфирий Петрович бяха толкова естествени, че Расколников млъкна и с ужасно любопитство започна да го разглежда. Водата впрочем той не прие.

– Родион Романович, миличък, та вие така до лудост ще се докарате, уверявам ви, е-ех! А-ах! Я пийнете! Пийнете поне малко де!

Той го накара все пак да вземе в ръце чашата с вода. Расколников машинално я доближи до устните си, но опомнил се, с отвращение я сложи на масата.

– Да-а, изкарахме едно припадъче! Така, миличък, вие пак ще се разболеете – закудкудяка с приятелско съчувствие Порфирий Петрович, впрочем все още някак объркан. – Господи! Как може така да не се пазите? Ето и Дмитрий Прокофич идва вчера при мене – съгласен съм, съгласен съм, аз имам язвителен характер, лош, а те виждате какъв извод направили от това!... Господи! Дойде вчера, след вас, обядвахме, говори, говори, аз само разперих ръце, е, мисля си... ох, Господи! Вие ли го пратихте да дойде? Че седнете, любезни, поседнете, за Бога!

– Не, не съм го изпращал! Но знаех, че ще идва при вас и защо ще идва – рязко отговори Расколников.

– Знаехте?

– Знаех. И какво от това?

– Ами това, любезни Родион Романович, че аз и за по-големи ваши подвизи зная, всичко ми е известно! Та аз зная как сте ходили да наемате квартира късно вечерта, когато се е стъмнило, и на звънеца сте звънели, и за кръвта сте питали, и работниците и портиерите сте объркали. И макар да разбирам тогавашното ви душевно състояние... но все пак така вие просто ще се подлудите, Бога ми! Ще се погубите! Негодуванието прекалено силно кипи у вас, благородното негодувание от получените обиди, най-напред от съдбата, а после от кварталните полицейски, и ето вие се щурате насам-натам, за да накарате всички, така да се каже, по-скоро да заговорят и с това да сложите отведнъж край на всичко, защото са ви омръзнали тези глупости и всички тези подозрения. Така е, нали? Отгатнах ли ви настроението?... Само че така не само себе си, а и Разумихин ще ми погубите; прекалено добър човек е той за тези неща, нали знаете. Вие сте болен, а той е добродетелен и, значи, болестта за него е прилепчива... Аз, миличък, като се успокоите, ще ви разкажа... но седнете, любезни, седнете, за Бога! Моля ви, починете си, ужасно измъчен вид имате; че поседнете де.

Расколников седна, тръпките минаваха и топлина се разливаше по цялото му тяло. Той с дълбоко изумление напрегнато слушаше изплашения Порфирий Петрович, който приятелски се грижеше за него. Но не вярваше на нито една негова дума, макар че изпитваше някаква странна склонност да повярва. Неочакваните думи на Порфирий за квартирата окончателно го поразиха. „Но как е възможно, той, значи, знае за квартирата? – помисли си изведнъж. И ми го разправя!“

– Да, има почти същия случай, психологически, в нашата съдебна практика – един болен случай – продължи бързо-бързо Порфирий. – Един също се беше самообвинил в убийство и още как само: цяла халюцинация измисли, факти представи, обстоятелствата разказа, оплете, обърка всички и всекиго, а защо? Самият той съвсем неумишлено е бил отчасти причина за убийството, но само отчасти, и като научил за това, че е дал повод на убийците, се заизмъчвал, съзнанието му се замъглило, започнали да му се привиждат разни работи, съвсем полудял и сам себе си уверил, че той именно е убиецът! Но правителственият Сенат в края на краищата разнищи делото и нещастникът беше оправдан и взет под попечителство. Благодарение на Сената! Ех-ех, ай-ай-ай! Та бива ли така, любезни? Може и треска да ви хване, щом вече изпитвате такива желаниа да дразните нервите си, да ходите нощно време да звъните по звънците и за кръвта да разпитвате! Че аз цялата тази психология нали съм я изучил от практиката. Така понякога човек го тегли да скочи от прозореца или от камбанарията и това чувство е толкова съблазнително. Същото е със звънците... Болест Родион Романович, болест! Започнали сте прекалено да занемарявате болестта си. Да бяхте се посъветвали с опитен лекар вие с този ваш дебелак!... Не сте на себе си! Всичко това иде оттам, че не сте на себе си...

За миг всичко се завъртя около Расколников.

„Нима, нима – минаваше му през ума – той и сега лъже? Невъзможно, невъзможно!“ – отблъскваше той от себе си тази мисъл, чувствайки предварително до каква степен на бяс и ярост може да го доведе тя, чувствайки, че може да полудее от бяс.

– Не съм бил не на себе си, това беше наяве! – извика той напрягайки всички сили на разсъдка си, за да проумее играта на Порфирий. – Наяве, наяве! Чувате ли?

– Да, разбирам и чувам! Вие и вчера казахте, че сте на себе си, дори особено настоявахте, че сте на себе си! Всичко, което можете да кажете, го разбирам! Е-ех!... Но чуйте, Родион Романович, благодетелю мой, поне това обстоятелство. Та ако вие наистина в действително сте престъпник или там някак сте замесен в тази проклета работа, щяхте ли вие, моля ви се сам да настоявате, че не сте били не на себе си, когато сте извършили всичко това, а, напротив, били сте в пълно съзнание! И то много да настоявате, с особена упоритост – е, възможно ли е това, възможно ли е това, кажете! Та тъкмо напротив според мене. Та нали, ако се чувствате виновен в нещо, вие би трябвало именно на това да настоявате: че точно така е било, не сте били на себе си! Така ли е? Нали е така?

Нещо лукаво прозвуча в този въпрос. Расколников се отдръпна от навелия се към него Порфирий на облегалката на канапето и мълчаливо, втрещено, в недоумение го разглеждаше.

– Или ето относно господин Разумихин, относно това, тоест по своя инициатива ли е идвал вчера да говори или по ваше внушение. Та вие трябваше да казвате, че сам е дошъл, и да скриете, че е било по ваше внушение! А ето че вие не криете! Вие наблюдавате именно на това, че е било по ваше внушение!

Расколников никога не беше наблюдавал на това. Тръпки преминаха по гърба му.

– Вие все лъжете – каза той бавно и тихо, с изкривени в болезнена усмивка устни, – вие пак искате да ми покажете, че разбирате цялата ми игра, знаете предварително всичките ми отговори – говореше той, като сам почти чувстваше, че вече не претегля думите си както трябва, – искате да ме сплашите... или просто да ми се надсмеете...

Той продължаваше да го гледа втрещено, говорейки това, и изведнъж в очите му отново блесна безпределна злоба.

– Вие все лъжете! – извика той. – Сам отлично знаете, че най-добрият изход за престъпника е по възможност да не крие онова, което може да не се крие. Не ви вярвам!

– Какъв сте непреклонен! – захили се Порфирий. – Че с вас, любезни, човек просто не може да се справи, мономания някаква се е загнездила във вас. Значи, не ми вярвате? А аз ще ви кажа, че вече ми вярвате, вече за една четвърт повярвахте, а аз ще направя така, че всичко ще повярвате, защото истински ви обичам и искрено ви желая доброто.

Устните на Расколников затрепериха.

– Да, желая ви го, сериозно го казвам – продължи той и леко, приятелски хвана Расколников за ръката, малко над лакътя, – сериозно ви казвам: обърнете внимание на болестта си. Още повече че сега фамилията ви е пристигнала при вас; за нея поне мислете. Вие трябва да се грижите за тях, да ги обграждате с внимание, а само ги плашите...

– Какво ви засяга? Откъде знаете това? Защо толкова се интересувате? Вие, значи ме следите и искате да ми покажете това!

– Любезни! Че нали от вас, от вас самия научих всичко. Вие и не забелязвате, че във вълнението си сам предварително изказвате всичко и на мене, и на другите. От господин Разумихин, Дмитрий Прокофич, вчера също научих много интересни подробности. Не, вие ме прекъснахте, а аз ще ви кажа, че поради вашата мнителност вие сте загубили дори здравия си поглед върху нещата. Ето например, ако щете, пак на същата тема, за звънчетата: такава скъпоценност, такъв факт (това е цял факт, нали!), аз просто така изцяло ви го издадох, аз, следователят! И нищо ли не виждате в това? Че ако аз поне малко ви подозирах, така ли трябваше да постъпя! Напротив, трябваше отначало да приспя подозренията ви и да не се издавам, че този факт ми е вече известен; да отвлека вниманието ви в противоположна посока и изведнъж да ви халосам с тъпото на брадвата по темето (според собствения ви израз): „А какво,

господине, сте благоволили да търсите в квартирата на убитата в десет часа вечерта, даже едва ли не в единадесет? А защо сте звънили със звънчето? А защо сте разпитвали за кръвта? А защо сте обърквали портиерите и сте ги подканяли да ви водят в участъка при полицейския поручик?" Ето как би трябвало да постъпя, ако имах поне капчица подозрения към вас. Би трябвало да взема от вас показания по всички правила, обиск да ви направя, а може би и да ви арестувам... Значи, аз не ви подозирам, щом съм постъпил иначе! А вие сте загубили здравия си поглед върху нещата и нищо не виждате, повтарям ви!

Расколников потрепери с цялото си тяло, така че Порфирий Петрович прекалено ясно забеляза това.

– Вие все лъжете! – извика той. – Аз не зная целите ви, но вие все лъжете... Одеве говорехте в друг смисъл и е невъзможно да съм сгрешил... Вие лъжете!

– Аз лъжа? – подхвана Порфирий, явно възбуден, но запазвайки най-весел и насмешлив вид и като че без ни най-малко да се тревожи от това какво мнение има за него господин Расколников. – Аз лъжа?... Добре, ами как постъпих аз с вас одеве (аз, следователят), като сам ви подсказах и издадох всички средства за защита и сам ви обясних цялата тази психология: „Болестта, значи, треската, уязвен бях; меланхолията и кварталните“ и прочие, и прочие? А? Хе-хе-хе! Макар че то впрочем – да ви кажа право – всички тези психологически средства за защита са крайно несъстоятелни, пък и с две остриета: „Болестта, значи, треската, видения, привиждаше ми се, не помня“, всичко това е така, но защо, любезни, когато си болен и трескав, все точно такива видения ти се привиждат, а не други? Можеха да са и други, нали? Така ли е? Хе-хе-хе-хе!

Расколников гордо и с презрение го погледна.

– С една дума – настойчиво и високо каза той, като стана и при това отблъсна леко Порфирий, – с една дума, аз искам да зная: смятате ли ме вие за съвсем свободен от подозрения или не! Кажете, Порфирий Петрович, кажете положително и окончателно и по-скоро, веднага!

– Ето ти задача! Трудна задача сте вие – извика Порфирий със съвсем весел, лукав и спокоен израз. – Пък и защо ви е да знаете, защо ви е притрябвало толкова много да знаете, когато още никой не ви безпокои! Че вие сте като дете, непременно трябва да пипнете огъня с ръце. И защо се безпокоите така? Защо сам така ни се натрапвате, по какви причини? А? Хе-хе-хе!

– Повтарям ви – извика разярен Расколников, – че не мога повече да понасям...

– Кое? Неизвестността ли? – прекъсна го Порфирий.

– Не бъдете язвителен! Аз не искам!... Казвам ви, че не искам!... Не мога и не искам!... Чувате ли! Чувате ли! – извика той, като пак удари с юмрук по масата.

– Че по-тихо де, по-тихо! Нали ще ни чуят! Сериозно ви предупреждавам: помислете за себе си. Аз не се шегувам! – каза шепнешком Порфирий, но този път на лицето му нямаше одевешния женски добродушен израз; напротив, сега той направо заповядваше – строго, смръщил вежди и сякаш изведнъж нарушавайки всички тайни и двусмислици. Но това трая само миг. Озадаченият отначало Расколников изведнъж изпадна в истинско изстъпление; но странно: той пак се покори на заповедта да говори по-тихо, макар и да беше в най-високия пароксизъм на яростта.

– Аз няма да позволя да ме мъчите – зашепна той изведнъж както одеве с болка и омраза, съзнавайки мигновено в себе си, че не може да не се подчини на заповедта и изпадайки от тази мисъл в още по-голяма ярост, – арестувайте ме, обискирайте ме, но благоволете да действате по формалния ред, а не си играйте с мене! Да не сте посмял!...

– Но не се безпокойте за формата – прекъсна го Порфирий с предишната лукава усмивка и сякаш дори с наслаждение, като му се любуваше, – аз, любезни, ви поканих сега по домашному, съвсем приятелски!

– Не желая вашето приятелство и плюя на него! Чувате ли? И ето на: вземам си фуражката и си отивам. Е, какво ще кажеш сега, ако имаш намерение да ме арестуващ?

Той сграбчи фуражката си и тръгна към вратата.

– А изненадата нима не искате да видите? – закиска са Порфирий, като отново го хвана малко над лакътя и го спря до вратата. Той явно ставаше все по-весел и оживен, което окончателно караше Расколников да излиза от кожата си.

– Каква изненада? Това пък какво е? – попита той, като изведнъж се спря и с

уплаха загледа Порфирий.

— Изненадата е ей тук, зад вратата, в квартирата ми, хе-хе-хе! (Той посочи с пръст заключената врата на преградката, която водеше към неговата държавна квартира.) Аз и с катинар го заключих, за да не избяга.

— Какво има? Къде? Какво е?... — Расколников се доближи до вратата и се опита да я отвори, но тя беше заключена.

— Заключена е, ето и ключа! — И наистина той му показа ключа, който извади от джоба си.

— Все лъжеш! — изкрещя в изстъпление Расколников, вече без да се сдържа. — Лъжеш, полишинел* проклет! — И се втурна към Порфирий, който се беше отдръпнал към вратата, но никак не беше се уплашил.

[* Палячо (фр.)]

— Аз всичко, всичко разбирам! — подскочи той към него. — Ти лъжеш и ме дразниш, за да се издам...

— Че вие повече от това не можете да се издадете, любезни Родион Романович. Че вие изпаднахте в изстъпление. Не крещете, аз мога да извикам хората си!

— Лъжеш, нищо няма да излезе! Викай хората си! Ти знаеше, че съм болен и искаше да ме дразниш до ярост, за да се издам, ето целта ти! Не, ти факти дай! Аз всичко разбрах! Ти нямаш факти, ти имаш само негодни, нищожни догадки, заметовски!... Ти познаваше характера ми, до изстъпление искаше да ме докараш, а после да ме стресне и изведнъж с попове и поемни лица... Тях чакаш, а? Какво се бавиш? Къде са? Давай ги насам!

— Какви поемни лица, любезничък! Като си въобрази човек нещо! Че така и според формата не може да се действа, както вие казвате, реда, миличък, не знаете... А формата няма да избяга, сам ще видите!... — мърмореше Порфирий, като се заслушваше към вратата.

Наистина в това време точно зад вратата на другата стая сякаш се чу шум.

— А, идат! — извика Расколников. — Ти си изпратил да ги повикат!... Ти си ги чакал! Ти си си направил сметката... Хайде давай ги насам всичките: поемните лица, свидетелите, каквото искаш... давай! Аз съм готов! Готов съм...

Но в този миг се случи нещо странно, нещо толкова неочаквано за нормалния ход на нещата, че, разбира се, нито Расколников, нито Порфирий Петрович можеха да предвидят такава развръзка.

VI

По-късно, когато си спомняше тази минута, Расколников си представяше всичко така.

Чулият се зад вратата шум изведнъж бързо нарасна и тя се откряна.

— Какво има? — извика с досада Порфирий Петрович. — Нали предупредих...

Отговор не последва веднага, но личеше, че зад вратата се намират няколко души и като че отблъскват някого.

— Но какво става там? — повтори разтревожен Порфирий Петрович.

— Доведете арестанта Николай — чу се нечий глас.

— Няма нужда! Махайте го! Да почака!... Защо се е вмъкнал тук? Що за безредие! — завика Порфирий, втурвайки се към вратата.

— Но той... — започна пак същият глас и изведнъж секна. Около две секунди, не повече, се водеше истинска борба; после изведнъж като че някой с все сила отблъсна някого и след това един много блед човек влезе направо в кабинета на Порфирий Петрович.

Видът на този човек на пръв поглед беше много странен. Той гледаше право пред себе си, но сякаш без да вижда никого. В очите му светеше решителност, но в същото време лицето му беше бледо като на мъртвец, сякаш го бяха довели на екзекуция. Съвсем побелелите му устни леко потрепераха.

Той беше още много млад, облечен като човек от простолудиято, среден на ръст, слаб, с остригана в кръг коса, с тънки, сякаш сухи черти на лицето. Неочаквано отблъснатият от него човек пръв се втурна след него в стаята и успя да го хване за рамото: това беше конвойният; но Николай си дръпна ръката и се отскубна от него още

веднъж.

На вратата се стълпиха няколко любопитни. Някой от тях напиреха да влязат. Всичко описано стана почти в един миг.

– Махай се, рано е още! Почакай, докато те извикам!... Защо го доведохте по-рано? – мърмореше безкрайно недоволен Порфирий Петрович. Но Николай изведнъж падна на колене.

– Какво правиш? – извика Порфирий изумен.

– Виновен съм! Мой е грехът! Аз съм убиецът! – изведнъж произнесе Николай, като че малко задъхвайки се, но с доста висок глас.

Около десет секунди всички млчаха като вцепенени, дори конвойният отстъпи назад и вече не се приближи до Николай, а се отдръпна машинално до вратата и застана неподвижен.

– Какво? – извика Порфирий Петрович, излизайки от мигновеното вцепенение.

– Аз съм... убиецът... – повтори Николай, като помълча мъничко.

– Как... ти... Как... Кого си убил?

Порфирий Петрович явно се обърка. Николай пак помълча.

– Альона Ивановна и сестра й, Лизавета Ивановна, аз ги... убих... с брадва.

Помъти ми се умът – добави изведнъж и пак млъкна. Той продължаваше да стои на колене.

Порфирий Петрович стоя няколко минути, сякаш обмисляше, но изведнъж пак се съвзе и замаха с ръце към неканените свидетели. Те веднага се махнаха и вратата се притвори. После погледна стоящия в ъгъла Расколников, който като безумен гледаше Николай, и тръгна към него, но изведнъж се спря, погледна го, премести веднага погледа си на Николай, после пак на Расколников, после пак на Николай и изведнъж, сякаш загубил контрол над себе си, пак се нахвърли върху Николай.

– Какво бързаш да ми разправяш, че ти се бил помътил умът! – извика му той почти със злоба. – Още не съм те питал помътен ли ти е бил умът или не... казвай: ти ли ги уби?

– Аз съм убиецът... давам показания... – произнесе Николай.

– Е-ех! С какво ги уби?

– С брадва. Носех си.

– Ех, че бърза! Сам ли? Николай не разбра въпроса.

– Сам ли ги уби?

– Сам. А Митка е невинен и няма нищо общо с това.

– Ти за Митка не бързай! Е-ех!... Но как, как си успял тогава да избягаш по стълбите? Нали портиерите са ви срещнали и двамата?

– Аз нарочно... тогава... тичах с Митка – бързо отговори Николай, като че се беше приготвил предварително.

– Е, да, така си и мислех! – злобно извика Порфирий. – Чужди думи повтаря! – измърмори той сякаш на себе си и изведнъж пак видя Расколников.

Той явно така се бе залисал с Николай, че за миг дори беше забравил за Расколников. Сега внезапно се опомни, дори се смути...

– Родион Романович, любезни! Извинете – спусна се той към него, – така не бива; моля ви... вие тук няма защо... и аз самият... виждате ли какви изненади!... Моля ви! И като го хвана за ръката, той му посочи вратата.

– Вие май не го очаквахте? – каза Расколников, който, разбира се, още нищо не схващаше ясно, но вече беше успял да се съвземе.

– Че и вие, любезни, не сте го очаквали. Я вижте ръчицата ви как трепери! Хе-хе!

– Че и вие треперите, Порфирий Петрович.

– И аз треперя; не съм очаквал!...

Те вече стояха до вратата. Порфирий нетърпеливо чакаше Расколников да мине.

– А изненадата няма ли да ми я покажете? – каза изведнъж Расколников.

– Приказва, а зъбите му още тракат, хе-хе! Ироничен човек сте вие! Хайде, довиждаме.

– А според мене, сбогом!

– Това един Господ знае, един Господ знае! – измърмори Порфирий Петрович с някак изкривена усмивка.

Минавайки през канцеларията, Расколников забеляза, че мнозина вторачено го

изгледаха. В чакалнята, сред тълпата, той успя да забележи двамата портиери от онази къща, които беше подканвал тогава през нощта да го водят при кварталния. Те стояха и чакаха нещо. Но едва бе излязъл на стълбището, и изведнъж чу зад себе си пак гласа на Порфирий Петрович. Като се обърна, видя, че онзи го настига, целият запъхтан.

– Една думичка, Родион Романович; то всичко това ще стане, както Бог го нареди, но все пак ще се наложи за някои неща да ви разпитам по формалния ред... та ние пак ще се видим, да.

И Порфирий се спря пред него с усмивка.

– Да – добави той още веднъж.

Можеше да се помисли, че иска да каже още нещо, но някак не му се обърна езикът.

– А вие, Порфирий Петрович, извинете за одевете... аз се по-разгорещих – започна Расколников, вече съвсем дошъл на себе си и с непреодолимо желание да прояви нахалство.

– Нищо, нищо... – поде Порфирий почти радостно. – И аз самият... жлъчен характер имам, признавам си, признавам си! Та ще се видим, значи. Ако даде Господ, много пъти още ще се виждаме!

– И напълно ще се опознаем взаимно? – подхвана Расколников.

– И напълно ще се опознаем взаимно – съгласи се Порфирий Петрович и като присви очи, доста сериозно го погледна. – Сега на имен ден ли отивате?

– На погребение.

– Ах, да, на погребение! Само здравето си пазете, здравето...

– Аз пък просто и не знам какво да ви пожелаая от своя страна! – подхвана Расколников, който вече слизаше по стълбите, но изведнъж пак се обърна към Порфирий: – Бих ви пожелал по-големи успехи, но нали виждате колко е комична длъжността ви!

– Че защо комична? – веднага наостри уши Порфирий Петрович, който също вече беше се обърнал, за да си върви.

– Ами да, ето този нещастен Миколка вие навярно кой знае как сте го тормозили и мъчили, психологически тоест, по вашия метод, докато си признае; навярно ден и нощ сте му втъппявали: „Ти си убиецът, ти си убиецът!“ – е, а сега, когато той вече си призна, вие пак ще започнете непрекъснато да го тормозите: „Лъжеш, значи, не си ти убиецът! Не си могъл да бъдеш! Чужди думи повтаряш!“ Е, как, кажете, да не е комична длъжността ви?

– Хе-хе-хе! Забелязали сте все пак, че сега казах на Николка, че „повтаря чужди думи“?

– Как да не забележа!

– Хе-хе! Остроумен сте, остроумен. Всичко забелязвате. Истински жив ум! И тъкмо комичната страна намирате... хе-хе! Нали измежду писателите, казват, у Гогол тази черта била най-развита!

– Да, у Гогол.

– Да, у Гогол... до следващата ни приятна среща.

– До следващата ни приятна среща... Расколников си отиде право въкъщи. Той беше толкова объркан и смутен, че след като се прибра и се хвърли на дивана, близо четвърт час му беше нужен само за да си почине и за да приведе що-годе в ред мислите си. За Николай не се и залавяше да мисли: той чувстваше, че е потресен; че в признанието на Николай има нещо необяснимо, изумително, което сега за нищо на света не може да разбере. Но признанието на Николай беше действителен факт. Последствията от този факт веднага му станаха ясни, лъжата не можеше да не се разкрие и тогава ще се захванат пак с него. Но поне дотогава той е свободен и трябва непременно да направи нещо за себе си, защото опасността е неминуема.

Обаче в каква степен? Положението бе започнало да се изяснява. Припомняйки си в чернова, най-общо цялата одевешна сцена с Порфирий, той не можа да не потръпне още веднъж от ужас. Разбира се, още не знаеше всички цели на Порфирий, не можеше да вникне във всичките му одевешни сметки, но част от играта беше разкрита и, разбира се, никой по-добре от него не можеше да разбере колко страшен беше за него този „ход“ в играта на Порфирий. Още малко – и той можеше да се издаде, напълно, този път наистина. Познавайки болезнеността на характера му, схванал го от пръв поглед

вярно и проникнал в него, Порфирий беше действал, макар и прекалено решително, но почти точно. Безспорно Расколников беше успял вече преди това прекалено много да се издаде, но до факти все пак още не беше се стигало; все още това беше само относително. Но правилно ли, правилно ли разбира сега всичко? Не греши ли? Към какъв резултат точно се бе стремил Порфирий днес? Наистина ли беше приготвил нещо? И какво именно? Наистина ли чакаше нещо или не? Как ли щяха да се разделят днес, ако не беше дошла неочакваната катастрофа благодарение на Николай?

Порфирий разкри почти цялата си игра, рискува, разбира се, но я разкри и (все му се струваше на Расколников), ако действително Порфирий разполагаше с нещо повече, той щеше да разкрие и него. Каква беше тази „изненада“? Подигравка ли? Означаваше ли нещо или не? Можеше ли зад това да се крие нещо поне подобно на факт, на сигурно обвинение? Вчерашният човек? Къде изчезна той? Къде беше днес? Защото, ако Порфирий наистина разполага с нещо сигурно, то, разбира се, е във връзка с вчерашния човек...

Той седеше на дивана, навел глава, с лакти на коленете и закрил лицето си с ръце. Нервните тръпки продължаваха да разтърсват цялото му тяло. Най-после стана, взе си фуражката, помисли и тръгна към вратата.

Той някак предчувстваше, че поне за днешния ден почти със сигурност може да се смята в безопасност. Изведнъж усети в сърцето си почти радост: доця му се да отиде час по-скоро при Катерина Ивановна. За погребението, разбира се, беше закъснял, но за помена ще успее и там, сега, ще види Соня.

Той се спря, помисли и болезнена усмивка се появи на устните му.

„Днес! Днес! – повтори си той наум. – Да, още днес! Така трябва...”

Тъкмо понечи да отвори вратата, когато тя изведнъж се заотваря сама. Той се разтрепери и отскочи назад. Вратата се отваряше бавно и изведнъж се подаде една фигура – на вчерашния човек изпод земята.

Човекът се спря на прага, погледна мълчаливо Расколников и прекрачи в стаята. Той беше съвсем като вчера, същата фигура, пак така облечен, но в лицето и в погледа му бе настъпила голяма промяна, гледаше сега някак опечалено и като постоя малко, дълбоко въздъхна. Оставаше само още да си подпре бузата с ръка и да склони глава встрани, за да заприлича съвсем на жена.

– Какво искате? – попита Расколников примрял. Човекът помълча и изведнъж му се поклони дълбоко, едва ли не до земята. Поне докосна пода с пръста на дясната си ръка.

– Какво правите? – извика Расколников.

– Виновен съм – тихо произнесе човекът.

– В какво?

– В зловни мисли. Двамата се гледаха.

– Обидно ми стана. Когато тогаз идвахте, може би нетрезвен, и викахте портиерите в участъка, и за кръвта питахте, обидно ми стана, че ви пуснахме така и ви взехме за пиян. И толкоз обидно, че чак съм не ме хващаше. И понеже запомних адреса, идвахме, значи, вчера тук и питахме...

– Кои сте идвали? – прекъсна го Расколников, който веднага започна да си припомня.

– Аз, тоест, ви обидих.

– А-а, вие сте от онази къща?

– Да, аз също стоях тогаз до портата, забравихте ли? Аз и работилница имам там, открай време. Кожар съм, занаятчия, вземам поръчки... а най-вече обидно ми стана...

И изведнъж Расколников ясно си спомни цялата сцена онзи ден при портата, сети се, че освен портиерите там имаше и още няколко души, имаше и жени. Спомни си един глас, който предлагаше да го отведат право в участъка. Лицето на говорещия не можеше да си припомни и дори сега не го позна, но помнеше, че той дори нещо му отговори тогава, обърна се към него...

Та ето, значи, как завършва целият този вчерашен ужас. Най-ужасна беше мисълта, че наистина едва не загина, едва не се погуби заради такова нищожно обстоятелство. Значи освен за наемането на квартирата и разговорите за кръвта този човек нищо друго не може да разкаже. Значи и Порфирий не разполага с нищо, с нищо освен това не на себе си, с никакви факти освен психологията, която бе нож с две

остриета, с нищо положително. Значи, ако не се явят никакви нови факти (а те не трябва вече да се явяват, не трябва, не трябва!), то... то какво могат да му направят? С какво могат да го разобличат окончателно, дори ако го арестуват? И, значи, Порфирий едва сега, едва преди малко е научил за квартирата, а досега не е знаел.

– Вие ли казахте днес на Порфирий... че съм идвал? – извика той поразен внезапно от тази мисъл.

– На кой Порфирий?

– Пристава по следствените дела.

– Аз му казах. Портиерите тогава не отидоха, но аз отидох.

– Днес?

– Малко преди вас бях. И всичко чух, всичко, как той ви измъчваше.

– Къде? Как? Кога?

– Ами пак там, зад преградката седях през цялото време.

– Как? Значи вие сте били изненадата? Но как е могло да се случи това? Моля ви се!

– Щом видях – започна занаятчията, – че портиерите, като им казах, не поискаха да отидат, защото било вече късно, а можело той да вземе дори да се ядоса по кое време му идват, стана ми обидно и сън не ме хващаше, и взех да разпитвам. А като разучих вчера, днес вече отидох. Първия път отидох – нямаше го. След един час отидох – не ме приеха, трети път отидох – пуснаха ме. Взех да му разправам всичко, както си беше, а той взе да скача из стаята и се бие с юмрук в гърдите. „Какво – казва, – разбойници, правите с мене? Да знаех за такова нещо, със стражари щях да го докарам!“ После изтича, извика някого и взе да говори с него в ъгъла, а после пак дойде при мене и взе да разпитва и да ругае. И много ме упрекваше: а аз му разправих всичко и му казах, че на вчерашните ми думи нищо не сте посмели да ми отговорите и че не сте ме познали. И той тогава пак започна да тича и все се удряше в гърдите и се сърдеше, и тичаше, а като доложиха за вас, хайде – казва, – мини зад преградката, стой засега, не мърдай, каквото и да чуеш – и ми донесе там стол и ме заключи – може и тебе да повикам – казва. А като доведоха Николай, той тогава, след като си излязохте, ме изведе.

– Аз тебе – казва, – пак ще те викам и още ще те разпитвам...

– А Николай пред тебе разпитва ли го?

– Като ви изведе вас, и мене веднага ме изведе и започна да разпитва Николай. Занаятчията млъкна и изведнъж пак се поклони, като докосна с пръст пода.

– За клеветата и за злобата ми простете.

– Бог ще ти прости – отговори Расколников и веднага след тези думи занаятчията му се поклони, но вече не до земята, а до пояс, бавно се обърна и излезе от стаята. „Всичко е с две остриета, сега всичко е с две“ – повтаряше Расколников и излезе от стаята по-бодър от когато и да било.

„Сега тепърва има да се преборим“ – със злобна усмивка каза той, слизайки по стълбите. А злобата беше отправена към самия него; той с презрение и срам си спомняше за своето „малодушие“.

Част пета

I

Утрото след съдбоносното за Пьотр Петрович обяснение с Дунечка и Пулхерия Александровна донесе своето отрезвяващо въздействие и върху него. За най-голямо свое неудоволствие той бе принуден малко по малко да приеме за свършен и непоправим факт онова, което вчера му се струваше още почти фантастично произшествие, макар и станало, но все пак сякаш още невъзможно. Отровната змия на засегнатото самолюбие цяла нощ впиваше зъби в сърцето му. Като стана от леглото, Пьотр Петрович веднага се погледна в огледалото. Той се страхуваше да не би през нощта да му се е спускала жлъчката. Но в това отношение всичко беше благополучно и като погледна своето благородно, бяло и малко затлъстяло напоследък лице, Пьотр Петрович дори се утеша за миг с твърдото намерение да си намери друга годеница, и то може би още по-добра,

но веднага се опомни и енергично плю встрани, с което предизвика мълчаливата, но саркастична усмивка на своя млад приятел и съквартирант Андрей Семьонович Лебезятников. Пьотр Петрович забеляза тази усмивка и веднага я сложи в сметката на своя млад приятел. Напоследък той бе успял да запише в сметката му много неща. Злобата му се удвои, когато изведнъж се сети, че не трябваше да разправя на Андрей Семьонович за случилото се вчера. Това беше втората му грешка през вчерашния ден, направена необмислено, от прекалена експанзивност, във възбудено състояние... После през цялата тази сутрин като за проклетия се започнаха неприятност след неприятност. Дори в Сената го очакваше някакъв неуспех във връзка с делото, с което се бе заел. Но особено го ядоса хазаинът на квартирата, която беше наел от него предвид скорошната си женитба и която ремонтиреше за своя сметка: този хазаин, някакъв забогатял немец занаятчия, за нищо на света не се съгласяваше да развали току-що подписания договор и настояваше да му се плати пълна неустойка по договора, въпреки че Пьотр Петрович му оставяше квартирата почти напълно ремонтирана. По същия начин и в магазина за мебели за нищо на света не искаха да върнат нито рубла от капарото за купените, но още непренесни в квартирата мебели. „Няма да се ожения заради мебелите я!“ – скръцаше със зъби Пьотр Петрович и в същото време още веднъж го изпълни отчаяна надежда. „Нима наистина всичко това така безвъзвратно рухна и се свърши? Не може ли да опитам още веднъж?“ Мисълта за Дунечка още веднъж сладко присви сърцето му. С мъка изтърпя тази минута и, разбира се, ако беше възможно още сега, само със силата на желанието си, да умъртви Расколников, Пьотр Петрович незабавно би произнесъл това желание.

„Грешка беше и това, че не им давах никакви пари – мислеше той, връщайки се тъжен в стаичката на Лебезятников. – И защо, дявол да го вземе, станах изведнъж такъв скръндза? Нямах дори нищо предвид! Възнамерявах да ги подържа в мизерия и да ги докарам дотам, че да гледат на мене като на провидение, а пък те!... Пфу!... Не, ако им бях дал през всичкото това време например едно хиляда и петстотин за чейз и подаръци, за разни там кутийки, несесери, медальони, платове и други боклуци от магазина на Кноп и от английския магазин, работата щеше да е по-проста и... по-сигурна! Нямах толкова лесно да ми откажат сега! Това са такъв тип хора, че непременно биха се сметнали задължени да върнат в случай на отказ и подаръците, и парите; а щеше да им е тежко и жал да ги връщат. Пък и съвестта щеше да ги гризе: как така изведнъж да изгониш човек, който досега е бил толкова щедър и твърде деликатен?... Хм! Сбърках!“ И като скръцна със зъби, Пьотр Петрович веднага се нарече глупак – наум, разбира се.

Стигнал до това заключение, той се прибра вкъщи два пъти по-зъл и ядосан, отколкото беше излязъл. Приготвленията за помена в стаята на Катерина Ивановна привлякоха отчасти любопитството му. Той още вчера бе чул някои неща за този помен; дори се сети, че и него май го бяха поканили, но зает със собствените си грижи, не бе обърнал внимание на нищо. Като побърза да се осведоми от г-жа Липевехзел, която в отсъствието на Катерина Ивановна (отишла на гробищата) слагаше масата, той разбра, че трапезата ще бъде тържествена, че са поканени почти всички квартиранти, че е поканен дори Андрей Семьонович Лебезятников въпреки кавгата му с Катерина Ивановна и най-после – самият той, Пьотр Петрович, не само е поканен, но дори го очакват с голямо нетърпение, защото той е почти най-важният гост измежду всички квартиранти. Самата Амалия Ивановна беше поканена също много почтително въпреки всички минали недоразумения и затова сега домакинстваше и шеташе, което почти й доставяше удоволствие, а освен това тя, макар и в траур цялата беше в ново, в коприна, богато издокарана и се гордееше с това. Всички тези факти и сведения наведоха Пьотр Петрович на една мисъл и той влезе в стаята си, тоест в стаята на Андрей Семьонович Лебезятников, малко замислен. Работата беше там, че той разбра също, че между поканените е и Расколников.

Цялата тази сутрин Андрей Семьонович, който знае защо, си седя вкъщи. Между този господин и Пьотр Петрович се бяха установили някакви странни, впрочем донякъде и естествени отношения: Пьотр Петрович го презираше и ненавиждаше дори безгранично почти от деня, в който заживя при него, но същевременно сякаш малко се страхуваше от него. Той дойде да живее тук след пристигането си в Петербург не само защото беше скъперник и искаше да направи икономия, макар това и да беше почти главната причина, но и по друга причина. Още в провинцията беше слушал за Андрей Семьонович,

своя бивш храненик, като за един от най-напредничавите млади прогресисти и дори като за човек със значителна роля в някои интересни и прословути кръгове. Това бе поразило Пьотр Петрович. Тези именно могъщи, всезнаещи, презиращи всички и разобличаващи всичко кръгове отдавна вече вдъхваха на Пьотр Петрович някакъв особен страх, впрочем съвсем неопределен. Разбира се, той самият, и то в провинцията, не можеше да си даде дори приблизително точна представа за тези неща. Беше чувал както всички, че съществуват особено в Петербург някакви прогресисти, нихилисти, разобличители и пр., и пр., но като мнозина преувеличаваше и изопачаваше смисъла и значението на тези имена до нелепост. Най-много от всичко се боеше, от няколко години вече, от разобличаване и това беше най-главната причина за непрекъснатото му, прекалено безпокойство особено когато мечтаеше да се премести на работа в Петербург. В това отношение той беше, както се казва, напласен, както биват напласени понякога малките деца. Преди няколко години в провинцията, когато едва започваше своята кариера, се бе натъкнал на два случая, при които безпощадно бяха разобличени двама доста важни губернски чиновници, на които той дотогава се беше облягал и които го покровителстваха. Единият случай завърши някак особено скандално за разобличеното лице, а другият едва не свърши доста плачевно. Ето защо Пьотр Петрович бе решил след пристигането си в Петербург незабавно да разучи каква е работата и ако трябва за всеки случай, предварително да спечели благоволенieto на „нашето младо поколение“. В това отношение той се надяваше на Андрей Семьонович и при посещението например у Расколников вече беше се научил горе-долу да повтаря някои и други чужди мисли.

Разбира се, той скоро успя да види, че Андрей Семьонович е крайно пошло и простовато човече. Но това ни най-малко не разколеба и не окуражи Пьотр Петрович. Дори да се беше уверил, че всички прогресисти са същите такива глупчовци, и тогава безпокойството му не би изчезнало. Всъщност всички тези учения, мисли, системи (с които Андрей Семьонович просто се нахвърли върху него) никак не го интересуваха. Той си имаше своя собствена цел. Необходимо му беше само час по-скоро и незабавно да разбере: какво и как е станало тук? Имат ли сила тези хора или не? Има ли от какво да се страхува лично той или не? Ще го изобличат ли, ако предприеме еди-какво си или няма да го разобличат? А ако го изобличат, за какво именно и за какво всъщност изобличават сега? Нещо повече: не може ли човек някак си да се сближи с тях и да ги позалъже, ако те наистина са силни? Необходимо ли е това или не? Не може ли например с нещо да си помогне в кариерата именно пак с тяхна помощ? С една дума пред него стояха стотици въпроси.

Този Андрей Семьонович беше изпит и жълтеникав човек, нисък, чиновник някъде, много светлорус, с бакенбарди като кюфтета, с които той много се гордееше. Освен това почти винаги го боляха очите. Имаше доста меко сърце, но говореше твърде самоуверено, а понякога дори прекалено оперено – което при фигурата му беше почти винаги смешно. Той беше впрочем един от квартирантите, които Амалия Ивановна уважаваше – тоест не пиянстваше и редовно си плащаше наема. Въпреки всички тези достойнства Андрей Семьонович наистина беше глуповат. А към прогреса и към „нашето младо поколение“ се бе присламчил от амбиция. Беше един от безчисления и разнолик легион пошли хора, жалки недоносчета и ненаучили нищо до края чудаци, които веднага се присъединяват непременно към най-модната разпространена идея, за да я омърсят веднага, за да окарикатурят в миг всичко, на което самите те понякога искрено служат.

Впрочем Лебезятников, дори независимо от това, че беше много добричък, също започна отчасти да не понася своя съквартирант и бивш опекун Пьотр Петрович. Това стана и от двете страни някак неусетно и взаимно. Колкото и простоват да беше Андрей Семьонович, той все пак започна постепенно да разбира, че Пьотр Петрович го мами и тайно го презира и че „той не е точно такъв човек“. Беше се опитвал да му изложи системата на Фурие и теорията на Дарвин, но Пьотр Петрович особено напоследък започна да слуша някак прекалено саркастично, а в последно време – дори да ругае. Работата беше там, че той по инстинкт взе да разбира, че Лебезятников не само е пошличко и глуповато човече, но може би и лъжец и че няма никакви по-значителни връзки дори в своя кръг, а само е дочул това-онова преразказано от трето лице; нещо повече: че той може би не познава добре и своята пропагандна работа, защото прекалено се обърква и че е немислимо да е изобличител! Ще отбележим

мимоходом, че Пьотр Петрович през тези десетина дни охотно приемаше (особено в началото) от Андрей Семьонович дори твърде странни похвали, тоест не възразяваше например и си мълчеше, когато Андрей Семьонович му приписваше готовността да съдейства за предстоящото бързо организиране на новата „комуна“ някъде на улица Мещанская; или например да не пречи на Дунечка, ако ѝ хрумне още през първия месец на брака им да си намери любовник; или да не кръщава бъдещите си деца и пр., и пр. – все в този дух. Пьотр Петрович по навик не възразяваше, когато му се приписваха такива качества, и приемаше да го хвалят дори по този начин – толкова приятна му беше всяка похвала.

Пьотр Петрович, който тази сутрин беше обменил по някакви причини няколко петпроцентови облигации, седеше до масата и броеше пачките банкноти. Андрей Семьонович, който почти никога нямаше пари, се разхождаше из стаята и се правеше, че гледа на всички тези пачки равнодушно и дори с пренебрежение. Пьотр Петрович за нищо на света не би повярвал например, че Андрей Семьонович наистина може да гледа равнодушно толкова пари; а Андрей Семьонович на свой ред с горчивина си мислеше, че Пьотр Петрович може би наистина е способен така да мисли за него и дори навярно се радва, че има случай да подразни и ядоса своя млад приятел с наредените пачки банкноти, напомняйки му неговото нищожество и цялата разлика, която уж съществуваше между тях. Той го намираше този път необичайно нервен и невнимателен, въпреки че Андрей Семьонович беше готов да развие пред него любимата си тема за създаването на нова, особена „комуна“. Кратките възражения и забележки, които Пьотр Петрович цедеше в промеждутъците между тракането на топчетата на сметалото, бяха пропити със съвсем явна и преднамерена неучтива насмешка. Но „хуманният“ Андрей Семьонович приписваше настроението на Пьотр Петрович на въздействието на вчерашното скъсване с Дунечка и гореше от желание по-скоро да заговори на тази тема: той имаше какво прогресивно и пропагандно да каже по този повод, което би могло да утешава почитания му приятел и „несъмнено“ да бъде от полза за по-нататъшното му развитие.

– Какъв помен урежда тази... вдовицата де? – попита изведнъж Пьотр Петрович, прекръсвайки Андрей Семьонович на най-интересното място.

– Да не би да не знаете; нали говорих вчера с вас на същата тема и изложих възгледите си за всички тези обреди... Та тя нали и вас покани, аз чух. Вие самият говорихте с нея вчера...

– Никак не съм очаквал, че тази глупава голтачка ще пръсне за ядене всички пари, които получи от онзи, другия глупак... Расколников. Дори се учудих сега, като минавах, такива приготовления, вина!... Повикали са няколко келнери, това е чиста глупост! – продължаваше Пьотр Петрович, като разпитваше и насочваше така разговора сякаш с някаква цел. – Какво? Вие казвате, че и мене са канили? – изведнъж добави той, вдигайки глава. – Кога? Не помня. Впрочем аз няма да отида. Какво ще правя там? Вчера говорих с нея, мимоходом, за възможността да получи като мизерстваща вдовица на чиновник едногодишна заплата във вид на еднократна помощ. Та да не би затова да ме кани? Хе-хе!

– Аз също нямам намерение да ходя – каза Лебезятников.

– А, само това оставаше! Със собствените си ръце сте я пребили. Разбира се, ще ви е срам, хе-хе-хе!

– Кого съм пребил? Кого? – сепна се изведнъж и чак се изчерви Лебезятников.

– Ами че Катерина Ивановна, преди около месец, ако не се лъжа!... Чух това, вчера... Та ето ги убежденията, значи!... И женският въпрос е отишъл по дяволите. Хе-хе-хе!

И Пьотр Петрович, сякаш удовлетворен, се зае пак да трака на сметалото.

– Всичко това са празни приказки и клевета! – избухна Лебезятников, който винаги се страхуваше от напомнянето на тази история. – Изобщо не беше така! Беше съвсем друго... Невярно са ви предали; клюка! Аз тогава просто се защитавах. Тя първа се нахвърли да ме дере! Целия ми бакенбард изскуба... На всеки човек е позволено, надявам се, да защитава личността си. При това аз никому няма да позволя да упражни над мене насилие... По принцип. Защото това е почти деспотизъм. Какво можех да направя: да продължавам да стоя пред нея? Аз само я отблъснах.

– Хе-хе-хе! – продължаваше злобно да се подсмива Лужин.

– Вие се заяждате, защото самият сте разсърден и ядосан... А това са глупости и нямат нищо общо с женския въпрос! Вие погрешно го схващате; аз дори смятам, че щом

жената е равна на мъжа във всичко, дори в силата (което вече се твърди), значи и в този случай трябва да има равенство. Разбира се, аз после размислих, че такъв въпрос всъщност не бива да съществува, защото сбивания не трябва да има и защото случаи на сбивания в бъдещото общество са немислими... и защото е странно, разбира се, да доказвам равенството си с бой. Не съм толкова глупав... макар че сбивания впрочем стават... тоест в бъдеще няма да стават, а сега ето на, още стават... пфу! По дяволите! С вас човек се обърква! Аз няма да отида на почерпката не защото се случи тази неприятност. Аз просто по принцип няма да отида, за да не участвам в този гнусен предразсъдък, ето защо! Впрочем можеше и да се отиде, само така, за да се посмее човек... Но жалко, че няма да има попове. Тогава непременно бих отишъл.

– Тоест щяхте да седнете на чужда трапеза и веднага да плюете на нея, както на тези, които са ви поканили. Така ли?

– Съвсем не да плюя, а да протестирам. С полезна цел. Аз мога косвено да допринеса за развитието и за пропагандата. Всеки човек е длъжен да възпитава и да пропагандира и може би колкото по-рязко, толкова по-добре. Аз мога да хвърля идея, зърно... От това зърно ще израсне факт. С какво ги обиждам? Отначало ще се обидят, а после ще видят, че съм им принесъл полза. Ето у нас обвиняваха преди Теремиева (същата, която сега е в комуната), че когато напуснала семейството и... се отдала, писала на майка си и баща си, че не иска да живее сред предразсъдъци и встъпва в граждански брак, че уж това било прекалено грубо спрямо бащите, че можело да бъдат пощадени, да се напише по-меко. Според мене това са глупости и съвсем не е необходимо по-меко отношение, напротив, напротив, именно тук трябва да се протестира. Ето Варенц седем години живяла с мъжа си, две деца изоставила, направо заявила на мъжа си в писмото: „Разбрах, че с вас не мога да бъда щастлива. Никога няма да ви простя, че сте ме лъгали, крили сте от мене, че съществува друго обществено устройство, комуните. Неотдавна научих всичко това от един великодушен човек, на когото се и отдадох и с когото образувам комуна. Казвам го направо, защото смятам за безчестно да ви лъжа. Правете, каквото искате. Не се надявайте, че ще можете да ме върнете, много сте закъснели. Желая ви щастие.“ Ето как се пишат писма от този род!

– А тази Теремиева не е ли същата, за която тогава казахте, че сключва вече трети граждански брак?

– Само втори, ако трябва да сме справедливи! Но и четвърти да беше, и петнадесети, всичко това е глупост! И ако някога съм съжалявал, че майка ми и баща ми са умрели, то е именно сега, разбира се. Няколко пъти даже съм си мечтал какъв протест бих им тръснал, ако бяха още живи! Нарочно щях да наглася всичко... Какво ще ми говорят за самостоятелност, пфу! Щях да им дам да разберат! Щях да ги смая! Наистина жалко, че нямам никого!

– За да го смаете! Хе-хе! Е, това нека бъде, както вие искате – прекъсна го Пьотр Петрович, – но ми кажете следното: нали познавате тази, дъщерята на покойника, слабицката. Чиста истина е това, което приказват за нея, нали?

– Че какво от това? Според мене, тоест според моето лично убеждение, това именно е най-нормалното състояние на жената. Защо не? Тоест *distinguons**.

[* Да прави разлика (фр.)]

В съвременното общество то, разбира се, не е съвсем нормално, защото е насилствено, а в бъдещото е съвсем нормално, защото е свободно. Пък и сега тя е имала право: страдала е, а това е бил нейният фонд, така да се каже, капитал, с който е имала пълно право да се разпорежда. Разбира се, в бъдещото общество от фондове няма да има нужда; на нейната роля ще има друго значение, ще бъде строго и рационално обоснована. А що се отнася лично до София Семьоновна, то понастоящем аз гледам на постъпките и като на енергичен и олицетворен протест срещу устройството на обществото и дълбоко я уважавам за това; дори се радвам, като я гледам!

– А на мене ми разправяха, че именно вие сте я изгонили оттук, от квартирата! Лебезятников просто побесня.

– Още една клевета! – закрещя той. – Съвсем, съвсем друга беше работата! Това вече абсолютно не е така! Всичко това Катерина Ивановна го измисли тогава, защото нищо не разбра! И изобщо не съм се присламчвал към София Семьоновна! Аз просто я възпитавах, най-безкористно, стараех се да събудя в нея протест... На мене само протестът ми беше нужен, пък и София Семьоновна самата не можеше повече да остане

тук, в квартирата!

– Да не би да сте я викали в комуната?

– Вие все се надсмивате и, позволете да ви кажа, много неуместно. Вие нищо не разбирате. В комуната такива роли няма. Комуната затова именно се урежда, за да няма такива роли. В комуната тази роля ще измени цялата си сегашна същност и което тук е глупаво, там ще стане умно, което тук, при сегашните обстоятелства, е неестествено, там ще стане съвсем естествено. Всичко зависи от това в каква обстановка и в каква среда е човек. Средата е всичко, а самият човек е нищо. А със София Семьоновна аз съм в добри отношения и сега, което може да ви послужи за доказателство, че тя никога не ме е смятала за свой враг и човек, който я е обидил. Да! Аз искам да я привлека сега в комуната, но само че със съвсем, съвсем други намерения. Защо се смеете? Ние искаме да основем наша комуна, отделна, само че на по-широки основи, отколкото досега. Ние сме отишли по-напред в убежденията си. Ние повече отричаме! Да беше станал Добролюбов от гроба си, аз бих поспорил с него. А Белински съвсем бих унищожил! Но засега продължавам да възпитавам София Семьоновна. Тя е прекрасна, прекрасна натура!

– И вие използвате тази прекрасна натура, а? Хе-хе!

– Не, не! О, не! Напротив!

– Е, чак пък напред? Хе-хе-хе! Ама че го казахте!

– Но повярвайте ми! И поради какви причини бих крил от вас, кажете, моля ви се! Напротив, това дори на мене самия ми е странно: с мене тя е някак подчертано, някак плахо целомъдрена и свенлива!

– И вие, разбира се, я възпитавате... хе-хе! Доказвате й, че цялата тази свенливост е измислица?...

– Съвсем не! Съвсем не! О, колко грубо колко глупаво даже – простете ми – разбирате вие думата „възпитание“! Н-ни-що не разбирате! О, Боже, колко сте още... неподготвен! Ние се стремим да освободим жената, а вие все за едно си мислите... Оставяйки настрана въпроса за целомъдрието и женската свенливост, като неща сами по себе си безполезни и дори предразсъдъчни, аз напълно, напълно, приемам нейната целомъдреност спрямо мен, защото в това отношение тя е съвсем свободна, това е нейно право. Разбира се, ако тя самата ми кажеше: „Искам да те имам“, аз бих се смятал много щастлив, защото девойката ми харесва много, но сега, сега поне, разбира се, никой и никога не се е отнасял с нея по-вежливо и учтиво от мене, с по-голямо уважение към нейното достойнство... аз чакам и се надявам – нищо повече!

– По-добре й подарете нещо. Хващам се на бас, че за това не сте и помислили.

– Вие н-нищо не разбирате, казах ви! Разбира се, положението й е такова, но тук въпросът е друг! Съвсем друг! Вие просто я презирате. Виждайки факт, който погрешно смятате достоен за презиране, вие вече отказвате на едно човешко същество хуманно отношение. Вие още не знаете каква натура е тя! Ядосвам се само, че някак съвсем престана да чете и вече не взема от мене книги. А преди вземаше. Жалко е също, че въпреки цялата си енергия и решимост да протестира – което тя вече доказва веднъж – все още й липсва сякаш самостоятелност, така да се каже, независимост, липсва й отрицание, за да се отърси окончателно от известни предразсъдъци и... глупости. Въпреки това тя отлично разбира някои въпроси. Тя например великолепно разбира въпроса за целуването на ръка, тоест, че мъжът оскърбява жената, като й целува ръка, защото с това й подчертава нейното неравенство. Ние бяхме разисквали този въпрос и аз веднага й разказах. За работническите съюзи във Франция тя също слуша внимателно. Сега й разяснявам въпроса за свободното влизане в стаите в бъдещото общество.

– Това пък какво е?

– Напоследък беше разискван въпросът има ли право член на комуната да влиза в стаята на друг член, мъж или жена, по всяко време... и беше решено, че има.

– Ами ако в това време този или тази задоволяват насъщните си нужди, хе-хе!

Андрей Семьонович чак се разсърди:

– Вие пък все за това, за тези проклетци „нужди“! – извика той с ненавист. – Уф, колко ме е яд и колко ми е досадно, че излагайки системата, ви споменах тогава преждевременно за тези проклетци нужди! Дявол да го вземе! Това е спънката за всички като вас и най-лошото е, че веднага започват да спекулират с него още преди да са разбрали каква е работата! И се държат, като че ли са прави! Като че ли се гордеят

с нещо! Пфу! Аз няколко пъти съм подчертавал, че целият този въпрос може да се излага пред новаци едва накрая, когато са вече убедени в системата, когато са вече възпитани и ориентирани хора. Пък и какво, кажете, моля ви се, какво толкова срамно и презривно намирате например в помийните ями! Пръв аз, аз съм готов да изчистя каквито щете помийни ями. Тук даже няма никакво самопожертване! Това е просто работа, благородна, полезна за обществото дейност като всяка друга и във всеки случай тя стои много по-високо например от дейността на някой Рафаело или Пушкин, защото е полезна!

– И по-благородна, по-благородна – хе-хе-хе!

– Какво значи по-благородна? Аз не разбирам такива изрази в смисъл на определяне на човешка дейност. „По-благородно“, „по-великодушно“ – всичко това са безсмислици, нелепости, стари предразсъдъчни думи, които аз отричам! Всичко, което е полезно за човечеството, е и благородно! Аз разбирам само една дума: полезно! Хилете се, колкото си щете, но това е така!

Пьотр Петрович високо се смееше. Той беше вече спрял да брои и прибра парите. Впрочем част от тях, кой знае защо, останаха на масата. Този „въпрос за помийните ями“ беше ставал вече няколко пъти, въпреки цялата си пошлост, повод за раздори и разногласия между Пьотр Петрович и неговия млад приятел. Цялата глупост беше там, че Андрей Семьонович наистина се ядосваше. Лужин си правеше смях с това, а сега особено му се искаше да подразни Лебезятников.

– Вие заради вчерашната си несполука сте толкова злобен и се заяждате – не издържа най-накрая Лебезятников, който, общо взето, въпреки цялата си „независимост“ и всичките си „протести“ някак не смееше да противоречи на Пьотър Петрович и изобщо все още проявяваше към него по навик някаква останала от миналите години почителност.

– По-добре ми кажете следното – високомерно и с отегчение го прекъсна Пьотр Петрович. – Можете ли... или по-точно наистина ли сте толкова близък с гореспоменатата млада особа, че да я поканите още сега за минутка тук, в тази стая? Струва ми се, ония там се върнаха вече от гробищата... Чувам, че има раздвижване... Аз трябва да я видя, тази особа.

– За какво ви е? – с учудване запита Лебезятников.

– Ей така, трябва ми. Аз днес-утре ще се преместя оттук и затова бих искал да й съобща... Впрочем я останете тук през време на разговора. Така ще бъде даже по-добре. Иначе може кой знае какво да си помислите.

– Абсолютно нищо няма да помисля... Аз само попитах и ако тя ви трябва, няма нищо по-лесно от това да я извикам. Сега ще отида. И бъдете уверен, че няма да ви преча.

Наистина след около пет минути Лебезятников се върна със Сонечка. Тя влезе крайно учудена и както винаги плахо. Винаги се смущаваше в подобни случаи и много се страхуваше от нови лица и нови познанства, страхуваше се и преди, още като дете, а сега още повече... Пьотр Петрович я посрещна „ласкаво и вежливо“, въпреки с известен оттенък на някаква весела фамилиарност, подходяща въпреки за такъв почтен и солиден човек като него по отношение на такова младо и в известен смисъл интересно същество. Той побърза да я „окуражи“ и я сложи да седне до масата срещу себе си. Соня седна, огледа Лебезятников, парите на масата и после изведнъж пак погледна Пьотр Петрович и вече не свали очи от него като прикована. Лебезятников тръгна към вратата. Пьотр Петрович стана, направи на Соня знак да седне и спря Лебезятников до вратата.

– Този Расколников там ли е? Дошъл ли е? – попита го той шепнешком.

– Расколников? Там е. Защо? Да, там е... Току-що влезе, видях го... Защо?

– В такъв случай особено много бих ви молил да останете тук с нас и да не ме оставяте насаме с тази... девица. Работата е съвсем незначителна, а ще измислят кой знае какво. Не искам Расколников да разправя там... Разбирате ли за какво говоря?

– А, разбирам, разбирам! – сети се изведнъж Лебезятников. – Да, имате право... Разбира се, според личното ми убеждение вие отивате твърде далеч в опасенията си, но... все пак имате право. Добре, оставам. Ще застана тук, до прозореца, и няма да ви преча... Според мене вие имате право...

Пьотр Петрович се върна при канапето, седна срещу Соня, погледна я внимателно и изведнъж си придаде извънредно важен, дори донякъде строг вид. „Един вид, да не

вземеш да си въобразиш нещо, уважаема.“ Соня съвсем се смути.

– Първо ви моля да ме извините, София Семьоновна, пред многоуважаемата ви майка... Така беше, струва ми се? Катерина Ивановна ви е като майка, нали? – започна Пьотр Петрович твърде важно, но впрочем доста мило. Личеше, че има най-приятелски намерения.

– Точно така, точно така; като майка – бързо и уплашено отговори Соня.

– Та, значи, извинете ме пред нея, че поради независещи от мене обстоятелства съм принуден да отсъствам и няма да дойда у вас на блини... тоест на помен, въпреки милата покана на вашата майка.

– Да, ще ѝ кажа, веднага. – И Сонечка бързо скочи от стола.

– Това още не е всичко – спря я Пьотр Петрович, като се усмихна на нейната простоватост и непознаване правилата на приличието, – и вие зле ме познавате, любезна София Семьоновна, ако сте помислили, че заради тази маловажна и засягаща само мене причина бих ви безпокоил лично и бих извикал при себе си особа като вас. Целта ми е друга.

Соня бързо седна. Сивите и пъстри банкноти, неприбрани от масата, пак заиграха пред очите ѝ, но тя бързо отмести поглед от тях и го насочи към Пьотр Петрович: изведнъж ѝ се видя ужасно неприлично, особено за нея, да гледа чуждите пари. Тя спря поглед отначало върху златния лорнет на Пьотр Петрович, който той държеше в лявата си ръка, а заедно с това и върху големия, масивен, извънредно красив пръстен с жълт камък на средния пръст на тази ръка – но изведнъж го отмести от него и като не знаеше вече къде да се дене, най-после погледна отново право в очите на Пьотр Петрович. След като помълча още по-важно отпреди, той продължи:

– Случи ми се вчера, мимоходом, да разменя две думи с нещастната Катерина Ивановна. Две думи бяха достатъчни, за да науча, че тя се намира в противоестественно състояние, ако мога така да се изразя...

– Да... в противоестественно – съгласи се бързо Соня.

– Или по-просто и ясно казано – тя е болна.

– Да, по-просто и яс... да, болна е.

– Така, та ето, от хуманно чувство и-и-и, така да се каже от състрадание, бих желал да бъда от своя страна полезен с нещо, защото предвиждам неизбежно нещастната ѝ участ. Струва ми се, че цялото това изключително бедно семейство разчита само на вас.

– Позволете да запитам – изведнъж стана Соня, – вие какво сте ѝ говорили вчера за възможността да получи пенсия? Защото тя още вчера ми каза, че сте се наели да ѝ издействате пенсия. Вярно ли е това?

– Съвсем не и дори в известен смисъл е нелепост. Аз само намекнах за временна помощ, която може да се даде на вдовицата на умрял на служба чиновник, ако се намери кой да ходатайства, но, струва ми се, вашият покоен баща не само няма необходимата служба, но даже изобщо не е работил напоследък. С една дума, въпреки че има надежда, тя е съвсем призрачна, защото всъщност в дадения случай никакво право на помощ не е налице, а дори, напротив... А тя вече и за пенсия мисли, хе-хе-хе! Смела дама!

– Да, за пенсия... Защото е лековерна и добра и от доброта на всичко вярва и-и-и... и такъв ѝ е умът... Да... извинете – каза Соня и пак стана.

– Позволете, вие не ме изслушахте докрай.

– Да, не ви изслушах – измърмори Соня.

– Тогава седнете.

Соня се сконфузи ужасно и седна пак, за трети път.

– Като я гледам в такова положение, с нещастните невръстни деца, бих желал – както вече казах – да ѝ бъда полезен с нещо според силите си, тоест именно според силите си, не повече. Може например да се направи подписка в нейна полза или, така да се каже, лотария... или нещо от този род, както винаги се урежда в подобни случаи от близките или дори от чужди хора, но изобщо от хора, желаещи да помогнат. Ето това именно имах намерение да ви кажа. То би могло да стане.

– Да, добре... Бог за това ще ви... – сричаше Соня, като гледаше Пьотр Петрович.

– Може, но... това ние после... тоест може да се започне и днес. Довечера ще видим, ще се уговорим и ще сложим, така да се каже, началото. Отбийте се при мене, да речем, към седем часа. Андрей Семьонович, надявам се, също ще участва с нас... Но...

тук има едно обстоятелство, което трябва предварително и изрично да се спомене. Затова ви обезпокоих, София Семьоновна, като ви извиках тук. А именно – моето мнение е, че парите не бива и е дори опасно да се дадат на самата Катерина Ивановна; доказателство за това е тази днешна трапеза. Без да има, така да се каже, коричка хляб за утрешния ден и... да речем, обувки и прочие, днес купува ямайски ром и дори, струва ми се, мадейра и... и... и кафе. Видях, като минавах. А утре всичко пак върху вас ще се стовари, до последното залче хляб; това вече е безразсъдно. А затова и подписката, по мое лично мнение, трябва да стане така, че нещастната вдовица, тъй да се каже, дори да не знае за парите, а да знаете например вие, само вие. Имам ли право?

– Не зная. Тя само днес така... това е един път в живота... Много ѝ се искаше да го помене, да почете паметта му... А тя е много умна. Впрочем, както обичате, и аз ще бъда много, много... те всички ще ви бъдат... и Господ ще ви... и сирачетата...

Соня не довърши и заплака.

– Така. Та имайте го предвид; а сега бъдете добра да приемете като помощ за вашата роднина на първо време една сума лично от мене, според възможностите ми. Много, много бих желал името ми да не се споменава. Ето... тъй като самият аз имам, тъй да се каже, грижи, не съм в състояние да дам повече...

И Пьотр Петрович подаде на Соня банкнота от десет рубли, след като грижливо я разгъна. Соня я взе, пламна, скочи, измърмори нещо и побърза да се сбогува. Пьотр Петрович тържествено я изпрати до вратата. Тя изскочи най-сетне от стаята, развълнувана и измъчена, и се върна при Катерина Ивановна извънредно смутена.

През цялото време, докато траеше тази сцена, Андрей Семьонович ту стоеше до прозореца, ту ходеше из стаята, като не искаше да прекъсва разговора; но когато Соня си отиде, той изведнъж се приближи до Пьотр Петрович и тържествено му протегна ръка.

– Всичко чух и всичко видях – каза той, като особено натърти последната дума.

– Това е благородно, тоест, исках да кажа, хуманно! Вие искахте да избегнете благодарностите, аз видях! И макар, признавам, да не съм привърженик по принцип на частната благотворителност, защото тя не само че не изкоренява радикално злото, но дори още повече го подхранва, все пак не мога да не призная, че наблюдавах вашата постъпка с удоволствие – да, да, на мене това ми харесва.

– Е, това са глупости! – мърмореше Пьотр Петрович малко развълнуван и някак вглеждайки се в Лебезятников.

– Не, не са глупости! Човек, оскърбен и ядосан като вас от вчерашния случай и в същото време способен да мисли за нещастията на другите – такъв човек... макар и да извършва с постъпките си социална грешка... все пак... е достоен за уважение! Дори не съм го очаквал от вас, Пьотр Петрович, още повече че според вашите разбирания, о, колко ви пречат все още вашите разбирания! Колко ви вълнува например този вчерашен неуспех – възкликваше добричкият Андрей Семьонович, почувствал онова особено разположение към Пьотр Петрович, – и защо, защо непременно ви е нужен този брак, този законен брак, благородни, любезни Пьотр Петрович? Защо ви е непременно тази законност в брака? Е, бийте ме, ако щете, но аз се радвам, радвам се, че той не се осъществи, че вие сте свободен, че вие не сте още съвсем изгубен за човечеството, радвам се... Ето, изказах се!

– Затова, защото не искам да нося рога във вашия граждански брак и да отглеждам чуждите деца, ето защо ми е нужен законен брак – каза Лужин, колкото да отговори нещо. Той беше особено погълнат от нещо и замислен.

– Деца? Вие споменахте за деца? – трепна Андрей Семьонович като боен кон, дочул военна тръба. – Децата са въпрос социален и от първостепенно значение, съгласен съм; но въпросът за децата ще бъде разрешен иначе. Някои дори напълно отричат децата, както и всичко, което напомня за семейството. За децата ще поговорим после, а сега да се заемем с рогата! Ще ви призная, че това е слабото ми място. Този отвратителен, хусарски, пушкински израз е просто немислим в речника на бъдещето. Пък и какво значи рога? О, какво заблуждение! Какви рога! Защо рога? Каква безсмислица! Напротив, именно при гражданския брак няма да ги има! Рогата – това е само естествена последица от всеки законен брак, негова корекция, така да се каже, протест, тъй че в този смисъл те даже съвсем не са унижителни... И ако аз някога – да допуснем тази нелепост! – встъпя в законен брак, дори ще се радвам на

тия триж проклети ваши рога; тогава ще кажа на жена си: „Мила моя, досега аз само те обичах, а сега те уважавам, защото ти съумя да протестираш!“ Вие се смеете? То е, защото нямате сили да се отърсите от предразсъдъците! Дявол да го вземе, та аз разбирам кое именно е неприятното, когато ви измамат в законния брак; но това е само подла последица от подлия факт, при който са унизени и двамата. А когато рогата се слагат открито, както при гражданския брак, тогава те престават да съществуват, те са немислими и дори губят името рога. Напротив, жена ви само ще ви докаже колко ви уважава, като ви смята неспособен да се противопоставяте на щастието ѝ и достатъчно напредничав, за да не ѝ отмъщавате за новия мъж. Дявол да го вземе, аз понякога си мечтая, че ако ме омъжат – пфу! – ако се оженя (с граждански или със законен брак – все едно), струва ми се, лично бих довел на жена си любовник, ако тя дълго време не си намери. „Мила моя – бих ѝ казал, – аз те обичам, но освен това желая ти да ме уважаваш – да!“ Прав ли съм, прав ли съм?...

Пьотр Петрович го слушаше и се подсмиваше, но без особен интерес. Дори не го слушаше внимателно. Той наистина обмисляше нещо друго и дори Лебезятников най-накрая го забеляза. Пьотр Петрович беше чак развълнуван, потриваше ръце, замисляше се. За всичко това Андрей Семьонович се сети и си даде сметка по-късно...

II

Трудно би било да се посочат точно причините, вследствие на които в разстроено съзнание на Катерина Ивановна се бе зародила идеята за този глупав помен. За него наистина отидоха почти десет от двадесет и няколкото рубли, получени от Расколников всъщност за погребението на Мармеладов. Може би Катерина Ивановна смяташе за свой дълг пред покойния да почете паметта му „както е редно“, за да знаят всички квартиранти и особено Амалия Ивановна, че той „не само не е бил по-долу от тях, а може би дори и много по-високо“ и че никой от тях няма право „да си вири носа“ пред него. Може би най-голямо влияние в случая бе оказала онази особена гордост на бедните, поради която при някои обществени обреди, задължителни в нашия бит за всички и за всекиго, много бедняци напругат последни сили и харчат последните си спестени копейки само за да не бъдат „по-долу от другите“ и да не би да ги „осъдят“ тези други. Твърде вероятно е и това, Катерина Ивановна да е поискала именно в този случай, именно в този миг, когато изглеждаше изоставена от всички, да покаже на всички тези „нищожни и противни квартиранти“, че не само „умее да живее и да посрещне гости“, но че дори е била възпитана съвсем не за такава участ, а в „благороден, може да се каже дори в аристократически полковнишки дом“ и изобщо не е била подготвена да мете пода и да пере през нощта парцалите на децата. Тези пароксизми на гордост и тщеславие се случват понякога дори на най-бедните и смазани хора и от време на време се превръщат за тях в нервна, неудържима нужда. А Катерина Ивановна освен това и не беше от смазаните: обстоятелствата можеха да я убият, но да бъде смазана нравствено, тоест да бъде сплашена и подчинена волята ѝ, беше невъзможно. Освен това Сонечка твърде основателно каза за нея, че полудява. Това още не можеше да се твърди със сигурност и категорично, но наистина напоследък, през цялата последна година, нещастният ѝ мозък прекалено много се измъчи, та да не се повреди поне отчасти. Засиленият туберкулозен процес, както казват медиците, също допринася за разстройването на умствените способности.

Вина в множество число и най-различни видове нямаше, мадейра също: това беше преувеличение, но напитки имаше. Имаше водка, ром и лисабонско вино, всичко от най-лошото качество, но в достатъчно количество. Освен житото имаше четири вида ядене (между другото и блини), всичко беше приготвено в кухнята на Амалия Ивановна, а освен това бяха поставени два самовара едновременно, за предвидените след обяда чай и пунш. С покупките се справи самата Катерина Ивановна с помощта на един от квартирантите – някакво жалко поляче, което живееше, кой знае защо, у г-жа Липевехзел, и което веднага се лепна на Катерина Ивановна за разсилен и вчера цял ден и днес цялата сутрин тича презглава и с изплезен език, като май особено се стараеше последното обстоятелство да бъде забелязано. За всяка дреболия то час по час тичаше лично при Катерина Ивановна, беше ходило дори да я търси в „Гостиний двор“, наричаше я непрекъснато „пани хорунжина“ и най-накрая страшно ѝ омръзна,

макар тя в началото да казваше, че без този „услужлив и великодушен човек“ била съвсем загубена. За характера на Катерина Ивановна беше присъщо бързо да си обрисова първия срещнат в най-хубави и ярки краски, да го хвали така, че на човек чак да му стане неудобно, да измисля, за да го похвали, различни неща, които изобщо не са ставали, съвсем искрено и чистосърдечно да повярва и тя самата в съществуването им и после изведнъж, из един път, да се разочарова, да скъса, да заплюе и да изгони грубо човека, пред когото едва преди няколко часа просто се е прекланяла. По характер беше весела и миролюбива, обичаше да се смее, но от непрекъснатите нещастия и несполуки така яростно започна да желае и да изисква всички да живеят в мир и радост и да не смеят да живеят иначе, че и най-слабият дисонанс в живота, и най-малката несполука започнаха да я докарват веднага едва ли не до изстъпление и тя само миг след най-големи надежди и фантазии започваше да прокллина съдбата, да къса и да хвърля, каквото ѝ падне, и да си удря главата в стената. Амалия Ивановна също придоби изведнъж, кой знае защо, необикновено значение и спечели необикновено уважение в очите на Катерина Ивановна, може би единствено затова, че се заеха с този помен и че Амалия Ивановна реши от все сърце да вземе участие във всички приготовления: тя се нае да нареди масата, да даде покривки, прибори и прочие и да приготви яденето в своята кухня. Катерина Ивановна я упълномощи за всичко и я остави да я замества, а самата тя отиде на гробищата. Наистина всичко беше направено както трябва: масата беше наредена дори твърде чисто, съдовете, вилиците, ножовете, чашите за водка, за вино, за чай – всичко това, разбира се, беше насъбрано от разни квартиранти, беше най-различно и по форма, и по големина – но в уречения час всичко беше на мястото си и Амалия Ивановна, чувствайки, че е свършила работата си отлично, посрещна завърналите се дори с известна гордост, натруфена, с боне с нови траурни панделки и с черна рокля. Тази гордост, макар и заслужена, кой знае защо, не се хареса на Катерина Ивановна: „Като че ли без Амалия Ивановна нямаше да можем една маса да наредим!“ Не ѝ хареса и бонето с новите панделки: „Има си хас тази глупава немкиня да се гордее, че тя е хазайката и от милост се е съгласила да помогне на бедните квартиранти? От милост! Благодаря! В дома на бащата на Катерина Ивановна, който беше полковник и за една бройка губернатор, се слагаше понякога маса за четиридесет души и някаква си Амалия Ивановна или всъщност Людвиговна, и в кухнята не би била допусната...“ Впрочем Катерина Ивановна си наложи за известно време да не изразява чувствата си, макар да реши в себе си, че още днес ще трябва да даде урок на Амалия Ивановна и да ѝ напомни къде ѝ е мястото, иначе тя Бог знае какво ще си въобрази, а засега само се държа хладно с нея. И друга неприятност допринесе донякъде за раздражението на Катерина Ивановна: на погребението от квартирантите, които бяха поканени освен полячето, което успя все пак да дотича и на гробищата нямаше почти никого; а на помена дойдоха само най-незначителните и най-бедните и много от тях имаха дори неприличен вид – просто дрипльовци. А по-възрастните и по-солидните като че нарочно не дойдоха, сякаш се бяха наговорили. Пьотр Петрович Лужин например, най-солидният, може да се каже, от квартирантите, не дойде, а Катерина Ивановна още снощи беше успяла да разкаже на всичко живо, тоест на Амалия Ивановна, на Поличка, на Соня и на полячето, че той е изключително благороден, великодушен човек, с огромни връзки и със състояние, бивш приятел на първия ѝ мъж, приеман в дома на баща ѝ, и обещал да направи всичко възможно, за да ѝ издейства голяма пенсия. Ще отбележим тук, че когато Катерина Ивановна се хвалеше с нечии връзки и богатство, правеше го без всякаква заинтересованост, без всякаква мисъл за лична изгода, съвсем безкористно, така да се каже чистосърдечно, само заради удоволствието да възхваля и да придаде още по-голяма стойност на хваления. Освен Лужин и навярно „следвайки примера му“, не дойде и „този отвратителен мерзавец Лебезятников“. „Той пък какво ли си въобразява? Него го поканих само по милост, и то защото живее в една стая с Пьотр Петрович и е негов познат, така че беше неудобно да не го покана.“ Не дойде също и една благовъзпитана дама с дъщеря си – „презряла мома“, които, макар и да живееха у Амалия Ивановна едва от около две седмици, вече няколко пъти се бяха оплаквали от шума и виковете в стаята на Мармеладови, особено когато покойният се прибирал пиян. Катерина Ивановна, разбира се, научи това от Амалия Ивановна, когато тя, карайки се с Катерина Ивановна и заплашвайки я, че ще изхвърли цялото семейство, крещеше, колкото ѝ глас държи, че те безпокоят „благородните“ квартиранти, на които

и на малкия пръст не могат да се хванат. Катерина Ивановна нарочно реши да покани сега тази дама и нейната дъщеря, „на които и на малкия пръст не можела да се хване“, още повече че досега при случайни срещи онази високомерно извърщаше глава – та нека знае, че тук се „мисли и чувства по-благородно и я канят въпреки всичко“ и за да видят те, че Катерина Ивановна знае и иначе да живее. Това тя искаше непременно да им обясни на масата, както и за губернаторството на покойния си баща, а същевременно на нея косвено да ѝ даде да разбере, че не е имало нужда да се извърща, когато я среща, и че това е било извънредно глупаво. Не дойде и дебелият подполковник (всъщност щабскапитан в оставка), но се оказа, че „се е натряскал“ още от вчера сутринта. С една дума, дойдоха само полячето, после едно невзрачно, мълчаливо чиновниче с омазнен фрак, пъпчиво и противна воня; после още едно глухо и почти съвсем сляпо старче, служило някога в някаква поща, което някой от незапомнени времена и неизвестно защо издържаше у Амалия Ивановна. Дойде и един пиан поручик в оставка, всъщност бивш чиновник в интендантството, който най-неприлично и високо се смееше и, „представете си“, беше без жилетка! Друг някакъв седна направо на масата, без дори да поздрави Катерина Ивановна, и най-сетне някаква личност, поради липса на костюм, понечи да дойде по халат, но това вече беше така неприлично, че с усилията на Амалия Ивановна и на полячето успяха все пак да го изведат. Полячето впрочем доведе още две други полячета, които изобщо никога не бяха живели у Амалия Ивановна и които никой досега не беше виждал в квартирата. Всичко това много ядоса Катерина Ивановна. „И за кого в края на краищата бяха всички тези приготовления?“ Дори, за да има място, не сложиха децата да седнат на масата, която и без това зае цялата стая, а им наредиха в задния ъгъл, на сандъка, като двете малки настаниха на пейката, а Полечка, като по-голяма, трябваше да ги наглежда, да ги храни и да им бърше нослетата „като на благородни деца“. С една дума, Катерина Ивановна по неволя трябваше да посрещне всички с удвоена важност и дори с високомерие. Някои тя огледа особено строго и отвисоко ги покани да седнат на Масата. Смятайки, кой знае защо, че за всички, които не бяха дошли, е виновна Амалия Ивановна, тя изведнъж започна да се държи с нея крайно небрежно, което онази веднага забеляза и страшно се засегна. Такова начало не предвещаващо добър край Най-после седнаха.

Расколников дойде почти веднага след връщането им от гробищата. Катерина Ивановна страшно му се зарадва, първо, защото той беше единственият „образован гост“ и „както е известно, се готвеше да заеме след две години професорска катедра в тукашния университет“ и, второ, защото той веднага и почтително ѝ се извини, че въпреки всичкото си желание не е могъл да дойде на погребението. Тя просто се нахвърли върху него, сложи го да седне до нея, отляво (отдясно седна Амалия Ивановна), и въпреки непрекъснатото суетене и грижи яденето да се поднася правилно и да се дава на всички, въпреки мъчителната кашлица, която всеки миг прекъсваше думите ѝ и я задушаваше и която бе станала сякаш особено мъчителна през последните два дни, непрекъснато се обръщаше към Расколников и полушепнешком бързаше да излее пред него всички насъбрани се в нея чувства и цялото си справедливо негодувание за провалилия се помен: при това негодуванието се сменяше често с най-весел, най-неудържим смях по адрес на събралите се гости, но предимно на самата хазайка.

– За всичко е виновна тази кукувица. Вие разбирате за кого говоря: за нея, за нея! – И Катерина Ивановна му закима към хазайката. – Погледнете я: блещи очи, знае, че говорим за нея, но не може да разбере и цъкли очи. Пуф, кукумявка, ха-ха-ха!... Кхи-кхи-кхи! И какво иска да каже с това боне, кхи-кхи-кхи! Забелязахте ли, на нея все ѝ се иска всички да смятат, че тя ме покровителства и ми прави чест с присъствието си. Аз я помолих, като почтена жена, да покани по-свестните хора и именно познатите на покойния, а погледнете какви е довела: някакви палячовци, мухльовци! Вижте този с мръсното лице: някакъв сопол на два крака! Ами тези полячета... ха-ха-ха! Кхи-кхи-кхи! Никой, никой никога не ги е виждал тука и аз никога не съм ги виждала; е, защо са дошли, питам ви? Седят чинно един до друг. Ей, пане – завика тя изведнъж на един от тях, – взехте ли си блини? Вземете още! Бира пейнете, бира! Водка не искате ли? Вижте – скочи, покланя се, вижте, вижте: навярно са съвсем гладни, горките! Нищо, нека си хапнат. Поне не вдигат шум, само че... само че, откровено казано, страхувам се за сребърните лъжици на хазайката!... Амалия Ивановна – обърна се тя изведнъж към нея почти на висок глас, – предварително ви

предупреждавам, в случай че откраднат сребърните лъжици, не отговарям за тях! Ха-ха-ха! – разсмя се тя, като се обърна отново към Расколников и му сочеше с глава хазайката, радвайки се на шегата си. – Не разбра, пак не разбра! Седи със зяпнала уста, вижте я: кукумявка, кукумявка и половина, бухал с нови панделки, ха-ха-ха.

И пак смехът ѝ се превърна в непоносима кашлица, която продължи пет минути. На кърпичката остана малко кръв, по челото ѝ избиха капки пот. Тя мълчаливо показва на Расколников кръвта и едва успяла да си поеме дъх, веднага пак му зашепна, много оживена и с червени петна по бузите:

– Вижте, аз ѝ възложих, така да се каже, извънредно деликатна поръчка – да покани тази дама и дъщеря ѝ, разбирате ли за коя говоря? Тя трябваше да се държи най-деликатно, да действа най-изкусно, а е направила така, че тази глупачка, дошла кой знае откъде, тази надменна твар, тази нищожна провинциалистка само за това, че била някаква си вдовица на майор и е пристигнала да моли за пенсия и да обикаля канцелариите, за това че на петдесет години се боядисва, пудри се и се черви (това се знае)... и тази твар не само че не е благоволила да дойде, но дори не е изпратила някого да я извини, че не може да дойде, както го изисква в такива случаи най-елементарната вежливост. Не мога да разбера защо не дойде и Пьотр Петрович. Но къде е Соня? Къде е отишла? А, ето я и нея най-после! Соня, къде беше? Странно, че дори на погребението на баща ти си толкова неточна. Родион Романович, пуснете я да седне до вас. Ето твоето място, Сонечка... вземи си, каквото искаш. От желираното месо си вземи, то е по-вкусно. Сега ще донесат блини. А на децата дадох ли? Полечка, имате ли всичко? Кхи-кхи-кхи! Добре тогава. Бъди послушна, Лъоня, а ти, Коля, не си клати крачетата; седни, както трябва да седи едно благородно дете. Какво казваш, Сонечка?

Соня побърза да ѝ предаде веднага извинението на Пьотр Петрович, старейки се да говори високо, за да могат всички да я чуят, като употребяваше най-отбрани почтителни изрази, нарочно дори раздути и украсени от нея. Тя добави, че Пьотр Петрович е поръчал преди всичко да ѝ предадат, че щом му бъде възможно, незабавно ще дойде, за да си поговорят насаме по работите и да решат какво може да се направи и да се предприеме по-нататък, и пр., и пр.

Соня знаеше, че това ще усмири и успокои Катерина Ивановна, ще я поласкае и най-важното – гордостта ѝ ще бъде удовлетворена. Тя седна до Расколников, като леко му кимна и за миг с любопитство го погледна. Впрочем тя през цялото време никак избягваше дори да го гледа и да говори с него. Беше даже сякаш разсеяна, въпреки че гледаше Катерина Ивановна право в очите, за да ѝ угоди. Нито тя, нито Катерина Ивановна бяха в траур, защото няхаха черни дрехи. Соня беше с някаква тъмнокафява рокличка, а Катерина Ивановна – с единствената си рокля, басмена, тъмна, на райета. Съобщението за Пьотр Петрович мина като по масло. След като изслуша важно Соня, Катерина Ивановна все така важно се осведоми за здравето на Пьотр Петрович. После веднага едва ли не на висок глас прошепна на Расколников, че наистина би било странно такъв уважаван и солиден човек като Пьотр Петрович да се намери в такава „необикновена компания“, независимо дори от цялата му преданост към нейното семейство и старата му дружба с нейния баща.

– Ето защо аз съм ви особено благодарна, Родион Романович, че не се погнусихте от моята трапеза, даже при такава обстановка – добави тя почти високо, – впрочем уверена съм, че само особените ви симпатии към моя нещастен покойник са ви накарали да удържате на думата си.

След това тя още веднъж гордо и с достойнство огледа гостите си и изведнъж особено загрижено попита високо през масата глухото старче не иска ли още от яденето и дали са му дали от лисабонското вино. Старчето не отговори и дълго не можа да разбере какво го питат, въпреки че съседите му за смях започнаха дори да го подмушкват. То само се озърташе, разтвори уста, с което още повече разпали общата веселост.

– Какъв дръвник! Вижте, вижте! И защо са го довели? Що се отнася до Пьотр Петрович, винаги съм вярвала в него – продължи Катерина Ивановна да говори на Расколников, – той, разбира се, не прилича... – рязко и високо, и с извънредно строг израз се обърна тя към Амалия Ивановна, от което онази чак се смути, – не прилича на онези ваши натруфени въртиопашки, които в дома на баща ми и за готвачки не биха ги взели, а покойният ми мъж, разбира се, би им направил чест, ако ги пуснеше вкъщи, и то може би само поради безкрайната си доброта.

– Да, обичаше да пие; обичаше, пийваше си! – извика изведнъж интендантският в оставка, пресушавайки дванадесетата чашка водка.

– Покойният ми съпруг наистина имаше тази слабост и това е известно на всички – нахвърли се изведнъж върху него Катерина Ивановна, – но той беше добър и благороден човек, който обичаше и уважаваше семейството си; едно беше лошо, че от доброта прекалено се доверяваше на разни развратни хора и един Господ знае само с кого не е пил, даже и с такива, които не струват колкото подметките му! Представете си, Родион Романович, в джоба му намерихме захарно петле; мъртвопиян се връща, а децата не забравя.

– Пет-ле? Благоволихте да кажете пет-ле? – извика интендантският.

Катерина Ивановна не го удостои с отговор. Тя се замисли и въздъхна:

– Ето, сигурно и вие като всички мислите, че съм била прекалено строга с него – продължи тя, обръщайки се към Расколников. – А не е така! Той ме уважаваше, той много, много ме уважаваше! Добра душа имаше! И така ми дожаляваше за него понякога! Случваше се, седи и ме гледа от ъгъла и така ми стане жал за него, че ми иде да го прилаская, но после си помисля: „Що го прилаская, а той пак ще се напие“, само със строгост можеше донякъде да го удържа човек.

– Да, случвало се е да му скубят косите, случвало се е неведнъж – изрева пак интендантският и изля в устата си още една чашка водка.

– Не само скубане на коси, но и бой с метла е полезно да се приложи спрямо някои глупаци. Не говоря сега за покойника! – отрязва го Катерина Ивановна.

Червените петна по бузите ѝ пламтяха все повече и повече, гърдите ѝ се повдигаха. Още миг и беше готова да вдигне скандал. Мнозина се кискаха, на мнозина това очевидно им беше приятно. Започнаха да побутват интендантския и нещо да му шепнат. Навярно искаха да го насъскат.

– А позволете-е-те да запитам, вие относно какво – започна интендантският, – тоест по чий... благороден адрес... благоволихте сега... А, впрочем няма нужда! Глупости! Глупости! Вдовица е! Вдовица! Прощавам... Пас! – И той пак гаврътна чашка водка.

Расколников седеше и слушаше мълчаливо и с отвращение. Почти не ядеше, само от учтивост чоплеше мръвките, които Катерина Ивановна непрекъснато му слагаше в чинията, и то колкото да не я обиди. Той внимателно се вглеждаше в Соня. Но Соня ставаше все по-разсеяна, по-разтревожена и по-загрижена; тя също предчувстваше, че поменът няма да свърши мирно и със страх следеше нарастващото раздражение на Катерина Ивановна. Освен това тя знаеше, че главната причина, поради която двете дами от провинцията се отнесоха с такова презрение към поканата на Катерина Ивановна, беше тя, Соня. Тя чу от самата Амалия Ивановна, че майката дори се обидила от поканата и задала въпрос: „Как бих могла аз да допусна дъщеря ми да седне редом с тази девица?“ Соня предчувстваше, че Катерина Ивановна вече е научила някак за това, а обида, нанесена на нея, на Соня, беше за Катерина Ивановна повече от обида, нанесена лично на нея, на децата ѝ, на баща ѝ, с една дума беше смъртна обида и Соня знаеше, че Катерина Ивановна вече няма да се успокои, „докато не докаже на тези въртиопашки, че те и двете“ и т.н., и т.н. За беля някой подаде на Соня от другия край на масата чиния с две сърца от черен хляб пронизани със стрела. Катерина Ивановна пламна и веднага подметна високо през масата, че който ги е изпратил, разбира се, е „пияно магаре“, Амалия Ивановна, която също предчувстваше нещо лошо, а същевременно беше оскърбена до дъното на душата си от високомерието на Катерина Ивановна, за да разсее лошото настроение на събралите се и същевременно да се издигне в очите им, започна изведнъж ни в клин, ни в ръкав да разказва как някакъв неин познат „Карл от аптека“ се качил през нощта на файтона и че „файтонджията искал да убивал него и че Карл него много, много молил да не убивал него и плакал, и ръце сключвал, и от страх му пробол сърце“. Катерина Ивановна, макар да се усмихна, веднага отбеляза, че Амалия Ивановна не бива да разказва анекдоти на руски. Онази се обиди още повече и възрази, че нейният „фатер аус Берлин е бил много, много важен човек и винаги с ръце в джобове бъркал“. Катерина Ивановна, която беше весела по характер, не издържа и ужасно се разсмя, така че Амалия Ивановна започна да губи търпение и едва се сдържа.

– Кукумявка такава! – зашепна веднага пак Катерина Ивановна на Расколников почти развеселена. – Искаше да каже: ходеше с ръце в джобовете, а излезе, че е тършувал из чуждите джобове, кхи-кхи! И забелязвали ли сте, Родион Романович,

веднъж завинаги, че всички тези петербургски чужденци, тоест главно немци, които пристигат при нас отнякъде си, са все по-глупави от нас! Е, съгласете се, може ли да се разказва за това, че „Карл от аптека пронизал от страх сърце“ и че той (сополанко!), вместо да върже файтонджията, „ръце сключил и плакал, и много молил“. Ама че гъска! И мисли, че това е много трогателно и не подозира колко е глупава! Според мене този пиян интендантски е много по-умен от нея; поне си личи, че е хаймана, целия си ум е пропилил, а пък тези всичките са такива почтителни, сериозни... Как само е седнала, блещи очи. Сърди се! Сърди се! Ха-ха-ха! Кхи-кхи-кхи!

Развеселена, Катерина Ивановна веднага се увлече в разни подробности и изведнъж заговори как с помощта на издействаната пенсия непременно ще открие в своя роден град Т... пансион за благородни девици. Още неказала това на Расколников, Катерина Ивановна вече се увлече в най-съблазнителни подробности. Кой знае как, в ръцете ѝ изведнъж се озова същата онази „похвална грамота“, за която още покойният Мармеладов беше осведомил Расколников, когато му обясняваше в кръчмата, че Катерина Ивановна, неговата съпруга, на прощалната вечер в института е танцувала с шал „пред губернатора и другите официални лица“. Тази похвална грамота очевидно трябваше да докаже правото на Катерина Ивановна да открие пансион; но тя беше взета главно с цел окончателно да срази „двете натруфени въртиопашки“, в случай че дойдат на помена и да им се докаже ясно, че Катерина Ивановна е от най-благороден, „може да се каже, дори аристократически дом, полковнишка дъщеря и всеки случай стои по-горе от някакви си търсачки на приключения, които са се навъдили толкова много напоследък“. Пияните гости веднага запредаваха похвалната грамота от ръка в ръка, на което Катерина Ивановна не попречи, защото в нея наистина беше посочено *en toutes lettres**, че тя е дъщеря на придворен съветник и кавалер, а следователно и наистина е почти полковнишка дъщеря.

[* Черно на бяло (фр.)]

Разпалена, Катерина Ивановна веднага се впусна да разказва за всички подробности на бъдещия прекрасен и спокоен живот в Т...; за гимназиалните учители, които тя ще покани да дават уроци в нейния пансион, за едно почтено старче, французина Манго, който бил преподавал френски още на Катерина Ивановна в института и който още доживявал старините си в Т... и навярно ще се съгласи да работи при нея срещу сносно възнаграждение. Дойде ред най-после и до Соня, „която ще заmine за Т... заедно с Катерина Ивановна и ще ѝ помага там във всичко“. Но в този момент в края на масата някой изведнъж прихна. Катерина Ивановна, макар и да се постара веднага да си даде вид, че пренебрежително не забелязва избухналия в края на масата смях, веднага нарочно повиши глас и заговори с въодушевление за неоспоримите способности на София Семьоновна да бъде нейна помощничка, „за нейната кротост, търпение, самоотверженост, благородство и образованост“, при което потупа Соня по бузката и като се понадигна, горещо я целуна два пъти. Соня пламна, а Катерина Ивановна изведнъж се разплака, като веднага каза за себе си, че е „глупачка със слаби нерви и че е прекалено разстроена, че е време да привършват и тъй като закуската вече е свършена, време е да се поднесе чаят“. В същата минута Амалия Ивановна, вече окончателно обидена, че не беше взела ни най-малко участие в целия разговор и че дори изобщо не я слушат, изведнъж реши да направи последен опит и със затаена мъка се осмели да направи на Катерина Ивановна една извънредно уместна и дълбокомислена забележка относно това, че в бъдещия пансион трябва да се обръща особено внимание на чистото бельо на деvojките (ди веше) и че „непременно трябва да има един такъв добри дам (ди даме), за да хубаво надзирава за бельо“ и, второ, „за да не четел млади момичета тайно през нощ никакъв роман“. Катерина Ивановна, която беше наистина разстроена и много уморена и на която вече съвсем беше омръзнал този помен, веднага „отриза“ Амалия Ивановна, като ѝ подчерта, че „бръщолевии глупости“ и нищо не разбира: че грижата за „ди веше“ е работа на домакинката, а не на директорката на благороден пансион; а що се отнася до четенето на романи, това, което тя говори, е даже просто неприлично и тя я моли да млъкне. Амалия Ивановна избухна и озлобена отбеляза, че тя само е „желал добро“ и че „много силно желал добро“ и че на нея „за квартир отдавна вече гелд не плащал“. Катерина Ивановна веднага я сложи на мястото и, като каза, че тя лъже, че е „желал добро“, защото вчера, когато покойникът още лежал на масата, тя е мъчила за наема. На това Амалия Ивановна твърде последователно отговори, че тя е „канил онези дам, но че онези дам

не дошел, защото онези дам благороден дам и не могат отиват при неблагороден дам“. Катерина Ивановна веднага я „засече“, че тъй като тя е мръхла, не може да съди за това какво значи истинско благородство. Амалия Ивановна не го преглътна и веднага заяви, че нейният „фатер аус Берлин бил много, много важни шовек и с две ръце по джобове бъркал и все правил така: «Пуф, пуф!»“ – и за да покаже по-нагледно как е изглеждал баща ѝ, Амалия Ивановна скочи от стола, пхна двете си ръце в джобовете, наду бузи и започна да издава с уста някакви неопределени звуци, нещо като „пуф-пуф“, съпроводени от високия смях на всички квартиранти, които нарочно подстрекаваха Амалия Ивановна с одобренията си, предчувствайки схватка. Но това вече Катерина Ивановна не можа да понесе и веднага на всеослушание „натърти“, че Амалия Ивановна може би никога не е имала фатер и че е просто пияна петербургска шваба и навярно преди е била някъде готвачка, а може би и нещо още по-лошо. Амалия Ивановна почервеня като рак и се разписка, че може би Катерина Ивановна „никога не е имал фатер; а тя имала фатер аус Берлин и той толкова дълъг палто носил и все правил «пуф, пуф, пуф!»“. Катерина Ивановна с презрение забеляза, че произходът ѝ е известен на всички и че в същата тази похвална грамота е обозначено с печатни букви, че баща ѝ е полковник; а че бащата на Амалия Ивановна (ако тя изобщо е имала някакъв баща) навярно е някакъв петербургски шваба, млекар; а най-вероятно е, че тя изобщо не е имала баща, защото и досега не се знае бащиното име на Амалия Ивановна; Ивановна или Людвиговна? От това Амалия Ивановна, разярена до крайност и удряйки с юмрук по масата, запищя, че тя е Амал – Иван, а не Людвиговна, че баща ѝ „казвал Йохан и че той кмет“, а че фатер на Катерина Ивановна „съвсем никога не бил кмет“. Катерина Ивановна стана от стола и строго, с привидно спокоен глас (макар и съвсем бледа и задъхана) ѝ съобщи, че ако само още веднъж се осмели „да постави на едно своето нищожно фатерче с нейния баща, то тя, Катерина Ивановна, ще ѝ смъкне бонето и ще го стъпче с краката си“. Като чу това, Амалия Ивановна затича из стаята и прекрещя с всички сили, че тя е хазайката и че Катерина Ивановна трябва незабавно „да се махал от квартир“; после се спусна, кой знае защо, да събира от масата сребърните лъжички. Вдигна се врява и шум; децата се разплакаха, Соня се хвърли да възпре Катерина Ивановна, но когато Амалия Ивановна изведнъж завика нещо за жълт билет, Катерина Ивановна отблъсна Соня и се спусна към нея, за да приведе незабавно в изпълнение заплахата си за бонето. В тази минута вратата се отвори и на прага на стаята изведнъж се появи Пьотр Петрович Лужин. Той се спря и със строг, внимателен поглед заглежда цялата компания. Катерина Ивановна се хвърли към него.

III

– Пьотр Петрович – завика тя, – поне вие ме защитете! Внушете на тази глупава твар да не смее да се държи така с една нещастна благородна дама, защото за това има съд... аз лично при генерал-губернатора... Тя ще отговаря... В името на гостоприемството на баща ми, защитете сирачетата.

– Позволете, госпожо... Позволете, позволете, госпожи – възпираше я Пьотр Петрович, – никога не съм имал честта, както ви е известно, да познавам баща ви... позволете, госпожо (някой високо се засмя), а във вашите непрекъснати разпри с Амалия Ивановна нямам намерение да се намесвам... Идвам по своя работа... и искам да се обясня с вашата заварена дъщеря, София... Ивановна... Струва ми се, така беше? Позволете ми да мина...

И Пьотр Петрович, като заобиколи Катерина Ивановна, тръгна към противоположния ъгъл, където беше Соня.

Катерина Ивановна тъй си остана, като ударена от гръм. Тя не беше в състояние да разбере как можа Пьотр Петрович да се отрече от гостоприемството на баща ѝ. След като бе измислила веднъж това гостоприемство, вече тя самата свято вярваше в него. Потресе я и деловитият, сух, пълен дори с някаква презрителна заплаха тон на Пьотр Петрович. Пък и всички някак притихнаха малко при появата му. Освен че този „делови и сериозен“ човек някак прекалено не подхождаше на цялата компания, личеше и това, че е дошъл за нещо важно, че навярно някаква необикновена причина е могла да го привлече в такава компания и следователно сега нещо ще се случи, нещо ще стане. Расколников, който беше до Соня, му направи път; Пьотр Петрович сякаш изобщо не го

забеляза. След минута на прага се появи и Лебезятников; той не влезе в стаята, но спря там, също с някакво особено любопитство, почти с учудване; вслушваше се, но изглежда дълго не можеше нищо да разбере.

– Извинете, че може би ви прекъсвам, но работата е твърде важна – каза Пьотр Петрович някак общо, без да се обръща към никого по-конкретно, – аз даже се радвам, че има хора. Амалия Ивановна, най-покорно ви моля като хазайка на квартирата да обърнете внимание на разговора ми със София Ивановна, който ще последва. София Ивановна – продължи той, обръщайки се направо към извънредно учудената и вече изплашена Соня, – от моята маса в стаята на моя приятел Андрей Семьонович Лебезятников веднага след посещението ви изчезна принадлежаща ми банкнота от сто рубли. Ако вие по някакъв начин знаете и ни посочите къде се намира сега, то, давам ви честната си дума и призовавам всички за свидетели, работата ще се свърши само с това. В противен случай ще бъда принуден да приложа извънредно сериозни мерки и тогава... се сърдете само на себе си!

В стаята се възцари пълно мълчание. Дори плачещите деца притихнаха. Соня стоеше мъртво бледа, гледаше Лужин и нищо не можеше да отговори. Тя като че още не разбираше. Минаха няколко секунди.

– Е, какво ще кажете? – попита Лужин, като я гледаше втренчено.

– Аз не знам... Аз нищо не знам... – проговори най-после със слаб глас Соня.

– Не? Не знаете? – попита повторно Лужин и помълча още няколко секунди. – Помислете, госпожице – започна той строго, но някак все още увещаващо, – разсъдете, съгласен съм да ви дам още време да размислите. Разберете, моля ви се: ако аз не бях толкова сигурен, то, разбира се, при моята опитност не бих рискувал така направо да ви обвиня; защото за подобно пряко и гласно, но лъжливо или дори само погрешно обвинение в известен смисъл отговарям самият аз. Зная това. Тази сутрин обмених за нуждите си няколко петпроцентови облигации срещу номинална сума три хиляди рубли. Сметката е в портфейла ми. Като се върнах вкъщи – свидетел ми е Андрей Семьонович, – започнах да броя парите и като преброих две хиляди и триста рубли, прибрах ги в портфейла си, а портфейла – във външния джоб на палтото. На масата бяха останали около петстотин рубли в банкноти и между тях три банкноти от по сто рубли. В този момент дойдохте вие (по моя покана) – и през цялото време бяхте извънредно смутена и дори на три пъти посред разговора ставахте и, кой знае защо, бързахте да си отидете, въпреки че разговорът ни не беше свършил. Андрей Семьонович може да потвърди всичко това. Навярно и вие самата, госпожице, няма да откажете да потвърдите и да заявите, че ви повиках чрез Андрей Семьонович с единствената цел да поговоря с вас за самотното и безпомощно положение на вашата роднина Катерина Ивановна (на помена у която не можах да дойда) и затова колко добре би било да се уреди в нейна полза някаква подписка, лотария или нещо подобно. Вие ми благодарихте и дори се просълзихте (аз разказвам всичко, както беше, първо, за да ви припомня и, второ, за да ви покажа, че от паметта ми не се е заличила и най-малката подробност). После взех от масата банкнота от десет рубли и ви я дадох от свое име за вашата роднина, като помощ на първо време. Андрей Семьонович видя всичко това. После ви изпратих до вратата – вие бяхте все така смутена, – след което останах насаме с Андрей Семьонович и като поговорих с него десетина минути, Андрей Семьонович излезе, а аз пак седнах до масата, на която бяха парите, с цел да ги преброя и да ги сложа, както бях намислил, отделно. За мое учудване оказа се, че една банкнота от сто рубли липсва. Така че благоволете да прецените: да подозирам Андрей Семьонович ми е съвсем невъзможно; срамувам се дори от мисълта за това. Да съберам при броенето, също не съм могъл, защото минута преди да дойдете, след като приключих всички сметки, резултатът беше верен. Съгласете се сама, че спомняйки си смущението ви как бързахте да си отидете и най-после това, че държахте известно време ръцете си на масата; вземайки предвид най-после общественото ви положение и свързаните с него навици, аз, тъй да се каже, с ужас и дори против волята си бях принуден да се спра на това подозрение – разбира се, жестоко, но справедливо! Ще добавя още и ще повторя, че въпреки цялата ми очевидна увереност разбирам, че все пак в това мое обвинение се съдържа известен риск за мене. Но, както виждате, не го премълчах; аз се възмутих и ще ви кажа защо: единствено, уважаема, единствено поради вашата черна неблагодарност! Как? Аз ви каня в интерес на крайно бедната ви роднина, аз ви давам, според възможностите си, помощ от десет рубли, а вие веднага,

в същия миг се отплащате за всичко с подобна постъпка! Не, това е вече лошо! Трябва да ви се даде урок. Тъй че размислете: нещо повече, като ваш искрен приятел аз ви моля (защото по-добър приятел от мене вие не можете да имате в тази минута): опомнете се! Иначе ще бъде неумолим! И така?

— Аз нищо не съм вземала от вас — прошепна Соня ужасена. — Вие ми дадохте десет рубли — ето, вземете ги. — Соня извади от джоба си кърпичка, напипа възелчето, развърза го, извади банкнота от десет рубли и протегна ръка към Лужин.

— А за останалите сто рубли не си признавате? — с укор и настойчиво произнесе той, без да взема банкнотата.

Соня се озърна. Всички я гледаха с такива ужасни, строги, подигравателни, ненавиждащи лица. Тя погледна Расколников... той стоеше до стената, скръстил ръце, и я гледаше с огнени очи.

— О, Господи! — извика Соня.

— Амалия Ивановна, ще трябва да се съобщи в полицията и затова, покорно ви моля, изпратете сега да викнат портиера — тихо и дори ласкаво каза Лужин.

— Гот дер бармхерциге!* Аз така и предполагал, че тя крал! — плесна с ръце Амалия Ивановна.

[* Боже милостиви (нем.)]

— Така сте предполагали? — подхвана Лужин. — Следователно и преди сте имали поне известни основания да направите такова заключение. Моля ви, дълбокоуважаема Амалия Ивановна, да запомните думите си, произнесени впрочем пред свидетели.

От всички страни изведнъж се заговори високо. Всички се размърдаха.

— Ка-ка-ак! — извика изведнъж опомнилата се Катерина Ивановна и като луда се спусна към Лужин. — Как! Вие я обвинявате в кражба? Соня? Ах, подлеци, подлеци! — И като се втурна към Соня, тя я стисна като в менгеме със сухите си ръце.

— Соня! Как си посмяла да вземеш от него десет рубли! О, глупава! Дай ги тук! Дай веднага тези десет рубли — ето!

И като дръпна от Соня банкнотата, Катерина Ивановна я смачка в ръката си и я запрати право в лицето на Лужин. Топчицата го удари по окото и отскочи на пода. Амалия Ивановна се спусна да вдигне парите. Пьотр Петрович се ядоса.

— Спрете тази луда! — завика той.

В този момент на вратата до Лебезятников се появиха още няколко лица, между които надничаха и двете дами от провинцията.

— Как, луда? Аз ли съм луда? Глупак! — изпищя Катерина Ивановна. — Ти си глупак, мръсен съдийски плъх, долен човек! Соня, Соня да му открадне пари! Соня — крадла! Тя по-скоро ще ти даде, глупако! — И Катерина Ивановна истерично се разсмя. — Я го вижте глупака! — обръщаше се тя на всички страни, като сочеше на всички Лужин. — Как! И ти също? — забеляза тя хазайката. И ти също, саламджийке такава, твърдиш, че тя била „крал“, подъл пруски кокоши крак в кринолин! Ах, вие! Ах, вие! Та тя изобщо не е излизала от стаята, а като излезе от тебе, подлецо, веднага седна тук, до Родион Романович)... Обискирайте я! Щом никъде не е излизала, значи, парите са у нея! Търси де, търси, търси! Само че ако не намериш, тогава прощавай, миличък, но ще отговаряш! При царя, при царя, чак при царя ще стигна, при милосърдния, ще се хвърля в нозете му още сега, още днес, аз, беззащитната! Мене ще ме пуснат! Ти мислиш, че няма да ме пуснат? Лъжеш се, ще отида! Ще отида, а-а! Ти на това ли се надяваше? Аз, брат, съм упорита! Ще ти приседне! Търси де! Търси, търси, хайде търси!

И Катерина Ивановна в изстъпление, разтърсваше Лужин влачейки го към Соня.

— Аз съм съгласен и отговарям... но престанете, госпожо престанете! Твърде добре виждам, че сте упорита!... Това... това... това как да стане? — мърмореше Лужин. — То трябва да стане в присъствието на полицията... макар че впрочем свидетелите и сега са предостатъчно... Аз съм готов... Но, така или иначе, за мъж е неудобно... поради пола... Може би с помощта на Амалия Ивановна... макар че впрочем тези работи не се правят така... Та как, значи?

— Който искате! Който иска, той да обискира! — викаше Катерина Ивановна. — Соня, обърни си джобовете! Ето, ето. Гледай, изверг, ето, празен е, тук беше кърпата, джобът е празен, виж! Ето и другия джоб, ето, ето! Виждаш ли! Виждаш ли!

И Катерина Ивановна не обърна, а просто измъкна навън двата джоба един след друг. Но от втория, десния джоб изведнъж изскочи някаква хартийка и като направи

във въздуха парабола, падна в краката на Лужин. Всички видяха; мнозина извикаха. Пьотр Петрович се наведе, вдигна с два пръста хартийката от пода, показа я на всички и я разгъна. Това беше банкнота от сто рубли, сгъната на три. Пьотр Петрович описа с ръката си кръг, показвайки на всички банкнотата.

– Крадла! Вън от квартир! Полис, полис! – закрещя Амалия Ивановна. – Тях трябва в Сибир изгонил! Вън!

От всички страни полетяха възклицания. Расколников млчеше, без да сваля очи от Соня, само от време на време бързо поглеждаше Лужин. Соня стоеше на същото място, сякаш загубила съзнание: тя дори почти не беше учудена. Изведнъж червенина заля цялото ѝ лице, тя извика и закри лицето си с ръце.

– Не, не съм аз! Не съм ги вземала! Не знам! – изкрещя тя със сърцераздирателен глас и се хвърли към Катерина Ивановна. Тя я прегърна и силно я притисна към себе си, сякаш с гърдите си искаше да я защити от всички. – Соня! Соня! Аз не вярвам! Виждаш, че не вярвам! – крещеше (въпреки цялата очевидност) Катерина Ивановна и я люлееше в ръцете си като дете, целуваше я безброй много пъти, хващаше я за ръцете и силно-силно ги целуваше (просто впиваше устни в тях). – Ти да откраднеш! Глупави хора! О, Господи! Глупави сте вие, глупави – викаше тя, обръщайки се към всички, – та вие още не знаете, не знаете какво сърце има тя, какво момиче е! Тя да открадне, тя! Тя последната си дреха ще свали и ще я продаде, боса ще тръгне и ще ви даде, ако се нуждаете, ето каква е тя! Защото моите деца загиваха от глад, затуй има сега жълт билет, заради нас!... Ах, покойнико, покойнико! Ах, покойнико, покойнико! Виждаш ли? Виждаш ли? Ето ти помен! Господи! Че защитете я, какво стоите всички? Родион Романович! Вие защо не се застъпите? Нима и вие вярвате? Вие не струвате колкото малкото ѝ пръстче, всички, всички, всички, всички! Господи! Че защити я най-после!

Плачът на нещастната, туберкулозна, беззащитна Катерина Ивановна направи сякаш силно впечатление на присъстващите. Толкова безпомощност, толкова страдание имаше в това изкривено от болка, изпито туберкулозно лице, в тези изсърхнали, целите в спекла се кръв устни, в този хрипящ глас, в тези ридания, които напомняха плача на дете, в тази доверчива, детска и същевременно отчаяна молба за защита, че, изглежда всички съжалиха нещастницата. Пьотр Петрович поне веднага я съжали.

– Госпожо! Госпожо! – възклицаваше той с убедителен тон. – Вас този факт не ви засяга! Никой няма да ви обвини в умисъл или в съучастничество, още повече че именно вие намерихте парите, обръщайки джобовите, и следователно нищо не сте подозирали. Много, много съжалявам, ако така да се каже, нищетата е подтикнала София Семьоновна, но защо, госпожице, не искахте да си признаете? Уплашихте се от позора? Или ви е за пръв път? Смутихте се може би? Работата е ясна, много ясна... И все пак защо трябваше да вършите подобни неща! Господа! – обърна се той към всички присъстващи. – Господа! Съжалявайки и, така да се каже, съчувствайки, аз всъщност съм готов да простя, дори сега, въпреки нанесените ми лични оскърбления. Нека този срам, госпожице, ви послужи като урок за в бъдеще – обърна се той към Соня, – а аз няма да предприемам по-нататък нищо и, тъй да бъде, слагам точка. Стига!

Пьотр Петрович погледна косо Расколников. Погледите им се срещнаха.

Пламтящият поглед на Расколников беше готов да го изпепели. А Катерина Ивановна изглежда вече нищо не чуваше: тя прегръщаше и целуваше Соня като безумна. Децата също прегърнаха Соня от всички страни с ръчичките си, а Полечка – която впрочем не разбираше добре какво става – просто цялата беше плувнала в сълзи, разкъсвана от ридания и скрила подутото си от плач хубавичко лице в рамото на Соня.

– Колко долно е това! – чу се изведнъж висок глас откъм вратата.

Пьотр Петрович бързо се огледа.

– Каква низост! – повтори Лебезятников, гледайки го право в очите.

Пьотр Петрович сякаш чак потрепери. Това забелязаха всички. (После си го спомниха.) Лебезятников влезе в стаята.

– И вие се осмелихте да ме посочите за свидетел? – каза той, приближавайки се към Пьотр Петрович.

– Какво значи това, Андрей Семьонович? За какво говорите? – измърмори Лужин.

– Това значи, че вие... сте клеветник, ето какво значат моите думи! – разпалено изговори Лебезятников, като го гледаше строго с късогледите си очички. Той беше ужасно ядосан. Расколников просто впи очи в него, сякаш улавяше и претегляше всяка

дума. Отново се възцари мълчание. Пьотр Петрович дори почти се смути, особено в първия миг.

– Ако вие казвате това на мене... – започна, той като заекваше, – но какво ви става? С ума си ли сте?

– Аз съм с ума си, а вие... сте мошеник! Ах, колко долно е това! Аз чух всичко, аз нарочно изчаках, за да разбера всичко, защото, признавам, и досега то не е съвсем логично... Но защо направихте всичко това – не разбирам.

– Какво съм направил! Ще престанете ли с вашите глупави гатанки! Или може би сте пиян?

– Вие, подлецо, може би пиете, а не аз! Аз и водка никога не пия, защото това противоречи на убежденията ми! Представете си, той сам, със собствените си ръце даде на София Семьоновна тази банкнота от сто рубли – аз видях, аз съм свидетел, аз ще се закълна! Той, той! – повтаряше Лебезятников, обръщайки се към всички и към всеки.

– Да не сте полудели, сополанко такъв! – изкрещя Лужин.

Тя самата тук призна ей сега, пред всички, че освен десетте рубли не е получавала нищо от мене. Как тогава съм могъл да ѝ ги дам?

– Аз видях, видях! – крещеше и настояваше Лебезятников.

– И макар това да противоречи на възгледите ми, готов съм още сега да дам в съда каквато щете клетва, защото видях как вие тайно ѝ я пхнахте. Само че аз, глупакът, помислих, че за да направите благодеяние, ѝ я мушнахте! При вратата, сбогувайки се с нея, когато тя се обърна и вие с една ръка ѝ стиснахте ръката, с другата, с лявата, сложихте тайно банкнотата в джоба ѝ. Аз видях! Видях! Лужин пребледня.

– Какво дрънкате! – дръзко извика той. – И как сте могли от прозореца да видите каква е банкнотата! Сторило ви се е... с вашите късогледни очи. Вие бълнувате!

– Не, не ми се е сторило. И макар че бях далече, всичко, всичко видях и въпреки че от прозореца наистина е трудно да се види банкнотата – тук сте прав, поради особения случай с положителност знаех, че това именно е банкнотата от сто рубли, защото, когато дадохте на София Семьоновна банкнотата от десет рубли – сам видях, вие същевременно взехте от масата и банкнота от сто рубли (това видях, защото тогава стоях близо до масата и веднага ми мина през ума една мисъл, затова и не забравих, че държите в ръката си банкнотата). Вие я сгънахте и я държахте в ръката си през цялото време. После аз забравих за това, но когато вие взехте да ставате, я преместихте от дясната ръка в лявата и едва не я изтървахте; тогава пак си спомних, защото пак ми мина през ума същата мисъл, а именно, че вие искате да ѝ направите благодеяние скришом от мене. Можете да си представите как започнах да следя – и видях, че успяхте да я пхнете в джоба ѝ. Аз видях, видях, мога да се закълна!

Лебезятников едва не се задъхваше. От всички страни се чува най-различни възклицания, най-вече на учудване; но се чува и възклицания, в които се долавяше закана. Всички започнаха да напират към Пьотр Петрович. Катерина Ивановна се спусна към Лебезятников.

– Андрей Семьонович! Аз съм се излъгала във вас! Защитете я. Само вие сте на нейна страна! Тя е сираче, Господ ви изпрати! Андрей Семьонович, миличък, бащице!

И Катерина Ивановна, почти без да разбира какво прави, се хвърли на колене пред него.

– Идиотщини! – закрещя разбеснелият се до ярост Лужин. – Идиотщини дрънкате, господине. „Забравих, спомних си, забравих“ – какво значи това? Излиза, че аз нарочно съм ѝ ги пхнал? Защо? С каква цел? Какво общо имам с тази...

– Защо? Именно това и аз самият не разбирам, а че разказвам истински факт, е вярно! И не само че не греша, подли и престъпни човече, но добре помня как по този повод тогава веднага си зададох този въпрос, именно в момента, когато ви благодарях и ви стиснах ръката. Защо ѝ сложихте банкнотата тайно в джоба? Тоест защо именно тайно? Нима само затова, че искахте да скриете от мене, знаейки, че аз имам противоположни убеждения и отричам частната благотворителност, която нищо не лекува радикално? Е, и реших, че вас наистина ви е срам да давате пред мене такава сума и освен това помислих си – може би иска да я изненада, да я учуди, когато тя намери в джоба си цели сто рубли. (Защото някои благодетели много обичат такива

сантименталности, когато правят благодеяние; зная това.) После си помислих също, че искате да я изпитате, тоест ще дойде ли тя, след като ги намери, да ви благодари! После, че искате да избегнете благодарностите ѝ, че, както се казва: дясната ръка да не знае... с една дума, нещо такова... Малко ли мисли ми минаха тогава през главата, тъй че реших да обмисля всичко това по-късно, но все пак сметнах за неделикатно да ви покажа, че зная тайната. Но веднага ми мина през ума още един въпрос: че е възможно София Семьоновна, не дай си Боже, да загуби парите, преди да ги забележи, ето защо реших да дойда тук, да я извикам и да я уведомя, че са ѝ сложени в джоба сто рубли. А преди това пътем се отбих в стаята на госпожите Кобилятникови, за да им занеса „Общ извод от положителния метод“ и особено да им препоръчам статията на Пидерит (а впрочем и на Вагнер); после идвам тук и сварвам цялата тази история! Е, можеха ли, можеха ли да ми минат през ума всички тези мисли и разсъждения, ако наистина не бях видял, че вие ѝ сложихте в джоба сто рубли?

Когато Андрей Семьонович свърши многословните си разсъждения с такъв логически извод в заключение на речта си той беше ужасно уморен и дори пот се стичаше по лицето му. Уви, той и на руски не умееше да се изразява добре (впрочем и не знаеше никакъв друг език), така че целият сякаш изведнъж са изтощи и сякаш дори отслабна след адвокатския си подвиг. Въпреки това речта му направи огромно впечатление. Той говори с такова въодушевление, така убедено, че всички явно му вярваха. Пьотр Петрович почувства, че работата е загубена.

– Какво ме интересува, че са ви минали през ума някакви глупави въпроси! – извика той. – Това не е доказателство! Може да сте сънували всичко това – и толкоз! А аз ви казвам, господине, че лъжете! Лъжете и клеветите, защото сте озлобен нещо срещу мене и именно от яд за това, че не се съгласявам с вашите дръзки и безбожни социални теории – ето причината!

Но от това извъртане Пьотр Петрович не спечели нищо. Напротив, от всички страни се чу ропот.

– А, я виж как го извъртя! – извика Лебезятников. – Лъжеш се! Викай полиция, аз ще се закълна! Само едно не мога да разбера: защо се е решил на такава долна постъпка! О, жалък, подъл човек!

– Аз мога да обясня защо се е решил на такава постъпка и ако трябва, също ще се закълна! – произнесе най-после с твърд глас Расколников и пристъпи напред.

Той беше външно твърд и спокоен. На всички им стана някак ясно само като го погледнаха, че той наистина знае каква е работата и че развързката е близка.

– Сега си изясних абсолютно всичко – продължи Расколников, обръщайки се направо към Лебезятников. – От самото начало на историята бях започнал да подозирам, че тук има някаква долна измама; започнал бях да подозирам поради някои особени обстоятелства, известни само на мен, които сега ще споделя с всички: те обясняват цялата работа! А вие, Андрей Семьонович, с ценното си показание окончателно ми изяснихте всичко. Моля всички, всички да слушат: този господин (той посочи Лужин) се сгоди наскоро за една девойка, именно за моята сестра, Авдотя Романовна Расколникова. Но като пристигна в Петербург, онзи ден, при първата ни среща, той се скара с мене и аз го изгоних от къщи, за което има двама свидетели. Този човек е много зъл... Онзиден още не знаех, че той живее тук, у вас, Андрей Семьонович, и че следователно още в деня на скарването ни, тоест онзи ден, той е бил свидетел на това как аз като приятел на покойния господин Мармеладов дадох на съпругата му, Катерина Ивановна, известна сума за погребението. Той веднага написал на майка ми бележка и я уведомил, че аз съм дал всичките си пари не на Катерина Ивановна, а на София Семьоновна и при това с най-долни изрази споменал за... за София Семьоновна, тоест намекнал за някакъв особен характер на отношенията ми със София Семьоновна. Всичко това, както схващате с цел да ме скара с майка ми и сестра ми, като им внуши, че аз пиляя за низки цели последните им пари, с които те ме издължат. Снощи пред майка ми и сестра ми и в негово присъствие аз възстанових истината, като доказах, че съм дал парите на Катерина Ивановна за погребението, а не на София Семьоновна и че онзи ден дори още не познавах София Семьоновна, дори още не бях я виждал. При това добавих, че той, Пьотр Петрович Лужин, с всичките си достойнства не струва колкото малкото пръстче на София Семьоновна, за която говори така лошо. А на въпроса му бих ли сложил София Семьоновна да седне редом със сестра ми аз отговорих, че вече съм направил това, и то същия този ден. Озлобен от това,

че майка ми и сестра ми не искат да повярват на обвиненията му и да се скарат с мене, той от дума на дума започна да ми говори непростителни дързости. Стигна се до окончателен разрыв и той бе изгонен от къщи. Всичко това стана снощи. Сега ви моля да обърнете особено внимание: представете си, че той сега беше успял да докаже, че София Семьоновна е крадла – с това, първо, би доказал на майка ми и на сестра ми, че е бил почти прав в подозренията си; че с право се е разсърдил, задето съм поставил на едно сестра ми и София Семьоновна; че като ме е нападнал, той значи е защитавал и пазил честта на моята сестра и негова годеница. С една дума, с всичко това той можеше дори отново да ме скара с роднините ми и, разбира се, се е надявал да спечели пак разположението им. Да не говорим за това, че би си отмъстил и лично на мене, защото има основание да предполага, че честта и щастието на София Семьоновна са ми много скъпи. Ето съображенията му! Ето как схващам цялата работа! Това е причината и друга не може да има! Така или приблизително така завърши Расколников речта си, прекъсвана начесто от възклицанията на присъстващите, които впрочем слушаха много внимателно. Но въпреки всички прекъсвания той говори рязко, спокойно, точно, ясно, твърдо. Резкият му глас, увереният тон и строгото му лице направиха на всички огромно впечатление.

– Така, така, това е така! – потвърждаваше във възторг Лебезятников. – Това положително е така, защото той, веднага щом София Семьоновна влезе при нас, в стаята, ме запита именно дали сте тук, не съм ли ви виждал между гостите на Катерина Ивановна. С тази цел той ме повика до прозореца и там тихичко ме попита. Значи той е искал непременно вие да сте тук) Това е така, всичко това е така!

Лужин млъчеше и презрително се усмихваше. Впрочем той беше много блед. Изглежда обмисляше как да се измъкне. Може би с удоволствие би зарязал всичко и би си отишъл, но в момента това беше почти невъзможно, то би означавало направо да признае справедливостта на отправените му обвинения и че действително е оклеветил София Семьоновна. Освен това и присъстващите, и без това доста пийнали, бяха крайно наежени. Интендантският, макар впрочем и да не разбираше всичко, викаше най-много от всички и предлагаше твърде неприятни за Лужин мерки. Но имаше и трезви: надойдоха и се насъбраха от всички стаи. И трите полячета ужасно се горещяха и непрекъснато му викаха: „Пане лайдак*!“, при което мърмореха още някакви закани на полски.

[* Мерзавец (полск.)]

Соня слушаше напрегнато, но сякаш не разбираше всичко, като че се свестяваше от припадък. Тя само не сваляше очи от Расколников, чувствайки, че той е цялата ѝ опора. Катерина Ивановна дишаше тежко, с хриптене, и изглеждаше страшно изнемошяла. Най-глупав израз имаше Амалия Ивановна – тя стоеше със зяпнала уста и не разбираше нищо. Схвана само, че Пьотр Петрович някак се изложи. Расколников поиска да каже още нещо, но не го оставиха да довърши: всички викаха и се блъскаха около Лужин с ругатни и закани. Но Пьотр Петрович не се уплаши. Като видя, че обвинението срещу Соня е пропаднало напълно, той прибягна направо към наглост.

– Моля, господа, моля; не се блъскайте, пуснете ме да мина! – говореше той, като си пробиваше път през тълпата. – И бъдете така добри да не заплашвате; уверявам ви, че нищо няма да стане, нищо няма да ми направите, не съм страхлив, напротив, вие, господа, ще отговаряте, задето с насилие сте потушили едно дело. Крадлата е повече от разобличена и аз ще продължа да действам. В съда не са толкова слепи и... не са пияни и няма да повярват на двама отявлени безбожници, размирници и волнодумци, които ме обвиняват, за да ми отмъстят, което сами, от глупост, признават... Да, моля!

– Веднага се пръждосвайте от стаята ми; благоволете да напуснете квартирата – между нас всичко е свършено! Като си помисля само, че цели две седмици съм се потил... да му разяснявам!...

– Андрей Семьонович, нали аз самият ви казах, когато още ме задържахте, че напускам; а сега ще добавя само, че сте глупак. Желая ви да си използвате ума и късогледите очи. Но моля, господа!

Той си проби път; но на интендантския не му се искаше така лесно да го пусне, само с ругатни: той сграбчи от масата една чаша, замахна и я хвърли по Пьотр Петрович; ала чашата полетя право в Амалия Ивановна. Тя изпищя, а интендантският, който при замахването загуби равновесие, тежко се строполи под масата. Пьотр

Петрович си отиде в стаята и след половин час вече беше изчезнал от къщата. Соня, плаха по природа, и преди знаеше, че нея могат да я погубят по-лесно от когото и да било друго, а да я обиди може всеки почти безнаказано. Но все пак до последната минута ѝ се струваше, че бедата може някак да се избегне – с предпазливост, с кротост пред всичко и пред всеки. Разочарованието ѝ беше извънредно тежко. Тя можеше разбира се, да понесе търпеливо и почти безропотно всичко – дори това, но в първия миг ѝ стана извънредно тежко. Въпреки че тя възтържествува и беше оправдана, когато премина първата уплаха и първото вцепенение, когато разбра и съобрази всичко, ясно чувство на безпомощност и обида мъчително сви сърцето ѝ и тя изпадна в истерия. Накрая не издържа, изскочи от стаята и се спусна към къщи. Това стана почти веднага след излизането на Лужин. Когато сред високия смях на присъстващите чашата улучи Амалия Ивановна, тя също не издържа това, че трябва да пати за чужда сметка. С писъци като бясна се нахвърли върху Катерина Ивановна, която смяташе виновна за всичко.

– Вън от квартир! Веднага! Марш! – И с тези думи започна да хваща каквото ѝ падне от нещата на Катерина Ивановна и да ги хвърля на пода. И без това почти сломена и едва ли не в припадък, задъхана, бледа, Катерина Ивановна скочи от леглото (върху което беше паднала от изтощение) и се хвърли върху Амалия Ивановна. Но борбата беше прекалено неравна: онази я отблъсна като перце.

– Как! Не стига, че безбожно ни оклеветиха – ами тази твар пак се нахвърля върху мене! Как! В деня на погребението на моя мъж ме пъдят от квартирата, след моето гостоприемство, на улицата, със сирачетата! Къде ще се дяна! – викаше, ридаейки и задъхвайки се, нещастната жена. – Господи – завика тя изведнъж и очите ѝ засвяткаха, – няма ли справедливост! И кого ще защитава, ако не нас, сираците? Ще видим! Има на този свят справедливост и правда, има, аз ще ги намеря! Сега, почакай, безбожна твар! Полечка, остани с децата, аз ще се върна. Ще ме чакате, ако ще на улицата! Ще видим има ли на света правда!

И като метна на главата си същия зелен сукнен шал, за който бе споменал в разказа си покойният Мармеладов, Катерина Ивановна си проби път през безредната и пияна тълпа квартиранти, които все още се трупаха в стаята, и с вопли и сълзи изтича на улицата – с неопределена цел веднага, незабавно и на всяка цена да намери някъде справедливост. Полечка, уплашена, се сви с децата в ъгъла, върху сандъка, и прегърнала двете по-малки, разтреперана цяла, зачака да се върне майка ѝ. Амалия Ивановна тичаше из стаята, скимтеше, нареждаше, хвърляше каквото ѝ падне на пода и буйстваше. Квартирантите крещяха кой каквото му дойде наум – някои привършваха да коментират, както знаят, случилото се; други се караха и се ругаеха; някои започнаха да пеят...

„А сега е време и аз да си вървя! – помисли Расколников. – Е, София Семьоновна, да видим какво ще кажете сега!“

И той се запъти към квартирата на Соня.

IV

Расколников се прояви като деен и енергичен адвокат на Соня срещу Лужин, въпреки че самият той носеше в душата си толкова ужас и страдание. Но след като бе изстрадал толкова много сутринта, той сякаш се радваше на възможността да промени изживяванията си, които ставаха вече непоносими, да не говорим пък колко лично и сърдечно чувство бе вложил в стремежа си да се застъпи за Соня. Освен това той си мислеше и страшно се тревожеше, особено в някои моменти, за предстоящата среща със Соня; той трябваше да ѝ каже кой е убил Лизавета и предчувстваше страшното мъчение, което го очакваше, и сякаш искаше да го отпъди с ръце. Затова, когато на излизане от Катерина Ивановна възкликна: „Е, какво ще кажете, сега София Семьоновна?“, той явно се намираше в някакво външно възбудено състояние на бодрост, дързост и съзнание за неотдавнашната победа над Лужин. Но му се случи нещо странно. Когато стигна до квартирата на Капернаумов, почувства внезапна отпадналост и страх. Спря се в размисъл пред вратата, задавайки си странния въпрос: „Трябва ли да кажа кой уби Лизавета?“ Въпросът бе странен, защото изведнъж в същия момент почувства, че не само не може да не каже, но дори да отдалечи тази минута, поне временно, му е

невъзможно. Още не му беше ясно защо е невъзможно; само почувства това и мъчителното съзнание за безсилието му пред необходимостта почти го смаза. За да не разсъждава и да не се измъчва, той бързо отвори вратата и от прага погледна Соня. Тя седеше, облакътена на масичката, закрила лице с ръце, но като видя Расколников, бързо стана и тръгна към него, сякаш го беше чакала.

— Какво щеше да стане с мене, ако не бяхте вие! — каза тя бързо, когато станаха един срещу друг в средата на стаята. Очевидно тя искаше само да му каже това час по-скоро. И затова го чакаше.

Расколников се приближи до масата и седна на стола, от който тя току-що беше станала. Тя застана на две крачки от него, точно като вчера.

— Е, Соня? — каза той и изведнъж почувства, че гласът му трепери. — Всичко се основаваше на „общественото положение и свързаните с него навици“. Разбрахте ли това одева?

Лицето ѝ изрази страдание.

— Само не ми говорете като вчера! — прекъсна го тя. — Моля ви се, не започвайте. И без това съм достатъчно измъчена...

Тя побърза да се усмихне, уплашена, че може би упрекът ще го разсърди.

— Аз от глупост избягах. Какво ли става там сега? Щях вече да отида, но все си мислех, че... вие може да дойдете.

Той ѝ разказа, че Амалия Ивановна ги пъди от квартирата и че Катерина Ивановна е изтичала някъде „да търси правда“.

— Ах, Боже мой! — плесна с ръце Соня. — Да вървим по-бързо... И тя сграбчи наметалцето си.

— Вечно едно и също! — извика раздразнен Расколников. — Вие само за тях мислите! Останете с мене.

— А... Катерина Ивановна?

— А Катерина Ивановна, разбира се, няма да ви отмине, ще дойде при вас, щом е излязла от къщи — с погнуса добави той. — А ако не ви завари, пак вие ще бъдете виновна...

Соня приседна на стола в мъчителна нерешителност. Расколников млчеше, гледайки в земята и обмисляйки нещо.

— Да предположим, че Лужин сега не е искал — започна той, без да поглежда Соня. — Само да беше поискал или някак да му беше изгодно, той би ви изпратил в тъмница, ако не се бяхме случили ние с Лебезятников! А?

— Да — каза тя със слаб глас. — Да! — повтори разсеяно и тревожно.

— А аз наистина можеше и да не бъда там! Лебезятников пък се появи съвсем случайно.

Соня млчеше.

— Ами ако бяхте отишли в тъмница, тогава? Помните ли какво ви говорих вчера? Тя пак не отвърна. Той изчака.

— А аз мислех, че пак ще завикате: „Ах, не говорете, престанете!“ — засмя се Расколников, но някак насила. — Какво, пак ли млчите? — попита след минута. — Нали трябва да разговаряме за нещо? За мене би било интересно да разбера как бихте решили вие сега един „въпрос“, както казва Лебезятников. (Той като че започваше да се обърква.) Не, наистина, сериозно говоря. Представете си, Соня, че предварително знаехте всички намерения на Лужин, знаехте, и то със сигурност, че те биха погубили окончателно Катерина Ивановна и децата; и вас покрай другото (тъй като вие не се смятате за нищо, затова покрай другото). Полечка също... защото и на нея ѝ предстои този път. Та ето: ако сега изведнъж бяха ви предоставили вие да решите — той или те да живеят, тоест Лужин ли да живее и да върши мръсотии или Катерина Ивановна да умре? Как бихте решили: кой от тях да умре? Питам ви.

Соня го погледна с безпокойство. Тя долови нещо особено в тези неуверени думи, с които той подхващаше нещо издалече.

— Предчувствах, че ще попитате нещо такова — каза тя, като го погледна изпитателно.

— Добре, нищо; но все пак как бихте решили?

— Защо питате за неща, които са невъзможни? — с отвращение каза Соня.

— Значи, по-добре е Лужин да живее и да върши мръсотии! Вие и това ли не се осмелихте да решите?

– Нима мога да зная каква е Божията воля!... И защо питате неща, за които не бива да се пита? Защо са нужни такива празни въпроси? Как може да стане така, че да зависи от моето решение? И кой ме е избрал да съдя: кой да живее и кой да не живее?

– Е, щом се намеси Божията воля, нищо не може да се направи – измърмори мрачно Расколников.

– По-добре кажете направо за какво сте дошли! – извика Соня с мъка. – Вие пак загатвате нещо... Нима сте дошли само за да ме измъчвате!

Тя не издържа и изведнъж горчиво заплака. Той я гледаше с мрачна тъга. Минаха близо пет минути.

– Ти имаш право, Соня – каза той най-после тихо. И изведнъж се промени; престорено нахалният и безсилно предизвикателен тон изчезна. Дори гласът му изведнъж отслабна. – Аз самият ти казах вчера, че няма да дойда да моля за прошка, а, кажи-речи, започнах с това – да моля прошка... За Лужин и за Божията воля заради себе си го говорих... Това беше молбата ми за прошка, Соня...

Той искаше да се усмихне, но бледата му усмивка излезе безпомощна и недовършена. Наведе глава и закри лицето си с ръце.

И изведнъж странно, внезапно чувство на някаква остра ненавист към Соня прониза сърцето му. И сякаш сам учуден и изплашен от това чувство, той внезапно вдигна глава и втренчено я погледна; но срещна нейния спрян върху него неспокоен и мъчително загрижен поглед; в него се четеше любов; омразата му се стопи като сянка. Беше сбъркал; беше взел едно чувство за друго. Това означаваше само, че онзи миг е настъпил.

Той пак закри лицето си с ръце и наведе глава. Изведнъж пребледня, стана от стола, погледна Соня и без да каже нито дума, се премести на леглото ѝ.

В изживяванията му тази минута приличаше ужасно на минутата, когато стоеше зад старицата, вече извадил брадвата от гайката, и почувства, че „не бива да се губи повече нито миг“.

– Какво ви е? – попита Соня, ужасно изплашена.

Той не можеше да каже нито дума. Съвсем, съвсем другояче смяташе да ѝ каже и сам не разбираше какво става с него сега. Тя бавно се доближи, седна на леглото до него и зачака, без да сваля очи. Сърцето ѝ биеше и замираше. Стана непоносимо: той обърна към нея мъртворешки бледото си лице; устните му се кривяха безсилно, мъчейки се да изговорят нещо. Ужас обзе сърцето на Соня.

– Какво ви е? – повтори тя, като се отдръпна малко от него.

– Нищо, Соня. Не се плаши... Глупости! Наистина, ако поразмисли човек – глупости – мърмореше той като човек в безсъзнание, който бълнува. – И защо ли само дойдох да те измъчвам? – добави изведнъж, като я гледаше. – Наистина. Защо? Аз непрекъснато си задавам този въпрос, Соня...

Той може би наистина си беше задавал този въпрос преди четвърт час, но сега го изговори в пълно безсилие, почти в безсъзнание и треперейки с цялото си тяло.

– Ох, как се измъчвате! – произнесе тя страдалчески, като се вгледаше в него.

– Всичко е глупост!... Виж какво, Соня (той изведнъж кой знае защо се усмихна някак бледо и безсилно, за около две секунди), помниш ли какво исках да ти кажа вчера?

Соня тревожно чакаше.

– Казах ти, когато си тръгнах, че може би се сбогувам с тебе завинаги, но че, ако дойда днес, ще ти кажа... кой уби Лизавета.

Тя изведнъж затрепери с цялото си тяло.

– Та ето, аз дойдох да ти кажа.

– Значи, вие вчера наистина... – едва прошепна тя, – но откъде знаете? – попита бързо, сякаш изведнъж се опомни.

Соня задиша с усилие. Лицето ѝ ставаше все по-бледо и по-бледо.

– Зная.

Тя замълча близо минута.

– Да не би да са го хванали? – попита тя плахо.

– Не, не са го хванали.

– Откъде тогава знаете това? – попита тя пак едва чуто и пак след почти минутно мълчание.

Той се обърна към нея и внимателно, внимателно я погледна.

– Сети се – проговори той с предишната изкривена и безсилна усмивка.

По цялото ѝ тяло сякаш преминаха гърчове.

– Та вие... ме... защо ме... плашите така? – промълви тя, усмихвайки се като дете.

– Щом знай, значи съм голям приятел... на онзи... – продължи Расколников, като не преставаше упорито да я гледа в лицето, сякаш вече нямаше сили да откъсне погледа си. – Тази Лизавета той... не е искал да я убива... Той я... е убил, без да иска... Искал е да убие старицата... когато е сама... и отишъл... А в това време влязла Лизавета... Тогава той... убил и нея.

Мина още една ужасна минута. И двамата продължаваха да се гледат.

– Та не можеш ли да се сетиш? – попита той изведнъж с такова усещане, сякаш се хвърляше от камбанария.

– Н-не – прошепна Соня едва чуто.

– Вгледай се добре. – Едва изрече това и предишното, познато чувство изведнъж вледени отново душата му; той я гледаше и изведнъж в лицето ѝ сякаш видя лицето на Лизавета. Той бе запомнил ярко израза на Лизаветиното лице, когато се приближаваше тогава към нея с брадвата, а тя отстъпваше към стената с простряна напред ръка, със съвсем детски страх на лицето, както малките деца, когато изведнъж започнат да се плашат от нещо, гледат неподвижно и тревожно предмета, който ги плаши, отстъпват назад и, протягайки ръчичка напред, се канят да заплачат. Почти същото се случи сега и със Соня: също така безсилно, със същата уплаха го гледа тя известно време и изведнъж, като протегна напред лявата си ръка, леко, едва-едва опря пръсти в гърдите му и бавно се занадига от леглото, отдръпвайки се все повече и повече от него, а погледът, с който го гледаше, ставаше все по-неподвижен. Ужасът ѝ изведнъж се предаде и на него: същият страх се изписа и на неговото лице, по същия начин започна да я гледа и той и дори с почти същата детска усмивка.

– Сети ли се? – прошепна той най-после.

– Господи! – изтръгна се от гърдите ѝ страшен вопъл. Тя падна безсилно на леглото и зарови лице във възглавниците. Но след миг бързо се вдигна, приближи се бързо до него, хвана го за двете ръце и като ги стискаше силно като в менгеме с тънките си пръсти, се вгледа пак втренчено като прикована в лицето му. С този последен, отчаян поглед тя искаше да види, да долови макар и слаба, последна надежда за себе си. Но надежда нямаше; нямаше вече никакво съмнение; всичко беше точно така! Дори по-късно, впоследствие, когато си спомняше за тази минута, ставаше ѝ страшно и чудно: защо именно тогава така изведнъж видя, че вече няма никакво съмнение? Нали не можеше да каже например, че е предчувствала нещо такова? А в същото време, сега, едва успял да ѝ го каже – и вече ѝ се стори, че тя наистина тъкмо това е предчувствала.

– Стига, Соня, стига! Не ме мъчи! – страдалчески помоли той.

Той съвсем, съвсем иначе мислеше да ѝ го каже, но излезе така.

Тя скочи като безумна и, кършейки ръце, стигна до средата на стаята; но бързо се върна и пак седна до него, почти докоснала с рамото си неговото рамо. Изведнъж, сякаш пронизана, тя потрепери, извика и се хвърли, без да знае защо, на колене пред него.

– Какво, какво сте направили със себе си! – проговори тя отчаяно и като се вдигна, хвърли се на шията му и силно, силно го прегърна.

Расколников се отдръпна и я погледна с тъжна усмивка.

– Странна си ти, Соня – прегръщаш ме и ме целуваш, след като ти казах това. Не знаеш какво вършиш.

– Няма, няма сега по-нешастен от тебе на целия свят! – възкликна тя като в изстъпление, без да чуе думите му, и изведнъж зариде като истерична.

Отдавна неизпитвано чувство заля душата му като вълна и в миг я смекчи. Той не го възпря: две сълзи овлажняха очите му и затрепкаха на миглите му.

– Значи ти няма да ме изоставиш, Соня? – каза той, като я гледаше едва ли не с надежда.

– Не, не; никога и никъде! – извика Соня. – Ще дойда с тебе, където и да си! О, Господи?... Ох, нещастна аз!... Защо, защо не те познавах преди! Защо не дойде по-рано? О, Господи!

– Ето, дойдох.

– Сега! О, какво да правим сега!... Заедно, заедно! – повтаряше тя като безумна и пак го прегръщаше. – И на каторга ще дойда с тебе! – Той изведнъж сякаш потрепери, предишната омразна и почти надменна усмивка сви устните му.

– Аз, Соня, може и да не искам да вървя на каторга – каза той.

Соня бързо го погледна.

След първото страстно и мъчително състрадание към нещастния страшната мисъл за убийството отново я скова. В променливия му тон изведнъж почувства убиеца. Тя го гледаше с учудване. Още не знаеше нищо, нито защо, нито как, нито за какво беше направил това. Сега всички тези въпроси изведнъж прорязаха съзнанието ѝ. И тя пак не повярва: „Той, той убиец! Нима е възможно?“

– Но какво значи това! Къде съм! – проговори тя с дълбоко недоумение, сякаш още не бе се опомнила. – Как, вие, такъв... сте могли?... Какво значи това!

– Можав, за да ограбя. Престани, Соня! – отговори той някак уморено и сякаш с досада.

Соня стоеше като зашеметена, но изведнъж извика:

– Гладен си бил! Или... за да помогнеш на майка си? Нали?

– Не, Соня, не – мърмореше той, като обърна и наведе глава, – не бях толкова гладен... аз наистина исках да помогна на майка си, но... и това не е съвсем вярно... не ме мъчи, Соня!

Соня плесна с ръце.

– Нима, нима всичко е истина! Господи, но каква истина е това! Кой би могъл да повярва?... И как, как така вие давате последните си пари, а сте убили, за да ограбите! А!... – извика тя изведнъж. – Онези пари, които дадохте на Катерина Ивановна... онези пари... Господи, нима и онези пари...

– Не, Соня – бързо я прекъсна той, – онези пари бяха други, успокой се! Онези пари ми беше изпратила майка ми чрез един търговец и аз ги получих, вече болен, същия ден, когато ги дадох... Разумихин видя... той ги получи вместо мене... тези пари бяха мои, мои собствени, наистина мои.

Соня го слушаше в недоумение, като с всички сили се мъчеше да съобрази нещо.

– А онези пари... впрочем не зная дори дали там имаше пари – добави той тихо и сякаш в размисъл, – аз тогава свалих от шията ѝ кесийка от чортова кожа... пълна такава, натъпкана кесийка... и даже не я отворих; сигурно не съм успял... А нещата, все някакви копчета за ръкавели и верижки – всички тези неща и кесийката скрих в един чужд двор на В-ия булевард, под един камък, още на другата сутрин... Всичко е там и досега...

Соня напрегнато слушаше.

– Но тогава защо... нали казахте: за да ограбя, а нищо не сте взели? – попита тя бързо, хващайки се за сламката.

– Не знам... още не съм решил – дали ще взема тези пари, или не – каза той пак, като че размисляйки, и изведнъж се опомни и се усмихна бързо, само за миг. – Ех, каква глупост изтърсих сега, а „Дали не е луд?“ – помисли Соня за момент. Но веднага реши: „Не, нещо друго е.“ Тя не разбираше нищо, абсолютно нищо!

– Знаеш ли, Соня – каза той изведнъж с някакво вдъхновение, – знаеш ли какво ще ти кажа: ако бях убил, защото съм бил гладен – продължи той, като наблюдаваше на всяка дума и я гледаше загадъчно, но искрено, – аз сега... щях да съм... щастлив! Знай това!... Но защо, защо – извика той след миг едва ли не с отчаяние, – защо ти е нужно да си призная, че съм извършил зло? Защо ти е нужно това глупаво тържество над мене? Ах, Соня, за това ли дойдох при тебе сега!

Соня пак понечи да каже нещо, но си замълча. – Затова снощи те виках да дойдеш с мене, защото сега имам само тебе.

– Къде ме викаше? – попита плахо Соня.

– Не да крадем и да убиваме, не се безпокой, не за това – усмихна се той жлъчно, – ние сме различни хора... И знаеш ли, Соня, та аз едва сега, едва сега разбрах къде те виках вчера. А вчера, когато те виках, и аз не разбирах къде. За едно само те виках, за едно идвах: да не ме изоставиш. Нали няма да ме изоставиш, Соня?

Тя стисна ръката му.

– Но защо, защо ѝ казах, защо ѝ открих! – възкликна той след минута в отчаяние, като я гледаше с безкрайна мъка. – Ето, ти чакаш от мене обяснение, Соня,

седиш и чакаш, виждам го; а какво мога да ти кажа? Та ти няма нищо да разбереш, а само страшно ще се измъчиш... заради мене! Ето, ти плачеш и пак ме прегръщаш – кажи, защо ме прегръщаш? Затова, че не можах да понеса всичко сам и дойдох да го стоваря и върху друг: „Страдай и ти, ще ми е по-леко!“ Нима можеш да обичаш такъв подлец?

– Но не се ли мъчиш и ти? – извика Соня. Същото чувство нахлу пак като вълна в душата му и пак я смекчи за миг.

– Соня, аз имам зло сърце, запомни го: това обяснява много неща. Затова съм тук, защото съм зъл. Има такива, които не биха дошли. А аз съм страхливец и... подлец! Но... нека, това не е важно!... Сега трябва да ти разкажа, а не мога да започна...

Той млъкна и се замисли.

– Е-е-ех, различни хора сме ние! – извика той пак. – Не си подходяме. Но защо, защо дойдох! Никога няма да си го простя!

– Не, не, добре е, че дойде! – възкликаваше Соня. – По-добре е да зная! Много по-добре!

Той я погледна с болка.

– Защо не всъщност – каза, сякаш беше размислил. – Та това наистина беше така! Ето какво: аз исках да стана Наполеон и затова убих... Е, разбираш ли сега?

– Н-не – наивно и плахо прошепна Соня, – но... говори, говори! Аз ще разбера, аз в себе си всичко ще разбера – умоляваше го тя.

– Ще разбереш! Е, добре, ще видим! Той млъкна и дълго обмисля.

– Цялата работа е следната – аз си зададох веднъж такъв въпрос: ако Наполеон се беше озовал например на моето място и за да започне кариерата си, нямаше на разположение нито Тулон, нито Египет, нито прехода през Монблан, а вместо всички тези красиви и монументални неща имаше чисто и просто някаква смешна бабичка, вдовица на регистратор, която на всичкото отгоре трябва да бъде убита, за да се измъкнат парите от сандъчето ѝ (за кариерата, разбираш ли?), е, би ли се решил той на това, ако нямаше друг изход? Не би ли се погнусил, че е някак прекалено немонументално и... е грехота? Та, казвам ти, над този „въпрос“ се мъчих ужасно дълго време, така че страшно се засрахих, когато най-после се сетих (някак изведнъж), че не само не би се погнусил, но дори и през ум не би му минало, че това не е монументално... той дори не би разбрал напълно от какво трябва да се гнуси. И ако наистина не би имал друг изход, така би я задушил, че да не гъкне, без хич да се замисли!... Е, и аз... зарязах разсъжденията... и я убих... по примера на авторитета... И това беше точно така! Смешно ли ти е? Да, Соня, най-смешното е, че може би именно така беше... На Соня никак не ѝ беше смешно.

– По-добре ми разкажете направо... без примери – още по-плахо и едва чуто помоли тя.

Той се обърна към нея, погледна я тъжно и я хвана за ръцете.

– Пак си права, Соня. Всичко това са глупости, почти празни приказки! Виж какво: нали знаеш, че майка ми няма почти нищо. Сестра ми получи възпитание случайно и е обречена да обикаля къщите като гувернантка. Всичките им надежди бяха в мене. Вървеше ми, но не можех да се издържам в университета и бях принуден да напусна за известно време. Но дори да бях продължил, едва след десет-дванадесет години (ако обстоятелствата се бяха стекли благоприятно) можех да се надявам да стана някакъв учител или чиновник с хиляда рубли заплата... (Той сякаш разказваше нещо заучено.) А в това време майка ми щеше да се стопи от грижи и мъка и аз пак нямаше да успея да ѝ помогна, а сестра ми... със сестра ми можеше да се случи нещо още по-лошо!... Пък и какъв смисъл би имало цял живот всичко да отминавам и от всичко да отвърщам глава, да забравя за майка си, а позора на сестра си например да понеса почтително? Защо? За това ли, след като ги погребя, да си намеря нови – жена и деца – и да оставя после и тях без пукната пара и без залък хляб? Та... та ето аз реших – като взема парите на старицата, да се издържам с тях първите няколко години и без да измъчвам майка си, да осигуря следването си и първите стъпки след университета – и да разреша всичко това широко, радикално, така че да осигуря напълно новата си кариера и да поема нов, самостоятелен път... Е... е, и това е... Е, разбира се, аз направих лошо... като убих старицата... е, и толкоз!

Той се довлече изтощен до края на разказа и наведе глава.

– Ох, не е това, не е – възкликаваше Соня измъчена, – нима може така... не,

това не е така, не е така!

– Сама виждаш, че не е така!... А аз искрено ти разказах самата истина!

– Та каква истина е това! О, Господи!

– Но аз убих само една въшка, Соня, безполезна, отвратителна, вредна.

– Човекът ли е въшка?

– И аз зная, че не е въшка – отговори той, като я гледаше странно. – Впрочем аз лъжа, Соня – добави той, – отдавна вече лъжа... Всичко това не е така; ти вярно казваш. Причините са съвсем, съвсем други!... Аз отдавна не съм говорил с никого, Соня... Сега много ме боли главата.

Очите му горяха в трескав огън. Той започваше почти да блънува; тревожна усмивка блуждаеше на устните му. През възбуденото състояние на духа му вече прозираше страшно безсилие. Соня разбра колко се измъчва той. И на нея започваше да ѝ се вие свят. А как странно говореше той: разбираш сякаш нещо, но... „Но какво да се прави! Какво да се прави! О, Господи!“ И тя кършеше ръце в отчаяние.

– Не, Соня, това не беше най-важното! – започна той пак, като вдигна изведнъж глава, сякаш внезапен обрат на мислите го бе поразил и възбудил отново. – Това не е най-важното! По-добре... допусни (да, така наистина е по-добре!), допусни, че аз съм самолюбие, завистлив, зъл, подъл, отмъстителен, е... да речем, и предразположен към лудост. (Да ти кажа поне всичко наведнъж! Миналия път говорихме за лудост, аз помня!) Нали ти казах одеде, че не можех да се издържа в университета. А знаеш ли, че всъщност това може би не беше невъзможно? За таксата майка ми щеше да ми изпрати, а за обувки, дрехи, храна аз бих печелил и сам; положително! Уроци се намираха; по рубла и половина ми плащаха. Разумихин нали работи! Но аз се озлобих и не поисках. Именно се озлобих (тази дума е подходяща!). И тогава се сврях в ъгъла си като паяк. Ти нали идва в моята дупка, видя... А знаеш ли, Соня, че ниските тавани и тесните стаи потискат душата и ума! О, как мразех тази дупка! И все пак не исках да излизам от нея. Нарочно не исках! С дни не излизах и да работя не исках дори да се храня не исках, само лежах. Ако ми донесе Настася – ще ям, ако не донесе, така ще мине денят; нарочно, от злоба не молах да ми дадат! Вечер нямам какво да запаля, лежа в тъмното, а да си спечеля за свещи не желая. Трябваше да уча, а аз разпродадох книгите си; на масата ми, върху записките и тетрадките и досега има цял пръст прах. Предпочитах да лежа и да мисля. И все мислех... И все такива едни сънища сънувах, странни най-различни, няма защо да разправям какви! Но тогава започна и на мене да ми се струва, че... Не, не е така! Пак не разказвам както трябва! Виждаш ли, аз тогава все се питах: защо съм толкова глупав, та въпреки че другите са глупави и съм напълно убеден, че те са глупави, самият аз не искам да бъда по-умен? После разбрах Соня, че ако взема да чакам всички да станат умни, това ще трае страшно дълго... После разбрах, че това никога няма да стане, че хората няма да се променят, и че никой няма да е в състояние да ги промени, и че не си струва труда! Да, така е! Това е техният закон... Закон, Соня! Това е така!... И аз сега зная, Соня, че който има здрав и силен ум и дух, той властва над тях! Който посмее много, той за тях е прав. Който е способен на повече неща да плюе, той за тях е законодател, а който може да посмее най-много от всички, той е най-правият. Така е било досега, така ще бъде и занапред. Само слепият може да не го види!

Говорейки това, Расколников, макар и да гледаше Соня, вече не се интересуваше ще разбере ли тя или не. Треската бе го завладяла напълно. Той беше в някакъв мрачен възторг. (Наистина извънредно отдавна не беше говорил с никого!) Соня разбра, че този мрачен катехизис беше станал негова вяра и закон.

– И разбрах тогава, Соня – продължи той възторжено, – че властта се дава само на този, който посмее да се наведе да я вземе. Тук има едно, само едно: трябва просто да посмееш! Аз тогава стигнах до една мисъл, за пръв път през живота си, до която никой преди мене не е стигал! Никой! На мене изведнъж ми стана ясно като бял ден: как така нито един човек досега не е посмял и не смее, минавайки покрай цялата тази нелепост, да хване чисто и просто всичко това за опашката и да го запрати по дяволите! Аз... аз поисках да се осмеля и убих... аз поисках само да се осмеля, Соня, ето цялата причина!

– О, мълчете, мълчете! – извика Соня, като плесна с ръце. – Вие сте се отдръпнали от Бога и Бог ви е наказал, предал ви е на дявола!...

– Нали, Соня, когато лежах в тъмното и мислех за всичко това, тогава дяволът

ме е изкушавал, нали, а?

– Мълчете! Не се смейте, богохулнико, вие нищо, нищо не разбирате! О, Господи! Нищичко, нищичко не разбира.

– Мълчи, Соня, съвсем не се смея, аз знам, че дяволът ме е дърпал. Мълчи, Соня, мълчи! – повтори той мрачно и настойчиво. – Всичко зная. Всичко това съм премислил вече и съм си го шепнал, когато лежах тогава в тъмното... За всичко това съм спорил със себе си, до последната подробност, и всичко зная, всичко! И толкова ми беше омръзнало, толкова ми беше омръзнало тогава това умуване. Всичко исках да забравя и да започна отначало, Соня, и да престана да умувам! Нима мислиш, че съм действал като глупак, без много да му мисля? Аз действах като умник и това именно ме погуби. Нима мислиш, че не знаех например поне това, че щом започнах да се питам и разпитвам: имам ли право да притежавам власт – това значи, че нямам право да притежавам власт. Или че ако си задавам въпроса въшка ли е човекът? – това значи, че вече човекът не е въшка за мене, а е въшка за онзи, на когото това и през ум не му минава и който действа направо, без въпроси... И щом толкова дни се измъчвах за това – би ли се решил Наполеон или не – значи, ясно съм чувствал, че не съм Наполеон... Цялата, цялата мъка на всичкото това умуване издържах, Соня, и пожелах да я сваля цялата от плещите си; аз поисках, Соня, да убия без казуистика, да убия за себе си, единствено за себе си. Не исках да лъжа в това дори самия себе си! Аз убих не за да помогна на майка си – това са празни приказки! Аз убих не за да се сдобия с пари и с власт, за да стана благодетел на човечеството. Глупости! Аз просто убих; за себе си убих, само за себе си: а дали щях да стана впоследствие нечий благодетел, или щях цял живот като паяк да оплитам всички в мрежата си и да изсмуквам жизнените им сокове, това в онази минута навярно ми е било безразлично!... И най-важното, не парите ми трябваха, когато убих, Соня; трябваха ми не толкова пари, колкото друго... Сега ми е ясно всичко това... Разбери ме: може би, следвайки същия път, аз никога вече не бих извършил убийство. Аз исках друго да разбера, друго ме тласкаше: тогава исках да разбера, и то час по-скоро, въшка ли съм и аз като всички останали или човек. Ще мога ли да престъпя или няма да мога! Ще се осмеля ли да се наведа и да взема или не? Трепереща твар ли съм или имам право...

– Да убивате? Да имате право да убивате? – плесна с ръце Соня.

– Е-ех, Соня! – извика той раздразнен, понечи да ѝ възрази нещо, но презрително замълча. – Не ме прекъсвай, Соня! Само едно исках да ти докажа: че тогава наистина дяволът ме повлече и чак след това ми обясни, че не съм имал право да отивам, защото съм същата въшка като другите! Надсмя ми се той и ето аз дойдох сега при тебе! Приемай госта! Ако не бях въшка, щях ли да дойда при тебе? Слушай, когато отидох тогава при старицата, отидох само да опитам... Знай това!

– И убихте! Убихте!

– Да, но как убих! Нима така се убива? Нима така човек отива да убива, както аз тогава! Аз ще ти разкажа някога как отидох... Нима старицата убих? Себе си убих, не старицата! Ей така на, отведнъж си сложих край, завинаги!... А тази старица дяволът я уби, не аз... Стига, стига, Соня, стига! Остави ме – извика той в смъртна мъка, – остави ме!

Расколников се облегна на коленете си и стисна в длани главата си като с клещи.

– Какво страдание! – изтръгна се от Соня мъчителен вопъл.

– Какво да правя сега, кажи! – попита той, като изведнъж вдигна глава и я загледа с отвратително обезобразено от отчаяние лице.

– Какво да правиш! – възкликна тя, като изведнъж скочи от мястото си и очите ѝ, досега пълни със сълзи, изведнъж заблестяха. – Стани! (Тя го хвана за рамото; той се вдигна, като я гледаше почти изумен.) Иди веднага, още сега, застани на кръстопътя, поклони се, целуни първо земята, която си осквернил, а после се поклони на целия свят, на четирите му страни, и кажи на всички високо: „Аз убих!“ Тогава Бог пак ще ти даде живот. Ще отидеш ли? Ще отидеш ли? – питаше го тя, треперейки цялата сякаш в припадък, хванала и двете му ръце, като ги стискаше здраво в своите, и го гледаше с огнен поглед.

Той се изуми и беше дори поразен от внезапния ѝ възторг.

– Ти за каторга ли говориш, Соня? Да отида да се предам? – попита той мрачно.

– Да понесеш страданието и да изкупиш вината си чрез него, това трябва.

– Не! Няма да отида при тях, Соня.

– Но как, как ще живееш? С какво ще живееш? – възкличаваше Соня. – Нима това е възможно сега? Как ще погледнеш майка си? (О, ами те, какво ще стане с тях сега!) Но какво говоря! Нали си оставил вече майка си и сестра си. Нали си ги оставил, оставил! О, Господи! – извика тя. – Той вече знае всичко това! Как, как ще живееш без друг човек! Какво ще стане с тебе сега!

– Не ставай дете, Соня – каза той тихо. – За какво съм виновен пред тях? Защо да отида? Какво ще им кажа? Всичко това е призрачно... Те самите съсипват милиони хора и считат това дори за добродетел. Мошеници и подлеци са те, Соня!... Няма да отида. И какво ще кажа: че съм убил, а парите не съм посмял да взема, скрил съм ги под камък? – добави той с язвителна усмивка. – Че те самите ще ми се смеят, ще кажат: глупак си бил, че не си ги взел. Страхливец и глупак! Те нищо, нищо няма разберат, Соня, и са недостойни да го разберат. Защо ще ходя? Няма да отида. Не ставай дете, Соня...

– Ще се измъчиш, ще се измъчиш – повтаряше тя, простирайки към него ръце в отчаяна молба.

– Аз може и да се оклеветих – обади се той мрачно, сякаш в размисъл, – може би още съм човек, а не въшка, и избързах да се осъдя... Още ще се боря.

Надменна усмивка изкриви устните му.

– И да търпиш такава мъка! Та това е за цял живот, за цял живот...

– Ще свикна... – проговори той мрачно и замислено. – Слушай – започна след минута, – стига плака, време е да действаме: аз дойдох да ти кажа, че сега ме търсят, преследват ме...

– Ах! – извика Соня уплашено.

– Но защо извика? Сама искаш да отида на каторга, а сега се уплаши! Само че виж какво: аз няма да им се дам. Още ще се боря с тях и те няма да успеят. Няма истински улики. Вчера бях в голяма опасност и мислех, че вече съм загинал; а днес положението се подобри. Всичките им улики са нож с две остриета, тоест аз мога да обърна обвиненията им в своя полза разбираш ли? И ще ги обърна; защото сега зная как... Но навярно ще ме арестуват. Ако не беше се случило едно нещо, още днес щяха да ме арестуват, сигурно даже не е изключено още да ме арестуват... Но това нищо не значи, Соня: ще полежа и ще ме пуснат... защото нямат нито едно истинско доказателство и няма да имат, кълна ти се. А с това, което имат, не може да се бутне човек в затвора. Е, стига... Аз само за да знаеш... Сестра ми и майка ми ще се помъча някак да разубедя и да не ги уплаша... Впрочем, сестра ми сега, струва ми се, е обезпечена... а значи, и майка ми... Е, това е всичко. Впрочем бъди предпазлива. Ще идваш ли при мене в затвора, когато съм там?

– О, ще идвам! Ще идвам!

Те седяха един до друг тъжни и съсипани, сякаш бяха изхвърлени след буря сами на пустинен бряг. Той гледаше Соня и чувстваше с каква голяма любов го гледа тя и странно, изведнъж му стана тежко и болно, че толкова го обича. Да, това беше странно и ужасно чувство! Отивайки при Соня, той разбираше, че в нея е цялата му надежда и единственият му изход; мислеше да се освободи поне от част от мъчението си, а сега изведнъж, когато цялото ѝ сърце се обърна към него, изведнъж почувства и осъзна, че е неизмеримо по-несчастен от преди.

– Соня – каза той, – по-добре не идвай при мене в затвора. Соня не отговори, тя плачеше. Минаха няколко минути.

– Носиш ли кръст? – попита тя неочаквано, сякаш изведнъж се беше сетила.

Той отначало не разбра въпроса.

– Не, нали не? Ето, вземи този, кипарисовия. Аз имам друг, меден, от Лизавета. Ние с нея се разменихме, тя ми даде кръста си, а аз ѝ дадох иконката си. Сега ще нося Лизаветиния, а този е за тебе. Вземи го... нали е мой! Нали е мой! – молеше го тя. – Нали заедно ще страдаме, заедно ще понесем и кръста!...

– Дай! – каза Расколников. Не искаше да я наскърбява. Но веднага отдръпна протегнатата си ръка.

– Не сега, Соня. По-добре после – добави той, за да я успокои.

– Да, да, по-добре, по-добре – поде тя с увлечение. – Когато поемеш пътя на страданието, тогава ще го сложиш. Ще дойдеш при мене, аз ще ти го сложа, ще се помолим и ще тръгнем.

В този момент някой почука три пъти на вратата.

– София Семьоновна, мога ли да вляза? – чу се нечий много познат вежлив глас.

Соня се втурна изплашена към вратата. В стаята надникна русата физиономия на господин Лебезятников.

V

Лебезятников изглеждаше разтревожен.

– Идвам при вас, София Семьоновна. Извинете... Тъй си и мислех, че ще ви заваря – обърна се той изведнъж към Расколников, – тоест нищо... такова... не съм мислил... но мислех именно, че... Там, вкъщи, Катерина Ивановна полудя – изтърси той изведнъж на Соня, като остави Расколников.

Соня извика.

– Тоест поне така изглежда. Впрочем... Ние просто не знаем какво да правим, да! Върна се – изглежда, че я бяха изпъдили отнякъде, може и да са я били... така поне изглежда... Ходила при началника на Семьон Захарич, не го заварила вкъщи; бил на обяд у друг някакъв генерал... Представете си, замъкнала се там, където били на обяд... при онзи, другия генерал, и, представете си – успяла: извикали началника на Семьон Захарич, от масата, изглежда, го дигнали. Можете да си представите какво е станало. Нея, разбира се, я изгонили; а тя разправя, че самата го наругала и хвърлила нещо по него. И даже може да се допусне... не разбирам как не са я арестували! Сега разправя на всички. И на Амалия Ивановна, само че е трудно да я разбере човек, крещи и се тресе... Ах, да: говори и крещи, че тъй като сега всички са я изоставили, ще вземе децата и ще тръгне по улицата с латерна, а те ще пеят и ще танцуват, и тя също, и ще събира пари, и всеки ден ще ходят под прозореца на генерала... „Нека види – казва, – как благородните деца на баща с положение ходят да просят по улиците!“ Бие децата, те плачат. Учи Лъоня да пее „Хуторок“, момиченцето да танцува. Полина Михайловна също, къса всички дрехи; прави им някакви шапчици като на актьори; а тя самата иска да носи леген, да го удрыла вместо музика... Никого не чува... Представете си, как може така? Това е просто невъзможно.

Лебезятников щеше да продължи, но Соня, която едва си поемаше дъх, докато го слушаше, изведнъж сграбчи наметалцето си, шапчицата и побягна от стаята, като се обличаше по пътя. Расколников излезе след нея, Лебезятников – последен.

– Положително се е побъркала! – каза той на Расколников, излизайки с него на улицата. – Аз само защото не исках да плаша София Семьоновна, казах „изглежда“, но няма съмнение. Казват, че на туберкулозните им се образуват такива едни подутини в мозъка; жалко, че не разбирам от медицина. Аз впрочем се опитвах да я убедя, но тя никого не чува.

– За подутините ли й говорихте?

– Тоест не точно за подутините. Пък и тя нямаше нищо да разбере. Но искам да кажа: ако убедите един човек логично, че всъщност няма защо да плаче, той ще престане да плаче. Това е ясно. А вие смятате, че няма да престане?

– Тогава би било твърде лесно да се живее – отговори Расколников.

– Моля ви се, моля ви се; разбира се, за Катерина Ивановна е твърде трудно да разбере; но известно ли ви е, че в Париж са правени вече сериозни опити относно възможността да се лекуват луди, като им се въздейства само с логическо убеждение? Някакъв професор, умрял наскоро, сериозен учен, решил, че е възможно да се лекува така. Основната му мисъл е, че в организма на лудия не настъпват никакви сериозни смущения, а че лудостта е, така да се каже, логическа грешка, грешка в съжденията, неправилен поглед върху нещата. Той постепенно опровергава болния и, представете си, казват, че постигал резултати. Но тъй като той прилагал и душеве, то резултатите на това лечение се поставят, разбира се, под съмнение... Така поне изглежда...

Расколников отдавна вече не слушаше. Като стигна до дома си, той кимна на Лебезятников и сви във входа. Лебезятников се опомни, огледа се и бързо продължи нататък.

Расколников влезе и застана наред стаичката си. „Защо се върнах тук?“ Той изгледа жълтеникавите изпокъсани тапети, праха, своя диван... От двора долиташе

някакво рязко, непрекъснато чукане; като че ли някъде забиваха пирон... Доближи се до прозореца, надвеси се на пръсти и дълго, с израз на изключително внимание, оглежда двора. Но дворът беше пуст и не се виждаше кой чука. В лявото крило се виждаха тук-там отворени прозорци; на первазите стояха саксии с хилаво мушкато. По прозорците беше окачено пране... Всичко това знаеше наизуст. Той се обърна и седна на дивана.

Никога, никога досега не беше се чувствал така ужасно самотен!

Да, той почувства още веднъж, че може би наистина ще намрази Соня, и то именно сега, когато я беше направил още по-нешастна. „Защо ходих при нея да я моля за сълзите ѝ? Защо ми е така необходимо да обърквам живота ѝ? О, подлост!“

— Аз ще остана сам! — изговори той изведнъж решително. — И тя няма да идва в затвора!

След около пет минути вдигна глава и странно се усмихна. Това беше странна мисъл: „Може би в каторгата наистина е по-добре“ — мина му изведнъж през ума.

Не помнеше колко време е седял вкъщи, а в главата му се тълпяха неопределени мисли. Изведнъж вратата се отвори и влезе Авдотя Романовна. Най-напред тя се спря и го погледна от прага, както той одева Соня; и едва след това влезе и седна на стола срещу него, на вчерашното си място. Той я погледна мълчаливо и някак без мисъл.

— Не се сърди, братко, аз само за минутка — каза Дуня. Изразът на лицето ѝ беше замислен, но не суров. Погледът ѝ беше ясен и кротък. Той виждаше, че и тя е дошла при него с любов.

— Братко, сега знам всичко, всичко. Дмитрий Прокофич ми обясни и разказа всичко. Тебе те преследват и измъчват заради глупаво и гнусно подозрение... Дмитрий Прокофич ми каза, че няма никаква опасност и че напразно приемаш всичко това с такъв ужас. Аз не мисля същото и напълно разбирам, че то те е разтърсило до дън душа и че това негодувание може да ти се отрази завинаги. От това именно се страхувам. Че ни остави, не те осъждам и не смея да те осъждам, и прости ми, задето те упрекнах преди. По себе си чувствам, че ако ми тежеше такава голяма мъка, също щях да се махна от всички. На мама няма да казвам нищо за това, но ще ѝ говоря непрекъснато за тебе и ще ѝ кажа от твое име, че съвсем скоро ще дойдеш. Не се тревожи за нея, аз ще я успокоя; но и ти не я измъчвай — ела поне веднъж; помни, че тя ти е майка! А аз дойдох сега само да ти кажа (Дуня взе да става), че ако случайно почувстваш нужда от мене или ти потрябва... целият ми живот или... извикай ме, аз ще дойда. Сбогом!

Тя рязко се обърна и тръгна към вратата.

— Дуня! — спря я Расколников, стана и се приближи към нея. — Този Разумихин, Дмитрий Прокофич, е много добър човек.

Дуня леко се изчерви.

— Е? — попита тя, след като почака около минута.

— Той е практичен човек, трудолюбив, честен и способен много да обича...

Сбогом, Дуня.

Дуня пламна цялата, после изведнъж се разтревожи:

— Какво значи това, братко, нима наистина се разделяме завинаги, че ти ми... оставяш такива завещания?

— Все едно... сбогом...

Той се обърна и се отдалечи към прозореца. Тя постоя погледна го с безпокойство и излезе разтревожена.

Не, той не беше хладен с нея. Имаше един миг (последният), когато ужасно му се дося силно да я прегърне и да се сбогува с нея, и дори да ѝ каже, но не се реши даже ръка да ѝ подаде:

„Може после да потръпне, когато си спомни, че съм я прегръщал, ще каже, че съм откраднал целувката ѝ!“

„А ще издържи ли тази или няма да издържи? — добави той мислено след няколко минути. — Не, няма да издържи, такива не издържат! Такива никога не издържат...“ И той помисли за Соня.

От прозореца появя хлад. Светлината навън вече не беше толкова ярка. И изведнъж си взе фуражката и излезе.

Той, разбира се, не можеше, пък и не искаше да се грижи за болестта си. Но цялата тази непрекъсната тревога и целият този душевен ужас не можеха да минат без последствия. И ако все още не го беше втресло истински, причината беше може би

именно, че тази вътрешна непрекъсната тревога още го държеше на крака и в съзнание, но някак изкуствено, временно.

Той скиташе без цел. Слънцето залязваше. Някаква особена мъка бе започнала да го обзема напоследък. В нея нямаше нищо особено остро, парливо; но от нея вееше нещо постоянно, вечно, той предчувстваше безизходни години такава студена, умъртвяваща мъка, предчувстваше някаква вечност върху „един аршин пространство“. Вечер това чувство обикновено започваше още по-силно да го мъчи.

– Можеш ли при такава глупава, чисто физическа слабост, която се влияе от някакъв слънчев залез, да се сдържиш да не правиш глупости! Не при Соня, ами и при Дуня ще отидеш! – измърмори той с омраза.

Някой го повика. Той се огледа. Към него се хвърли Лебезятников.

– Представете си, бях у вас, търся ви. Представете си, тя изпълни намерението си и отведе децата! Ние със София Семьоновна едва ги намерихме. Тя удря един тиган, а децата кара да пеят и да танцуват. Те плачат. Спират се на кръстовищата и пред дюкянчетата. А подире им тича тъпа зяпачи. Да вървим.

– А Соня?... – тревожно попита Расколников, бързайки след Лебезятников.

– Тя е просто в изстъпление. Тоест не София Семьоновна е в изстъпление, а Катерина Ивановна; впрочем и София Семьоновна е в изстъпление. А Катерина Ивановна е съвсем в изстъпление. Казвам ви, окончателно се е побъркала. Ще ги откарат в полицията. Можете да си представите как ще им подежда това... Та сега са на канала, при – ския мост, близо до къщата на София Семьоновна. Наблизо.

На канала, не много далеч и през две къщи от дома, в който живееше Соня, се бяха стълпили хора. Най-много се трупаха дечурлига. Пресипналият, прегракнал глас на Катерина Ивановна се чуваше още от моста. И наистина това беше странно зрелище, способно да заинтригува уличната публика. Катерина Ивановна, с вехтичката си рокля, със сукнения шал и смачкана сламена шапчица, увиснала на една страна като отворителен парцал, наистина беше в истинско изстъпление. Тя се беше изморила и задъхала. Измъченото ѝ охтичаво лице изглеждаше по-изстрадащо от когато и да било (още повече че на улицата, на слънце, туберкулозният винаги изглежда по-болен и по-обезобразен, отколкото вкъщи); но възбуденото ѝ състояние не беше преминало и всяка изминала минута тя ставаше все по-нервна. Спускаше се към децата, криеше им се, увещава ги, учеше ги пред всички как да танцуват и какво да пеят, започваше да им обяснява защо трябва да правят това, изпадаше в отчаяние от тяхната невъзприемчивост, биеше ги... После изведнъж ги оставяше, втурваше се към публиката; ако забележеше що-годе добре облечен човек, спрял да погледа, веднага започваше да му обяснява, че „ето докъде са стигнали децата от благородно, може да се каже, дори аристократично семейство“. Ако чуеше в тъпата смях или някаква присмехулна думичка, веднага се нахвърляше върху нахалниците и започваше да се кара с тях. Някои наистина се смееха, други клатеха глава; изобщо за всички беше интересно да погледат лудата с изплашените деца. Тигана, за който говореше Лебезятников, го нямаше; поне Расколников не го видя; но вместо да удря тиган, Катерина Ивановна започна да пляска в такт със сухите си длани, караше Полечка да пее, а Лъоня и Коля да танцуват, започваше и тя да им приглася, но всеки път мъчителна кашлица я прекъсваше на втората нота, от което отново изпадаше в отчаяние, проклинаше кашлицата си и дори плачеше. Най-много я изкарваха от кожата плачът и страхът на Коля и Лъоня. Тя наистина се беше опитала да костюмира децата, както се обличат уличните певци и певици. Момченцето носеше чалма, направена от нещо бяло и червено, за да представлява турчин. За Лъоня не се беше намерил костюм; само на главата си носеше червената вълнена шапчица (или по-точно нощен калпак) на покойния Семьон Захарич, а в нея беше затыкнато счупено бяло щраусово перо, останало още от бабата на Катерина Ивановна, което се пазеше досега в сандъка като фамилна рядкост. Полечка беше с всекидневната си рокличка. Тя гледаше майка си плахо и смутено, не се отделяше от нея, криеше сълзите си, досещаше се, че майка ѝ е полудяла, и тревожно се оглеждаше. Улицата и тъпата ужасно я плашеха. Соня вървеше неотстъпно след Катерина Ивановна, като плачеше и непрекъснато я умоляваше да се върне вкъщи. Но Катерина Ивановна беше неумолима. – Престани, Соня, престани! – викаше тя припряно, бързайки, задъхвайки се и кашляйки. – И ти не знаеш за какво молиш, като дете си! Вече ти казах, че няма да се върна пак при тази пияна немкиня. Нека видят всички, целият Петербург, как просят милостиня деца на благороден баща, който цял

живот е служил вярно и честно и, може да се каже, е умрял на поста си. (Катерина Ивановна беше успяла вече да си създаде тази илюзия и сляпо да ѝ повярва.) Нека, нека види онзи негодник, генералчето. Глупава си, Соня; какво ще ядем сега, кажи! Достатъчно те измъчихме, не искам повече! Ах, Родион Романович, това сте вие! – извика тя, като видя Расколников и се втурна към него. – Обяснете, моля ви се, на това глупаво момиченце, че нищо по-умно не може да се направи! Даже латернаджиите печелят, а нас веднага всички ни забелязват, разбират, че сме бедно благородно семейство сираци, доведено до нищета, а този генерал ще загуби мястото си, ще видите! Ние всеки ден ще се спираме под прозорците му, а когато минава царят, аз ще застана на колене, тях всичките ще ги сложа пред себе си и ще ги посоча: „Защити ги, бащице!“ Той е баща на сираците, той е милосърден, ще ги защити, ще видите, а онова генералче... Льоня, tenez-vous droite!*

[* Стойте изправен (фр.)]

Ти, Коля, сега пак ще танцуваш. Защо хленчиш? Пак хленчи! Но от какво, от какво се страхуваш, глупчо! Господи! Какво да правя с тях, Родион Романович! Да знаете колко са несхватливи! Какво може да се направи с такива!...

И тя, едва не плачеща самата (което не ѝ пречеше непрекъснато и неспирно да говори), му сочеше хленчещите деца. Расколников се опита да я убеди да се прибере въщи и дори ѝ каза, като мислеше, че ще засегне самолюбието ѝ, че за нея е неприлично да ходи по улиците, както ходят латернаджииите, защото се готви да става директорка на пансион за благородни девици...

– Пансион, ха-ха-ха! На куково лято! – извика Катерина Ивановна и веднага след смеха се задави от кашлица. – Не, Родион Романович, угасна мечтата! Всички ни изоставиха... А онова генералче... Знаете ли, Родион Романович, аз хвърлих по него една мастилница – попадна ми подръка в антрето, стоеше на масата, до листа, на който се разписват, и аз се разписах, хвърлих я и избягах. О, подли, подли! Но по дяволите; сега тези аз ще ги храня сама, никому няма да се кланям! Стига сме я мъчили! (Тя посочи Соня.) Полечка, колко събрахме, покажи! Как? Само две копейки? О, гнусни хора! Нищо не дават, само тичат подире ни с изплезен език! А защо се смее този дръвник (посочи тя един от тълпата)? Само защото този Колка е такъв несхватлив, да се измъчиш с него. Какво има, Полечка? Говори ми на френски, parlez-moi français*.

[* Говори ми на френски (фр.)]

Нали съм те учила, знаеш няколко изречения... Иначе как ще се разбере, че сте от благородно семейство, възпитани деца, а съвсем не като всички латернаджии; та ние не представяме по улиците някакъв си „Петрушка“, а ще изпеем благороден романс... Ах, да! Какво да пеем? Вие все ме прекъсвате, а ние... виждате ли, ние се спряхме тук, Родион Романович, за да изберем какво да пеем – нещо такова, че и Коля да може да потанцува... защото ние правим всичко, представяте ли си, без подготовка, трябва да се разберем как да репетираме всичко докрай, а после ще отидем на Невски, където има много повече хора от висшето общество, и веднага ще ни забележат. Льоня знае „Хуторок“... Само че все „Хуторок“, „Хуторок“ не върви, пък и всички го пеят! Ние трябва да изпеем нещо много по-благородно... Е, Полечка, какво намисли, ти поне да беше помогнала на майка си! Памет, памет нямам, иначе щях да намисля! Та няма да пеем „Хусарят, на своята сабя опрян“ я! Ах, да изпеем на френски „Cinq sous“*!

[* „Пет гроша“ (фр.)]

Аз нали ви учих, нали ви учих. И най-важното е, че понеже е на френски, веднага ще видят, че сте деца на дворянин, и това ще бъде много по-трогателно... Бихме могли дори „Malborough s'en va-t-en guerre“, защото това е съвсем детска песничка и се употребява във всички аристократически къщи, когато се приспиват децата.

Malborough s'en va-t-en guerre,

Ne sait quand reviendra...* –

[* Малбург отива на война, не се знае кога ще се върне... (фр.)]

започна тя да пее... – Но не, по-добре „Cinq sous“! Хайде, Коля, ръчичките на кръста, по-бързо, ти, Льоня, също се върти в обратната посока, а ние с Полечка ще ви пеем и ще пляскаме в такт!

Cinq sous, cinq sous,
Pour monter notre ménage...*

[* Пет гроша, пет гроша, за да си съберем покъщнина... (фр.)]

Кхи-кхи-кхи! (И тя се задави от кашлицата.) Оправи си рокличката, Полечка, горе ти се е свлякла – отбеляза тя през кашлицата, като си поемаше дъх. – Сега е особено важно да се държите прилично и деликатно, за да видят всички, че сте дворянски деца. Аз казвах тогава, че корсажът трябва да се крои по-дълъг, и то от две части. Но ти, Соня, с твоите съвети: „По-късо, та по-късо“ и ето на, съвсем обезобразихме детето... Но вие пак всички плачете! Защо, глупавичките ми! Хайде, Коля, започвай, по-скоро, по-скоро, по-скоро – ох, какво непоносимо дете...

Cinq sous, cinq sous...

Пак стражар! Е, какво искаш?

Наистина през тълпата си пробиваше път един стражар. Но в същото време един господин с мундир и шинел, солиден чиновник на около петдесет години, с орден на шията (последното беше много приятно за Катерина Ивановна и повлия на стражаря) се приближи и мълчаливо подаде на Катерина Ивановна зелена банкнота от три рубли. На лицето му се четеше искрено състрадание. Катерина Ивановна взе парите и учтиво, дори тържествено му се поклони.

– Благодаря ви, уважаеми господине – започна тя високомерно. – Причините, които ни принудиха... вземи парите, Полечка. Виждаш ли, има благородни и великодушни хора, готови да помогнат на една бедна дворянка в нещастие. Вие виждате, уважаеми господине, благородни сираци, може дори да се каже, с най-аристократични връзки... А онова генералче беше седнало и ядеше бекаси... затропа с крака, че съм го обезпокоила... „Ваше превъзходителство, казвам, защитете сирачетата, защото познавате добре, казвам, покойния Семьон Захарич и тъй като родната му дъщеря най-подлият от подлещите я оклевети в деня на неговата смърт...“ Пак този стражар! Защитете ни – завика тя на чиновника, – какво иска от мене този стражар? Ние вече избягахме от един на улица Мешчанская... тебе какво ти влиза в работата, глупако!

– По улиците е забранено. Моля да не вършите безобразия.

– Ти си безобразник! Аз все едно, че съм с латерна, тебе какво те засяга?

– За латерна трябва да имате позволително, а вие самоволно и по този начин събирате хората. Къде живеете?

– Как, позволително! – закрещя Катерина Ивановна. – Аз днес погребях мъжа си, какво позволително!

– Госпожо, госпожо, успокойте се – започна чиновникът, – да вървим, аз ще ви изпратя... Тук сред тълпата е неприлично... вие сте болна...

– Уважаеми господине, уважаеми господине, вие нищо не знаете! – викаше Катерина Ивановна. – Ние ще отидем на Невски. Соня, Соня! Къде е тя? И тя плаче! Но какво ви става на всичките!... Коля, Льоня, къде отивате? – извика тя изведнъж в уплах. – О, глупави деца! Коля, Льоня, но къде отиват те!...

Коля и Льоня, уплашени до смърт от уличната тълпа и от измислиците на полудялата си майка, като видяха най-после и стражаря, който искаше да ги арестува и да ги откара някъде, изведнъж, сякаш се бяха наговорили, се хванаха за ръчички и хукнаха да бягат. С вопли и плач нещастната Катерина Ивановна се затича да ги настигне. Отвратително и жалко беше да я гледа човек как тича, плаче и се задъхва. Соня и Полечка се втурнаха подире й.

– Върни ги, върни ги, Соня! О, глупави, неблагодарни деца!... Поля! Хвани ги... Аз нали заради вас...

Както тичаше, тя се спъна и падна.

– Потече й кръв! О, Господи! – извика Соня, навеждайки се над нея.

Всички се струпаха и заблъскаха наоколо й. Расколников и Лебезятников дотичаха първи; чиновникът също дотича, а след него и стражарят, като измърмори: „Ама че работа!“ и махна с ръка – предчувстваше, че това ще му създаде много грижи.

– Махайте се, махайте се! – разгонваше той хората, които се блъскаха.

– Умира! – завика някой.

– Полудяла е! – каза друг.

– Пази Боже! – проговори една жена, като се кръстеше. – Ами момиченцето и момченцето хванаха ли ги? Ето ги на, водят ги, по-голямката ги хвана... Ама че неразбрани!

Но когато се взряха добре в Катерина Ивановна, видяха, че тя не беше се ударила в камъка, както помисли Соня, а кръвта, обагрила паважа, бе шурнала от белите ѝ дробове през устата.

– Зная какво е това, виждал съм – измърмори чиновникът на Расколников и Лебезятников, – това е туберкулоза; шурне ей така кръв и те задави. Съвсем наскоро видях как стана с една моя роднина... близо чаша и половина изтече... изведнъж... Но какво да правим все пак, сега ще умре.

– Занесете я, занесете я у дома! – умоляваше Соня. – Аз живея ей тук!... Ето в онази къща, втората оттук... Носете я у дома, по-скоро, по-скоро!... – обръщаше се тя към всички. – Пратете за лекар... О, Господи!

Благодарение на старанията на чиновника това бе направено, дори стражарят помогна да пренесат Катерина Ивановна. Внесоха я в стаята на Соня почти мъртва и я сложиха на леглото. Кръвоизливът още продължаваше, но тя сякаш започваше да идва на себе си. В стаята влязоха освен Соня Расколников, Лебезятников, чиновникът и стражарят, който предварително беше разгонил тълпата, част от която дойде до вратата. Полечка доведе за ръка Коля и Лъоня, които трепереха и плачеха. Дойдоха и Капернауови: той, куц и едноок, странен на вид човек с четинести щръкнали прави коси и бакенбарди; жена му, която изглеждаше някак веднъж завинаги наплашена, и няколко от децата им, със застинали в непрекъснато учудване лица и зяпнали уста. Между цялата тази публика се появи изведнъж Свидригайлов. Расколников го погледна с учудване, той не можеше да разбере откъде се е появил и не помнеше да го е видял в тълпата.

Говореха за лекар и за свещеник. Чиновникът, макар и да прошепна на Расколников, че лекар май вече е излишен, все пак нареди да се извика. Изтича самият Капернауов.

В това време Катерина Ивановна се посъвзе, кръвта поспря. Тя гледаше с болезнен, но внимателен и проникателен поглед бледата и трепереща Соня, която изтриваше с кърпа потта от челото ѝ; най-после помоли да я повдигнат. Сложиха я да седне на леглото, като я придържаха от двете страни.

– Къде са децата? – попита тя със слаб глас. – Доведе ли ги, Поля? О, глупави!... Защо побягнахте?... Ох!

Кръвта още покриваше пресъхналите ѝ устни. Тя се огледа:

– Ето как си живеела, Соня! Нито веднъж не съм идвала при тебе... но на, че се случи...

Тя я погледна със страдание.

– Изсмукахме те ние, Соня... Поля, Лъоня, Коля, елате тук... Ето ти, Соня, всичките, вземи ги... оставям ги в твоите ръце... а за мене стига толкова!... Балът свърши! Кха!... Отпуснете ме, дайте ми поне да умра спокойно...

Отпуснаха я пак върху възглавницата.

– Какво? Свещеник?... Няма нужда... Да не би да имате излишни пари?... Аз нямам грехове!... Господ и така е длъжен да ми прости... Сам знае как съм страдала!... А ако не ми прости – нищо!...

Тя започна да бълнува все по-неспокойно. От време на време потреперваше, поглеждайки наоколо, за миг познаваше всички; но съзнанието ѝ отново веднага се замъгляваше от треската. Тя хриптеше и дишаше тежко, нещо сякаш клокочеше в гърлото ѝ.

– Аз му казвам: „Ваше превъзходителство!...“ – викаше тя, като си поемаше дъх след всяка дума. – Тази Амалия Людвиговна... ах, Лъоня, Коля! Ръчичките на кръста, по-бързо, по-бързо, глисе-глисе, па-де-баск! Тропай с крачета... Бъди грациозно дете.

Du hast Diamanten und Perlen...*

[* Ти имаш диаманти и перли (нем.)]

Как беше по-нататък? Да го бяхме изпели...

Du hast die schönsten Augen,

Mädchen, was willst du mehr?*

[* Ти имаш най-хубавите очи, девойко, какво повече ти трябва (нем.)]

Как не! Was willst du mehr – ама че го измислил дръвникът!... Ах, да, и това:

Под южното небе на Дагестан...

Ах, как го обичах... Аз до обожание обичах този романс. Полечка!... Знаеш ли, баща ти още като годеник ми го пееше... О, дни!... Да можехме, да можехме да го изпеем! Но как беше, как беше... ето че забравих... че напомнете ми, как беше? – Тя беше крайно развълнувана и се мъчеше да се повдигне. Най-после запя с хрипящ, пресекващ глас, като извикваше и се задъхваше на всяка дума, с някаква нарастваща уплаха.

Под южното!... небе!... на Дагестан!...

С куршум в гърди!...

– Ваше превъзходителство... закрещя тя изведнъж със сърцераздирателен вопъл и цялата в сълзи, – защитете сирачетата! Знаете гостоприемството на покойния Семьон Захарич!... Може да се каже, дори аристократичен!... К-ха! – трепна тя, като изведнъж се опомни и огледа всички с някакъв ужас, но веднага позна Соня. – Соня, Соня! – проговори тя кротко и ласкаво, сякаш се учудваше, че я вижда пред себе си. – Соня, мила, и ти ли си тук?

Повдигнаха я пак.

– Стига!... Време е!... Прощавай, нещастнице!... Измъчихте крантата!... Не издържа-а-а! – извика тя с отчаяние и омраза и строполи глава върху възглавницата.

Тя пак се унесе, но този последен унес беше кратък. Бледожълтото ѝ изпито лице се отметна назад, устата ѝ се разтвори, краката се опънаха конвулсивно. Тя дълбоко-дълбоко въздъхна и умря.

Соня падна върху трупа ѝ, обгърна я с ръце и тъй замря, долепила глава до изсъхналите гърди на покойната. Полечка се свлече в краката на майка си и ги зацелува, ридаейки. Коля и Лъоня, още не разбрали какво се е случило, но предчувствайки нещо много страшно, се хванаха с две ръце за раменцата и като впериха очи един в друг, изведнъж едновременно отвориха уста и започнаха да викат. И двете деца още бяха с костюмите: той – с чалма, тя – с шапката с щраусово перо.

А как се озова изведнъж тази „похвална грамота“ на леглото, до Катерина Ивановна? Тя беше до нея, при възглавницата; Расколников я видя.

Той се дръпна към прозореца. Лебезятников се втурна при него.

– Умря! – каза той.

– Родион Романович, трябва непременно да ви кажа две много важни думи – приближи се към него Свидригайлов. Лебезятников веднага отстъпи мястото си и деликатно се отстрани. Свидригайлов отведе учудения Расколников още по към ъгъла.

– С всички тези грижи, тоест погребението и прочие се наемам аз. Знаете ли, за това трябва пари, а аз нали ви казах, че имам излишни. Тези две птиченца и тази Полечка аз ще ги настаня в някой по-добър приют за сираци и ще оставя за всяко до пълнолетието му по хиляда и петстотин рубли капитал, за да може София Семьоновна да бъде съвсем спокойна. Аз и нея ще измъкна от блатото, защото е добра девойка, нали? Та така, предайте на Авдотя Романовна, че съм изхарчил нейните десет хиляди именно по този начин.

– А с каква цел сте се заели да правите толкова благодеяния? – попита Расколников.

– Е-ех! Недоверчив човек! – засмя се Свидригайлов. – Нали ви казах, че тези пари са ми излишни. Ами просто така, от човешчина, не допускате ли? Та нали тя не беше „въшка“ (той посочи с пръст ъгъла, където беше покойната) като някоя бабичка-лихварка. Е, съгласете се: „Лужин ли наистина да живее и да върши мръсотии или тя да умре?“ И ако аз не помогнех, нали „Полечка например по същия път ще тръгне...“

Той прошепна това с израз на някакво намигащо, весело лукавство, без да сваля очи от Расколников. Расколников побледня и изстина, чувайки собствените си думи, казани на Соня.

Той бързо отстъпи и безумно погледна Свидригайлов.

– От-откъде... знаете? – прошепна той, като едва си поемаше дъх.

– Та аз живея тук, зад стената, у мадам Реслих. Тук са Капернауумови, а там е

мадам Реслих, моя много стара и предана приятелка. Съсед съм.

– Вие?

– Аз – продължи Свидригайлов, като се тресеше от смях. – И мога да ви уверя най-искрено, мили ми Родион Романович, че вие изключително ме заинтересувахте. Нали ви казах, че ще се сбlijим, предсказах ви го – и ето че се сбlijихме. И ще видите колко сговорчив човек съм. Ще видите, че с мене все пак може да се живее...

Част шеста

I

За Расколников настъпи странно време: сякаш мъгла падна изведнъж пред него и го откъсна в безизходно и тежко уединение. Спомняйки си за това време по-късно, дълго след това, той се сещаше, че съзнанието му понякога сякаш помръкваше и че състоянието му продължи, с известни прекъсвания, чак до окончателната катастрофа. Беше напълно убеден, че се е заблуждавал тогава в много неща, например в продължителността и времето на редица произшествия. Всеки случай, когато впоследствие си припомняше всичко и правеше усилия да си обясни това, което си спомняше, той научи много неща за самия себе си, като се ръководеше вече от сведения, получени от околните. Той смесваше например едно събитие с друго; друго смяташе за последица от произшествие, съществуващо само в неговото въображение. От време на време го обземаше болезнено-мъчителна тревога, която се превръщаше дори в панически страх. Но той помнеше също, че имаше минути, часове и дори може би дни, изпълнени с апатия, която го обхващаше сякаш в противовес на предишния страх – апатия, която приличаше на болезнено-равнодушното състояние на някои умиращи. Изобщо през тези последни дни и сам той като че се стараяше да избегне ясното и пълно разбиране на своето положение; някои насъщни факти, изискващи незабавно разясняване, особено го гнетяха; но колко би се радвал той, ако можеше да се освободи и да избяга от някои грижи, забравянето на които впрочем при неговото положение го заплашваше с пълна и неминуема гибел.

Особено го тревожеше Свидригайлов: можеше дори да се каже, че той като че се беше спрял на Свидригайлов. От момента, в който Свидригайлов бе произнесъл прекалено страшните за него и прекалено ясни думи в квартирата на Соня, в минутата на смъртта на Катерина Ивановна, нормалният ход на мислите му бе сякаш нарушен. Но въпреки че този нов факт извънредно много го безпокоеше, Расколников някак не бързаше да изясни нещата. От време на време, намерил се изведнъж в някоя отдалечена и уединена част на града, в някоя жалка кръчма, сам на маса, в размисъл и, едва помнейки как е попаднал там, той изведнъж си спомняше за Свидригайлов: изведнъж прекалено ясно и тревожно си даваше сметка, че би трябвало колкото може по-скоро да се разбере с този човек и да реши окончателно онова, което е възможно да реши. Веднъж, скитайки някъде извън града, той дори си въобрази, че чака тук Свидригайлов и че са си определили среща. Друг път се събуди преди разсъмване някъде наземи, сред храсти, и просто не разбираше как се е озовал там. Впрочем през тези два-три дни след смъртта на Катерина Ивановна той вече един или два пъти бе срещал Свидригайлов, почти винаги в квартирата на Соня, където се отбиваше някак без цел, но почти винаги за минутка. Те винаги разменяха две-три думи и нито веднъж не заговориха по основния въпрос, като че между тях от само себе си бе решено да мълчат за това до време. Тялото на Катерина Ивановна още лежеше в ковчега. Свидригайлов се разпореждаше за погребението и се грижеше за всичко. Соня също беше много заета. При последната им среща Свидригайлов обясни на Расколников, че е успял да настави децата на Катерина Ивановна, и то добре; че благодарение на известни връзки е намерил такива хора, с чиято помощ станало възможно да се настанят и трите сирачета веднага в твърде подходящи за тях сиропиталища, че оставените пари също много са помогнали, защото е значително по-лесно да се настанят сираци с капитал, отколкото бедни сираци. Той каза нещо и за Соня, обеща да намери време и да наминае тези дни сам при Расколников и спомена, че „би желал да се посъветва; че е много необходимо да поговорят, че има работи, които...“ Този разговор стана в коридора, до стълбите. Свидригайлов гледаше втренчено Расколников в очите и изведнъж, след като

помълча и сниши глас, попита:

– Родион Романович, какво ви става? Сякаш не сте на себе си? Наистина! Слушате и гледате, а като че не разбирате. Постегнете се. Да се видим и да поговорим: жалко само, че имам много работа – и чужда, и своя... Ех, Родион Романович – добави той изведнъж, – на всички люде е нужен въздух, въздух, въздух... Преди всичко!

Той изведнъж се отдръпна, за да направи път на свещеника и дякона, които искаха да се качат по стълбите. Те идеха да отслужат панихида. По разпореждане на Свидригайлов панихиди се отслужваха два пъти на ден, редовно. Свидригайлов тръгна занаякъде. Расколников постоя, послуша и влезе след свещеника в квартирата на Соня.

Той застана на вратата. Започваше панихидата тихо, чинно, тъжно. В съзнанието за смъртта и в усещането за присъствието на смъртта за него винаги, още от детинство, имаше нещо тежко и изпълнено с мистичен ужас; пък и отдавна вече не бе слушал панихида. Имаше освен това и нещо друго, прекалено ужасно и тревожно. Той гледаше децата: всички те бяха коленичили до ковчега. Полечка плачеше. Зад тях, плачейки тихо и сякаш плахо, се молеше Соня. „Та тя тези дни нито веднъж не ме погледна и не ми каза нито дума“ – помисли изведнъж Расколников. Слънцето ярко осветяваше стаята; димът от кадилниците се издигаше на кълба; свещеникът четеше „Упокой, господи“. Расколников стоя до края на панихидата. Благославяйки и сбогувайки се, свещеникът някак странно се оглеждаше. След панихидата Расколников се приближи до Соня. Тя изведнъж хвана двете му ръце и склони глава до рамото му. Този интимен жест просто хвърли Расколников в недоумение; беше просто странно: как, ни най-малко отвращение, ни най-малка погнуса от него, ни най-малко потреперване на ръката й! Това вече беше някакво безпределно самоунижаване. Така поне възприе той това. Соня не каза нищо. Расколников й стисна ръката и излезе. Стана му ужасно тежко. Ако можеше да избяга някъде тази минута и да остане съвсем сам, макар и за цял живот, би се смятал за щастлив. Но работата беше там, че напоследък, макар и да беше почти винаги сам, той никак не можеше да почувства, че е сам. Случваше му се да отиде извън града, да излезе на широк път, веднъж се озова дори в някаква горичка; но колкото по-уединено беше мястото, толкова по-силно усещаше той сякаш нечие близко и тревожно присъствие, не страшно, но някак много досадно, тъй че бързо се връщаше в града, смесваше се с тълпата, влизаше в кръчмите, в пивниците, отиваше на битпазара, на Сенния площад. Там беше вече сякаш по-леко и дори по-уединено. В една кръчма, привечер, пееха песни: той седя цял час да слуша и помнеше, че дори му беше много приятно. Но накрая изведнъж пак стана неспокоен, сякаш угризението на съвестта изведнъж бе започнало да го мъчи: „Ето, седя, слушам песни, а няма това трябва да правя!“ – сякаш помисли той. Впрочем веднага се сети, че не само това го тревожи; имаше нещо, което изискваше незабавно разрешение, но което не можеше нито да се обмисли, нито да се предаде с думи. Всичко се оплиташе в някакво кълбо. „Не, по-добре да имаше някаква борба! По-добре пак Порфирий... или Свидригайлов... Да можеше по-скоро някой пак да ме предизвика, да ме нападне... Да! Да!“ – мислеше той. Излезе от кръчмата и едва не се спусна да тича. Мисълта за Дуня и за майка му му навя изведнъж, кой знае защо, панически страх. Именно тази нощ, на разсъмване, той се събуди в храстите на Крестовския остров, целият вкочанял, в треска; тръгна си за вкъщи и стигна едва рано сутринта. След няколко часа със треската мина, но се събуди късно: беше два часът следобед.

Спомни си, че този ден беше погребението на Катерина Ивановна, и се зарадва, че не е присъствал. Настася му донесе да яде; той яде и пи с голям апетит, едва ли не лакомо. Главата му беше по-ведра и самият той – по-спокоен, отколкото през последните три дни. Дори се учуди, мимоходом, на предишните приливи на панически страх. Вратата се отвори и влезе Разумихин.

– А, яде, значи не е болен – каза Разумихин, взе стол и седна до масата срещу Расколников. Той беше разтревожен и не се мъчеше да скрие това. Говореше с явна досада, но без да бърза и без да повишава особено глас. Можеше да се помисли, че е дошъл с някакво особено и дори изключително намерение. – Слушай – започна той решително, – вървете по дяволите всички, но по това, което виждам сега, разбирам ясно, че нищо не мога да разбера; моля ти се, не смятай, че съм дошъл да те разпитвам. Не ме интересува! Не искам да знам! Да речеш сега сам всичко да разкриеш, всички ваши тайни, аз може би няма и да слушам, ще плюя и ще си отида. Аз

дойдох само да науча лично и окончателно: вярно ли е, първо, че си луд? За тебе, разбираш ли, съществува убеждение (там някъде си), че може би си луд или си много предразположен към такова нещо. Признавам, че и аз самият бях много склонен да споделя това мнение, съдейки, първо, по твоите глупави и отчасти гнусни постъпки (с нищо необясними), а, второ, по твоето неотдавнашно държание с майка ти и сестра ти. Само изверг и подлец, ако не луд, може да постъпи с тях така, както ти постъпи, а следователно ти си луд...

– Ти кога ги видя?

– Сега. А ти оттогава не си ли ги виждал? Къде се шляеш, кажи ми, моля ти се, аз вече три пъти идвах тук. Майка ти е сериозно болна от вчера. Накани се да идва при тебе; Авдотя Романовна взе да я спира; не иска нищо да слуша: „Ако той, казва, е болен, ако той полудява, кой ще му помогне, ако не майка му?“ Дойдохме тук всички, защото не можехме да я пуснем сама. Из целия път я молахме да се успокои. Влязохме, тебе те няма; ето тук седя тя. Поседя десет минути, ние стояхме над нея мълчаливо. Стана и каза: „Щом той излиза, а следователно е здрав, и е забравил майка си, значи, неприлично и срамно е за майката да стои на прага и да проси ласка като милостиня.“ Върна се вкъщи и легна болна: сега е в треска. „Виждам, казва, че за своята намира време.“ Тя смята, че своя ти е София Семьоновна, твоя годеница или любовница, това вече не знам. Аз реших да отида незабавно при София Семьоновна, защото, брат, исках всичко да разуча – отивам, гледам: ковчег, децата плачат. София Семьоновна им мери траурните дрешки. Тебе те няма. Погледнах, извиних се и излязох. Това и разказах на Авдотя Романовна. Значи, това е празна работа и тук няма никаква своя и следователно най-вероятно е ти да си полудял. Но ето че ти седиш и лапаш варено говеждо, сякаш от три дни не си ял. Лудите, да речем, също ядат, но въпреки че ти още нито дума не си ми казал, ти... не си луд – в това мога да се закълна! В никакъв случай не си луд. Така че вървете по дяволите всички, защото тук има някаква тайна, нещо скрито; аз нямам намерение да си блъскам главата над вашите тайни. Минах само така – да те наругая – заключи той, като ставаше, – да ми олекне, а аз зная сега какво да правя!

– Какво искаш да правиш сега?

– А ти защо се интересуваш какво искам да правя сега?

– Внимавай, ще се пропиеш.

– Ти откъде... откъде знаеш?

– Е, хубава работа! Разумихин помълча около минута.

– Ти винаги си бил много разсъдлив човек и никога, никога не си бил луд – отбеляза той изведнъж с жар. – Това е вярно: аз ще се пропию. Прощавай! – И тръгна да си върви.

– Разумихин, онзи ден, струва ми се, говорих със сестра ми за тебе.

– За мене! Но... къде си могъл да я видиш онзи ден? – спря се изведнъж

Разумихин, дори пребледня малко. Можеше да отгатне човек, че сърцето му бавно и с напрежение затупа в гърдите му. – Тя идва тук, сама, седя тук, говори с мене. – Тя!

– Да, тя.

– И ти какво й отговори... искам да кажа, за мене?

– Аз й казах, че ти си много добър, честен и трудолюбив човек. Че я обичаш, не й казах, защото тя го знае.

– Знае го?

– Е, хубава работа! Където и да отида, каквото и да се случи с мене – ти останеш за тях провидение. Аз, тъй да се каже, ги предавам на тебе, Разумихин. Говоря ти това, защото зная добре колко я обичаш и съм убеден в чистотата на твоето сърце. Зная също, че и тя може да те обича и дори вече може би те обича. Сега сам решавай, както сметнеш за добре – трябва ли или не трябва да се пропиеш.

– Родка... Знаеш ли... Та... Ех, по дяволите!... Ами ти къде искаш да вървиш? Виж какво: ако всичко това е тайна, не казвай! Но аз... – аз ще науча тайната... И съм уверен, че сигурно е някаква глупост и страшна безсмислица и че ти сам си наизмислил всичко. А впрочем ти си чудесен човек! Чудесен човек!...

– А аз тъкмо исках да добавя, но ти ме прекъсна, че одеде много умно беше решил да не се интересува от тези тайни. Освен това засега не се тревожи. Като му дойде времето, всичко ще научиш, именно тогава, когато трябва. Вчера един ми каза, че на човек му трябва въздух, въздух, въздух! Аз искам да отида сега при него и да

разбера какво искаше да каже с това.

Разумихин стоеше замислен и развълнуван и съобразяваше нещо.

„Той е политически заговорник! Положително! И му предстои някаква решителна стъпка – положително! Само това ей... и Дуня знае...” – помисли той изведнъж.

– Та, значи, Авдотя Романовна идва при тебе – проговори той, скандирайки думите, – а ти самият искаш да се срещнеш с човек, който казва, че въздух трябва повече, въздух и... и следователно и това писмо... и то е във връзка с всичко това – реши той сякаш наум.

– Какво писмо?

– Тя получи днес едно писмо, което много я разтревожи. Много. Дори извънредно много. Аз заговорих за тебе – помоли ме да мълкна. После... после каза, че ние може би много скоро ще се разделим, после започна, кой знае защо, горещо да ми благодари; после отиде в стаята си и се заключи.

– Тя е получила писмо? – повтори замислено Расколников.

– Да, писмо; ти не знаеше ли? Хм. Помълчаха и двамата.

– Довиждане, Родион. Аз, брат... по едно време... а впрочем довиждане, виждаш ли; имаше време, когато... Хайде, довиждане! И аз трябва да вървя. Няма да пия. Сега не бива... как не!

Той бързаше; но вече почти излязъл и почти затворил вратата след себе си, изведнъж пак я отвори и каза, като гледаше някъде встрани:

– Да! Помниш ли онова убийство, на Порфирий де: старицата? Та знай, че убиецът е намерен, сам си признал, представил всички доказателства. Един от същите онези работници, бояджиите, представи си, помниш ли, а пък аз ги защитавах! Можеш ли да повярваш, че цялата тази сцена на боричкане и смях по стълбите с приятеля му, когато ония се качвали, портиерът и двамата свидетели, той нарочно я нагласил именно за заблуда. Каква подлост, какво присъствие на духа у такова паленце! Просто да не повярваш; но той сам обяснил, сам всичко си признал! Ами аз как се изложих! Да, според мене той е просто гениален в преструвките и находчивостта си, гений на юридическото алиби – и следователно няма на какво толкова да се учудваме! Нима не може да съществуват и такива? А заради това, че не е издържал докрай и си е признал, още повече му вярвам. По-правдоподобно е... Но аз, аз как се изложих тогава! Главата си залагах за тях!

– Кажи моля ти се, откъде научи това и защо толкова те интересува? – с нескрито вълнение попита Расколников.

– И таз хубава! Защо ме интересува! Ама че въпрос!... А научих от Порфирий и от някои други. Впрочем от него именно научих почти всичко.

– От Порфирий?

– От Порфирий.

– И той... той какво? – изплашено попита Расколников.

– Той ми разясни това отлично. Психологически ми го разясни, посвоему.

– Той ти разясни? Самият той ти разясни?

– Самият той, самият той; довиждане! Друг път ще ти разправам още някои неща, а сега имам работа. Аз... по едно време бях помислил... Както и да е, друг път!... Защо ми е сега да се напивам. Ти и без вино ме напи. Та аз съм пиан, Родка! Без вино съм пиан сега, хайде, довиждане; ще намина, много скоро.

Той излезе.

„Той, той е политически заговорник, това е положително, положително! – окончателно реши в себе си Разумихин, слизайки бавно по стълбата. – И сестра си е привлякъл; това е много, много възможно при характера на Авдотя Романовна. Започнали са да се срещат... Впрочем и тя ми загатваше. От много нейни думи... и думички... и намеци излиза, че всичко е точно така! Пък и как иначе да се обясни цялата тази бъркотия? Хм! А аз мислех... О, Господи, какво само мислех! Да, това беше помрачение и аз съм виновен пред него. Той тогава до лампата, в коридора, ме заблуди. Пфу! Каква отвратителна, груба, долна мисъл от моя страна! Браво на Миколка, че си признал... И как всичко става ясно сега! Тази негова болест тогава, постъпките му – все такива странни, даже още преди, още в университета, какъв беше винаги мрачен, навъсен... Но какво може да значи сега това писмо? Тук май също има нещо. От кого е това писмо? Аз подозирам... Хм... Не, аз ще проуча всичко това.”

Той си спомни и премисли всичко за Дунечка – и сърцето му замря. И изведнъж

се затича.

Веднага щом Разумихин излезе, Расколников стана, обърна се към прозореца, направи крачка към единия ъгъл, към другия, като че беше забравил колко тясна е дупката му, и... пак седна на дивана. Сякаш целият се обнови; отново борба – значи изходът е намерен!

„Да, значи изходът е намерен! Иначе всичко прекалено се беше спарило и задръстило, бе започнало мъчително да го притиска, да му замъглява съзнанието. Веднага след сцената с Миколка у Порфирий беше започнал да се задъхва в безизходност, на тясно. След Миколка, същия ден, стана сцената у Соня; той се държа и я завърши съвсем, съвсем не така, както си представяше преди... бе допуснал слабост, значи, мигновено и напълно! Отведнъж! А нали се съгласи тогава със Соня, сам се съгласи, със сърцето си се съгласи, че няма да може да живее сам с такова нещо на съвестта си! А Свидригайлов? Свидригайлов е загадка... Свидригайлов го тревожи, това е вярно, но някак в друго отношение. Със Свидригайлов може би също предстои борба. Свидригайлов може би също е цял изход; но Порфирий е друго нещо.

И тъй Порфирий на всичкото отгоре сам е разяснявал на Разумихин, психологически му разяснявал! Пак е започнал да прилага своята проклетата психология! Порфирий? Порфирий да повярва дори за минута, че Миколка е виновен, след всичко, което се случи тогава помежду им, след онази сцена на четири очи преди влизането на Миколка, за която не можеше да има правилно обяснение освен едно? (На Расколников тези дни на няколко пъти му се мяркаше тази сцена с Порфирий, от която си спомняше епизоди; не би могъл да понесе спомена за цялата сцена.) Тогава те си бяха казали такива думи, бяха направили такива движения и жестове, бяха си разменили такива погледи, някои неща бяха казани с такъв глас, така пределно ясно, че след това не можеше Миколка (когото Порфирий още от първата дума и от първия жест видя като на длан), не можеше Миколка да разколебае основно убежденията му.

Как ви се струва! Дори Разумихин е започнал да подозира! Сцената в коридора, до лампата, не е минала тогава без последствия. Той е хукнал при Порфирий... Но от къде на къде онзи е започнал така да го лъже? С каква цел отклонява вниманието на Разумихин към Миколка? Положително е намислил нещо; тук има някакви намерения, но какви? Наистина от онази сутрин мина много време – страшно, страшно много, а Порфирий нито се виждаше, нито се чуваше. Да, това, разбира се, е по-лошо...“ Расколников си взе фуражката и замислен излезе от стаята; за пръв път през всичкото това време той се чувстваше поне със здраво съзнание. „Трябва да свърша със Свидригайлов – мислеше той, – и то на всяка цена, колкото може по-скоро: той също май чака аз сам да отида при него.“ И в този миг такава ненавист се надигна изведнъж в умореното му сърце, че той може би беше в състояние да убие един от двамата: Свидригайлов или Порфирий. Поне почувства, че ако не сега, то впоследствие ще е в състояние да направи това. „Ще видим, ще видим“ – повтаряше той.

Но едва бе отворил вратата към коридора и изведнъж се сблъска със самия Порфирий. Той идваше при него. Расколников за минута се вкамени. Странно, но той не се учуди много на Порфирий и почти не се изплаши от него. Само трепна, но бързо, мигновено се приготви. „Това може би е развръзката! Но как се е приближил толкова тихичко, като котка, и аз нищо не съм чул? Нима е подслушвал?“

– Не очаквахте гост, Родион Романович – извика, смеейки се, Порфирий Петрович. – Отдавна се канех да се отбия, минавах и си рекох – защо да не отскоча за пет минути да го видя? Бяхте тръгнали за някъде? Няма да ви забавя. Само една цигарка, ако позволите.

– Но седнете, Порфирий Петрович, седнете – канеше госта си Расколников с такъв явно доволен и приятелски израз, че наистина сам на себе си би се учудил, ако можеше да се види от страни. Последните му сили се изчерпваха. Понякога човек ще изтърпи така половин час смъртен страх от някой разбойник, а като му опрат вече ножа до гърлото, тогава дори и страхът му мине. Той седна точно срещу Порфирий и го гледаше, без да мигне. Порфирий присви очи и започна да пали цигара.

„Хайде, говори, говори де – сякаш щеше да се изтръгне вик от сърцето на Расколников, – защо, защо не говориш?“

– Ех, тия цигарки! – заговори най-после Порфирий Петрович, като запали и изпусна дим. – Вреда, чиста вреда, а не мога да ги оставя, не мога! Кашлям, започна да ми дразни гърлото, задух имам. Аз, знаете ли, съм страхлив, ходих наскоро при Б-н – преглежда всеки болен минимум по половин час; та се разсмя даже, като ме гледаше: и ме чука, и ме преслушва – на вас, казва, между впрочем тютюнът ви вреди; белите ви дробове са разширени. Да, но как да го откажа? С какво ще го заменя? Не пия, ето цялата беля, хе-хе-хе, белята е, че не пия! Нали всичко е относително, Родион Романович, всичко е относително!

„Какво сега, да не би пак да започва с предишните си служебни похвати!“ – с отвращение помисли Расколников. И внезапно си спомни цялата неотдавнашна сцена на последната им среща и тогавашното чувство заля като вълна сърцето му.

– Вече се отбивах веднъж при вас, завчера вечерта, вие не знаете, нали? – продължи Порфирий Петрович, оглеждайки стаята. – В стаята, в същата тази стая влязох. Също както днес, минавах оттук – хайде, мисля си, да му върна визитата. Отбих се, а вратата широко отворена; огледах се, почаках и на слугинята ви не се обадох – излязох. Не заключвате ли?

Лицето на Расколников ставаше все по-мрачно и по-мрачно. Порфирий сякаш отгатна мислите му.

– Дойдох да се обясня, миличък Родион Романович, да се обясня! Длъжен съм и трябва да ви дам обяснение – продължи той с лека усмивка и дори тупна Расколников по коляното, но почти в същия миг лицето му изведнъж доби сериозен и загрижен вид; стана дори тъжно, за учудване на Расколников. Той никога още не беше виждал и не беше подозирал, че лицето му може да бъде такова. – Странна сцена се разигра последния път между нас, Родион Романович. То всъщност и при първата ни среща също се разигра странна сцена; но тогава... Впрочем сега е вече все едно! Ето какво: аз може да съм много виновен пред вас; чувствам това. Та как се разделихме, помните ли: на вас нервите ви опънати и коленете ви треперят, и моите нерви опънати и коленете ми треперят. И, знаете ли, някак дори непочтено стана това между нас тогава, не по джентълменски. А ние все пак сме джентълмени; тоест във всеки случай преди всичко джентълмени; това трябва да е ясно. Нали помните докъде се стигна... съвсем неприлично даже.

„Какво говори той, за какъв ме смята?“ – с изумление се питаше Расколников, привдигнал глава и гледайки Порфирий с широко разтворени очи.

– Аз размислих, че за нас сега е по-добре да бъдем откровени – продължи Порфирий Петрович, отметнал леко глава и свел очи, сякаш не искаше да смуцава повече с погледа си своята предишна жертва и като че изоставяйки предишните си похвати и капани, – да, такива подозрения и сцени не могат да продължават дълго. Миколка ни спаси тогава, иначе не знам докъде щяхме да стигнем. Този проклет занаятчия седя тогава през цялото време зад преградката, можете ли да си представите? Вие, разбира се, вече знаете това, пък и на мене самия ми е известно, че той после е идвал при вас; но вашето предположение тогава не беше вярно: не бях изпращал тогава да викат никого и никакви разпореждания не бях правил. Ще попитате защо не се бях разпоредил? Как да ви кажа: мене самия всичко това тогава сякаш ме замайа. Аз едва можах да се разпоредя да повикат портиерите. (Сигурно сте забелязали портиерите, когато сте минавали.) Една мисъл ми мина тогава през ума, бързо като мълния: знаете ли, аз твърдо бях убеден тогава, Родион Романович. Нека, мисля си, да изпусна за известно време едно, но затова пък друго ще хвана за опашката – своето, своето поне няма да изтърва.

Много сте нервни вие, Родион Романович, по природа; прекалено даже, при всички други основни черти на вашия характер и сърце, които аз, лаская се от тази надежда, отчасти съм разбрал. Естествено и аз можех, тогава дори, да преценя, че невинаги се случва така, човек да стане и да ви изтърси всичките си тайни. Това, макар и да се случва, особено когато окончателно извадиш човека от търпение, във всеки случай е рядко. Това и аз можех да преценя. Не, мисля си, трябва ми поне най-мъничко зрънце само едно, но такова, че да можеш вече да го вземеш в ръце, да бъде вещ, а не само гола психология. Защото, мислех си, ако човек е виновен, то, разбира се, от него във всеки случай можеш да получиш в края на краищата нещо съществено; позволено е дори на най-неочакван резултат да се надяваш. Аз тогава разчитах на

вашия характер, Родион Романович, най-много на характера! Много се надявах тогава на вас.

– Но вие... но вие защо и сега говорите все така – измърмори най-последно Расколников дори без да осмисли добре въпроса си. „За какво говори – губеше се той в догадки, – нима наистина ме смята за невинен?“

– Защо говоря така? Аз дойдох да се обясня, така да се каже, смятам това за свой свещен дълг. Искам да ви изложа всичко, от игла до конец, как стана то, цялата тази история на цялото това тогавашно заблуждение, така да се каже. Много ви накарах да изстрадате, Родион Романович. Аз не съм изверг. Та и аз разбирам какво значи да трябва да изпита всичко това на гърба си човек съсипан, но горд, властен и нетърпелив, най-вече нетърпелив! Аз във всеки случай ви смятам за човек изключително благороден и дори със зачатъци на великодушие, макар и да не споделям убежденията ви, което смятам за свой дълг да ви заявя предварително, направо и съвсем искрено, защото преди всичко не желая да лъжа. След като ви опознах, почувствах привързаност към вас. Вие може би ще се разсмейте на тези мои думи? Имате право. Зная, че вие мене още от пръв поглед не ме обикнахте, защото всъщност няма и за какво да ме обикне човек. Но мислете, каквото искате, а аз от своя страна желая сега с всички средства да загледам направеното впечатление и да докажа, че и аз съм човек със сърце и съвест. Искрено говоря.

Порфирий Петрович с достойнство замълча. Расколников почувства прилив на някаква нова уплаха. Мисълта за това, че Порфирий го смята за невинен, започна изведнъж да го плаши.

– Да разказвам всичко подред, как се започна тогава изведнъж едва ли е необходимо – продължи Порфирий Петрович, – мисля, че е дори излишно. Пък и едва ли бих могъл. Защото как да обясня това обстойно? Отначало плъзнаха слухове. За това какви са били тези слухове и от кого, и кога... и по какъв повод всъщност се стигна до вас – също смятам, че е излишно да говоря. За мене лично се започна от една случайност, от една съвсем случайна случайност, която до голяма степен е могла да стане, а е могла и да не стане – каква? Хм, мисля, че също няма смисъл да казвам. Всичко това – и слуховете, и случайностите, се сля тогава у мене в една мисъл. Признавам откровенно, защото ако ще си признавам, нека да е всичко – тогава именно за пръв път ви нападнах. Тези там, да речем – бележки на старицата върху вещите и прочие, и прочие – всичко това е празна работа. Сто такива неща мога да изброя. Тогавашно имаш случай и да науча в подробности за сцената в участъка, също случайно, и то не така, мимоходом, а от специален, достоверен източник, който, без сам да знае това, прекрасно бе схванал тази сцена. И всичко това се притуряше едно към друго, едно към друго, Родион Романович, миличък. Е, кажете, как можеше мисълта ми да не получи известна насока? От сто зайци никога няма да се получи кон, от сто подозрения никога няма да се получи доказателство, ето как казва една английска пословица, но това казва само разумът, със страстите, със страстите опитайте да се справите, защото и следователят е човек. Спомних си – тогава и за вашата статийка в списанията, помните ли, още при първото ви посещение говорихме подробно за нея. Аз тогава ви се подиграх, но то беше, за да ви предизвикам още повече да кажете. Повтарям, нетърпелив и много болен сте вие, Родион Романович. Че сте смел, високомерен, сериозен и... че сте преживели, вече много сте преживели, всичко това отдавна знаех. На мене всички тези чувства са ми познати и аз прочетох вашата статийка като нещо познато. В безсънни нощи и в изстъпление е била замислена тя, със свито и разтуптяно сърце, със сподавен ентусиазъм. А той е опасен, този сподавен, горд ентусиазъм у младежта! Аз тогава се подиграх, а сега ще ви кажа, че изобщо ужасно обичам, тоест като любител, този пръв, младежки, пламенен опит на перото. Дим, мъгла, в мъглата звънти струна. Статията ви е нелепа и фантастична, но в нея има млада и неподкупна гордост, в нея има смелостта на отчаянието; тя е мрачна статия, но това е добре. Прочетох вашата статийка и я оставих, и... когато я оставих тогава, си помислих: „Този човек няма да спре дотук!“ Е, нима можех, кажете сега, след толкова предхождащо обстоятелство да не се увлека от последвалото! Ах, господи, та нима казвам нещо? Нима сега твърдя нещо? Аз тогава само забелязах. Какво може да има тук? Тук няма нищо, тоест абсолютно нищо и може би във висша степен нищо. Пък и да се увеличавам така е за мене, следователя даже съвсем неприлично: ето Миколка ми е в ръцете и вече с факти, каквито и да са, но факти! И

той също има своя психология; трябва да се позанимая с него; защото тук е въпрос на живот и смърт. Защо ви обяснявам сега всичко това? За да знаете и при вашите ум и сърце да не ме обвинявате за злобното ми държане тогава. Не беше от злоба, искрено ви казвам, хе-хе! Вие как мислите: че аз тогава не съм ви правил обиск? Направих, направих, хе-хе, направих, когато вие лежахте болен ей тук, в леглото. Не официално и не лично, но направих. Всичко в квартирата ви до последното конче беше прегледано и дори по пресни следи; но – umsonst*.

[* Напразно (нем.)]

Мисля си: сега този човек ще дойде, сам ще дойде, и то много скоро; ако е виновен, непременно ще дойде. Друг няма да дойде, но този ще дойде. А помните ли как господин Разумихин започна да се издава пред вас? Ние нагласихме това, за да ви разтревожим, защото нарочно пуснахме и слуха, за да се издаде той пред вас, а господин Разумихин е такъв човек, че не може да сдържи негодуванието си. На господин Заметов най-напред са му направили впечатление вашият гняв и открита смелост: как сте могли например в кръчмата изведнъж да изтърсите: „Аз убих!“ Прекалено смело, прекалено дръзко и ако той е виновен, мисля си, значи, е страшен борец! Точно така си помислих тогава. И ви чакам! Чакам ви с всички сили, а Заметов вие тогава просто сте го смазали и... именно там е работата, че цялата тази проклета психология е нож с две остриета. Та, значи чакам ви, гледам и ето че вие идете – Господ ви изпраща! Сърцето ми просто се разтупа. Ех! Защо ли ви трябваше да идвате тогава!? Ами вашият смях, вашият смях, когато влязохте тогава, помните ли, та аз тогава през стъклото видях всичко, а ако не бях ви чакал по такъв особен начин, и в смеха ви нямаше нищо да забележа. Ето на какво значи да бъдеш в настроение. И господин Разумихин тогава – ах! – ами камъкът, камъкът, помните ли, и камъкът освен това, под който били скрити вещите? Просто сякаш го виждам някъде там, в зеленчуковата градина – вие нали сте казали на Заметов, че в зеленчуковата градина, а и после, втория път, когато бяхте при мене? А като започнахме тогава да обсъждаме онази ваша статия, като взехте да излагате мнението си, просто всяка ваша дума възприемах двояко, сякаш зад нея има друга! Та ето, Родион Романович, по какъв път стигнах до крайните изводи и като си чукнах челото, се опомних. Не, казвам си, какво правя аз! Та нали, ако поискам, мога всичко това до последната подробност, да обясня съвсем иначе, дори по-правдоподобно ще излезе. Мъка! „Не – мисля си, – по-добре е да имам зрънце!“ Но като чух тогава за тези звънци, просто замрях, потреперих дори. „Е – мисля си, – ето го и зрънцето! То е!“ И изобщо не разсъждавах тогава, просто не исках. Хиляда рубли бих дал в тази минута, свои собствени, само за да видя със собствените си очи как тогава сте изминали крачки редом със занаятчията, след като той право в очите ви е казал „убиец“, и цели сто крачки не сте посмели нищо да го попитате!... Ами този студ в гръбначния мозък? Ами тази звънци, когато сте били болен, почти в безсъзнание? И тъй, Родион Романович, кима можете след това да се чудите, че аз тогава си правех такива шеги с вас? И защо дойдохте в онази минута? Нали и вас сякаш ви подтикваше някой, ей Богу, и ако не ни беше спасил Миколка, то... а спомняте ли си Миколка тогава? Добре ли го запомнихте? Та това беше гръм! Гръм от облак, светкавица! А аз как го посрещах? На светкавицата ей тоничко не повярвах, сам видяхте! И как можеше! И после дори, след като си отидохте, когато той започна много, много свързано да отговаря по някои точки, тъй че аз самият се изненадах, и после не му повярвах ни най-малко! Ето какво значи да си втълпиш нещо, да си твърд като диамант. Не, мисля си, морген фри! Какъв ти Миколка!

– На мене Разумихин преди малко ми каза, че вие и сега обвинявате Николай и самият вие сте уверявали Разумихин в това...

Дъхът му пресекна и той не довърши. Слушаше с неизказано вълнение как човекът, който го виждаше цял-целеничък, се отрича сам от себе си. Той се боеше да повярва и не вярваше. Във все още двусмислените думи жадно търсеше и искаше да долови нещо по-точно и определено.

– Господин Разумихин ли! – извика Порфирий Петрович, сякаш зарадван от въпроса на Расколников, който само мълчеше. – Хе, хе, хе! Та господин Разумихин именно по този начин трябваше да бъде отстранен: в това, което засяга двама, трети няма защо да се бърка. Господин Разумихин е друг човек, а и няма нищо общо, дотича при мене един бледен... Но да го оставим, защо ще го месим тук! А що се отнася до

Миколка, искате ли да знаете що за чешит е това, тоест тъй както аз го разбирам? Първо на първо, той е още съвсем непълнолетно дете и не че е страхлив, а е някаква артистична натура. Вярно, не се смеете, че така го характеризирам. Невинен е и много възприемчив за всичко. Има сърце; фантазър. Той и пее, и танцува, и приказки така разказвал, че от други места идвали да го слушат. И на училище ходи, и до припадък се смее, само пръст да му покажат, и се напива до безсъзнание не от порочност, а така, от време на време, когато го напият, съвсем детински още. Той тогава е откраднал, без сам да знае; защото „щом съм го дигнал от земята, каква кражба?“ А известно ли ви е, че той е разколник, тоест не точно разколник, а просто сектант; в неговия род има бегуни и той самият съвсем доскоро цели две години е бил на село послушник при някакъв отшелник. Всичко това научих от Миколка и от земляците му зарайчани. Какво ти! Искал дори в пустиня да бяга! Влечение изпитвал, нощно време се молел на Бога, стари, „истински“ книги четял до забрава. Петербург силно му подействал, особено женският пол, пък и виното. Впечатлителен е – и отшелника, и всичко забравил. Зная, че един художник тук го обикнал, започнал да ходи при него, но ето че се случило това! Изплашил се – ще се беси! Ще бяга! Какво да се прави при това мнение, което се е създало у народа за нашето правосъдие! Някои се страхуват само от думата „ще ме осъдят“. Кой е виновен! Ще видим новите съдилища какво ще направят. Ох, дай Боже! Да, та сега в тъмницата навярно си е спомнил за праведния отшелник; и Библията се появи отново. Знаете ли, Родион Романович, какво значи за някои от тях „да пострадаш“? И то не заради някого, а така просто „трябва да пострада човек“; да изтърпи страдание, значи, а пък ако е от властта – още по-добре. В мое време един изключително кротък затворник лежа цяла година в тъмницата, все четеше през нощта на печката Библията и от това четене съвсем се обърка, дотам се обърка, че най-неочаквано сграбчи една тухла и я запрати по началника, без той да го е бутнал с пръст. И как само я запрати: нарочно с половин метър встрани се прицели, за да не го улучи! А всеки знае какво очаква един затворник, който се нахвърля с оръжие върху началството: и „понесе, значи, страданието“. Та ето, аз подозирам сега, че Миколка иска „да понесе страдание“ или нещо от този род. Зная го със сигурност, дори факти имам. Само че той самият не знае, че аз зная. Какво, не допускате ли, че от този народ излизат фантастични хора? На всяка крачка. Отшелникът сега е започнал отново да въздейства, особено след възето си е спомнил за него. Впрочем той сам ще ми разкаже всичко, ще дойде. Вие мислите, че ще издържи? Почакайте, тепърва ще има да отрича! Всеки час го чакам да дойде и да вземе да се отказва от показанията си. Аз този Миколка го обикнах и най-подробно го изследвам. И как мислите! Хе-хе! На някои въпроси твърде свързано ми отговаряше, очевидно е получил необходимите сведения, умело се е подготвил; а по други пунктове просто затъва, нищичко не знае, не разбира, пък и сам не подозира, че не знае! Не, любезни Родион Романович, това не е Миколка! Това е фантастично, мрачно дело, съвременно дело, случай на нашето време, когато човешкото сърце стана зло; когато се цитира изречението, че кръвта „освежава“; когато се проповядва, че животът трябва да минава сред удобства. Това са отвлечени мечти, това е раздразнено с теории сърце; тук личи решимост да се направи първата крачка, но решимост от особен род – решил се и сякаш от планина или от камбанария е паднал, и сякаш не със собствените си крака е стигнал до престъплението. Да затвори вратата подире си забравил, а убил, двама убил, според теорията. Убил, но не съумял парите да вземе, а което успял да вземе, под камък го скрил. Малко му е било мъчението, когато е стоял зад вратата, а на нея напирали да влязат и звънчето звъняло – не, той после вече с почти замъглено съзнание отива в празната квартира да си припомни това звънче, прищяло му се да изпита отново студените тръпки по гърба си... Е, това, да речем, защото е бил болен, но има и друго: убил, а смята себе си за честен човек, презира хората, като блед ангел се движи – не, какъв ти Миколка, миличък Родион Романович, не е Миколка!

Тези, последните думи, след всичко казано преди, което толкова приличаше на отричане, бяха прекалено неочаквани. Расколников цял затрепери като пронизан.

– Тогава... кой... е убил? – попита той, неиздържал, със задъхващ се глас.

Порфирий Петрович чак се опря на гърба на стола, като че неочаквано беше изумен от въпроса.

– Как кой е убил?... – повтори той, сякаш не вярваше на ушите си. – Та вие сте

убили, Родион Романович! Вие сте убили... – добави той почти шепнешком, със съвсем убеден глас.

Расколников скочи от дивана, постоя няколко секунди и пак седна, без да каже нито дума. Леки спазми изведнъж преминаха по цялото му лице.

– Устничката ви пак потрепера, както тогава – измърмори сякаш дори със съчувствие Порфирий Петрович.

– Вие, Родион Романович, изглежда, не ме разбрахте добре – добави той, след като помълча малко, – затова така се изумихте. Аз дойдох именно за да ви кажа вече всичко и да поведем нещата открито.

– Аз не съм убил – прошепна Расколников като уплашено малко дете, заловено на местопрестъплението.

– Не, вие сте, Родион Романович, вие и няма кой друг да е – строго и убедено прошепна Порфирий.

И двамата замълчаха и мълчанието продължи дори странно дълго, около десет минути. Расколников се облегна на масата и мълчаливо рошеше с пръсти косите си. Порфирий седеше мирно и чакаше. Изведнъж Расколников презрително погледна Порфирий.

– Вие пак старото, Порфирий Петрович! Все същите ваши похвати: как не ви омръзна наистина?

– Е, стига, защо са ми сега похвати! Друг е въпросът, ако тук имаше свидетели; а пък ние шепнем насаме. Сам виждате, че не съм дошъл при вас, за да ви преследвам и да ви ловя като заек. Дали ще си признаете, или не – в този момент това ми е все едно. За себе си аз и без вашето признание съм убеден.

– Ако е така, защо сте дошли? – ядосано попита Расколников. – Аз ви задавам предишния въпрос: ако ме смятате за виновен, защо не ме изпратите в тъмница?

– Това вече е въпрос! Ще ви отговоря по точки: първо – да ви арестувам така направо, за мене не е изгодно.

– Как неизгодно? Ако сте убеден, вие сте длъжен...

– Ех, какво от това, че съм убеден? Нали всичко това засега са само мои фантазии. Пък и да не взема да ви изпратя там на почивка? Сам знаете, че е така, щом сам искате да отидете. Ще доведе например, за да ви разоблича, оня занаятчия, а вие ще му кажете: „Ти да не си пиан? Кой ме е виждал с тебе? Аз просто те взех за пиан, пък ти и беше пиан“ – е, какво ще ви отговоря тогава, при това вашето е още по-правдоподобно от неговото, защото неговото показание е гола психология – което при неговата муцуна е даже и неприлично, – а вие право в целта удряте, защото пие подлецът водка и това е повече от известно. Пък и аз самият откровено ви признавах вече няколко пъти, че тази психология е с две страни и че обратната ѝ страна е още по-добра и по-правдоподобна и че освен с нея аз засега не разполагам с нищо друго срещу вас. И макар че въпреки всичко ще ви пратя в затвора и дори сам съм дошъл (което съвсем не е прието) да ви заявя всичко това предварително, все пак направо ви казвам (което също не е прието), че за мене това ще бъде неизгодно. А, на второ място, дойдох при вас, защото...

– Кое е на второ място? (Расколников все още се задъхваше).

– Защото, както вече ви казах одеде, се смятам задължен да ви дам обяснение. Не искам да ме смятате за изверг, още повече че искрено ви симпатизирам, ако щете, вярвайте. Вследствие на което, трето, дойдох при вас да ви предложа открито и направо да дойдете да си признаете. Това ще бъде несравнимо по-изгодно за вас, а и за мене също – защото тази работа ще ми се смъкне от плещите. Е, как, откровено ли е от моя страна или не е? Расколников помисли около минута.

– Чуйте, Порфирий Петрович, та вие сам казвате: гола психология, а същевременно нагазвате и в математиката. Ами ако и вие самият сега грешите?

– Не, Родион Романович, не греша. Имам си едно зрънце. Нали още тогава намерих това зрънце, изпрати ми го Господ!

– Какво зрънце?

– Няма да кажа какво, Родион Романович. Пък и без това сега вече нямам право повече да отлагам; ще ви арестувам. Така че размислете: на мене сега вече ми е все едно, а следователно единствено за вас се грижа. Ей Богу, по-добре е, Родион Романович!

Расколников злобно се усмихна.

– Та това вече е не само смешно, то е дори безсрамно. Да речем даже, че съм

виновен (което аз съвсем не казвам) – от къде на къде ще идвам да ви признавам, щом вие самият казвате, че аз ще отида там, при вас, на почивка?

– Ех, Родион Романович, не вярвайте напълно на думите; може и да не излезе съвсем на почивка! Та това е само теория и то моя, а какъв авторитет съм аз за вас? Може би и аз самият крия дори сега някои неща от вас. Че мога ли аз ей така да взема всичко да ви кажа, хе, хе! Вторият въпрос: как каква изгода? Та знаете ли вие какво намаление на наказанието ви се полага тогава? Кога ще се явите, в какъв момент? Помислете само! Когато друг вече е поел престъплението върху себе си и е объркал цялата работа! А пък аз, в самия Бог ви се кълна, така ще подготвя и ще наредя „там“ всичко, че признанието ви ще излезе сякаш съвсем неочаквано. Цялата тази психология ние напълно ще я унищожим, всички подозрения срещу вас ще залича, тъй че вашето престъпление ще бъде представено като някакво умопомрачение, защото, откровено казано, то е именно умопомрачение. Аз съм честен човек, Родион Романович, и ще удържа на думата си.

Расколников тъжно замълча и сведе глава; той дълго мисли и най-после пак се усмихна, но усмивката му беше вече кротка и тъжна.

– Ех, няма нужда! – проговори той, сякаш вече съвсем не се криеше от Порфирий. – Не си струва! Съвсем не ми трябва вашето намаляване на наказанието!

– Ето на, именно от това се страхувах! – разпалено и сякаш неволно възкликна Порфирий. – От това именно се страхувах, че няма да искате да ви намалим наказанието.

Расколников тъжно и строго го погледна.

– Ей, не се гнусете от живота! – продължи Порфирий. – Още много имате пред себе си. Защо да не искате да ви намалим наказанието, защо да не искате! Нетърпелив човек сте!

– Какво имам много пред себе си?

– Живот! Що за пророк сте вие и какво ли знаете! Търсете и ще намерите. Може би именно чрез това ще намерите Бога. Пък и тя не е завинаги, веригата...

– Ще ми намалите наказанието... – засмя се Расколников.

– А вие какво, от буржоазния срам ли се изплашихте? Възможно е и да сте се уплашили, но без сам да знаете – защото сте млад и зелен! И все пак тъкмо вие не трябва да се страхувате или там да се срамувате да дойдете и да си признаете.

– Е-ех, плюя на това! – презрително и с отвращение прошепна Расколников, сякаш не желаше да разговаря. Той се надигна пак, като че искаше да излезе някъде, но отново седна явно отчаян.

– Там е работата, че плюете! Обезверили сте се и мислите, че аз грубо ви лаская; а колко сте живели! Какво ли разбирате! Измислил теория, а му станало срамно, че се е провалил, че е излязло много неоригинално! Че излезе подло, това е вярно, но вие все пак не сте безнадежден подлец. Съвсем не сте чак такъв подлец! Поне не сте се залъгвали – веднага сте стигнали до края. Та аз за какъв ви смятам? Аз ви смятам за един от тези, които, ако щеш, червата му измъкни, той ще стои и ще гледа мъчителя си с усмивка – стига да повярвате в някаква кауза или в Бога. Е, повярвайте – и ще живеете. На вас, първо, отдавна вече ви е необходимо да смените въздуха. Защо не, страданието също е хубаво нещо. Постарайте се. Миколка може и да е прав, като иска да страда. Зная, че не ви се вярва – а вие не мъдрувайте много; отдайте се на живота направо, без да разсъждавате; не се безпокойте – право на брега ще ви изхвърли и на крака ще ви постави! На какъв бряг? Откъде да зная? Аз само вярвам, че вие имате още дълго да живеете. Зная, че приемате сега думите ми като заучено наставление; но може би по-късно ще си ги спомните, ще ви потриват някога; затова ви говоря. Добре, че само сте убили една старица. А да бяхте измислили друга теория, можехте нещо сто милиона пъти по-отвратително да извършите! Може би трябва даже да благодарите на Бога; откъде да знаете, Господ може и да ви пази за нещо. А вие имайте широко сърце и по-малко се страхувайте. Изплашихте се от предстоящата ви голяма задача, нали? Не, тук вече е срамно да се страхува човек. Щом сте направили такава крачка, дръжте се. Това вече справедливостта го изисква. Изпълнете това, което изисква справедливостта. Зная, че не вярвате, но ей Богу, животът ще ви спаси. Сам после ще го обикнете. На вас сега само въздух ви е нужен, въздух, въздух! Расколников чак потръпна.

– Ами вие кой сте – извика той, – вие що за пророк сте? От висотата на какво

величаво спокойствие ми изричатے мъдрите си пророчества?

– Кой съм аз? Аз съм свършен човек, нищо повече. Човек може би чувстващ и съчувстващ, може би знаещ някои неща, но вече съвсем свършен. А вие сте друго: на вас Бог ви е отредил живот, но не знам, може и при вас всичко да отлети като дим, нищо да не остане. Какво от това, че ще преминете към друга категория хора? Нима ще съжелявате за удобствата, вие, с вашето сърце! Какво от това, че може прекалено дълго време никой да не ви види? Работата не е във времето, а в самия вас. Станете слънце, и всички ще ви видят. Слънцето преди всичко трябва да бъде слънце. Защо пак се усмихвате: че съм такъв Шилер? И, хващам се на бас, предполагате, че сега ви се подмазвам! Пък, кой знае, може и наистина да ви се подмазвам, хе, хе, хе! Вие, Родион Романович, по-добре не вярвайте на думите ми, по-добре дори никога не ми вярвайте напълно – такъв ми е нравът, признавам, ето какво ще добавя само: доколко съм подъл и доколко съм честен, сам, струва ми се, можете да прецените!

– Кога смятате да ме арестувате?

– Ами ден и половина или два дена още мога да ви дам да се поразходите.

Помислете си, миличък, помолете се на Бога. Пък и по-изгодно е, ей Богу, по-изгодно е.

– Ами ако избягам? – усмихвайки се някак странно, попита Расколников.

– Не, няма да избягате. Селянинът би избягал, модният сектант би избягал – лакеят на чуждата мисъл, защото на него е достатъчно само крайчеца на пръста да му покажеш като на мичман дупка и той за цял живот в каквото искате ще повярва. А вие нали вече не вярвате във вашата теория – в името на какво тогава ще избягате? Пък и защо ще бягате? Бягството е отвратително и трудно, а на вас са ви необходими преди всичко живот и определено положение, подходяща атмосфера, а това нима е атмосфера за вас? Ще избягате и сам ще се върнете. Без нас не можете да минете. А ако ви затворя в тъмница – ще полегнете, да речем, месец, хайде два да са, три да са, а после изведнъж, помнете ми думата, сам ще дойдете и още как, може би неочаквано и за самия себе си. Самият вие един час преди това няма да знаете, че ще дойдете да си признаете. Аз съм сигурен даже, че „ще решите да понесете страданието“; сега не вярвате на думите ми, а сам ще стигнете дотам. Защото страданието, Родион Романович, е велико нещо; не гледайте, че съм затлъстял, това няма значение, все пак зная, не се смейте на това, в страданието има смисъл. Миколка е прав. Не, няма да избягате, Родион Романович.

Расколников стана и си взе фуражката. Порфирий Петровия също стана.

– Искате да се разходите? Вечерта ще бъде хубава, дано само не излезе буря. Впрочем по-хубаво ще е да поосвежи... Той също си взе фуражката.

– Вие, Порфирий Петрович, моля ви се, не си въобразявайте – със сурова настойчивост произнесе Расколников, – че аз днес съм ви признал. Вие сте странен човек и аз ви изслушах само от любопитство. А аз нищо не съм ви признавал... Запомнете това.

– Разбира се, зная, ще запомня – той чак трепери. Не се безпокойте, миличък; нека бъде, както искате. Поразходете се малко; само че прекалено много не бива да се разхождате. Аз имам във всеки случай още една малка молбица към вас – добави той, като сниши глас, – тя е възделикатничка, но важна; ако само, тоест за всеки случай (на което аз впрочем не вярвам и ви смятам за съвсем неспособен), в случай че – просто така, за всеки случай, – ако през тези четиридесет-петдесет часа пожелаете да приключите тази работа другояче, по някакъв фантастичен начин – например да посегнете на живота си (предположението е нелепо, но вие ще ми го простите), то оставете кратка, но изчерпателна бележчица. Просто два реда, две редчета само, споменете и за камъка: по-благородно ще бъде. Хайде довиждане... Желая ви добри мисли, полезни начинания!

Порфирий излезе някак прегърбен и сякаш избягвайки да гледа Расколников. Расколников се приближи до прозореца и с нервно нетърпение изчака, докато според сметките му онзи излезе на улицата и се отдалечи. После бързо излезе и той от стаята.

Той бързаше да отиде при Свидригайлов. И сам не знаеше на какво можеше да се надява от този човек. Но този човек имаше някаква власт над него. Веднъж осъзнал това, вече не можеше да се успокои, а сега освен това бе дошло времето.

Из пътя един въпрос особено го измъчваше: ходил ли е Свидригайлов при Порфирий?

Доколкото можеше да прецени, и той би се заклел – не, не беше ходил! Помисли още и още, спомни си цялото посещение на Порфирий и реши: не, не е ходил, разбира се, че не е ходил!

Но ако още не е ходил, ще отиде ли при Порфирий или няма да отиде?

Сега-засега му се струваше, че няма да отиде. Защо? Той не би могъл да обясни и това, но дори и да можеше, не би се заел тъкмо сега да си блъска особено главата. Всичко това го измъчваше и в същото време никак не го интересуваше. Странно нещо, може би никой не би повярвал, но за своята сегашна, най-близка съдба той се тревожеше никак вяло, разсеяно. Мъчеше го нещо друго, значително по-важно, изключително – пак за него самия, а не за някой друг, но нещо друго, нещо главно. При това той чувстваше безкрайна душевна умора, въпреки че умът му тази сутрин работеше по-добре, отколкото през последните дни.

Пък и струваше ли си сега, след всичко, което стана, да се мъчи да преодолява всички тези нови противни затруднения? Струваше ли си например да се унижава, за да накара Свидригайлов да не ходи при Порфирий; да проучва, да разпитва, да губи време за някакъв си Свидригайлов!

О, колко му беше омръзнало всичко! А същевременно той все пак бързаше към Свидригайлов; дали не очакваше от него нещо ново, указания, изход? Нали човек се хваща и за сламката! Не ги ли събира съдбата или някакъв инстинкт? Може би това беше само от умора, от отчаяние; може би му беше нужен не Свидригайлов, а някой друг, а Свидригайлов просто се е случил наблизко. Соня? Но защо би отишъл сега при Соня? Пак да я моли за нейните сълзи? Пък и страшна му беше Соня. Соня беше неумолимата присъда, неотменимото решение. Трябваше да избира: или нейния път или неговия. Особено в тази минута той не беше в състояние да я види. Не, не е ли по-добре да изпита Свидригайлов: що за човек е? И той не можеше да не си даде сметка, че онзи наистина отдавна вече му беше сякаш необходим за нещо.

И все пак какво общо можеше да има между тях? Дори и злодейството не можеше да бъде еднакво при тях. Освен това този човек беше много неприятен, очевидно извънредно развратен, положително хитър и измамник, може би много зъл. Такива неща се носят за него. Наистина той се погрижи за децата на Катерина Ивановна; но кой знае защо и какво означава това? Този човек вечно има някакви намерения и проекти.

На Расколников тези дни непрекъснато му минаваше през главата още една мисъл и страшно го безпокоеше, макар че той дори се стараеше да я пропъди от себе си, толкова му тежеше. Той си мислеше понякога: Свидригайлов непрекъснато се въртеше около него, а и сега се върти; Свидригайлов научи тайната му; Свидригайлов имаше някакви замисли срещу Дуня. Ами ако и сега има? Почти със сигурност може да се каже, че да. Ами ако сега, след като е научил тайната му и по такъв начин го държи в ръцете си, поиска да използва това като оръжие срещу Дуня?

Тази мисъл понякога го измъчваше дори и насън, но още първия път тя изпъкна така осезателно ярко, както сега, когато отиваше при Свидригайлов. Само тази мисъл му стигаше, за да изпадне в мрачна ярост. Първо, тогава вече всичко ще се промени, дори в собственото му положение: ще трябва незабавно да разкрие на Дунечка тайната. Ще трябва може би да се предаде, за да предпази Дунечка от някоя непредпазлива постъпка. Писмото? Тази сутрин Дунечка е получила някакво писмо! От кого в Петербург би могла тя да получава писма? (Може би от Лужин?) Вярно е, че там бди Разумихин; но Разумихин нищо не знае. Може би трябва да разкрие и на Разумихин? Расколников помисли за това с отвращение.

„Така или иначе, трябва да види Свидригайлов колкото може по-скоро – реши той в себе си окончателно. – Слава Богу, този път не са така важни подробностите, колкото същността на работата; но само ако, само ако Свидригайлов е способен, ако замисля нещо против Дуня – то...“

Расколников така се бе изморил през цялото това време, през целия този месец, че сега вече не беше в състояние да разрешава подобни въпроси другояче освен с едно-единствено решение: „Тогава аз ще го убия“ – помисли той в хладно отчаяние.

Тежко чувство сви сърцето му; той се спря насред улицата и се заоглежда: по кой път върви и къде се е озовал? Намираще се на –ския булевард, на тридесет или четиридесет крачки от Сенния, който бе отминал. Целият втори етаж на къщата отляво бе зает от кръчма. Всички прозорци бяха широко разтворени; кръчмата, ако се съди по движещите се край прозорците фигури, беше претъпкана. В залата извиваха глас певци, звънтяха кларнети, цигулка и гърмеше тъпан. Чуваха се женски писъци. Той понечи да се върне, недоумявайки защо е свил по –ския булевард, когато изведнъж до един от крайните отворени прозорци на кръчмата видя, седнал до самия прозорец пред една чаена маса, с лула между зъбите, Свидригайлов. Това страшно, до ужас го поразя. Свидригайлов мълчаливо го наблюдаваше и разглеждаше и което също веднага поразя Расколников, изглежда, искаше да стане, за да успее незабелязано да си отиде, докато не го е видял. Расколников веднага се направи, че също не го е забелязал и гледа замислен встрани, но продължаваше да го наблюдава с крайчеца на окото. Сърцето му тревожно биеше. Така беше: Свидригайлов явно не искаше да бъде видян. Той извади лулата от устата си и вече понечи да се скрие; но когато стана и отдръпна стола, навярно изведнъж забеляза, че Расколников го вижда и наблюдава. Между тях стана нещо, което приличаше на първата им среща у Расколников, когато той спеше. Хитра усмивка се появи на устните на Свидригайлов, които все повече се разтегляха. И единият, и другият знаеха, че и двамата се виждат и се наблюдават един друг. Най-после Свидригайлов високо се разсмя.

– Хайде, хайде, влизайте, ако искате; тук съм! – извика той от прозореца. Расколников се качи в кръчмата.

Той го намери в една много малка задна стая с един прозорец, съседна на голямата зала, където на около двадесет малки масички, сред виковете на кресливия хор певци, пиеха чай търговци, чиновници и всякакви други хора. Отнякъде долитаха ударите на билиардни топки. На масичката пред Свидригайлов стоеше започната бутилка шампанско и чаша, до половината пълна с вино. В стаичката имаше също едно момченце –латернаджия с малка латерна, и набита червенобузеста девойка със затылната отстригани раирана пола и с тиролска шапчица с панделки, певица, около осемнадесетгодишна, която въпреки хоровата песен в съседната стая пееше в съпровода на латернаджията с доста пресипнал контраалт някаква слагинска песен...

– Стига толкова! – прекъсна я Свидригайлов при влизането на Расколников.

Момичето веднага прекъсна песента и се спря в почтително очакване. Със същия някак сериозен и почтителен израз то пееше и своята римувана пошлост.

– Ей, Филип, чаша! – извика Свидригайлов.

– Няма да пия вино – каза Расколников.

– Както искате, аз не за вас. Пий, Катя! Днеска повече не ми трябваш, върви! – Той й наля пълна чаша вино и сложи на масата банкнота. Катя изпи чашата на един дъх, както пият вино жените, тоест без да откъсва устни от чашата, на двадесет глътки, взе банкнотата, целуна ръка на Свидригайлов, която той твърде сериозно и позволи да целуне, и излезе от помещението, а след нея се помъкна и момчето с латерната. Той беше извикал и двамата от улицата. Имаше още седмица, откакто Свидригайлов беше в Петербург, и вече всичко наоколо му беше на патриаршални начала. Келнерът в кръчмата, Филип, също вече му беше „познат“ и угодничеше пред него. Вратата към залата се заключваше; в тази стая Свидригайлов беше като у дома си и прекарваше в нея може би по цели дни. Кръчмата беше мръсна, отвратителна, заведение дори под средна категория.

– Аз отивах у вас, вас търсех – започна Расколников, – но защо сега изведнъж свърнах от Сенния по –ския булевард! Никога не завивам натам и не минавам оттук. От Сенния завивам вдясно. Пък и пътя за у вас не е оттук. И веднага, щом завих, ви намерих! Това е странно.

– Защо не кажете направо: това е чудо!

– Защото може би е само случайност.

– Каква характерна черта имат всички тези хора! – разсмя се Свидригайлов. – Няма да си признае, дори вътрешно и да вярва в чудеса! Нали и сам казахте, че „може би“ е само случайност. И какви страхопъзълковци са всички тук, когато дойде ред да изразят собственото си мнение, не можете да си представите, Родион Романович! Аз не говоря за вас. Вие имате собствено мнение и не се побояхте да го имате. С това именно и привлякохте моето любопитство.

– С нищо повече?

– И това стига.

Свидригайлов беше явно във възбудено състояние, но само мъничко; от виното беше изпил само половин чаша.

– Струва ми се, че вие дойдохте при мене, преди да научите, че съм способен да имам това, което вие наричате собствено мнение – забеляза Расколников.

– Е, тогава работата беше друга. Всеки върви по свой път. А за чудото ще ви кажа, че вие, изглежда, сте проспали тези два-три дни. Аз сам ви посочих тази кръчма и не е никакво чудо, че дойдохте направо тук; аз сам ви обясних откъде да минете, описах ви мястото, където се намира, и ви казах часовете, в които човек може да ме намери тук. Помните ли? Забравил съм – отговори с учудване Расколников. – Вярвам. На два пъти ви казах. Адресът се е запечатал в паметта ви механично. И вие механично сте завили насам, но всъщност точно според адреса, без сам да знаете. Аз и като ви го казах тогава, не мислех, че сте ме разбрали. Много се издавате вие, Родион Романович. И още нещо: аз съм убеден, че в Петербург много хора, като вървят, си приказват сами. Това е град от полудели. Ако у нас бяха развити науките, то медиците, юристите и философите биха могли да направят изключително ценни изследвания върху Петербург, всеки по своята специалност. Рядко ще се намерят някъде толкова мрачни, резки и странни влияния върху човешката душа, както в Петербург. Само климатът колко голямо влияние оказва! А това е административният център на цяла Русия и неговият характер положително се отразява върху всичко. Но сега работата не е там, а че аз вече няколко пъти ви наблюдавах отстрани. Когато излизате от къщи, вие още вървите с вдигната глава. След двадесет крачки вече я отпускате, скръствате ръце на гърба. Гледате и вече явно нищо не виждате – нито пред себе си, нито встрани. Най-после започвате да мърдате устни и да разговаряте със себе си, при което понякога вдигате ръка и декламирате, най-после спирате за дълго наред път. Това е много лошо. Вас може би ви забелязва и някой друг освен мене, а това вече е опасно. На мене всъщност ми е все едно и аз няма да ви излекувам, но вие, естествено, ме разбирате.

– А вие знаете, че ме следят? – попита Расколников, поглеждайки го изпитателно.

– Не, нищо не зная – сякаш с учудване отговори Свидригайлов.

– Тогава да оставим на мира моята личност – измърмори намръщен Расколников.

– Добре, да ви оставим на мира.

– Кажете по-добре: ако вие идвате тук да пиете и сам, на два пъти сте ми определяли среща тука, защо сега, когато погледнах към прозореца от улицата, се крихте и искахте да се махнете? Аз много добре забелязах това.

– Хе, хе! А вие защо, когато стоях тогава у вас на прага, лежахте на дивана си със затворени очи и се преструвахте, че спите, когато всъщност не спяхте? Аз много добре забелязах това.

– Може би съм имал... причини... вие знаете.

– И аз мога да имам свои причини, макар че вие няма да ги научите.

Расколников отпусна десния си лакът на масата, подпря с пръстите на дясната ръка брадичката си и втренчено се вгледа в Свидригайлов. Той разглежда около минута лицето му, което винаги досега го бе поразявало. То беше някакво странно лице, сякаш маска: бяло, румено, с червени, алени устни, със светлоруса брада и с още доста гъсти руси коси. Очите бяха някак прекалено сини, а погледът – някак прекалено тежък и неподвижен. Имаше нещо ужасно неприятно в това красиво и извънредно младоликостно за годините му лице. Дрехите на Свидригайлов бяха контешки, летни, леки, особено контешка беше ризата му. На ръката си носеше огромен пръстен със скъп камък.

– Нима ще трябва и с вас да се занимавам – каза изведнъж Расколников, излизайки с трескаво нетърпение на открита борба, – въпреки че вие сте може би най-опасният човек, ако решите да пакостите, но аз не желая повече да се преструвам. Аз ще ви покажа сега, че не държа на себе си толкова, колкото вие вероятно мислите. Знайте, че съм дошъл при вас да ви кажа направо, че ако поддържате предишното си намерение спрямо моята сестра и ако мислите за тази цел да използвате нещо от това, което се разкри напоследък, то аз ще ви убия, преди да ме вкарате в тъмницата. Думата ми е твърда: вие знаете, че ще съумея да я изпълня. Второ, ако искате да ми

съобщите нещо – защото на мене през цялото това време ми се струваше, че вие сякаш искате да ми кажете нещо, говорете по-скоро, защото времето ми е скъпо и може би много скоро ще бъде вече късно.

– Но защо бързате така? – попита Свидригайлов, като го разглеждаше с любопитство.

– Всеки има свой път – мрачно и нетърпеливо изговори Расколников.

– Вие току-що призовавахте сам към откровеност, а още на първия въпрос отказвате да отговорите – отбеляза Свидригайлов с усмивка. – На вас все ви се струва, че аз имам някакви цели, и затова ме гледате мнително. Е, да, това е съвсем естествено във вашето положение. Но колкото и да желая да се сближа с вас, аз все пак няма да си правя труда да ви убеждавам в противното. Ей Богу, не си струва трудът, пък и за нищо особено не съм имал намерение да говоря с вас.

– Защо тогава толкова ви трябва? Та нали вие се въртяхте наоколо ми?

– Просто като около субект, интересен за наблюдение. Вие ми харесавате с фантастичността на вашето положение – ето с това! Освен това сте брат на особата, която много ме интересуваше, и най-после от самата тази особа аз навремето ужасно много и често бях слушал за вас, от което заключих, че имате голямо влияние върху нея; нима това е малко? Хе-хе-хе! Впрочем, признавам, вашият въпрос е твърде сложен за мене и ми е трудно да ви отговоря. Ето например вие дойдохте при мене не само по работа, но и за да научите нещо новичко? Така е, нали? Нали е така? – настояваше Свидригайлов с лукава усмивка. – Е, представете си сега, че и аз самият още като пътувах насам във вагона, разчитах именно на вас, че вие също ще ми кажете нещо новичко и че ще мога да заимствам нещо от вас! Колко сме богати само!

– Какво да заимствате?

– Как да ви кажа? Знам ли какво? Виждате в каква кръчмичка си убивам времето и това ми доставя удоволствие, тоест не удоволствие, а просто така, нали трябва някъде да се седне. Ето тази нещастна Катя например – видяхте ли я?... Да бях например поне чревоугодник, клубен гастроним, а пък аз ето какво мога да ям. (Той посочи с пръст ъгъла, където на малка масичка в алуминиева чинийка имаше остатъци от отвратителен бифтек с картофи.) Впрочем вие обядвали ли сте? Аз хапнах и повече не ми се яде. Водка например изобщо не пия. Нищо друго освен шампанско, и то за цяла вечер една чаша – и пак ме боли главата. Сега си поръчах колкото за подмонтиране, защото се каня да вървя някъде и вие ме сварвате в особено разположение на духа. Аз затова се скрих одеде като ученик, защото помислих, че ще ми попречите; но, струва ми се (той извади часовника си), мога да остана с вас един час; сега е четири и половина. Ще повярвате ли, ще ми се с нещо да се занимавам, каквото и да е; помешчик да съм или баща, или улан, фотограф, журналист... нищо нямам, никаква специалност! Понякога ми става даже скучно. Наистина мислех, че вие ще ми кажете нещо новичко.

– Но кой сте вие и защо сте пристигнали тук?

– Аз ли кой съм? Вие знаете: дворянин, служил съм две години в кавалерията, после се шлях тук, в Петербург, после се ожених за Марфа Петровна и живях на село. Ето моята биография!

– Вие, струва ми се, сте картоиграч?

Не, какъв играч съм аз. Мошеник, а не играч.

– Вие сте били мошеник?

– Да, бях мошеник.

– И какво, случвало ли се е да ви бият?

– Случвало се е, защо?

– Защото следователно сте могли да извикате на дуел... пък и изобщо това освежава.

– Няма да ви противореча и освен това не ме бива да философствам. Признавам си, че дойдох тук повече заради жените.

– След като току-що сте погребали Марфа Петровна?

– Ами да – усмихна се с покоряваща откровеност Свидригайлов. – Че какво от това? Вие, изглежда, намирате нещо лошо в това, че аз говоря така за жените?

– Тоест дали намирам, или не нещо лошо в разврата?

– В разврата! Така ли мислите? Впрочем ще ви отговоря подред – най-напред за жените въобще; знаете ли, настроен съм да бърря. Кажете, за какво да се сдържам?

Защо да зарязвам жените, щом поне те ме интересуват? Това в края на краищата е занимание.

– Значи, вие тук само на разврата се надявате?

– Е, какво от това, нека да е развратът! Като кажат – разврат! Поне обичам откровените въпроси. В този разврат има поне нещо постоянно, почиращо дори на природата и неподчинено на фантазията, нещо, което винаги се намира в кръвта като разпалено въгленче, което вечно те пали, което още дълго време и с годините, може би, няма така скоро да угасне. Съгласете се сам, няма това не е своего рода занимание?

– На какво толкова се радвате? Това е болест, и то опасна. – А, вие така обръщате въпроса? Съгласен съм, че това е болест, както и всичко, в което се прекалява – а тук непременно се налага да прекалиш, но нали това, първо, за един е така, а за друг – иначе, а, второ, разбира се, че трябва във всичко да се спазва мярка, да се държи сметка, макар и отвратителна, но какво да се прави? Ако не беше това, май че би трябвало да се застреля човек. Съгласен съм, че порядъчният човек е задължен да скучае, но нали все пак...

– А вие бихте ли могли да се застреляте?

– Ето на – с отвращение отби удара му Свидригайлов. – Бъдете така добър, не говорете за това – добави той бързо и дори без всякаква надутост, която прозираше във всичко, което бе казал досега. Дори лицето му сякаш се промени. – Признавам, че имам една непростителна слабост, но какво да се прави: боя се от смъртта и не обичам, когато се говори за нея. Знаете ли, че аз съм донякъде мистик?

– А! Призраците на Марфа Петровна! Продължават ли да идват?

– Оставете, не ги споменавайте; в Петербург още не са идвали; пък и да вървят по дяволите! – извика той някак ядосано. – Не, да говорим по-добре за това... да, въпреки... Хм! Ех, нямам време, не мога да остана повече с вас – жалко! А имаше какво да ви кажа.

– При жена ли бързате?

– Да, при жена, нещо съвсем случайно... не, друго имах предвид аз.

– А мръсотията на цялата тази обстановка не ви ли действа вече? Нямате вече сили да се спрете?

– А вие и за сили ли претендирате? Хе-хе-хе! Учудихте ме сега, Родион Романович, макар и да знаех предварително, че така ще бъде. Вие точно ще ми говорите за разврат и естетика! Вие сте Шилер, вие сте идеалист! Всичко това, разбира се, така и следва да бъде и би трябвало да се учудвам, ако беше иначе, но въпреки това все пак всъщност е някак странно... Ах, съжалявам, че времето ми е малко, защото вие самият сте интересен субект! Впрочем обичате ли Шилер? Аз ужасно го обичам.

– Какъв фанфарон сте всъщност! – с известно отвращение произнесе Расколников.

– Бога ми, не! – отговори, смеейки се, Свидригайлов. – А въпреки не споря, нека съм фанфарон; но пък и защо да не пофанфаронствам, щом това е безобидно. Аз живях седем години на село при Марфа Петровна и затова, като попаднах сега на умен човек, какъвто сте вие, умен и крайно интересен, просто се радвам, че мога да побърза, пък и освен това изпих тази половин чаша вино и вече малко ме удари в главата. А най-важното е, че съществува едно обстоятелство, което много ме монтира*, но за което... ще премълча. Къде отивате? – уплашено попита изведнъж Свидригайлов.

Расколников тръгна да си ходи. Стана му и тежко, и задушно, и някак неловко, че е дошъл тук.

[* Развълнува (фр.)]

Той се убеди, че Свидригайлов е най-празният и нищожен злодей на света.

– Е-ех! Поседнете, останете – увещаваше го Свидригайлов, – и поръчайте да ви донесат поне чай. Хайде, поседнете, хайде, няма да ви говоря глупости, за себе си тоест. Ще ви разкажа нещо. Искате ли да ви разкажа как една жена, говорейки във вашия стил, ме „спасяваше“? Това ще бъде дори отговор на първия ви въпрос, защото тази особа е вашата сестра. Мога ли да разказвам? Пък и времето ще убием.

– Разказвайте, но надявам се, че вие...

– О, не се безпокойте! При това Авдотя Романовна даже и у такъв отвратителен и празен човек като мене може да вдъхне само най-дълбоко уважение.

– Вие може би знаете (впрочем лично аз съм ви разказвал) – започна Свидригайлов, – че съм лежал тук, в затвора, за дългове, за огромна сума и без надеждата да намеря каквито и да било средства, за да платя. Няма защо да се впускам в подробности за това как ме откупи тогава Марфа Петровна; знаете ли до каква степен на заслепление може да се влюби понякога жената? Тя беше честна жена, далеч не глупава (макар и съвсем необразована). Та представете си, че именно тази извънредно ревнива и честна жена се реши да се унизи, след многократни ужасни изстъпления и упреци, да сключи с мене нещо като договор, който спазваше през цялото време на нашия брак. Работата е там, че тя беше значително по-възрастна от мене и освен това винаги държеше в устата си зрънце карамфил. Аз имах достатъчно свинщина в душата си и своего рода честност да ѝ заявя направо, че не мога да ѝ бъда абсолютно верен. Това признание я докара до изстъпление, но, изглежда, моята груба откровеност ѝ хареса в известен смисъл: „Значи, така да се каже, той самият не иска да ме лъже, щом предварително ми заявява това“ – а за ревнивата жена това е най-важното. След продължителен плач ние сключихме примерно такъв устен договор: първо, аз никога няма да изоставя Марфа Петровна и ще бъда до края неин съпруг; второ – без нейно разрешение няма да заминавам за никъде; трето – постоянна любовница никога няма да имам; четвърто – като награда за това Марфа Петровна ми позволява да поглеждам от време на време към слугините, но само с мълчаливото ѝ съгласие; пето – опазил ме Господ, да обикна жена от нашето съсловие; шесто – в случай че, опазил Господ, ме обземе някаква страст, голяма и сериозна, аз съм длъжен да я разкрия пред Марфа Петровна. По последната точка Марфа Петровна беше впрочем през цялото време твърде спокойна; тя беше умна жена и следователно можеше да гледа на мене само като на развратник и женкар, който не е в състояние да обикне сериозно. Но умната жена и ревнивата жена са две различни неща и там е бедата. Впрочем, за да съдим безпристрастно за някои хора, трябва предварително да се откажем от известни предубедени възгледи и от обичайното свикване с непрекъснато обкръжаващите ни хора и предмети. На вашето благосклонно отношение имам основание да се надявам повече, отколкото от страна на когото и да било друго. Вие може би вече сте чували за Марфа Петровна много смешни и нелепи неща. Тя наистина имаше някои твърде смешни навици; но ще ви кажа откровенно, че искрено съжалявам за безбройните горчивини, които съм ѝ причинил. Това, струва ми се, е достатъчно за едно твърде прилично *oraison funebre** за най-нежната жена от най-нежния съпруг.

[* Надгробно слово (фр.)]

Когато се случваше да се скараме, аз най-често мълчах и не се ядосвах и това джентълменство почти винаги достигаше целта си; то ѝ въздействаше и дори ѝ харесваше; имаше случаи, когато тя дори се гордееше с мене. Но вашата сестричка тя все пак не можа да понесе. И как се случи тя да рискува да приеме за гувернантка в къщата си такава чудна красавица! Обяснявам си го с това, че Марфа Петровна беше пламенна и впечатлителна жена и чисто и просто тя самата се е влюбила – буквално се е влюбила – във вашата сестричка. Пък и чудно ли е да се влюбиш в Авдотя Романовна! Аз много добре разбрах от пръв поглед, че тя, моята, е загубена работа и – какво мислите? – бях решил дори да не вдигам към нея очи. Но Авдотя Романовна сама направи първата крачка – вярвате ли? Вярвате ли също, че Марфа Петровна стигаше дотам, че дори отначало тя самата ми се сърдеше, че винаги мълча, когато стане дума за вашата сестра, за това, че съм толкова равнодушен към нейните непрекъснати и възторжени отзиви за Авдотя Романовна? И аз не разбирам какво искаше! Марфа Петровна естествено е разказвала на Авдотя Романовна всичките ми тайни. Тя имаше нещастния навик абсолютно на всички да разказва всичките ни семейни тайни и на всички непрекъснато да се оплаква от мене; можеше ли тя да изпусне този нов и прекрасен приятел? Предполагам, че те са говорили непрекъснато само за мене и че, без съмнение, Авдотя Романовна е научила всички тези мрачни, тайнствени измислици, които ми се приписват... Хващам се на бас, че вие също сте чували вече нещо от този род?

– Чух. Лужин ви обвиняваше дори, че сте станали причина за смъртта на едно

дете. Вярно ли е?

– Бъдете така добър, оставете всички тези пошлости – с отвращение и с погнуса отклони въпроса Свидригайлов, – ако вие поискате на всяка цена да научите за цялата тази безсмислица, аз някой ден ще ви разкажа специално, а сега...

– Говореше се също за някакъв ваш лакей на село и че вие пак сте били причина за нещо.

– Бъдете така добър, престанете! – прекъсна го пак с явно нетърпение Свидригайлов.

– Не е ли същият онзи лакей, който след смъртта си идвал да ви натъпче лулата... сам ми разказвахте? – дразнеше се все повече и повече Расколников.

Свидригайлов внимателно го погледна и на Расколников му се стори, че в този поглед проблесна за миг, като мълния, злобна насмешка, но Свидригайлов се сдържа и твърде вежливо отговори:

– Той, същият. Виждам, че и вас всичко това извънредно много ви интересува, и ще смятам за свой дълг при пръв удобен случай да задоволя вашето любопитство по всички пунктове. Дявол да го вземе! Виждам, че наистина мога да се сторя някому романтична личност. Съдете сам след това колко трябва да съм благодарен на покойницата Марфа Петровна, че е изприказвала на вашата сестричка толкова тайнствени и любопитни неща за мене. Не смея да съдя за въздействието, но във всеки случай това се оказа изгодно за мене. Въпреки цялото естествено отвращение на Авдотя Романовна към мене и въпреки постоянния ми мрачен и отблъскващ вид на нея най-после ѝ стана жал за мене, жал за пропадналия човек. А когато сърцето на девойката изпита жал, разбира се, е най-опасното за нея. Тогава тя вече непременно ще поиска и „да спаси“, и да вразуми, и да възкреси, и да призове към по-благородни цели, и да възроди за нов живот и дейност – е, знае се какво може да се мечтае в този дух. Аз веднага усетих, че птичката сама лети към мрежата, и на свой ред се приготвих. Вие, струва ми се, се мръщите, Родион Романович? Няма нищо, работата, както знаете свърши леко. (Дявол да го вземе, колко много вино пия!) Знаете ли, аз винаги съм съжалявал, още от самото начало, че съдбата не е отредила на вашата сестра да се роди през второто или третото столетие на нашата ера като дъщеря на владетелно князче или на някой управител, или на проконсул в Мала Азия. Тя, без съмнение, би била една от тези, които биха изтърпели мъченичество и, разбира се, би се усмихвала, когато ѝ горят гърдите с нажежена маша. Тя нарочно би се решила на това, а през четвъртия-петия век би избягала в египетската пустиня и би живяла там тридесет години, хранейки се с корени, възторзи и видения. Самата тя жадува и очаква само това: час по-скоро да понесе заради някое някакво мъчение, а не ѝ ли се даде тази мъка, през прозореца ще се хвърли. Аз чух нещо за някакъв господин Разумихин. Казват, че бил умно момче (за което говори и презимето му, семинарист навярно), та той нека пази сестра ви. С една дума, аз, струва ми се, я разбрах, което смятам, че ми прави чест. Но тогава, тоест в началото на познанството, знаете, винаги си някак по-лекомислен и по-глупав, гледаш погрешно, виждаш не онова, което трябва. Дявол да го вземе, защо е толкова хубава? Аз не съм виновен! С една дума, у мене се започна най-удържим сладострастен порив. Авдотя Романовна е ужасно, нечувано и невиджано целомъдрена. (Забележете, казвам ви това за вашата сестра като факт. Тя е може би до болезненост целомъдрена въпреки цялата широта на своя ум и това ще ѝ навреди.) По това време у дома имаше едно момиче, Параша, чернооката Параша, която наскоро бяха довели от друго село, слугиня, и която още никога не бях виждал – много хубавичка, но невъзможно глупава: разрева се, взе да вие така, че всички да я чуят, и стана скандал. Веднъж, след обяд, Авдотя Романовна нарочно ме намери сам в една алея в градината и с пламтящи очи настоя да оставя нещастната Параша на мира. Това беше едва ли не първият ни разговор насаме. Аз, разбира се, сметнах за чест да удовлетвори нейното желание, постарях се да се престоря на поразен, смутен, с една дума, изиграх ролята си доста добре. Започнаха срещи, тайнствени разговори, нравоучения, поучения, увещания, молби, даже сълза – ще повярвате ли – даже сълзи! Ето до каква сила стига у някои девойки страстта към пропаганда! Аз, разбира се, стоварих всичко върху своята съдба, престорих се на търсещ и жадуващ светлина и най-после пуснах в ход най-силното и безпогрешно средство за покоряване на женското сърце, средство, което никога и никого не лъже и което действа абсолютно на всички до една, без никакво изключение. Това средство е

познато – ласкателството. На света няма нищо по-трудно от откровеността и по-лесно от ласкателството. Ако в откровеността има поне една стотна нотка фалш, веднага настъпва дисонанс, а след него – скандал. А в ласкателството дори всичко, до последната нотка да е фалшиво, то и тогава е приятно и се слуша не без удоволствие; макар и с грубо удоволствие, но все пак с удоволствие. И колкото и грубо да е ласкателството, в него винаги поне половината изглежда истина. И това важи при всяко образование и за всички слоеве на обществото. Дори весталка може да се съблазни с ласкателство. А за обикновените хора да не говорим. Не мога да си спомня без смях как съблазних веднъж една предана на своя съпруг, своите деца и своите добродетели госпожа. Колко весело беше това и колко малко усилия изискваше! А госпожата наистина беше добродетелна, поне по-своему добродетелна. Цялата ми тактика се състоеше в това – просто бях всяка минута поразен и падах ничком пред нейното целомъдрие. Ласкаех я безбожно и, случваше се, едва изтръгна едно стисване на ръката или дори един поглед – и се укорявам, че съм ѝ го изтръгнал насила, че тя се е съпротивлявала, че навярно никога нищо не бих получил, ако самият аз не бях така порочен; че тя в невинността си не е предвидила коварството ми и се е поддала несъзнателно, без тя самата да знае, да разбира и прочие, и прочие. С една дума, аз постигнах всичко, а моята госпожа си оставаше напълно уверена, че тя е невинна и целомъдрена и изпълнява дълга си, а е загинала съвсем въпреки волята си. И как само ми се разсърди, когато ѝ заявих в края на краищата, че според искреното ми убеждение тя е търсила наслаждения по същия начин, както и аз. Нещастната Марфа Петровна също ужасно се поддаваше на ласкателства и ако сам бях поискал, разбира се, щях да прехвърля цялото ѝ имение на свое име още докато тя беше жива. (Но аз ужасно много пия и бърборя.) Надявам се, че няма да се разсърдите, ако спомена, че същият ефект започна да се получава и с Авдотя Романовна. Но аз самият бях глупав и нетърпелив и развалих цялата работа: на Авдотя Романовна и преди, на няколко пъти (а веднъж някак особено ужасно) не ѝ бе харесал изразът на очите ми, вярвате ли? С една дума, в тях все по-силно и по-непредпазливо пламваше един огън, който я плашеше и най-после ѝ стана омразен. Няма защо да разказвам подробности, но ние се разделихме. Тогава аз пак сглупих. Започнах по най-груб начин да се подигравам на всички тези пропаганди и превъзпитавания; Параша отново се появи на сцената, пък и не само тя – с една дума, започна цял Содом. Ох, да бяхте видели, Родион Романович, поне веднъж в живота си очичките на вашата сестра така, както могат понякога да блестят! Няма значение, че сега съм пиан и изпих ето вече цяла чаша вино, аз говоря истината; уверявам ви, че този поглед съм го сънувал; най-после и шумоленето на роклята ѝ не можех вече да издържам. Наистина мислех, че ще започна да получавам припадъци, никога не бях си представял, че мога да стигна до такова изстъпление. С една дума, трябваше да се сдобрим; но това беше вече невъзможно. И, представете си – какво направих аз тогава? До каква степен на затъпяване може да доведе човека бесът! Никога нищичко не предприемайте в ярост, Родион Романович. Разчитайки на това, че Авдотя Романовна всъщност е беднячка (ах, извинете, не исках това... но не е ли все едно, щом се изразява пак същото понятие?), с една дума, изкарва си прехраната със собствените си ръце, издържа и майка си, и вас (ах, дявол да го вземе, пак се мръщите...), реших да ѝ предложа всичките си пари (докъм тридесет хиляди можех тогава да имам), за да избяга с мене, макар тук, в Петербург. Разбира се, щях при това да се закълна във вечна любов, блаженство и прочие, и прочие. Ще повярвате ли, така бях хлътнал тогава, че ако ми беше казала: заколи или отрови Марфа Петровна и се ожени за мене – това веднага щеше да бъде изпълнено! Но всичко свърши с катастрофата, която ви е вече известна, и сам можете да съдите как съм бил вбесен, научавайки, че Марфа Петровна е изнамерила тогава онзи подъл писарушка Лужин и едва ли не е нагласила сватбата – което всъщност би било равносилно на онова, което и аз предлагам. Така ли е? Така ли е? Нали е така? Забелязвам, че вие нещо много внимателно взехте да слушате... интересни млади човече... – Свидригайлов удари нетърпеливо с юмрук по масата. Той се беше зачервил. Расколников виждаше ясно, че тази чаша или чаша и половина шампанско, която той бе изпил, отпивайки по малко, на глътки, му беше подействала болезнено – и реши да се възползва от случая. Свидригайлов му изглеждаше много подозрителен.

– След всичко това съм напълно убеден, че вие и тук сте пристигнали заради моята сестра – каза той на Свидригайлов направо и открито, за да го провокира още

повече.

– Е, престанете – сякаш изведнъж се опомни Свидригайлов, – нали ви казах... и освен това вашата сестра не може да ме понася.

– И аз съм убеден в това, че не може, но сега не е там работата.

– А, вие сте убеден, че не може? – Свидригайлов присви очи и насмешливо се усмихна. – Прав сте, тя не ме обича; но никога не гарантирайте за неща, станали между мъж и жена или любовник и любовница. В тях непременно има едно кътче, което винаги остава скрито за всички останали и за което знаят само те двамата. Вие гарантирате ли, че Авдотя Романовна е гледала на мене с отвращение?

– По някои ваши думи и думички по време на разказа ви забелязвам, че вие и сега имате нещо наум и най-неотложни намерения спрямо Дуня – разбира се, подли.

– Как! Изплъзнали са ми се такива думи и думички? – изплаши се изведнъж съвсем наивно Свидригайлов, без да обърне ни най-малко внимание на епитета, с който бяха окачествени намеренията му.

– Те и сега се изплъзват. От какво например се страхувате толкова? Защо сега изведнъж се изплашихте?

– Аз се страхувам и се плаша? Плаша се от вас? По-скоро вие трябва да се страхувате от мене, cher ami*. И що за глупост, всъщност... Впрочем аз се напих, виждам това; за малко пак не се изтървах. По дяволите виното! Ей, дай вода!

[* Скъпи приятелю (фр.)]

Той грабна бутилката и безцеремонно я хвърли през прозореца. Филип донесе вода.

– Всичко това е глупост – каза Свидригайлов, като намокри салфетката и я сложи на челото си, – а пък аз мога с една дума да ви оборя и да превърна в пух и прах всички ваши подозрения. Знаете ли например, че ще се женя?

– Казвали сте ми го вече.

– Казвал съм ви? Забравил съм. Но тогава не съм могъл да говоря с положителност, защото дори още не бях видял годеницата; само имах намерение! А сега имам вече годеница и всичко е готово и ако нямах неотложна работа, щях да ви заведа сега у тях – защото искам да се посъветвам с вас. Ех, дявол да го вземе! Само десет минути остават. Виждате ли, погледнете часовника; а впрочем аз ще ви разкажа, защото това е нещо интересно, моята женитба тоест, в известен смисъл. Но къде отивате? Пак ли си тръгвате?

– Не, сега вече няма да си отида.

– Наистина ли няма да си отидете? Ще видим! Аз ще ви заведа там, това е вярно, ще ви покажа годеницата, само че не сега, а сега ще трябва скоро да си тръгнете. Вие надясно, аз наляво. Познавате ли тази Реслих? Същата Реслих, при която сега живея, а? Чувате ли? Не, какво мислите, същата онази, за която говорят, че момиченцето – във водата, през зимата – е, чувате ли? Чувате ли? Та тя ми нагласи всичко това: на тебе, казва, така ти е скучно, поразвлечи се малко. А аз съм мрачен, скучен човек. Вие мислите, че съм весел? Не, мрачен съм: зло не правя, а си седя в ъгъла; понякога по три дни не могат да ме разприказват. А тази Реслих е хитруша, да ви кажа, тя ето какво си е наумила: на мене ще ми омръзне, ще зарежа жена си и ще замина, а жена ми ще остане на нея и тя ще я пусне в оборот; в нашите слоеве тоест, пък и по-нагоре. Има, казва, един недъгав баща, бивш чиновник, все в креслото си седи и от три години краката му са парализирани. Има, казва, и майка, разсъдлива дама. Синът служи някъде в губернията, не им помага. Едната дъщеря се омъжила и не ходи у тях, а при тях са двамата малки племенника (като че ли собствените им са малко) и са прибрали от гимназията, без да е завършила последния клас, момиченцето си, най-малката си дъщеря, след месец ще навърши шестнадесет години, значи, след един месец ще могат да я омъжат. За мене, значи. Отидохме ние; колко смешно беше у тях; представям се: помешчик, вдовец, от известен род, с еднотипни връзки, с капитал – та какво от това, че съм на петдесет, а тя няма и шестнадесет? Кой обръща внимание на това? А пък е съблазнително, нали? Нали е съблазнително, ха, ха! Да бяхте видели само как се разприказвах с таткото и с майката! Заслужава и да плати човек само за да ме погледа в такъв момент.

Излиза тя, прави реверанс, можете да си представите, още с късичка рокличка, неразтворена пъпчица, черви се, пламти като зора (казали са й, разбира се). Не зная какво мислите за женските личица, но според мене тези шестнадесет години, тези още

детски очички, тази плахост и сълзички на свян – според мене това е нещо повече от красотата, а тя освен това е и хубава като картинка. Светли косички, на малки буклички и пухкави, устничките пълнички, алени, крачката – прелест!... Е, запознахме се, аз заявих, че бързам по домашни причини, и още на следния ден, онзи ден тоест, ни благословиха. Оттогава – като отида, веднага я сложа на коленете си и не я пускам... Е, пламва като зора, а аз непрекъснато я целувам; майката, разбира се, ѝ внушава, че това, значи, е твоят мъж и така трябва да бъде, с една дума – наслада! И това положение, сегашното, годенишкото, наистина може би е по-добро и от съпружеското. Сега, както се казва, *La nature et la vérité!**

[* Естественост и истина (фр.)]

Ха, ха! Поговорих с нея на два пъти – никак не е глупаво момиченцето; понякога скришом тъй ще ме погледне, че просто ще ме изгори. А знаете ли, лицето ѝ е като на Рафаеловата Мадона. Нали Сикстинската мадона има фантастично лице, лице на скръбна юродива, не ви ли е правило впечатление? Та нещо от този род е. Веднага щом ни благословиха, още на другия ден ѝ надонесох неща за хиляда и петстотин рубли: един брилянтен накит, друг бисерен и сребърна дамска тоалетна кутия – толкова голяма, с какво ли не вътре, така че дори нейното лице, на младата, пламна. Сложих я аз вчера на коленете си, само че, изглежда, този път прекалено безцеремонно – цялата пламна и сълзичките ѝ захапаха, но не иска да се издаде, а цяла гори. За минута всички излязоха, ние с нея останахме съвсем сами, изведнъж ми се хвърли на врата (за пръв път сама), прегръща ме с двете си ръчички, целува ме и се къльне, че ще ми бъде послушна, вярна и добра жена, че ще ме направи щастлив, че ще даде целия си живот, всяка минута от своя живот, всичко ще пожертва, а срещу това иска да има от мене само моето уважение и повече, казва, „нищо, нищо не ми трябва, никакви подаръци!“ Съгласете се сами, че да изслушате подобно признание насаме от такова шестнадесетгодишно ангелче, заруменяло от момински свян и със сълзички на възторг в очите – съгласете се сами, че това е твърде съблазнително. Нали е съблазнително? Нали си заслужава, а? Нали си заслужава? Е... слушайте... хайде да отидем при моята годеница... само че не сега!

– С една дума, у вас именно тази чудовищна разлика в годините и опита възбужда сладострастие! И нима вие наистина ще се ожените така?

– Че защо не? Непременно. Всеки се грижи сам за себе си и най-весело живее именно този, който успее най-добре да се измами. Ха, ха! Абе вие какво сте заорали така дълбоко в тази добродетел? Смилете се, любезни, аз съм човек грешен. Хе, хе, хе!

– Вие обаче настанихте децата на Катерина Ивановна. Впрочем... Впрочем вие сте имали за това свои причини... сега всичко разбирам.

– Аз изобщо обичам децата, много обичам децата – разсмя се Свидригайлов. – По този повод мога да ви разкажа дори един извънредно любопитен епизод, който продължава и досега. Още първия ден след пристигането си тръгнах из разните клоаки, след седемте години просто жадувах. Вие навярно забелязвате, че не бързам да се срещам със старата си компания, с предишните другари и приятели. И ще карам без тях колкото може по-дълго. Знаете ли: у Марфа Петровна на село до смърт ме бяха измъчили спомените за всички тези тайнствени места и местенца, където опитният може много да намери. Дявол да го вземе! Народът пиянства, образованата младеж изгаря от бездействие, в неосъществими сънища и мечти, кълчи си ума с разни теории; кой знае откъде се надомъкнаха евреи, трупат пари, а всичко останало развратничи. Още от първите часове този град ме облъхна с познатия мирис. Попаднах на една тъй наречена танцова вечеринка – отвратителна клоака (а пък аз обичам именно мръсничките клоаки), е, разбира се, канкан, невиджан и каквито по мое време изобщо нямаше. Да, в това има прогрес. Изведнъж гледам едно момиченце, около тринадесетгодишно, много хубавичко облечено, танцува с един виртуоз; друг срещу него визави. А до стената седнала на стол майка му. Можете да се представите какъв канкан беше! Момиченцето се срамува, черви се, най-после се чувства обидено и започва да плаче. Виртуозът го подхваща и започва да го върти и да се кълчи пред него, всички наоколо се смеят – обичам в такива моменти нашата публика, макар дори и канканната, смеят се и крещат: „Правилно, точно така! Да не водят деца!“ На мене, разбира се, ми е все едно, пък и не ме засяга: дали те логично, или нелогично утешават сами себе си! Веднага реших какво да правя, сядам до майката и започвам разговор за това, че аз също съм от

провинцията и колко са невежи всички тук, че не умеят да различават истинските достойнства и да хранят нужното уважение; дадох и да разбере, че имам много пари; предложих им да ги отведа с моята карета; откарах ги у дома им, запознах се (наемат някаква стаичка от други наематели, току-що са пристигнали). Заявиха ми, че и тя, и дъщеря ѝ могат да гледат на познанството ни само като на голяма чест; разбирам, че нямат нийде нищичко, а са дошли да правят постъпки за нещо в някакво министерство; предлагам им услугите си, пари; разбирам, че по погрешка са дошли на вечеринката, смятайки, че там наистина има уроци по танци; предлагам да помогна от своя страна на младата девойка да учи френски език и танци. Те приемат с възторг, за тях е чест, и аз досега поддържам познанството... искате ли да отидем – само че не сега.

– Оставете, оставете вашите подли, долни анекдоти, развратни, долни, сладострастен човече!

– Я го вижте този Шилер, този наш Шилер, този Шилер! *Où va-t-elle la vertu se nicher!** А знаете ли, аз нарочно ще ви разказвам такива неща, за да слушам вашите възклицания. Наслада!

[* Къде ли не свива гнездо добродетелта! (фр.)]

– Има си хас, нима аз не съм смешен сам на себе си в тази минута? – злобно измърмори Расколников.

Свидригайлов се смееше с цяло гърло, най-после извика Филип, плати и взе да става.

– Ех, че съм пиан, *assez causé** – каза той. – Наслада!

[* Стига!]

– Има си хас да не изпитвате наслада – извика Расколников, като също стана, – нима не е наслада за един изхабен развратник да разказва за такива похождения, имайки предвид някакво чудовищно намерение от същия род, особено при такива обстоятелства и на такъв човек като мене... Това разпалва.

– Е, щом е така – с някакво учудване дори отговори Свидригайлов, като разглеждаше Расколников, – щом е така, значи и вие самият сте циник от класа. Поне имате сериозни данни. Много неща сте способен да разберете, много... впрочем вие можете много да извършите. Но хайде, стига. Искрено съжалявам, че малко време говорих с вас, но няма да ми избягате. Само почакайте...

Свидригайлов излезе от кръчмата. Расколников след него. Свидригайлов обаче не беше много пиан; само за малко го беше ударило в главата и той изтрезняваше с всяка минута. Беше много загрижен за нещо, нещо извънредно важно, и бърчеше вежди. Някакво очакване явно го вълнуваше и безпокоеше. През последните минути той някак изведнъж се промени към Расколников и с всяка минута ставаше все по-груб и насмешлив. Расколников забеляза всичко това и също беше разтревожен. Свидригайлов му стана много подозрителен, той реши да го проследи.

Слязоха на тротоара.

– Вие надясно, аз наляво или май наопаки, само че *adieu, mon plaisir**, до нова щастлива среща!

И той пое вдясно, към Сенния.

[* Довиждане, скъпи мой! (фр.)]

V

Расколников тръгна след него.

– Какво значи това! – извика Свидригайлов, обръщайки се. – Аз казах, струва ми се...

– Това значи, че сега няма да се отделя от вас.

– Какво-о-о?

И двамата се спряха, и двамата около минута се гледаха в мълчалив двубой.

– От всички ваши полупиянски разкази – отсече рязко Расколников, – аз заключих със сигурност, че вие не само не сте се отказали от подлите си замисли срещу моята сестра, но дори сте зает с тях повече от когато и да било. Известно ми е, че тази сутрин сестра ми е получила някакво писмо. Вас през цялото време не ви съдържаше на мястото ви... Да допуснем, че сте могли да намерите между другото някаква съпруга, но това нищо не значи. Аз желая да се убедя лично...

Расколников едва ли сам би могъл да определи какво именно искаше сега и в какво именно желаеше да се убеди лично.

– Така, значи! А искате ли да извикам сега полиция?

– Викай!

Те пак постояха около минута един срещу друг.

Най-после лицето на Свидригайлов се промени. Като се увери, че Расколников не се е изплашил от заканата, той прие изведнъж най-весел и приятелски израз.

– Виж го ти! Аз нарочно не заговорих с вас за вашата работа, въпреки че мене, разбира се, ме измъчва любопитство, фантастична работа. Мислех да оставя за друг път, но вие наистина сте способен и мъртвия да ядосате... Хайде да вървим, само че предварително ще ви кажа: сега само за минутка ще се отбия вкъщи, за да взема пари; после заключавам квартирата, наемам файтон и отивам да прекарам вечерта на Островите. Къде ще вървите с мен?

– Засега ще дойда до квартирата, и то не при вас, а при София Семьоновна, да се извиня, че не бях на погребението.

– Както искате, но София Семьоновна не си е вкъщи. Тя заведе всички деца при една дама, една знатна стара дама, моя някогашна, отдавнашна позната, която ръководи някакви сиропиталища. Аз очаровах тази дама, като ѝ внесох пари и за трите пиленца на Катерина Ивановна, освен това пожертвах още пари и за сиропиталището; накрая ѝ разказах историята на София Семьоновна, дори с всички подробности, без да скривам нищо. Ефектът беше неописуем. Ето защо на София Семьоновна ѝ беше казано да се яви още днеска направо в – ия хотел, където живее, временно, след завръщането си от курорт, моята дама.

– Няма значение, аз все пак ще се отбия.

– Както искате, само че нямам нищо общо с вас; но ми е все едно! Ей сега ще стигнем у дома. Кажете, не съм ли прав: гледате ме подозрително, защото аз самият бях достатъчно деликатен и досега не ви безпокоих с разпитвания... разбирате ли? На вас това ви се е сторило необичайно; хващам се на бас, че е така! Как да бъдеш деликатен човек след това.

– И да подслушваш зад вратите!

– А, вие за това ли! – засмя се Свидригайлов. – Да, щях да се учудя, ако, след всичко казано се бяхте въздържали да направите бележка. Ха, ха! Макар и да разбрах нещичко от онова, което тогава... там... сте извършили и за което сам разказахте на София Семьоновна, все пак какво е това? Аз може би съм съвсем изостанал човек и вече не съм способен да разбера. Обяснете, за Бога, миличък! Запознайте ме с най-новите принципи.

– Вие нищо не сте могли да чуете, вие само лъжете!

– Но аз не онова, не онова имам предвид (макар че впрочем чух някои работи), не, аз говоря за това, че вие все ахкате, охкате! Шилер във вас се бунтува непрекъснато. А сега пък – и зад вратата не бивало да се подслушва. Ако е така, вървете и заявете на началството, че ето, значи, така и така, случи ми се еди-какъв си казус: в теорията се откри малка грешница. Ако пък сте убеден, че не бива да се подслушва зад вратата, а стариците могат да се ликвидират с каквото ви падне, за собствено удоволствие, тогава заминавайте по-скоро някъде за Америка! Бягайте, млади човече! Може би още има време. Аз искрено ви говоря. Пари ли нямате? Ще ви дам за път.

– Аз изобщо не мисля за това – прекъсна го Расколников с отвращение.

– Разбирам (вие впрочем не се затруднявайте: ако искате, не говорете много); разбирам какви въпроси разрешавате сега: нравствени може би? Въпроси на гражданина и човека? Но зарежете ги; защо са ви те сега? Хе, хе! Защото все още сте и гражданин, и човек? А щом е така, не е трябвало да се врите; няма защо да се залавяте за нещо, което не ви е работа. Хайде застреляйте се; какво, не ви ли се ще?

– Вие, изглежда, нарочно искате да ме ядосате, само и само да ви оставя сега...

– Ама че чешит, та ние вече стигнахме, моля, качвайте се. Виждате ли, ето тук е вратата на София Семьоновна, погледнете, няма никого! Не вярвате? Попитайте Капернаумов; тя им оставя ключа. Ето я и на нея самата, madame de Капернаумов, а? Какво? (Тя малко недочува.) Излязла? Къде? Е, сега чувате ли? Няма я и няма да се върне може би до късно. Хайде сега да отидем в моята квартира. Нали искахте и у

дома да дойдете? Ето ни вече у дома. Madame Реслих не е вкъщи. Тази жена вечно има грижи, но е добра жена, уверявам ви... тя може би щеше да ви бъде полезна, ако бяхте малко по-благоразумен. Ето, вижте: аз вземам от бюрото тази петпроцентова облигация (вижте колко много още имам!), а тази днес ще бъде осребрена. Е, видяхте ли? Няма защо да губя повече време. Бюрото се заключва, квартирата се заключва и ние сме отново на стълбите. Хайде, искате ли да наемем файтон? Нали отивам на Островите. Не искате ли да се поразходите? Ето аз наемам този файтон до Елагин.

Какво? Отказвате се? Не издържахте ли? Нищо, да се поразходим. Май че ще вали дъжд, нищо, ще вдигнем гюрука...

Свидригайлов беше вече във файтона. Расколников реши, че подозренията му, поне в този момент, са неоснователни. Без да отвърща нито дума, той се завъртя и тръгна обратно по посока към Сенния. Ако се беше обърнал поне веднъж по пътя, щеше да успее да види как Свидригайлов, след като отмина не повече от сто крачки, плати на файтонджията и също тръгна пеша. Но той не можеше да види вече нищо и бе свил вече зад ъгъла. Дълбоко отвращение го тласкаше далеч от Свидригайлов. „И аз можах даже за миг да очаквам нещо от този груб злодей, от този сладострастен развратник и подлец!“ – извика той неволно. Наистина Расколников изрече тази присъда прекалено прибързано и лекомислено. Имаше нещо около Свидригайлов, което му придаваше най-малкото известна оригиналност, ако не тайнственост. А що се отнасяше до сестра му, Расколников си оставаше все пак напълно убеден, че Свидригайлов няма да я остави на мира. Но му ставаше вече прекалено тежко и непоносимо да мисли и премисля всичко това!

По навик, останал сам, той след двадесет крачки дълбоко се замисли. Като се качи на моста, спря до перилата и се загледа във водата. А в същото време над него стоеше Авдотя Романовна.

Той се размина с нея в началото на моста, но отмина, без да я забележи. Дунечка никога не беше го срещала такъв на улицата и се изненада до ужас. Тя се спря и не знаеше: да го извика или не? Изведнъж забеляза приближаващия се бързо откъм Сенния Свидригайлов. Но оня се приближаваше някак тайнствено и предпазливо. Той не се качи на моста, а се спря встрани, на тротоара, като всякак се мъчеше Расколников да не го види. Той отдавна бе забелязал Дуня и започна да ѝ прави знаци. На нея ѝ се стори, че със своите знаци той я умолява да не се обажда на брат си и я вика да отиде при него.

Дуня така и направи. Тя безшумно заобиколи брат си и отиде при Свидригайлов.

– Да вървим, по-бързо – прошепна Свидригайлов. – Не желая Родион Романович да знае за нашата среща. Предупреждавам ви, че ние седяхме с него тук, наблизо, в една кръчма, където той ме намери, и едва се отървах от него. Той знае отнякъде за писмото ми до вас и нещо подозира. Разбира се, вие не сте му казали? Но ако не сте вие, кой тогава?

– Ето вече свихме зад ъгъла – прекъсна го Дуня, – сега брат ми няма да ни види. Заявявам ви, че няма да дойда с вас по-нататък. Кажете ми всичко тук; всичко това може да се каже на улицата.

– Първо, невъзможно е да се каже на улицата; второ, вие трябва да изслушате и София Семьоновна; трето, аз ще ви покажа някои документи... Да, и в крайна сметка, ако вие не се съгласите да влезете вкъщи, аз се отказвам от всякакви обяснения и веднага си отивам. При това ще ви моля да не забравяте, че една твърде любопитна тайна на вашия възлюбен брат е напълно в мои ръце.

Дуня се спря нерешително и с пронизващ поглед загледа Свидригайлов.

– От какво се страхувате! – обади се той спокойно. – Това е град, не е село. Всъщност и на село вие ми напакостихте повече, отколкото аз на вас, а тук...

– София Семьоновна предупреждена ли е?

– Не, не съм ѝ казвал нито дума и дори не съм съвсем сигурен дали си е вкъщи сега. Впрочем навярно си е вкъщи. Тя днес погребва своя сродница: не ѝ е до гости. Засега никому не искам да говоря за това и дори се разкайвам донякъде, че ви казах. Тук най-малката непредпазливост се равнява вече на донос. Аз живея ето тук, в тази къща, ето вече сме близо. Това е портиерът на нашата къща; той ме познава много добре; ето, поздравява ме; той вижда, че вървя с дама и, разбира се, е успял да запомни вашето лице, а това ще ви потрива, ако много се боите и ме подозирате. Извинете, че говоря така грубо. Аз пренаемам квартирата. София Семьоновна живее

през една стена от мене и също пренаема. В целия етаж живеят наематели. Защо трябва да се страхувате като дете? Или съм толкова страшен?

Лицето на Свидригайлов се изкриви в снизходителна усмивка; но вече не му беше до усмивка. Сърцето му биеше и дъхът му спираше. Той нарочно говореше по-високо, за да скрие нарастващото си възмущение; но Дуня не успя да забележи това особено възмущение; прекалено много я беше ядосала забележката, че се бои от него като дете и че той е толкова страшен за нея.

– Макар и да знам, че сте човек... без чест, аз никак не се боя от вас. Минете напред – каза тя привидно спокойно, но лицето ѝ беше много бледо.

Свидригайлов се спря пред квартирата на Соня.

– Позволете да проверя дали си е въщи. Няма я. Не ни върви! Но аз знам, че тя може много скоро да си дойде. Ако е излязла, могла е да отиде само при една дама във връзка със своите сирачета. Майка им умря. Аз също се намесих тук и се разтичах. Ако София Семьоновна не се върне след десет минути, аз ще я изпратя при вас лично, ако искате още днес, а ето и моята квартира. Ето моите две стаи. В съседната живее хазайката ми госпожа Реслих. Сега погледнете насам, ще ви покажа най-важните си документи: от моята спалня ето тази врата води към две съвсем празни стаи, които се дават под наем. Ето ги... огледайте се малко по-внимателно...

Свидригайлов живееше в две доста широки мебелирани стаи. Дунечка недоверчиво се оглеждаше, но не забелязва нищо особено нито в наредбата, нито в разположението на стаите, макар че имаше какво да се забележи, например, че квартирата на Свидригайлов се намираше някак между две почти необитаеми квартири. При него се влизаше не направо от коридора, а през двете почти празни стаи на хазайката. А от спалнята, като отвори заключената врата, Свидригайлов показва на Дунечка пак празна квартира, която се даваше под наем. Дунечка се спря на прага, без да разбира защо я кара да гледа, но Свидригайлов побърза да обясни:

– Ето погледнете насам, във втората голяма стая. Забележете тази врата, тя е заключена. До вратата има стол, един-единствен в двете стаи. Аз го донесох от моята квартира, за да слушам по-удобно. Оттатък, точно зад вратата, е масата на София Семьоновна; там седеше тя и разговаряше с Родион Романич, а аз подслушвах тук, седнал на стола, две вечери подред и двата пъти около два часа – и, разбира се, могъл съм да понауча нещо, как мислите?

– Вие сте подслушвали?

– Да, аз подслушвах; сега да отидем оттатък; тук дори няма къде да се седне.

Той заведе Авдотя Романовна пак в предната стая, която му служеше за хол, и я покани да седне на един стол. А той седна на другия край на масата, поне на един метър от нея, но навярно в очите му вече блестеше същият пламък, който някога толкова беше изплашил Дунечка. Тя потръпна и още веднъж недоверчиво се огледа. Жестът ѝ беше неволен: явно не искаше да показва недоверие. Но усамотеното положение на квартирата на Свидригайлов окончателно я порази. Искаше да попита въщи ли си е поне хазайката, но не попита... от гордост. При това и друго, несравнимо по-голямо страдание от страха за себе си изпълваше сърцето ѝ. Тя нетърпимо се измъчваше.

– Ето вашето писмо – започна тя, като го сложи на масата. – Нима е възможно това, което пишете? Вие загатвате за престъпление, което бил извършил брат ми. Вие прекалено ясно загатвате, няма сега да отричате. Знайте, че аз и преди вас чух за тази глупава измислица и не вярвам на нито една дума от нея. Това е гнусно и смешно подозрение. На мене ми е известна историята и как и защо е била измислена. Вие не можете да имате никакви доказателства. Обещахте да ми докажете: хайде, говорете! Но знайте предварително, че не ви вярвам! Не вярвам!...

Дуня изрече това на един дъх, бързайки, и за миг лицето ѝ се изчерви.

– Ако не вярвате, би ли било възможно да рискувате да дойдете при мене сама? Тогава защо дойдохте? Само от любопитство?

– Не ме измъчвайте, говорете, говорете!

– Дума да не става, че сте храбра девойка. Ей богу, аз мислех, че ще помолите господин Разумихин да ви придружи дотук. Но го нямаше нито с вас, нито наоколо, добре огледах; това е смело, значи, искали сте да пощадите Родион Романович. Впрочем всичко във вас е божествено... А що се отнася до вашия брат, какво мога да ви кажа? Сама го видяхте сега. Как го намирате?

– Вие не се основавате само на това, нали?

– Не, не на това, а на неговите собствени думи. Две вечери наред той идва тук, при София Семьоновна. Аз ви показах къде седяха те. Той ѝ се изповяда изцяло. Той е убиец. Убил е една старица, вдовица на чиновник, лихварка, у която той самият е залагал вещи; убил е и сестра ѝ, търговка, на име Лизавета, влязла случайно, когато е убивал сестра ѝ. Той ги е убил и двете с брадва, която донесъл със себе си. Убил ги е, за да ги ограби, и ги е ограбил, взел е пари и някои вещи... Той сам каза всичко това на София Семьоновна дума по дума, тя единствена знае тайната, но в убийството не е участвала нито с дума, нито с дело, а, напротив, се ужаси, също както вие сега. Бъдете спокойна, тя няма да го издаде.

– Не може да бъде! – шепнеше Дунечка с бледи, изстинали устни; тя се задъхваше. – Не може да бъде, няма никаква, ни най-малка причина, никакъв повод... това е лъжа! Лъжа!

– Той е ограбил, ето цялата причина. Той е взел пари и вещи. Наистина, според собственото му признание, не се е възползвал нито от парите, нито от вещите, а ги е скрил някъде под един камък, където те били и досега. Но то е, защото не е посмял да се възползва.

– Но нима е възможно той да открадне, да ограби? Да може дори да помисли за това? – извика Дуня и скочи от стола. – Та вие го познавате, виждали сте го! Нима той може да бъде крадец?

Тя сякаш умоляваше Свидригайлов; беше забравила целия си страх.

– В тези неща, Авдотя Романовна, има хиляди и милиони комбинации и категории. Крадецът краде, но затова пък знае, че е подлец; обаче съм чувал за един благороден човек, че бил ограбил пощата; та, кой го знае, той може и наистина да е мислил, че е извършил благородно дело! Разбира се, и аз самият не бих повярвал, също като вас, ако някой друг ми го беше казал. Но на своите собствени уши повярвах. Той обясни на София Семьоновна и всички причини; а тя и на ушите си отначало не повярва, но най-после повярва на очите си, на своите собствени очи. Нали лично той ѝ каза.

– Но какви са... причините!

– Това е дълга история, Авдотя Романовна. Тук, как да ви обясня, има своего рода теория, същите причини, по които аз намирам например, че единичното злодейство е допустимо, ако главната цел е добра. Едно-единствено зло и сто добри дела! То и наистина е обидно за млад човек с достойнства и безпределно самолюбие да знае, че да имаше например само три хиляди, цялата му кариера, цялото му бъдеще, такова, каквото той го желае, ще се очертае съвсем иначе, но ето че ги няма тези три хиляди. Добавете към това раздразнението от глада, от тясната квартира, от дрипите, от яркото съзнание за своето прекрасно социално положение, а също и за положението на сестрата и майката. И най-вече тщеславието, гордостта и тщеславието, а впрочем, Господ знае, може и при добри наклонности... Та аз не го обвинявам, да не помислите, моля ви се, пък и не е моя работа. Той има и една собствена теория – посредствена теория – според която хората се разделят, така да се каже, разбирате ли, на материал и на особени хора, тоест на такива хора, за които поради високото им положение закони не съществуват и които, напротив, създават закони за останалите хора за материала, за боклука тоест. Нищо особено, посредствена теория; une théorie comme une autre*.

[* Теория като всяка друга (фр.)]

Наполеон ужасно го е увлякъл, тоест всъщност увлякло го е това, че много гениални хора не са се спирали пред единичното зло, а са го прекрачвали без да се замислят. Той, изглежда, си е въобразил, че също е гениален човек – тоест, бил е известно време уверен в това. Много е страдал и сега страда при мисълта, че да създаде теория е съумял, а да прекрачи злото, без да се замисли, не е в състояние и следователно не е гениален човек. А това за млад човек със самолюбие е унижително, особено в наше време...

– А угризенията на съвестта? Вие, значи, отричате всякакво нравствено чувство у него? Нима той е такъв?

– Ах, Авдотя Романовна, сега всичко се е объркало, впрочем никога не е било особено в ред. Руските хора изобщо са широки хора, Авдотя Романовна, широки като земята им и извънредно склонни към фантастичното, към безредното; но беда е да си широк, без да си особено гениален. А помните ли за колко подобни неща и на същата

тема сме говорили с вас вечер на терасата в градината винаги след вечеря? И дори именно за тая широта вие ме упреквахте. Кой знае, може би сме говорили именно в това време, когато той е лежал тука и е обмислял своя план. Нашето образовано общество няма особено здрави традиции, Авдотя Романовна: освен ако някой не си ги създаде по книгите... или не изрови нещо от летописите. Но това са най-често учени и те, знаете ли, в известен смисъл са все нищожества, тъй че за светски човек това е даже неприлично. Впрочем вие знаете моите схващания; аз никога никого не обвинявам. Самият аз не обичам да се меся и спазвам това. Но ние вече неведнъж сме говорили за това. Аз дори имах щастието да ви заинтересувам с разсъжденията си... Много сте бледа, Авдотя Романовна!

– Аз зная тази негова теория. Четох в едно списание статията му за хората, на които всичко е позволено... Донесе ми я Разумихин...

– Господин Разумихин? Статия на вашия брат? В списание? Има такава статия? Не съм знаел. Това трябва наистина да е интересно! Но къде отивате, Авдотя Романовна?

– Искам да видя София Семьоновна – проговори със слаб глас Дунечка. – Откъде да мина при нея? Може да си е дошла; непременно искам веднага да я видя. Нека тя...

Авдотя Романовна не можа да проговори; дъхът и буквално секна.

– София Семьоновна ще се върне чак през нощта. Така предполагам. Тя трябваше да си дойде много скоро или щом не, тогава вече много късно...

– А, значи лъжеш! Аз виждам... ти си лъгал... през цялото време си лъгал!... Не ти вярвам! Не вярвам! Не вярвам! – викаше Дунечка в истинско изстъпление, губейки съвсем присъствие на духа.

Тя се отпусна почти в припадък на стола, който побърза да ѝ подаде Свидригайлов.

– Авдотя Романовна, какво ви е, опомнете се! Ето ви вода. Пийнете една глътка...

Той я пръсна с вода. Дунечка потрепери и се съвзе.

– Силно ви действа! – мърмореше си Свидригайлов намръщен. – Авдотя Романовна, успокойте се! Знайте, че той има приятели. Ние ще го спасим, ще го отървем. Искате ли да го закарам в чужбина? Имам пари; за три дни ще му извадят паспорт. А колкото до това, че е убил – той ще направи още много добри дела, тъй че всичко ще се заглади; успокойте се. Може и велик човек да стане. Е, как сте? Как се чувствате?

– Лош човек! На всичко отгоре се подиграва. Пуснете ме...

– Къде? Къде отивате?

– При него. Къде е той? Вие знаете ли? Защо тази врата е заключена? Ние влязохме през нея, а сега е заключена. Кога успяхте да я заключите?

– Нали не биваше да крещим тъй, че всички да чуят това, за което говорихме тук. Аз съвсем не се подигравам; само ми омръзна да говоря с този език. Къде ще вървите в такова състояние? Или искате да го предадете? Вие ще го докарате до изстъпление и той сам ще се предаде. Знайте, че вече го следят, вече са хванали диря. Вие само ще го издадете. Почакайте; аз го видях и говорих с него преди малко. Той още може да бъде спасен. Почакайте, седнете, ще обмислим заедно. Затова ви извиках – да поговорим насаме и добре да обмислим. Но седнете!

– Как може вие да го спасите? Нима той може да бъде спасен? Дуня седна. Свидригайлов седна до нея.

– Всичко зависи от вас, от вас, само от вас – започна той с искрящи очи, почти шепнешком, като се объркваше и дори от възмущение не доизговаряше някои думи.

Дуня, уплашена, се отдръпна по-далеч от него. Той също целият трепереше.

– Вие... една ваша дума, и той е спасен! Аз... аз ще го спася. Аз имам и пари, и приятели. Веднага ще го изпратя в чужбина, аз самият ще взема паспорт, два паспорта. Единият – за него, другият – за мене. Аз имам приятели; имам делови хора... Искате ли? Ще взема паспорт и за вас... за вашата майка... защо ви е Разумихин? Аз ви обичам не по-малко... Безкрайно ви обичам. Дайте ми да целуна края на вашата рокля, дайте, дайте! Не мога да слушам как шумоли... Кажете ми: направи това – и аз ще го направя! Всичко ще направя. Невъзможното ще направя. В каквото вярвате вие, в това ще вярвам и аз. Всичко, всичко ще направя! Не ме гледайте, не ме гледайте така! Знаете ли, че вие ме убивате...

Той не знаеше какво говори. Изведнъж му стана нещо, сякаш съзнанието му

внезапно се зашемети. Дуня скочи и се хвърли към вратата.

– Отворете! Отворете! – крещеше тя пред вратата, викайки някого и разтърсвайки вратата с удари. Злобна и насмешлива усмивка бавно изкривяваше треперещите му още устни.

– Вкъщи няма никого – проговори той тихо и прекъслено, – хазайката излезе и напразен труд е да крещите така: само напразно се вълнувате.

– Къде е ключът? Отвори веднага вратата, веднага, долен човек!

– Загубил съм ключа и не мога да го намеря.

– А! Значи, насилие! – извика Дуня, пребледняла като мъртвец, и се хвърли към ъгъла, където бързо се прикри с масичката, която ѝ попадна подръка. Тя не викаше, но впи поглед в своя мъчител и зорко следеше всяко негово движение. Свидригайлов също не мърдаше от мястото си и стоеше срещу нея, на другия край на стаята. Той дори се овладя, поне външно. Но лицето му беше бледо, както преди. Насмешливата усмивка не слизаше от устните му.

– Вие казахте сега „насилие“, Авдотя Романовна. Ако е насилие, сама можете да съобразите, че съм взел мерки. София Семьоновна не си е вкъщи; Капернаумови са много далече, през пет заключени стаи. Най-после аз съм поне два пъти по-силен от вас и освен това няма от какво да се страхувам, защото вие и после не можете да се оплачете: нали няма да поискате да предадете брат си? Пък и никой няма да ви повярва: от къде на къде девойка ще влезе сама в квартирата на сам човек? Тъй че дори ако пожертвате брат си, пак нищо няма да докажете: насилие е много трудно да се докаже, Авдотя Романовна.

– Подлец! – прошепна Дуня с негодувание.

– Както искате, но забележете, че аз изказах само едно предположение. А според моето лично убеждение вие сте съвсем права: насилието е мерзост. Аз го казах само защото на съвестта ви няма да тежи нищо, дори ако... дори ако поискате да спасите вашия брат доброволно, както аз ви предлагам. Вие, значи, просто сте се подчинили на обстоятелствата, на силата най-после, ако наистина не може да се мине без тази дума. Помислете за това; съдбата на брат ви и на майка ви е във ваши ръце. А аз ще ви бъда роб... цял живот... ето тука ще чакам...

Свидригайлов седна на дивана, на около осем крачки от Дуня. Тя вече ни най-малко не се съмняваше, че решението му е непоколебимо. При това го познаваше...

Изведнъж тя извади от джоба си револвер, вдигна спусъка и отпусна ръката си с револвера върху масичката. Свидригайлов скочи от мястото си.

– Аха! Така, значи! – извика той учуден, но със злобна усмивка. – Е, това съвсем изменя хода на нещата! Вие самата извънредно облекчавате работата ми, Авдотя Романовна! Но откъде сте взели револвер? Да не би от господин Разумихин?... А! Че револверът е мой! Стар познайник! А как го търсих тогава!... Нашите уроци по стрелба на село, които имах честта да ви давам, не са били напразно.

– Не е твой револверът, а на Марфа Петровна, която ти уби, злодей! Ти нямаше нищо свое в нейния дом. Аз го взех, когато започнах да подозирам на какво си способен. Посмей да направиш само една крачка и, кълна се, ще те убия!

Дуня беше в изстъпление. Тя държеше револвера готов.

– А брат ви? От любопитство питам – попита Свидригайлов, все още без да мръдне от мястото си.

– Предай го, ако искаш! Не мърдай от мястото си! Нито крачка!

Ще стрелям! Ти отрови жена си, аз зная, ти самият си убиец!

– А вие твърдо ли сте уверена, че аз съм отровил Марфа Петровна?

– Ти! Ти си ми загатвал; ти ми говореше за отрова... аз зная ти ходи да я купуваш... ти беше приготвил... Това положително е твоя работа... подлец!

– Дори ако беше истина, пак заради тебе... все пак ти щеше да си причината.

– Лъжеш! Аз винаги съм те ненавиждала, винаги...

– Ехе, Авдотя Романовна! Забравили сте, явно, как в разгара на пропагандата вече бяхте започнали да се доближавате до мене и тръпнехте... по очичките ви виждах; помните ли: вечер, луна и славей пееше?

– Лъжеш! (Ярост заблестя в очите на Дуня.) Лъжеш, клеветнико!

– Лъжа? Е, нека лъжа. Излъгах. На жените не бива да им се напомня за тези нещица. (Той се усмихна.) Зная, че ще стреляш, хубаво зверче. Е, хайде, стреляй!

Дуня вдигна револвера и мъртвобледа, с побеляла, трепереща долна устна, с

пламтящи като огън големи черни очи, го гледаше, решена, като се прицелваше и го чакаше да направи само едно движение. Никога не беше я виждал толкова прекрасна. Огънят, който светна в очите ѝ в минутата, когато тя вдигаше револвера, сякаш го огорчи и сърцето му се сви от болка. Той пристъпи и изстрелът прокънтя. Куршумът се плъзна по косата му и се удари в стената зад него. Той се спря и тихо се засмя.

– Ужили ме оса! Право в главата се цели... Какво е това? Кръв! – Той извади кърпа, за да изтрие кръвта, която на тънка струйка се стичаше по дясното му слепоочие; навярно куршумът бе одраскал малко кожата на черепа. Дуня отпусна револвера и гледаше Свидригайлов не със страх, а с някакво лудо недоумение. Като че тя самата вече не разбираше какво е направила и какво става!

– Е, нищо, не улучихте! Стреляйте пак, аз чакам – тихо проговори Свидригайлов, все още усмихвайки се, но някак мрачно, – иначе аз ще успея да ви сграбча, преди да вдигнете спусъка!

Дунечка потрепери, бързо зареди револвера и пак го вдигна.

– Оставете ме! – проговори тя в отчаяние. – Кълна се, че пак ще стрелям... Аз... ще ви убия!...

– Разбира се... от три крачки не може да не ме убие. А пък ако не ме убие... тогава... – Очите му заблестяха и той пристъпи още една крачка.

Дуня стреля. Засечка!

– Лошо сте заредили. Нищо! Имате още една капсула. Нагласете я, аз ще почакам.

Той стоеше на две крачки от нея, чакаше я и гледаше с безумна решителност, с възпалено-страстен, тежък поглед. Дуня разбра, че той по-скоро ще умре, но няма да я пусне. „И... и, разбира се, сега ще го убие, от две крачки!“

Изведнъж тя хвърли револвера.

– Хвърли го! – с учудване проговори Свидригайлов и дълбоко си пое дъх. Сякаш изведнъж му олекна и може би не само от тежестта на смъртния страх; той едва ли го беше изпитал в тази минута. Това беше избавление от друго, по-скръбно и мрачно чувство, което и самият той не би могъл да определи с цялата му сила.

Той се приближи до Дуня и бавно я прегърна през кръста. Тя не се съпротивляваше, но, разтреперана цялата като лист, го гледаше с умоляващи очи. Той искаше да каже нещо, но устата му само се кривяха и не можеха да произнесат нищо.

– Пусни ме! – каза Дуня умоляващо. Свидригайлов потрепери: това ти беше изговорено някак не както преди малко.

– Значи, не ме обичаш? – тихо попита той. Дуня отрицателно поклати глава.

– И... не можеш?... Никога? – с отчаяние прошепна той.

– Никога! – прошепна Дуня.

Измина миг на ужасна безмълвна борба в душата на Свидригайлов. С неописуем поглед я гледаше той. Изведнъж отдръпна ръката си, обърна се, бързо отиде при прозореца и застана пред него.

Мина още миг.

– Ето ключа. (Той го извади от левия джоб на пардесюто и го сложи зад себе си на масата, без да гледа и без да се обръща към Дуня.) Вземете; вървете си по-скоро!

...

Той упорито гледаше през прозореца.

Дуня се приближи до масата, за да вземе ключа.

– По-бързо! По-бързо! – повтори Свидригайлов, все още без да се помръдне и без да се обръща. Но в това „по-бързо“ очевидно прозвуча някаква страшна нотка. Дуня я долови, сграбчи ключа, втурна се към вратата, бързо я отключи и излетя от стаята. След минута, като безумна, не на себе си, стигна на канала и хукна в посока към – ия мост.

Свидригайлов постоя до прозореца още около три минути; най-после бавно се обърна, огледа се наоколо и леко прокара ръка по челото си. Странна усмивка изкриви лицето му – жалка, печална, слаба усмивка, усмивка на отчаяние. Кръвта, вече засъхваща, изцапа дланта му; той злобно погледна кръвта, после намокри пешкир и си избърса слепоочието. Револверът, хвърлен от Дуня и паднал до вратата, изведнъж привлече погледа му. Той го вдигна и го огледа. Това беше малък джобен револвер, за три куршума, стара система; в него имаше още два заряда и една капсула. Можеше да се стреля още един път. Той помисли, пхна револвера в джоба си, взе си шапката и

излезе.

VI

Цялата тази вечер до десет часа прекара по разни кръчми и клоаки, влизайки от една в друга. Появи се отнякъде и Катя, която пак пееше друга слугинска песен за това как някакъв „подлец и тиранин почна да целува Катя.“

Свидригайлов черпеше с вино и Катя, и латернаджията, и певците, и прислугата, и някакви две писарчета. С тези писарчета се събра всъщност, защото и двете бяха с криви носове: на едното носът му беше изкривен надясно, а на другото – наляво. Това порази Свидригайлов. Те го замъкнаха най-после в някаква увеселителна градина, където той им плати и входа. В тази градина имаше една тъничка тригодишна елха и три храстчета. Освен това беше построен „вокзал“, всъщност кръчма, но там можеше да се поръча и чай, и освен това имаше няколко зелени маси със столове. Долнопробен певчески хор и някакъв пиан мюнхенски немец като палячо, с червен нос, но, който знае защо, много унил, веселяха публиката. Писарчетата се скараха с някакви други писарчета и едва не се сбиха с тях. Те избраха Свидригайлов за съдия. Той ги съдеше вече от четвърт час, но те така крещяха, че нямаше ни най-малката възможност да се разбере нещо. Изглежда, че единият от тях беше откраднал нещо и дори беше успял веднага да го продаде на някакъв случил се там еврейин; но след това не поискал да раздели печалбата с приятеля си. Оказа се най-после, че продаденият предмет било лъжичка, собственост на заведението. Там се усетиха, че я няма, и работата взе да става сериозна. Свидригайлов плати лъжичката и излезе от градината. Беше към десет часа. Самият той не беше изпил през всичкото това време нито капка вино, а само бе си поръчал там чай, и то колкото да поръча нещо. А вечерта беше задушна и мрачна. Към десет часа от всички страни надвиснаха страшни облаци; удари гръм и рухна дъжд като водопад. Водата не падаше на капки, а плющеше по земята на цели струи. Непрекъснато проблясваха мълнии и на всяко святкане можеше да се преброи до пет. Измокрен до кости, той се прибра вкъщи, заключи се в стаята си, отвори бюрото, извади всичките си пари и скъса два-три документа. После, след като мушна парите в джоба си, помисли да се преоблече, но като погледна през прозореца и се вслуша в бурята и дъжда, махна с ръка, взе си шапката и излезе, без да заключи квартирата. Отиде направо при Соня. Тя си беше вкъщи.

Не беше сама: четирите малки деца на Капернауков я бяха наобиколили. София Семьоновна им наливаше чай. Тя мълчаливо и почтително посрещна Свидригайлов, с учудване огледа измокрените му дрехи, но не каза нито дума. А децата веднага избягаха в неописуем ужас.

Свидригайлов седна до масата и помоли Соня да седне до него. Тя плахо се приготви да слуша.

– Аз, София Семьоновна, може би ще замина за Америка – каза Свидригайлов, – и тъй като ние с вас се виждаме за последен път, дойдох да направя известни разпореждания. Е, видяхте ли днес онази дама? Аз зная какво ви е казала, няма нужда да ми разправяте. (Соня направи движение и се изчерви.) Тези хора са малко особени. А що се отнася до сестричките и братчето ви, те наистина са настанени и парите, които им се полагат, внесох за всяко едно срещу разписка, където трябва, в сигурни ръце. Впрочем вземете тези разписки, така, за всеки случай. Ето, вземете! Е, сега всичко е уредено. Вземете тези три петпроцентови облигации, общо за три хиляди. Те са за вас, само за вас, и нека това си остане между нас, никой да не знае, каквото и да чуете. Те ще ви потриват, защото, София Семьоновна, лошо е да живеете както досега, пък и не сте принудена вече.

– Аз съм толкова благодетелствана от вас, също и сирачетата, и покойната – забърза Соня, – че ако досега така малко съм ви благодарила... не смятайте, че...

– Е, стига, стига!

– А за тези пари, Аркадий Иванович, съм ви много благодарна, но всъщност сега нямам нужда от тях. Себе си винаги мога да изхраня, не го смятайте за неблагоприятност; ако вие сте такъв благодетел, то тези пари...

– За вас са, София Семьоновна, и моля ви, без излишни разговори, защото и време нямам. А те ще ви потриват. За Родион Романович има два пътя: или куршум в

челото, или по Владимирка. (Соня го погледна с див поглед и затрепери.) Не се безпокойте, аз всичко зная, от него самия, и не съм бърбав; никому няма да кажа. Вие добре го съветвахте тогава да отиде сам да си признае. За него ще бъде много по-добре. А като дойде ред до Владимирка – той ще тръгне, а вие след него, нали? Нали така? Нали така? А щом е така, значи парите ще са ви добре дошли. За него всъщност ще ви потрябват, разбирате ли? Като давам на вас, все едно, че на него давам. Освен това вие обещахте на Амалия Ивановна да си платите дълга, нали чух. София Семьоновна, защо все поемате така необмислено върху себе си такива договори и задължения? Нали Катерина Ивановна остана да дължи на тази немкиня, а не вие, значи, какво ви интересува тя. Така не може да се живее на този свят. Да, а ако някой някога ви запита за мене – да речем, утре или другиден – къде съм или какъв човек съм (а вас сигурно ще ви питат), не споменавайте, че аз съм ви ги дал, на никого. А сега довиждане. (Той стана от стола.) На Родион Романович много поздрави. Още нещо: дайте засега парите например на господин Разумихин да ви ги пази. Познавате ли господин Разумихин? Сигурно го познавате. Не е лош човек. Занесете му ги утре или... когато стане време. А дотогава ги скрийте добре.

Соня също скочи от стола и уплашено го гледаше. Много ѝ се искаше да каже, да попита нещо, но в първите минути не смееше, пък и не знаеше как да започне.

– Но вие как... как ще тръгнете сега в този дъжд?

– Ех, за Америка се стягам, пък от дъжда ще се боя, хе, хе! Прощавайте, мила София Семьоновна! Живейте, дълго живейте, вие ще бъдете нужна на другите. Да... кажете на господин Разумихин, че съм ви помолил да му предадете много поздрави. Точно така му кажете: Аркадий Иванович Свидригайлов, значи, ви праща много поздрави. Непременно.

Той излезе, като остави Соня в изумление, в уплаха и в някакво неясно и тежко подозрение.

Впоследствие се оказа, че същата вечер, към дванадесет часа, той бе направил още едно твърде ексцентрично посещение.

Дъждът все още не преставаше. Целият измокрен, в единадесет и двадесет той влезе в тясната квартира на родителите на своята годеница на Василевския остров, на Трета улица, на Малкия булевард. Дълго чука, преди да му отворят, и отначало много ги разтревожи; но Аркадий Иванович, когато пожелаеше, беше човек с твърде пленителни обноски, тъй че първоначалната догадка (макар впрочем и твърде остроумна) на благоразумните родители, че Аркадий Иванович вероятно така се е нарязал някъде, че вече не е на себе си – веднага отпадна от само себе си. Милостивата и благоразумна майка на годеницата докара с креслото парализирания баща при Аркадий Иванович и по навик веднага започна да задава разни странични въпроси. (Тази жена никога не задаваше въпросите си направо, а винаги пускаше в ход най-напред усмивки и потриване на ръцете, а после, ако трябваше непременно добре да научи нещо, например кога ще бъде угодно на Аркадий Иванович да насрочи сватбата, започваше с най-любопитни и почти жадни въпроси за Париж и тамошния придворен живот и едва след това вече стигаше постепенно и до Третата линия на Василевския остров.) По друго време всичко това, разбира се, внушаваше голямо уважение, но този път Аркадий Иванович се оказа някак особено нетърпелив и категорично пожела да види годеницата си, макар и да му бяха казали още в самото начало, че тя вече си е легнала. Разбира се, годеницата дойде и Аркадий Иванович направо ѝ съобщи, че за известно време трябва, по твърде важна причина, да замине от Петербург и затова ѝ е донесъл акции за петдесет хиляди сребърни рубли и я моли да ги приеме от него като подарък, тъй като отдавна вече се е канел да ѝ подари тази дреболия преди сватбата. С тези обяснения, разбира се, не се установяваше особено логична връзка на подаръка с незабавното заминаване и неотложната необходимост да дойде заради това в дъжда и в полунощ, но работата все пак мина доста гладко. Дори необходимите охкания и ахкания, въпроси и възклицания станаха някак изведнъж извънредно умерени и сдържани; затова пък беше изразена най-пламенна благодарност, подкрепена дори със сълзите на изключително благоразумната майка. Аркадий Иванович стана, засмя се, целуна годеницата си, потупа я по бузката, обеща, че скоро ще дойде, и като забеляза в очите ѝ, макар и детско, любопитство, но наред с това и някакъв много сериозен ням въпрос, целуна я втори път и веднага се ядоса в душата си, че подаръкът ще бъде незабавно сложен под ключ от най-благоразумната измежду майките.

Той излезе, оставяйки всички в необикновено възбудено състояние. Но милостивата майка веднага полушепнешком и на един дъх разреши някои най-важни недоумения, а именно, че Аркадий Иванович е голям човек, човек зает и с връзки, богаташ – Бог знае какво си е наумил, решава и тръгва, решава и дава парите, а следователно няма защо да се чудят. Разбира се, странно е, че той е целият мокър, но англичаните например са още по-ексцентрични, пък и всички тези хора от висшето общество не обръщат внимание какво ще се каже за тях и не се церемонят. Може би той дори нарочно ходи така, за да покаже, че от никого не го е страх. А най-важното е да не казват никому нито дума за това, защото Господ знае какво ще излезе от него, а парите – по-скоро под ключ, и, разбира се, най-хубавото е, че Федося през цялото време си беше в кухнята, но най-важното, съвсем, съвсем, съвсем нищо не бива да се казва на тази никаквица Реслих и прочие, и прочие. Седяха и си шепнеха докъм два часа. Годеницата впрочем отиде да спи много преди това, учудена и малко тъжна.

А Свидригайлов в това време, точно в полунощ, минаваше по – ков мост в посока към петербургската страна. Дъждът бе престанал, но духаше вятър. Той започваше да трепери и в един момент погледна с някакво особено любопитство и дори въпросително към черната вода на Малая Нева. Но скоро му се видя много студено да стои над водата; обърна се и излезе на – ия булевард. Крачеше по безкрайния – и булевард вече много отдавна, почти от половин час, спъвайки се неведнъж в тъмното о дървената настилка, но не преставаше с любопитство да търси нещо по дясната страна на булеварда. Тук някъде, в самия край на булеварда, той бе забелязал, минавайки неотдавна, една странноприемница – дървена, но просторна и името ѝ, доколкото си спомняше, беше нещо като Адрианопол. Не се излъга: на това затънтено място странноприемницата беше такава забележителност, че беше невъзможно да не я намери дори в тъмното. Това беше дълга древна, почерняла сграда, в която въпреки късния час още светеше и се забелязваше известно оживление. Влезе и попита срещнатия в коридора дриплъ за стая. Дриплъто измери с поглед Свидригайлов, стресна се и веднага го заведе в една отдалечена стая, задушна и тясна, някъде в края на коридора, в ъгъла, под стълбището. Но друга нямаше, всички бяха заети. Дриплъто гледаше въпросително.

– Чай има ли? – попита Свидригайлов.

– Може.

– Какво друго има?

– Телешко, водка, мезе.

– Донеси телешко и чай.

– Друго нещо няма ли да искате? – попита дори с известно недоумение дриплъто.

– Нищо, нищо.

Дриплъто си излезе съвсем разочарован. „Мястото, изглежда, е хубаво – помисли Свидригайлов, – как не съм знаел. Аз навярно също имам вид на завръщащ се от някой кафе-шантан, но който вече е имал из пътя приключения. Любопитно е впрочем кой отсяда и ношува тук?“

Той запали свещта и огледа стаята по-подробно. Това беше толкова малко килерче, че Свидригайлов почти стигаше тавана, с един прозорец, леглото беше много мръсно, простата боядисана маса и столът заемаха почти цялото пространство. Стените бяха като сковани от дъски и покрити с охлузени тапети, вече толкова прашни и изпокъсани, че цветът им (жълт) още можеше да се разпознае, но вече беше невъзможно да се различат шарките. Една част от стената и от тавана беше отрязана косо, както обикновено в мансардите, но тук над чупката минаваше стълбището. Свидригайлов сложи свещта, седна на кревата и се замисли. Но странният и непрекъснат шепот в съседната стаичка, който се засилваше от време на време едва ли не до крясък, привлече най-после вниманието му. Този шепот не бе преставал, откакто бе влязъл. Той се вслуша: някой ругаеше и едва ли не със сълзи укоряваше друг, но се чуваше само един глас. Свидригайлов стана, закри с ръка свещта и на стената веднага блесна цепнатинка; той се доближи и започна да гледа. В стаята, малко по-голяма от неговата, имаше двама посетители. Единият от тях, без сако, с извънредно къдрава коса и с червено пламнало лице, стоеше в ораторска поза, разкراчил крака, за да запази равновесие, и като се удряше с ръка в сърцето, патетично укоряваше другия в това, че онзи е простак, че дори чин няма, че той го е измъкнал от калта и че може, когато си

поиска, да го изгони и че всичко това вижда само Всевишният. Укоряваният приятел седеше на стола и имаше вид на човек, който много иска да кихне, но все не може да го направи. Той от време на време с овчи и мътни очи поглеждаше оратора, но очевидно нямаше никаква представа за какво става дума и дори едва ли чуваше нещо. На масата догаряше свещ, имаше почти празна бутилка водка, чашки, хляб, чаши за вода, краставици и чаши от отдавна изпит чай. След като огледа внимателно тази картина, Свидригайлов безучастно се отстрани от цепнатинката и отново седна на кревата.

Дриплътото, който се върна с чая и телешкото, не можа да се сдържи да не попита още веднъж „не искате ли още нещо?“ и след като изслуша пак отрицателния отговор, се махна окончателно. Свидригайлов веднага надигна чая, за да се стопли, и изпи една чаша, но не можа да хапне нито залък, защото нямаше никакъв апетит. Очевидно започваше да го втриса. Той си свали палтото и жилетката, зави се с одеялото и легна на леглото. Беше го яд: „все пак по-добре беше този път да съм здрав“ – помисли си той и се усмихна. В стаята беше задушно, свещта мъждукаше, във шумеше вятърът, някъде в ъгъла дращеше мишка, а и цялата стая сякаш миришеше на мишки и на нещо кожено. Той лежеше и като в унес една мисъл сменяше друга. На него като че много му се искаше поне на нещо да спре по за дълго мисълта си. „Под прозореца сигурно има някаква градина – помисли той, – шумят дървета: как не обичам шум на дървета нощем, в буря и в тъмнина, противно усещане!“ И си спомни как, минавайки одеде покрай Петровския парк, си помисли за него просто с отвращение. Спомни си и за – ков мост, и за Малая Нева и отново сякаш му стана студено, както одеде, когато стоеше над водата. „Никога през живота си не съм обичал водата, дори на пейзажи – помисли той отново и изведнъж пак се засмя на една странна мисъл: та нали сега поне трябва да са му безразлични цялата тази естетика и удобства, а именно сега бе станал придиричлив като звяр, който непременно си избира място... при подобен случай. Да беше отишъл одеде на Петровския остров. Но му се видя тъмно, студено, хе, хе! Сега пък и приятни усещания търся!... Но защо не загася свещта? (Той я духна.) Съседите са си легнали – помисли той, като не видя светлината в одевешната цепнатинка. – Е, Марфа Петровна ето сега би трябвало да дойдете, хем е тъмно, хем и мястото е подходящо, и моментът е оригинален. А вие тъкмо сега няма да дойдете...“ Той изведнъж, кой знае защо, си спомни как одеде, един час преди да изпълни замисъла си спрямо Дунечка, посъветва Расколников да повери охраната ѝ на Разумихин. „Аз май всъщност казах това тогава повече за да подразня себе си, както се и досети Расколников. Ама че е хитър този Расколников! Много е претеглил. Голям хитрец може да стане след време, когато си избие глупостите от главата, а сега прекалено много му се живее! В това отношение тези хора са подлеци. Но да върви по дяволите, каквото ще да прави, мене не ме засяга.“

Той все не можеше да заспи. Малко по малко одевешният образ на Дунечка взе да изниква пред него и изведнъж тръпки преминаха по тялото му. „Не, крайно време е да престана с това – помисли той, опомнил се, – трябва да мисля за нещо друго. Странно и смешно: никога към никого не съм изпитвал голяма ненавист, дори никога не съм имал особено желание да отмъщавам, а това е лош признак, лош признак! Да споря също не обичах и не съм се горещил – също лош признак! А колко неща ѝ обещах одеде, дявол да го вземе! А пък, кой знае, може би щеше да ми свикне някак...“ Той пак замълча и стисна зъби; образът на Дуня отново се появи пред него, точно каквато беше, когато, след като стреля първия път, ужасно се изплаши, отпусна револвера и, изтръпнала, го гледаше, тъй че и два пъти би успял да я сграбчи, а тя дори ръце не би повдигнала да се защити, ако сам не ѝ напомнеше. Той си спомни как в този миг сякаш му стана жал за нея, сякаш сърцето му се сви... „Е, по дяволите! Пак тези мисли, трябва да зарежа всичко това, да го зарежа!...“

Той вече се унасяше; трескавото треперене намаляваше; изведнъж нещо сякаш пробягна под одеялото по ръката и по крака му. Той потрепери; „Дявол да го вземе, сигурно е мишка! – помисли той. – Нали оставих телешкото на масата...“ Ужасно не му се искаше да се отвива, да става, да мръзне, но изведнъж нещо неприятно пак шавна по крака му; той отметна одеялото и запали свещта. Треперейки от трескав студ, се наведе да огледа леглото – нямаше нищо; изтърси одеялото и изведнъж върху чаршафа скочи мишка. Той се спусна да я лови, но мишката не слизаше от леглото, а се стрелкаше в зигзаг на всички страни, изплъзваше се изпод пръстите му, притичваше по

ръката му и изведнъж се шмугна под възглавницата; той я вдигна, но в миг усети, че нещо скочи в пазвата му, шари по тялото и вече е на гърба му, под ризата. Той нервно затрепери и се събуди. В стаята беше тъмно, той лежеше на кревата, завит, както одева, с одеялото, под прозореца виеше вятърът. „Колко противно!“ – помисли той ядосан.

Стана и седна на края на леглото, с гръб към прозореца. „По-добре изобщо да не спя“ – реши той. Впрочем до прозореца беше студено и влажно; без да става от мястото си, намъкна върху себе си одеялото и се уви с него. Свещта не запали. Не мислеше за нищо, пък и не искаше да мисли; но виденията се появяваха едно след друго, мяркаха се откъслечи от мисли, без начало и край и без връзка. Сякаш го обземаше полудрямка. Дали студът, дали тъмнината, дали влагата, или вятърът, който свиреше под прозореца и люлееше дърветата, събуждаха у него някаква упорита фантастична склонност и желание – но непрекъснато му се привиждаха цветя. Той видя прекрасен пейзаж: светъл, топъл, почти горещ ден, празничен ден, Света Троица. Богата разкошна селска вила в английски стил, цяла потънала в дъхави цветя, заобиколена от лехи, които опасват цялата къща; входът, увит с бръшлян, заобиколен от лехи с рози; светла, прохладна стълба, постлана с разкошен килим и украсена с редки цветя и китайски вази. Той особено добре забеляза във вази с вода на прозорците букети от бели и нежни нарциси, привели се на яркозелените си сочни и дълги стъбла, със силен аромат. На него дори не му се искаше да се откъсне от тях, но се изкачи по стълбите и влезе в голяма, висока зала и тук пак навсякъде – по прозорците, до разтворената към терасата врата, на самата тераса, навсякъде имаше цветя. Подовите бяха постлани с прясно накосена ароматна трева, прозорците бяха разтворени, свежият, лек прохладен въздух нахлуваше в стаята, птички чуруликаха под прозорците, а посред залата, върху няколко маси, покрити с бели атлазени покривки, беше сложен ковчег. Този ковчег беше тапициран с бял гроденапъл и обшит с бели волани. Гирлянди цветя го обвиваха от всички страни. Цялото в цветя лежеше в него момиченце с бяла тюлена рокличка, със скръстени и притиснати към гърдите, сякаш изваяни от мрамор ръце. Но разпуснатите му коси, коси на светла блондинка, бяха мокри; венец от рози обвиваше главата му. Строгият и вече вкаменен профил на лицето му също беше сякаш изваян от мрамор, но усмивката на бледите устни беше изпълнена с някаква недетска, безпределна скръб и голяма жал. Свидригайлов познаваше това момиченце; до този ковчег нямаше нито икона, нито запалени свещи, не се чуваха молитви. Това момиченце беше самоубийца – удавница. То беше едва четиринадесетгодишно, но с разбито вече сърце и се бе погубило, оскърбено от гавра, ужасила и разтърсила това крехко детско съзнание, заляла с незаслужен срам неговата ангелска чиста душа и изтръгнала последен вик на отчаяние, нечут, а нагло поруган в тъмната нощ, в мрака, в студа, когато навън беше влажно от топящия се сняг, когато виеше вятър...

Свидригайлов се събуди, стана от леглото и направи крачка към прозореца. Пипнешком намери дръжката и го отвори. Вятърът нахлу бясно в тясната стаичка и сякаш с леден скреж облели лицето му и покритите само от ризата гърди. Под прозореца, изглежда, наистина имаше нещо като градина и навярно също увеселителна; сигурно денем тук също пееха певци и по масите се сервираше чай. А сега от дърветата и храстите в прозореца удряха пръски, беше тъмно като в мазе, тъй че едва можеха да се различат само някакви тъмни петна, обозначаващи предметите. Наведен и опрял лакти на перваза, Свидригайлов вече близо пет минути се вглеждаше в тази мъгла, без да откъсва поглед. В мрака и нощта се чу топовен гърмеж, след него друг.

„А, сигнал! Водата приижда – помисли той. – До сутринта ще нахлуе в по-ниските места, по улиците, ще залее приземните етажи и мазетата, от избите ще изплуват плъхове и сред дъжда и вятъра хората ще започнат с псувни и мокри да пренасят пъртушините си към горните етажи... А колко ли е часът сега?“ Едва успял да помисли това и някъде наблизко, тиктакайки, сякаш бързаше с все сила, стенният часовник удари три. „Охо, след един час ще започне да се съмва! Какво чакам? Ще изляза сега и ще отида право на Петровския: ще избира някой голям храст, целият мокър от дъжда – само да го докоснеш с рамо, и милиони капчици ще поръсят главата ти...“ Той се отдръпна от прозореца, затвори го, запали свещта, навлече си жилетката, палтото, сложи си шапката и излезе със свещта в коридора, за да намери спящия в някоя стаичка, сред боклуци и угарки от свещи, дрипльо, да му плати за стаята и да

излезе от хотела. „Най-подходящото време, по-добро да исках, не можех да си избира!“

Той дълго снова по дългия и тесен коридор, без да намери никого, и тъкмо се канеше да извика високо, когато изведнъж в тъмния ъгъл между един стар шкаф и вратата забеляза някакъв странен предмет, сякаш нещо живо. Наведе се със свещта и видя дете – момиченце на около пет години – не повече, с мокра като парцал за дъски рокличка, треперещо и разплакано. То сякаш дори не се изплаши от Свидригайлов, но големите му черни очички го гледаха с тъпо учудване и то току изхлипваше, като дете, което дълго е плакало, но вече е престанало и дори се е успокоило, обаче от време на време отново току изхлипа. Лицето на момиченцето беше бледо и изтощено; то се бе вкочанило от студ, но „как е попаднало тука? Значи, се е скрило тук и не е спало цялата нощ.“ Той започна да го разпитва. Момиченцето изведнъж се оживи и бързо-бързо му забръщолеви нещо на своя детски език. То говореше нещо за „маминка“ и че „маминка ще я плебие“, за някаква чашка, която е „стльосила“ (строшила). Момиченцето говореше, без да спира; от всички тези думи можеше да се разбере горе-долу, че е някакво нелюбимо дете, което майка му, някоя вечно пияна готвачка, навярно от същия хотел, е стреснала с вечните побои; че момиченцето е счупило чашката на майка си и така се изплашило, че избягало още снощи; навярно дълго се е крило някъде из двора, в дъжда, най-после се е промъкнало тук, скрило се е зад шкафа и е прекарало на това място в ъгъла цялата нощ, плачейки, треперейки от влагата, от тъмнината и от страх, че сега здравата ще го пребият за всичко това. Той го взе на ръце, отиде в стаята си, сложи го на леглото и започна да го съблича. Пробитите му обувчици, на бос крак, бяха толкова мокри, сякаш цяла нощ бяха престояли в локва. След като го съблече, сложи го в леглото, покри го и го зави презглава с одеялото. То веднага заспа. След като направи всичко това, той пак мрачно се замисли.

„Защо ли ми трябваше да се занимавам с това! – реши изведнъж с тежко и злобно чувство. – Каква глупост!“ И с досада взе свещта, за да отиде да намери на всяка цена дриплъто и по-скоро да се махне оттук. „Ех, момиченце!“ – помисли той с проклетие, вече отваряйки вратата, но се върна още веднъж да го погледне дали спи и как спи. Внимателно повдигна завивката. Момиченцето спеше здрав и блажен сън. То се беше стоплило под одеялото и по белите му бузки вече се бе разляла червенина. Но странно: тази червенина бе сякаш по-ярка и по-силна от обикновената детска руменина. „Това е трескава руменина“ – помисли Свидригайлов, това е като руменина от вино, също като че ли са му дали да изпие цяла чаша. Алените устнички просто горят, пламтят, но какво е това? Изведнъж му се стори, че дългите му черни мигли сякаш потреперват и мигат, като че се повдигат и изпод тях поглежда лукаво, остро, някак не детски намигащо оченце, като че ли момиченцето не спи, а се преструва. Да, точно така е: устничките му се разтварят в усмивка; крайчетата им потреперват, сякаш още се сдържа. Но ето вече съвсем преставя да се сдържа, това вече е смях, открит смях; нещо нахално-предизвикателно прозира в това съвсем не детско лице; това е развратът, това е лицето на камелия, нахалното лице на продажна френска камелия. Ето вече съвсем открито се отварят и двете очи: те го обгръщат с огнен и безсрамен поглед, те го викат, смеят се... Нещо безкрайно безобразно и оскърбително имаше в този смях, в тези очи, в цялата тази мерзост в детското лице. „Как! Петгодишна! – прошепна Свидригайлов с истински ужас. – Това... какво е това?“ Но ето то вече съвсем се обръща към него с цялото си пламнало лице, протяга ръце. „А, проклетнице!“ – извика в ужас Свидригайлов, замахвайки над него... Но в същата минута се събуди.

Той е в същото легло, все така завит с одеялото; свещта не е запалена, а в прозорците белее настъпилият ден.

„Кошмари цяла нощ!“ Той със злоба се приповдигна; чувстваше се целият схванат; боляха го костите. Вън е паднала съвсем гъста мъгла и нищо не се вижда. Наближава пет часът; успал се е! Стана и си облече жилетката и палтото, още влажни. Като напипа в джоба си револвера, извади го и нагласи капсулата; после седна извади от джоба си бележник и на горния, най-видим лист написа едро няколко реда. След като ги препрочете, се замисли, облегнат на масата. Револверът и бележникът стояха до лакътя му. Събудилите се мухи се лепяха по небутнатата порция телешко, която също стоеше на масата. Той дълго ги гледа и най-после със свободната си дясна ръка

започна да лови една муха. Дълго прави усилия, но все не можеше да я хване. Най-накрая, дал си сметка с какво интересно занимание е зает, се опомни, потръпна, стана и решително излезе от стаята. След минута беше на улицата.

Млечна, гъста мъгла се стелеше над града. Свидригайлов тръгна по хлъзгавата, кална дървена настилка, в посока към Малая Нева. Привиждаха му се придошлата през нощта вода на Малая Нева, Петровският остров, мокрите пътечки, мократа трева, мокрите дървета и храсти и най-последният онзи храст... Ядосан, той започна да разглежда къщите, за да мисли за нещо друго. По булеварда не се виждаха нито минувачи, нито файтони. Унили и мрачни изглеждаха яркочълтите дървени къщички със спуснати кепенци. Студът и влагата пронизаха цялото му тяло и започна да го тресе. От време на време се натъкваше на табели на бакалнички и зарзаватчийници и грижливо прочиташе всяка. Ето дървената настилка свърши. Той се изравни с голяма каменна къща. Мръсно, премръзнало кученце с подвита опашка му пресече пътя. Някакъв мъртвопиян с шинел лежеше на сред тротоара с лицето надолу. Той го погледна и отмина. Вляво му се мярна висока кула. „А – помисли той, – ето подходящо място, защо да вървя до Петровския? Поне ще бъде пред официален свидетел...“ Едва не се усмихна на тази нова мисъл и свил по – ска улица. Тук именно беше голямата къща с кулата. До заключената голяма порта на къщата стоеше, облегло рамо на нея, нисичко човече, загърнато със сив войнишки шинел и с медна ахилесова каска. Със сънлив поглед то студено изглежда под око приближил се Свидригайлов. На лицето му се четеше онази вечна погнусена скръб, която така кисело се е отпечата на всички лица на еврейското племе без изключение. Те двамата, Свидригайлов и Ахилес, някое време мълчаливо се разглеждаха взаимно. На Ахилес най-последно му се видя нередно, че човекът не е пиан, а стои на три крачки пред него, гледа го втренчено и не казва нищо.

– А-ми це вие ка-во търсите ту-у-ка? – проговори той, все още без да се помръдва и без да променя положението си.

– Нищо, братко, здрасти! – отговори Свидригайлов.

– Тука не може.

– Аз, братко, заминавам за чужбина.

– За чужбина?

– За Америка.

– За Америка?

Свидригайлов извади револвера и вдигна спусъка. Ахилес вдигна вежди.

– Це как може, за такива сеги (шеги) тук не е място!

– Че защо да не е място?

– Ами заетото не е място.

– Е, братко, все едно. Мястото е добро; ако вземат да те разпитват, точно така ще кажеш, значи, че съм заминал за Америка.

Той долепи пистолета до дясното си слепоочие.

– Ами тук не може, тук не е място! – стресна се Ахилес и зениците му започнаха да се разширяват.

Свидригайлов натисна спусъка.

VII

Същия ден, но вече вечерта, към седем часа, Расколников отиваше към квартирата на майка си и сестра си – към същата квартира в къщата на Бакалеев, където ги бе настанил Разумихин. Входът за стълбището беше откъм улицата. Расколников се приближаваше, но все още забавяше крачките си и сякаш се колебаеше; да влезе или не? Но той за нищо на света не би се върнал; решението му беше взето. „И без това още нищо не знаят – мислеше той, – а мене вече са свикнали да ме смятат за чуждак...“ Дрехите му бяха ужасни: всичко по него беше мръсно, мокрено цяла нощ от дъжда, изпокъсано, извехтяло. Лицето му беше почти обезобразено от умората, лошото време, физическата изтощеност и продължилата едва ли не цяло денонощие борба със самия себе си. Цялата тази нощ той бе прекарал сам, Бог знае къде. Но поне се беше решил.

Той почука на вратата; отвори майка му. Дунечка не беше вкъщи. Дори и

служинята в този момент я нямаше. Пулхерия Александровна отначало онемя от радостно учудване, после го хвана за ръката и го повлече към стаята.

– Ето те и тебе! – започна тя, като се запъваше от радост. – Не ми се сърди, Родя, че те посрещам така глупаво, със сълзи: аз се смея, а не плача. Мислиш, че плача? Не, аз се радвам, но имам такъв глупав навик: сълзите ми текат. Такава станах, откакто умря баща ти, от всичко плача. Седни, миличък, сигурно си изморен. Ах, как си се изцапал.

– Ходих вчера по дъжда, майко... – започна Расколников.

– Ама не, не! – трепна Пулхерия Александровна, прекъсвайки го. – Ти помисли, че веднага ще започна да те разпитвам по стар женски навик. Не се безпокой. Та аз разбирам, всичко разбирам, вече се научих да се държа, както е прието тука, и наистина виждам, че така е по-умно. Веднъж завинаги се уверих; къде мога да разбирам твоите съображения и да изисквам от тебе отчет? Ти може би кой знае какви работи и планове имаш в главата си или някакви мисли се зараждат у тебе; пък аз да взема да те дърпам: кажи, какво си се замислил? Аз пък... Ах, Господи! Но какво се суеят насам-натам като замаяна... Аз, Родя, вече за трети път чета твоята статия в списанието. Дмитрий Прокофич ми я донесе. Просто ахнах, като я видях; каква съм глупачка, рекох си, ето с какво се занимава той, ето отговора на всичко! На него в това време може да са му дошли нови идеи; той ги обмисля, а аз го мъча и му преча. Чета, миличък, и, то се знае, много неща не разбирам; то впрочем тъй и трябва да бъде: къде мога аз?

– Я ми я покажете, майко.

Расколников взе вестника и бегло прегледа статията си. Колкото и да противоречеше това на неговото положение, но той изпита онова странно и мъчително-сладостно чувство, което изпитва авторът, за пръв път видял себе си напечатан, пък и двадесет и трите му години си казаха думата. Това трая един миг. След като прочете няколко реда, той се свъси и страшна мъка сви сърцето му. Спомни си изведнъж цялата си душевна борба през последните месеци. И с отвращение и досада хвърли статията на масата.

– Но колкото и да съм глупава, Родя, аз все пак мога да преценя, че ти много скоро ще бъдеш един от първите хора, ако не и първият в нашия учен свят. И как са посмели да мислят, че си се побъркал. Ха-ха-ха! Ти не знаеш – наистина са мислили така! Ах, мръсни червеи, къде могат те да разберат какво значи ум! Че и Дунечка едва не повярва – как ти се струва! Покойният ти баща на два пъти изпраща в списанията – отначало стихове (аз пазя и тетрадката – някой ден ще ти я покажа), а после и цяла повест (аз му я изпросих да ми даде да я препиша) и как само и двамата се молахме да ги приемат – не ги приеха! Аз, Родя, допреди шест-седем дни бях съсипана, като гледах дрехите ти, как живееш, какво ядеш и какво носиш. А сега виждам, че все пак съм била глупава, защото само да поискаш, и веднага всичко ще имаш, с твоя ум и талант. Но, значи, ти засега не искаш и се занимаваш с много по-важни неща...

– Дуня не си ли е вкъщи, майко?

– Не, Родя. Много често я няма вкъщи, оставя ме сама.

Дмитрий Прокофич, да е жив и здрав, се отбива да ме види и все за тебе говори. Той те обича и уважава, синко. За сестра ти не казвам, че е много непочтителна към мене. Не мисли, че се оплаквам. Нейният характер е един, моят – друг. Има си някакви тайни, а аз нямам никакви тайни от вас. Разбира се, твърдо съм уверена, че Дуня е достатъчно умна и освен това, че обича и мене, и тебе... но все пак не зная докъде ще ни докара всичко това. Ето ти сега ме направи щастлива, Родя, като дойде, а тя те изпусна; като си дойде, ще й кажа: „Докато те нямаше, идва брат ти, а ти къде се губиш?“ Ти мене, Родя, много не ме глези; ако можеш – намини, ако не – недей, какво да се прави, ще чакам. Все пак ще зная, че ме обичаш, и това ми стига. Ето, ще чета съчиненията ти, ще слушам за тебе от всички, а от време на време ще идваш да ме споходиш, какво по-хубаво? Ето сега се отби и успокои майка си, виждам аз...

Пулхерия Александровна изведнъж заплака.

– Аз пък, не ми обръщай внимание, каква съм глупачка! Ах, Господи, какво седея! – извика тя, скачайки от мястото си. – Има кафе, а пък не те черпя! Ето какво значи бабешки егоизъм. Ей сега, ей сега!

– Маминко, недейте, след малко си тръгвам. Аз за друго дойдох. Моля ви, изслушайте ме.

Пулхерия Александровна плахо се приближи към него.

– Маминко, каквото и да се случи, каквото и да чуете за мене, каквото и да ви кажат за мене, ще ме обичате ли така, както сега? – попита той изведнъж, силно развълнуван, сякаш без да мисли за думите и без да ги претегля.

– Родя, Родя, какво говориш! Та как можеш да питаш това! Кой може да каже нещо за тебе? Та аз никому не бих повярвала, който и да дойде при мене, просто ще го изгоня.

– Аз дойдох да ви уверя, че винаги съм ви обичал, и сега се радвам, че сме сами, радвам се дори, че Дуня я няма – продължи той със същия порив, – дойдох да ви кажа направо: макар да бъдете нещастна, въпреки всичко знайте, че вашият син ви обича сега повече от себе си и че всичко, което сте мислили за мене, че съм жесток и не ви обичам, всичко това не е било истина. Вас никога няма да престана да обичам... Е, това е, смятах, че така трябваше да направя и с това да започна...

Пулхерия Александровна мълчаливо го прегръщаше, притискаше го към гърдите си и тихо плачеше.

– Не зная, Родя, какво става с тебе – каза тя най-накрая – аз през цялото това време мислех, че ние просто ти досаждаме, а сега по всичко виждам, че тебе те очаква голяма скръб, затова се измъчваш. Отдавна вече предчувствам това, Родя. Прости ми, че ти заговорих за това; но все си го мисля и по цели нощи не спя. И сестра ти цялата тази нощ бълнува и все тебе споменаваше. Дочух нещо, но не го разбрах. Цялата сутрин бях в смъртна тревога, очаквах, предчувствах нещо и ето че дочаках. Родя, Родя, къде отиваш? Да не би да заминаваш някъде?

– Заминавам.

– Така си и мислех! Та и аз мога да замина с тебе, ако трябва. И Дуня; тя те обича, много те обича, а ако трябва, и София Семьоновна нека дойде с нас; знаеш ли, аз съм готова да я взема просто като дъщеря. Дмитрий Прокофич ще ни помогне да се стегнем заедно за път... но... закъде... заминаваш?

– Сбогом, маминко!

– Как! Още днес! – извика тя, сякаш го губеше завинаги.

– Не мога повече, време е, налага ми се...

– И не може да дойда с тебе?

– Не, но коленичете и се помолете на Бога за мене. Молитвата ви може би ще бъде чута.

– Дай, дай да те прекръстя, да те благословя! Ето така, ето така. О, Боже, какво вършим ние!

Да, той се радваше, много се радваше, че нямаше никого, че беше насаме с майка си. Сякаш за пръв път през цялото това ужасно време сърцето му изведнъж се смекчи. Той падна пред нея, целуваше краката ѝ и двамата, прегърнати, плачеха. В този миг тя не се учудваше и не го разпитваше. Отдавна вече разбираше, че със сина ѝ става нещо ужасно, а сега бе наближила някаква страшна за него минута.

– Родя, мили мой, първородни мой – говореше тя, ридаейки, – ето сега си същият, какъвто беше като малък, ето така идваш при мене, така ме прегръщаше и целуваше; още когато беше жив баща ти и мизерствахме, ти ни утешаваше с това само, че беше с нас, а като го погребях – колко пъти с тебе, прегърнати като сега, сме плакали на неговия гроб. А аз отдавна плача, защото майчиното сърце предусеща бедата. Веднага щом те видях за пръв път тогава, вечерта, помниш ли, когато току-що бяхме пристигнали тук, само по погледа ти разбрах всичко и сърцето ми изтръпна, а днес, като ти отворих, те погледнах и си помислих: навярно е настъпил съдбоносният час. Родя, Родя, нали не заминаваш веднага?

– Не.

– Ще дойдеш ли пак?

– Да... ще дойда.

– Родя, не се сърди, аз и не бива да те разпитвам. Зная, че не бива, но само две думички ми кажи, далече ли заминаваш?

– Много далече.

– А защо, служба ли някаква, кариера ли те чака там?

– Каквото Бог даде... вие само се помолете за мене... Расколников тръгна към

вратата, но тя се улови за него и с отчаян поглед го загледа в очите. Лицето ѝ се изкриви от ужас.

– Стига, мамичко – каза Расколников, разкайвайки се дълбоко, че бе решил да дойде.

– Не е завинаги? Нали още не е завинаги? Нали ти ще дойдеш, утре ще дойдеш?

– Ще дойда, ще дойда, сбогом.

Той най-после се изтръгна. Вечерта беше свежа, топла и ясна; времето се беше оправило още от сутринта. Расколников отиваше към квартирата си; той бързаше.

Искаше му се да свърши всичко преди залез-слънце. А дотогава не би искал с никого да се среща. Като се качваше към квартирата си, забеляза, че Настася, оставила за малко самовара, внимателно го следи и го изпраща с очи. „Да не би да има някой в стаята ми?“ – помисли той. С отвращение си представи Порфирий. Но като стигна до стаята си и я отвори, видя Дунечка. Тя седеше сам-самичка, в дълбок размисъл и, изглежда, отдавна вече го чакаше. Той се спря на прага. Тя скочи уплашена от дивана и застана пред него. В погледа ѝ, неподвижно вперен в него, се четеше ужас и неутолима скръб. И само по този поглед той разбра веднага, че тя всичко знае.

– Какво, да вляза ли при тебе или да си вървя? – попита той недоверчиво.

– Аз цял ден бях у София Семьоновна; чакахме те двете. Мислехме, че непременно ще се отбиеш там.

Расколников влезе в стаята и, изнемощял, седна на стола.

– Чувствам се някак слаб, Дуня; много съм изморен, а бих искал поне в тази минута да се владея напълно. Той недоверчиво вдигна поглед към нея.

– Но къде беше цяла нощ?

– Не помня добре; виждаш ли, сестро, исках окончателно ла се реша и много пъти ходих край Нева; това помня. Исках да свърша там, но... не се реших... – прошепна той, поглеждайки отново недоверчиво към Дуня.

– Слава Богу! А колко се страхувахме именно от това, аз и София Семьоновна! Значи, ти още вярваш в живота; слава Богу, слава Богу!

Расколников горчиво се усмихна.

– Аз не вярвах, а сега с мама плакахме прегърнати; аз не вярвам, а нея помолих да се моли за мене. Един Господ знае как стана това, Дунечка, и аз нищо не разбирам.

– Ти си бил при мама? И ти си ѝ казал? – с ужас възкликна Дуня. – Нима се реши да ѝ кажеш?

– Не, не ѝ казах... с думи; но тя разбра много неща. Слушала е нощес, когато си бълнувала. Сигурен съм, че вече наполовина е разбрала. Може би лошо направих, че отидох. Просто даже не зная защо отидох. Аз съм долен човек, Дуня.

– Долен човек, а си готов да поемеш страданието! Нали отиваш?

– Отивам. Сега. Да, за да се спася от този срам, аз исках да се удавя, Дуня, но помислих, вече над водата, че ако съм се смятал досега силен, нека не се уплаша сега и от срама – каза той, изпреварвайки я. – Това гордост ли е, Дуня?

– Гордост е, Родя.

Сякаш огън блесна в угасналите му очи; като че му стана приятно, че е още горд.

– А ти не мислиш ли, сестро, че аз просто съм се изплашил от водата? – попита той с отвратителна усмивка, вглеждайки се в лицето ѝ.

– О, Родя, стига! – горчиво възкликна Дуня.

Мълчанието продължи около две минути. Той седеше с наведена глава и гледаше в пода; Дунечка стоеше на другия край на масата и го гледаше с мъка. Изведнъж той стана.

– Късно е, време е. Аз сега отивам да се предам. Но не зная защо отивам да се предам.

Едри сълзи течаха по бузите ѝ.

– Ти плачеш, сестро, а можеш ли да ми подадеш ръка?

– Съмняваш ли се в това? Тя силно го прегърна.

– Нима ти, поемайки страданието, не измиваш наполовина своето престъпление? – извика тя, като го притискаше в обятията си и го целуваше.

– Престъпление? Какво престъпление? – извика той изведнъж в някаква внезапна ярост. – Това, че съм убил отвратителна, зловредна въшка, никому ненужна дърта

лихварка, за убийството на която ще ти се простят сто гряха, която е изсмукала живота на бедните, това ли е престъпление? Не мисля аз за него и не мисля да го измивам. И какво ми навират от всички страни; „Престъпление, престъпление!“ Едва сега виждам ясно цялата нелепост на своето малодушие, сега, когато вече реших да изтърпя този ненужен срам! Просто защото съм низък и бездарен, се решавам, а може би и заради ползата, както предлагаше онзи... Порфирий!...

– Братко, братко, какво говориш! Та ти кръв си пролял! – извика Дуня в отчаяние.

– Която всички проливат – подхвана той едва ли не в изстъпление, – която се лее и винаги се е ляла на този свят като водопад, която се лее като шампанско и за която те увенчават с лавров венец в Капитолия и те наричат после благодетел на човечеството. Че ти само се взри по-внимателно и виж! Аз самият желях доброто на хората и щях да направя стотици, хиляди добри дела вместо тази единствена глупост, даже не глупост, а просто несръчност, защото цялата тази мисъл съвсем не беше толкова глупава, колкото изглежда сега, след неуспеха... (След неуспех всичко изглежда глупаво!) С тази глупост аз исках само да стана независим, да направя първата крачка, да намеря средства, а после всичко щеше да се поправи с неизмеримата в сравнение с това полза... Но аз, аз и първата стъпка не издържах, защото съм подлец! Ето къде е цялата работа! И все пак вашия възглед няма да възприема: ако бях успял, щяха да ме увенчаят, а сега – в капана!

– Но това съвсем не е така, съвсем не е така! Братко, какво говориш ти!

– А! Формата е друга, формата не е толкова хубава естетически! Е, аз наистина нищо не разбирам: защо избиването на хора с бомби, с правилна обсада да е по-почтена форма? Страхът от естетиката е първият признак на безсилието!... Никога, никога не съм съзнавал това по-ясно от сега и повече отвсякога не разбирам в какво е престъплението ми! Никога, никога не съм бил по-силен и по-убедителен от сега!...

Бледото му изпито лице чак пламна. Но изговаряйки последното възклицание, погледът му случайно срещна очите на Дуня и толкова, толкова страдание за себе си видя в този поглед, че неволно се опомни. Почувства, че все пак е направил нещастни тези две клетки жени. Все пак той именно е причината...

– Дуня, мила! Ако съм виновен, прости ми (макар че не може да ми се прости, ако съм виновен). Сбогом! Да не спорим! Време е, крайно време. Не идвай с мене, моля ти се, аз трябва да се отбия... А иди веднага при мама. Моля ти се! Това е последната, най-голямата ми молба към тебе. Не се отделяй от нея нито за миг; аз я оставих в тревога, която тя едва ли ще понесе: или ще умре, или ще полудее. Бъди с нея! Разумихин ще бъде с вас; говорил съм с него... Не плачи за мене: ще се помъча да бъда и мъжествен, и честен през целия си живот, макар че съм убиец. Може би ще чуеш някога името ми. Аз няма да ви посрамя, ще видиш; тепърва ще докажа... а засега довиждане – побърза да свърши, забелязал пак някакъв странен израз в очите на Дуня при последните думи и обещания. – Защо плачеш така? Не плачи, не плачи; та не се разделяме завинаги!... Ах, да! Чакай, забравих...

Той се приближи до масата, взе една дебела прашна книга, разтвори я и извади сложено между листата малко портретче – акварел върху слонова кост. Това беше портретът на дъщерята на хазайката, неговата бивша годеница, умряла от огнища, същата онази странна девойка, която бе искала да отиде в манастир. Около минута той се вглежда в това изразително и болезнено личице, целуна портрета и го подаде на Дунечка.

– Ето с нея много съм говорил и за това, само с нея – произнесе той замислен, – на нейното сърце поверих много от онова, което после така отвратително се осъществи. Не се безпокой – обърна се той към Дуня, – тя не беше съгласна, както и ти, и аз се радвам, че нея вече я няма. Главното, главното е това, че сега всичко ще тръгне поновому, ще се пречупи – извика той изведнъж, връщайки се отново към мъката си – всичко, всичко, а подготвен ли съм аз за това? Искam ли това самият аз? Това би било необходимо за моето изпитание! Защо, защо са нужни всички тези безсмислени изпитания? Защо са, по-добре ли ще съзнавам тогава, смазан от мъки, от идиотщина, в старческо безсилие, след двадесетгодишната каторга, отколкото съзнавам сега, и какъв смисъл ще има тогава да живея? Защо всъщност сега се съгласявам да живея така? О, аз знаех, че съм подлец, когато днес, на разсъмване, стоях над Нева!

Двамата най-после излязоха. На Дуня ѝ беше тежко, но тя го обичаше! Тя си

тръгна, но като измина петдесетина крачки, се обърна да го погледне още веднъж. Той още се виждаше. Но на ъгъла и той се обърна; за последен път погледите им се срещнаха; но като видя, че тя го гледа, нетърпеливо и дори с яд ѝ махна с ръка да си върви и рязко сви зад ъгъла.

„Аз съм злобен, виждам това – мислеше си той, засрамен след минута от яда, с който махна на Дуня. – Но защо те самите така ме обичат, ако аз не заслужавам това! О, ако бях сам и никой не ме обичаше и ако аз самият никога не бях обичал никого! Нямаше да го има всичко това! А интересно, нима през тези бъдещи петнадесет-двадесет години дотам ще се смири душата ми, че с благоговение ще хленча пред хората, наричайки се непрекъснато разбойник? Да именно, именно! Те затова ме и заточават сега, точно това им трябва... Ето те сноват напред-назад по улицата, а всеки от тях е подлец и разбойник по природа; нещо по-лошо – идиот! А само да се опитам да избягна каторгата, всички те ще побеснеят от благородно негодувание! О, как ги мразя всички!“

Той се замисли дълбоко над това „как може да стане така, че най-после да се смиря пред всички тях, вече без да разсъждавам, по убеждение да се смиря! Че какво, защо не? Разбира се, тъй и трябва да бъде. Нима двадесет години непрекъснат гнет няма да ме довършат окончателно? Водата пробива и камъка. И защо, защо след това трябва да живея, защо отивам сега, щом сам зная, че всичко това ще стане именно така, като по книга, а не иначе!“

Може би вече за стотен път от вчера си задаваше този въпрос, но все пак отиваше.

VIII

Когато влезе при Соня, вече започваше да се здрачава. Целия ден Соня го беше чакала в ужасно вълнение. Чакаха го заедно с Дуня. Тя беше дошла при нея още от сутринта, спомняйки си вчерашните думи на Свидригайлов, че Соня „знае за това“. Няма да разказваме подробностите на разговора, за сълзите на двете жени и за това колко се сближиха. От тази среща Дуня поне получи едно утешение – че брат ѝ няма да бъде сам: на нея, Соня, се бе изповядал той най-напред в нея бе потърсил човека когато бе почувствал нужда от човек; и тя именно ще тръгне с него, където го изпрати съдбата. Тя не попита, но знаеше, че ще бъде така. Тя гледаше на Соня просто с някакво благоговение и отначало почти я смущаваше с това благоговейно чувство, което проявяваше към нея. Соня бе готова дори едва ли не да заплаче: тя, напротив, се смяташе недостойна дори да погледне Дуня. Прекрасният образ на Дуня, когато тя се сбогува с нея с такова внимание и уважение при първата им среща у Расколников, оттогава завинаги беше останал в душата ѝ като едно от най-прекрасните и недосегаеми видения в живота ѝ.

Най-после Дунечка не издържа и остави Соня, за да отиде да чака брат си в квартирата му; все ѝ се струваше, че той ще отиде най-напред там. Останала сама, Соня веднага започна да се измъчва от страх при мисълта, че той може би наистина ще свърши със самоубийство. От същото се боеше и Дуня. Но и двете целия ден една през друга се разубеждаваха взаимно с всички доводи, че това е невъзможно, и бяха по-спокойни, докато бяха заедно. А сега, щом се разделиха, и едната, и другата започнаха да мислят само за това. Соня си спомни как вчера Свидригайлов ѝ каза, че за Расколников има два пътя – Владимирка или... При това тя познаваше неговото тщеславие, гордост, самолюбие и неверие. „Нима само малодушието и страхът от смъртта могат да го накарат да живее?“ – помисли тя най-после в отчаяние. Слънцето вече залязваше. Тя тъжно стоеше на прозореца и втрънчено гледаше през него – но от този прозорец се виждаше само задната неваросана стена на съседната къща. Обаче, когато беше вече напълно убедена, че нещастникът е умрял, той най-сетне влезе в стаята ѝ.

Радостен вик се изтръгна от гърдите ѝ. Но тя се вгледа внимателно в лицето му и изведнъж пребледня.

– Е, да – каза, усмихвайки се, Расколников, – идвам за твоите кръстчета, Соня! Нали ти самата ме пращаше на кръстопътя; а сега, когато дойде това време, се изплаши?

Соня го гледаше с изумление. Странен ѝ се видя този тон; студени тръпки преминаха по тялото ѝ, но след минута тя се сети, че и тонът, и тези думи, всичко беше само външно. Той и с нея говореше, гледайки някак в ъгъла и сякаш избягвайки да я погледне право в лицето.

– Виждаш ли, Соня, аз прецених, че така наистина ще бъде най-добре. Има едно обстоятелство... Но дълго е да се разказва, пък и няма смисъл. Знаеш ли какво само ме ядосва? Досадно ми е, че всички тези глупави, зверски муцуни ще ме наобиколят сега, ще цъклят право в мене зъркелите си, ще ми задават глупавите си въпроси, на които трябва да се отговаря, ще ме сочат с пръст... Пфу! Знаеш ли, аз не отивам при Порфирий; омръзна ми той. По-добре е да отида при моя приятел Барут, хем ще го учудя, хем ще постигна своего рода ефект. А би трябвало да бъда по-хладнокръвен; прекалено жлъчен съм станал напоследък. Ще повярваш ли: преди малко се заканих на сестра си едва ли не с юмрук само затова, че се обърна да ме види за последен път. Свинщина е такова състояние! Е, докъде стигнах! Но какво става, къде са кръстчетата?

Той сякаш не беше на себе си. Не го сдържаше на едно място дори за минута, на нито един предмет не можеше да съсредоточи вниманието си; мислите му прескачаха една през друга, не знаеше какво приказва; ръцете му леко трепереха.

Соня мълчаливо извади от чекмеджето две кръстчета, кипарисово и медно, прекръсти се, прекръсти и него и му окачи на врата кипарисовото кръстче.

Това, значи, е символ, че поемам кръста, хе, хе! Като че досега малко съм страдал! Кипарисовото, тоест простонародно; медното, Лизаветиното, взимаш за себе си – я го покажи; та, значи, тя него е носила... в онази минута? Зная още две подобни кръстчета, сребърно и с иконка. Хвърлих ги тогава върху гърдите на бабичката. Тях всъщност трябваше, тях трябваше да сложа сега... Впрочем глупости говоря, ще забравя най-важното; разсеян съм някак!... Знаеш ли, Соня, аз всъщност дойдох да те предупредя, за да знаеш... Е, това е всичко... Всъщност само затова дойдох. (Хм, въпреки мислех, че повече неща ще ти кажа.) Нали ти самата искаше да отида – и ето сега аз ще лежа в затвора, ще се сбъдне желанието ти; е, защо плачеш? И ти ли? Престани, стига; ох, колко ми е тежко всичко това!

И все пак той се разчувства; сърцето му се сви, като я гледаше. „Но тази, тази защо – мислеше си той, – какъв съм ѝ аз? Тя защо плаче, защо ме изпраща като майка ми или като Дуня? Бавачка ще ми бъде!“

– Прекръсти се, помоли се поне веднъж – с треперещ, плах глас помоли Соня.

– О, разбира се, колкото искаш! И от душа, Соня, от душа... Всъщност искаше да каже друго.

Той се прекръсти няколко пъти. Соня си сграбчи шала и си го намести на главата. Това беше зелен сукнен шал, навярно същият, за който споменаваха тогава Мармеладов, „семеиният“. Расколников си го помисли, но не попита. Той вече започна да усеща, че е ужасно разсеян и някак безобразно разтревожен. Уплаши се от това. Изведнъж го поразиха фактът, че Соня иска да излезе с него.

– Какво! Къде? Остани тук, остани тук! Аз сам – извика той в малодушно раздражение и почти озлобен тръгна към вратата. – Че защо е нужна цяла свита! – мърмореше той, излизайки.

Соня остана насред стаята. Той дори не се сбогува, вече бе забравил за нея; едно разяждащо и негодуващо съмнение закипя в душата му.

„Но така ли е, така ли е всичко това? – помисли все пак, слизайки по стълбата. – Нима вече е невъзможно да спра и пак да променя всичко... и да не отида?“

Но въпреки това вървеше. Изведнъж почувства окончателно, че няма защо да си задава въпроси. Като излезе на улицата, си спомни, че не се сбогува със Соня, че тя остана насред стаята, със своя зелен шал, не смеейки да мръдне след вика му, и за миг се спря. В същия момент една мисъл изведнъж ярко го озари – сякаш бе чакала, за да го поразиха окончателно.

„За какво, защо ходих при нея сега? Аз ѝ казах: по работа; но каква работа? Абсолютно никаква работа нямах! Да ѝ съобща, че отивам; какво от това? Имаше ли нужда! Да не би да я обичам? Нали не, не? Та аз ѝ сега я отпъдих като куче. Да не би наистина да ми бяха потрябвали кръстчетата ѝ? О, колко низко паднах! Не – на мене ми бяха нужни сълзите ѝ, нужно ми беше да видя уплахата ѝ, да гледам как сърцето я боли и се измъчва! Трябваше все пак да се заловя за нещо, да се забавя,

да погледам човек? И съм посмял така да се надявам на себе си, така високо да се ценя, просяк съм аз, нищожен съм, подлец съм, подлец!“

Той вървеше по крайбрежния булевард и му оставаше още малко път. Но като стигна до моста, спря и изведнъж сви и отиде на Сенния.

Той жадно се оглеждаше надясно и наляво, вглеждаше се напрегнато във всеки предмет и върху нищо не можеше да съсредоточи вниманието си; всичко му се изплъзваше. „Ето след седмица, след месец ще ме карат някъде с арестантската кола по този мост, как ли ще погледна тогава този канал – трябва да запомня това! – мина му през ума. – Ето тази табела, как ли ще прочета тогава тези букви? Ето, тук е написано: «Садружие», да запомня например това а, буквата а и да я погледна след месец, същото това а: как ли ще го погледна тогава? Какво ли ще изпитвам и мисля?... Боже, колко трябва да е долно това, всички тези мои сегашни... грижи! Разбира се, всичко това сигурно е посвоему интересно... (ха-ха-ха, за какво мисля!) аз се вдетинявам, сам пред себе си се перча; е, защо засрамвам сам себе си? Уф, как се блъскат! Ето този дебеланко – немец навярно – ме блъсна; знае ли кого е блъснал? Жена с дете проси милостиня, интересно е, че тя ме смята по-щастлив от себе си. Е, какво, да ѝ дам ли за куриоз милостиня? А, един петак е останал в джоба ми, откъде ли? На, на... вземи, майчице!“

– Господ да те закрия! – чу се плачливият глас на просякинята.

Излезе на Сенния. Неприятно, много неприятно му беше да се блъска в тълпата, но той вървеше именно натам, където имаше най-много хора. Би дал всичко на света, за да остане сам; но самият чувстваше, че нито за минута няма да бъде сам. Сред тълпата буйстваше един пиян: той все искаше да танцува и все падаше на една страна. Наобиколиха го. Расколников си проби път през тълпата, няколко минути погледа пияния и изведнъж късо и отривисто се разсмя. След минута вече бе забравил за пияния, дори не го виждаше, въпреки че го гледаше. Най-после се махна, непомнейки дори къде се намира; но когато стигна до средата на площада, в него изведнъж нещо трепна, едно чувство го завладя моментално, завладя го цял – и тялото му, и мисълта му.

Той изведнъж си спомни думите на Соня: „Иди на кръстопътя, поклони се на народа, целуни земята, защото ти пред нея си прегрешил, и кажи високо на целия свят; «Аз съм убиец!»

Целият затрепери, като си спомни това. И до такава степен го бяха смазали безизходната мъка и тревога през цялото това време, особено през последните часове, че той просто се нахвърли върху възможността за това цялостно, ново, пълно чувство. То го обзе изведнъж, като някакъв припадък: пламна в душата му от една искра и изведнъж като огън го обхвана целия. Всичко в него изведнъж се смекчи и сълзите му бликнаха. И както стоеше, тъй падна на земята...

Той застана на колене сред площада, поклони се доземи и целуна тази мръсна земя с наслада и щастие. Стана и се поклони втори път.

– Ама се е нацепил! – обади се някакъв до него. Избухна смях.

– Този за Йерусалим тръгва, братлета, с деца, с роднини се прощава, на целия народ се покланя, целува столичния град Санкт Петербург и земята, върху която той се издига – добави някакъв пиян занаятчия.

– Младо момче още! – вмъкна трети.

– От благородните! – забеляза някой с важен глас.

– Сега не мож ги разбра кой е благороден, кой не е. Всички тези забележки и разговори сдържаха Расколников и думите «аз убих», може би готови да се откъснат от устата му, замряха в него. Той все пак спокойно понесе всички тези викове и без да се оглежда, тръгна направо по пресечката по посока на участъка. Едно видение му се мярна по пътя, но той не се учуди; вече предчувстваше, че тъй трябва да бъде. В момента, когато за втори път се поклони на Сенния доземи, обръщайки се наляво, видя на петдесетина крачки от себе си Соня. Тя се криеше от него зад една от дървените бараки на площада, значи, го следваше в цялото му скръбно шествие! Расколников почувства и разбра в тази минута, веднъж завинаги, че сега Соня е с него навеки и ще дойде с него на края на света, където и да го захвърли съдбата. Сърцето му се преобърна... но ето че бе стигнал вече до съдбоносното място...

Доста бодро влезе в двора. Трябваше да се качи на третия етаж. «Има време, докато се изкача» – помисли той. Изобщо струваше му се, че съдбоносната минута е

още далече, че още много време остава, много неща може да премисли.

Пак същата мръсотия, същите черупки по извитата стълба, вратите на квартирите пак широко отворени, пак същите кухни, от които се носи дим и смрад. Расколников не бе идвал оттогава. Краката му изтръпваха и се прегъваха, но вървяха. Той се спря за миг да си поеме дъх, да се посъвземе, за да влезе като човек. «А за какво, защо? – помисли той изведнъж осъзнал движението си. – Щом се налага да изпия тази чаша, не е ли вече все едно? Колкото по-отвратително, толкова по-добре.» Във въображението му се мярна в този миг фигурата на Иля Петрович Барут. – Нима настина отивам при него? А не може ли при друг? Не може ли при Никодим Фомич? Да се върна сега и да отида в дома на самия квартален полицейски? Поне ще мине по домашному... Не, не! При Барут, при Барут! Ако ще пия тази чаша, да я изпия поне цялата наведнъж...”

Изтръпнал и едва владеейки се, той отвори вратата на участъка. Този път имаше много малко хора: някакъв портиер и още някакъв човечец. Пазачът дори не поглеждаше иззад преградката си. Расколников влезе в съседната стая. „Може би още е възможно да не казвам“ – минаваше му през ума. Тук някаква личност – един от писарите, с цивилно сако, се гласеше да пише нещо на бюрото. В ъгъла се настаняваше още един писар. Заметов го нямаше. Никодим Фомич, разбира се, също го нямаше.

– Никого ли няма? – попита Расколников, обръщайки се към личността на бюрото.

– А вие кого търсите?

– А-а-а! Ни се чува, ни се мярка, а руският дух... как беше там в приказката... забравих! М-моите п-почитания! – извика изведнъж познат глас.

Расколников се разтрепери. Пред него стоеше Барут, той внезапно бе излязъл от третата стая. „Това е самата съдба – помисли си Расколников, – защо е тука?“

– При нас? По какъв случай? – възкличаваше Иля Петрович. (Той беше явно в превъзходно и дори малко възбудено настроение.) Ако е по работа, подранили сте. Аз самият случайно... Но впрочем с каквото мога, ще ви бъда полезен. Аз да ви призная... как, как?... Извинете...

– Расколников.

– Но, да: Расколников! Можехте ли да допуснете, че съм забравил! Вие, моля ви се, не ме смятайте за такъв... Родион Ро... Ро... Родионич, така ли беше?

– Родион Романович.

– Да, да, да! Родион Романович, Родион Романович! Точно това исках. Даже на няколко пъти съм питал. Аз, да ви призная, след това искрено съжалявах, че ние с вас тогава така... на мене после ми обясниха, аз научих, че сте млад литератор и дори учен... и, така да се каже, първи стъпки... О, Господи! Че кой от литераторите и от учените не е започнал оригинално! Аз и жена ми – и двамата уважаваме литературата, а жена ми просто страстно!... Литературата и художеството! Само да си благороден, а всичко останало може да се придобие с талант, знание, ум, гении! Шапка – е, какво значи например шапка? Шапката е мекица, мога да я купя от Цимерман; но онова, което е под шапката и се закрива от шапката, виж, него не мога да купя!... Аз, да си призная, исках даже да дойда при вас да се обясним, но мисля, че вие, може би... Но аз пък не ви питам: вие всъщност идвате за нещо? Чух, че били пристигнали роднините ви.

– Да, майка ми и сестра ми.

– Имах даже честта и щастието да срещна вашата сестра – образована и прелестна особа. Признавам си, съжалих, че така се разгорещихме тогава с вас. Казус! А това, че аз тогава по повод вашия припадък ви изгледах с подозрение – това впоследствие се изясни по най-бляскав начин! Сектантство и фанатизъм! Разбирам вашето негодувание. Може би сменяте квартирата във връзка с пристигането на семейството ви?

– Н-не, аз само така... Отбих се да попитам... мислех, че ще намеря тук Заметов.

– Ах, да! Вие сте се сприятелили; чух. Но Заметов не е при нас – не можахте да го сварите. Да, останахме без Александър Григориевич! От вчера не е в наличност; премести се... и при преместването даже се скара с всички... просто неучтиво беше... Вятърничав хлапак – и нищо повече; беше дори обещаващ; ама на, какво да се прави с тази наша блестяща младеж! Изпит някакъв май иска да държи, само че на него му дай само да говори и да се перчи, с това и ще свърши изпитът. Та това не сте вие например или, да речем, господин Разумихин, вашият приятел! Вашата кариера е учението и вас няма да ви отклонят неуспехите! За вас всички тези красоти на

живота, може да се каже, nihil est*, аскет, монах, отшелник!... За вас – книгата, перото зад ухо, научни изследвания – ето къде витае духът ви! Аз самият отчасти... чели ли сте записките на Ливингстън?

[* Са нищо (лат.)]

– Не.

– Аз ги четох. Напоследък впрочем се навъдиха много нихилисти; то е понятно; в какви времена живеем, ще ви запитам. А впрочем аз с вас... вие нали, разбира се, не сте нихилист! Отговорете откровенно, откровенно!

– Н-не.

– Не, вижте какво, бъдете откровен с мене, не се стеснявайте, все едно, че сте насаме със себе си! Едно е службата, друго е... вие помислихте, че исках да кажа – дружбата, не, не познахте! Не дружбата, а съзнанието на гражданина и човека, чувството на хуманност и любов към Всевишния. Аз мога да бъда и официално лице, и на служба, но гражданина и човека винаги съм задължен да чувствам в себе си и да го отчитам... Ето вие заговорихте за Заметов. Той току ще вдигне някой скандал по френски маниер, в неприлично заведение, на чаша шампанско или донско – ето какво представлява вашият Заметов! А аз може би, така да се каже, изгарям от преданост и възвишени чувства и освен това имам положение, чин, заемам длъжност. Женен съм и имам деца. Изпълнявам дълга си на гражданин и човек, а кой е той, позволете да запитам! Държа се с вас като с човек, благороден от образованието. И тия акушерки също извънредно много се навъдиха. Расколников вдигна въпросително вежди. Думите на Иля Петрович, който очевидно току-що се беше наял, тракаха и се сипеха пред него в по-голямата си част като празни звуци. Но част от тях той все пак горе-долу разбираше; гледаше го въпросително и не знаеше как ще свърши всичко това.

– Говоря за подстриганите моми – продължи словоохотливият Иля Петрович, – нарекох ги акушерки и намирам, че прозвището е съвсем подходящо. Хе, хе! Врат се в академията, учат анатомия; е, кажете, ако аз например се разболея, ще извикам ли жена да ме лекува? Хе, хе!

Иля Петрович се разсмя, напълно доволен от своето остроумие.

– Вярно е, че жаждата за просвета е безпределна; но нали си се просветил вече – стига толкоз. Защо да се злоупотребява? Защо да се оскърбяват благородни личности, както прави този негодник Заметов? Защо ме оскърби той, ще ви запитам. Пък и колко зачестиха самоубийствата, просто не можете да си представите. Изхарчат си последните пари и току се самоубият. Момичета, момчета, старци... Ето и тази сутрин за някакъв неотдавна пристигнал господин. Нил Павлич, хей, Нил Павлич! Как му беше името на оня джентълмен, за когото съобщиха одеде, че се е застрелял на Петербургска?

– Свидригайлов – дрезгаво и безучастно отговори някой от другата стая.

Расколников потръпна.

– Свидригайлов! Свидригайлов се е застрелял! – извика той.

– Как! Вие познавате Свидригайлов?

– Да... познавам го... Той пристигна наскоро.

– Да, да, пристигнал е наскоро, жена му умряла, човек с шумно поведение – и изведнъж се застрелял, и то така скандално, че не можете да си представите по-скандално нещо... оставил в бележника си няколко думи, че умира в здрав разум и моли никой да не бъде обвиняван за смъртта му. Казват, че имал пари. А вие откъде го познавате?

– Аз... го познавам... моята сестра беше гувернантка у тях...

– Я виж, я виж... Значи, можете да ни дадете сведения за него. И даже не сте подозирали?

– Аз го видях вчера... той пиеше вино... нищо не знаех. Расколников се чувстваше, като че върху него бе паднало нещо и го бе притиснало.

– Вие сякаш пак пребледняхте. Тук е толкова задушно...

– Да, време е да си вървя – измърмори Расколников. – Извинете, обезпокоих ви...

– О, моля ви се, няма нищо! Удоволствие ми доставихте и аз съм щастлив да ви заявя...

Иля Петрович дори му протегна ръка.

– Аз исках само... аз при Заметов...

– Разбирам, разбирам и ми доставихте удоволствие.

– Аз... много се радвам... довиждане... – усмихваше се Расколников.

Той излезе; олюляваше се. Виеше му се свят. Не чувстваше дали стои на краката си. Заслиза по стълбището, опирайки се с дясната си ръка о стената. Стори му се, че някакъв портиер с тефтер в ръка го блъсна, изкачвайки се срещу него към участъка; че някакво кученце се скъсваше от лай някъде на долния етаж и че някаква жена хвърли подире му лъжица и завивка. Слезе долу и излезе на двора. На двора, недалеч от изхода стоеше бледа, цялата изтръпнала, Соня и диво го погледна. Той се спря пред нея. Нещо болезнено и измъчено се изписа на лицето ѝ, нещо отчаяно. Тя плесна с ръце. Безобразна, безпомощна усмивка изкриви устните му. Той постоя, усмихна се и се върна пак горе в участъка.

Иля Петрович беше седнал и ровеше в някакви книжа. Пред него стоеше същият онзи селянин, който току-що беше блъснал Расколников по стълбите.

– А-а-а, вие пак идете! Забравили сте нещо?... Но какво ви е? Расколников с пребледнели устни, с неподвижен поглед, бавно се приближи към него, отиде до масата, опря се на нея с ръка, поиска да каже нещо, но не можа: чуваха се само някакви несвързани звуци.

– На вас ви е лошо! Дайте стол! Ето, седнете на стола, седнете! Вода!

Расколников се отпусна на стола, но не сваляше очи от лицето на твърде неприятно изненадания Иля Петрович. И двамата около минута се гледаха и чакаха. Донесоха вода.

– Аз... – започна Расколников.

– Пийнете вода.

Расколников отстрани с ръка водата и тихо, с прекъсвания, но ясно произнесе:

– Аз убих тогава старицата – чиновнишката вдовица, и сестра ѝ Лизавета с брадва и ги ограбих.

Иля Петрович зина. Струпаха се хора. Расколников повтори показанието си.

Епилог

I

Сибир. На брега на широка, пустинна река е разположен град, един от административните центрове на Русия; в града има крепост, в крепостта – тъмница. В тъмницата от девет месеца вече е затворен заточеникът каторжник втори разред Родион Расколников. От деня на престъплението му е изминала почти година и половина.

Съдебният процес по делото му мина без големи затруднения. Престъпникът твърдо, точно и ясно поддържаше показанието си, без да се заплита в обстоятелствата, без да ги смекчава в своя полза, без да изопачава фактите, без да забравя и най-малката подробност. Той разказа до последния детайл целия процес на убийството: разкри тайната на залога (дървената дъсчица с металната пластинка), който бе намерен в ръцете на убитата старица; разказа подробно как е взел от убитата ключовете, описа тези ключове, описа сандъчето и с какво е било пълно; дори изброи някои отделни предмети, които бяха затворени в него; изясни загадката около убийството на Лизавета; разказа как е дошъл и чукал Кох, а след него студентът, като преразказа всичко, за което бяха говорили; как той, престъпникът, се спуснал после по стълбището и чул крясъците на Миколка и Митка; как се скрил в празната квартира, как се прибрал вкъщи и в заключение посочи камъка в двора на Вознесенския булевард, край портата, под който бяха намерени вещите и кесийката. С една дума, делото беше ясно. Следователите и съдиите много се чудеха между другото на това, че е скрил кесийката и вещите под камъка, без да се възползва от тях, а най-вече, че не само не помнеше в подробности всички вещи, които беше откраднал, но дори сгрещи броя им. А обстоятелството, че нито веднъж не беше отворил кесийката и не знаеше дори точно колко пари има в нея (в кесийката имаше триста и седемнадесет рубли и три монети от по двадесет копейки; от дългото лежане под камъка някои от горните, най-едриите банкноти бяха силно повредени), им се видя невероятно. Дълго се мъчиха да разберат: защо именно подсъдимият единствено по този въпрос лъже, докато за всичко друго прави доброволни и правдиви показания? Най-после някои (особено измежду психолозите) допуснаха дори възможността той наистина да не е поглеждал в

кесийката и затова наистина да не е знаел какво има в нея и така, без да знае, да я е занесъл под камъка, но веднага правеха от това и извода, че престъплението е могло да бъде извършено само при известно временно умопобъркване, така да се каже, при болезнена мономания за убийство и грабеж, без по-нататъшни цели и без намерение за полза. Тъкмо тогава се появи и най-новата модерна теория за временното умопобъркване, която в наше време така често се мъчат да приложат към някои престъпници. При това отдавнашното състояние на ипохондрия у Расколников беше потвърдено с точност от много свидетели, от доктор Зосимов, от предишните му другари, от хазайката, от слугинята. Всичко това допринесе много за заключението, че Расколников не прилича съвсем на обикновен убиец, разбойник и грабител, а че тук има нещо друго. За най-голям яд на защитаващите това мнение самият престъпник почти не се опитваше да се защити; на заключителните въпроси: какво именно е могло да го подтикне към убийство и какво го е накарало да ограби той отговори твърде ясно и с най-груба точност, че причината за всичко е било тежкото му положение, неговата нищета и безпомощност, желанието да обезпечи първите стъпки на своята жизнена кариера с помощта поне на три хиляди рубли, които е разчитал да намери у убитата. А се е решил на убийство поради лекомисления си и малодушен характер, изнервен освен това и от лишенията и неуспехите. А на въпросите какво именно го е накарало да дойде да си признае отговори направо, че чистосърдечно се е разкажал. Всичко това беше дори почти грубо...

Присъдата обаче се оказа по-снизходителна, отколкото можеше да се очаква, като се има предвид извършеното престъпление, и може би именно затова, че престъпникът не само не искаше да се оправдава, но дори като че проявяваше желание сам още повече да се обвини. Всички странни и особени обстоятелства бяха взети предвид. Болезненото и бедствено състояние на престъпника преди извършването на престъплението беше несъмнено. Това, че той не се е възползвал от ограбеното, бе обяснено отчасти като резултат от събудилото се разкаяние, отчасти като последица от не съвсем нормалното състояние на умствените му способности при извършване на престъплението, фактът на случайното убийство на Лизавета дори послужи за пример, подкрепящ това предположение: човекът извършва две убийства и в същото време забравя, че вратата стои отключена! Най-после самопризнанието в момент, когато делото се е заплело много вследствие на невярното показание на падналия духом фанатик (Николай), и освен това, когато против истинския престъпник няма не само ясни улики, но дори и подозрения (Порфирий Петрович изпълни докрай обещанието си), всичко това допринесе окончателно за смекчаване участва на обвиняемия.

Появиха се освен това съвсем неочаквано и други обстоятелства, много благоприятни за подсъдимия. Бившият студент Разумихин изрови отнякъде сведения и представи доказателства, че престъпникът Расколников, когато е бил в университета, с последните си средства е помагал на свой беден и туберкулозен състудент и почти го е издържал половин година. А когато той умрял, се грижил за стария и немощен баща на умрелия си другар (който издържал баща си със собствения си труд едва ли не от тринадесетгодишна възраст), настанил най-накрая този старец в болница и когато той също умрял, погребал го. Всички тези сведения оказаха известно благоприятно влияние при решаване съдбата на Расколников. Бившата му хазайка, майката на починалата годеница на Расколников, вдовицата Зарницина, свидетелства също, че още когато те живеели в другата къща, на Петте къошета, Расколников по време на един пожар през нощта изнесъл от една квартира, която вече горела, две малки деца и получил изгаряния. Този факт беше грижливо разследван и твърде добре потвърден от много свидетели. С една дума, свърши се с това, че престъпникът беше осъден на каторжен труд втори разред само за осем години предвид самопризнанието му и някои смекчаващи вината обстоятелства.

Още в началото на процеса майката на Расколников се разболя. Дуня и Разумихин намериха начин да я отпратят от Петербург за цялото време, докато траеше процесът. Разумихин избра един град на железопътната линия и недалеч от Петербург, за да има възможност да следи редовно всичко около процеса и същевременно колкото може по-често да бъде с Авдотя Романовна. Болестта на Пулхерия Александровна беше някаква странна, нервна и придружена от нещо като умопобъркване, ако не пълно, то поне частично. Когато се върна от последната си среща с брат си, Дуня завари майка си вече съвсем болна, с температура и бълнуване. Още същата вечер тя се разбра с

Разумихин какво именно да отговаря на майка си, когато я разпитва за брат й, и дори измисли заедно с Разумихин цяла история за отпътуването на Расколников някъде далеч, извън Русия, по едно частно поръчение, което ще му донесе най-накрая и пари, и известност. Но те бяха поразени, че самата Пулхерия Александровна нито тогава, нито по-късно разпитва за това. Напротив, тя самата беше измислила цяла история за внезапното отпътуване на сина си; със сълзи на очи разказваше как той идвал да се сбогува с нея; при това загатваше, че само на нея са й известни много твърде важни и тайнствени обстоятелства и че Родя има много твърде силни врагове, така че е принуден дори да се крие. Що се отнася до бъдещата му кариера, тя също беше за нея несъмнена и блестяща, след като изчезнат някои враждебни обстоятелства; уверяваше Разумихин, че след време синът й ще бъде дори държавник, което доказват неговата статия и блестящият му литературен талант. Тази статия тя четеше непрекъснато, четеше я понякога дори на глас и едва ли не спеше с нея, но все пак почти не разпитваше къде именно се намира сега Родя, дори след като с нея явно избягваха да говорят за това – а то беше вече достатъчно, за да събуди мнителността й. Най-после започнаха да се страхуват от това странно мълчание на Пулхерия Александровна по някои въпроси. Тя например дори не се оплакваше, че той не пише, докато преди, когато живееше в своето градче, живееше само с надеждата и само в очакване да получи по-скоро писмо от любимия Родя. Последното обстоятелство беше вече прекалено необяснимо и много тревожеше Дуня; минаваше й през ум, че майка й сигурно предчувства нещо ужасно в съдбата на сина си и не смее да разпитва, за да не научи нещо още по-ужасно. Във всеки случай Дуня ясно виждаше, че разсъдъкът на Пулхерия Александровна не е в ред.

На два пъти впрочем се случи тя самата така да поведе разговора, че беше невъзможно, отговаряйки й, да не спомене за това къде именно се намира сега Родя; и тъй като отговорите по неволя се получиха неудовлетворителни и подозрителни, тя стана изведнъж извънредно тъжна, мрачна и мълчалива, което трая доста дълго. Дуня видя най-после, че е трудно да лъже и да измисля, и стигна до окончателния извод, че е по-добре изобщо да мълчи по известни въпроси; но все повече и повече ставаше ясно до очевидност, че нещастната майка подозира нещо ужасно. Дуня си спомни между другото думите на брат си, че майка й се е вслушвала в бълнуването й през нощта в навечерието на съдбоносния ден след сцената й със Свидригайлов, дали не е чула нещо тогава? Често, понякога след няколко дни или дори седмици на мрачно мълчание и безмълвни сълзи, болната някак истерично се оживяваше и започваше изведнъж да говори на глас, почти без да спира, за своя син, за своите надежди, за бъдещето... Измислиците й бяха понякога много странни. Утешаваха я, съгласяваха се с нея (тя самата може би виждаше ясно, че не искат да спорят с нея и само я утешават), но все пак говореше...

Пет месеца след самопризнанието на престъпника бе произнесена присъдата. Разумихин го посещаваше в затвора винаги когато беше възможно. Соня също. Най-после дойде и раздялата; Дуня се закле на брат си, че тази раздяла не е навеки; Разумихин също. В младата и пламенна глава на Разумихин здраво заседна проектът през следващите три-четири години да сложи поне началото на бъдещото богатство, да събере поне известна сума и да се пресели в Сибир, където почвата е богата във всяко отношение, а работниците, хората и капиталите са малко; да се засели там, в същия град, където ще бъде и Родя, и... всички заедно да започнат нов живот. На сбогуване всички заплакаха. Расколников последните дни беше извънредно замислен, разпитваше много за майка си, непрекъснато се тревожеше за нея. Дори извънредно много се измъчваше за нея, което тревожеше Дуня. Като научи с подробности за болезненото състояние на майка си, той стана много мрачен. Със Соня беше, кой знае защо, особено неразговорчив през цялото време. Соня, с помощта на парите, които й остави Свидригайлов, отдавна вече се беше стегнала за път и приготвила да последва групата арестанти, с която щеше да бъде изпратен и той. За това никога не беше спомената нито дума между нея и Расколников; но и двамата знаеха, че ще бъде така. При последното им сбогуване той странно се усмихваше на пламенните уверения на сестра си и Разумихин за щастливото им бъдеще, когато той ще излезе от каторгата, и предрече, че болезненото състояние на майка му ще завърши скоро с нещастие. Той и Соня най-после заминаха. Два месеца по-късно Дунечка се омъжи за Разумихин. Сватбата беше тъжна и тиха. Между поканените бяха впрочем Порфирий Петрович и

Зосимов. Напоследък Разумихин имаше вид на човек, който е взел твърдо решение. Дуня вярваше сляпо, че той ще изпълни всички свои намерения, пък и не можеше да не вярва: в този човек личеше желязна воля. Между впрочем той пак тръгна на лекции, за да завърши образованието си. Двамата непрекъснато правеха планове за бъдещето; и двамата бяха убедени, че след пет години непременно ще се преселят в Сибир. А дотогава разчитаха на Соня...

Пулхерия Александровна с радост благослови дъщеря си за брака с Разумихин; но след този брак стана сякаш още по-тъжна и загрижена. За да я зарадва, Разумихин ѝ разказа между другото за студента и престарелия му баща и за това, че Родя е получил изгаряния и дори е боледувал, спасявайки от смърт миналата година-две дечица. Тези две неща докараха Пулхерия Александровна, чийто разсъдък и без това беше разстроен, почти до възторжено състояние. Тя непрекъснато говореше за това, завързваше разговори дори на улицата (въпреки че Дунечка винаги я придружаваше). Със спътниците в някой файтон, в дюкяните, намерила какъв да е слушател, тя повеждаше разговор за своя син, за неговата статия, за това как е помагал на студента, как е получил изгаряния в пожара и прочие. Дунечка просто не знаеше как да я сдържа. Освен опасността от подобно възторжено, болезнено състояние, бедата беше и там, че някой можеше да си спомни името Расколников във връзка със съдебния процес и да заговори за това. Пулхерия Александровна научи дори адреса на майката на двете спасени дечица и искаше непременно да отиде при нея. Най-накрая тревогата ѝ нарасна извънредно. Понякога тя изведнъж започваше да плаче, често боледуваше, вдигаше висока температура и бълнуваше. Една сутрин заяви направо, че по нейните сметки Родя трябва да пристигне скоро, че тя помни как той, сбогувайки се с нея, споменал именно след девет месеца да го чакат. Започна да разтребва, да приготвя определената за него стая (своята собствена), да чисти мебелите, да мие, да окачва нови пердета и прочие. Дуня се разтревожи, но млъкна и дори и помагаше да подрежда стаята за посрещането на брат си. След тревожния ден, прекаран в непрекъснато фантазиране, в радостни мечти и сълзи, през нощта тя се разболя и на сутринта вече имаше температура и бълнуваше. Установи се огненица. След две седмици умря. В бълнуването от устата и се изтръгнаха думи по които можеше да се разбере, че е подозирала много повече неща за ужасната съдба на сина си, отколкото дори бяха предполагали.

Расколников дълго време не знаеше за смъртта на майка си, въпреки че още от самото начало на въдворяването му в Сибир установи кореспонденция с Петербург. Тя се водеше чрез Соня, която редовно, всеки месец, изпращаше в Петербург писмо до Разумихин и редовно, всеки месец, получаваше отговор от Петербург. Писмата на Соня се струваха на Дуня и Разумихин отначало някак сухи и неудовлетворителни; но най-после и двамата решиха, че всъщност е невъзможно да се пише по-добре, защото и от тези писма се получаваше все пак най-точна и пълна представа за съдбата на техния нещастен брат. Писмата на Соня бяха изпълнени с най-обикновени битови подробности, с най-просто и ясно описание на цялата обстановка на живота на Расколников в каторгата. В тях нямаше нито изложение на нейните собствени надежди, нито планове за бъдещето, нито описание на личните чувства. Вместо опити да се разкрие неговото душевно състояние и изобщо целият му вътрешен живот, имаше само факти, тоест собствените му думи, подробни новини за състоянието на здравето му, какво е поискал еди-кога си при свиждането, за какво я е молил, какво ѝ е поръчал и прочие. Всички тези новини се съобщаваха с най-големи подробности. Образът на нещастния брат в края на краищата се обрисова от само себе си; очерта се точно и ясно; тук не можеше да има грешки, защото всичко беше с факти.

Но малко радостни неща можеха да извлекат Дуня и мъжът ѝ от тези известия, особено в началото. Соня непрекъснато съобщаваше, че той постоянно е навъсен, неразговорлив и дори почти никак не се интересува от известията, които тя му предава всеки път, когато получи писмо; че пита понякога за майка си; и когато тя, виждайки, че той се досеща за истината, му казала най-накрая за нейната смърт, за нейно учудване дори известието за смъртта на майка му като че не му подействало много силно, поне така ѝ се сторило външно. Тя съобщаваше между впрочем, че макар той да е така затворен в самия себе си и като да се е заключил от всички, към новия си живот се е отнесъл много прямо и просто; че ясно разбира положението си, не очаква в близко бъдеще нищо хубаво, не храни никакви лекомислени надежди (което е

така характерно в неговото положение) и почти на нищо не се учудва сред новата обстановка, която го обкръжава и която така малко прилича на предишната. Тя съобщаваше, че здравето му е удовлетворително. Излиза на работа, от която не се мъчи да се освобождава, нито пък се товари с повече. Към храната е почти равнодушен, но храната, освен в неделя и в празник, е толкова лоша, че той най-накрая охотно приел от нея, Соня, известна сума, за да може да пие всеки ден чай; а за всичко останало я помолил да не се безпокои, уверявайки, че всички тези грижи само му досаждат. По-нататък Соня съобщаваше, че живее в затвора в общо помещение, че тя не е влизала в тези казарми, но явно там е тясно, отвратително и нездравословно; че спи на нар, като си постила кече, и не иска да си подреди нищо друго. Но че живее така примитивно и бедно съвсем не поради някакъв предубеден план или намерение, а просто така, от невнимание и външно равнодушие към съдбата си. Соня пишеше направо, че той, особено в началото, не само че не се интересувал от посещенията ѝ, но дори почти се дразнел от нея, бил неразговорлив и дори груб, но напоследък тези срещи се превърнали за него в навик и дори едва ли не в потребност, така че той дори много тъгувал, когато тя няколко дни боледувала и не могла да го посещава. А се среща с него по празници при вратата на затвора или в караулното помещение, където го извикват при нея за няколко минути; а в делник – там, където работи и където тя ходи при него – или в работилниците, или в тухларната, или при навесите на брега на Иртиш. За себе си Соня съобщаваше, че е успяла да завърже в града дори известни познанства и да намери покровители; че шие и тъй като в града почти няма модистка, станала в много къщи дори необходима; не споменаваха само, че благодарение на нея Расколников се ползва от покровителството на началството, че са му дали по-лека работа и прочие. Най-после дойде известие (Дуня дори беше забелязала известно особено вълнение и тревога в последните ѝ писма), че той страни от всички, че в затвора каторжниците не го обичат, че мълчи по цели дни и е много блед. Изведнъж, в последното писмо, Соня писа, че се е разболял твърде сериозно и лежи в болницата, в стаята за затворници...

II

Той беше болен вече отдавна; но не ужасите на каторжния живот, не работата, не храната, не обръснатата глава, не парцаливите дрехи го бяха сломили: о, какво значение имаха всички тези мъки и терзания! Напротив, той дори се радваше на работата: измъчен физически от нея, поне си осигуряваше няколко часа спокоен сън. А какво значение имаше за него храната – тази постна чорба с хлебарки? Като студент преди той често нямаше и това. Дрехите му бяха топли и приспособени за неговия начин на живот. Прангите си дори не усещаше. Трябваше ли да се срамува от обръснатата си глава и от съшитата от две различни половини куртка? Но пред кого? Пред Соня? Соня се страхуваше от него, та пред нея ли да се срамува?

А защо не? Той се срамуваше дори пред Соня, която измъчваше за това с презрителното си и грубо държане. Но не от обръснатата глава и от белезниците се срамуваше той: неговата гордост беше силно уязвена; той се разболя именно от уязвена гордост. О, колко щастлив би бил, ако можеше сам себе си да обвини! Тогава би понесъл всичко, дори срама и позора. Но той се съди строго и ожесточената му съвест не намери никаква особена ужасна вина в неговото минало освен може би една обикновена несполука, която може да се случи на всекиго. Срамуваше се именно от това, че той, Расколников, се беше провалил така сяпко, безнадеждно, тъпо и глупаво по някакво решение на сяпката съдба и трябва да се смири и да се покори пред „безсмислицата“ на някаква си присъда, ако иска поне малко да се успокои.

В настоящето – безпредметна и безцелна тревога, в бъдещето – непрекъснатата жертва, с която нищо не се постига – ето какво му предстоеше на този свят. И какво от това, че след осем години ще бъде едва тридесет и две годишен и ще може да започне нов живот! Защо му е да живее? На какво да се надява? Към какво да се стреми? Да живее, за да съществува? Но той и преди беше хиляди пъти готов да отдаде съществуването си за една идея, надежда, дори фантазия. Само съществуването винаги му е било недостатъчно; той винаги е искал нещо повече. Може би само поради силата на своите желания се беше сметнал тогава за човек, комуто е позволено

повече, отколкото на друг.

И поне съдбата да му беше изпратила разкажание, пламенно разкажание, съсипващо сърцето, отпъждащо съня, такова разкажание, от ужасните мъки на което ти си привиждат въже и пропаст! О, той би му се зарадвал! Мъките и сълзите – та това нали също е живот. Но той не се разкайваше за престъплението си.

Той би могъл поне да се ядосва на глупостта си, както се и ядосваше по-рано на безобразните си и глупави постъпки, които го бяха довели до затвора. Но сега, вече в затвора, на свобода, отново обсъди и обмисли всички свои предишни постъпки и съвсем не ги намери толкова глупави и отвратителни, каквито му се струваха в онова съдбоносно време, преди.

„С какво, с какво – разсъждаваше той, – моята мисъл беше по-глупава от други мисли и теории, които гъмжат и се сблъскват една с друга на света, откакто този свят светува? Достатъчно е само да се погледне на работата със съвсем независим, широк и освободен от всекидневните влияния поглед – и тогава, разбира се, моята мисъл ще се окаже съвсем не толкова... странна. О, отрицатели и мъдреци, които струвате колкото сребърно петаче, защо се спирате насред пътя!

Но защо моята постъпка им се струва толкова безобразия? – казва си той. – Затова, че е злодеяние? Съвестта ми е спокойна. Разбира се, извършено е углавно престъпление; разбира се, нарушена е буквата на закона и е пролята кръв; е, вземете срещу буквата на закона главата ми... и стига! Разбира се, в такъв случаи даже много благодетели на човечеството, които не са наследили властта, а са я завладели сами, би трябвало да бъдат убити още при първите им стъпки. Но онези хора са понесли първите си стъпки и затова те са прави, а аз не понесох и следователно не съм имал право да си позволя тази стъпка.“

Ето в кое единствено виждаше той своето престъпление: само в това, че не го бе понесъл и бе отишъл да си признае.

Той се измъчваше и от мисълта защо тогава не се самоуби? Защо стоя тогава над реката и предпочете да отиде да си признае? Нима такава сила се крие в това желание да се живее и е толкова трудно да се преодолее? Нали го преодоля Свидригайлов, който се страхуваше от смъртта?

Той измъчен си задаваше този въпрос и не можеше да разбере, че и тогава вече, когато стоеше над реката, може би е предчувствал в себе си и в убежденията си дълбока лъжа. Той не разбираше, че това предчувствие можеше да бъде предвестник на бъдещ прелом в неговия живот, на бъдещото му възкресение, на бъдещото ново възприемане на живота.

Той допускаше тук по-скоро само тъпа упоритост на инстинкта, която не беше в състояние да преодолее и която не можеше да прекрачи (от слабост и нищожество). Гледаше другарите си в каторгата и се чудеше: как всички те също обичаха живота, как държаха на него! Стори му се, че именно в затвора още повече обичат и ценят живота и още повече държат на него, отколкото на свобода. Какви ли не страшни мъки и изтезания бяха понесли някои от тях, например бродягите! Нима може толкова голямо значение да има за тях някакъв си слънчев лъч, непроходимата гора, някакъв студен извор някъде си в затътените дебри, забелязан още преди три години, за срещата с който бродягата мечтае като за среща с любовница, сънува го, зелената тревичка около него, пеещата птичка в храста? Продължавайки да се вглежда, той се натъкваше на още по-необясними примери.

В затвора, в обкръжаващата го среда, той, разбира се, много неща не забелязваше, пък и изобщо не искаше да ги забелязва. Живееше някак със сведени очи: беше му гадно и непоносимо да гледа. Но най-после много неща започнаха да го учудват и той някак по неволя започна да забелязва това, за което преди не подозираше. Но общо взето най-вече започна да го учудва онази страшна, онази непроходима пропаст между него и всички тези хора. Сякаш той и те бяха от различни нации. Той и те се гледаха недоверчиво и неприязнено. Той знаеше и разбираше общите причини на това разединение; но никога преди не беше допускал, че тези причини са наистина толкова дълбоки и толкова силни. В затвора имаше и заточени поляци, политически престъпници. Те просто смятаха всички хора там за невежи и за роби и ги гледаха с презрение, отвисоко; но Расколников не можеше да гледа така: той виждаше ясно, че тези невежи са в много отношения много по-умни от същите тези поляци. Имаше тук и руси, които също прекалено презираха тези хора – един бивш офицер и

двама семинаристи; Расколников ясно виждаше и тяхната грешка.

Него самия не го обичаха и го избягваха всички. Дори започнаха най-накрая да го ненавиждат – защо? Той не знаеше. Презираха го, смееха му се, смееха се на престъплението му онези, които бяха много по-престъпни от него.

– Ти си господин! – казваха му. – Твоя работа ли беше да вдигаш брадва; не е за господа тази работа.

През втората седмица на Велики пости му дойде ред да пости заедно с цялата казарма. Той ходеше на черква да се моли заедно с всички други. По каква причина и той не знаеше – веднъж стана скарване; всички изведнъж го нападаха настървени.

– Ти си безбожник! Ти не вярваш в Бога! – викаха му. – Заслужаваш да бъдеш убит.

Той никога не бе говорил с тях за Бога и за вярата, но те искаха да го убият като безбожник; той млчеше и не им възразяваше. Един каторжник се нахвърли върху него в страшно изстъпление; Расколников го посрещна спокойно и млчаливо: не му мигна окото, нито една черта на лицето му не трепна. Конвойният успя навреме да застане между него и убиеца – иначе щеше да се пролее кръв.

Неразрешим беше за него още един въпрос: защо всички те така обикнаха Соня? Тя не се стараеше да им хареса; те я срещаха рядко, понякога само там, където работеха, когато тя идваше да го види за минутка. А същевременно всички вече я познаваха, знаеха и това, че бе тръгнала след него, знаеха как живее, къде живее. Пари не им даваше, особени услуги не им правеше. Веднъж само, на Коледа, донесе подаяние за всички затворници: банички, колаци. Но малко по малко между тях и Соня се създадоха известни по-близки връзки: тя им пишеше писмата до роднините и ги изпращаше по пощата. Техните роднини, които пристигаха в града, оставяха, по тяхна поръчка, на Соня вещи за тях и дори пари. Жените и любовниците им я познаваха и ходеха при нея. И когато тя идваше там, където те работеха, при Расколников или срещаше група арестанти, тръгнали на работа, всички сваляха шапки, всички я поздравяваха: „Майчице, София Семьоновна, майчице наша, нежна, слабичка!“ – говореха тези груби, отявлени каторжници на това малко и крехко създание. Тя се усмихваше и отвърщаше на поздрава им и те всички обичаха да им се усмихва. Те обичаха дори походката ѝ, обръщаха се да гледат подире ѝ как върви и я хвалеха; хвалеха я дори за това, че е такава малка, просто не знаеха вече за какво да я похвалят. Ходеха дори да се лекуват при нея.

Той лежа в болницата до края на постите и целия Великден. Вече на оздравяване си спомни сънищата, когато още лежеше с температура и бълнуваше. Присънваше му се през време на болестта, че целият свят е осъден да бъде принесен в жертва на някаква странна, нечувана и невиджана смъртоносна епидемия, идваща от вътрешността на Азия към Европа. Всички са обречени на гибел с изключение на някои твърде малобройни, избраници. Бяха се появили някакви нови трихини, микроскопични същества, които се вселяваха в телата на хората. Но тези същества бяха духове, надарени с ум и воля. Хората, приели ги в себе си, веднага побесняваха и полудяваха. Но никога, никога хората не бяха се смятали толкова умни и непоклатими в правотата си, както се смятаха заразените. Никога не бяха смятали за непоколебими своите присъди, своите научни изводи, своите нравствени убеждения и вярвания. Цели селища, цели градове и народи се заразяваха и лудееха. Всички бяха в тревога и не се разбираха, всеки мислеше, че той единствен е носител на истината, и се измъчваше, като виждаше другите, биеше се в гърдите и плачеше и кършеше ръце. Не знаеха кого и как да съдят, не можеха да се споразумеят какво да смятат за зло, какво – за добро. Не знаеха кого да обвиняват, кого да оправдават. Хората се убиваха взаимно в някаква безсмислена злоба. Събираха едни срещу други цели армии, но армиите, вече в поход, изведнъж започваха сами да се унищожават, редиците се разбъркваха, воините се нахвърляха един срещу друг, намушкваха се и се колежа, хапеха се и се изяждаха един друг. В градовете по цял ден камбаните биеха тревога: но кой и за какво призовава, никой не знаеше, а всички бяха в тревога. Изоставиха най-обикновените занаяти, защото всеки предлагаше свои мисли, свои поправки и не можеха да се споразумеят; земеделието спря. Тук-там хората се стичаха на групи, споразумяваха се за нещо, кълнях се да не се разделят, но тутакси започваха нещо съвсем различно от това, което току-що бяха проектирали, започваха да се обвиняват взаимно, биеха се и се колежа. Започнаха пожари, започна глад. Всички и всичко

загиваше. Епидемията се разрастваше и се придвижваше все по-далеч и по-далеч. В целия свят можеха да се спасят само няколко души, това бяха чистите и избраните, предназначени да сложат начало на новия човешки род и на новия живот, да обновят и очистят земята, но никой и никъде не беше виждал тези хора, никой не беше чувал тяхното слово и техния глас.

Расколников се измъчваше, че това безсмислено бълнуване така тъжно и така мъчително възниква в спомените му, че толкова дълго не минава впечатлението от тези трескави видения. Беше вече втората седмица след Великден; бяха топли, ясни пролетни дни; в арестантската стая отвориха прозорците (с решетки, под тях се разхождаше часовей). Соня през цялото време на боледуването му можа само два пъти да го навести в болницата; всеки път трябваше да се измолва разрешение, а това беше трудно. Но тя често идваше в двора на болницата, под прозорците, особено привечер, а понякога просто така, за да постои в двора минута и поне отдалеч да погледа прозорците на стаята. Веднъж, привечер, вече почти оздравелият Расколников заспа; като се събуди, той се доближи случайно до прозореца и изведнъж видя в далечината, до портата на болницата, Соня. Тя стоеше и сякаш чакаше. Нещо сякаш прониза в тази минута сърцето му; той потрепери и побърза да се отстрани от прозореца. На следния ден Соня не дойде, на по-другия – също. Той забеляза, че я чака с безпокойство. Най-после го изписаха. Като се върна в затвора, научи от арестантите, че София Семьоновна се е разболяла, лежи вкъщи и никъде не излиза.

Той много се безпокоеше и прашаше да научат как е. Скоро разбра, че болестта не е опасна. Научила на свой ред, че той така се измъчва и се грижи за нея, Соня му изпрати бележка, написана с молив, и го осведомяваше, че ѝ е много по-добре, че има незначителна лека простуда и скоро, много скоро ще дойде да го види на работата. Когато четеше тази бележка, сърцето му силно и болезнено биеше.

Денят беше пак ясен и топъл. Рано сутринта, към шест часа, той тръгна на работа към брега на реката, където под един навес беше иззидана пещ за печене на алабастр, който стриваха там на прах. Тръгнаха за там само трима работници. Единият от затворниците отиде с конвойния в крепостта да вземе някакъв инструмент; другият започна да приготвя дърва и да ги слага в пещта. Расколников излезе от навеса чак до брега, седна на наредените до навеса дърва и се загледа в широката и пустинна река. От високия бряг се виждаше всичко наоколо. От далечния отсрещен бряг едва чуто долиташе песен. Там, в залятата от слънцето необхватна степ, като едва забележими точки се чернееха чергарски юрти. Там беше свободата и живеяха други хора, които никак не приличаха на тукашните, там сякаш и самото време бе спряло и като че не бяха минали още времената на Авраам и стадата му. Расколников седеше и гледаше неподвижно, без да се откъсва; мислите му преминаваха във видения, в съзерцание; той не мислеше за нищо, но някаква мъка го вълнуваше и глождеше.

Изведнъж до него се озова Соня. Тя се доближи едва чуто и седна до него. Беше още много рано. Утринният студ не беше омекнал. Тя носеше бедно старо палто и зеления шал. По лицето ѝ още имаше следи от болестта, беше отслабнало, пребледняло, източено. Тя приветливо и радостно му се усмихна, но по навик плахо му подаде ръка.

Тя винаги му подаваше ръка плахо, понякога дори изобщо не му подаваше, сякаш се страхуваше, че ще я отблъсне. Той винаги като че с отвращение поемаше ръката ѝ, винаги я посрещаше сякаш с досада, понякога упорито мълчеше през цялото време на посещението ѝ. Случваше се тя да се разтрепери пред него и да си отиде в дълбока скръб. Но сега ръцете им не се отделяха; той бегло и бързо я погледна, не проговори нищо и сведе надолу очи. Те бяха сами, никой не ги беше виждал. Конвойният по това време се беше обърнал.

Как се случи това и сам не знаеше, но изведнъж нещо сякаш го сграбчи и хвърли в краката ѝ. Той плачеше и прегръщаше коленете ѝ. В първия миг тя ужасно се изплаши и лицето ѝ пребледня от вълнение. Скочи и го загледа разтреперана. Но веднага, в същия миг, всичко разбра. В очите ѝ заблестя безпределно щастие; тя разбра и за нея вече нямаше съмнение, че той я обича, безпределно я обича и че е дошъл най-после този миг...

Те искаха да говорят, но не можеха. Сълзи пълнеха очите им. И двамата бяха бледи и слаби; но на тези бледи и болни лица вече сияеше зората на обновеното бъдеще на пълното възкресение за нов живот. Тях ги бе възкресила любовта, сърцето на единия криеше неизчерпаеми източници на живот за сърцето на другия.

Те решиха да чакат и да търпят. Оставаха им още седем години, а дотогава – толкова нетърпима мъка и толкова безпределно щастие! Но той бе възкръснал и той знаеше това, чувстваше го напълно с цялото си обновено същество, а тя – та нали тя живееше само чрез неговия живот!

Същия ден вечерта, когато вече заключиха казармите, Расколников лежеше на нара и мислеше за нея. Този ден дори му се беше сторило, че всички каторжници, бившите му врагове, вече гледат иначе на него. Дори сам заговаряше с тях и те му отговаряха приветливо. Спомни си сега това, та нали така и трябваше да бъде: не трябваше ли сега всичко да се промени?

Той мислеше за нея. Спомни си как непрекъснато я бе мъчил и разкъсвал сърцето ѝ; спомни си бледото ѝ слабичко лице, но сега тези спомени почти не го измъчваха; той знаеше с каква безпределна любов ще изкупи сега всички нейни страдания.

Пък и какво значат всички, всички тези мъки на миналото! Всичко, дори престъплението му, дори присъдата и заточението, му се струваше сега, в първия порив, някакъв външен, странен факт, който сякаш дори не беше се случил с него. Той впрочем не можеше тази вечер дълго и непрекъснато да мисли за нещо, да се съсредоточи върху нещо; пък и нищо не би разрешил сега съзнателно; той само чувстваше. Вместо диалектиката беше дошъл животът и в съзнанието му трябваше да се изработи нещо съвсем друго.

Под възглавницата му беше Евангелието. Тази книга беше нейната, същата, от която тя му чете за възкресението на Лазар. В началото на каторгата той мислеше, че тя ще го измъчи до смърт с религията, ще заговаря за Евангелието и ще му натрапва книги. Но за негово най-голямо учудване тя нито веднъж не заговори за това, нито веднъж дори не му предложи Евангелието. Той самият ѝ го поиска малко преди да се разболе и тя мълчаливо му донесе книгата. Досега не беше я разтварял.

Не я разтвори и сега, но една мисъл премина през главата му: „Нима могат нейните убеждения да не бъдат сега и мои убеждения? Нейните чувства, нейните стремежи поне...“

Тя също през целия ден беше във вълнение, а през нощта дори отново се разболя. Но беше толкова щастлива, че почти се изплаши от своето щастие. Седем години, само седем години! В началото на своето щастие в някои моменти и двамата бяха готови да гледат на тези седем години като на седем дни. Та той и не знаеше, че новият живот не му се дава даром, че трябва тепърва скъпо да се плати, да се плати с голям, бъдещ подвиг...

Но тук започва вече нова история, историята за постепенното обновление на човека, историята за постепенното му прераждане, постепенното му преминаване от един свят в друг, запознаването му с нова, съвсем непозната досега действителност. Това би могло да бъде тема за нов разказ – но сегашният ни разказ свърши.

\$id = 1445

\$source = Моята библиотека

Роман в шест части, в които всяко престъпление е човешко, а наказанието следва невидимите проявления на божествената воля, която спасява човешкото у човека. Всичко ли е позволено на човека, мъртъв ли е неговият вътрешен бог? Отговора на този въпрос ще намерите в един от великите романи на Достоевски – „Престъпление и наказание“.

___Издание:___

Издателство „Захарий Стоянов“, 2005, ISBN 954-739-673-0